

Szegedy Sándor

Hét nap és hét éjszaka

**A szereplők biztonsága és magánéletük biztosítása érdekében
bizonyos nevek és helyek meg lettek változtatva.**

*Ezt a könyvet szüleim Stern Bernát és Fáni, valamint apósom
Göttler Rezső emlékének dedikálom, akik Auschwitzban pusztultak el.*

TARTALOM

ELŐSZÓ	TIZENHARMADIK FEJEZET
ELMÚLT IDŐK	A KUTYA UGAT, A KARAVÁN HALAD
ELSŐ FEJEZET	TIZENNEGYEDIK FEJEZET
VIHAR ELŐTT	MIA AZ ÉLETEMBEN
MÁSODIK FEJEZET	TIZENÖTÖDIK FEJEZET
IFJÚSÁGOM VÉGE	ÚJRA KEZDŐDIK
HARMADIK FEJEZET	TIZENHATODIK FEJEZET
CSATA BUDAPESTÉRT	SZEMBENÁLLÁS
NEGYEDIK FEJEZET	TIZENHETEDIK FEJEZET
NINCS HAZATÉRÉS...	ÉLET-HALÁL KÉRDÉSE
ÖTÖDIK FEJEZET	TIZENNYOLCADIK FEJEZET
ISMERKEDEÉS A DEMOKRÁCIÁVAL	ÉN ÉS AZ ÁRNYÉKOM
HATODIK FEJEZET	TIZENKILENCEDIK FEJEZET
VÉGZETES ELHATÁROZÁS	A LESZÁMOLÁS NAPJA
HETEDIK FEJEZET	HUSZADIK FEJEZET
VÁRATLAN LÁTOGATÓ	EGY LÉLEK MEGSZÖKÖTT
NYOLCADIK FEJEZET	HUSZONEGYEDIK FEJEZET
ÉLŐ HALOTTAK	HÉT NAP ÉS HÉT ÉJSZAKA
KILENCEDIK FEJEZET	HUSZONKETTEDIK FEJEZET
KÖNYVÉGETÉS	VALAKI ŐRKÖDIK FELETTEM
TIZEDIK FEJEZET	HUSZONHARMADIK FEJEZET
PAPRIKÁS KRUMPLI ÉS KAVIÁR	A TÁRGYALÁS
TIZENEGYEDIK FEJEZET	HUSZONNEGYEDIK FEJEZET
ESEMÉNYEK FORGATAGA	TÚL A FALAKON
TIZENKETTEDIK FEJEZET	UTÓSZÓ
KAMÉLEON	EGY KELLEMES KALAND AMERIKÁBAN

ELŐSZÓ ELMÚLT IDŐK

A kora reggel volt a nap legjobb része. Apám, aki rendszeresen későn feküdt le, későn is kelt. A Kassai Újságot még az ágyban olvasta és én olyankor mellé bújtam. Ide adta nekem az újság utolsó lapját, amely tele volt képekkel a világ minden tájáról. Igyekeztem az újságot úgy tartani mint apám, s úgy tettem mintha én is olvastam volna. Lassan-lassan ez be is vált és még nem voltam öt éves, amikor már el tudtam olvasni a képek alatti szöveget.

Türelmesen megvártam amíg befejezte az újságot és ez után elkezdődött a mindennapi szertartás: egy mese a jó fiúkról és a gonosz emberekről. A történet minden alkalommal egy kicsit más volt, de a téma azonos: „a pocakos bankár és a fiúk”. Az én legnagyobb örömömre a fiúk mindig túljártak a pocakos bankár eszén. Apám is láthatólag örült a fiúk sikereinek. Ez a Rózsa Sándorra emlékeztető hajlam jellemző volt rá, talán keserű gyermekkori emlékei váltották ki.

Apám egy nagyon szegény családba született a Kárpátok délnyugati lejtőjén egy kis faluban az Osztrák-Magyar Monarchia idején. Az égig emelkedő fenyőfák elegendő építő és tüzelő anyaggal szolgáltak, de a megművelhető föld kevés és éppen ezért értékes volt. Az elszórt kis falvak a hegyoldalon a hűvös nyári estéken idillikus képet mutattak, mint megannyi kis ragyogó gyöngyszem a tengerből. A hosszú téli hónapokban a falvak majdnem teljesen élettelennek tűntek, csak az itt-ott füstölgő kémények adták tanújelét az életnek.

Ezek az idillikus képek nagyon megtévesztőek voltak, mert a valóságban a kis falvak lakói, ruténok és zsidók, nagyon kemény körülmények között éltek. De ez az életforma a zsidók számára még mindig kedvezőbb volt, mint elődeik élete a pogromokkal teli Lengyelországban és Oroszországban.

Egy néhány fűrésztelepet leszámítva ipar nem volt és a bőséges munkaerő következményeként a bérek nagyon alacsonyak voltak. Volt egy néhány jómódú paraszt, állami alkalmazott és kereskedő akik jobban éltek, de a lakosság zöme nagyon keményen dolgozott hálátlan kis földjein. Főleg kukoricát termeltek, mert a köves, rossz talajon csak ez termett meg. De a lejtős földet megmunkálni emberfeletti erőfeszítést kívánt. Ha esett is elegendő eső a rövid nyár utáni betakarítás csak a minimális megélhetést biztosította. A kukorica nagy részét lisztté őrölték kenyér számára, egy részét durvábbra őrölték puliszkának. S ha ritka alkalmakra a puliszkára egy kis lekvár jutott, akkor az már lakomának számított.

A zsidó kis fiúk sorsa különösen kemény volt. Hat éves koruktól, amikor a kötelező elemi iskolai oktatás kezdődött, hajnali négy órakor keltek, sötétben és hidegben, s a rabbi házába mentek, a Talmudot tanulni. Fáradtan és éhesen nyolc órakor már az iskolában kellett lenniük.

Amikor apám tíz éves volt, családja elvesztette öt holdnyi földjét, ami a megélhetésük volt. Kitörülhetetlenül belevésődött emlékezetébe a jelenet, amikor édesanyja sírógörcsöt kapott a hír hallatára. Egy jómódú paraszt beperelte nagyapámat, s követelte, hogy adja át öt holdnyi földjét, amit ő készpénzért megvett tőle. Két tanú eskü alatt vallotta, hogy jelen voltak az adás-vételnél. Nagyapám erőteljesen tiltakozott a vád ellen, amiből egy szó sem volt igaz. A felperessel soha életében egy szót sem váltott. A monarchia törvényei szerint azonban két tanú vallomása elegendő volt, s a bíróság nem tehetett mást, mint hogy odaítélte a földet a felperesnek. Ez az eset nem volt különleges, mert ravasz parasztok gyakran kihasználták a törvény fogyatékoságát és a bíróságok segítségével megszorították földjüket ártatlan emberek rovására. Mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy valamit tenni kellene ezek ellen a

bíróságok által jóváhagyott lopások ellen. Az igazságügyminiszter, Vadász Lipót, természetesen névtelenül, sugalmazta, hogy a földjüktől megfosztott parasztok pereljék be az új tulajdonosokat, s hozzanak ugyancsak két hamis tanút, aki eskü alatt vallani fogja, hogy jelen volt, amikor az eredeti tulajdonos visszavásárolta földjét. A pereskedések ez után hirtelen megszakadtak, az eredeti tulajdonosok visszaszerezték földjüket, de az egész nyomorúságos időszak mély nyomot hagyott a tíz éves kis fiú lelkében, amit soha nem tudott kiheverni.

De a tanulatlan és szegény hegyi népet sok más módon is kizsákmányolták a gazdagok és befolyásosak. A törvény mindig azoknak az érdekeit képviselte, a szegények mindig a veszteségek voltak. Ha valamilyen engedélyre, vagy akárcsak egy születési vagy halotti bizonyítványra volt szükség, a jegyzők és a hivatalok alkalmazottai rendszeresen becsapták a tájékozatlan szegényeket és magasabb díjakat követeltek a megengedettnél. Volt orvos, aki szintén visszaélt helyzetével. Ha a patikus nem fizetett az orvosnak minden recept után, az orvos egyszerűen nem írt fel gyógyszert, hanem azt tanácsolta betegeinek, hogy gyógyfüveket és hasonló házi készítményeket használjanak. Volt egy anyai nagybátyám, aki az egyik kis hegyi falunak volt a gyógyszerésze, s annak ellenére, hogy nem volt apámnak vérrokona, felfogása hasonlóan „rózsasándori” volt. Ha szegény ember jött a patikájába, nagyon alacsony árat számított, s gyakran ingyen adta oda a gyógyszert. Ennek gyorsan híre ment, s emberek sok-sok kilométert gyalogoltak a környékbeli falvakból, hogy olcsóbban vagy ingyen jussanak gyógyszerhez. Hogy veszteségét behozza, a jómódú emberektől magasabb árat kért, de nehogy valaki gyanúperrel éljen, a jómódú emberek gyógyszerét megfestette nagynéném finom málnaszörpjével.

Amikor apám tizenhat éves elmúlt, elszökött otthonról. Sokat hallott a városi élet előnyeiről, s azoknak a sikereiről, akikben volt elegendő merészség megszökni a hegyekben lévő nyomorúságos falvakból. Azokban az időkben, az első világháború előtt, útlevél nem kellett és viszonylag könnyű volt eljutnia Berlinbe. Tekintve, hogy csak jiddisül és oroszul beszélt, „bocher” lett, mint sok más zsidó fiatalember, akik abból tartották fenn magukat, hogy jobb módú berlini zsidó családok fiatal gyermekeit a talmudra tanították. A fizetség nagyon kevés volt, de ezeken a napokon a családok ott tartották ebédre, s így ha ritkán is, de meleg ételhez jutott. De volt egy berlini intézmény, amely megmentette a „bochereket” az éhezéstől. Ez egy híres berlini söröző, ahol az volt a szokás, hogy az asztalok közepére kitétek egy nagy kosarat megtöltve friss péksüteménnyel. Ezért nem számítottak semmit, ez a sörfogyasztók kényelmét szolgálta. A „bocherek” rendelték egy kis pohár sört, s tele tömték magukat a friss, ingyenes péksüteménnyel. Ez természetesen feltűnt, de a jólelkű tulajdonosok szemet hunytak fölötte. Ki tudja, talán maguk is „bocherek” vagy más szegények voltak életük korábbi szakaszában...

Ezek a „bocherek” nagyon szegények voltak, de nagyon gazdagok ami az ambíciójukat illette. Apám négy év alatt elvégezte a nyolc osztályú gimnáziumot, Svájcba költözött, ahol 1911-ben megkapta jogi diplomáját a neves Berni Egyetemen. Ez a siker, figyelembevételre nyomorúságos gyermekkorát, jelentős volt, de nem szokatlan. Sok ezer zsidó fiatal, telve ambícióval és akarattal végig küzdötte ezt az akadályokkal és nélkülözésekkel teli utat s belőlük vált az Osztrák-Magyar monarchia sikeres zsidó középosztálya. De a siker sokakat elvakított, s igyekeztek múltjukat megtagadni. Apám azonban felszerelve jogi képzettségével visszatért a falujába, hogy segítse a kizsákmányolt szegényeket. Idealizmusa és erős hite az erkölcsi igazságban, gyakran megkeserítette a korrupt hatóságokat és kereskedőket. Egy néhány csaló zsidó kereskedő apámat antiszemitizmussal vádolta, mert nem érzett semmi szolidaritást velük. Persze egy fecske nem csinál nyarat, és a korrupt orosz-zsidó szövetség ellenállása következtében a befolyásosak és jómódúak folytatták a további kizsákmányolást. De azért erőfeszítései nem merültek feledésbe. Amikor az első világháború kitörésekor apámat behívták katonai szolgálatra, a hálás parasztok, többszázan megjelentek a kis hegyi vasút pályaudvarán hogy kezét megszorítsák és kifejezést adjanak hálájuknak.

A korrupció, ami teljesen átszötte a civil életet, jelen volt a katonaságnál is. Az egyik botrány volt az úgynevezett ‘papír bakancs’ ügy, amikor is korrupt vállalkozók együttműködve a hasonlóan korrupt katonai hatóságokkal, a frontra menő katonákat olyan bakancsokkal látták el, amelyeknek a talpai bőr helyett hasonló külsejű impregnált papírból voltak.

Apám magatartása nem változott amint a civil életből katonává vált. Megdöbbenve tapasztalta, hogy a korrupció, amelynek esküdt ellensége volt, erősen el volt terjedve a katonaságnál. Nemcsak élelmiszert és más felszerelési tárgyakat loptak, hanem katonai rangot is lehetett vásárolni. S miután felháborodásának hangot is adott, ahelyett, hogy tiszti iskolába küldték volna, beutalták egy pszichiátriai intézetbe megfigyelés végett. Ott aztán találkozott másokkal is, aki ugyan abban a „betegségben” szenvedtek.

A városi élet a zsidók számára egészen más volt, mint azoknak akik a hegyekben laktak és rendkívül nehezen éltek. A monarchia megalapításával, ami egyenes következménye volt az 1848-as forradalomnak, egy valóságos zsidó renaissance következett be. A forradalomban a zsidók aktívan részt vettek. Egy düledező, öreg házon Munkács városában egy időtől kopott emléktábla tanúskodik: „Itt született Feldman Sámuel, a Mózes vallású magyarok rabbija, Kossuth hűséges katonája, aki nyolc évet töltött vasra verve Kufstein várában, ahol megírta dalát: ‘Szól a kakas már, majd megvirrad már’,.. Az allegória világos volt, a dal futótűzként terjedt az elnyomás éveitől 1848 és 1867 között. A zsidók számára a végre elérhető távolságban lévő egyenjogúság különösen értékes volt és a dal része lett a zsidó esküvőknek. Mások számára Lohengrin nászindulója volt az ünnepi dal, de a zsidók a házasság ünnepi szertartását ezzel a szabadságharcban született dallal gazdagították, mindig visszaemlékezve, hogy szabadságuk milyen törekeny és értékes.

Ennek az időszaknak a felvilágosodott légkörét a zsidók jól használták fel. Ugyan antiszemitizmus még volt, de Deák Ferenc a haza bölcse félig humorosan ezt mondta: „Az az antiszemita, aki jobban gyűlöli a zsidókat a kellenél.”

Ez a türelmes, liberális légkör a zsidók irányában lassan de biztosan tért hódított amióta II. József a ‘kalapos király’ rövid uralma alatt 1780 és 1790 között hivatalosan emancipálta a zsidókat. Az egyenjogúsítás előtt a zsidóknak nem volt családi nevük, csak foglalkozásuk alapján különböztették meg őket, mint Jákob a mészáros, Mózes a cipész. Az emancipáció lehetővé tette a zsidóknak, hogy vezetéket nevet válasszanak maguknak. II. József csak arra kérte őket, hogy német neveket válasszanak. A zsidók hálásan eleget tettek ennek a jó királynak a kérésének, s ez az oka annak, hogy a Kelet-Európából származó zsidóknak javarészt német hangzású vezetékeink van.

Az elkövetkező években a zsidók jól éltek a lehetőségekkel. A kereskedelemben, iparban és tudományokban jelentős sikereket értek el. Támogatták a művészeteket, sokan közülük sikeresen gyakorolták is. Oktatásban és újságírásban is kiváltak. A hatóságok elősegítették az asszimilációt és sokan német hangzású neveiket magyarosították. Sokan kikeresztelkedtek, azért is mert magasabb álláshoz, vagy egyetemi tanári kinevezéshez ezt megkívták. Voltak olyanok, akik nemességet kaptak és ez bizonyos szakadáshoz vezetett múltjuk és jelenük között. Egy zsidó báró megjegyezte: „Én nem tagadom, hogy zsidó vagyok, csak nem kérkedek vele”.

* * *

Hat éves lehettem, amikor anyám meg akarta látogatni egyik testvérét, aki a 28 kilométernyire lévő Munkács városában lakott. Engem magával vitt, hogy láthassak egy másik várost és életemben először autóbuszra ülhettem. Amikor üdvözöltem nagynénemet, hirtelen szembe találtam magam a „pocakos bankárral”. A nagybátyám volt, aki pontosan úgy nézett ki, ahogyan apám azokban a reggeli mesékben leírta: kövér, kopasz és volt három arany foga. Bankár volt, a munkácsi zsidó bank igazgatója.

Nagybátyám a „pocakos bankár” jómódú családba született, apja a város legnagyobb textil üzletének a tulajdonosa volt. A 40.000 lakosú Munkács volt az egyetlen magyar város, ahol a lakosság többsége zsidó volt. A legjobb iskolákba járt, Budapesten elvégezte a kereskedelmi akadémiát, utána Svájcban és Ausztriában tanult. Kisportolt, művelt és hazafias fiatal ember volt, amikor kitört az első világháború és katonai szolgálatra hívták be. A katona-életet megszerette, rövidesen tiszti iskolába került, ahol az elsők között végzett, s kiküldték az olasz frontra. Talán fiatalsága és vakmerősége okozta, hogy minden veszéllyel könnyen, félelem nélkül nézett szembe, s a legveszélyesebb vállalkozásokra önként jelentkezett. Már az első évben a legjobban kitüntetett fiatal tisztek közé tartozott, hadnaggyá avatták, amikor első szabadságára haza utazott.

Egy ugyancsak sokszor kitüntetett tisztársával az egyik híres budapesti kávéházban ültek, amikor a szomszédos asztalnál egy néhány fiatal tiszt zsidó ellenes kijelentéseket tett. Ez egy szenvedélyes vitára adott alkalmat, a kávéház vendégeinek egy része csatlakozott az antiszemita tisztekhez. Végül is verekedésre került sor, de nagybátyám és a hasonlóan jól kisportolt tisztársa jól megverték ellenfeleiket és kidobták őket a kávéházból.

Ez a kellemetlen epizód már a második volt az elmúlt két napon belül. Az előző esetben nagybátyám és barátja egy néhány nagy hangú antiszemita suhancot ledobtak egy lassan mozgó villamoskocsiról.

Természetesen fiatal tisztekhez nem volt méltó, hogy a törvényt a maguk kezébe vegyék és többen követelték, hogy a forró vérű fiatal embereket hadbíróság elé állítsák. De mielőtt erre sor került volna, a felső katonai hatóságok közbeléptek, nem akartak botrányt okozni két különlegesen dekorált hazafias tiszt esetleges megbüntetésével.

Ez a két epizód teljesen megváltoztatta nagybátyám életét. Más forrásokból is megtudta, hogy az antiszemitizmus éledőben van és ez döntően befolyásolta ennek a fiatal, hazafias tisztnek a jövőjét, aki nap mint nap életével játszott a fronton hazájáért. Az a különös érzés vett erőt rajta, hogy idegen volt a saját hazájában.

A háború után visszaköltözött szülővárosába, Munkácsra, amit rövidesen átkereszteltek Mukacevo-ra a trianoni békeszerződés következményeként. A szerződés feloszlatta a monarchiát, Magyarországot megcsonkította, s magyar-lakott területeket kapcsolt Romániához és az újonnan kreált Jugoszláviához és Csehszlovákiához. Így jutalmazták meg azokat a politikusokat, akik szembeszálltak a monarchiával, teljesen figyelmen kívül hagyva a népek önrendelkezési jogait. Az új határok következtében a Kárpátok lejtőin élő szegény hegyi népek, s a hegyek alján lévő jobbmódú városok lakói a Csehszlovák köztársaság keleti tartományának, Podkarpatska Rusnak lettek állampolgárai.

De még mielőtt a Csehek elfoglalták ezeket a területeket, a háború utáni káoszban román csapatok özönlöttek el őket. Ostromállapotot hirdettek ki, ami többek között azt jelentette, hogy aki nem szolgáltatja be azonnal fegyvereit vagy bármiféle robbanóanyagot, azt kivégzik. Ebben az időben apám már bányavállalkozó volt. A lőport a robbantásokhoz a bányákban tárolták, de a robbantást előidéző gyutacsokat a lakásunkban tartottuk, így a bányában tárolt lőpor ártalmatlan volt. Egy néhány nappal a román invázió után egyik szomszédunk átrohant

hozzánk, s közölte, hogy román katonák házról-házra járva kutatnak fegyverek és lőszer után. A gyutacsok pontosan úgy néztek ki, mint nagy kaliberű puszkákban használt golyók, s anyám rádöbbsent, hogy ez milyen veszélyt jelenthet, ha a román katonák megtalálják. Gyorsan kinyitotta az ebédlőszekrényt, amelynek egyik zárt ajtaja mögött volt négy doboz gyutacs, mindegyikben száz darab, s betette a dobozokat a kötényébe. De mielőtt ideje lett volna elrejteni valahol a gyutacsokat, hat román katona lépett a házba, vállukon puszkával és a puska végén éles bajonett csillogott. Anyám ott állt a katonák előtt, éppen nyolc hónapos állapotos volt, az arca halálsápadt, a kötényében annyi gyutaccsal, hogy az egész várost fel lehelte volna robbantani velük. Amikor a katonák, akik durvák és erőszakosak voltak, átkutatták a lakást, üres kézzel elmentek, anyám kimerülten egy székbe roskadt. Két órával később egy gyönyörű kislány lett az eredménye a koraszülésnek. Három hét múlva a Román csapatokat kivonták.

Beregszász és Kárpátalja lakosai nagy szomorúsággal vették tudomásul, hogy megkérdezésük nélkül egy új, idegen államnak lettek a polgárai. Azonban az új Csehszlovákia demokratikus volt, biztosította a kisebbségek jogait, szabad választásokat rendelt el, és kiterjesztette a polgári jogokat. Az új rendszer kétségen kívül amerikai befolyású volt. Magát a Csehszlovák Köztársaságot is Philadelphiában kiáltották ki 1918 október 28-án a cseh politikusok szimbolikusan, hálájuk kifejezéséeként Wilson amerikai elnök iránt, aki a háborús évek alatt szimpátiával viseltetett a monarchia nemzetiségei irányában, akik függetlenek akartak lenni a monarchiától. Milyen kár, hogy ez a nemes szándék nem jutott kifejezésre a trianoni békeszerződésben, amely igazságot szolgáltatott az utódállamoknak a magyar nemzet rovására.

A monarchia büszke partnere, Magyarország, magára hagyatva megpróbált talpra állni. Megfosztva földrajzi határaitól, vasútvonalai elvágva, fontos nyersanyagoktól megtagadva, káosz uralkodott el a megcsönkített országban. A háborús kormány lemondott és az ellenzéki pártok alakították meg az új kormányt. A baloldali Függetlenségi Párt elnöke, gróf Károlyi Mihály lett a miniszterelnök, és köztársaságnak kiáltották ki az országot. Károlyi pártjának és még egy néhány balra húzó liberális pártnak ez a győzelme látszólagos igazolása volt a háború alatti ellenzéki magatartásuknak. Követelték az országnak a háborúból való kilépését és belső reformokat, különös hangsúllyal az általános, titkos választójog bevezetésére.

Sajnos ezek a demokratizálódást célzó javaslatok nem találtak semmilyen támogatásra a győztes szövetségesek között, akik a békeszerződés feltételeit diktálták. Ebben a helyzetben az addig földalatti kommunista párt a felszínre került, s kihasználva a zűrzavart kezébe kaparintotta a hatalmat, visszaélve a Károlyi kormány naivitásával. A következő három hónapban ez a kommunista terror-kormány teljesen aláásta a korábbi Károlyi kormány demokratikus terveit és kiprovokálta egy ugyancsak véres kormánynak a megalakulását.

Horthy Miklós, a monarchia egyik admirálisa maga köré gyűjtött egy csoport lojális tisztet azzal a szándékkal, hogy felszabadítja az országot a kommunista terror alól. Amikor győztes csapatai élén bevonult Budapestre kijelentette:

„Megbüntetem ezt a bűnös várost”.

Munkások, értelmiségiek, polgárok, annak ellenére, hogy a többségük a Károlyi kormány mögött állt, s nem voltak a kommunista kormány hívei, célpontjai lettek a „fehér terrornak”. A zsidók különösen célponttá váltak, mert tipikus antiszemita logikával mindnyájukat felelősnek tartották a „vörös terrorért” tekintve, hogy Kun Béla és még egy néhány kommunista terrorista zsidó volt. Jellemzően, a vörös rendszerben résztvevő keresztények, beleértve a kommunista kormány ékesszóló szóvivőjét Hock Jánost is, aki melleleg katolikus pap volt, semmilyen megtorlást nem hoztak a keresztény lakosságra a vörös kormányban való részvételük miatt.

A „vörös terror” utáni „fehér terror” brutális volt. Ezeket öltek meg és kínoztak, s vetettek börtönbe. Ez az epizód rányomta bélyegét az elkövetkező kormányokra. A királyságot helyreállították, de a békeszerződések örökre eltiltották a Habsburgok visszatérését, így Horthy admirális kormányzói címmel lett az állam feje 1944 október 15-ig, amikor is a megszálló németek letartóztatták. Ezek alatt az évek alatt a Kormányzó próbálta az országot a jobb oldal és a középúton lévő pártok közötti egyensúlyban tartani. Liberális és baloldali pártok, mint a Szociáldemokrata párt, résztvettek a politikai életben, de csak néhány képviselővel rendelkeztek a jobb oldal által dominált parlamentben. A sajtó kisebb korlátozásokkal szabad volt, de az antiszemitizmus intézményessé vált. A modern történelemben az első zsidó ellenes törvényt a magyar parlament szavazta meg 1922-ben. Ennek a törvénynek a szerzője gróf Teleki Pál kultusz miniszter volt, s a törvény, amit röviden „*numerus clausus*nak” neveztek, korlátozta a zsidó vallású magyaroknak a számát az egyetemeken. Érdekes, hogy ugyanez a Teleki Pál, mint miniszterelnök 1941-ben öngyilkosságot követett el tiltakozásképpen az egyre erősödő német fasiszta befolyás ellen.

Az antiszemitizmus Magyarországon erős hatással volt a kárpátaljai zsidókra, akik az új Csehszlovákiában tagjai voltak a magyar kisebbségnek. Csehszlovákia tagadhatatlanul demokratikus volt, tiszteletben tartották a kisebbségek jogait. A magyar iskolák nyitva maradtak, magyar nyelvű könyvtárak, újságok és színházak virágzottak. A nyugat sokat segítette Csehszlovákiát és a gazdasági helyzet jobb volt mint Magyarországon. De mindennek fölött a legfontosabb tényező volt, különösen a zsidó fiatalok számára, az éles kontraszt a Magyarországon egyre erősödő antiszemitizmus és a cseh rendszer között, ahol mindenki egyforma polgárjogot élvezett. De az idősebb generáció szíve azért csak Magyarországhoz húzott. A harmincas évek vége felé népszámlálás volt Csehszlovákiában; ahhoz hogy a kisebbségek jogokat élvezhessenek, egy-egy területen belül a lakosság 20%-át kellett kiteenniük. Amikor a népszámlálás eredményét közzétették, Munkács városa, annak ellenére, hogy a lakosság többsége zsidó vallású volt, és a cseh hatóságok azt sugalmazták, hogy zsidónak vallják magukat a népszámláláson, döntő többségében magyarnak vallották magukat. Megjegyezte a jobb oldali kormány ellenőrzése alatt álló budapesti rádió; „Hálásak vagyunk a munkácsi zsidóságnak a magyar kisebbségi jogok megmentéséért”.

Nagybátyám a „pocakos bankár” aki fiatalságát a háború előtti Magyarországon töltötte el, huszártisztként harcolt az olasz fronton, válaszában érezte magát. Értékelte a cseh demokráciát, de a múltja a magyarsághoz kötötte. Ebből az erkölcsi válságból csak egy kivezető út kezdett kialakulni. Ez a kibontakozó cionista mozgalom volt, amely új megoldást javasolt. Új életformát Palesztinában, mentesen pogromoktól, üldöztetésektől és ahol a legmegoldhatatlanabbnak tűnő dilemma, nevezetesen a hűség a cseh demokrácia vagy magyar múltja irányában szétfoszlik.

Neville Chamberlain angol miniszterelnök Hitlerrel való végzetes találkozója után Csehszlovákia napjai meg voltak számlálva. Magyarország mozgósított, s egy csoport civilruhás önkéntes beszivárgott Csehszlovákia keleti tartományaiba azzal a céllal, hogy szabotázzsal elősegítsék Csehszlovákia összeomlását. Katonatisztek, értelmiségiek, munkások és parasztok végre úgy érezték, hogy bosszút állhatnak az igazságtalan trianoni békeszerződésekért. A „Rongyos Gárda” vagy „Szabadcsapatosok”, ahogy nevezték magukat, nem hivatalosan kormánytámogatást élveztek, feladatuk volt vasúti hidakat felrobbantani, a közlekedést megbénítani s ellenállást szervezni a cseh kormány ellen. A csehek többeket elfogtak, s a munkácsi várban őrizték őket, abban a várban, ahol Zrínyi Ilona hőiesen harcolt, és a későbbi években Rákóczi Ferenc és mezítlábas kurucai harcoltak a Habsburgok ellen. Az elfogott Szabadcsapatosok kemény bánásmódban részesültek, és halálbüntetés várt rájuk, mert a

csehek statáriumot hirdettek. A genfi szerződés nem nyújtott számukra védelmet, mert nem voltak egyenruhában, így nem voltak katonai személyeknek nyilvánítva.

1938-nak ezen a végzetes őszen a nagybátyám titkárnője egy cseh katonát vezetett be hozzá a Zsidó Bankba. A katona kijelentette, hogy senkivel sem hajlandó beszélni csak a bank igazgatójával. Amikor a titkárnő elhagyta az igazgatói irodát a láthatólag nagyon ideges katona előhúzott a zsebéből egy szappan darabot. Gondosan kettényitotta és előhúzott egy kis cédulát, amit így a szappanban csempészett ki a várbörtönből. A cédulán apró betűkkel az írója bemutatkozott mint a magyar hadsereg tartalékos tisztje és emlékeztette nagybátyámat, hogy ő is tagja a magyar tisztikarnak még az első világháború idejéből. A neve Németh János volt, testvére a budapesti opera világhírű énekesnőjének, Németh Máriának. Kérte nagybátyámat, hogy legyen segítségére valahogy megszökni a börtönből, cigarettát és élelmiszert is kért. (Mint később kiderült, nagybátyám nevét és másokét is a vezérkar szolgáltatta. Ezeket a neveket meg kellett jegyezniök és veszély esetén felhasználniok.) A katona azt mondta, hogy ő volt a várban, de lehetett volna egy agent provocateur, vagy csak egy jobb érzésű ember aki kockáztatta az életét.

A helyzet kétségbeejtő volt. Segítsen a nagybátyám valakinek aki a demokratikus Csehszlovák Köztársaság ellensége volt, ahol a zsidók teljes polgárjogot élveztek? De másrészt nem maradhatott közömbös egy szenvedő tisztársával szemben, akinek a kivégzése amúgy sem menthette volna meg Csehszlovákiát az összeomlástól.

Nagybátyám habozott, de rövid lelki tusa után döntött. Adott a katonának elegendő pénzt, hogy élelmet és cigarettát vásároljon. Izgalmas napok következtek, sok idő nem volt. Ismert egy magas rangú cseh tisztviselőt, akiről ugyan nem volt biztos, hogyan fog reagálni, de kockáztatta saját és családja életét és feltárta előtte a helyzetet. Szerencsére a barátja nem sovíniszta hanem humanista módon reagált és izgalmas kalandok közepette Németh Jánost kicsempészték a várbörtönből.

Három héttel később, 1938 őszen, a tengely hatalmak bécsi döntése alapján Csehszlovákia magyarlakta területeinek nagy részét visszacsatolták Magyarországhoz. Ünneplő városunk valóságos virágerdővé vált és valahogyan minden ház tetején magyar lobogó lengett.

* * *

Az öreg ember tele volt emlékekkel. Eszébe jutott az a szomorú nap az első világháború végén, amikor Beregszász már nem volt magyar fennhatóság alatt, hanem bekebelezték az újonnan alakult Csehszlovákiába. Ennek következtében az összes állami alkalmazottnak fel kellett esküdniök az új köztársaságra. Mielőtt ismét megnyitották a gimnáziumot, a tanárokat felsorakoztatták a tanári szobában, ahol az újonnan kinevezett cseh nemzetiségű igazgató, aki magyarul nem beszélt, titkára segítségével eskette fel a tanárokat. A tanárok egyenként előléptek, elismételték az eskü szövegét, kezét fogtak az igazgatóval. Az utolsó a sorban, a katolikus és református hittan tanár után, a zsidó hittan tanár volt. A lassan ismétlődő eskütétel már unalmassá vált, mindenki várta a végét. Amikor végre az utolsó személyre került a sor, a titkár nevére szólította: Fränkel Jónás. De mindenki meglepetésére a zsidó hittan tanár ahelyett, hogy elismételte volna az esküt a cseh államra, ahogy a többiek tették, így szólt: „Uram, én már egyszer felesküdtöm a királyomra, s ha az ember nem tartja be az esküjét, akkor az eskü amúgy sem ér sokat”. Ezzel a kínos csendben fejére tette a kalapját, udvariasan elköszönt és elhagyta a tanácstermet.

És most, húsz évvel később, egy gyönyörű őszi napon végre a magyar csapatok hazajöttek. Az öreg felvette ünneplő ruháját, s miközben reszkető kezével a nyakkendőjét kötötte, csendesen zümmögte: Kossuth Lajos azt üzenete, elfogyott a regimentje, ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni, éljen a magyar szabadság, éljen a haza...

Az utcán zenekar szólt, a bevonuló honvédeket virágokkal dobálták. Köztük vonultak megviselt civil ruhájukban a 'rongyos gárdisták' is. Az ünnepségek után a szétszéledt rongyos gárda tagjai furcsa tanújelét adták hősiességüknek: betörték azoknak az üzleteknek a kirakatait, amelyeknek a tulajdonosait zsidóknak vélték. És amikor utjukba akadt egy vézna, öreg, hetvenöt éves ember, aki húsz évvel korábban, egyedül volt hűséges a magyar államra tett esküjéhez, de rövid ősz szakálla miatt zsidónak nézték, kegyetlenül leütötték és antiszemita jelszavakkal sértegették. Nem jelentett túl sok vigasztalást, hogy néhány perccel később leütöttek egy másik kis törékeny öreg embert, akit szintén zsidónak vélték, mert az öreg generációra sokszor jellemző rövid szakállt viselt. Ez a kis öreg a város leggazdagabb, keresztény földesúri családjának volt a feje.

Erre a szomorú epizódra emlékeztem vissza 1944 október 15-én amikor a kormányzó drámai rádió beszédében, parancsot adott a magyar hadseregnek, hogy forduljanak a megszálló német fasiszta hadsereg ellen. Beszédében emlékeztette a tisztikar tagjait esküjükre, Istenre, a hazára és a kormányzóra, és remélte hogy segítségükkel a magyar nemzetet a szabad országok családjába vezetheti. Sajnos a tisztikar döntő többsége felrúgta esküjét és habozás nélkül felesküdt a hitleri Németországnak alárendelt új fasiszta kormányra. Ezzel a hazaárulással meghosszabbították a háborút és kezére játszottak az utódállamoknak, amelyek így sikeresen megakadályozták a trianoni határok revízióját.

Az öreg zsidó hittan tanár a beregszászi gimnáziumban, erősebb jellemmel és hűséggel viseltetett hazája irányában, mint a hazaáruló tisztikar Horthy kormányzó felé. Jól ismertem a kis öreget, s nagyon szerettem. Anyai nagyapám volt.

* * *

A Beregszászhoz közeli Mezőkaszonyban lakott nagyapám bátyja, akinek sok gyermeke volt. Egyik napon, ez még a 19. század második felében volt, amikor vacsorázni hívták a gyerekeket, a kis három éves Vilmos hiányzott. Napokon keresztül az egész falu az elveszett gyereket kereste, de nyomaveszett.

Mintegy ötven évvel később a Fränkel család levelet kapott az elveszett kis Vilmostól, aki egy hihetetlen történetben magyarázta meg eltűnését. Abban az időszakban cigányok raboltak el gyerekeket, hogy eladják gyermektelen szülőknek, s Vilmos szülei erre gyanakodtak. De e mellett voltak túl buzgó katolikus térítő rendek, akik nemes cselekedetnek tekintették zsidó gyerekek lelkét megmenteni. Egy ilyen rend tagjai rabolták el a kis Vilmost, akit szeretettel és gondosan felneveltek, és papi szemináriumba írtak. Mint felszentelt, tehetséges fiatal pap gyorsan emelkedett a katolikus hierarchiában és már fiatal korában elismert történész lett. A levelet így írta alá: Fraknói Vilmos, Budapest püspöke. Ettől az időponttól kezdve nagyon szoros kapcsolatban maradt rég elveszett családjával, de hűségesen kitartott katolikus vallása mellett.

Egy szép őszi szombaton a püspök jó barátjával, Vámbéry Árminnal, az akkor már világtekintélynek örvendő orientalistával sétált. Ahhoz, hogy Vámbéry egyetemi tanár lehessen, meg kellett keresztelkednie. Ahogy sétáltak a Fásor felé a Király utcán keresztül, csiklandozó sólet szag ütötte meg az orrukat. Vámbéry a püspökhöz fordult, s ezt mondta: „És ezt a vallást hagytuk mi el?”

* * *

Amikor 1938 őszén a Felvidék egy részét visszacsatolták Magyarországhoz, a zsidók számára az örömben sok ürmös is vegyült. Csehszlovákiában a vallás semmilyen hátrányt nem jelentett, zsidók és keresztények egyaránt élvezhették a demokrácia áldásait. Ebben az időben a magyar parlament már meghozta az 'első zsidótörvényt', amelynek értelmében zsidók csak százalékarányuknak megfelelően, ami 6 százalék volt, vehettek részt iparban, kereskedelemben, felső oktatásban és így tovább. Gyakorlatban ez majdnem 100%-os tilalom volt, mert különösen a vidéki hatóságok, visszaélve hatalmukkal, a zsidókat igyekeztek kirekeszteni mindenhonnan. Ezek az intézkedések a zsidókra végzetesek voltak, de a keresztények számára tulajdonképpen megalázók. A törvény azt sugalmazta, hogy a keresztények nem voltak versenyképesek a zsidókkal, és éppen ezért helyzetüket törvénnyel kellett megerősíteni. Ez természetesen nevetséges volt, de az elvakult gyűlölködő antiszemita nem látták az erdőt a fáktól.

Ahogy megszavazták az első zsidó törvényt, lázas kutatás kezdődött születési, házassági és egyéb bizonyítványok megszerzésére. Ha valaki állás után folyamodott, vagy valamilyen engedélyt kért, nem azt kellett bizonyítania, hogy keresztény volt, hanem azt hogy nem volt zsidó több generációra visszamenőleg. Mindez a hitleri teórián alapult, hirdette az árják felsőbbrendűségét. A parlamentben egy törvényhozó gúnyosan meg is jegyezte. „Ha a zsidók egy más fajhoz tartoznak, hogy van az hogy nekünk mégis iratok tömegével kell igazolnunk, hogy mások vagyunk?”

Mégis mindezt összeadva, a zsidók helyzete ezekben a háborús években még mindig sokkal jobb volt Magyarországon, mint a környező államokban, ahol a német befolyás sokkal erősebb volt. De nem a nagybátyámnak, a 'pocakos bankárnak'. Elhatározta, hogy családjával kivándorol Palesztinába, de útlevélkérelmét minden alkalommal elutasították. Eszébe jutott a 'rongyos gárdista' Németh János, akinek az életét megmentette, s aki azóta magas állást töltött be. Németh János szívélyesen válaszolt nagybátyámnak, s megígérte, hogy mindent el fog követni nagybátyám és családja útlevelének érdekében. Azt is hozzátette, hogy Magyarország lesz szegényebb, ha volt tisztársa és családja elhagyja az országot. Németh János azonban legnagyobb meglepetésére azt tapasztalta, hogy mindenütt elutasították kérelmét, amikor kiderült, hogy egy zsidót akar segíteni. Végül is emlékezett, hogy a magyar vezérkarnak annak idején részletes jelentést adott drámai megmeneküléséről nagybátyám segítségével a munkácsi várból. De a vezérkar is csak annyit tudott elérni, hogy egy ú.n. Nansen útlevélhez juttatták nagybátyámat, amilyeneket hontalan személyek kaptak. Nagybátyámnak alá kellett írnia egy nyilatkozatot, hogy soha nem fog visszatérni Magyarországra. Így viselkedett a félfasiszta magyar kormány a hadsereg egyik legszebben dekorált tartalékos tisztjével, aki saját és családja életének kockáztatásával mentette meg a 'szabadcsapatos' Németh János életét.

1939 decemberében családunk a pályaudvaron gyülekezett elbúcsúzni nagybátyámtól és családjától. A hideg estén nagybátyám kihajolt a vonat ablakán és a vasútállomás fényei alatt ismét szemembe ötlött csillogó kopasz feje, három arany foga. Itt volt a 'pocakos bankár', az 'ellenség' apámnak kedvenc gyermekkori meséiből. Én már tizenhétéves voltam, és gyermekkoromnak azok a kellemes reggelei már messze voltak a múltban. Apámhoz fordultam: „Miért tetszett a 'pocakos bankárt' a nagybátyámról mintázni?” Apám nevetve válaszolt:

„Szóval emlékszel még a mesékre? Be kell vallanom, hogy nem tudtam ellenállni, mert nagybátyád külseje a tipikus bankárra emlékeztetett, kövér, kopasz és nyilván gazdag, hiszen három arany foga volt. De tudod fiam, visszagondolva, nagybátyád, aki olyan sok jót tett másoknak, igazán nem volt a 'pocakos bankár', a szíve mélyén a 'fiukhoz' tartozott”...

ELSŐ FEJEZET VIHAR ELŐTT

Szürke, borongós februári reggel volt. Már hatodik hónapja voltam az Államvédelmi Hatóság fogságában, mindvégig magánzárkában. A kihallgató tiszt őrnagyi rangban szolgált az ÁVH Kémelhárító Osztályán. Ugyanazokat a kérdéseket ismételte rendszeresen és válogatott sértésekkel illetett amikor vádjait tagadtam. Ez minden délelőtt körülbelül három órán keresztül tartott, délután újabb két-három órát ismétlődött a szokásos jelenet. A kihallgató tiszt kérdései között néha iratokat tanulmányozott, néha témát változtatott és hétköznapi dolgokról, sport eseményekről beszélgettünk. Ez taktika volt részéről, bizonyítani akarta, hogy lehet vele társalogni is, s ha beismerő vallomást teszek, akkor a hangnem ilyen kellemesre változhat. Beszélgetés közben felállt az íróasztalától, lassan az ablakhoz sétált, ahonnan engem mindig távol tartottak. Ahogy kinézett az ablakon, egy sorozat hatalmas robbanás rázta meg a szobát. Hirtelen felém fordult és megjegyezte:

„Talán kitört a háború és az amerikaiak útban vannak kiszabadítani magát és fasiszta barátait.” Aztán cinikus mosollyal az arcán hozzátette:

„Kellemes kis kaland várna magára Amerikában, ugyebár? Egy kellemes kis kaland Amerikában,” ismételte halkán, mint aki inkább saját magához beszél.

„Én a maga helyében azért nem lennék optimista, nem az amerikaiak jönnek, csak a jeget robbantják a Dunán mert árvízveszély van.”

De még mielőtt befejezte a mondatot, a mosoly lefagyott az arcáról s magából kikelve üvöltötte:

„Maga nem megy innen sehova, nekem van időm kivárni amíg bevallja bűneit a Népköztársaság ellen. És ha szerencséje lesz és nem kötik fel, akkor élete végéig fog rothadni a börtönben.”

* * *

A Kárpátok legnyugatibb sarkában ahol a hegyek majdnem észrevétlenül beleolvadnak az alföldbe írta Petőfi sok allegorikus költeményét. Badaló község határában, ahol a Tisza már veszélyes folyóvá szélesedik ki, s időnként haragosan előnti a vidéket, született meg a Tisza című vers és még jó néhány. Petőfi nem engedhetett utat nyíltan Habsburg-gyűlöletének, így verseiben kelt ki ellenük. Nem találhatott volna jobb inspirációt ezekhez az allegorikus költeményekhez mint ezt a környéket, ahol a hegyvonulat az alfölddel találkozott. Verseiben a hegyek jelképezték az elnyomó hatalmat szemben a végtelen pusztával, ahol a gondolat szabadon szárnyalhat. De amikor én ezen a vidéken születtem, 1921-ben, már nem a Habsburgok voltak az elnyomók. Szülővárosom már nem tartozott Magyarországhoz, hanem az újonnan kreált Csehszlovákiához, amit mesterségesen szakítottak ki az Osztrák-Magyar Monarchia testéből.

A nem-szláv kisebbségek, belefáradva a háborúba, kénytelenek voltak tudomásul venni az új helyzetet, bár különösen az idősebb generáció makacsul hitt abban, hogy ezek az új rájuk erőszakolt határok nem fognak sokáig létezni. A cseh hatóságok, figyelembe vették a kisebbségek jogait, csak a magyar himnusz éneklését és a magyar zászló kitűzését tiltották meg. Beregszászban, azaz Berehovában, ahol kizárólag magyarok éltek, az élet látszólag alig változott. A cseh nyelvet hivatalossá tették a magyar mellett, de egy néhány újonnan érkezett cseh tisztviselő kivételével senki sem beszélt. A bíróságok, a városháza és a többi helyi

hatóságok továbbra is magyar nyelven intézték az ügyeket. Az elemi és középiskolák tanítási nyelve magyar maradt, a cseh nyelvet csak annyira tanították mint más idegen nyelvet. A kassai és pozsonyi magyar tanítóképzők továbbra is magyar nyelvű tanítókat képeztek, de a prágai és brünni egyetemeken a tanítási nyelv cseh és német maradt, mint ahogy volt a Monarchiában.

Amikor 6 éves lettem, a szüleim beíratk egy újonnan alapított cseh nyelvű elemi iskolába, azzal a szándékkal, hogy magyar nyelvű egyetem hiányában, könnyebben tudjak a cseh nyelvű egyetemre előkészülni.

Ebben az iskolában súlyt helyeztek a különböző vallások oktatására. Addig a vallás semmilyen hatással nem volt reám, annak ellenére, hogy már 6 éves korom előtt is észrevettem a különféle szokásokat. Egészen természetes volt, hogy karácsonykor a szomszéd gyerekek gyönyörűen feldíszített fája alatt játszottunk, húsvétkor pedig a szomszéd gyerekek jöttek hozzánk pászkát enni. Az élet egyszerű volt mindenfajta komplikáció nélkül. De ahogy az évek múltak, még egy ilyen kis városban is jobban kiéleződtek a vallási különbségek, korai ártatlanságunkat felváltotta a gyanakvás és akaratlanul is részeseivé váltunk a felnőttek politikai versengésének.

A középiskolás korban lévő fiatalok társadalmi élete a város két cserkészcsapata körül forgott. A „magyar cserkészcsapat” tagjai a keresztény fiatalok voltak, míg a zsidó vallású fiatalok a „zsidó cserkészcsapatba” iratkoztak be. A zsidó cserkészcsapatban tanultunk a zsidóság történetéről, az évszázadokon keresztül való elnyomásról. Nem akartam hinni a füleimnek, amikor a 19. századbeli tiszaezlári vérvádról hallottunk, ahol a zsidókat azzal vádolták, hogy vallási rítusokhoz keresztény gyerekek vérért használták. A vérvádat követő pogromot a parlament egyik bátor, liberális tagjának, báró Eötvös Károlynak a közbelépése szüntette meg, aki, mint kortársa Zola a Dreyfuss per idején, fáradhatatlanul harcolt az előítéletek ellen.

Az én ifjúkori lojalitásom Csehszlovákiához komoly szakadást és vitákat okozott a családomban. Nemcsak azért mert a megélhetésünk a magyarországi porcelángyárakkal való kapcsolatainktól függött, hanem apám soha nem szimpatizált az új demokratikus Csehszlovákiával, áldemokráciának nevezte azt a rendszert, amelyik különböző nemzetiségeket kebelezett be az érdekeltek hozzájárulása nélkül. Apám gyakran figyelmeztetett, hogy az én lojalitásomnak Csehszlovákiához káros következményei lehetnek, különösen azért mert én voltam a fiatalok között az egyik lehangosabb kritikusa a jobboldali magyar kormányoknak. Apám figyelmeztetései ellenére tudtam, hogy szíve mélyén büszke volt rám, hogy fiatal korom ellenére ilyen határozottan kikeltem polgári jogaim védelmére.

A 30-as években az egész világ szenvedett az általános gazdasági válság következményeként, de sokan remélték, hogy ha Németország gazdaságilag lábra áll, akkor az jótékony hatással lesz egész Európára és így a mi vidékünkre is. Bereg megye jóléte a szőlő és bor termelésétől függött, de amikor az embereknek nem volt elég jövedelmük a szűk megélhetésre sem, akkor nem sokan vásároltak bort. A gazdasági válság következtében a magyar porcelángyárak nem tudtak valutához jutni és ez majdnem teljesen megállította a kaolin szállítását Magyarországra, aminek következtében apám bányavállalata az összeomlás küszöbén állt.

Apám kétségbeesésében gyorsan három életbiztosítást kötött. Az egyiknek a haszonélvezője a nővérem volt, a másinak én voltam, s ez a két biztosítási kötvény látszólag elegendő jövedelmet biztosított számunkra ahhoz, hogy iskoláztatásunkat befejezhessük. A harmadik kötvény anyám jólétéről gondoskodott. Apám elhatározta, hogy ha öngyilkosságot követ el, ez megoldja a családja problémáit. Azon a napon, amikor Bécsbe készült, hogy ott vessen véget életének, én mint 9 éves kisfiú mellékuporodtam az ágyba, ahogyan az reggelenként szokásom

volt, és minden ok vagy átmenet nélkül azt mondtam: „Én nem tudom apuka nélkül elképzelni az életet.”

Azt hiszem 16 éves lehettem, amikor apám elmondta nekem ezt a történetet. Öngyilkossági szándékáról senkinek, még anyámnak sem beszélt soha, s az én váratlan kijelentésemnek tulajdonította, hogy elállt szándékától, ezzel megmentette nemcsak a saját életét, hanem kis családjának a jövőjét. Az irónia az volt az egészben, hogy annak ellenére, hogy a biztosítások még öngyilkosság esetében is érvényesek voltak, az általános gazdasági helyzet következtében a világszerte ismert Phoenix biztosító vállalat rövidesen megbukott és a kötvények elvesztették értéküket.

Az a tény, hogy már fiatal korunkban idő előtt ki voltunk téve a politikai élet következményeinek, nem akadályozott meg bennünket abban, hogy észre ne vegyük életünkben a biológiai változásokat. Ez volt az az időszak amikor a lányok fontosabbak lettek bármi másnál. A legjobb barátom Áron, az utcánk végén lakott, szemben a vasút állomással, ahol az apjának vendéglője és szállodája volt. A vendéglő beceneve „6-comb” volt, utalás Áron három jóképű nővérére. Anyám gyakran intett arra, hogy inkább Áront hívjam hozzánk és ott töltsük az időnket. Természetesen a mi házuk körül soha semmi nem történt, míg a vendéglő és a szálloda körül zajlott az élet. A cigányzenészek barátságosak voltak és Áron idősebb fiú testvéreinek mi voltunk a kedvencei.

A pincérnők fiatalok és csinosak voltak. Mi a vendéglő egyik hátsó szobájából figyeltük őket, s gyakran láttuk, ahogy a férfi vendégekhez csatlakoztak és rövidesen együtt eltűntek az egyik szállodai szobában. Ha alkalmunk volt rá, titokban az ablak alá osontunk és ott hallgattuk a szobából kiszűrődő kéjes hangokat. Amikor egy-egy lengén öltözött pincérnővel találkoztam, az izgalom elviselhetlenné fokozódott. Akkor már megértettem, hogy anyám miért akart távol tartani a vendéglőtől.

Egyik tikkasztó nyári napon, már iskolai szünidő volt, ismét a vendéglő körül tanyáztunk. Ezen a napon a pincérnők nem voltak túlságosan elfoglalva. Néhányan közülük csak egy szál kombinéban üldögéltek az asztalok körül. Egyikük, Glória, beszélgetni kezdett velem, de én nem tudtam a szavaira figyelni, mert az átlátszó kombiné alatt tisztán láttam a melleit. Glória észrevette, hogy nem tudom a szemeimet levenni róla, felállt, magához húzott és azt mondta: „Menjünk”.

Én kábultan követtem a szobájába. Ahogy bezárta az ajtót mögöttünk, anélkül, hogy egy szót is szólt volna, kilépett a kombinéjából és előttem állt teljesen meztelenül. Én teljesen magamon kívül voltam, meztelen testének a szépsége egészen elkábított. Gyöngéden megérintett és én valósággal a karjaiba zuhantam. A következő néhány percben egy csodálatos új élményben volt részem. Egy kicsit később, ahogy a ruhámat felvettem, örök szerelmet éreztem irányában, olyat amelyet csak egy 14 éves fiú tud érezni. Számomra Glória volt a világ legszebb teremtese, a szívem tele volt gyöngédséggel és szerelemmel. Aztán gyöngéden az ajtó felé irányított, s amint az ajtó becsukódott mögöttem, tisztán hallottam, hogy hangosan felnevetett. Egy pillanatig megszégyenülve éreztem magam és gyűlöltem ezért a megalázó nevetésért. De mindennek ellenére el voltam telve a csodálatos emlékekkel és ahogy kiléptem a nyári hőségbe, tudtam, hogy az életem megváltozott és új kalandok előtt állok.

* * *

1938-ban a beregszászi zsidó cserkészcsapat születésnapját ünnepelte, 13 évvel korábban egy idealista, fiatal banktisztviselő alapította. A zsidó vallás a 13. születésnapnak nagy jelentőséget tulajdonít. Az Ótestamentum szerint amikor egy fiúgyerek ezt az évet betölti, akkor ember lesz belőle. Ebben az évben én voltam a cserkészcsapat titkára és mint olyan, én

tartottam az ünnepi beszédet az ünnepségen, amire meghívtuk a város előkelőségeit, többek között a Magyar Cserkészcsapat parancsnokát, Kaminszky Lászlót, aki különben a gimnáziumban természetrajz szakos tanárunk volt. Kaminszky alapján véve liberális gondolkodású volt, gyakran forgott zsidó intellektüelek társaságában annak ellenére, hogy voltak olyanok, akik ezt rossz néven vették tőle.

Beszédemben említettem, hogy a cserkészcsapat 13. éves évfordulója egybe esett Csehszlovákia fennállásának 20. éves évfordulójával. Párhuzamot vontam a csehszlovákiai demokratikus rendszer és a Magyarországon uralkodó félfasiszta rendszer között. Hangsúlyoztam, hogy mi, zsidó vallású fiatalok Csehszlovákiában egyenlő jogokat élveztünk, amíg a szomszédos Magyarországon az egyre jobbra tolódó kormányok hivatalos politikája következtében a zsidók másodosztályú polgárokká váltak és a Nyilaskeresztes Párt egyre nagyobb befolyásra tett szert. Amikor a beszédemet befejeztem, a közönség felállt és viharosan megtapsolt, ami természetesen nem az én személyemnek szólt, hanem a beszédem tartalmának. Egyedül Kaminszky László a Magyar Cserkészcsapat parancsnoka maradt ülve, így adott kifejezést elégedetlenségének.

A politikai légkör egyre forróbbá vált. A spanyol polgárháború véget ért és még egy ilyen kis városban is érezte a hatását a fasiszták győzelme. Még egy spanyol menekültünk is akadt. Néhány hónappal a polgárháború befejezése után megjelent egy fiatal ember, aki spanyolul és franciául beszélt. Mi, a zsidó cserkészcsapat tagjai felkaroltuk, a középiskolában tanult minimális francia tudásunk segítségével úgy ahogy megértettük egymást, minden nap más családhoz kapott vacsora meghívást, még pénzt is gyűjtöttünk számára. Aztán egy kis idő múlva nyomtalanul eltűnt, kiderült, hogy szélhámos volt, s az egész város rajtunk nevetett.

A két legaktívabb politikai párt az enyhén marxista befolyás alatt álló szociáldemokraták voltak, a másik pedig az ortodox kommunista párt volt. A rivalizálás a két párt között állandó volt, de sohasem igazán ellenséges. A közeledő háború veszélye közelebb hozta a két pártot egymáshoz. Majdnem minden vasárnap vagy az egyik vagy a másik párt tartott gyűlést a történelmi múltú nagypiac terén. Ezen a téren bontotta ki II. Rákóczi Ferenc a 18. században zászlaját „Pro Patria et Libertate” a „hazáért és szabadságért” jelszóval a Habsburgok ellen. Egyesítette a földnélküli parasztokat, akikből szervezte a „mezítlábas hadsereget”. A lázadást a Habsburgok ugyan levertek, de ennek ellenére ez a hősies megmozdulás hozzájárult az 1848-as forradalom kirobbanásához és végül is az Osztrák-Magyar Monarchia létrehozásához 1867-ben.

1938 tavaszán a „mezítlábas hadsereg” utódai érezték, hogy most az ő idejük következik és szembe kell szállniuk az egyre fenyegetőbb német fasizmussal. A nagypiac terét tisztára separták a heti piac után és egy stráfkocsit húztak a tér közepére ahonnan a szónok beszélt. Ugyancsak a stráfkocsi tetején ült egy kis asztal mellett a cseh járási főnök egyenruhás képviselője, akinek a jelenléte biztosította, hogy a gyűlést a törvény keretein belül tartsák. A stráfkocsi körül álltak a hűséges párttagok, de közöttük ott voltak a másik párt tagjai is, akik közbeszólásaikkal heccelték a szónokot. Amikor például Balla József a szociáldemokraták egyik vezetője, egy kőműves, aki tagja volt a prágai szenátusnak, beszélt, akkor a gyűlés hangulata mindig emelkedett. A kommunisták nemcsak a politikáját kritizálták, hanem személyes megfigyeléseikkel fűszerezték megjegyzéseiket: „Jóska, honnan vetted a lányod hozományát” kiáltotta egyik egy héttel a lánya esküvője után, s a közönség jól mulatott a közbeszóláson. De az sem volt teljesen szokatlan, hogy amíg a szónok lelkesen hirdette a pártjának az ígéit, addig a másik párt tagjai egyszerűen elhúzták a kocsit a tér közepéről, miközben a szónok és az egyenruhás tiszt zavartan néztek körül segítséget keresve. De ezek

az események bajtársi hangulatban folytak, soha nem fajultak el, szinte mindkét párt tagjai érezték, hogy a jó idők a végét járják.

A cserkészcsapat mellett a gimnázium volt a másik intézmény, ahol ugyan a szabályok ellenére, a politikai helyzet erősen befolyásolta az életet, gyakran még a diákok osztályzását is. A zsidó vallású tanárok és a liberálisan gondolkodó keresztény tanárok kisebbségben voltak, s állandóan ki voltak téve a jobboldaliak egyre arrogánsabb kritikájának. Ahogy Csehszlovákia összeomlása egyre valószínűbb lett, a viták a diákok között is egyre ellenségesebbek lettek; akik tegnap még barátok voltak, másnapra ellenséges táborban találták magukat. Az egyik ilyen éles vita Schwartz Bandi és Beregi Pista között odáig fajult, hogy Beregi Pista kijelentette: „Nem adnám a fél lábamat a cseh republikáért, mert az én lábam megmarad, de a republika széjjel fog esni”.

Néhány nappal később az igazgatói irodába hivattak. Az igazgató, egy cseh, aki csak néhány szót tanult meg magyarul jelen volt a titkárával, aki aktív katolikus pap volt az egyik közeli kis városban, de egyúttal latin tanárunk is volt. Megkérdezték tőlem, hogy jelen voltam-e amikor Beregi Pista kijelentése a republika összeomlásával kapcsolatban elhangzott. Nagyon meg voltam lepve, mert a vitáink során sokkal súlyosabb kijelentések hangzottak el minden következmény nélkül. Elém tették a Schwartz Bandi által már aláírt jegyzőkönyvet és akkor elismertem, hogy hallottam a kifogásolt kijelentést. Megdorgáltak, hogy miért nem jelentettem, de más következménye nem volt. Egy néhány nap múlva Beregi Pistát kizárták a gimnáziumból. Ez a váratlan esemény rendkívül kiélezte a helyzetet. Schwartz Bandit és engem többen megfenyegettek, annak ellenére, hogy Bandi is csak tanú volt és soha nem tudtuk meg, hogy ki jelentette fel Beregi Pistát.

Tizenéves voltam, politikailag túlfűtött és nem akartam tudomást venni a közeledő politikai változásokról. Továbbra is erőteljesen védtem a Csehszlovák demokratikus intézményeket, szembehelyezve a zsidók sorsát az egyre szélsőségesebb jobboldali magyar kormányok alatt. De Beregi Pista nemcsak osztálytársam hanem barátom is volt és rendkívül lesújtott az iskolából való kizárása annak ellenére, hogy politikailag nem értettünk egyet.

Néhány héttel később, 1938 őszén Csehszlovákia összeomlott. A hírek ijesztőek voltak. Akik lojálisak voltak Csehszlovákiához azokat nyilvánosan kritizálták és fenyegették. A magyar csapatok bevonulása után emberek egyszerűen eltűntek, másokat súlyosan bántalmaztak, még szerencsések voltak azok akiket csak kigúnyoltak politikai állásfoglalásukért.

Amikor a gimnáziumot ünnepélyesen újból megnyitották, lehivattak az igazgatói irodába, ahol felolvastak egy hosszú listát az ellenem szóló vádokról. Részletesen idéztek a beszédemből amit a cserkészcsapat évfordulóján mondtam, vádjaimat a jobboldali magyar kormányok ellen és dicséreiteimet a Csehszlovák demokratikus intézményekről. Többek között szovjet barátsággal vádoltak, elfeledve azt a tényt, hogy az én szimpátiám a Szovjet Unió irányában nem ideológiai volt, hanem félelmen alapult a hitleri Németország rohamos terjeszkedése miatt. Természetesen felhozták tanúvallomásomat Beregi Pista ellen is. Az egész jelenetnek a lényege az volt, hogy annak ellenére, hogy magyar az anyanyelvem, nem vagyok méltó arra, hogy magyarnak nevezhessem magam. Végül is, anélkül, hogy egy szót is szólhattam volna, kihírdették az ítéletet: „Ezennel kizárjuk Magyarországot valamennyi középiskolájából”. Tizenhat éves voltam és mindössze két év választott el az érettségitől.

Két másik diákot is kizártak velem együtt. Ugyancsak elbocsájtották Rónai Jánost, aki latin tanárunk volt és egyben katolikus pap. Ellene az volt a vád, hogy minden március hetedikén, Masaryknak, a Csehszlovák köztársaság elnökének a születésnapján és október 28-án, Csehszlovákia kikiáltásának napján ő mondta az ünnepi beszédet, amit a diákok már nevetve

előre suttogtak. „A tavaszi szél diadalmasan lobogtatja a Csehszlovák köztársaság háromszínű zászlaját”. Októberben a beszéd szó szerint ugyanaz volt, csak akkor az őszi szél helyettesítette a tavaszi szelet.

Néhány nappal később apám találkozott Rónaival az utcán.

„Hogy van tiszteletes úr?”

„Úgy mint a többi zsidó” válaszolta szellemesen, de keserűséggel hangjában.

Amikor a magyar hadsereg bevonult Beregszászra, a lakásunkból egy szobát lefoglaltak két fiatal tartalékos tiszt számára. Az egyik, egy fiatal százados, pesti üzletember volt, a másik, egy fiatal hadnagy, debreceni nemes ember. Tulajdonképpen szerencsénk volt velük, mert bizonyos védelmet nyújtottak a szélsőséges elemek ellen, akik időnkint „hősiesen” megtámadtak zsidó családokat. A nővérem 19 éves volt, éppen érettségi után, s mindkét fiatal tiszt hevesen udvarolt neki. Esténként a nővérem meghívott egy néhány hasonló korú fiatal és sokszor a reggeli órákig mulattak, de mindig a jó ízlés határain belül.

Az új határok rendkívül megkönnyítették apám bányavállalkozásának a helyzetét. Röviddel a változás után a budapesti porcelángyárak lényegesen felemelték megrendeléseiket. Az egyik legnagyobb vevőnk a budapesti Zsolnay Porcelángyár volt, amelyik leküldte hozzánk egyik igazgatóját és legjobb szakemberét, egy svájci állampolgárt, hogy részleteiben megtárgyalják jövőendő üzleti kapcsolatainkat. William Trösch hozott anyámnak egy láda porcelánt, ajándékot a pécsi testvérvállalatuk termékeiből. Anyám, aki remek háziasszony volt, egy nagy vacsorát rendezett Trösch tiszteletére, amire természetesen meghívta a két fiatal tisztet, akik a házunkba voltak beszállásolva. Éppen amikor egyikük felköszöntötte anyámat, egy nagy darab kő repült be az ebédlő ablakán. Soha nem fogom elfelejteni a kínos jelenetet. 16 éves voltam és nagyon ijedt. Ahogy az ablak betört és a repülő üvegdarabok beborították a szobát, éreztem, hogy abban a pillanatban gondtalan gyermekkorom véget ért és tudtam, hogy ez a pillanat volt a vég kezdete.

Másnap beidézték a rendőrségre. A kihallgató detektív egy helybeli fiatal ember volt, aki korábban a cseh adóhivatalnak volt az alkalmazottja, s aki engem is és apámat is jól ismert. Hazaárulással vádolt, idézte korábbi kijelentéseimet és közismert szimpátiámat Csehszlovákia mellett. Többször veréssel fenyegetett, de soha nem ért hozzám. A sértegetések és fenyegetések több mint 2 órán keresztül tartottak, végül is tudomásomra hozta, hogy a járási ügyész hivatalosan is vádat fog emelni ellenem. De miután 18 éven aluli voltam, elhatározta, hogy nem tartóztat le és haza küldött.

1938 őszén több szélsőséges fasiszta párt működött Magyarországon. Egymás között is harcoltak, mindegyik magát vallotta Hitler leghűségesebb követőjének. Amiben azonban egyet értettek, az a zsidók iránti gyűlöletük volt, és egységesen elítélték a kormányt, mert szerintük nem lépett fel a zsidók ellen erélyesebben. A kormány tagjai „fajvédők” és jobb oldaliak voltak, természetesen nem voltak türelmesek a zsidókkal szemben, de ellenezték a szélső jobb oldal taktikáját és parlamenti úton kívánták a zsidók polgári jogait korlátozni. A sajtó viszonylag szabad volt, a kormány lapjai próbálták visszautasítani a szélsőjobboldali lapok vitriolos támadásait. Ennek a csatának, ami gyakran a parlamentben is megismétlődött, az volt az eredménye, hogy egyre több szélsőséges jobb oldali elemet különböző címeken megvádoltak és gyakran el is ítélték őket. Ezt a hitlerista Németország rossz néven vette és a német sajtó nem rejtette véka alá csalódását a magyar kormánnyal szemben. A kormány jónak látta a németeket lecsillapítani és 1938 karácsonya előtt amnesztiát hirdetett a politikai bűncselekmények elkövetőire a magyar lakta vidékek visszacsatolásának örömeire. Az amnesztia rendelet nem szabta meg, hogy csak a jobboldali elítéltekre vonatkozott, de

köztudomású volt, hogy az egész a német kormány nyomásának volt a következménye. Két héttel karácsony után egy rövid értesítést kaptam az ügyészségtől, amely szerint az amnesztia rendelet következtében a vádat ellenem is elejtették.

Elérkezett az ideje, hogy józanul szembe nézzek a jövőmmel. Miután az ország összes középiskoláiból kizártak, a terveim és álmaim összeomlottak. A terveim szerint érettségi után beiratkoztam volna az egyetemre. Az érettségi vizsga letétele különben is nagyon fontos volt. Többek között amikor a 21 évet betöltött fiatalok bevonultak tényleges katonai szolgálatukra, érettségivel tiszti iskolába mehettek és a kötelező 2 év leteltekor tiszti ranggal szereltek le. Azzal is tisztában voltam azonban, hogy ha leérettségizhettem volna, akkor is kevés reményem lett volna az egyetemre kerülni az életben lévő „numerus clausus” miatt. A szüleim viszonylag jómódúak voltak és csatlakozhattam volna apám bányavállalatához, de a szüleim úgy érezték, hogy ha már tanulmányaimat amúgy sem tudom befejezni, akkor valamilyen szakmát kell kitanulnom. Valaki azt javasolta, hogy menjek el fogtechnikusnak, és a fogorvosunk fel is vett laboratóriumába. A munka érdekes és tiszta volt, de ennek a karrieremnek hamar vége szakadt. A fiatal Debrecenből származó tartalékos tiszt akit nálunk szállásoltak be, nem tudta tétlenül nézni szüleim szörnyű csalódását. Apja pápai és királyi kamarás volt, igen jó összeköttetésekkel, aminek következményeként a debreceni főigazgatóságtól részleges kegyelemben részesültem, s megengedték, hogy beiratkozhassek a szomszédos Munkács városában lévő Zsidó Gimnáziumba. Ez az iskola a Csehszlovák időben alakult Héber Gimnáziumként, ahol a modern történelemben először tanítottak a biblia nyelvén Palesztinán kívül. Ez az úttörő intézmény azonban Magyarországhoz való visszacsatolásunk után csak azzal a feltétellel nyílhatott meg ismét, ha a tanítási nyelv magyar lesz és a héber nyelvet csak úgy tanítják mint bármelyik idegen nyelvet. Számomra ez a lehetőség visszaadta önbizalmamat, ideiglenesen Munkácsra költöztem, ahol 1940 nyarán leérettségiztem.

MÁSODIK FEJEZET IFJÚSÁGOM VÉGE

Rendes körülmények között 1940 nyara lett volna az utolsó gondtalan vakációm. Június végén leérettségiztem, s ősszel beiratkoztam volna az egyetemre, ha nem születtem volna zsidónak. A „numerus clausus” alapján nem sok esélyem volt, mégis beadtam felvételi kérelmemet a műegyetem közgazdasági szakára. Néhány hét múlva megjött a válasz. Diplomatikusan, nem sértő módon, minden utalás nélkül a vallásomra, értesítettek: „Létszám betelte miatt nem volt felvehető”. Nem voltam túlságosan meglepve a válaszon, de velem szemben ez volt az első ilyenfajta megkülönböztetés. Most nem mással történt, hanem velem. Hivatalosan is másodosztályú polgár lettem. Nem vizsgálták meg a jellememet, a képességeimet, hogy rendes ember vagyok-e vagy rongy ember. De mert a születési bizonyítványom egyik rovatában az volt, hogy izraelita vallású vagyok, ez végzetesen befolyásolta sorsomat.

Szokatlan sürgősség érzése vett erőt rajtam, valami bizonytalan félelem a jövőtől.

Miután az ártatlanságomat 14 éves koromban elvesztettem egy szép prostituált jóvoltából, a szexuális érzések mindinkább elhatalmasodtak. Kielégülést nem volt túl nehéz találni, mert a prostitúció törvényes volt. Talán ez az volt az oka, hogy nem tudok visszaemlékezni erőszakra vagy, hogy fiatal lányok házasságon kívül teherbe estek volna. Udvaroltunk a gimnáziumbeli lányoknak, táncdelutánokra mentünk velük, sokszor csókolóztunk is, de általában tovább nem mentünk. Persze voltak kivételek. Nyolcadik gimnazista voltam, amikor megismerkedtem Ilonával aki két évvel idősebb volt nálam, apja magas rangú városi tisztviselő volt. Nagyon hamar rájöttünk, hogy szeretjük egymást, s mihelyt eljön az időnk, összeházasodunk. De ha így van, akkor miért várjunk még esetleg évekig a testi szerelemmel? Én mindig óvatos voltam, s óvszert használtam. Nagyon gyakran az unokahúgáék lakásában találkoztunk, ahol a szülők egész nap távol voltak. Éppen egy ilyen kellemes délután elé néztem, amikor Ilona megjelent, s aggodalmasan közölte, hogy a periódusa elmaradt, ami soha azelőtt nem fordult elő vele. Szörnyen kétségbeestünk, s arra a következtetésre jutottam, hogy az óvszer hibás volt. Az egyetlen megoldás abortusz volt, ami azonban törvénytelen volt, s szigorú börtönbüntetéssel sújtotta a közreműködő orvost. Megpróbáltam érdeklődni, s azt hallottam, hogy egy fiatal orvos, aki a közelmúltban nyitotta meg rendelőjét, abortuszokat végzett.

Tizennyolc éves voltam, amikor a rendelőjében találtam magam, sápadtan és ijedten. Még mielőtt bármit is szólhattam volna, egy halvány mosoly futott keresztül az orvos arcán. De nem szólt semmit, csak barátságosan bólintott. Ez kissé felbátorított, mélyet lélegzettem és elhadartam az egész problémámat egy véget nem érő, zagyva mondatban. A tenyerem izzadt volt, megtöröltem a zsebkendőmmel. Az egész jelenet kissé megszégyenítő volt, vagy komikus is lehetett egy harmadik személy számára.

Az orvos megértő arccal hozzámfordult, elmagyarázta, hogy az abortusz törvénybe ütközik és súlyos következményekkel járhat. Ennek következtében kereken elutasított. Nyilvánvalóan nem bízott bennem, nem volt semmiféle ajánló levelem, s nem kockáztathatta orvosi pályafutását csak azért, hogy egy zörgő csontú, ijedt, izzadt tenyerű fiatal emberen segítsen. Én kétségbeesetten, majdnem félholtan vonszoltam ki magam a rendelőjéből, s rádöbbsentem, hogy csak öngyilkosság vagy az idegen légió segíthet rajtam. Ilonával a szokásos cukrászdában találkoztam, rettegettem a gondolattól, hogyan fogom leírni reménytelen helyzetünket, amikor Ilona megjelent vidáman, mosolyogva, s azt mondta: „Minden rendben van”.

Még mindig dermedten Ilonával maradtam egy néhány percig, de aztán elköszöntem, hazamentem és annak ellenére, hogy csak délután három óra volt, lefeküdtem és másnap reggelig aludtam. Másnap az osztálytársam, aki gyanította az ügyemet, megjegyezte. „Ha még sokáig folytatod ezeket a délutáni randevúkat, előbb vagy utóbb belepusztulsz”.

Ez az epizód a látszólag örökké tartó szerelmünket lehűtötte, s eltávolodtunk egymástól, már csak azért is, mert új kalandok előtt álltam.

A hetedik és nyolcadik gimnáziumot Munkácson végeztem, de minden hét végére hazautaztam. Egyik vasárnap este az autóbuszon egy gyönyörű szőke asszony mellett ültem, aki legalább tíz évvel idősebb lehetett nálam. Beszélgetésbe elegyedtünk, és mire az utazás vége közeledett, feltűnésmentesen lábát az enyémhez szorította. Ez felbátorított és megkérdeztem, hogy haza kísérhetem-e. Amikor megérkeztünk, meghívott lakásába és biztosított, hogy férje soha sincsen otthon hajnali négy óra előtt. Nem mondta meg, hogy a férje mivel foglalkozik, csak annyit, hogy nála sokkal idősebb és nagyon féltékeny. Ahogy gyöngéden levetkőztettem, amit szemmel láthatólag élvezett, a legszebb női test tárult elém, amit valaha is el tudtam képzelni. Nálam egy kicsit magasabb volt, természetes szőke. Ezelőtt még soha nem láttam meztelenül természetes szőkét. Az éjszaka folyamán megismétlődő szerelmünk izgalmas volt, 18 éves korom ellenére is alig tudtam kielégíteni.

Valamikor éjfél után hallottuk, ahogy a bejárati ajtó kinyílt. Én is nagyon megijedtem, az ő arcán azonban a félelem leírhatatlan volt. Gyorsan kinyitotta az ablakot, kitolt rajta félmeztelenül s a ruháimat utánam dobta. Amikor visszanéztem, a szoba még mindig sötét volt, de az ablak már be volt zárva.

Másnap a helyi újságban olvastam, hogy a Városi Kávéházat éjfél előtt bezárták, mert a konyhában tűz ütött ki. Idézték a főpincér tréfás nyilatkozatát is: „Legalább váratlanul haza mehetek gyönyörű fiatal feleségemhez. Ajánlom, hogy egyedül találjam.”

Én pedig őszintén megígértem magamnak, hogy soha nem nézek többet férjes asszonyra. Természetesen ígéretem csak addig tartott, mint az ijedségem.

* * *

A német hadsereg győzedelmeskedett minden felé. Amikor Hitler és Sztálin megegyeztek és Lengyelországot felosztották egymás között, a német hadsereg iszonyatos erejét a nyugat ellen fordította, s ahogy egy-egy újabb német győzelmet jelentettek, a zsidók helyzete egyre rosszabbodott. A helyi hatóságok és maga a rendőrség is részt vettek a jobb módú zsidók zsarolásában. Akiktől nem volt mit zsarolni, azoknak az életét másképpen keserítették meg. Iratokat követeltek tőlük annak az igazolására, hogy már ősök is a monarchia területén laktak. Megsárgult születési bizonyítványok, házasságlevelek, életet jelentettek. De sokaknak, akiknek az ősei a 19. századbeli lengyel és orosz pogromok elől menekültek Magyarországra, nem volt ilyen bizonyítékuk. Ezeket százával a németek által elfoglalt lengyel területekre deportálták, ott aztán eltűntek a már akkor titokban létező megsemmisítő táborokban. Ez a fejezete a zsidóság intézményes megsemmisítésének soha nem volt kellőképpen dokumentálva, pedig évekkel a tömeges deportálások előtt történt.

Nagyapám, aki már akkor nem élt, sok évtizeden át volt a törvényszék hites héber tolmácsa. A helyi rabbik által kiadott régi születési bizonyítványok és megsárgult házassági levelek hivatalos okmányokká váltak amikor nagyapám lefordította azokat, s ellátta az akkor szokásos vörös viaszos pecsétjével. Nagyapám halála után többé nem neveztek ki héber hites tolmácsot. Egyik nagybátyám megtalálta nagyapám hites tolmácsi réz bélyegzőjét, s szabadságát kockáztatva egy hihetetlenül merész lépésre szánta el magát, hogy embereket megmentsen a deportálástól. Régi könyvek elejéről és végéről kivágta a szokásos üresen hagyott egy-két

oldalt. Ezekre a megsárgult papírokra héber szöveggel hamis születési bizonyítványokat és házasság leveleket kreált. Mellétűzve volt a magyar fordítás, megerősítve a hites tolmács vörös viaszba mártott bélyegzőjével. Ráhamisította nagyapám nevét, s a fordítás dátumát, mintha azokban az években történt volna, amikor nagyapám még élt. Ennek a földalatti akciónak a híre villámgyorsan elterjedt, s nagybátyám önzetlen tevékenysége következtében sok százan menekültek meg az akkori deportálástól.

Annak ellenére, hogy a németek sorozatos győzelmei éreztették hatásukat, különösen a vidéki zsidóságon, az emberek egyszerűen nem voltak hajlandók tudomásul venni, hogy ami a zsidókkal történt Németországban s a németek által megszállt területeken, az Magyarországon is megtörténhet. Magyarország ugyan névlegesen háborúban volt a nyugati hatalmakkal, de ennek nem voltak különösebb jelei. De amikor kitört a német-szovjet háború, s a köztudomásúan szovjetnek álcázott német repülőgépek bombázták Kassa városát, ez elegendő ok volt arra, hogy a Bárdossy kormány felelőtlenül hadat üzenjen a Szovjet Uniónak.

A magyar parlament újabb zsidó-ellenes törvényt szavazott meg. Ennek egyik szakasza megtiltotta zsidó férfiak és keresztény nők közötti fizikai kapcsolatot. Érdekes módon a derék törvényhozók nem tiltották meg a keresztény férfiak és zsidó vallású nők közötti kapcsolatot. Különösen a vidéki rendőrségek örömmel vetették rá magukat azokra a zsidó férfiakra, akiknek keresztény nővel volt kapcsolatuk. Fiatal elvakultságomban én ezt a megalázó új törvényt kihívásnak vettem, elhatároztam, hogy akkortól kezdve csak keresztény lányokkal vagy asszonyokkal lesz viszonyom és elhatározásomat be is tartottam. A megye fiatal főjegyzőjének szép feleségével való viszonyom nagyon kielégítő volt, s valamiféle hősnek éreztem magam, hogy a törvényt kijátszottam, különösen mivel a főjegyző köztudomásúan zsidógyűlölő volt. De barátaim, akik sejtették, hogy viszonyom volt a detektív főnök húgával is, óva intettek az ilyen veszélyes kalandoktól. Mindezt betetőzte a város nyilas vezérének a lányával folytatott viszonyom. Ez is csak a zsidótörvények kijátszása miatt kezdődött, de egy nagyon gyöngéd igazi szerelemmé fejlődött.

Egy újabb „botrány” rengette meg ennek a pletykás kis városnak az életét. A nővérem, aki nálam három évvel idősebb volt, miután érettségi után őt sem vették fel az egyetemre, felköltözött Budapestre, ahol egy magániskolában gyors és gépiró tanítói oklevelet szerzett. De még mielőtt gyakorolhatta volna a szakmáját, férjhez ment Rodolfo Petrocellihez, aki a budapesti olasz követség sajtóattaséja volt.

Rodolfo családja ugyan megtartotta olasz állampolgárságát, de ők több mint száz évvel korábban vándoroltak Olaszországból Erdélybe, s teljesen asszimilálódott magyarokká váltak. Egyedül Rodolfo beszélt olaszul.

Rodolfo miután doktorált államtudományból a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetemen, ajánlatot kapott egy tanársegédi állás betöltésére. Ehhez azonban magyar állampolgárság kellett, így elment a budapesti olasz követségre, hogy lemondjon olasz állampolgárságáról. Mielőtt ez megtörténhetett azonban, az akkori sajtó attasé állást ajánlott neki az olasz követségben. Rövid gondolkodás után Rodolfo elfogadta az állást mint sajtó-előadó.

Érdekes módon a fasiszta Olaszország kormánya nem kifogásolta, hogy Rodolfo zsidó vallású lányt vegyen feleségül, de amikor a mi kis városunk lapja hírül hozta a házasságot, a város boszorkányai elemükben voltak. Családunk barátai természetesen örömmel gratuláltak, de a város antiszemita nem rejtették véka alá érzelmeiket. Azt híresztelték, hogy a házasságról szóló hír hamis volt, mások pedig azt sejtették, hogy apám „vásárolt” a lányának egy keresztény fiatal embert, aki még ráadásul diplomata is volt. Az igazság az volt, hogy két fiatal ember megszerette egymást, s összeházasodtak.

* * *

Miután a német villámháború leigázta Európát, a német hadsereg iszonyatos erejét kelet felé fordította. A kezdeti német sikerek után a visszavonuló szovjet hadsereget újraszervezték mélyen bent a Szovjet Unió területén, ami a győzedelmeskedő német hadsereg és szövetségesei számára hosszabb utánpótlási vonalakat jelentett. Amikor végül is a szovjet ellentámadás elkezdődött, az 'Amerika Hangja' és a 'BBC' hírt adott a német vereségek mellett a voronyezsi katasztrófáról, ahol 50.000 fiatal, rosszul felszerelt magyar katona fizetett életével.

Ezen az őszön úgy tűnt, hogy a háborúban végre fordulópont következett be, s a könnyű német sikereknek vége lett. Apám, aki szorgalmasan hallgatta a betiltott nyugati rádió-állomások német és magyar nyelvű híreit, optimista volt. Még amikor a németek egyre másra aratták hihetetlen sikereiket, akkor is azt mondta, hogy a németek el fogják veszíteni a háborút, mert a háború sorsát főleg az acél termelés fogja eldönteni.

Minden cikkben hiány volt, s amikor bevezették a kenyérjegyeket, ez sem biztosította a rendszeres kenyér ellátást, bár feketén mindenhez hozzá lehetett jutni. Az egyik pékség tulajdonosának három gyönyörű lánya volt. Én udvarolgattam a legfiatalabbnak, aki két évvel idősebb volt nálam, de már korábban hosszabb ideje viszonyom volt a legidősebb lánnyal, aki nálam tíz évvel volt idősebb és fizikailag kielégíthetetlen étvággyal rendelkezett. Mind a két affair jóval a kenyérhiány előtt kezdődött, így senki sem vádolhatott oportunizmussal. De apám, aki sejtette a kapcsolatokat a fiatalabb lánnyal, tréfásan megjegyezte: „Micsoda áldozatot hozol te a kenyérért! Egy jó fiú természetesen mindent megtesz a családja jólétéért.”

Én persze mindent tagadtam, de amikor naponta hoztam haza friss kenyeret egy hegedű tokban, ez kisé aláasta szavahihetőségemet. A hegedű tok maradványa volt a néhány év előtti hegedű leckéimnek anyám ösztönzésére, aki mint minden anya azt hitte, hogy gyereke zenei tehetséggel van megáldva, ami alaptalan volt az én esetemben.

* * *

A tényleges katonai szolgálatra 21 éves korban került sor. Az én időm 1942 október 21-én következett be. A vasútállomáson nagy tömeg volt, a legtöbben búcsúztak a gyermekeiktől, fiatalok a szerelmeiktől, rokonoktól, barátoktól. Mintha egy találkozó lett volna volt osztálytársaimmal, akik közül sokkal már évek óta nem találkoztam. De ez alatt a három év alatt sok minden történt, aminek következtében a keresztény fiatalok és hozzátartozóik külön csoportokban álltak, mintha semmi közünk sem lett volna soha egymáshoz. Pedig ezek voltak a barátaim, akikkel együtt nőttünk fel, együtt futballoztunk és vettünk részt mindenféle fiataalkori csínytevésben. Azt ugyan tudtuk, hogy útjaink megérkezésünk után el fognak válni, de ez a különválasztódás még a helyi vasútállomáson mintha már előjele lett volna a megszegyenítő bánásmódnak, amiben végül is részesültünk.

Mindnyájunknak megvolt az előírással zöld katonai ládája, vékony fém fogóval. Nem abból a célból készült, hogy kézben vigyük, ahhoz túl súlyos is volt, hanem, hogy a barakkokban mindenki előírással az ágya előtt tartsa. Amikor megérkeztünk Szolnokra, a vasútállomáson egy nagyhangú őrmester külön csoportba állította a zsidókat, míg a keresztény bevonulókat felsorakoztatták, úgy ahogy azt levente korunkban megtanultuk, a ládjukat szekérre rakták és a csoport énekelve megindult a laktanya felé. Bennünket is felsorakoztattak, s mi is elindultunk a laktanya felé, nehezen cipelve a súlyos katona ládát. A vékony fém fogó hamar kidörzsölte a bőrünket, vér szivárgott a tenyerünkből, ami izzadsággal keverve nagyon fájdalmas volt. Közben a néhány egyenruhás kísérő szünet nélkül zsidózott, s ha nem voltak megelégedve a menetelésünkkel, néhány rúgással biztattak. Amikor megérkeztünk, röviden közölték velünk, hogy mi nem vagyunk méltók katonai szolgálatra és ezért a háborús időket kemény munkával fogjuk eltölteni. Kaptunk egy-egy katona sapkát és egy-egy széles sárga

karszalagot, amit a civil ruhánk fölött a bal karunkon kellett viselni. Szerencsére nem maradtunk soká a gyűlölködéssel teli szolnoki laktanyában, másnap a 100 kilométernyi távolságban lévő Hajdúhadházra, egy építkezés alatt lévő katonai kiképzőtáborba kerültünk. Barakkokat kellett építenünk, akadálypályákat újoncok kiképzéséhez és egy ideiglenes repülőteret. A munkát civil iparosok vezették, ácsok, villanyszerelők, kőművesek; a fizikai munkát nekünk kellett végeznünk. A keretlegényeknek, akik felügyeltek, javarésze egyszerű paraszt fiú volt, akik hirtelen hatalmasnak érezték magukat. A nyolc órai munkaidő után, a „katonai kiképzésünk” kezdődött, ami abból állt, hogy menetelnünk kellett, amit állandóan megszakítottak, mert egy néhányunkat állandóan fegyelmezniök kellett. Úgy tűnt, hogy az ország valamennyi szadistáját ránk szabadították, de később megtudtuk, hogy minden ilyen alakulatnak meg voltak a primitív szadistái. Akadt a keretlegények között néhány jobb érzésű ember is, akik amikor tudtak, igyekeztek enyhíteni a sorsunkon. Néha szinte szabadkoztak a többiek példátlan kegyetlenségei miatt és velünk együtt remélték a német hadsereg közeli vereségét.

A koszt alig volt ehető, köztudomású volt, hogy a keretlegények a nekünk kiutalt zsírból, lisztből, cukorból nagy mennyiséget loptak, s vitték a helyi parasztlányoknak esténként. Szerencsére csomagot kaphattunk otthonról, de volt akiknek a szülei ezt nem engedhették meg maguknak. Ezek főleg ortodox zsidó fiúk voltak, akik ráadásul még csak nem is ették meg a kincstári kosztot, mert az nem volt kóser. Kenyéren, hagymán éltek, s még tőlünk sem fogadták el, amit a csomagjainkban kaptunk, mert sejtették, hogy az sem volt kóser. A század 300 tagja közül kb. 15-en voltak ilyen makacsok, én legalább is annak tartottam őket akkor, de meggyőzni nem lehetett őket. Ezeknek a hite olyan erős volt, hogy hősieken elviselték a nélkülözéseket. Lassan rájöttem, hogy én nem is érthetem meg őket, én soha nem voltam ilyen mélységes, erős hittel megáldva. Emlékeztettek gyerekkoromból azokra a felvidéki zsidókra, akik szombatonként magukra öltötték a középkorból hátramaradt hagyományos ruhájukat, szőrmével övezett kalapjukat. Én akkor azt kívántam magamban, hogy ezek inkább asszimilálódnának, minthogy felhívják magukra a figyelmet furcsa ruháikkal és szokásaikkal. Később jöttem rá, hogy ezek voltak a vallás talpkövei, akik minden feltétel nélkül hittek az igazságos Istenben, akik tudták, hogy szenvedéseik egy napon megszűnnek, és a Messiás elvezeti őket az ígért földjére...

* * *

A mi sorsunk a munkatáborban tükörképe volt a katonai helyzetnek. Amikor a németek győzedelmeskedtek, mi viseltük a következményeket. De amikor a Szövetségesek 1943 nyarán nap mint nap erőteljesen visszaütöttek, a keretlegények magatartása is megváltozott. A táborunkban állandóan rém- és valóságos hírek keringtek, s elterjedt az a hír, hogy azok akik a fővárosban szolgálnak, sokkal kedvezőbb bánásmódban részesülnek. Szabadságot kapnak, mint a katonák, és esténként 5 és 9 óra között kimenőt kapnak. Mi arról álmodoztunk, hogy a mi alakulatunkat Budapestre helyezik. Ez ugyan nem következett be, de egy napon közzétették, hogy az alakulat budapesti műhelyeiben 30 szakembert keresnek, villanyszerelők, esztergályosok, lakatosok, hegesztők és mások jelentkezhetnek. A 30 jelentkezőnek körülbelül a fele valóban szakember volt, de a másik fele aki jelentkezett velem együtt, nem volt az. A parancsnokságnak volt valami gyanúja, mert az áthelyezés előtt a 30 ‘szakember’ felsorakoztatták, s az alakulat parancsnoka Pohly Elemér repülő ezredes megjelent, s őva intette azokat, akik nem szakemberek. „Most még visszaléphetnek bármilyen következmény nélkül”, mondotta „de ha ez a budapesti Ferenc József laktanyába derül ki, akkor a nem-szakembereket hadbíróság elé fogják állítani”.

A fenyegetés ugyan elég veszélyesnek hangzott, de a szemünk sem rebbant meg, s egy néhány nap múlva mind a harmincan Budapesten voltunk. Amikor széjjel osztottak bennünket 'szakképzettségünknek' megfelelően, én kovácsnak jelentkeztem. A szakmához csak annyi közöm volt, hogy apám bányavállalatának minden telepén volt kovácsműhely, s alkalmam volt ott a munkát megfigyelni. Szerencsére a kovácsműhely parancsnoka, Balassa János szakaszvezető, rendkívül német ellenes volt, és amikor bevallottam neki, hogy nem vagyok kovács, csak kacsintott: majd itt kovács lesz.

A korábbi hírek igaznak bizonyultak, szolgálni a fővárosban valóban sokkal jobb volt, mint vidéken. A szüleim meg is látogattak, s akkor bemutattam nekik Lajta Editet, akivel Budapesten ismerkedtem meg, s akibe beleszerettem. Nyolcadikos gimnazista volt, nagyon olvasott, művelt. Barna haja, s nagyon kifejező szép barna szemei voltak, az arca majdnem átlátszónak tűnő finomságú volt. Minden szabad pillanatot vele töltöttem, tudtam, hogy vele szeretném eltölteni az életem hátra levő részét. A szüleim is jóváhagyták ezt az ugyan nem hivatalos eljegyzést, ami nagyon boldoggá tett. Akkor még nem tudtam, hogy ez volt az utolsó találkozásom szüleimmel.

Az előnyök mellett hátrányai is voltak a budapesti szolgálatnak. Olyan hírek keringtek, hogy sárga szalagos munkaszolgálatosokat megtámadnak az utcán, de minthogy én semmi ilyennek nem voltam szemtanúja, úgy gondoltam, hogy ezek csak a szokásos rémhírek közé tartoztak. Egyik este, amint igyekeztem vissza a laktanyába, hogy még 9 óra előtt beérjek, a Keleti pályaudvar közelében a katonai rendőrség megállított, s utasítottak, hogy kövessem őket a szemben lévő ügépőpályára, amit ideiglenes laktanyának foglaltak le a frontra küldendő alakulatok számára. Bevezettek egy kis szobába, ahol egy néhány egyenruhás katona volt, a katonai rendőrség tagjai eltűntek. Még mielőtt szóhoz jutottam volna, nekem estek vagy hárman és ahol értek ütöttek és rugdaltak. Amikor levegőt vettek, az egyik rámüvöltött: „Te nyomorult zsidó, miattad kell a frontra mennem meghalni”. Ez újdonság volt, eddig nem hallottam, hogy a zsidók miatt tört ki a háború. De ezeknek az elvetemült gyáva frátereknek a logika igazán nem volt fontos. Újból nekem támadtak, s amikor az arcomból már vér serkedt, s tele voltam lila foltokkal, kidobtak.

Természetesen késve érkeztem be a laktanyába, s az őr megállított. Mielőtt megmondhattam volna, hogy mi történt, felvezetett az ügyeletes tiszt szobájába, ahol az arcomat lemosta, s közölte, hogy jelenteni fogja az esetet feljebbvalóinak. Szemmel láthatólag fel volt háborodva a történetek fölött.

A szövetségesek nap mint nap erősebbekké váltak. A laktanya udvarán árkokat ástunk, ahol az esti légiriadók alatt kerestünk menedéket. Az árkokban együtt voltunk a katonákkal, s gyakran irigykedve gondoltam, hogy nekik csak a bombáktól kellett tartaniuk...

Megkezdődött a katonai alakulatok kitelepítése a fővárosból, a műhelyeket és a személyzetet a fővárostól északra fekvő Szokolya nevű faluba helyezték. Az Editől való elszakadás elviselhetetlennek tűnt.

A politikai helyzet csaknem óránként változott, tükrözve Németország pillanatnyi hadi helyzetét. A miniszter elnökök gyakran változtak, hol jobbra, hol kissé balra tolódott a kormány. Ez a politikai ingadozás csak megerősítette a németek egyre erősödő bizalmatlanságát Magyarország irányában. 1944 tavaszán Hitler meghívta Horthy kormányzót Németországba egy hivatalos látogatásra. Ebben az időszakban a német hadsereg már elvesztette fölényét, súlyos veszteségeket szenvedett a nyugati fronton, a keleti fronton pedig a szovjet csapatok nyomultak előre. Horthyt a látogatás alatt Hitler informálta, hogy parancsot adott a német hadseregnek Magyarország megszállására március 19-én. A megszálló hadsereg elbocsájtotta a 'megbízhatatlan' Kállay kormányt, s hivatalba iktatott egy új 'hazafias' kormányt Sztójai

Döme tábornokkal az élen, aki korábban Magyarország berlini követe volt. Néhány nap múlva Hitler megengedte, hogy megszegyenített 'vendége', Horthy kormányzó, hazatérhessen.

A vidéki városokból és falvakból elkezdődött a zsidók tömeges deportálása a német SS felügyeletével, de sok vidéki hatóság túlbuzgóságában túltett a nácik kegyetlenségén. Leveleimre nem kaptam választ a szüleimtől, de legvadabb álmaimban sem tudtam volna elképzelni, hogy milyen sorsban volt részük.

1944 augusztusában Románia átváltott a szövetségesekhez, amire azért volt lehetősége, mert a szovjet csapatok megközelítették Románia délkeleti tartományait. Ebben az új politikai helyzetben Horthy kormányzó bátran, tekintet nélkül a németek jelenlétére, lemondatta a Sztójai kormányt, s Lakatos Imre altábornagyot bízta meg az új kormány megalakításával. Lakatos megpróbált lavírozni, követni szerette volna Románia példáját, ami azonban még nem volt időszerű. Azonnal próbált enyhíteni a zsidók helyzetén, felfüggesztette a deportálást, s megengedte, hogy azok a munkaszolgálatosok, akik zsidó származású keresztények voltak, sárga karszalagjuk helyett fehér karszalagot viseljenek. Ennek a döntésnek erős szimbolikus jelentősége volt, a német megszállás ellenére jelezni akarta, hogy Magyarország nem ismeri el a 'fajtisztaságról' szóló német törvényeket többé.

1944 október 15-én Horthy kormányzó drámai rádióbeszédében fegyverszünetre utasította a magyar csapatokat a már magyar területeken előrehaladó szovjet csapatokkal szemben. Micsoda boldog nap volt! A munkatábor parancsnoka azonnal levétette rólunk a sárga karszalagot, fegyvereket kaptunk, s előkészítette az alakulatot fegyveres ellenállásra a németekkel szemben. Másnap azonban a megszálló németek letartóztatták a kormányzót és az ország élére a nyilaskeresztes párt vezérét, Szálasit nevezték ki, aki korábban őrnagy volt a hadseregben. Alakulatunknál visszavették tőlünk a fegyvereket, újra fel kellett raknunk a sárga karszalagot, s ismét minden a régi volt.

Néhány hét múlva elrendelték az alakulatunk kitelepítését Németországba. De ekkor a szovjet csapatok már áttörtek a Kárpátokon és délről is magyar területen voltak. A vonatunk 40 vagonból állt, megrakva értékes felszereléssel, s 200 katonával. Két külön vagonban utazott a 30 zsidó munkaszolgálatos. A vonatunk lassan mozgott, nagyon gyakran félretolták, mert a mozdonyra fontosabb célokra volt szükség. A győri vasútállomáson napokat töltöttünk, amikor híre jött, hogy új mozdonyt kapunk, s ez megszakítás nélkül visz bennünket a németek által már korábban bekebelezett Ausztriába. Az alakulat írnoka egy munkaszolgálatos volt, akinek módjában volt menetlevelet hamisítani. Megkérdezte az alakulat tagjaitól, hogy kik akarnak hamis menetlevéllel visszaszökni Budapestre, legnagyobb meglepetésemre mindössze nyolcan vállalkoztunk. De kísértőre volt szükségünk, én megkértem az egyik keretlegényt, egy Karig Jóska nevű kovácsot, hogy segítsen rajtunk. Ez a fiatalember gyűlölte a német fasisztákat, s önzetlenül vállalkozott a veszélyes feladatra. Óvatosan elhagytuk a vagonunkat, átsétáltunk a győri kis-állomásra, ahol vártuk a Budapestre menő személyvonatot. Ahogy felszálltunk a vonatra, Jóska jól játszott szerepét. Hangosan zsidózott, senki nem gyanította, hogy nem ellenünk, hanem mellettünk van. Amikor a katonai rendőrség közeledett, hogy papírjainkat megvizsgálják, amit szerencsére rendben találtak, folytatta a szidalmazásunkat és veszélyes szerepét. Akkor már statárium volt, s ha kiderült volna, hogy hamis menetlevéllel utazunk, a munkaszolgálatosokat azonnal kivégezték volna, Karig Jóskát pedig katonai hadbíróság ítélte volna halálra. Amikor végre megérkeztünk a Nyugati Pályaudvarra, a W.C.-ben levetettük sárga karszalagunkat és búcsút vettünk Karig Jóskától, ettől az önzetlen, derék fiatal embertől. A csoportban négyen voltunk beregszásziak, gyermekkori barátok. Könnyes szemmel öleltük meg egymást s megfogadtuk, hogy a háború után Beregszászon találkozunk, és együtt ünnepeljük meg szabadulásunkat. Négyünk közül kettő soha nem tért vissza...

HARMADIK FEJEZET CSATA BUDAPESTÉRT

1944 december 4-én lettem katonaszökevény. Budapesten a nyilas terror javában dühöngött, zsidókat nagy számban végeztek ki a Duna partján, a gyárakat rohamtempóban leszerelték és szállították ki Németország felé. Sokan akik közreműködtek a nácikkal szintén nyugatra menekültek. Csak a legmeggyőződésesebb nyilasok és amúgy is kompromittált elemek szolgálták már a kormányt önkéntesen. Ezek voltak azok, akik még mindig hittek a német propagandában, amely szerint a németek új csodafegyvereket fognak bevetni, amelyek megfordítják a háború irányát. De az emberek többsége a BBC adásait hallgatta, s tudták, hogy a szovjet csapatok bekerítették Pestet. A szovjet csapatok hónapokon keresztül nem voltak képesek áttörni a viszonylag könnyen védhető Vereckei szoroson. Végül is a Dálnoki Miklós Béla vezérezredes parancsnoksága alatt lévő második magyar hadsereg a kormányzó 1945 október 15-i parancsa értelmében szembeszállt a németekkel és megnyitotta a Vereckei szorost a lengyel-magyar határon, amely az egyetlen járható út volt a Kárpátokon keresztül. Ezen a szoroson keresztül jöttek a kilencedik században a magyar törzsek is új hazát keresni.

A szovjet vezérkar nem felejtette el Dálnoki Miklós Béla segítségét, s amikor Debrecent felszabadították, ő lett az új ideiglenes magyar kormány miniszterelnöke. De nehogy ismét hasonló helyzetbe kerüljön a szovjet hadsereg, a békeszerződésekben Kárpátját Ukrajnához csatolták, úgy, hogy azóta is a Vereckei szoros az ő tulajdonukban van.

A tél 1944 decemberében korán köszöntött be, Budapest utcáit vékony hóréteg takarta. Az utcákon rengeteg ember volt, a legtöbben csomagokat cipeltek, főleg élelmiszert. Annak ellenére, hogy sokan Németországba menekültek, a főváros el volt árasztva több mint 300.000 emberrel, akik vidékről menekültek a szovjet hadsereg elől.

A gyönyörű főváros elvesztette varázsát. A lakóházak egy része sérülést szenvedett a Nyugatiak bombázása következtében. Káosz volt mindenfelé. Az utcasarkokon fegyveres nyilaskeresztesek igazoltatták az embereket, zsidókat kerestek. Ebben az időszakban a budapesti zsidók nagy része már a Dob utca és környékén körülkerített gettóban volt, vagy az úgynevezett „védett házakban” a Vatikán és egy néhány nyugati állam követsége jóvoltából. A svéd diplomata Raoul Wallenberg több ezer ember életét mentette meg.

Nem tudtam, hogy mi történt Edittel és szüleivel. A nyugati pályaudvarnál felültem a 6-os villamosra azzal, hogy a Rákóczi útig megyek, amelynek a sarkán laktak Editék az ú. n. Athenaeum épületben. A Podmaniczky utcánál két fegyveres nyilas szállt fel a villamosra és igazolást kértek minden utastól. Az emberek arcán látszott a megvetés irányukban, de senki sem mert tiltakozni. Elővették irataikat, hogy bizonyítsák, hogy nem zsidók. Én sietve, de lehetőleg feltűnésmentesen átfúrtam magam a tömött villamoson a másik végén levő lejárathoz, amikor egy idősebb férfi és a felesége felálltak a helyükről, s a férfi a fülembe súgta. „Igyekezzen fiam, mi majd eltakarjuk a kocsit lejáratait”. Ahogy leléptem a villamosról, láttam az idős házaspárt, amint még mindig álltak eltakarva a lejárati lépcsőket és ezzel valószínűleg megmentették az életemet. Soha nem volt alkalmam megköszönni emberségüket.

11 órakor érkeztem Editékhez. Édesapja nyitott ajtót mély szomorúsággal a szemeiben. Edit és húga szemei pirosak voltak a sírástól. A szoba közepén két bőrönd volt, ennyit volt szabad négy embernek becsomagolni. Délután 2 órára várták a rendőröket akik a gettóba kísérték őket. A rendőrök azonban soha nem voltak egyedül, általában két fegyveres nyilas volt velük,

nehogy a rendőrök emberségesen bánjanak a kitelepítettekkel. Természetesen ezek a nyilas banditák jól szemügyre vették a lakásokat, s aztán visszatértek kirabolni.

Sok időnk nem volt, megkértem Edit szüleit, hogy vihessem őt magammal a Petrocelli családhoz, a sógorom szüleihez, ahol reméltük átvészelni a következő napokat amíg a gyorsan közeledő szovjet csapatok felszabadítják a fővárost. Azoknak a sorsa, akiket a gettóba kísértek enyhén szólva bizonytalan volt. Ahogy sietve elkészöntünk, Edit édesanyja átölelt és a fülembe súgta: „Vigyázzon nagyon Editre” s miközben könnyeit letörölte, hozzátette: „Ugye tudja, hogy mire gondolok?”

„Természetesen” próbáltam biztosítani. Tudtam, hogy nemcsak Edit életét féltette. Rendes körülmények között egy tizenennyolc éves lány nem hagyhatta el a szülői házat, még a vőlegényével sem, esküvő nélkül. De ezek nem voltak a szokott hétköznapiak. Edit édesanyja tudta, az én ígéretem ellenére, hogy a lánya, ha mindezt túléljük, asszonyként fog visszatérni.

Megpróbáltunk feltűnés mentesen elmenni a villamosig. A Nyugati pályaudvarnál átszálltunk egy Váci úti villamosra, s nem sok idő múlva elértünk az angyalföldi Szekszárdi utcába ahol a Petrocelli családnak jó néhány tagja lakott együtt. Rodolfo szülei, Irma és Orbán, Ella nevű lányuk, akinek a férje mint tartalékos katona valahol az orosz fronton szolgált, a kisfiával, továbbá Irma néninek özvegy nővére Emma és aggregény bátyja Lajos, aki már hosszú évek óta udvarolt Lujzikának, akit mindig készült feleségül venni, de soha nem került rá sor. Néhány hónapja Lujzika is ideköltözött, miután lakását bombatámadás érte.

Irma néni szokásos kedvességével fogadott bennünket, de Orbán bácsi kevésbé volt lelkes. Orbán bácsi alacsony ember volt, az arca intellektuális volt, annak ellenére, hogy nem volt az. Főszerelő volt a Ganz gyárban, ahol a túlsúlyban lévő szociáldemokrata munkások sok borsot törtek a jobboldali kormányok orra alá. Orbán bácsi az egyik vezére volt a szociáldemokrata pártnak, született szónok. Annak ellenére, hogy a szociáldemokrata párt elismert politikai szervezet volt, bátorság kellett keményen kritizálni a jobboldali kormányok bel- és külpolitikáját. De Orbán bácsi és társai nem csak a kormánnyal harcoltak, hanem pártjuk balszárnyával is, akik tulajdonképpen a betiltott kommunista pártnak voltak a tagjai.

Orbán bácsi elmagyarázta, hogy a náluk való bujkálásunk nagyon veszélyes lehet. Mindenki tudta róluk, hogy a menyük zsidó, és hogy a tőszomszédjuk Orbán bácsi legjobb barátja volt, egy zsidó, akit ugyan már korábban elhurcoltak. Hozzátette azt is, hogy ő mint ismert szociáldemokrata is állandó megfigyelés alatt állt.

Végül is minden józan ész ellenére Irma néni ragaszkodott ahhoz, hogy ott maradjunk, s végül Orbán bácsi is beleegyezett. A mi jelenlétünk veszélybe hozta az egész családot, de voltak más keresztény családok is, akik önzetlenül ilyen nemes magatartást tanúsítottak.

Ahogy beesteledett, mindnyájan körül ültük a rádiót, és hallgattuk a BBC magyar nyelvű híreit. A szovjet csapatok már körülvették a pesti oldalt, s tőlünk mindössze 50 kilométernyire voltak. Lajos bácsi, aki minta-asztalos volt a MÁVAG-nál, még bejárt dolgozni, annak ellenére, hogy a szovjet csapatok csak néhány kilométernyire voltak a munkahelyétől. Voltak olyanok, akiknek a lakóhelyét a szovjet csapatok már megszállták, de bejöttek a munkahelyükre, s nagyon nyugtalanító híreket hoztak. A szovjet katonák teljesen fegyelmetlenek voltak, részeket, raboltak amit értek, de főleg a karórákat kedvelték és megerőszakolták még az idősebb nőket is.

„Én mindezt nem hiszem” mondtam Lajos bácsinak „ezeket a híreket a hitelüket vesztett fasiszták terjesztik. Szerintem a szovjet csapatok igazi felszabadítóként fognak viselkedni”.

Így is éreztem. 23 éves voltam, szimpatizáltam a Szovjet Unióval, nem csak azért, mert egyedül annak a jóvoltából volt reményünk túlélni ezt a borzalmas háborút, de azért is, mert mint sok más fiatal, hittem a kommunista propagandának, hogy a szocializmus jobb és igazságosabb rendszer mint a kapitalizmus. S mindez annak ellenére, hogy apám nagyon gyakran ecsetelte előttem a bolsevizmus szörnyűségeit. Emlékeztetett Churchill mondására is, amely szerint aki 20 éves korában nem szocialista, annak nincsen szíve, de aki még negyven éves korában is szocialista annak nincsen esze.

Lajos bácsi, akire nem tudok másképpen visszaemlékezni mint füstölgő pipával a szájában, halvány mosollyal az arcán megjegyezte:

„Majd meglátja fiam, hogy igazak-e ezek a hírek vagy sem”.

„Amikor meglátom az első szovjet katonát, fel fogom tűrni az ingem ujját, hogy lássa a karórámot” válaszoltam tele önbizalommal. „Egyszerűen nem tudom elképzelni, hogy a győztes szovjet katonák lopnak. Elvárom tőlük, hogy igazi felszabadítóként viselkedjenek” ismételtem.

Lajos bácsi nem vitatkozott, csak a pipája füstjén keresztül mondta halkan:

„Majd meglátjuk, majd meglátjuk, valószínűleg együtt. A műhelyt bezárták, én is itthon maradok”.

Vacsora után Irma néni közölte Edittel és velem, hogy a hideg nappali szobában lévő szófán fogunk aludni. A lánya Ella, egy talpraesett, szép fiatal asszony, megjegyezte:

„Ne aggódjon mama, ezek ketten fogják kellőképpen melegíteni egymást.”

Edit zavarában elvörösödött. Petrocelliék nem tudták, hogy ez lesz a nászéjszakánk.

Másnap reggel lelkiismeretfurdalással ébredtem. Rádöbbsentem, hogy jelenlétünkkel milyen veszélyes helyzetbe hoztuk ezt a jólelkű családot. Közöltem Orbán bácsival, hogy elmegyünk.

„És ha szabad tudnom, hová mennek. Ha nem vette volna észre fiam, odakint háború dúl, s ráadásul egyesek embereket használnak célba lövésre. Csak maradjanak nyugton, most már valahogy átvészeljük a hátralévő napokat.”

Ahogy ez a beszélgetés befejeződött, megszólalt a kapu csengő.

„Vár valakit Irma?” kérdezte Orbán bácsi.

„Nem. Nem is tudom elképzelni, hogy ki lehet”. Aggodalmuk az arcukra volt írva, tudtam, hogy mire gondolnak.

„Én lassan kimegyek a kapuhoz” mondta Orbán bácsi hideg nyugalommal. „Maga pedig tegye azt, amit megbeszéltünk” és a fürdőszoba irányába mutatott.

„Gyorsan, gyorsan drágáim” mondta Irma néni és betuszkolt bennünket a fürdőszobába aminek az ablaka a szellőző aknába nyílt. Egy szék volt odakészítve. „Másszanak be, s maradjanak nagyon csendben” suttogta Irma néni.

A szellőző aknában csak hangokat hallottunk, valakik Orbán bácsihoz beszéltek, de nem voltunk képesek kivenni a szavakat. Irma néni újból megjelent, ujját szája elé tette, hogy ezzel intsen bennünket hallgatásra és kidobott nekünk egy vastag takarót. A metsző hidegben még a lélegzetünket is visszatartottuk. Átöleltem Edit reszkető testét és próbáltam magamban elkészülni a legrosszabbra.

Aztán hallottuk, hogy a bejárati ajtó becsapódott. A teljes csendben egy pár pillanat múlva a három éves kis-Béla, Irma néni unokája, torkaszakadtából kiáltotta:

„Már elmentek, kijöhettek!”

„Sss, sss” csendesítette Irma néni kis unokáját, akinek fogalma sem volt arról, hogy mi is történik körülötte. Csak azt látta, hogy nagyapja idegenekkel beszélt, akik mint a nyilas-keresztes párt karszalagos megbízottjai bujkáló zsidókat kerestek. Ella, a kis-Béla anyja, halálra rémülten próbált uralkodni magán attól való félelmében, hogy a kis fiú elárulja, hogy mi a szellőző aknában rejtőzünk, ami egy mészárláshoz vezethetett volna. De a kis fiú csendben hallgatta a beszélgetést, csak akkor hívott bennünket ösztönösen, de kicsit túl korán, amikor a nyilasok csak éppen kiléptek az ajtón.

Irma néni magához vonta kis unokáját és megjegyezte halkan:

„Túl fogjuk ezt is élni, valaki vigyáz reánk”.

Másnap reggel Ella elköltözött a kis fiúval unokatestvéreihez, nem merte a kockázatot vállalni egy újabb kutatás esetén.

Egy hét telt el, mindenféle meg nem erősített hírek keringtek. Az optimisták szerint a német front összeomlása minden pillanatban várható volt. A rém hírek szerint tömeges gyilkolás folyt, nem csak zsidókat, hanem az ellenzéki pártok tagjait, újságírókat, művészeket végeztek ki.

Egyik reggel hatalmas robbanás rázta meg a házat. Azt hittük, hogy ez volt a kezdete a szovjet támadásnak. Később azonban kiderült, hogy a Margit híd robbant fel, elnyelve villamosokat, autóbuszokat és rengeteg gyalogjártót. Köztudomású volt, hogy a németek aláaknázták az összes budapesti hidat, hogy szükség esetén így akadályozzák meg az előnyomuló szovjet csapatokat. Ez a robbanás azonban véletlen volt, sok német katona is elpusztult.

Az élelmiszer fogytán volt. Orbán és Lajos bácsi reggelenként elmentek élelmiszer után vadászni, sorban álltak sokszor, de nagyon kevés eredménye volt ezeknek a reggeli utaknak. Megpróbáltunk optimizmussal nézni a jövőbe, reméltük, hogy a háború számunkra most már nagyon hamar véget ér. De a szívünk mélyén valamennyien kétségbe voltunk esve. Én már hónapok óta semmi hírt nem kaptam a szüleimről, csak annyit tudtam, hogy elhurcolták őket a lakásunkból. Ella férje, a kis-Bélus apja, valahol az orosz fronton volt, hetek óta nem jött tőle levél. Petrocelliék fiatalabb fia, a sógorom öccse, mint olasz állampolgár az olasz hadseregben szolgált, de semmi hír nem jött tőle hosszú ideje. Nővérem és sógorom, mint a lojalista olasz kormány diplomatai, internálva voltak a németek által egy nyugat-magyarországi kastélyban. Az egész család az összeomlás küszöbén állt, de ez a törékeny asszony, Irma néni tartotta a lelket bennünk. Ereje, optimizmusa olyan volt mint a tiszta tavaszi szellő. Egyik reggel karácsony előtt kijelentette:

„Én most elmegyek a gettóba, és viszek valamennyi élelmiszert Edit szüleinek és húgának”.

„De Irma néni, hiszen azt sem tudjuk pontosan, hogy hol vannak” mondtam.

„Sándor, én már próbáltam, maga sem tudja meggyőzni Irmát, hogy ez az út majdnem öngyilkossággal azonos. Ha egyszer valamit a fejébe vesz, azt végre is hajtja” mondta Orbán bácsi.

Néhány villamos még közlekedett, de rendkívül zsúfoltan. Irma néni nehézkesen felszállt egy szatyor ennivalóval, amit a saját családjától vont meg.

„Mi legalább a saját házukban vagyunk, de ők nincsenek. Csak a jó Isten tudja mi történt velük, de ha valamit nem teszek értük, soha nem bocsájtom meg magamnak”. Így érzett és ennek megfelelően cselekedett.

A gettó a VII. kerületben volt, ide hurcoltak több ezer embert minden élelmiszer nélkül. Ez ideiglenes megoldás volt a nyilasok számára, mindaddig amíg a gettó lakóit Németországba deportálják. A gettót nyilasok, rendőrök és a német SS őrizte. Amikor Irma néni engedélyt kért, hogy beléphessen a kapun, kérelmét válogatott szidalmak közepette elutasították. Zsidóbérenc kurvának nevezték, letartóztatással és deportálással fenyegették. Mindezek alatt Irma néni szótlan maradt, az élelmiszersomagot magához szorította.

„Utoljára figyelmeztetem” üvöltötte az egyik nyilas, „vagy azonnal hazamegy, vagy többé nem látja a családját”.

Irma néni csak állt és nézte szomorú szemeivel az öröket. A helyzet kínossá vált, senki soha nem szállt szembe az örökkel, különösen egy idősebb asszony. A hangokra egy német tiszt jelent meg.

Ekkor Irma néni megszólalt. „Uram én ide bemegyek és megkeresem a barátaimat. Az egész német hadsereg nem tud engem megállítani”.

Ahogy a tolmács a német tiszt fülébe súgta a fordítást, az SS tiszt arcán egy nagyon halvány mosoly futott keresztül. Intett az öröknek, s ez a törékeny drága kis öregasszony magabiztosan belépett a gettó kapuján, miközben halkán suttogta szinte saját magának: „Túl fogjuk ezt is élni, valaki vigyáz reánk”.

Karácsony előtti napon szörnyű tüzérségi párbajra ébredtünk. Tisztán hallottuk a gránátok süvítését a ház fölött és egy néhány pillanat múlva hatalmas robbanást, amint a gránátok lecsapódtak. A front a pesti utcákon volt. Úgy tűnt, hogy minket is minden pillanatban találat érhet. Gyorsan összeszedtük a legfontosabb dolgokat, élelmiszert, takarókat, matracokat és leköltöztünk a pincébe, ami kicsi volt és nyirkos, de azt reméltük, hogy valamennyire megvéd bennünket. Mozdulatlanul ültünk, gyakran füleinket betapasztottuk, hogy ne halljuk a srapnelek vijjogását. Emlékeztem a Petrocelliék karácsonyi vacsoráira, amikre többször meghívtak, finom rántott halakra, ínycsiklandó körítésekre és mindezek betetőzéseként a csodálatos rétesre. De most csak egy kis hideg felvágott, s néhány szem teasütemény volt a menü, amiket Irma néni mostanáig rejtegetett.

Tudtam, hogy a háború vége számunkra érkezett, úgy tűnt hogy felszabadulásunk csak órák kérdése. A tűzharc közelsége ellenére a felszabadulás csak újabb három nap után következett be, amikor kora reggel szokatlan csendre ébredtünk. A csend olyan kísérteties volt a napokon át tartó tüzérségi párbaj után, hogy csak egy kis idő múlva döbbsenem rá, hogy a várt pillanat elérkezett.

Megragadtam a kabátomat és végre kiléptem az utcára. Teljes csönd volt, a jótékony hóréteg mindent betakart, képeslapra illő gyönyörű téli nap volt. Rajtam kívül egy lélek sem volt az utcán, a csendet csak a csizmám alatt csikorgó hó törte meg. Elindultam az első keresztutca felé, hogy talán látok ott más valakit is, amikor egy hihetetlen látványban volt részem. A hóborította utca közepén egy gyönyörű, jól ápolt fekete lovon egy magas, elegáns egyenruhába öltözött tiszt közeledett fején kozák típusú szörme kucsmával. Ahogy a lova lassan elhaladt előttem, az arcán halvány mosoly futott keresztül, látva végig csurgó öröm könnyeimet. Ez volt az első szovjet katona akivel találkoztam, nyilván a felszabadító hadsereg tagja. Elegáns megjelenése rendkívüli hatással volt rám. Az egész kép olyan volt mint egy álom, vagy egy jelenet egy filmből. Mindez csak megerősítette hitemet és bizalmamat a szovjet hadseregben a súlyos túlkapásokról szóló híresztelések ellenére.

Visszaszaladtam a házba, elmeséltem találkozásomat ezzel a szovjet tiszttel. Hirtelen rádöbbsenem, hogy bármikor kimehetek a házból, szabad vagyok, nem másodosztályú polgár. Orbán bácsi melegen átölelt:

„Remélem, tisztában van azzal, hogy szabad ember”.

Én meghatottan átöleltem és könnyeim között így válaszoltam:

„Tudom Orbán bácsi, hogy életben vagyok és szabad vagyok, s mindezt maguknak köszönhetem.” De ekkor már sírtam, erőt vett rajtam az események sorozata és a sok jó cselekedet, amiben részünk volt ettől a nemes családtól. Még csak nem is voltunk vérrokonok, mégis kockáztatták saját életüket, hogy bennünket megmentsenek. A sok embertelenség közepette ez a család hűséges maradt a humanizmus elveihez, s helyreállította hitemet az igazi kereszténységben, amihez olyan sok keresztény hűtlen lett.

Irma néni kinyitotta a nappali szoba ablakait. A hideg, tiszta levegő betódult mintha jelezte volna, hogy jobb napok következnek. Az utca megélénkült, emberek, akik az utolsó néhány hetet a pincékben töltötték állandó félelemben a belövésektől, élvezték a nyugalmat. Forgalom nem volt, fegyverropogást nem lehetett hallani, katonákat sem láttunk, az egész kép egy tökéletes téli napnak az illúzióját keltette. Mindenki kíváncsisággal várta a bevonuló Vörös Hadsereget.

Már dél volt de egyetlen katona sem volt látható. A szomszéd utcából, egy nagy textilgyár irányából, amit már hetekkel ezelőtt bezártak a háborús veszedelemre való tekintettel, erősödő zajok jöttek. Ahogy kíváncsian megközelítettük a gyárat, hihetetlen látványban volt részünk. Nem megszálló katonák, hanem a derék szomszédok szinte önkívületben, betörték az ajtókat, ablakokat s a gyár szisztematikus kirablása folyamatban volt. Órák múlva a gyárat teljesen kifosztották. Látszólag rendes emberek elvesztették önuralmukat és közönséges bűnözőként viselkedtek.

Orbán bácsit erősen megrázta a látvány. „Ez szomorú, nagyon szomorú” tette hozzá halkán.

Teljes csendben értünk vissza a Petrocelli házhoz, Orbán bácsi beszámolt a látottakról, jól ismert szomszédok voltak a tolvajok között.

„Ezt tette volna a háború ezekkel az emberekkel, vagy csak most bujt ki az igazi énjük?” kérdezte Lajos bácsi.

Kora délután Edittel kísérteltünk a Váci útra. Az út tele volt szekerekkel, valamilyen fajta kis méretű lovak húzták. Úgy tűntek, mintha menekültek lettek volna, a furcsa csak az volt, hogy egyenruhás katonák ültek a szekereken. Egyetlen felszerelésük egy-egy géppisztoly volt, s egy-egy evőkanál a csizmájuk felső részébe dugva. Gépjármű sehol nem volt, csak véget nem érő sorokban jöttek a lovas kocsik. Az emberek arcára volt írva a meglepetés. Ez lenne a diadalmas Vörös Hadsereg? Olyan volt mint egy rossz álom, Edit meg is jegyezte:

„Remélem a németek nem jönnek vissza”. Optimizmusunk alábbhagyott, talán a háború mégsem ért véget számunkra.

Ahogy visszatértünk, Irma néni a meglevő szűkös készletekből megpróbált egy jó meleg ételt készíteni, hogy ezzel ünnepeljük meg a háború végét. Közben beszélgettek a szomszédokkal, s ismét sok rossz hír volt a megszálló hadsereg magatartásáról.

Edit nyugtalan volt, másnap reggel haza akart indulni, hogy megkeressük szüleit és húgát.

„Erről szó sem lehet, nem tudnak 15 kilométert gyalogolni a havas utcákon, nem is beszélve arról, hogy nem tudjuk, hogy az egész pesti oldal felszabadult-e. Csak maradjanak nyugton, mihelyt biztonságos lesz, mehetnek”, mondta Orbán bácsi.

Éjszaka távoli fegyverdörgést hallottunk, messze nem olyat mint az utolsó héten, de emlékeztetett arra, hogy a háború még nem ért véget, s a front nem lehet túl messze. Az

emberek hallása kifinomult, mindenki szakértővé vált, a lövések zajából azt következtettük, hogy a háború még folyik a belvárosban és a budai oldalon.

Másnap reggel azt hallottuk, hogy az egyik közeli mészáros kinyitotta üzletét. „Gyerünk” mondta nekem Lajos bácsi.

Az utcán ismét sok ember volt, mindenki mérlegelte a jövőt és a helyzet ellenére eléggé ünnepi volt a hangulat. Ahogy a mészárszékhez értünk, az épület melletti udvaron egy ló volt a kerítéshez kötve. Lajos bácsi elmaradhatatlan pipa füstje mögül megjegyezte: „Úgy tűnik, hogy ma friss húst fogunk vacsorázni”. Azzal megfordultunk, hogy beálljunk az egyre hosszabbodó sor végére. A sor még nem mozdult, a ló még életben volt. A sor elejéről hangok jöttek, s láttuk, hogy két fiatal szovjet katona gesztikulál, próbálták megértetni magukat. De ahogy közeledtek, világos volt, hogy nem beszélgetni akartak, hanem elrabolták a sorban állóktól karóráikat. Én gyorsan levettem a karórámat, s eldugtam az egyik zsebembe. Lajos bácsi nem szólt egy szót sem, de láttam, hogy a szeme sarkából figyelt. Tovább pipázott szótlanul, csak egy kis huncut mosoly volt az arcán, mintha azt mondta volna: „Ugye megmondtam?”

Nem tudtam semmi bölcslet válaszolni. Aztán hangos nevetésbe törtem ki:

„Lajos bácsi, azt hiszem ez az a pillanat, amikor felszabadítóim nemes magatartásában való hitem elillant mint egy színes szappanbuborék”.

NEGYEDIK FEJEZET NINCS HAZATÉRÉS...

Irma néni remek háziasszony volt. A lóhúsból kitűnő vacsorát készített, a jó fűszerezés teljesen eltüntette a lóhús édeskés ízét. Vacsora után hallgattuk a BBC adását, a budapesti rádió adása megszűnt. Megtudtuk, hogy a pesti oldal teljesen felszabadult, de Budán elkeseredett harc folyt minden talpalatnyi területért. Edittel elhatároztuk, hogy másnap reggel elindulunk.

1945 január 4-e volt, pontosan egy hónappal előbb érkeztünk Petrocelliékhez. Edit nagyon aggódott a szülei sorsáért, én pedig azt reméltem, hogy megtalálom valahol a szüleimet. Másnap, amint éppen el akartunk köszönni, egy lovas kocsi állt meg a ház előtt. Három idősebb szovjet katona készült belépni az udvarba. Orbán bácsi és Irma néni nyitott ajtót, a pillanatnyi néma csendben félelem volt mindkettőjük arcára írva. A legidősebb katona barátságosan átölelte Irma nénit és megjegyezte. „Ne féljenek tőlünk, mi senkit nem bántunk, csak szállást keresünk tíz ember számára”.

A katonák ukránul beszéltek, amely elég sok esetben hasonló volt a cseh nyelvhez, amit én jól beszéltem, s így én lettem a tolmács.

„Uram Istenem” sóhajtott Irma néni, „tíz katona a mi otthonunkban”. De Orbán bácsi közbelépett: „Mondja meg nekik, hogy szívesen látjuk őket”.

A katonák nem vártak a meghívásra, bementek a nappali szobába, valamiféle felszerelést hoztak be magukkal, aztán intettek nekünk, hogy hagyjuk őket magukra.

„Mi lesz velünk?” aggódott Irma néni. Orbán bácsi megpróbálta megnyugtatni, de az aggodalom világosan rá volt írva az ő arcára is. „Sándor, most nem indulhatnak el, maga legalább úgy ahogy megérteti magát a katonákkal”.

„Természetesen maradunk” válaszoltam „megpróbálom megtudni, mennyi ideig szándékoznak itt maradni”.

Mindnyájan kényelmetlenül éreztük magunkat, különösen Irma néni aki egyszerű házukat behatolhatatlan kastélynak tekintette. A német és magyar háborús propaganda állandó félelmet keltett a lakosságban, híreket terjesztett „a nők megerőszakolásáról részeges, primitív keleti hordák által”. Petrocelliék és mások akik elleneztek a náciizmust, nem hittek a propagandának, azonban a már korábban felszabadított területekről valóban nyugtalanító hírek jöttek, hitelt adva a fasiszta propagandának. Irma néni azon kevés igaz emberek közé tartozott, aki mindenkiről csak jót tudott feltételezni, de úgy tűnt, hogy először életében megrendült hitében.

A nap további részében hallottuk a Duna budai partja irányából a nehéz fegyverek dörgését. Estefelé az egyik szovjet katona behozott egy vödört, ami nem nézett ki túl tisztának, és feltette az asztal közepére. A katonák felguggoltak a székeken, hogy kanalukkal elérjék az asztal közepén lévő vedret, amelynek a tartalma valamilyen ürü levesnek tűnt hús darabokkal. A legidősebb katona meghívott, hogy tartsak velük. Hoztam a konyhából egy kanalat, felkuporodtam egy székre mint a többiek s belemertem a kanalamat a vödörbe. Enyhén szólva a „szervírozás” és az étel nem volt túlságosan ínycsiklandó, de arra gondoltam cinikusan, hogy ez nem magas ár a felszabadításomért. A jó hír viszont az volt, hogy másnap reggel a katonák tovább álltak, s utánuk Edit és én is útra készen voltunk.

Reggel 9 óra után könnyes búcsút vettünk ezektől a jószívű emberektől, akik megmentették a mi életünket a saját életük veszélyeztetésével. A város központja, amerre Editék laktak, volt vagy 12 kilométerre. Az utcák friss hóval voltak beborítva, jótékonyan befedve a háború borzalmait. Minden nagyon békésnek tűnt, de mégsem élveztem hirtelen visszanyert szabadságunkat. Edit a szüleiért és testvéréért aggódott. Én a szívem mélyén éreztem, hogy nagyon rossz hírek várnak rám, de nem akartam bevallani magamnak, hogy a szüleim minden bizonnyal halottak. Időnként egy kis reménység töltött el, hogy talán túléltek valahogy a háborút, elmegyek értük és otthon folytatjuk a háború előtti békés életünket. Ahogy elértünk a Berlini térre, nyilvánvalóvá vált, hogy a háború mit tett ezzel a gyönyörű várossal. Épületek félig vagy teljesen lebombázva, romok amerre csak néztünk. A Nyugati pályaudvart és a mellette lévő posta épületét több találat érte. A következő látványra azonban nem voltunk elkészülve: A Podmaniczky utca sarkán egy idősebb ember, talán hatvan éves lehetett, ült a földön az épületnek támaszkodva. A kimerültségtől talán szemeit behunyta, arca sápadt volt, jól szabott téli kabátján egy nagy sárga csillag világított. Megérintettem a vállát, s akkor rájöttem, hogy nem pihen itt a földön, hanem valahol örök nyugalmat talált.

Edit hisztérikus zokogásba tört ki, én is nagyon nehezen tudtam érzelmeimet palástolni. Ez volt az első halott, akivel először életemben szembe találtam magam. A háború borzalmait többé nem a híreken keresztül észleltük, itt valósággá vált.

Megpróbáltuk túltenni magunkat a megrendítő látványon s megindultunk az Erzsébet körút irányába, ahol Editék laktak. A gyönyörű Erzsébet körút, amely nevét Ferenc József császár felesége után kapta, akiért a magyar nép valósággal rajongott, ugyancsak magán viselte a háború kegyetlen nyomait. Sok épületnek a teteje hiányzott, a házak falai megsérülve, az üzletek kibombázva és kirabolva. De mindez semmi volt ahhoz a látványhoz képest ami a Király utca sarkán várt ránk. Fagyott, halott emberek voltak sorokban egymásra rakva, keresztbe-kasul, ahogy a tűzifát halmozzák fel, egy részük ruhában, más részük meztelenül. Fiatalok és öregek, áldozatai egy háborúnak, amit igazán nem sokan akartak, de amit senki sem tudott megakadályozni. Itt már nem számított többé, hogy kinek voltak kereszténységét igazoló papírai, vagy sárga csillag virított a ruháján. Ez a látvány volt maga a háború a legperverzebb formájában. Ott álltunk egy néhány percig, bénán, tudtuk, hogy sem felfogni sem elfelejteni többé nem lehet ezt a borzalmas látványt. De az emberek többsége csak elment mellettünk, már megszokhatták ezt a háború utolsó heteiben.

A Duna irányából a háború zaja egyre erősödött. Mi szerencsére az ellenkező irányba mentünk, de félve gondoltam arra a lehetőségre, hogy egy német ellentámadás visszafoglalja a pesti oldalt. Ahogy megközelítettük az Athenaeum épületét, ami az Erzsébet körút 5 szám volt, az aggodalom a szívünkben csak nőtt. Felrohantunk a második emeletre, ahol a lakás ajtaja hirtelen kinyílt, s Edit hűga repült a karjainkba.

„Mindnyájan megvagyunk, élünk” zokogta. De akkor már bent voltunk a fűtetlen, hideg lakásban. Itt voltak mindnyájan, a jövőendő családom, egymást átölelve és zokogva, de boldogan, hogy ez a szörnyű lidércnyomásos álom véget ért. Az utolsó két hétben alig volt valami ennivalójuk, a jövőendő anyósom behúzott a hálószobába, és görcsös sírásba tört ki.

„Nem is tudja elképzelni, hogy mi történt a férjemmel. Amikor hazaérkeztünk a gettóból, bementünk a házmesternéhez a lakásunk kulcsaiért. A házmesterné eltűnt a belső szobában, a kulcsért ment, s mi kint vártunk a konyhában. A férjem odalépett a tűzhelyhez, felemelte a fedőt az egyik fazékról és pusztá kezével belenyúlt, kihúzott valamiféle tésztát és a szájába tömte. Olyan éhes volt, olyan borzalmasan éhes volt! Ezt tette velünk ez a háború, koldusok és tolvajok lettünk. A férjem, aki soha életében még egy légynek sem ártott, aki mindig csak fáradhatatlanul dolgozott, hogy a családját ellássa, ilyet kellett cselekednie. A szívem

megszakadt ettől a látványtól és sajogni fog örökké, mert én ezt a látványt soha-soha nem fogom tudni elfelejteni.”

A legfontosabb volt valahogy élelmiszert szerezni. A háború még javában dült, de a fekete piac már működött. Utca sarkokon házikenyér, bab, borsó és miegymás volt kapható csillagászati árakon. Gyerekek árusokká váltak, kiégett üzletek kirakataiban kínálták portékájukat. Szenet, tűzifát húztak emberek szánkókon. Nyilván való volt az egyéni kezdeményezés sikere. Hírek keringtek arról, hogy rövidesen egy új demokratikus kormány fog hivatalba lépni. Ebben a káoszban a legnagyobb meglepetésemre egy újság jelent meg „Szabadság” címmel, tele hírekkel az egyszer legyőzhetetlennek hitt német hadsereg folyamatos veszteségeiről a Vörös Hadsereggel szemben. Örömmel olvastam ezeket a híreket, de feltűnt, hogy a nyugati frontokról, ahol a Szövetségesek hasonló sikereket értek el, semmilyen hírt nem közölt.

Ez a váratlanul megjelent újság, a primitív de hatásos kereskedelmi kezdeményezés bizakodással töltött el. Máris úgy tűnt, hogy egy új világ előtt állunk, hogy a demokrácia, amit én olyan nagyon becsültem Csehszlovákiában, végre Magyarországon is meghonosul. Szabad emberként, mondtam magamnak, be fogok iratkozni az egyetemre, és a képességeim nem pedig a vallásom alapján fognak elbírálni.

Másnap reggel megírtam az első újságcikkemet 23 éves koromban. A lényege a cikknek az volt, hogy a szabadságunkat féltékenyen kell őriznünk, nehogy valamilyen új diktatúra kerüljön uralomra amely elrabolhatja ezt tőlünk. Ez halvány célzás volt a szovjet rendszerre, annak ellenére, hogy változatlanul nagyon hálás voltam a Szovjet Uniónak, hogy katonái megmentették életünket. Ugyanakkor visszaemlékeztem apám figyelmeztetéseire a bolsevizmus kegyetlenségeiről, amiket akkor nem nagyon akartam elhinni. A „Szabadság” című újságot a Rókus kórház melletti egyik nagy épületben adták ki, amely előzőleg főhadiszállása volt az egyik kormánylapnak, amely fenntartás nélkül hitt a németek felsőbbrendűségében. Felvittem a cikkemet a második emeletre, ahol végre találtam egy fiatal nőt, aki hajlandó volt átvenni tőlem. A következő napokban nagy várakozással vizsgáltam az újságot, azonban a cikkem nem jelent meg. Ahogy később megtudtam, az újságot a Szovjet Vörös Hadsereg adta ki...

Már egy hete voltunk szabadok, amikor Edittel elhatároztuk, hogy megyünk haza Beregszászra. Vasúti közlekedés nem volt Budapestről, de a hírek szerint egy néhány kilométerre Budapesttől vonatok szórványosan közlekedtek. A legszükségesebb dolgokat hátizsákba raktuk. Mielőtt elindultunk, Edit édesanyja magához vont, de mielőtt bármit mondhatott volna közöltem vele, hogy az első adandó alkalommal megesküszünk. Tudtam, hogy ezt akarta hallani, s meg volt elégedve.

Egész nap észak felé gyalogoltunk, közel a vasúti sínekhez. A fővárosnak egyes részei nem sok kárt szenvedtek, és a jótékony hótakaró mindent békésen beborított. Estefelé elértünk egy kis vasúti állomásra, amely sértetlen volt. A várószoba nagyon hideg volt, de még szerencsénk volt, hogy találtunk két ülőhelyet a padokon, ahol az éjszakát akartuk eltölteni. Emberek csomagokkal, kis gyerekekkel telepedtek le, nyilvánvalón ott készültek az éjszakát eltölteni. Sokan közülük a fővárosban rekedtek akaratukon kívül a háború miatt, de a többiek is el akartak kerülni vidékre, ahol a hírek szerint elegendő élelmiszer volt. Két fiatalember, 16 évesek lehettek, egyforma télikabátot hordtak, csak az volt a feltűnő, hogy a kabátok nem voltak befejezve, ujjuk nem volt, nyilván ilyen állapotban lopták el valamilyen szabó műhelyből. Jellemzően az idők moralitására, senkinek nem tűnt fel, hogy a két fiatalember lopott kabátban volt, kivéve egy valakinek, aki szabó lehetett és gúnyosan megjegyezte: „Azt hiszem éppen próbák között lehetnek, avagy ez talán valamilyen új divat, amiről még nem hallottam”.

Nem sokat aludtunk a dermesztő hidegben, s hajnal felé egy vonat dübörgését hallottuk. Hosszú tehervonat állt az állomáson, s amikor láttuk, hogy a mozdony észak felé néz, felkapaszkodtunk egy marha vagonba. Egy idő után a vonat megmozdult, s dél tájban Püspökladányba érkezünk.

Az állomáson egy személyvonat állt, előtte parasztasszonyok mindenfajta élelmiszert árultak. A földre terített újságpapíron szinte hegyekben állt a rántott csirke, karaj, kolbász, szalonna, tejtermékek. A háború utolsó heteiben a budapesti piacok nem voltak megközelíthetők, s annak ellenére, hogy a visszavonuló németek és a bevonuló oroszok mindenfajta élelmiszert elkoboztak a parasztoktól, szerencsére sokan túl jártak az eszükön és nagy mennyiségű élelmiszert tudtak elrejteni. Ez a szokatlan bőség a szűkös hetek után nagyon kellemes látvány volt, minden jóval megtöltük magunkat, majd felkapaszkodtunk a Debrecen irányába készülő személyvonatra. Emberek minden irányból özönlöttek a vonat felé, mire megtelt, az utasok fűtőkben lógtak a vonat külsején is, nem törődve a veszéllyel.

Még este előtt megérkeztünk Debrecenbe. Megkerestem bajtársaimat akikkel Hajdúhadháza együtt szolgáltunk, nagy részük már hetekkel ezelőtt felszabadult. Hosszú idő után ismét fűtött szobában aludtunk. Különböző hírek keringtek a zsidók sorsáról, olyan valószínűtlenek voltak, hogy nem akartuk elhinni. Minél hamarabb haza akartam kerülni, hogy szembenézzek a valósággal. Beregszász irányába csak két vonat járt hetenként így néhány napot még Debrecenben töltöttünk, ami az ideiglenes főváros volt. Az oroszok Dálnoki Miklós Béla tábornokot nevezték ki az ideiglenes kormány vezetőjévé, s a város újjáépítése máris folyamatban volt, miközben a szovjet csapatok százezerszámra utaztak át, ahogy benyomultak a Vereckeai szoroson keresztül.

A debreceni egyetemet néhány nappal azelőtt nyitották meg s nem tudtam ellenállni hogy be ne iratkozzam. Azoknak, akik nem voltak másodosztályú polgárok mint én, az egyetemre való beiratkozás nem okozott izgalmat, természetes volt. De bennem még nagyon élénken élt az igazságtalanság ahogy a pesti műegyetemről elutasítottak anélkül, hogy tudták volna, hogy érdemes vagyok-e vagy sem. Az egyetem a város szélén volt, közúti közlekedés még nem létezett. A hosszú gyalog úton az egyetem felé elmentem egy romos ház mellett, ahonnan a legnagyobb meglepetésemre zongora hangja szűrődött ki. Felmentem a második emeletre a hang irányába, a zene egyre erősödött, tiszta lett és gyönyörű, felismertem Beethoven Sonate Pathetique című darabját. Ahogy beléptem a nyitott ajtón, egy gyönyörű, de egyben szívszaggató látványnak lettem tanúja. A szobában alig volt bútor, az ablakok betörve, de az egyik sarokban egy középkorú férfi zongorázott. Teljesen elmerült a zenében, nem vette észre, hogy az ajtóban álltam. Ahogy zajtalanul megközelítettem, tisztán láttam, hogy az elhanyagolt arcán könnyek csorogtak. Talán örömkönnye, talán fájdalmasak. Kezei majdnem kékesre dermedtek, egy-egy ujjából vér serkedt, de önfeledten csak játszott és játszott, miközben az arcán rendkívüli szomorúság tükröződött. Amikor észrevett, abba akarta hagyni a játékot, de én intettem, hogy csak folytassa. Amikor befejezte felállt, s kezeit felém nyújtotta, azokat a félig fagyott, vérző kezeket, amelyek alatt Beethoven zenéje életre kelt. „Hernádi Lajos vagyok” mondotta. Megismertem a nevét, a Zeneakadémia egyik híres tanára volt.

„Tegnap jöttem haza a deportálásból” mondotta. „Nézze mit tettek a kezeimmel”. Átölelt, hangja zokogásba fulladt. Én aki teljesen idegen voltam, s a fia lehettem volna, megpróbáltam megnyugtatni, de akkor már én sem tudtam uralkodni magamon, s vele együtt sírtam.

Ezen a reggelen beiratkoztam a debreceni egyetem jogi karára.

1945 január 15-e volt, amikor elbúcsúztunk volt bajtársaimtól, s megköszöntük vendégszeretetüket. Előttünk volt az utunk utolsó szakasza, a szívem tele rémülettel. Amikor két és fél évvel ezelőtt bevonultam tényleges munkaszolgálatra, a családom érintetlen volt. Kényelmes középosztálybeli életmódunkat csak az akkori zsidótörvények zavarták valamennyire, de reménykedtünk a Szövetségesek győzelmében, ami egyszer s mindenkorra megszüntette volna a fasiszta zsarnokságot. Edit elég jó hangulatban volt, Debrecenben kipihente az addigi utunk fáradalmait, tudta, hogy családja megmenekült. Még nem volt 19 éves, szerettük egymást, és készen voltunk új, közös életünkre.

Rendes körülmények között az út Debrecenből Beregszászig négy órát tartott, de a vonatunk gyakran megállt egy-egy mellékvágányon, miközben hosszú tehervonatok mentek a szovjet határ felé. Nagyrésztük nyitott vagon volt, megrakva mindenféle gépekkel, egész gyárakra való berendezéssel. De az elemek ellen semmi nem védte az értékes gépeket, s nyilvánvaló volt, hogy javarésztük teljesen használhatatlanná vált még mielőtt a Szovjet Unióba érkeztek. De a vonatok csak követték egymást. Magyarországnak ez a szisztematikus kirablása teljesen ellentétben állt minden nemzetközi joggal, a kártérítést, amit a szovjet követelt, a béketárgyalások alkalmával kellett volna megállapítani.

Végül is 14 órai út után megérkeztünk Beregszászra. Hazaérkeztünk. A vasútállomás kihalt volt, az épület fele hiányzott. A házunk az állomással szemben lévő Damjanics utcában volt. Minden emlékem gyerekkoromból e körül a hely körül forgott. Anyám nagyon szerette otthonát, mindig követte az utolsó lakberendezési divatot, mind a négy szobánk nagyon szépen volt berendezve. Visszaemlékeztem a tapétás falakra, amelyeket egyszínűre festett falak váltottak fel, amikor az új divat így kívánta. Csak egy néhány házban volt vízvezeték, de nálunk bevezették, mihelyt hozzá lehetett jutni. Az udvarunkon egy külön épületben volt apám bányavállalatának az irodája, mögötte a fűkamra, amit minden ősszel megtöltöttek tűzifával a hosszú és hideg telek miatt. Anyám gyönyörű virágágyainak nyoma sem volt.

A kapu nyitva volt s az ajtók is a házon. A ház tökéletesen üres volt, még egy képszeg sem maradt meg. A padlón víz volt, az egyik bombázás eredményeként a tető cserepei meglazultak.

Szóltanul, dermedten álltunk az üres ház közepén, s amikor kiléptünk az utcára a szomszédos ház ablaka kitárult: „Istenem, Sándorka hazajött”.

Ezek voltak az egyik tőszomszédaink, Imre Károly aszfalt mester és két vénkisasszony leánya. Editet bemutatam mint a feleségemet, behívtak a házukba és Júlia így szólt:

„Látom, hogy milyen fáradtak, biztos éhesek is, hozok gyorsan valami ennivalót, aztán feküdjenek le, majd holnap beszélgetünk.” Rendelkezésünkre bocsájtotta egyik szobájukat, amit általában diákoknak adtak ki, s mi másnap reggelig egyfolytában aludtunk. Reggeli alatt felületesen említették, hogy milyen körülmények között hajtották a zsidókat a gettóba, ami a zsidó templom volt. Nem kérdeztem részleteket, láttam rajtuk, hogy milyen kínosan érezték magukat. „Mi történt a lakásunk berendezésével?” kérdeztem. „Minden elvittek, mindent” válaszolta Júlia szomorúan.

Elindultunk nagyapám háza felé, amely a közeli Fő utcában volt, ahol Ica fogadott bennünket. Ica gyógyszerész nagybátyám házvezetőnője volt, de a pletyka szerint nagynéném halála óta együtt éltek és nagybátyám deportálása után beköltözött nagyapám üresen álló házában. Ica egy gyönyörű, talpraesett keresztény parasztlány volt, született intelligenciával megáldva. Közölte velünk, hogy minden a rendelkezésünkre áll, hiszen ez a nagyapám háza volt. Természetesen biztosítottam róla, hogy neki éppen olyan helye van a házban mint nekünk, hiszen családnak tekintettem. Elmondta, hogy Beregszászt már négy hónappal azelőtt a Szovjet

Unióban újjászervezett cseh hadsereg szabadította fel, amelynek tagjai között voltak a Szovjet Unióban foglyul ejtett munkaszolgálatosok is. Jól eső érzés volt számomra látni ezeket a katonákat és tiszteket, akik sárga karszalaggal megalázott munkaszolgálatosok helyett mint a felszabadító hadsereg tagjai jöttek vissza szülővárosukba. Megkérdeztem Icát, hogy mit tud a szüleim sorsáról.

„Nem tudunk semmi bizonyosat” mondotta „de borzalmas hírek keringenek egy Auschwitz nevű városról, ahol állítólag sok ember pusztult el”.

„Soha nem hallottam erről a városról” mondtam.

„Senki más sem, valahol Lengyelországban van”.

Az volt az érzésem, hogy Ica többet is tud, de nem faggattam tovább. Hirtelen valahogy nem akartam tudni a részletekről.

Másnap Editet Icával hagytam, én pedig elindultam a város központja felé. Találkoztam egy néhány volt osztálytársammal és bajtársammal, akik már korábban szabadultak fel. Idősebb emberrel nem is találkoztam.

Megtudtam, hogy a Zsidó Tanács, amit a felszabadulók szerveztek meg, eladott malomköveket az apám raktárából, s az áruk rendelkezésemre állt, ami nagyon jól jött, mert semmink sem volt.

Ahogy az órák teltek egyre többet tudtam meg a városról, s amit hallottam nagyon lehangoló volt. Sok keresztény a legjobb esetben közömbösen viselkedett a zsidók sorsával szemben. Egy jelentős részük örömeinek adott kifejezést amikor a zsidókat, mint állatokat terelték ki az otthonukból. Vasárnap szemforgató módon templomba mentek, de hétfőn kegyetlen állatokká váltak, rosszabbak lettek, mint a sírblók, akik legalább nem ismerték áldozataikat; a mi derék szomszédaink már fosztogatták a házakat, még mielőtt a zsidók a gettóba értek, remélvén, hogy soha nem térnek vissza.

Megtudtam, hogy Dénessy Ödön, egy gimnáziumi osztálytársam megjelent a házunk előtt egy stráf kocsival, és minden lelki furdalás nélkül elrabolta a zongorámat. Amikor nekiszegeztem az információm, közölte velem, hogy a zongorám rendelkezésemre áll, de egy szóval sem utalt arra, hogy tettét megbánta volna.

Nagyobb csalódást okozott a csizmadia Rácz Gábor és családja, akiknek a telke összeért a miénkkel, s ismertem őket, mint jó szomszédainkat születésem óta. Mint gyerek, minden szerdán csodáltam, amint az egyik jól megtermett inas a vállára vetett hosszú rúdon tíz pár csizmát vitt a szerdai piacra. Gyorsakat lépkedett, a jobb lába mindig meggörnyedt a súlytól. Rácz bácsi nyomon követte s árgus szemekkel ügyelt a portékára.

A család a szülőkön kívül egy Ilonka nevű vénkisasszonyból állt, egy fiatalabb fiúból, akinek a neve Imre volt, aki elmebeteg volt, s egész nap egyebet sem csinált, mint egy madzagot forgatott az ujjá körül. Az idősebb fiú akit apja után Gábornak kereszteltek, gimnáziumba járt, nagyon jó tanuló volt, de az apja a négy alsó osztály befejezése után a műhelyébe akarta venni, hogy folytassa a csizmadia szakmát. Apám nagyon sokszor beszélt a csizmadiával erről a tervéről, s nagy nehezen meggyőzte, hogy bűn volna a fia iskoláztatását félbeszakítani. Végül is a csizmadia elállt tervétől, s Gabi leérettségizett, utána Prágában elvégezte a jogi egyetemet, majd szülővárosában, szülei legnagyobb büszkeségére, ügyvédi irodát nyitott. Nagyon hálás volt apám közbelépéséért az érdekében. Hazaérkezésem után egyik szomszédunk bizalmasan közölte velem, hogy amint a szüleimet elhurcolták, a csizmadia és családja átmászott a kerítésen, s anyám legszebb bútordarabjait ellopták. Ezt nagyon nehéz volt elhinnem. Azt gondoltam, hogyha ez megtörtént, azért tették, hogy a bútorokat megmentse a szüleim

számára. Másnap meglátogattam őket, szemmel láthatólag örültek a hazatérésemnek s kifejezést adtak szomorúságuknak a szüleim sorsa fölött. A beszélgetés során megkérdeztem, hogy a szüleim hagytak-e valamit náluk megőrzésre.

„Semmit” mondta Rácz Ilonka határozottan. Nem voltam képes felhozni az értesülésemet, esetleg alaptalan is lehetett. Minden további lépés előtt teljesen biztos akartam lenni, hogy az értesülésem megbízható volt, nem akartam sok-sok éves barátságunkat aláásni valamilyen meg nem alapozott hírrel. Az informátorom elvitt egy másik szomszédhoz, aki nemcsak, hogy megerősítette a korábbi híreket, hanem pontosan leírta, hogy a csizmadia és családja a házuk melyik részében rejtegette a bútorokat.

Próbáltam halogatni az elkerülhetetlen összeütközést, de végül is ismét meglátogattam Ráczékat. Amikor elmondtam az értesülésemet, Ilonka a vénkisasszony rendkívül dühös lett és kiutasított házukból.

„Hogyan merészel bennünket lopással vádolni? Mi igazi keresztény család vagyunk, az Úristen meg fogja büntetni ezért” és bevágta mögöttem az ajtót.

Kételyeim támadtak, hátha igazságtalanul vádoltam meg ezt a derék családot. Ismét beszéltem az informátoraimmal, akik újból megerősítették amit saját szemükkel láttak. Elhatároztam, hogy beszélek a fiukkal, dr. Rácz Gáborral, aki már régen nem lakott az egyszerű szülői házban. Elvette feleségül az egyik jómódú prominens családnak a lányát és igyekezett elfelejteni munkás származását.

Az ügyvéd úgy tett mintha nagyon meg lett volna lepve, s közölte, hogy azonnal kapcsolatba lép a szüleivel, hogy végére járjunk a dolognak. Később kiderült, hogy tudott az egésztől, a szülei az ő számára lopták el bútorainkat, amelyek sokkal jobban beleillettek egy jónevű ügyvéd elegáns lakásába, mint a csizmadia egyszerű otthonába. A bútorokat azért rejtegették, mert biztosak akartak lenni abban, hogy senki nem fogja követelni, ha esetleg valaki visszatér a családukból. De ahelyett, hogy a bútorokat visszaadták volna nekem, megpróbálták az ügyet hazudozásaikkal elkenni. Meg kellett fenyegetnem Gábort a rendőrséggel, amíg végül is közölte velem, hogy a bútorok rendelkezésemre állnak. Ismét semmi sajnálkozást nem mutattak, inkább dühösek voltak, hogy túléltem a háborút.

Néhány auschwitzi túlélő hazaérkezett, és amiket elmondottak, még a középkorban is hihetetlennek tünnek volna. Amikor a marhavagonokból álló vonat megérkezett, a deportáltak egy része már halott volt, sokan megőrültek. A túlélőket egy nagy udvarra vezették, ahol egy szimpatikus, jó megjelenésű fiatal orvos, dr. Mengele, két csoportba osztotta őket. Akik idősek és munkaképtelenek voltak, azokat ideiglenesen elválasztották a többiektől, de biztosították őket, hogy jó bánásmódban lesz részük. Mindenek előtt azonban tisztálkodniok kellett, ami nem volt túl meglepő ismervén a németek legendás tisztaságát. Így szülőket elválasztottak gyerekeiktől, férjeket feleségeiktől, és bevezették őket a zuhanyozóba, ahol mérges gázzal megölték őket. Akik szerencsések voltak, s nem kerültek ebbe a csoportba azok közül sokan később pusztultak el, ezeknek a szabadulás már későn jött.

Az első néhány napi örömből öröm is vegyült. Jó volt találkozni régi barátokkal, de a haláltáborokból szivárgó hírek ránk nehezettek sötét, szürke felhőként amely úgy tűnt, hogy soha nem fog felszállni. A lelkem mélyén biztos voltam benne, hogy a szüleim meghaltak, de a gondolattal nem tudtam megbirkózni. A szomorúság nem csak a zsidókra terjedt ki. Amikor a háború egyre rosszabbra fordult a fasiszták számára, minden épkezsláb embert behívtak katonának. Nagy részük a szovjet frontra került, ahol nagyon sokan elpusztultak vagy fogságba estek. A fegyverszünet itt már 1944 őszén életbelépett, sok katona tért vissza rokkantként.

Négy héttel azután, hogy a szovjet csapatok felszabadították a Felvidéknek ezt a részét, valamennyi munkaképes férfit berendeltek munkára. Az volt a hír, hogy ez csak egy napig fog tartani abból a célból, hogy valamennyire eltakarítsák a háború nyomait. Amikor az emberek összegyűltek a futball pályán, csoportokba osztották őket, s gyalog menetben elindították a szovjet határ felé. Legalább napi 50 kilométert kellett gyalogolniuk, az éjszakákat iskolaépületekben töltötték, s a kosztjuk attól függött, hogy kísérőik mit tudtak kicsikarni a lakosságból. A kísérő szovjet katonák állandóan részek voltak, így sokan meg is tudta szökni. A hiányzókat a kísérő katonák úgy pótolták, hogy a falvakból valósággal ellopták a férfiakat. Akik haza szöktek, tele voltak rémtörténetekkel a halottakról és a betegekről.

* * *

Amikor hazatértem a városból Edit várt rám vörösre sírt szemekkel.

„Mi történt?”

„Az első ételünket akartam megfőzni, a kedvenc szilvás gombócokat. Pontosan követtem Ica utasításait, de amikor felemeltem a fedőt, a gombócok eltűntek, csak valamiféle sűrű lé volt az edényben. Nem tudom, hol rontottam el” mondta szípgva.

„Remélem ez lesz a házaseletünk legnagyobb válsága” mondtam nagylelkűen, de magamba siratva a gombócokat. „S ha már a házaseletünkről van szó, jártam az anyakönyvi hivatalban, holnap meg fogunk esküdni ha te is úgy akarod”.

Az új életünket kellett megtervezni. Folytatni szerettem volna apám bányavállalkozását, amihez jól értettem, mert már 14 éves korom óta dolgoztam az irodában. De a káosz tökéletes volt. Még azt sem tudtuk, hogy melyik országhoz fogunk tartozni. A háború előtt Csehszlovák állampolgárok voltunk, aztán 1938-ban, amikor a tengelyhatalmak feldarabolták Csehszlovákiát, visszakerültünk Magyarországhoz. Én naivul azt hittem, hogy a győztes hatalmak nem fogják megismételni az első világháború utáni Trianoni békeszerződés súlyos hibáit, s annak ellenére, hogy Magyarország a tengelyhatalmak oldalán harcolt, a városunkat és a környező magyar-lakta vidéket visszacsatolják egy demokratikus Magyarországhoz. De legrosszabb esetben azt gondoltuk, hogy ismét Csehszlovákiához fogunk tartozni, amely demokratikus volt annak ellenére, hogy körül volt véve fél-fasiszta országokkal a háború előtt. Ami történt, arra nem számítottunk.

Megtudtam, hogy apám elásott egy vaskazettát a fűszekrényben, amit meg is találtam. Amikor azonban kihúztam a földből, víz jött ki belőle; a fűszekrény beázott, amikor az egyik légítámadás elmozdította a tetőcserepeket a helyükről. Egy néhány szomszéd jelen volt amikor a vaskazettát kiemeltem, azt hitték, hogy tele lesz ékszerekkel és más értékekkel. Valamilyen okból mindig azt hitték rólunk, hogy nagyon gazdagok voltunk, de ennek semmi alapja nem volt, jómódú de egyszerű polgári életmódra telt. Értékek helyett apám írásait találtam meg.

Apám soha nem volt üzletember, csak a kényszerűség vitte rá. Inkább szociológus lehetett volna, mindig érdekelte a társadalom helyzete, különösen a szegénység foglalkoztatta, amin a maga módján igyekezett is változtatni. Alkalmazottait jóval túlfizette az átlagos béreknél. Ha házasság, születés vagy haláleset következett be, mindig készen volt segíteni a rászorulókon, annak ellenére, hogy a kölcsönöket nagyon sokszor nem fizették vissza. A bányáinkból a kaolint lovas kocsikon szállították a vasútállomásra; számtalan földnélküli parasztnak vásárolt lovakat és szekeret, akik így fuvarosként jó megélhetéshez jutottak.

Rengeteget olvasott, tanulmányozta a különböző társadalmakat. Arra a következtetésre jutott, hogy sem a konzervatívak „laissez-faire” teóriája, sem a szocialisták osztályháborúja nem tudna javítani az emberek életszínvonalán, hanem a munkaerő jobb elosztása. Úgy vélte, hogy

egy jobban megszervezett társadalomban senkinek sem kellene többet dolgoznia egy fél évnél minden évben ahhoz, hogy tisztességesen megéljen. A fennmaradó fél évet akár tanulásra, vagy szórakozásra lehetne szánni. A szabad idő szükségessége erősen foglalkoztatta, látta, hogy a parasztok látástól vakulásig dolgoznak, az ipari munkások pedig legalább 10 órát naponta. Szomorúan állapította meg, hogy generációk nőnek fel, rendkívül keményen dolgoznak amíg meg nem halnak és soha nincs alkalmuk pihenésre vagy tanulásra. A teóriáját statisztikai adatokkal támasztotta alá. Tanulmányait kézzel írta, sok-sok éjszakát töltött el tanulással és írással. A háború előtt meglátogatta Tildy Zoltánt, a kisgazda párt elnökét, aki nagy érdeklődést mutatott, különösen azért, mert tudta, hogy egy ilyen újfajta társadalmi berendezés rendkívül sokat segítene a verejtékező kis parasztokon. De a háború közbejött, s többé nem volt alkalma tovább fejleszteni terveit.

De találtam egy másik csoport iratát is, amelynek a háttere enyhén szólva valószínűtlen volt. Apámnak nem volt semmiféle technikai képzettsége, de miközben az első világháború alatt a lövészárokokban ült, érdekes gondolatai támadtak. Látta, hogy az akkori kis repülőgépekből az egyik pilóta kézzel dobta ki a bombát az ellenségre. A gép valósággal megbillent, s gyakran le is lőtték. Az az ötlete támadt, hogy a repülőgépnek nem kellene a célpont fölé repülni, hanem két repülőgép között egy konikus kötelet lehetne kifeszíteni. A bombák, különböző nyílású akasztókon függve csúsznának addig, amíg a kónikus kötélén keresztül a célpontra eshetnek. Ma természetesen ez rendkívül primitívnek tűnik, de akkor megmenthette volna sok pilóta életét és sok repülőgépet. A háború után, amikor nyilvánvaló volt, hogy ez a háború sem volt az utolsó, apám 1923-ban egyik bécsi útja alkalmából felkereste a bécsi amerikai követség katonai attaséját és megmutatta terveit. Az attasé érdeklődést mutatott és megígérte, hogy továbbítja a terveket. Apám aki nem érzett semmi lojalitást Csehszlovákia iránt, megkérte a katonai attasét, hogy annak elkerülésére, hogy a cseh hatóságokkal esetleg bajba kerüljön, a válasz negatív legyen, de adjon valami jelt, ha a javaslatát Washingtonban elfogadták. Több mint két év telt el a bécsi látogatás után. Apám el volt foglalva a vállalkozásával, amely sok nehézséggel küzdött, s megelégedett az egész epizódról, amikor levelet kapott a bécsi amerikai követségtől, amely szerint terveit nem fogadták el. Lerakta a levelet, de egy néhány év múlva ismét a kezébe került, amikor a legnagyobb meglepetésére észrevette, hogy a levél dátumában az évszám utolsó számjegye helyett egy felfelé mutató nyíl volt. Akkor döbbsent rá, hogy az elutasító levél csak formaság volt, a felfelé mutató nyíl az ellenkezőjét jelezte. A 30-as évek végén írt egy levelet Washingtonba, de soha nem kapott választ. Apámnak az volt az érzése, hogy találmányát elfogadták, s nyilván valami jutalomba is részesítették, ami azonban soha nem ért el hozzá.

Másnap nagyon nehéz szívvel el kellett égetnem a papírokat, mert a nedvességtől kezdtek széjjel foszlani, s nagyon kellemetlen szaguk volt. Ahogy a papírok égtek, szomorúan gondoltam arra, hogy a német nép, amelyiknek a kultúráján nőtt fel apám és amelyről mindig csodálattal nyilatkozott, okozta pusztulását, és örökre elnémította álmait egy jobb világ érdekében.

1945 tavasza volt, a háború a végéhez közeledett. Zsidók, akik túléltek a deportálást, és fogságba esett katonák szállingóztak haza. A zsidók közül sokan úgy határoztak, hogy nem akarnak többé szülővárosukban élni a történelem után. A fájdalom gyógyíthatatlannak tűnt. Sokan Palesztinába vándoroltak, vagy a nyugati államokba, keserűen megtagadva magyar nemzetiségüket.

Mi úgy határoztunk, hogy maradunk. Megpróbáltam álláspontomat megmagyarázni a kételkedőknek. Nekem nem volt problémám a tisztességes, humanista magyarokkal, csak azokkal, akik fasiszták voltak és hűségesen kiszolgálták a rendszert. Egy demokratikus Magyaror-

szágon mi természetesen otthon fogjuk magunkat érezni, hiszen ez a hazánk. De sokan nem fogadták el érveimet. Egy barátom így válaszolt:

„Én mindig szerettem volna asszimilálódni, de a jó keresztényeknek nem kellett. Azt hiszed, hogy ha a kormány demokratikus lesz, ezek az emberek meg fognak változni? Nem, barátom” folytatta „én nem akarok többé asszimilálódni. Amiben különböztem, az a zsidóságom volt, amit én fel akartam adni amikor asszimilálódni akartam. De most már nem akarom, féltékenyen őrizni fogom a zsidóságomat, már csak azért is, hogy a gyerekeimnek igazoljam, hogy nem azonosítom magam azokkal akik képesek voltak embertársaikkal szemben olyan kegyetlennek lenni, mint a huszadik század keresztényei. Én nem hiszek többé abban, hogy az ő Istenük és a mi Istenünk azonos, mert ha ez így van, akkor nekem nincs többé Istenem!”

És így folytak a viták. Voltak akik maradtak, mások elmentek, vagy csak a vasútállomáson vártak valamilyen csodára...

Munkaszolgálatos éveim alatt sokszor álmodoztam arról, hogy a fasizmus leverése után haza megyek szülővárosomba és bosszút állok azokon akik annyira megkeserítették életünket. A helyi hatóságok sokszor túlmentek a zsidóellenes törvények határain, és a zsidó lakosság teljesen ki volt szolgáltatva. Elképzeltem magamban, hogy hazatérésem után végre leszámolok Bereg megye alispánjával, Fekésházy Zoltánnal. Nehéz jelzőket találni ennek a jellemtelen gonosztevőnek a leírására, aki százszorosán túlment hatáskörén. Minden zsidó üzletet arcátlanul zsarolt, de apám, aki esküdt ellensége volt a korrupciónak, nem állt kötélnek. Egy szép napon, mint alispán értesítette apámat, hogy az összes bányáinkat azonnali hatállyal bezárta. Még csak meg sem indokolta a döntését. Később megtudtuk, hogy összeállt egy Hunyadi nevű kétes múltú szőlős gazdával, s elhatározták, hogy annak a neve alatt fogják folytatni apám vállalkozását. Harminc napunk volt fellebbezni, az egyik legkiválóbb budapesti ügyvéd írta meg a fellebbezést, aminek az elolvasása után biztos voltam abban, hogy a megye visszavonja határozatát. Egy néhány nap múlva értesítették apámat, hogy a „megye elutasította fellebbezését”. Ezt az egy mondatból álló határozatot Fekésházy Zoltán alispán írta alá.

Egyik nap a városháza irányába mentem ahol valamit el kellett intéznem, amikor megláttam Fekésházyt. A szívem erősen kezdett verni, a szám kiszáradt; végre elérkezett a pillanat, amikor szembeszállhatok ezzel a kis nyomorult szadistával. Igazán nem tudtam, hogy mit akarok, meg akarom-e ölni, vagy nagyon megverni, vagy csak valamilyen magyarázatot követelni. Ahogy egymáshoz közeledtünk, Fekésházy megismert. Alacsony ember volt, mindig vitézkötéses kabátban járt, ki akarta hangsúlyozni hogy kis-nemes, pedig nem volt az. Bajusza nagy volt, kipödörve. Talán három méternyire voltunk egymástól, amikor megállt, az arca hamu szürkévé vált és reszkető kezével udvariasan megemelte a kalapját. Aztán közelebb léptem hozzá. A homlokáról verejték csorgott, a szemeiben félelem ült, az ajkai remegtek, ahogy mondani akart valamit. Felemeltem a kezemet jelezve, hogy nem akarom hallani. Most volt itt az a pillanat amiről álmodoztam, a bosszú édesnek tűnt. Elöttem állt az a személy aki a fasizmus megtestesítője volt, ő volt aki sárga karszalagot adott rám, vagy sárga csillag viselésére kötelezett másokat. Egy pillanat alatt a sok megalázás, fájdalom mind felelevenedett, a torkomat sírás fojtogatta. De rádöbbsentem, hogy ez a kis remegő öreg ember már nem az ellenség és én egy ujjal sem tudnék hozzáérni. Ha bűnös, nem én fogom megbüntetni, majd ha szemben áll a Teremtőjével, akkor kell számot adnia...

Félre léptem az útjából, a találkozás egyetlen szó váltása nélkül ért véget. Ahogy ránéztem, még sajnáltam is. Az arcán mérhetetlen félelem ült, talán ilyen félelem lehetett az apám arcán, amikor a gázkamrába lépett...

A politikai helyzet megnyugodott. Az emberek lassan megszokták a bizonytalan jövőt, a város többé-kevésbé normálisan működött. A tavasz sokat segített, a nap sütött, a fák rügyeztek, a természet újjá született, mintha mi sem történt volna. A vasútállomás körül és a parkokban fel nem robbant srapnelek hevertek, de senkinek eszébe sem jutott tenni valamit, inkább csak gondosan kikerülték őket. Fatalizmus uralkodott el az embereken. Ebben a hangulatban feltűnt, hogy a cseh hatóságok tagjai csomagokkal megrakva búcsúztak a barátaiktól. Az a hír járta, hogy a Cseh kormány elfogadta a szovjet kormány követelését és lemondott Kárpátaljáról. Egy néhány nappal a csehek eltávozása után a helyi újság közölte, hogy a Legfelső Szovjet elfogadta a közelmúltban tartott népszavazás eredményét, amiben Kárpátalja lakossága egyértelműen kifejezést adott annak a kívánságának, hogy az Ukrán Szocialista Köztársasághoz akar csatlakozni. A cikk mellett ott volt az Ukrán miniszterelnök mosolygó képe: Nikita Kruscev.

A „népszavazás” híre, ami soha meg nem történt, ízelítőt adott a szovjet rendszerről. Sem történelmileg, sem földrajzilag ez a szovjet lépés nem volt igazolható. A Szovjet Unió és Magyarország csak akkor lettek szomszédok, amikor a Hitler-Sztálin egyezmény nagylelkűen a Szovjet Uniónak adta Lengyelország egyharmadát, aminek következtében a korábbi lengyel-magyar határ szovjet-magyar határrá változott. A Kárpátok hegyvonulata volt a természetes határ Magyarország és Lengyelország között, de az aránylag kis földdarab fontos stratégiai jelentőségű lett. És ez lett a mi problémánk! Sztálin nem felejtette el, hogy a szovjet csapatok nem voltak képesek áttörni a Vereckei szoroson, az egyetlen járható úton, és így a „népszavazás” Kárpátalján egyszer és mindenkorra megoldotta ezt a problémát. A Vereckei szoros Ukrajnához tartozott.

Pánik tört ki az emberek között. A határ ugyan még nyitva volt, de akiket bőröndökkel láttak a vasútállomás környékén, azok gyanússá váltak. Nem volt sok időnk, magunkhoz vettük a legszükségesebbet, és ismét menekültek lettünk.

A vasútállomás előtt álltunk, onnan végig láthattam a Damjanics utcát, ahol születtem. Bezártam a szemeimet, láttam magam előtt a szüleimet a nővéremet, barátaimat. A poros utca, ahol rongylabdával futballoztunk megelevenedett emlékekkel, boldog emlékekkel. A távolból az érkező vonat hangját hozta a szél. Editet gyöngéden átöleltem, s megkérdezte: „Mire gondolsz?”

Jobban magamhoz húztam, képtelen voltam beszélni, a torkomat sírás fojtogatta. Ebben a pillanatban döbbsentem rá, hogy számomra nincs többé hazatérés...

ÖTÖDIK FEJEZET

ISMERKEDÉS A DEMOKRÁCIÁVAL

1945 április 4-én érkeztünk vissza Budapestre. Ezen a napon szabadult fel Magyarország a német megszállás alól, s kormány ezt a napot nemzeti ünnepnek nyilvánította. Amikor egy néhány hónappal korábban elhagytuk Budapestet, Budát még a németek védték. De ahogy a szovjet csapatok fokozatosan nyomultak előre, az ideiglenes kormány Debrecenből Budapestre költözött. Annak ellenére, hogy a fővárost a háború csaknem tönkre tette, aminek következtében nagyon kevés élelem volt, s az infláció percekint nőtt, a politikai élet máris gyökeret vert. Az ország a szövetségesek katonai uralma alatt volt, de amíg az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország csak egy néhány katonai és civil személlyel vett részt a Négyhatalmi Bizottságban, a bizottság elnöke a szovjet tábornok Vorosilov volt, egyben a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok parancsnoka is. Ő volt aki az igazi hatalmat gyakorolta.

Amíg a Szovjet Unió a második világháborúig teljesen izolált volt, most csapatait és politikai komisszárait külföldre küldte. Akik emlékeztek az első világháború utáni rövid életű kommunista diktatúrára és az azt követő súlyos megtorlásokra a kommunisták ellen, attól tartottak, hogy a kommunisták a megszálló szovjet hadsereg védnöksége alatt véres bosszút fognak állni. De a szovjet taktika más volt, önzetlen felszabadítóként kívántak mutatkozni, akiknek egyetlen célja volt egy több-párt rendszerű magyar demokrácia megalapozása.

Az 1939-ben kötött Hitler-Sztálin megállapodás egyik következményeként az egyes országok kommunista pártjai hirtelen nacionalistákká váltak. Eddig az időpontig a kommunisták az internacionalizmust hirdették és a nemzeti mozgalmakat 'burgeois'-nak bélyegezték. „Világ proletárjai egyesüljetek” volt a jelszavuk és az 'Internacionálé' a himnuszuk. Jellemzően a Szovjet Uniónak nem is volt külön himnusza a második világháború végéig. A változást az okozta, hogy a német-szovjet tárgyalások eredményeként a Szovjet Unió beleegyezett a Kommunista Internacionálé (Komintern) feloszlatásába, ami a különböző országok kommunista pártjainak volt a nemzetközi szövetsége, kihangsúlyozva a marxista mozgalom nemzetközi jellegét. Ez a hihetetlen engedmény Hitler győzelme volt, aki beszédeiben rendszeresen megtámadta a kommunistákat és zsidókat és a Kommunista Internacionálét „nemzetközi zsidó összeesküvésnek” bélyegezte. Sztálin azonban annyira akarta a békét Hitlerrel, ami magával hozta Lengyelország egyharmadának és a balti államoknak a bekebelezését is, hogy elfogadta a németeknek ezt a feltételét. Természetesen Sztálin azt remélte, hogy a háború Németország és a Szövetségesek között mindkét félt ki fogja teljesen meríteni és egy meggyengült Európa könnyű zsákmányává fog válni a nemzetközi kommunista szövetségnek.

Sztálin buzgóságában, hogy Hitlert kielégítse, utasította a francia kommunista pártot, akik addig az ellenállás vezetői voltak a megszálló németekkel szemben, hogy tegyék le fegyvereiket. Ez meg is történt s a francia kommunisták csak akkor csatlakoztak ismét az ellenálláshoz, amikor Hitler megtámadta a Szovjet Uniót. Jellemző, hogy amikor a német-szovjet egyezményt aláírták 1939 augusztus 21-én, akkor Molotov Ribbentropot utánozva egy hasonló náci stílusú egyenruhában jelent meg, nem pedig a szovjet diplomaták által addig viselt sötét ruhában.

Természetesen a Kommunista Internacionálé a németekkel kötött egyezmény ellenére titokban életben maradt. Ez ugyanakkor alkalmat adott Sztálinnak arra, hogy az oroszok nemzeti érzésére, az orosz hazaszeretetre apelláljon a németek elleni háborúban. Sztálinnak a háború

alatti beszédei nagyon hasonlítottak a korábbi cári beszédekhez, amelyeknek állandó témája volt a muzsikok romantikusan túlfűtött nemzeti érzésére való hivatkozás. A második világháború után nem állították vissza hivatalosan a Kominternt, mert a marxisták úgy találták, hogy a háború utáni Európában a tömegekre nagyobb hatással tud lenni egy nemzeti kommunista párt, szemben egy olyan párttal, amely a nemzeti érzést ellenezte. Így például a Kommunisták Francia Pártja helyett az új szellemet a Francia Kommunista Párt képviselte. Természetesen semmi nem változott, de ezt a nemzeti alapra helyezett kommunista mozgalmat az újonnan alapított Kominform képviselte. A főhadiszállás Belgrádba került, hogy ezzel is erősítsék a nemzeti jelleget a korábbi Kominternnel szemben, amelynek a székhelye azelőtt Moszkvában volt. A Kominform csak akkor hagyta el Belgrádot, amikor Titóból 'láncos kutya' lett.

* * *

Mindnyájan azt reméltük, hogy a békeszerződések aláírása után a megszálló hadseregeket kivonják, s Magyarország demokratikus köztársaság lesz. Ezt a hiedelmet megerősítette az újonnan szervezett Magyar Kommunista Párt vezetője, Rákosi Mátyás, aki a szovjet hadsereg nyomában tért vissza Moszkvából. Rákosinak jelentéktelen szerepe volt az 1919-es kommunista forradalomban, aminek a leverése után Moszkvába menekült. 1924-ben titokban visszatért Magyarországra megszervezni a Kommunisták Magyarországi Pártját. Nem sokkal később letartóztatták, vallatása folyamán kínozták, végül is 16 év börtönre ítélték. Tanult ember volt egy középosztálybeli zsidó családból, így a börtön könyvtárában dolgozott. Meg nem erősíthető hírek szerint ezt a kedvező beosztást úgy kapta a börtönben, hogy besúgóvá vált.

A magyar kormányok a két világháború között a legkeményebb kritikusakai voltak a Szovjet Uniónak, de a Hitler-Sztálin egyezmény után hirtelen új álláspontra helyezkedtek. A magyar kormány megközelítette a Szovjet Uniót, tárgyalások kezdődtek, s ezek eredményeként diplomácia kapcsolatba került a két ország. A szovjet kormány, hogy kifejezze jószándékát, felajánlotta, hogy az 1848-as forradalomban, amikor a cári Oroszország a Habsburgokkal együtt harcolt a magyar hazafiak ellen, zászmányul ejtett magyar zászlókat visszaadja. Az 1848-as forradalom mindig érzékeny téma volt Magyarországon, már csak azért is, mert Petőfi szívét talán orosz golyó járta át a segesvári csatában. A Moszkvában őrzött zászlók szimbólumai voltak egy rövid de dicsőséges korszaknak, amikor a magyar nemzet fegyvert fogott szabadságáért. A zászlókat ünnepélyesen hozták vissza Magyarországra, de a közvéleményt nem tájékoztatták, hogy cserébe Rákosi Mátyást és egy másik börtönben tartott kommunistát, Vas Zoltánt, kiadták a Szovjet Uniónak.

A Vörös Hadsereg nyomában visszatért Rákosi a kommunista párt elnökségét ragadta magához, Vas Zoltán pedig Budapest főpolgármestere lett.

Vas Zoltán a kevésbé ideológus joviális kommunista szerepét játszotta, gyakran mutatkozott ellenzéki politikusok és külföldi diplomaták társaságában. Természetesen jó kapcsolatai voltak a megszálló szovjet hatóságokhoz amelynek a segítségével hozzájutott teherautókhoz és ezekben a válságos hónapokban sok élelmiszert hozatott Budapestre. A kommunista sajtó gyakran kiemelte Vas önzetlen munkáját a főváros érdekében, de az igazi szüntelen dicsérő jelzőkben Rákosinak volt része, állandóan kihangsúlyozva börtönben töltött hosszú éveit és megingathatatlan hitét az új demokratikus Magyarorszában.

Az ideiglenes kormánynak, amit a megszálló szovjet hadsereg hagyott jóvá, több tábornok volt a tagja. Ezenkívül gróf Teleki Géza, aki a korábbi miniszterelnöknek, Teleki Pálnak volt a fia, aki a német megszállás elleni tiltakozása jeléül öngyilkos lett. Ugyancsak tagjai lettek a

kormánynak a Horthy érában működő ellenzéki pártok vezetői, akik hőiesen szembe szálltak a parlamentben a jobboldali magyar kormányokkal szemben.

Az újonnan alakult Nemzeti Parasztpártot intellektuelek szervezték meg, különösképpen a falu-kutató írók, közöttük a rendkívüli tehetséggel megáldott Illyés Gyula, aki a „Puszták Népe” című könyvében „felfedezte” a három milliónyi zsellért, akiknek a nyomoráról a társadalom teljesen megfeledkezett. A Polgári Demokrata Pártot középosztálybeli emberek szervezték, vezetői azon kevesek között voltak, akik gyakran szembehelyezkedtek a korábbi rendszerrel saját életük veszélyeztetésével.

Úgy tűnt, hogy az antiszemitizmus erősen csökkent, s minden reményem meg volt, hogy egy olyan új társadalomban fogok élni, ahol az ember jelleme és nem vallása lesz a döntő. Német hangzású nevemet, (Stern) Szegedire magyarosítottam, ami az előző rendszer utolsó éveiben nem volt lehetséges. (Amikor amerikai állampolgár lettem, akkor az ‘i’ betűt a nevemben ‘y’-ra változtattam, azt remélve, hogy ez megkönnyíti a nevem kiejtését. Csak később jöttem rá, hogy MacDonaldra kellett volna változtatni nevemet...)

Meglátogattam Tildy Zoltánt, a Kisgazda Párt vezérét, aki később Miniszterelnök és Köztársasági elnök lett. Jól emlékezett apámra és gazdasági terveire. Nagy szomorúsággal vette tudomásul sorsát, de nagyon határozottan tanácsolta, hogy a jövő felé nézzek, ami jó kilátásokkal biztosított. Sürgetett, hogy iratkozzam be az egyetemre és a Kisgazda Párt által szervezett Külügyi Akadémiára, amelynek feladata volt fiatalokat külügyi szolgálatra képezni. Értesítettem a debreceni egyetemet, hogy tanulmányaimat Budapesten kívánom folytatni és be is iratkoztam a legendás hírű, több mint 400 éves Pázmány Péter Tudományegyetemre. Edit is beiratkozott az egyetemre, a szépművészeti szakra. A problémánk csak az volt, hogy semmi jövedelmünk nem volt.

Az apósom utazó volt, egy rövidáru nagykereskedőt képviselt. Nehezen tudtam megérteni, hogyan tudott ebben a dzsungelben létezni, ugyanis teljesen ellentéte volt a lenézően ‘vigéc’-nek nevezett utazóknak. Azt javasolta, hogy kezdjek el egy kis üzemet, gyártsak rajzszeget, amiben hiány volt, amit ő aztán szívesen elad majd a vevőinek. Nekem a szakmáról fogalmam sem volt, de valamennyit segített, hogy apám vállalkozásában már 14 éves korom óta résztvettem.

Kölcsönöztem az apósomtól annyit, amennyi elég volt a viszonylag egyszerű felszerelésre, szereztem nyersanyagot is, ami nem volt könnyű azokban az időkben, de ezek után már egy vasam sem maradt, hogy valamilyen kis üzemhelyiséget béreljek. Így felhasználtuk az apósomék lakásához tartozó fáskamrát, ami a pincében volt, nedves volt, ablaka nem volt, egy villanyégő lógott a mennyezetről állandóan meggyújtva.

Kellett találnom egy jó szerszámlakatost, aki nem csak kezelte a prést, hanem főleg karban tudta tartani a rajzszeget kiperéselő szerszámot. Felvettem egy fiatal kispesti ‘vagányt’, nem tudok jobb szót használni jellemzésére, aki jó szakember volt, de saját bevallása szerint is elment volna a munka temetésére. Hamar rájött, hogy nekem fogalmam sem volt az egész szakmáról, de ezzel nem élt vissza. Ösztönös humorával gyakran átsegített a legreménytelenebb helyzeteken, amire nagy szükség volt, mert hamar megtanultam, hogy a legkisebb méretű vállalkozásnál is egyik válság követi a másikat. Egy kora reggelen, Edit és én még ágyban voltunk, az ajtón keresztül a következő beszélgetést hallottuk:

„A kapitalista fent van már?” Anyósom nem tudta visszafojtani nevetését. Én, a ‘kapitalista’ szegényebb voltam a templom egerénél...

* * *

Az ideiglenes kormány bejelentette, hogy 1945 novemberében választás lesz, az első igazi demokratikus választás Magyarország történelmében. Ekkor már több napilap jelent meg, képviselve a különböző pártok programját. Az infláció csillagászati méreteket öltött, jóval felülmúlta az első világháború utáni hírhedt német inflációt. Az egyik fő programja valamennyi pártnak az infláció megfékezése volt. De ezen kívül voltak más fontos javaslatok is, mint a földreform és a kommunisták javaslata: a bankok és szénbányák államosítása.

Ugyanakkor a kommunisták biztosítani kívánták a közvéleményt arról, hogy ők nem akarják a szovjet rendszert lemásolni. „Csak azt fogjuk átvenni a szovjet és nyugati demokráciáktól, amire szükségünk van de a mi demokráciánknak a magyar földben kell gyökeret hajtani” mondta álszenten Rákosi. Ezekre a kijelentésekre azért volt szükség, mert voltak ugyan akik szimpatizáltak a kommunizmussal, de az ország többsége egyáltalán nem bízott bennük.

Amikor az ideiglenes kormány Budapestre költözött Debrecenből, a belügyminiszter Erdei Ferenc volt, a Nemzeti Parasztpárt tagja, de valójában egy kriptokommunista. Tradicionálisan a belügyminiszter, mint a rendőrség felsőbb hatósága volt felelős a belső rendért, de ez a hivatal még nagyobb fontosságra tett szert, amikor megalakultak a népbíróságok. Ezeknek a feladata volt ítélezni a háborús bűnösök felett, akiket részben Németországban fogtak el a Szövetségesek. A lakosság többsége nem kifogásolta a szigorú ítéleteket, többeket felakasztottak, másokat hosszú börtönbüntetésre ítélték. De amikor az újonnan szervezett Államvédelmi Hatóság (ÁVO), ugyancsak a belügyminiszter hatáskörében, és köztudomásúan megrakva kommunistákkal, egyszerű embereket tartóztatott le letartóztatási parancs nélkül s főleg éjszakánként, a félelem és felháborodás futótűzként terjedt. Különösen amikor az is kiderült, hogy az ÁVO főhadiszállása az Andrássy út 60 számú épületben vert tanyát, ott ahol a háború utolsó hónapjaiban a Nyilaskeresztes Párt emberek tömegeit kínozták és végezték ki. A szimbolizmus ijesztő volt.

* * *

1945 őszén Edit és jómagam nagyon el voltunk foglalva egyetemi tanulmányainkkal, én még ráadásul küszködtem a nyomorúságos kis üzememmel. De fiatalok voltunk és bizalommal néztünk a jövő elé. Feliratkoztunk a szavazó listára és különösen én nagy figyelemmel követtem a kibontakozó politikai harcokat, elolvastam minden politikai kiadványt. Az egyetemen sok vita fejlődött ki a legkülönbözőbb álláspontok között. Én a magam részéről nem választottam politikai ideológiát, inkább csak tapasztalatot próbáltam szerezni. A marxista kiadványokban sok olyat találtam, amivel szimpatizáltam, de az agyam mélyén mindig ott volt apám figyelmeztetése a bolsevistákról.

„Be kell vallanod” mondtam egy ilyen vita során egyik kollégámnak, „hogy a kommunista vezetők, Rákosival az élen rendkívül keményen dolgoznak az ország jobb jövőjéért”.

„Szó sincs róla” volt a válasz. „Ezek cinikusan kihasználják az emberi indulatokat, főleg azokét akik hálásak az ország felszabadításáért. A viták éjjel-nappal folytak, vitatkozhattunk végre szabadon.

Gyakran látogattuk meg Petrocelliéket, akik nekem valóságos második családommá váltak. Mindenki vissza volt munkakörében, Orbán bácsi aktívabb volt mint valaha a Ganz gyári szociáldemokrata pártban. Végre a szociáldemokrata párt tagsága nem járt veszéllyel, mint a háború előtt; a szociáldemokrata párt egyike volt a kormánykoalíciónak. Jó hírek jöttek minden irányból. A Petrocelliék legfiatalabb gyermeke, aki az olasz hadseregben szolgált, életjelt adott magáról. Ella férje, a kis-Bélus apja hazajött az orosz frontról, a nővérem és sógorom Rodolfo Észak-Olaszországban voltak várva a megfelelő papírokra, hogy visszatérjenek az újonnan megszervezett budapesti olasz követségre.

Az én vállalkozásom még mindig nagyon gyenge lábon állt, még egy vasárnap délutáni mozielőadást sem engedhettünk meg magunknak. 1946 tavaszán éppen húsvét előtt Edit elfogadott egy meghívást a Teozófiai Társulat egyik vasárnap délutáni szeánszára. Nekem ugyan voltak rezervációim az ilyen ügyekkel szemben, de Edit hajlott a miszticizmus felé és már csak azért is elfogadta a meghívást, mert az a Társulat egyik vezetőjétől jött, aki húga volt Edit irodalomtörténeti tanárának, Turóczi-Trossler Józsefnek, aki többek között magyarra fordította Thomas Mann Dr. Faustusát.

A teozófiai társulatok eléggé titoktartók voltak, így a közönség nem sokat tudott tevékenységükről. 'Theosofia' már ősidőktől kezdve gyűjtőneve volt azoknak a vallási és filozófiai mozgalmaknak, amelyek tanulmányozták a kapcsolatot az Isten és a világmindenség között. A teozófiának ezek az elemei megtalálhatók voltak a platói filozófiában, a gnoszticizmus hívei között valamint a 'Kabalában' ami egy középkori zsidó misztikus értelmezése volt a bibliának. A modern teozófia Elena Petrovna Blavatsky nevéhez fűződik, aki megalapította a 'Teozófiai Társulatot' 1875-ben New Yorkban. A Társulat súlyt helyezett arra, hogy kiválassza magát a többi médiumokra épített szervezetektől, amelyek nagyon gyakran kihasználták az emberek félelmét a haláltól és azoknak a vágyát akik kapcsolatba akartak kerülni meghalt szeretteikkel.

A gyűlés egy Szentkirály utcai lakásban volt, ahol a jelenlévők megígérték, hogy a lakás címét senkinek nem adják ki. Voltunk vagy huszonöten, főleg idősebbek, középosztálybeli emberek. Edit és én voltunk az egyedüli fiatalok. A 'médium' utánunk érkezett meg, egy nagyon egyszerű külsejű asszony, kifejezéstelen arccal, lehetett vagy 35 éves. Takarítónőnek nézett ki, később kiderült, hogy az is volt.

Néhány adminisztratív ügy elintézése után az elnöknő jelt adott a gyűlés elkezdésére. Hivatkozott a közeli húsvét ünnepére, és javasolta, hogy lépünk kapcsolatba a 'magasabb szellemekkel' akik már többszörös életük után lélekben megtisztultak. Edit odaadón figyelte a történeteket, hajlamos volt kutatni az 'ismeretlent'. Az elnöknő szavai alatt a médium szótlanul ült, a távolba meredt, mintha nem is lett volna jelen. „Akkor kezdjük el” mondotta az elnöknő. A médium lassan behunyta szemeit, ajkai egy kevésbé széjjel nyíltak, egy halk sóhaj szállt ki belőle. De ez alatt a néhány pillanat alatt hihetetlen változás történt. Ez a szürkés, gyűrött, kifejezéstelen arc lassan átváltozott: egy gyönyörű, átszellemült halványan mosolygó személy ült előttünk. Nem a képzeletem játszott velem, ez valóság volt, előttem történt. Ezután halkán megszólalt. A szeretetről, a közelgő húsvétról, Istenről és Krisztusról beszélt. Soha életemben nem hallottam szebb, választékosabb beszédet. A stílusa, ahogy a szavakat megválogatta, a kifejezés az arcán költészet volt amely magával ragadott. A szkepticizmusom elillant, hittem, hogy földi jelenlétünk csak egy átmenő állomás, talán purgatórium, s az út egy magasabb rendű tiszta cél felé vezet. Ez után a médium a közelmúltbeli atrocitásokról beszélt, a borzalmas haláltáborokról, felsorolta a kivégzett háborús bűnösök neveit, mint Endre Lászlót, Széllásit és másokat. Kinyilatkoztatta, hogy ezek most már mind a zsidó testvéreikkel vannak együtt, akiket mélységesen szeretnek és semmi nem válassza el őket többé egymástól. Körülnéztem a szobában, látszólag mindenki elégedetten hallgatta a médiumot rajtam kívül. Edit félszemmel rámnézett, azt hiszem sejtette, hogy az én romantikus, de rövid kapcsolatam a teozófiával hirtelen véget ért. A médium a gyönyörű, választékos stílusa ellenére hirtelen csalónak tűnt. De azóta sem vagyok képes megmagyarázni a hihetetlen csodás átalakulást amint ez az egyszerű, tanulatlan, szürke személy egy átszellemült ékesszóló költővé vált.

* * *

Gyermekek játékokról álmodoznak, a szegény ember gazdagságról, a paraszt földről álmodozik, a saját földjéről. Ez egy ősrégi vágya azoknak akik a földet két kezükkel művelik, annak ellenére, hogy a föld nem mindig jutalmazza meg őket verejtékes munkájukért. De aztán egy újabb év következik, a természet újjászületik, s amikor aratás előtt az aranszínű búza kecsesen hajladozik a szélben, ez a látvány bőségesen kárpótol a kemény munkáért. A földnek ez a szeretete nem gazdagság utáni vágy, hanem egy sóvárgás mélyen belevésődve a lelkükbe. Évszázadok óta, az álom, egy darab föld tulajdonának az álma, a megvalósulás küszöbén állt.

A politikai pártok többsége megegyezett abban, hogy a legfontosabb a földreform volt. A Horthy rendszerben a Kisgazda Párt, a Szociáldemokrata Párt és több kisebb ellenzéki párt programjában a földreform mindig elsőrendű helyet foglalt el, de az uralkodó pártok meg tudták akadályozni, hogy a földreformra vonatkozó javaslatok akár csak a parlament elé is kerüljenek. A föld 70%-a az arisztokrácia kezében volt, akiknek őseit hatalmas földbirtokokkal jutalmazták a királyok hűséges szolgálataikért. A birtokok apáról fiúra szálltak és így generációkon keresztül a hatalmas vagyon megmaradt az arisztokrácia kezeiben. Néha valamennyi földet eladtak, különösen akkor, amikor a hevesen költekező és mulatozó arisztokrata fiatalok többet költöttek, mint amennyi a jövedelmük volt. A föld 20%-a kis- és középparasztok birtokában volt, míg a Katolikus Egyház a föld 10%-át birtokolta.

A nagy földbirtokok jól voltak megművelve zsellérek által és jól képzett gazdatisztek felügyelete alatt. A közép méretű birtokokat a családtagok és néhány felfogadott zsellér munkálta meg, a kis birtokokat pedig a családtagok. A két világháború között Magyarország fontos termelője volt az alapvető mezőgazdasági termékeknek, sokat exportált Európa különböző országaiba is.

Az újonnan szervezett Kommunista Párt és a Paraszt Párt lettek a földreform hangadói. A földek azonnali felosztását követelték, figyelmen kívül hagyva a kártérítést a régi tulajdonosoknak. A Kommunista Párt hangos agitálása az azonnali földreformért népszerűvé vált a földtelen parasztok között, de a Parasztpárt vezéreiben jobban bíztak és így igazán ez a párt lett a szószólójuk.

A 30-as években Illyés Gyula megírta 'A Puszták Népe' című könyvét, amelyben rávilágított a több mint három millió zsellér kiszolgáltatott helyzetére. Az ország valahogy elfeledkezett ezekről, pedig ezek voltak azok, akik látástól vakulásig túrták a földet a nagybirtokokon. Szavazati joguk nem volt, egészségügy biztosításuk ugyancsak nem volt, nyomorúságos viskókban laktak, és tengődtek a hihetetlenül alacsony bérekből. Nem volt szószólójuk, nem igen törődött velük a közvélemény, annak ellenére, hogy közel 30%-át tették ki a lakosságnak.

'A Puszták Népe' hirtelen kirázta az országot a passzivitásból. Egy csoport fiatal intellektuel felkarolta a zsellérek ügyét és azoknak a fiatal parasztoknak a sorsát, akik a nagyvárosokba menekültek jobb sorsot remélve. Írók, költők, színdarab írók ráirányították a figyelmet a kizsákmányoltakra, jogos felháborodásukban keményen kritizálták a földesurakat és a gyárosokat. Az egyik leghevesebb kritikus a tehetséges Szabó Dezső volt, aki falukutató munkáját antiszemitizmussal fűszerezte. Szabó könyörtelenül kritizálta a földbirtokosokat, de kritikájában a vallás nem szerepelt, nyilván azért mert a földbirtokosok csaknem kivétel nélkül keresztények voltak. De amikor a kizsákmányolt gyári munkások érdekében emelte fel szavát és a gyár tulajdonosa történetesen zsidó volt, akkor a vallás mindig ki volt hangsúlyozva. Egy másik falukutató Veres Péter, az új Parasztpárt vezére lett. Földtelen parasztként kezdte, később vasúti krampácsoló lett. Rendkívül tehetséges író is volt és véres szájú antiszemita. Az új rendszerben azonban az antiszemitizmus már nem volt kormány politika (nem úgy mint Szabó Dezső idejében, aki Budapest ostroma alatt halt meg), nem is beszélve

arról, hogy a Paraszt Párt a legközelebbi szövetségese volt a Kommunista Pártnak, amelynek a vezetői nagyrészt zsidók voltak. Ebben a kényelmetlen helyzetben Veres Péter taktikát változtatott és állandóan a 'kapitalisták' ellen uszított, de mindenki tudta, hogy a 'kapitalisták' alatt a zsidókat értette. Így, ha álcázva is, megmaradt hírhedt antiszemita nézete mellett, ugyanakkor bőséges dicséretet kapott a kommunistáktól kapitalista ellenes állásfoglalásáért. Rákosi és társai így egy ágyba kerültek Veres Péterrel, s meg is érdemelték egymást.

A falvak és városok föld-osztó bizottságokat szerveztek. Ezekben képviselve volt a Kommunista Párt, a Paraszt Párt, a Szociáldemokraták és a Kiszgazda Párt. A bizottságokon belül sok ellenségeskedés volt, azok a parasztnak akik tagjai lettek a Kommunista Pártnak, jobb és nagyobb földhöz jutottak, mint a többiek. A kommunisták egyre befolyásosabbá váltak, nem csak a földosztás körül, hanem az élet minden szakaszában. Állandóan sejtetni engedték, hogy a megszálló szovjet hatóságok mögöttük állnak és köztudomásúvá vált az is, hogy a mindenki által rettegett ÁVO a kommunisták kezében van.

A földreformot befejezték az őszi választások előtt. Akik földet kaptak azok számára egy elérhetetlen gyönyörű álom valósággá vált. Azoknak akik elvesztették földjeiket mindenfajta kárpótlás nélkül, a földreform lidércnyomások álom lett. De sokan, olyanok is, akiknek nem volt földjük, felháborodtak a földreform módszerein. Földet elkobozni kártérítés nélkül kormány által jóváhagyott lopásnak tűnt. Sokan úgy vélték, hogy az új gazdák nadrágszíz szélességű földjeiken nem lesznek képesek gazdaságosan termelni, részben a tapasztalatok hiányában, másrészt a mezőgazdasági gépek hiánya következtében.

Egy szenvedélyes vita után az egyetemen én a következő következtetésre jutottam:

A földreform elkerülhetetlen volt, tekintet nélkül az esetleges nem várt következményekre. Ha a földreform sikeres lesz, akkor az egész nemzet élvezni fogja a gyümölcsöket, ha nem, akkor legalább tanulunk belőle valamit. De a földreformmal tartoztunk az évszázadok óta kizsákmányolt parasztnak, és csak a jövő fogja megmutatni, hogy a földreform áldás volt e vagy csapás.

* * *

Ezen az őszön a sógorom, Rodolfo és a nővérem Éva visszatértek Budapestre. Rodolfo sajtó attaché-ja lett az újonnan megnyílt budapesti olasz követségnek. Néhány hét múlva Olaszországból megérkezett a 'chargé d'affaires', akinek a feladata volt a követséget vezetni amíg követet neveznek ki. Megérkezése után tisztelgő látogatást tett a kormány tagjainál, - elnöke az országnak akkor még nem volt - és meglátogatta a katolikus egyház fejét, Mindszenty bíborost is. A kardinális akkor betegen kórházban feküdt így a chargé d'affaires és Rodolfo, mint tolmácsa meglátogatták a bíborost kórházi szobájában. Mindszenty bíboros azonnal élesen kikelt az új kormány ellen anélkül, hogy konkrétumokat hozott volna fel.

„Tulajdonképpen mi a panasza Excellenciás uramnak?” kérdezte a diplomata.

„Elkobozták a földjeinket, a földjeinket amelyek az egyház tulajdona volt századokon keresztül”. Tovább panaszkodott az igazságtalan bánásmódért, amiben az egyház részesült, amely így már nem volt az ország egyik leggazdagabb földtulajdonosa.

„De a földreform részesei nem földtelen katolikus parasztnak voltak javarészt?” kérdezte udvariasan a diplomata.

A bíboros nem is vett tudomást erről a kérdéstről csak folytatta kirohanását a kormány ellen, újból és újból kihangsúlyozva, hogy az egyháztól elrabolták földjeiket. Semmi más nem érdekelt.

Ezután a látogatás után Rodolfo megjegyezte: „Én ugyan nem vagyok magyar, de mint katolikus nagyon kényelmetlenül éreztem magam, ahogy a bíboros tirádáit fordítottam. Észrevettem, hogy a chargé d'affaires meg volt döbbenve és rendkívül csalódott volt ennek a fontos egyházi vezetőnek az egyoldalú álláspontja miatt”.

Mindszenty nagyon hatásosan használta hatalmát a kormány bírálataira nem csak a föld-reform miatt, hanem az új iskola politika miatt is. A bíboros ellenzése az új közoktatási javaslatokkal szemben érthető volt. Magyarországon rendkívül sok magas színvonalú katolikus iskola volt, de a kormány új politikája értelmében a katolikus iskolákat állami iskolákká kellett változtatni s ezt az egyház élesen ellenezte.

Ebben az időszakban a katolikus hierarchia még épségben volt, így a bíboros hatása rendkívül jelentős volt a helyi papságon keresztül. A kommunisták hamar rájöttek, hogy ezt az ősrégi hierarchiát meg kell törniük. Helyette hasonló kommunista hierarchiát hoztak létre a helyi pártszervezeteken és párttitkárokon keresztül. Ez az új hierarchia buzgón terjesztette a 'szocialista vallást', de nyilvánvaló volt, hogy a két szervezet, a katolikus és a kommunista hierarchia, nem fogják egymást megtűrni. A bíboros heves ellenzése a földreformnak azonban alkalmat adott a kommunistáknak, hogy nyíltabban támadhassák az egyházat és reakciónak bélyegezzék. A kommunisták megpróbálták a katolikus egyházat megtámadni azon az alapon is, hogy nem álltak ellen a nácizmusnak és tétlenül nézték az atrocitásokat. De ezt a vonalat abbahagyták, mert annak ellenére, hogy sok katolikus csatlakozott a gyűlölködőkhöz, köztudomású volt, hogy kolostorokban sok zsidó és liberális intellektuel rejtőzött, és hogy a vatikáni zászló alatt létrehozott védett házak sokezer ember életét mentették meg Budapesten.

* * *

Amikor 15 éves lehettem Csehszlovákiában szüleim magukkal vittek, amikor szavazni mentek. Irigykedve néztem őket, amint eltűntek a függöny mögött, s arra gondoltam, hogy nem túl sokára én is a szavazók között leszek. Az egyenlő, szabad és titkos választás nem volt új számomra, így láttam a demokratikus Csehszlovákiában, de most rajtunk volt a sor, hogy Edit és én is éljünk ezzel az alapvető demokratikus jogunkkal. Tudtam, hogy a múltban Magyarországon csak a nagyobb városok lakói szavazhattak titkosan, míg vidéken, a parasztok és munkások neve sok esetben rajta sem volt a választói listán, de azok akik választhattak sem szavazhattak titkosan. Ez a fajta 'választás' gyakorlatban semmit sem jelentett, mert egy néhány ellenzéki képviselő ugyan bekerült a parlamentbe, az uralkodó pártok győzelme mindig biztosítva volt. De most végre, ezután a véres háború után, az új demokratikus Magyarországon mint szabad polgárok készen voltunk gyakorolni szavazati jogunkat.

Úgy határoztunk, hogy mindketten a Polgári Demokrata Pártra fogunk szavazni. Ez a párt és vezetői bátran szembe szálltak a 30-as évek jobboldali kormányaival. A párt politikailag középúton volt, képviselni kívánta főleg a városi polgárságot, intellektueket, kereskedőket, iparosokat. Napilapjuk 'A Világ' hirdette az egyéni szabadságot, az emberi jogokat és a szabad vállalkozást.

A választás előtti napokban lakáshelyzetünk nagyon kedvezően megváltozott és ez rányomta bélyegét a jó hangulatunkra. Még mindig Edit szüleinek a két szobás lakásában laktunk, ami kínos és kellemetlen volt. Budapesten minden lakás fölött a hatóságok rendelkeztek a háborús rombolás okozta lakás hiány miatt. Ahelyett, azonban hogy a hatóságok kedveztek volna azoknak a vállalkozóknak, akik lakásokat építettek volna, a lakáshiányt 'társbérletek' feltalálásával kívánták megoldani. Ez főleg a polgárság ellen irányult, akik kényelmes körülmények között laktak. A szabály az volt, hogy szülők egy vagy két gyerekkel csak egy lakószobára, vagy kivételes esetekben kettőre voltak jogosultak. Akinek ennél nagyobb lakása

volt, az ki volt téve annak, hogy egy vad idegen embert betelepítettek a lakásába, akivel kénytelen volt egy fedél alatt élni s megosztani a konyha és fürdőszoba használatát.

Anyósomnak egy barátnője bemutatott bennünket Sugár Ilonának, egy háborús özvegynek, aki egyedül élt két szobás lakásában a Vörösmarty utca 5 szám alatt, s aki meglepetésszerűen meghívott bennünket teára. Ilona, egy középkorú de nagyon fiatalos keresztény asszony, elmondta szomorú történetét. A férjét, aki ugyan 20 évvel korábban, amikor összeházasodtak, kikeresztelkedett, munkaszolgálatra hívták be, ahonnan soha nem tért vissza. „És most még a lakásomat, ezt a kis szigetet is féltennem kell, hogy elveszítem egy ‘társbérlet’ jóvoltából”. Közben rámutatott a falra, ahol férjének, aki tehetséges festőművész volt, a képei függték. „Én nem akarom ezt idegenekkel megosztani. Hajlandók ide költözni hozzám?” kérdezte. „Én a munkahelyemen étkezem, tudom, hogy maguk egyetemisták, mindnyájan el vagyunk foglalva, s bízom abban, hogy jól meg fogunk férni egymással. Különben is közös ismerősünk annyi jót mondott magukról, hogy nem is érzem magukat idegeneknek”.

Én alig tudtam örömet palástolni. Edit tudta, hogy annak ellenére, hogy szülei jószívvel megosztották velünk kis lakásukat én nagyon kényelmetlenül éreztem magam. A társbérlet Sugár Ilonával menyeyi megoldásnak tűnt, mert végre saját külön szobánk volt, nem beszélve arról, hogy Ilona egész napos távollétében a lakás a miénknek tűnt.

A választás napja egy gyönyörű napos vasárnap volt. Azt reméltük, hogy ez a választás végre megszünteti a háború utáni bizonytalanságot és az ország újjáépítése mielőbb elkezdődhet. Ez volt az első szabad választás eredménye:

Független Kisgazdapárt	245 képviselő (60%)
Kommunista Párt	70 képviselő (17.1%)
Szociáldemokrata Párt	69 képviselő (16.8%)
Nemzeti Parasztpárt	23 képviselő (5.6%)
Polgári Demokrata Párt	2 képviselő (0.48%)

Rendkívüli csalódást okozott a Polgári Demokrata Párt rossz szereplése, a vigasztalás az volt, hogy a Független Kisgazdapárt abszolút többséget kapott, aminek alapján joga volt az új kormányt megalakítani.

A kommunisták számára a választás eredménye nagyon lesújtó volt. Nem számítottak arra, hogy valamelyik párt abszolút többséget szerezzen, ami kényszerítette a hangoskodó kommunistákat, hogy végre csak a számarányuknak megfelelően szerepeljenek.

Rövid idővel a választás után, Rákosi egy bizalmas gyűlésen csak pártvezetők számára, a következő őszinte nyilatkozatot tette tervezett ‘szalámi taktikájáról’: „A kommunisták, mintha szeleteket vágnának egy rúd szalámiból, szeletenként fogják az ellenzéket felfalni és fokozatosan elgyengíteni a többséget”. Ez egy profétának beillő jóslat volt.

* * *

A választás utáni hangulat rendkívül bizakodó volt, a magyar történelemben először az emberek demokratikusan nyilatkozhattak. A kommunisták egyre erősödő befolyása ijesztő volt, de a Kisgazdapárt döntő győzelme arra utalt, hogy a kommunisták hangja kisebb lesz. Azonban a kommunisták nyomására a Kisgazdapárt beleegyezett, hogy abszolút többsége ellenére koalíciós kormányt alakítson a négy nagyobb párt részvételével. Az igazság az volt, hogy a kisgazdáknak nem volt más választásuk, miután Vorosilov marsallnak, mint a háború utáni szövetséges ellenőrző bizottság elnökének, vétó joga volt minden politikai döntés fölött, mindaddig amíg a békeszerződést aláírják.

A miniszterelnökség és több tárca a győztes Kisgazdapárté lett, a többi pártok számarányuknak megfelelően részesültek a miniszteri tárcákban. Ez az osztozkodás azonban nem nyilvánult meg a tárcák fontossági sorrendjében és így az igazságügy minisztérium a szociáldemokratáké lett, míg a legfontosabb belügyminiszteri tárca a kommunistákhoz került.

Az új belügyminiszter Rajk László lett. A zsidók nagy megkönnyebbüléssel vették tudomásul, hogy nem egy moszkovita zsidó tölti be ezt a tárcát amely felelős volt az ÁVÓ egyre gyakoribb kegyetlenségeiért, remélve, hogy ebben a helyzetben az antiszemiták nem fogják minden rosszért a zsidókat okolni. Rajk régi kommunista volt, harcolt a spanyol polgárháborúban. Egyik fivére aktív nyilas volt, de megúsza a következményeit, hiszen a bátyja befolyásos kommunista volt.

De a zsidó befolyás a kommunista pártban változatlanul erős volt. Rákosi miniszterelnök helyettes lett, Gerő Ernő, egy másik moszkovita zsidó Kereskedelmi és Iparügyi Miniszter lett és Farkas Mihály, aki életében katona sem volt, honvédelmi miniszter lett, s gavallérosan kinevezte saját magát vezérezredesnek. A negyedik fontos zsidó a Kommunista Pártban, Révai József, a párt ideológusa, aki nem lépett be a kormányba, hanem a kommunisták napilapjának, a 'Szabad Nép'-nek lett a főszerkesztője. Az ellentmondás azonban a Kommunista Párt zsidó vezetésében az volt, hogy ezek már régen megszakítottak minden kapcsolatot zsidóságukkal. Mind ateisták voltak. Az a tény, hogy véletlenül zsidóknak születtek rendkívül káros hatással volt a magyar zsidóságra, mert sokan őket okolták a kommunisták kegyetlenségeiért.

Az infláció hihetetlen méreteket öltött. Amikor 1946-ban végül is bevezették a forintot a pengő helyett, egy forint értéke 400 quadrillion pengő volt. (400,000,000,000,000,000,000,000,000,000).

* * *

Az egyetem kapujában neki ütköztem Beregi Pista nevű osztálytársamnak, akit kizártak a beregszászi gimnáziumból, részben az én tanúvallomásom alapján. Ő volt az, aki kijelentette 1938 őszén, Csehszlovákia összeomlása előtt, hogy „nem adnám a fél lábamat a republikáért, mert az én lábam megmarad, de a republika szétesik”.

Ez a sok év előtti epizód nagyon zavarta a lelkiismeretemet, még lidércnyomásos álmaim is voltak, hogy Pista súlyosan szememre vetette a történeteket. De ez most nem volt álom, itt álltunk egymással szemben. Vajon csak el fog menni mellettem, vagy jól orrba vág, nem tudtam. Pista kinyújtotta kezét és megöleltük egymást. Utoljára hét évvel azelőtt találkoztunk, mint politikailag túlfűtött fiatalok. De az idő eljárt, felnőttek lettünk, sok szenvedés és bánat volt mögöttünk. Pista éveket töltött az orosz fronton.

„Örülök, hogy látlak” mondotta „hogyan vagy”?

Tudtam, hogy itt volt az alkalom megszabadulni rossz lelkiismeretemtől. Vállára tettem a kezemet, egy pillanatig tekintetünk összekapcsolódott: „Pista, beszélünk kell, az a kellemtelen epizód a múltból engem állandóan kísért.”

„Ugyan, felejtsd el, hiszen valójában még gyerekek voltunk, amikor az történt.”

„Nem, nem” erősködtem „beszélünk kell. Hadd hívjalak meg egy eszpresszóra.” Elsétáltunk a Szerb utca sarkán lévő kis eszpresszóba. Helyet találtunk az egyik kinti asztalnál. Az utca tele volt járókelőkkel, a nap sütött, gyönyörű őszi nap volt, amint lepergett előttem az a láthatatlan film 1938 tavaszáról.

„Nézd Pista, mondhatnám, hogy nagyon sajnálom ami történt.”

„Én pedig örömmel elfogadnám” szakított félbe „és ezzel az ügy végére pontot tehetnénk.”

„Igazán nagylelkű vagy és én ezt nagyon értékelem. De itt többről van szó. Az én agyamban ez az epizód sokszor lejátszódott, és valóban sajnálom, hogy az én tanúvallomásom hozzájárult a gimnáziumból való kizárásodhoz. De 17 éves koromban én csak egy fél-fasiszta Magyarországot láttam, amelyik megfosztana polgári jogaimtól, míg a demokratikus Csehszlovákiában teljes polgárjogot élveztem, ahol senkit sem érdekelt az én nemzetiségem vagy a vallásom. Amikor aztán a Felvidéket visszacsatolták Magyarországhoz, s engem zártak ki a gimnáziumból, akkor világosan tudtomra adták, hogy én nem vagyok magyar, hanem zsidó. Akkor őszintén szólva ez a megkülönböztetés nem zavart különösebben, de amikor a háború után elhatároztam, hogy én a demokratikus Magyarországon kívánok élni, ez a kérdés ismét felszínre került. Magyar vagyok-e, avagy zsidó?”

„Te az vagy, aminek érzed magad” válaszolta István. „Se te, se én nem tettünk semmit azért, hogy magyarok legyünk. Mi a világnak azon a táján születünk, ahol a nemzetiségünk sokszor nehéz keresztet jelentett. Ez az a körülmény, ami most téged kérdésekre kényszerít. Te a magyar kormányt fél-fasisztának láttad, én azonban a felszabadítóimat láttam bennük, remélve, hogy segítségükkel egy szép napon megszabadulunk ettől a ránknehezülő súlyos nyomástól, amit Csehszlovákiának hívtak, egy mesterségesen összetákolt ország, amely egy philadelphiai konferencián született meg az első világháború végén. És amíg Wilson, az akkori amerikai elnök olyan ékesszólóan beszélt a demokráciáról és az emberek önrendelkezési jogairól, pontosan az ellenkezőjét gyakorolták. Az én szüleimet senki nem kérdezte meg, hogy állampolgárai akarnak-e lenni egy azelőtt nem létező új országnak. Egy napon arra ébredtek, hogy Csehszlovákia állampolgárai lettek. Gondoltál te valaha is arra, hogy mi hogy éreztünk? A demokrácia azt hozta, hogy fel kellett adnunk önrendelkezési jogaink gyakorlását, de Magyarország és a kormánya, amiket te fél-fasisztának bélyegeztél, volt az egyetlen remény számunkra, hogy egyszer a saját hazánkban éljünk. Meg kell őszintén mondanom, hogy az a tény, hogy te és más zsidók másodosztályú állampolgárokká válhattok, különösebben nem érdekelt. Én Csehszlovákiában voltam másodrendű polgár, ha nem is törvényesen, de annak következtében, hogy több mint egy millió magyarral egyetemben az új, mesterséges Csehszlovákiában találtuk magunkat, anélkül, hogy ebbe bármilyen beleszólásunk lett volna. Te Magyarországra úgy tekintettél, mint egy fél-fasiszta országra, de mi úgy tekintettünk Csehszlovákiára mint egy elnyomóra, nem pedig demokráciára. De a kérdés amit feltettél, és pedig, hogy magyar vagy-e vagy zsidó, válaszra érdemes.” Egy kis szünet után így folytatta: „A kérdés az, hogy te hogyan érzel?”

„Én tudom, hogy magyar vagyok, mert ez a sorsom. És miután a szüleim zsidó vallásúak voltak, én is az lettem. Amikor elhatároztam, hogy életemet a demokratikus Magyarországon akarom leélni, én azzal már választottam. Magyar kultúrán nőttem fel, az anyanyelvem magyar, nekem soha semmi vitám nem volt a magyarsággal, csak azzal amit embertelennek tartottam és jobb szó híján fél-fasisztának neveztem. De az én kérdésem az, hogy te hogyan érzel? Magyar vagyok-e vagy zsidó?”

„Barátom” mondta Pista, „Te magad válaszoltál a kérdésedre és rajtad kívül nincs senkinek joga másként dönten. Ha tele lennék előítéletekkel, mint ahogy sokan még most is vannak, akkor azt mondhatnám, hogy te más fajta vagy és nem magyar. De változtatna ez igazán valamit azon a leírhatatlan érzésen a szívedben, a fájdalmat az örömet, amikor a himnusz hangjait hallod? Amikor megszólaltál először, magyar szó buggyant ki belőled és mielőtt az utolsó leheleted elszáll, magyarul fogsz elköszönni ettől a világtól. Amíg élsz, a magyarság keresztjét kell cipelned a vele járó fájdalommal és örömmel a szívedben. Nem akarok nagyon drámai lenni, de el kell mondanom egy történetet”.

„Talán tudod, hogy én főhadnagy voltam a hadseregben és az alakulatomat kiküldték az orosz frontra. Gondolom, hallottad, hogy Voronezs körül a legjobban kiképzett csapataink súlyos vereséget szenvedtek és 50.000-en elpusztultak annak ellenére, hogy rendkívül keményen harcoltunk, azt hittük, hogy igazságos háborút vívunk. Amikor alakulatunkból majdnem mindenki elpusztult én egy árokban találtam magam körülveve halott bajtársaimmal. Hallottam az irányunkba vonuló szovjet csapatokat, kiugrottam az árokból és elrejtőztem a közeli bokrokban, szerencsére nem vettek észre. Aztán elindultam, s végül találtam egy nyomorúságos viskót, úgy tűnt, hogy teljesen lakatlan volt. Pisztollyal a kezemben berúgtam az ajtót, elhatároztam, hogy inkább elpusztulok, mint, hogy hadifogoly legyek. Ablak nem volt a viskón, s az ajtón beszűrődő fény kísérteties félhomályt teremtett.

„Ne löj!” hallottam alig hallhatóan magyarul.

„A hang a sötét sarokból jött, semmit nem láttam, pisztolyom még mindig a kezemben volt. Aztán belebotlottam valakibe aki a földön feküdt”.

„Sebesült vagyok” mondotta. Az ajtó közelébe húztam, hogy láthassam. Civil ruhában volt, a jobb oldala erősen vérzett, a bal karján sárga karszalag virított. Kínos pillanat volt, én mint a hadsereg tisztje menekültem az oroszok elől, és ez az ember, úgy tűnt hogy menekült a magyar hadsereg elől, remélve, hogy az oroszok foglyul ejtik és felszabadítják nyomorúságos helyzetéből”.

„Igen, szökevény vagyok” mondta elgyengült hangján „de vagy így vagy úgy én felszabadulok. Nem félek most már még egy tiszttől sem. Vagy belepusztulok a sebeimbe, vagy lelőhet, mint szökevényt, vagy az oroszok előbb-utóbb megtalálnak és felszabadítanak. Többé nem vagyok rabszolga! Letépte sárga karszalagját és hozzámvágtá.”

„Egy pillanatig azt hittem, hogy lidércnyomásos álomom van, a jelenet annyira valószínűtlen volt. De úgy véltem, hogy nem sok időt lehet vesztegetni, a sebesült nagyon gyenge volt. Megtisztítottam a sebet, lassan a vérzése is elállt és beszélgetni kezdtünk. Mindkettőnknél volt egy kevés élelmiszer, amit megosztottunk. Előd Géza vagyok, mondotta. Egy néhány évvel idősebbnek tűnt nálam, polgári családból származott, s azon szerencsés zsidók közé tartozott, akit felvettek az egyetemre és a magyar irodalom tanára lett. Szinte boldog volt, hogy beszélhetett róla. Soha nem találkoztam senkivel, aki ilyen szeretettel és rajongással beszélt volna a szakmájáról. Én szóhoz sem jutottam csak hallgattam szavait. Aztán hirtelen zümmögni kezdett szép magyar nótákat, én is csatlakoztam hozzá. Itt voltunk az orosz tundrán, sokezer kilométerre otthonunktól, elhagyottan, reménytelenül. Együtt énekeltünk és együtt sírtunk. Úgy tűnt, hogy az arca kisimult, szinte elégedettnek tűnt, és ahogy a nap lement, mosollyal az arcán álomba merült a karjaimban és egy kis idő múlva kilehelte lelkét. Én csak ültem mellette, néztem kisimult vonásait, érzékeim elzsibbadtak, próbáltam gondolkodni, de csak sírni tudtam. Ezen az éjszakán többet tanultam az életről, halálról, szeretetről és igazságról, mint összes előző éveimben.

„Másnap reggel eltemettem” Pista folytatta „de előtte levettem róla civil ruháját és ráadtam az egyenruhámat. A sárga karszalagot feltettem a bal karomra, s elindultam a következő kis faluig, ahol feladtam magam a helyi hatóságoknak, nem mint a magyar hadsereg tisztje, hanem mint megalázott tagja egy munkás századnak. Néhány hónappal később egy csoport munkaszolgálatossal haza kerültem.”

„Az a haldokló ember, aki olyan ékesszólóan beszélt a magyar irodalomról, aki olyan mélységes érzéssel zümmögte a magyar népdalokat, s akit mi megszégyenítettünk egy sárga karszalaggal, s merésztünk kétkedni hazafiságában, magyarként élt és halt meg, mert ez volt

a sorsa és nem tudott változtatni rajta. És te sem tudsz, kedves barátom”. Ezután egy szót sem szólva, de láthatóan megindultan, Pista felállt és elment.

Az eső kezdett szemetelni. Bezártam a szemeimet. Egy néhány langyos esőcsepp ért, de mielőtt behúzódhattam volna a fedél alá, az eső elállt és a látóhatáron egy gyönyörű szivárvány jelent meg.

Meg kellett kérdeznem magamtól: Mit is keresek én itt? Itt van az én jövőm, avagy csak egy szivárványt kergetek?

* * *

Mihelyt a kommunisták beerőszakolták magukat a koalíciós kormányba, nem úgy viselkedtek, mint a koalíció tagjai, hanem mint a vezérei. Mindenütt helyi pártszervezeteket hoztak létre, a legkisebb falutól a minisztériumokig, a kis műhelyektől a nagy gyárakig, a munkások és értelmiségiek között, gyakorlatban a társadalom minden rétegében jelen voltak. Ez a jól megfontolt terv nyilván a Szovjet Unió tapasztalataira épült, a célja az volt, hogy mindent és mindenkit szemmel tartsanak. Bárkit felvettek a kommunista pártba, nem volt semmilyen korlátozás, a hangsúly az egységen volt, nem pedig az osztályharcon. Az ország nagy része romokban volt és a kommunisták jelszavakkal és tettekkel vezérei voltak az újjáépítésnek. Amikor a háború alatt elpusztított gyönyörű dunai hidak helyébe megépült a parlament mellett az új ideiglenes Kossuth híd, a kommunista propaganda „Gerő Ernő a hídverő” dicsőségét hirdette, aki kereskedelem és iparügyi miniszter volt, egyike a Moszkvából visszatért komisszároknak.

De a kommunisták, annak ellenére, hogy prominens szerepet töltöttek be, nem felelték el a választás megszégyenítő eredményeit. Tervszerűen készültek a következő választásra és más meglepetésekre.

Az egyetem most minden számára elérhetővé vált és a társadalom tükörképe lett. Sok új diák paraszt- és munkás származású volt, olyanok, akik közül a múltban csak nagyon kevesen jártak egyetemre. A diákok politizáltak, a kommunisták voltak a leghangosabbak. Túlfűtött vitákban vettünk részt nap mint nap, de a viták civilizáltak és tanulságosak voltak. Egyik alkalommal, amikor éppen az állam és az egyház viszonyáról beszéltünk, összeismerkedtem egy Juhász Géza nevű kollégával. Ez az ismerkedés a későbbiekben egy érdekes barátsággá fejlődött.

Gézának nyolc testvére volt. Az apja elemi iskolai tanító volt vidéken, s rendkívül nehezen tudta ellátni nagy családját. Az anyja a falu jegyzőjének volt a titkárnője. Géza apja, aki tagja volt a földalatti kommunista pártnak, inkább sejtetni engedte, hogy valami nő-ügye van, mint sem hogy feltárja esti távolléteinek igazi okát, hogy titkos gyűléseken vett részt. De most végre megkapta jutalmát. A megyei tanács elnöke lett, ami a legmagasabb pozíció volt a megyében. Géza, az évfolyamtársam, csatlakozott a kommunista ifjú munkások szervezetéhez, s mint jogásznövendék, már volt is hetenként néhány órás állása a budapesti törvényszéki ügyész hivatalában. Mint jogász és egy prominens kommunista családnak a tagja, nagyon biztató jövő elé nézett.

Géza nagyon keményen kritizálta a katolikus egyházat, főleg azért, mert úgy vélte, hogy az egyház politikai intézménnyé vált. Az igazság az volt, hogy az egyház akarva-akaratlanul az ellenállás gócpontjává vált az egyre erősödő kommunista arroganciával szemben.

„Ez az az egyház, amelyik századokon keresztül kizsákmányolta a földnélküli parasztokat, nyomorúságos béreket fizetett, hogy megműveljék az egyház hatalmas birtokait” mondta Géza.

„Akkor az volt a világ rendje” válaszolta egy másik diák. „Te revizionista vagy, a mai normákat kívánod alkalmazni a múltra. Ha az egyház ma földbirtokos lenne, nyugodt lehetsz, hogy a mostani béreket fizetné, éppen úgy mint más földbirtokos”.

„Nagyon jól rámutattál az én álláspontomra” válaszolta Géza.

„Az még megérthető, hogy a földesurak, éppen úgy mint más üzletemberek, a legkisebb béreket próbálták fizetni, hogy a hasznukat növeljék. És miután senki nem emelte fel szavát a kizsákmányoltak érdekében - sikeresek voltak. De az egyház, az egyház az nem üzleti vállalkozás volt! Nem Krisztus volt az, aki felemelte szavát a szegények és elnyomottak érdekében? De ahelyett, hogy az egyház hatalmas jövedelméből a szegényeket segítette volna, újabb földbirtokokat vásárolt. Semmi nem volt elég! És miközben az egyház vezetői, a magas rangúak hihetetlen luxusban éltek, addig azt prédikálták a szegényeknek, hogy legyenek türelmesek, majd megtalálják jutalmukat a másvilágon. De ők, a vezetők, nem akarták vállalni ezt a kétséges kockázatot és inkább itt a földön éltek ragyogóan, mint esetleg a túlvilági paradicsomban. De ez még nem minden. Az egyház hatalmas politikai hatalommal rendelkezett. Századokon keresztül még a királyainkat sem koronázhattuk meg a pápa jóváhagyása nélkül. A történelem folyamán, valahányszor a nincstelenek meg próbálták szabadulni láncokaiktól, az egyház mindig szemben állt velük, féltékenyen őrizve hatalmát”.

„Ez úgy hangzott, mint egy fejezet a marxista propagandából” jegyezte meg egy másik diák.

„Nézzétek” folytatta Géza „én katolikusként voltam felnevelve, minden vasárnap anyámmal misére mentem. Anyám ma sem mulasztja el a vasárnapi miséket, s nagyon csalódott, hogy én már nem tartok vele. De rájött, hogy én most már a magam embere vagyok. És ha én úgy hangzok, mint egy kommunista, ez azért van, mert én kommunista vagyok. A kommunisták felnyitották a szememet és én szégyenlem, hogy az egyház, amelyik az én egyházam volt, mindent elárult, amit Krisztus hirdetett”.

„Te csak szajkózod amit a marxista uszító propagandából tanultál. Az egyházban csak a rosszat látod. Kényelmesen elfelejtetted az egyház monumentális érdemeit az iskoláztatásban, a család szerepének a kihangsúlyozásában” válaszolta valaki. „Te, Géza, csak azt hallod, amit hallani akarsz. Ateistával beszélni az egyházról olyan, mintha világtalan embernek a színeket próbálná valaki elmagyarázni”.

„Én nem tudom, hogy ateista vagyok-e vagy sem” volt a válasz. „Ne téveszd össze az Istent az egyházzal. Ha van egy ‘jó Isten’, az bizonyára nagyon csalódott lehet, hogy az egyház kisajátította magának a Vele való egyedüli kapcsolatot. Nekem nincs többé szükségem erre az egyházra közöttem és az Isten között”.

„Oh, egy istenfélő marxista” volt a gúnyos válasz. Mindnyájan jót nevtünk. Nem tudtuk, hogy milyen kevés időnk van hátra szabadon vitatkozni!

A ‘szalámi taktika’ egyre veszedelmesebb méreteket öltött. A kommunisták elviselhetetlen nyomást gyakoroltak a többséget képviselő Kiszgazdapártra, sok parlamenti képviselőjük beadta a derekát, rájöttek, hogy a kommunisták által dominált ÁVÓ és a háttérben jelen lévő Vörös Hadsereg nyomásának nem lehetett ellenállni. Azok akik felemelték szavukat rögtön szélsőjobbboldaliaknak voltak bélyegezve teljesen alaptalanul. A kommunista erőszak egyik legbátrabb bírálója Sulyok Dezső kiszgazdapárti képviselő volt. Egyike volt azoknak a viszonylag kis számú politikusoknak, akik szembe mertek szállni a Horthy korszak jobboldali kormányainak ‘fajvédő’ politikájával és minden feltétel nélkül mindenki számára egyforma polgárjogokat követeltek. Itt szót kell emelnem ezeknek a jobboldali kormányoknak a védelmében! Soha, Sulyok Dezsőnek vagy társainak nem korlátozták a szólásszabadságát, a sajtószabadságot, mindaddig amíg a németek meg nem szállták az országot. De most, az első szabad választás után Sulyok Dezső és sok más demokratikusan megválasztott képviselő szólásszabadsága veszélyeztetve volt az egyre elharapódzó kommunista nyomás következtében.

Néhány hónappal az 1945 őszen tartott első szabad választás után az államosítások első hulláma elkezdődött. Az előkészületek teljesen titokban történtek. Új munkásszármazású igazgatókat neveztek ki, akiknek az volt az első feladatuk, hogy az adott pillanatban kirúgják a jogos tulajdonosokat és a részvénytársaságok által kinevezett felsőbb tisztviselőket, minden előzetes figyelmeztetés nélkül. Az első államosításokat és a későbbieket is mindig a hét végén hajtották végre. Sok nagyobb vállalatot a hétvégeken örök őriztek, akiket egyszerűen az újonnan érkezett igazgatók a rendőrség segítségével félretoltak. Ahol az üzemek és irodák a hétvégére le voltak zárva, ott egyszerűen feltörték a zárat. Amikor az alkalmazottak megjelentek hétfő reggel, a falak tele voltak ragasztva jelszavakkal. Többek között értesítették a munkásokat, hogy most már ők az üzemek új tulajdonosai, így maguknak dolgoznak, egyben rögtön arra ösztönözték őket, hogy dolgozzanak keményebben. A kirúgott tisztviselők azonban még csak az íróasztaljaikban lévő apróságaikért sem léphettek be korábbi munkahelyükre.

Az államosítások első hulláma azokat a gyárakat érintette, ahol az alkalmazottak száma több mint 500 volt, azonkívül a nyomdákat, tekintet nélkül az alkalmazottak számára. Még azokat a kis nyomdákat is államosították, ahol a tulajdonos maga dolgozott alkalmazott nélkül. Miután a magántulajdon többé nem volt jogos, az államosításkor semmilyen kártérítést nem szabtak meg. De a legfenyegetőbb az volt, hogy miután még a legkisebb nyomdákat is birtokukba vették a kommunisták, még egy röpcédulát sem lehetett kinyomtatni. Soha a hatalommal való ilyen mértékű visszaélést nem tapasztaltunk. Amikor a két világháború közötti jobboldali kormányok voltak uralmon, ezeknek soha nem jutott eszükbe ilyen módon befolyásolni a közvéleményt. Számtalan ellenzéki lap jelent meg mindaddig, amíg 1944 március 19-én a németek elfoglalták Magyarországot.

A szovjet kémelhárító szolgálat, a KGB főhadiszállása, a Konti utcában volt, ugyanabban az épületben, ahol a magyar kémelhárító szolgálat kínózta a kémkedéssel gyanúsítottakat a háború alatt. A háború előtt a Konti utcának sokkal 'kellemesebb' de mindenképpen veszélytelenebb híre volt. Itt tanyáztak az éjszaka hölgyei.

A parlamentben új ellenzék alakult az illúzióikat veszített szociáldemokratákból és kispártiakból, akiket jobboldaliaknak minősítettek. Az ÁVÓ és az igazságügy-minisztérium gyakran vádat emelt csoportok és egyének ellen, összeesküvéssel és feketézéssel vádolták őket. A feketézés vádja természetesen éppen olyan alaptalan volt, mint az összeesküvés, de ezt mindig hozzátették, hogy ellenszenvet vált sanak ki a lakosság között amikor gazdaságilag nehéz idöket éltünk.

A magyar törvények értelmében a parlament tagjai teljes mentelmi jogot élveztek, amelynek a történelmi háttere volt az ellenzék védelme a kormány túlkapásai ellen. A korábbi jobboldali kormányok ahogy tiszteletben tartották a sajtószabadságot, úgy biztosították a parlamenti mentelmi jogot is. De a kommunisták még ezt a tradicionális jogot is felrúgták. Amikor az igazságügy minisztérium összeesküvéssel vádolta Kovács Bélát, a Kispárt vezetőjét és egyben a parlament tagját, még a gerinctelen társutasok sem sülyedtek oda, hogy felfüggesztették volna Kovács Béla mentelmi jogát. Annak ellenére, hogy a kommunisták mindenfajta kísérleteket tettek a parlamentben és azon kívül fenyegetésekkel, zsarolással is éltek a parlament tagjai, a kommunisták és egy néhány társutas kivételével, szilárdan ellenálltak. Miután a kommunisták nem tudták felfüggesztetni Kovács Béla mentelmi jogát és így nem lehetett letartóztatni, a szovjet katonai rendőrség tartóztatta le mint szovjet ellenes kémet. Nyomtalanul eltűnt, s csak évekkel Sztálin halála után került haza egy szovjet kényszermunka táborból. Soha nem vádolták semmivel, még névleges tárgyalása sem volt. Áldozata volt Rákosi 'szalámi taktikájának' s nagyon szerencsés volt, hogy túlélte.

Mindenki sejtette, hogy a kommunisták valamilyen módon meg fogják akadályozni újabb vereségüket a választáson. Még nem kaparintották teljesen a karmaikba a hatalmat és így nem tudtak egy szovjet mintára rendezett 'választást' produkálni, ahol az izgalmas kérdés az volt, hogy a Kommunista Párt 98 vagy 99%-át fogja kapni a szavazatoknak. Ez még nem volt lehetséges, mert az ellenzéki pártok árgus szemekkel őrizték a szavazatokat és a szavazóhelyiségeket.

Rajk, a kommunista belügyminiszter rendeletet adott ki amelyben szabályozta azoknak a jogait akik a választás napján valamilyen okból távol voltak lakóhelyüktől. Az ilyen személyeknek, ha szavazni akartak, előzőleg egy ú. n. 'kék cédulát' kellett kérniük a lakóhelyükön, aminek a birtokában az ország bármelyik választókerületében szavazhattak. Az emberek nem szenteltek túl sok figyelmet ennek az új rendelkezésnek, mert általában kevesen utaztak, s azok is hazatértek a hét végére, hogy a családjukkal tölthessék a vasárnapot, amikor is a szavazás volt. De erre a második demokratikus választásra egy teljesen új jelenség nyomta rá a bélyegét. Kora reggeltől teherautók emberekkel megrakva száguldoztak az országutakon egyik választóhelyről a másikra, ahol kifogyhatatlan mennyiségű kék cédulájukkal mindenhol leszavaztak. Kora délután már nyilvánvaló volt, hogy az ország egy nagyszabású választási csalásnak lesz az áldozata, de senki nem tudta megállítani. Amikor a szavazatokat megszámozták, kiderült, hogy szokatlanul sok ember kék cédulával gyakorolta az alkotmányban biztosított jogát és szavazott, természetesen a Kommunista Pártra. De a választásokat megelőző tömeges letartóztatások olyan félelmetes légkört teremtettek, hogy senki sem merte hivatalosan kifogásolni a nyilvánvalóan csaláson alapult választást.

Még ezzel a trükkel is csak 21.5%-át kapták a kommunisták a leadott szavazatoknak, szemben az előző 17%-kal. Ha ez a választás tiszta lett volna, a kommunisták még sokkal kevesebb százalékot kaptak volna az előző 17-nél, mert azoknak nagy része is akik korábban a kommunistákra szavaztak, elvesztették illúzióikat. A Kommunista Párt arroganciája, az ÁVÓ kegyetlenségei, a szovjet hatóságok szemérmetlen beavatkozása a magyar ügyekbe, még a szimpatizánsok szemeit is kinyitották.

A választások előtt még egy kísérlet történt abból a célból, hogy egy építő szándékú ellenzék hozzanak létre. A már amúgy is megtizedelt Kisgazdapártból egy csoport kivált és megalakították a Függetlenségi Pártot, haladó katolikus vezetők pedig megalakították a Demokratikus Nép Pártot. Ennek a két új pártnak nagyon kevés ideje volt felkészülni a választásokra. Sem szervezetük nem volt, sem sajtójuk, de ennek ellenére tiltakozásképpen az egyre fokozódó kommunista nyomással szemben a két párt 14.4% azaz 16.1%-ot kapott a választáson. Ez a rövid életű siker, amire a Nyugatnak fel kellett volna figyelnie, illusztrálta az emberek csalódását a kommunisták antidemokratikus módszereivel. Sajnos süket fülekre talált.

Sulyok Dezső Szabadság Pártját akkor már betiltották s népszerű napilapja a 'Holnap', már nem jelent meg, mert „a nyomdász szakszervezet megtagadta egy ilyen szélső jobboldali újságnak a kinyomtatását”. Amíg a 'Holnap' megjelenhetett, addig is nagyon nehéz volt hozzájutni, mert rendkívül kevés papírt utaltak ki számukra. Volt egy újságos kiosk az Erzsébet körút, azaz bocsánat a Lenin körút és a Rákóczi út sarkán, ahova naponta betértem az újságért, de többnyire már elfogyott. Azért nem adtam fel és egy napon, amikor megjelentem, a kiszolgálónő a pult alól kihúzott egy félretett példányt számomra. Attól kezdve, amíg az újságot betiltották, én minden nap hozzájutottam Sulyok 'Holnapjához'. Jellemző, hogy anélkül, hogy valaha is egy szót váltottam volna a kiszolgálónővel, egy ilyen íratlan szövetség jött köztünk létre. Ha az ÁVÓ megtudta volna, minden bizonnyal összeesküvéssel vádolt volna bennünket. Nagyon sok esetben az 'összeesküvéseknek' ugyanennyi alapjuk volt.

A szokásos titoktartás mellett 1947 májusának utolsó hétvégén a bankokat államosították. Ez az év csak úgy jellemezhető, mint a Kommunista Párt végső támadásának időszaka a demokratikus intézmények ellen. Nyilvánvaló volt, hogy szabad és titkos választások útján nem tudják a hatalmat a kezükbe kaparintani, s így erőszakkal kellett megalapozniuk a proletár diktatúrát.

Annak ellenére, hogy a kommunisták ebben az időben erősen el voltak foglalva hatalmuk véglegesítésével, nem sokat törődtek a felső oktatással.

A tradicionális egyetemi szabadság még érintetlen volt. Ez azt biztosította, hogy az egyetemi hallgatók egy témán belül szabadon választhattak több professzor között. De miután közgazdaságtanban alig néhányan választották a marxista professzort, 1947 őszén a diákokat ABC sorrendben három csoportba osztották, s így mind a három közgazdaságtan professzornak egyforma számú hallgatója lett. Ezzel elérték, hogy a diákok egy harmada marxista közgazdaságtant tanult.

Az egyetlen viszonylag szabad vitákra való lehetőség a Külügyi Akadémián volt, amit a Kisgazdapárt szervezett. Ez egy két éves kurzus volt, a diákok javarésze már egyetemet végzett, én és még egy néhányan egyetemi hallgatók voltunk. Az előadásokat fiatal, jól képzett intellektuelek tartották, akiket el tudtam képzelni, hogy vezetői lesznek egy demokratikus Magyarországnak, szakítva a háború előtti szűk látókörű magyar külpolitikával. Bár az akadémián kívül a politikai helyzet nem sok jóval biztatott, az Akadémián belül viszonylag szabadok és optimisták voltunk.

Sokan vándoroltak ki, annak ellenére, hogy a hatóságok naponta nehezebbé tették a kivándorlást. Sem Edit, sem én nem gondoltunk erre a lehetőségre. Edit nagyon szépen haladt tanulmányaival, s már gyakornok volt a Szépművészeti Múzeumban, ami csaknem biztosíték volt arra, hogy az egyetem befejezése után ott lesz muzeológus. Az én jövőm nem volt ilyen rózsás, de Edit elégedett volt, a nővérem és sógorom ismét Budapesten állomásoztak, ők voltak az egyetlen családom. A politikai helyzet nem volt túl biztató, de még mindig nem adtam fel hitemet egy demokratikus Magyarországnak.

Mindössze három évbe telt a kommunistáknak megerősíteni hatalmukat. 1948 végén a négy párt, amelyek az első koalíciós kormányban vettek részt, elvesztették igazi jellegüket. A 'Népfront' amelynek képviselnie kellett volna a négy pártot, a kommunisták szócsövévé süllyedt. A többpárt rendszert felváltotta egy szovjet stílusú egy-párt rendszer. Moszkvában egy szovjet-magyar barátsági szerződést írtak alá, ahol Sztálin gratulált a Rákosi által vezetett küldöttségnek ahhoz, hogy Magyarországot „igazi demokráciává” változtatták. Egyidejűleg a 100 alkalmazottnál többet foglalkoztató üzemeket államosították és az egyházi iskolákat az állam kisajátította. Augusztus 20-án, Szt. István napján, Rákosi bejelentette a mezőgazdasági szövetkezetek kötelező megalakítását. 1945-ben a kommunisták voltak a lehangosabb szószólói a földreformnak. „Tiéd a föld, magadnak műveled” volt a jelszavuk. Három évvel később ugyanaz a Kommunista Párt (akkor már Magyar Dolgozók Pártjának nevezték magukat) megölte a földtelen parasztok évszázados álmát azzal, hogy gyakorlatilag elkobozta földjüket amikor a szövetkezetekbe kényszerítette őket.

Ugyanakkor naponta közölte a kommunista sajtó az ítéleteket kémek, hazaárulók és összeesküvők ellen. Kivégzések naponta történtek és a börtönbüntetések átlagban 20 évet jelentettek. Emberek eltűntek nyomtalanul. A 'vasfüggöny', amit először Winston Churchill nevezett így 1946 március 5-i beszédében az egyik amerikai egyetemen, leereszkedett Magyarországra és az egész nemzetre sötétség borult.

HATODIK FEJEZET

VÉGZETES ELHATÁROZÁS

Ahogy átszálltam a Rákóczi-úti villamosra útban az egyetem felé, Imre barátommal találkoztam, aki negyedik éves orvostanhallgató volt. Imre és még három másik kollégája nagyon jó barátaim voltak. Leggyakrabban Imre lakásában találkoztunk, mert ő volt az egyedüli közöttünk, aki egyedül lakott. Kevés fiatal ember engedhette meg magának ezt a luxust, de apjának jól menő vegyeskereskedése volt az egyik nagyközségben. A háború után minden lakás fölött a hatóságok rendelkeztek a tulajdonosok beleegyezése nélkül. De hogy valamennyire meggyorsítsák a romba döntött lakások visszaállítását, bárkinek joga volt egy-egy ilyen lakást helyreállítani, az eredeti tulajdonos hozzájárulása ismét szükségtelen volt, sőt az újjáépítő szabadon el is adhatta lakását.

Az öt emeletes ház, ahol az egyik lakást Imre helyreállította, szemben volt a Zeneakadémiával a Király és Kertész utca sarkán. Az épületnek több mint háromnegyed része romokban volt, de az egyik szárnyát fokozatosan helyreállították. Furcsa látvány volt egy-egy romba döntött ház egyik részében modern lakásokat látni.

„Meg akartalak keresni az egyetemen, mondta Imre. Beszélnem kell veled.”

„Mi újság?”

„Apám itt van” mondta. „Eladta az üzletét és disszidálni akar. Azt hiszem ebben a pillanatban valamilyen csempészekkel tárgyal, akik át tudják vinni a határon Ausztriába.”

„De mi történt?”

„Teljes meglepetés volt számomra is, de ha meghallod az okait, Te is meg fogsz lepődni. Apám rendkívül izgatott volt, amikor meg érkezett, s közölte velem: ‘A pohár betelt, én nem tudok tovább egy olyan országban élni, ahol a papokat üldözik. Amikor meghallottam, hogy a Bíborost letartóztatták, ráébredtem, hogy ez a helyzet teljesen reménytelen, minél hamarabb megyünk el, annál jobb’.”

„De Apám” válaszoltam, „másfél év múlva kész orvos vagyok, én nagyon keményen dolgoztam ezért, nagy kár volna mindezt elveszíteni. És különben is” tettem hozzá kis gúnnal a hangomban „hogyan lehet, hogy ilyen felháborodott vagy egy katolikus főpap letartóztatása miatt? Ha jól emlékszem ortodox zsidó vagy”.

„Csak gúnyolódj, erre jók az apák” tette hozzá. „Nekem elegendő volt túlélni a náci terrort. Engem nem vigasztal az, hogy most más a célpont. Ma a Bíborost tartóztatják le, holnap valamilyen protestáns papot, holnapután a rabbikat. Nem, fiam mi megyünk Kanadába, ahol a nagybátyád él és a tanulmányaidat majd ott fogod befejezni.”

„Megpróbáltam szembeszállni apám érveléseivel, de sikertelenül” folytatta Imre „de be kell vallanom, hogy a szívem mélyén egyet értek vele. Ez az új terror hullám minden illúziót kioltott a rendszer iránt apám részéről.”

Imre természetesen Mindszenty bíboros és társainak a letartóztatására utalt, akik között volt az én egyik tanárom, Baranyai Jusztin, aki a kánon jogot tanította. Ez a kedves, barátságos, ősz hajjú, piros pozsgás arcú ember összeesküvő? Azt hiszem életében még egy legyet sem lett volna képes agyonütni. Mi, a diákjai nagyon szerettük, már csak azért is, mert olyan jó szívű volt, hogy soha senkit nem buktatott meg. Persze ezzel visszaéltünk, s nem sok időt töltöttünk a kánon jog tanulmányozásával; mindenkit megfenyített és megígértette velünk, hogy szorgal-

masabbak leszünk. Ezt mindenki megígérte, de senki sem tartotta be. De most a sors iróniája következtében mindnyájan nekiugrottunk a kánon jog tanulmányozásának, mert egy notóriusan szigorú professzor, Heller Erik, aki különben a büntetőjog előadója, vette át a tanszéket. Hosszú idő után a mi évfolyamunk volt az első, amelyik, akarva-akaratlanul, kitűnően megtanulta a kánon jogot.

„De ennek a helyzetnek van egy jó oldala is. A lakásomat szeretném Editre és rád hagyni:

„De Imre, nagyon jól tudod...”

„Persze, hogy tudom” szakított félbe Imre, „hogy nem tudjátok megvenni a lakást. De miután nem lehet hirtelen eladni és apám még a legkisebb látszatát is el akarja kerülni annak, hogy disszidálni készülünk, örömmel hagyjuk rátok. Én nagyon jól tudom, hogy társbérletben laktok, és pontosan tudom, hogy az mit jelent. A téma be van fejezve, holnap estére várunk benneteket egy búcsú vacsorára.”

Megírtunk egy hamis szerződést annak bizonyítására, hogy a lakást megvettük. De hogy ne veszélyeztessük az ő helyzetüket, avagy magunkat hozzuk bajba, hogy tudtunk a disszidálási szándékról, elhatároztuk, hogy csak akkor költözünk be, amikor Imréék már baj nélkül megérkeztek Bécsbe. Bécsben Imre érintkezésbe lépett Rodolfo kollégájával az ottani olasz követségen, így megtudtuk, hogy Imre és édesapja Bécsben vannak. Másnap beköltöztünk és értesítettük a házfelügyelőt, akiről gyanították, hogy besúgó volt, hogy megvettük a lakást.

„Milyen hirtelenül történt ez az egész” mondta látszólag meglepetten.

„Erről én nem tudok,” válaszoltam, s tartottam magam ahhoz a vonalhoz amit Imrével előre megbeszéltünk. „Én csak annyit tudok,” folytattam, „hogy Imre tüdőbajt kapott, és az orvosa azt tanácsolta, hogy hagyja el a fővárost, s költözzön vidékre, ahol a jó levegő kedvező hatással lesz rá.”

Próbáltam barátságos kapcsolatot teremteni a házfelügyelővel, különösen amikor kiderült, hogy az egyik újjáépített lakásban a helyettes bányaügyi miniszter, Bruttó János lakott. így már biztos voltam benne, hogy a házfelügyelő mindenkit figyelt a miniszter helyettes biztonsága érdekében.

Az életformánk nagyon kedvezőre fordult ebben az új lakásban. Annak ellenére, hogy a korábbi társbérllőnk, ideális partner volt, semmi nem ért fel azzal az érzéssel, hogy végre egyedül voltunk. A saját lakásunk falain belül szabadok és függetlenek voltunk. Az ablakainkból nap mint nap láttam Kodály Zoltánt, amint a Zeneakadémiáról elsétált a legendás Fészek Klubba, ahol a művészek tanyáztak. Néha a felesége is elkísérte, aki egy néhány évvel idősebb volt nála, rendkívül képzett és szellemes asszony volt. Nagyot hallott és ez egy alkalommal rendkívül humoros, de a helyzetre jellemző, jelenetet produkált. Kodályék az Operaház egyik páholyában ültek, a társaságukban volt gróf Károlyi Mihály, aki annak ellenére, hogy arisztokrata volt, részt vett az első világháború utáni baloldali kormányban, mielőtt Kun Béla és társai magukhoz ragadták a hatalmat. Ezért a Horthy rendszer alatt száműzetésben külföldön kellett élnie, de a második világháború után ünnepélyesen haza fogadták és a kommunisták által dominált koalíciós kormány kinevezte Magyarország párizsi nagykövetévé. Az időszak 1945 és 1948 között enyhén szólva bizonytalan politikai helyzetet teremtett Magyarországon. A kommunisták a megszálló szovjet hatóságok segítségével elviselhetetlen nyomást gyakoroltak azokra, akiket nem tudtak maguk mellé állítani, és ezek és számosan az ellenzék soraiból elmenekültek az országból. Ebben a politikai hangulatban Kodályné Károlyihoz fordult, s amikor a zene egy pillanatra elhallgatott, az egész operaház közönsége tisztán hallotta a nagyot hallókra jellemző dörgő hangot: „Mondja Károlyi, maga mikor disszidál?”

Az én kis vállalkozásom elég szépen fejlődött és elég jó megélhetést biztosított számunkra. Edit teljesen belemerült tanulmányaiba. Én az utolsó vizsgáim előtt tartottam. Színház, operaelőadások, nívós koncertek, jó könyvek és barátok kellemesen fűszerezték fiatal életünket. S ha mindez így volt, miért nem voltam boldog?

A politikai hangulat rámnyomta súlyos bélyegét. Sokszor úgy éreztem, hogy csak egy lépés választ el attól, hogy teljesen eltaposson. Nekem személy szerint semmi kellemetlenségem nem volt, senki sem figyelt, minden okom meg volt rá, hogy gondtalan és boldog legyek. Mindezek ellenére egyszerűen nem tudtam szemet hunyni mások nyomorúsága fölött. Senkit nem ismertem személyesen, akit letartóztattak, de valahányszor atrocitásokról, kivégzésekről hallottam, mindig úgy éreztem, mintha barátaimról lenne szó. Annyian szenvednek, milyen jogom van nekem boldogan élni? Álmatlan éjszakákon próbáltam elhárítani ezeket a kétségeket, emlékeztettem magamat arra, hogy csak nagyon kevesen szimpatizáltak velem, amikor én éltem életveszélyes körülmények között. De másnap, újabb rossz hírek hallatán akarva-akaratlanul úgy éreztem, hogy valamit tennem kell.

A kommunista párt könyörtelenül eltaposott mindenkit aki nem szolgálta ki őket. 1949 februárjában Mindszenty bíborost és csoportját vitték bíróság elé. Nyilvános tárgyaláson, nyilván gyógyszerek hatása alatt a bíboros elismerte, hogy összeesküvésben vett részt és valuta üzérkedéssel foglalkozott. Életfogytiglani börtön büntetésre ítélték.

A Függetlenségi Front, ami gyűjtőneve volt a korábban független pártoknak, kénytelen volt együttműködni a kommunistákkal. De ez sem volt elég, a csoportot feloszlatták és átkeresztelték Népfontra, hogy még az emlékét is eltöröljék annak, hogy az országban korábban különböző pártok léteztek. A Népfront az egy-párt rendszernek lett a szócsove, élén Rajk Lászlóval, aki hosszú időn keresztül belügyminiszterként a gyilkos ÁVO-nak volt a főnöke. És természetesen új választás is volt. Mindenki tudta, hogy szavaznia kell a Népfront egyetlen listájára, ami gyakorlatilag a kommunista pártot jelentette. A választónak kezébe nyomták a listát, azt összehajtotta és bedobta a ládába. Aki esetleg nem kívánt volna a Népfontra szavazni, annak ceruzát kellett volna kérnie a választási bizottságtól és vagy a bizottság előtt, vagy az egyetlen szavazófülkében át kellett volna húznia az egyetlen listát. Kétlem, hogy Magyarországon, vagy a többi kommunista államban valaki is merészelt volna a rendszer ellen szavazni. Másnap a Szabad Nép közölte, hogy a Népfront nagy győzelmet aratott, a szavazók 99%-a rájuk szavazott. Az igazság az volt, hogy a szavazók 100%-a szavazott rájuk!

Rákosi az 1948-as évet a fordulat évének nevezte, 1949-et nyugodtan nevezhette volna „teljesítményeik” évének. Könyörtelenül folyt az állandó tisztogatás, amelynek eredményeként a magyar nép totálisan a mindenható párt szolgálatába került. A párt minden és mindenki fölött volt, egy tökéletes intézmény, amely hibákat soha nem követett el, éjjel-nappal a népért dolgozott. Minden a párt nevében történt, minden bölcs döntés onnan származott. A Párt lerántotta a leplet az ellenségről és határtalan bölcsességében mutatta az utat mindnyájunk számára nemcsak a gazdasági életet illetően, de az irodalom és művészetek számára is. Mindenki tudta, hogy ez az absztrakt, tökéletes párt nem volt más, mint egy néhány kegyetlen és cinikus Marxista kreációja. Világos volt, hogy a háború óta eltelt néhány év alatt a Párt vezetői rájöttek, hogy az ország lakossága soha nem fogja őket támogatni. De ha már szövetségeseket nem találtak a nép között, elhatározták, hogy megtörik, aláássák az emberek akaratát, és mindenkire rákényszerítik az elkerülhetetlen szocialista jövőt. A jelek minden nap tisztábbak lettek, a letartóztatások, az eltűnések, a kivégzések, a hosszú börtönbüntetések mind csak egy célt szolgáltak: megfélemlíteni az országot! És úgy tűnt, hogy a terror megtette hatását, az emberek belefáradtak és féltek a rendszertől. Besúgók működtek mindenfelé, a hatóságok

hagyták azt a hiedelmet elterjedni, hogy a Párt mindenről tud. Szomszéd nem bízott többé a szomszédjában, a gyerekeket az iskolában rávették, hogy saját szülei beszélgetését figyeljék és jelentsék. Az eredmény az volt, hogy jóformán senki nem bízott senkiben. És miközben ez a terror megtette hatását, a kormány sajtója naponta jelentette be a győzelmeket a nép ellenségei fölött, a korábbi uralkodó osztályok és az imperialisták fölött. Annak ellenére, hogy a nép az úgynevezett választásokon 99%-ban a kormány mögött állt, a csata a vélt ellenségek ellen megállás nélkül folyt az újságok szerint. S mindez az ellen az 1% ellen, amelyik állítólag nem szavazott a kormányra! De ilyen ellentmondások a kommunista párt propagandáját soha nem zavarták.

Az ellenség folytonos vereségén kívül a kommunista sajtó csak jót jelentett. Végre egy olyan társadalomban éltünk, ahol mindenki boldog volt, rajongtunk a pártért és a dicsőséges Szovjet Unióért. Nálunk soha nem volt tűz, szerencsétlenség, rablás, gyilkosság, csak szüntelen jó újság. Ez a kommunista rendszer a történelemben példátlanul álló hazugságokra épült és arrogánsan azt követelte, hogy mindenki hunyjon szemet a hazugságaik fölött, s még tapsoljunk is hozzá. Ahogy a helyzet egyre romlott, bennem a nyomás egyre nőtt. Valamit tennünk kellene ez ellen a szörnyűség ellen. De mit és hogyan?

Néha öröm is vegyült az ürmbe. Senkinek sem voltak álmatlan éjszakái, amikor Rajk László belügyminisztert, akinek a fennhatósága alatt az ÁVO működött, letartóztatták. Rövidesen Rajkot és egy néhány más ismert kommunistát kémkedéssel vádoltak a nyugati államok számára és az egész csoportot kivégezték. Természetesen sem Rajk sem társai nem kémkedtek, hűséges kiszolgálói voltak Rákosinak, de miután időnként a nagy Szovjet Unióban is tisztogattak, magyar szolgálók sem maradhattak el. Ezek az akciók arra voltak jók, hogy egyik kommunista csoport amelyik féltékeny volt egy másikra, kiirtsa ellenfelét. Hasonló perek voltak egyidőben Csehszlovákiában, Lengyelországban és a többi csatlós országokban. A forradalom fiai felfalták egymást.

Magyarországon a legnagyobb nemzeti ünnep Szent István napja volt augusztus 20-án az első keresztény király koronázásának emlékére. 1949-ben a kommunisták ezt a napot használták fel egy új alkotmány közzétételére, amelynek alapján Magyarország népköztársasággá vált. Ezennel augusztus 20 az alkotmány napja lett, mintha az ezeréves ünnepnap soha nem létezett volna.

1949 október 23-án megkaptam jogi és államtudományi doktorátusomat. Amikor a háború után beiratkozhattam az egyetemre, tudtam, hogy ez a nap el fog érkezni; keserűen emlékeztem vissza arra az időszakra, amikor a jobboldali kormányok megtagadták tőlem ezt a lehetőséget. Nem vizsgálták meg, hogy érdemes vagyok-e arra, hogy egyetemi hallgató lehessenek, nem számított, hogy derék ember, vagy rongy ember voltam, csak az számított, hogy történetesen zsidónak születtem. S amikor a doktorráavatási ünnepség véget ért, ahelyett, hogy boldog és elégedett lettem volna, inkább lehangozottság vett erőt rajtam. Nem, nem voltam kipellengérezett zsidó, csak tagja voltam, mint mindenki más, egy brutálisan elnyomott nemzetnek.

Rodolfo és Éva, meghívtak bennünket, Editet és engem megünnepelni tanulmányaim sikeres befejezését. Az én évfolyamom volt az utolsó, amelyik tradicionális oktatásban részesült, az utána való évek nivójára ránehezedett az egyoldalú Marxista oktatás. „Édesapa büszke lenne ma rád” jegyezte meg Éva szomorúan. Rodolfónak feltűnt az én melankolikus hangulatom, és a beszélgetésünk politikára terelődött. A véleményünk alapjában véve azonos volt, de a körülményeink mások. Rodolfo is Magyarországon született, de mint olasz állampolgár és tagja a diplomáciai testületnek, sokkal kényelmesebb szemszögből láthatta az ország helyzetét. Éva és Rodolfo, barátainkon keresztül pontosan tudták, hogy az emberek milyen körülmények

között éltek, de rájuk természetesen nem nehezedett az a nyomás, mint miránk. Tudták, hogy rám a rendszer és az ország reménytelen helyzete nagy hatással volt, de sokszor tanácsolták, hogy miután segíteni úgy sem lehet, használjam ki az életemet, ahogyan csak lehet. „Ne törődj a hivatalos hazugságokkal, fordíts el a fejedet. Edit és te fiatalok vagytok, élvezzétek az életet.”

„De pontosan ez az amit a kommunisták akarnak” válaszoltam. „Fogadjuk el a rendszert, mert amúgy sincsen más választásunk. Sajnos meg kell állapítanom, hogy ez a politika sikeres. A nyugat egy két kenetteljes nyilatkozaton kívül nem tesz semmit, s az emberek kénytelenek feladni a reményt. Valamit pedig tennünk kell, hogy ne aludjon ki teljesen az ellenállás szelleme. Én vagyok annyira realista, hogy tudom, hogy a szovjet csapatok jelenléte és az ÁVO könyörtelen módszerei reménytelenné tennének minden fegyveres felkelést. De meg kell a lelkeket mentenünk, élesztgetni kell a reményt, semmilyen módon nem szabad belenyugodnunk abba, hogy ez a helyzet végleges. Én igazán nem tudom, hogy mit kellene csinálni, de érzem, hogy valamit kell tennünk bármilyen veszélyes is lehet. Passzivitás és reménytelenség elősegítette a zsidók gázkamrákba való terelését. Nem volt semmilyen ellenállás, elfogadták az elkerülhetetlent. Úgy mentek a gázkamrákba, mint marhák a vágóhidra. Nem tudom, hogy lázadás a gettóban segített volna-e, de legalább harcoltak volna az utolsó leheletükig. És, hogy ez mennyire igaz, annak a bizonyítéka az, hogy a gázkamrák túlélői milyen hősiesen tudtak harcolni Izrael megvalósításáért. Ezek már nem a görbe orrú, görnyedt hátú szakállas puhányok voltak, ahogyan a német és magyar fasiszta sajtó gúnyolta őket. Kiegyenesítették a gerincüket, megragadták a viszonylag primitív fegyvereket és megverték hét arab ország jól felszerelt hadseregét. Hogyan lehetséges az, hogy ilyen túlerővel szemben megállták a helyüket? Azért mert elhatározták, hogy többé nem adják meg magukat. Nekünk most ugyanezt a példát kellene követnünk. A mi helyzetünkben nem fegyverrel, de tollal. Valahogy el kell érnünk az emberek lelkét, nehogy minden reményt feladjanak.”

* * *

Doktorrá avatásunk előtt mindnyájan kaptunk ajánlatot jövődő munkahelyünket illetően. Nekem a pénzügyminisztériumban kellett volna állásra pályáznom, de tudtam, hogy a tradicionális jogot ott úgysem lehet gyakorolni, csak fizetett szószólója lehettem volna a rendszernek. A Marxisták világosan kihangsúlyozták, hogy a jog többé nem független, hanem egy fegyver a sok közül a szocializmus érdekében. Az én kis üzleti vállalkozásom még meg volt, rajzszeget gyártottam, barátaim doktorrá avatásom után ‘Drajzszegedi’-nek tituláltak. Sajnos ez az állapot nem tartott sokáig, mert az államosítások olyan rohamosan folytak, hogy már a tíz alkalmazottnál kevesebbet foglalkoztató üzemeket is államosítani szándékoztak. Tudtam, hogy a függetlenségem a végefelé jár.

Edit nem túl sokat törődött politikával. Teljes odaadással végezte tanulmányait, s már utolsó éveiben gyakornok volt a Szépművészeti Múzeumban. Ezt a jobb sorsa érdemes intézményt egy kommunista vezette, de a muzeológusok többsége a régi iskolához tartozott. Ezek kiválóak voltak a szakmájukban, de sokan közülük alkoholistákká váltak, ahogy egyre nagyobb nyomás alá kerültek. Akaratuk ellenére részt kellett venniük a művészet zsdanovi értelmezésében. A művészet nem volt többé „l’art pour l’art”, hanem csak eszköze a Moszkvából diktált szocialista realizmusnak. És miután a szocializmus mindig sikeres volt, a művészek csak optimista módon fejezhették ki magukat, a muzeológusok pedig mindenben a nem létező szocialista realizmust voltak kénytelenek belemagyarázni.

A fiatal egyetemi hallgató gyakornokok, mint Edit, nagyon hamar áldozatul estek ezeknek a középkorú tudósoknak, akikre áhítattal néztek fel. A vendégeskedések egymást követték, általában a házastársak jelenléte nélkül. Észrevettem, hogy Edit milyen áhítattal nézett fel az

egyik ilyen középkorú, kopaszodó kollégájára, de naivul azt hittem, hogy csak a tudását csodálta... Az atmoszféra a Szépművészeti Múzeumban keresztmetszete volt a társadalomnak. Az erkölcsök megváltoztak, a házastársi hűséget kinevették. A gyárakban és irodákban az emberek az ősi „carpe diem” jelszavát követték, hiszen a holnaptól amúgy sem lehetett semmi jót várni. A szocializmus sikeresen aláásta a családi élet fontosságát.

Ahogy Edit és én lassan-lassan eltávolodtunk egymástól, inni és dohányozni kezdtem, mint sokan mások, akik így kerestek kiutat a mindennapi nyomorúságból. Az a nyomasztó érzés, ami folytonosan eluralkodott rajtam, hogy valamit tennünk kellene, szenvedéllyé vált. Voltak világos pillanataim, amikor beláttam, hogy az életem elég jól alakult a körülmények ellenére és élveznem kellene, amíg tudom. De a következő pillanatban már fuldokoltam: a hazugságok, az igazságtalanságok amiket ártatlan emberekkel szemben követtek el, elviselhetetlenné váltak. Tudtam, hogy elérkezett a döntés pillanata, valamit tennem kell, még ha az veszélyezteti a jövőmet és talán az életemet is.

HETEDIK FEJEZET VÁRATLAN LÁTOGATÓ

Tizenhatéves lehettem, amikor a cserkészcsapatban elhatároztuk, hogy szerkeszteni fogunk egy újságot. De tekintve, hogy semmiféle sokszorosítási felszerelésünk nem volt, meglátogattuk a Polgármestert, Ortutay Jenőt, aki egyben a református egyház főpapja volt, s megkértük, hogy járuljon hozzá, hogy havonta egyszer a város sokszorosító gépét használhassuk.

A polgármester, aki egyben az ellenzéki Magyar Párt helyi vezetője volt s amelyik pártnak képviselői voltak a prágai nemzetgyűlésben. A párt hivatalosan a magyar kisebbség képviselője volt de mint olyannak nem volt sok szerepe, mert Csehszlovákiában a magyar kisebbséget sérelem igazán nem érte. Itt sokkal kedvezőbb volt a magyarság helyzete, mint a többi utódállamokban. Azonban hivatalosan nem lehetett követelni a Magyarországhoz való visszacsatolásunkat, a párt tagjai és a magyarság nagy része titokban azt remélte, hogy el fog jönni a nap, amikor a magyarok felvidéket visszacsatolják Magyarországhoz. A párt hivatalos lapja, a Prágai Magyar Hírlap így csak közvetve tudott állást foglalni Csehszlovákiával szemben, szimpatizált a náci Németországgal, ahol nyíltan hirdették az első világháború utáni határok revízióját.

A polgármester barátságosan fogadott bennünket annak ellenére, hogy mi a zsidó cserkészcsapat tagjai lojálisak voltunk Csehszlovákiához, ahol teljes polgárjogot élveztünk. Joga lett volna elutasítani a kérelmünket, de helyette azt tanácsolta, hogy közelítsük meg a hajdút, s beszéljünk vele. A hajdú, olyan altisztfele volt a városnál, a külseje olyan volt mintha egy múlt századbéli festményből lépett volna ki. Aranyzsinóros mentében járt, csizmája fényesre suvickolva, vörös bajusza a híres tisaújlaki bajuszpedrők büszkesége lehetett volna. Lassan, kimérten mozgott, mert nem sok munkája volt, s napját nagy részben pipázással töltötte el. Amikor felkerestük a hajdút, s elmondtuk, hogy mi járatban vagyunk, azt javasolta, hogy szombat délután, amikor a hivatalok már zárva vannak, használhatjuk a sokszorosítógépet. Úgy tűnt, hogy a polgármester már beszélt vele érdekünkbe. Csak papírt kellett hoznunk magunkkal, mondotta, s négy csomag pipa dohányt. így született meg a cserkészújságunk, amit egyszer egy hónapban adtunk ki néhány lapon 100 példányban.

De 1938 őszén mi visszaéltünk a Polgármester jóindulatával, s ahelyett, hogy a cserkészújságot nyomtattuk ki, röplapokat készítettünk, amelyekben elítéltük a Magyar Pártot amiért nyíltan szimpatizált a náci Németországgal. Még a határon túlra is csempésztünk röpcédulákat, fiatalos arroganciával azt hittük, hogy meg tudjuk váltani a világot.

Most 28 éves koromban ismét földalatti újság, vagy röplapok kinyomtatását szerettem volna. A különbség csak az volt, hogy amikor tizenéves korunkban a legrosszabb esetben a Polgármester jól összeszidott volna bennünket mert visszaéltünk jóságával, a kommunista Magyarországon az 1950-es években földalatti újság szerkesztése gyakorlatilag főbenjáró bűn volt. Tekintve, hogy minden nyomdai felszerelés államosítva volt, most is csak az állam felszerelését lehetett volna használni de sajnos senkit nem ismertem, akit „négy zacskó pipadohánnyal” rá lehetett volna venni erre. Ekkor már a kommunisták spicli rendszere ki volt épülve, házbizalmiak, tömbfelelősek és lihegő párttagok résen voltak.

Egyetemi kollégáim és más barátaim és ismerőseim mind állásban voltak, ahol a gyűléseken kötelességszerűen felálltak éltetni a Pártot és jóságos vezéreit, miközben sokan azt mormolták: Úgy éljen Rákosi, úgy éljen a Párt.

Én még szerencsés voltam, hogy a kis műhelyem meg volt, mint ahogy még sok kisiparos saját műhelyében dolgozhatott. De ezeknek is meg voltak számlálva a napjaik. Anyaghoz nem jutottak, de propagandához bőségesen. Ez nem volt más, mint felhívás csatlakozni az akkor alakulóban lévő kisipari szövetkezetekhez. A csalétek az volt, hogyha az új tagok beviszik felszerelésüket a szövetkezetbe, a szövetkezet meg fogja azokat vásárolni napi áron. A szövetkezeti tagok munkabéréért fognak dolgozni, de az év végén a fennmaradó hasznon meg fognak osztozni. Az 'elv' az volt, hogy így a magántulajdont a termelésnek ebben a fázisában is megszüntetik és egyúttal gyümölcsöztetni tudják a kisiparosok kiváló szakmai képzettségét. Amikor már nyilvánvaló volt, hogy én egy alkalmazottammal sem lehettem volna sokáig független, elmentem megérdeklődni, hogyan csatlakozhatom valamilyen szövetkezethez. (Ekkor már elszántam magam, hogy semmi áron sem fogom tanult szakmámat gyakorolni; a jogot és a jogrendszert a kommunisták minden palástolás nélkül lesüllyesztették a marxizmus egyik eszközévé.) Igazán nem tudtam, hogy én felvehető voltam-e egy kisipari szövetkezetbe, miután nem voltam kisiparos. Ott összeismerkedtem egy néhány évvel idősebb 'kisiparossal' akiről kiderült, hogy inkább gyáros volt mint kisiparos, aki elmondotta, hogy ő is hasonló ügyben jár el. Ő és 20 másik társa már túl voltak a szükséges szervezkedésen és készek voltak megindítani egy új kisipari termelőszövetkezetet. Amikor elárultam, hogy én igazán nem vagyok kisiparos, hanem frissen doktorált jogász, kiderült, hogy mások sem voltak éppen 24 karátos dolgozó kisiparosok, de így remélték átvészelni a marxista időket. Azt javasolta, hogy vasárnap a feleségemmel látogassuk meg őket csillebércei nyaralójukban.

Ez a látogatás nagyon kellemes élménnyé vált. Még három házaspár volt jelen és javasolták, hogy csatlakozzam a szövetkezethez, s felajánlották a szövetkezet elnökségét. Rövid habozás után elfogadtam az ajánlatukat, részben azért mert felismertem, hogy mint egy ilyen viszonylag független szövetkezet révén talán sokszorosító vagy esetleg még nyomdai felszereléshez juthatok. Egy héttel később az új alapító tagok gyűlésén formálisan is megválasztottak a Háztartási és Fémipari szövetkezet elnökévé. Akkor még nem láttam tisztán, hogy ez a fejlemény új és elég veszélyes kalandokhoz vezethet.

* * *

Gézával, kommunista barátommal, nem találkoztam doktorrá-avatásunk óta, de véletlenül egymásba ütköztünk egy budai eszpresszóban.

„Úgy tűnik mintha elkerülnél” mondtam.

„Nem, nem” válaszolta kissé bizonytalanul „de amióta utoljára találkoztunk, az én életemben nagyon fontos változások történtek és ennek következtében nagyon óvatosnak kell lennem” folytatta. „Tanulmányaink befejezése után áthelyeztek az ÁVH-hoz, (Akkor már nem ÁVÓ azaz államvédelmi osztály volt a neve ennek a hírhedt intézménynek, hanem átkeresztelték Államvédelmi Hatósággá azaz ÁVH-ra, kihangsúlyozva, hogy már nem csak egy osztálya volt a belügyminisztériumnak, hanem egy erősen kiterjedt önálló intézménnyé vált a belügyminisztérium felügyelete alatt.) annak is a katonapolitikai osztályára. Ott az ügyész egyik helyettesévé nevezték ki. Rendkívül bizalmas ügyeket intézünk, főleg katonai és más kémekkel kapcsolatban. Mondanom sem kell” folytatta Géza, „hogy alaposan lekádereztek az életem legapróbb részleteit is beleértve.”

„Úgy tudtam” válaszoltam „hogy amikor a körzeti ügyész irodájába kerültél, akkor már leellenőriztek, nem beszélve arról, hogy a családod múltja és a te meggyőződéses hited a marxizmusban elegendő kellett hogy legyen.”

„Én is azt hittem, de az új beosztásom egészen más. Mintha nagyító üveg alatt élnék, és részben ez az oka, hogy nem hivatlak fel. És ahogyan minél jobban megismerem a munkámat, annál tisztábban látom, hogy erre a fokozott éberségre nagy szükség van.”

Halványan elmosolyodtam, nehezen tudtam elpalástolni érzelmeimet. Ezek állandó félelemben élhetnek, mindenki gyanús nekik. Sajnáltam Gézát, hogy élete így alakult, de ő választotta ezt az utat, tulajdonképpen ő és a Pártja megérdemelték egymást.

„Én ismerlek eléggé ahhoz” mondotta Géza „hogy azt hiszed, hogy valamilyenfajta üldözési mániában szenvedünk.”

„Jó gondolatolvasó vagy” válaszoltam, ezen jót neveltünk és a légkör kissé felengedett.

„Ne érts félre” folytatta „senki nem szabta meg nekem, hogy hogyan válasszam meg a barátaimat és téged barátomnak tekintlek, még ha sok mindenben nem is értünk egyet. Fel kellett sorolni barátaimat, a te neved is a listán van. Ha a jövőben nem hívlak olyan gyakran mint régebben, ez nem jelenti azt, hogy én kevésbé tekintlek barátomnak.” Géza cigarettára gyújtott, s elgondolkodva fújta a füstkarikákat. „Maradjunk abba, hogy minden hónap első hétfőjén itt találkozunk ebéd időnkben. Ha valamelyikünk nem tudja betartani, akkor a következő hétfőn találkozunk ugyanitt.” Hátradőlt székében, az arca már kevésbé volt gondterhelt, mintha valamilyen nyomasztó tehertől szabadult volna meg.

„Részemről ez rendben van én megértem óvatosságodat.” És hogy megnyugtassam, hozzátettem: „Abban igazad van, hogy mi sok mindenben nem értünk egyet, de azt is tudhatod, hogy én nem tartozom az ellenséges táborba.”

„Én ezt tudom. Előbb vagy utóbb te is átállsz hozzánk, ami engem nagyon boldoggá fog tenni.”

„Most hogy megoldottuk a problémánkat, beszélj a munkádról” mondtam.

„Tudhatnád, hogy én erről nem beszélhetek.”

„Én nem is azt gondoltam, hogy aktuális ügyekről beszélj, ez csak szakmai kíváncsiság. Kíváncsi vagyok, hogy az egyetemen tanultakat, hogyan tudod alkalmazni új állásodban.”

„A munkám nagyon érdekes, mi vagyunk a Párt erős karja, nekünk kell megvédenünk a mozgalmunkat és az azonos állam érdekeit. Az egyetemen sokat emlékeztettek bennünket arra, hogy a jog az semleges és objektív. Ellenkezőleg, mi nem akarunk objektívek lenni. Ha létezni akarunk, akkor könyörtelenül ütnünk kell az ellenségén.”

„De ki is az ellenség? El sem tudom képzelni, hogy ez az úgynevezett ellenség, hogyan működik?”

„Meg lennél lepve, ha tudnád a részleteket. Állandóan felfedezünk összeesküvéket, akik vagy így, vagy úgy alá akarják ásni a kormányt, hogy visszahozhassák a régi feudális rendszert. Egy pillanatig se hidd, hogy mi ártatlan embereket gyanúsítunk valamilyen képzeletbeli bűncselekménnyel. Ha mi fellépünk egyesek vagy csoportok ellen, annak mindig megbízható alapja van.”

Örültem, amikor hallottam, hogy milyen elfoglaltak. Ez azt jelentette, hogy az ellenállás szikrája nem aludt ki. Azt reméltem, hogy csak kis részüket tudják leleplezni, de a többség szervezkedik, hogy életben tartsák az ellenállás szellemét, hogy üzenetük eljut a tömegekhez: Ne adjátok fel a harcot, nincs minden elveszve.

* * *

Minden vasárnap a nővéreméknél ebédeltünk. A hét folyamán is többször találkoztunk, de a vasárnapi együttlétünk adott igazán alkalmat arra, hogy beszélgessünk. Rodolfo nemcsak a sógorom, de a legjobb barátom is volt és nagyon sokat adtam a véleményére. Megemlítettem, hogy a szövetkezeten keresztül talán hozzá tudok jutni legalább egy sokszorosító géphez ami a legfontosabb kelléke volt annak, hogy egy földalatti újságot adhassunk ki.

„Úgy látom, hogy egy aknamezőn akarsz sétálni” válaszolta Rodolfo. „El tudod képzelni, hogy csak beszerezni elegendő papírt, festéket és más szükséges dolgokat egy ilyen titkos vállalkozáshoz milyen hihetetlen veszéllyel járhat, nem is beszélve a lap terjesztésével járó milliányi veszedelmet. És csak a vita kedvéért had ellenkezzem veled. Tegyük fel, hogy a terveid sikerülnek és megteremted az előfeltételeket ahhoz, hogy egy földalatti újságot adjál ki. És miről írnál? Arról, hogy a felszabadulás közel van és a Nyugat csak az alkalomra vár, hogy leszámolhasson Moszkvával? Gondolod, hogy helyes volna reményeket táplálni és aztán csak csalódást okozni?”

„Én is gondoltam erre de biztos vagyok benne, hogy nem vagyok egyedül. Százak, talán ezrek is vannak, akik hajlandók valamit tenni a veszélyek ellenére. A Gézától hallottak csak megerősítették ezt a hiedelmemet. Ha egyének, vagy csoportok itt és ott aláássák a rendszert, egy-egy ilyen kis szikra egy szép napon egy hatalmas ‘tűzvészé’ válhat, amit meg sem lehet állítani. 1848-ban is egyének és kis csoportok szervezkedtek. És amikor illegálisan kinyomtatott tételeiket közétették, kitört a forradalom. Igaz, hogy ez a forradalom sok áldozatot követelt és végül is leverték, de 17 évvel később, egyenes következményeként ennek a forradalomnak Magyarország részese lett az Osztrák-Magyar Monarchiának. Még a 150 éves török uralom sem oltotta ki az emberekből a szabadság utáni vágyukat. Én igazán nem látok túl sok nehézséget megtölteni jó anyaggal egy ilyen földalatti újság lapjait. Az emberek szomjasak az igazi hírekre. A határok le vannak zárva, nyugatról csak az ottani kommunista lapokat engedik be, a külföldi rádiókat zavarják. Hírek Nyugatról, és én itt rád szeretnék támaszkodni, mert te kockázatmentesen elláthatsz megbízható nyugati hírekkel, leleplezni a kommunista atrocitásokat és korrupciót, egy vers, történetek Magyarország korábbi elfoglalásáról idegen hatalmak által, mindezek életben fogják tartani az emberek szabadság utáni vágyát. Ha csak egy néhány száz példányt tudunk széjjelküldeni, ezek kézzől kézre fognak vándorolni és ezrek és ezrek olvashatják. Én nem akarok alaptalan, hamis vágyakat ébreszteni az emberekben, de nem is akarom, hogy elfásultan feladják a reményt. A remény az egyetlen, amink van, és ha valamennyire ismerem az emberi természetet, tudom, hogy az emberek belekapaszkodnak a reménybe, dédelgetik és terjesztik és ez csak egy jobb jövőhöz vezethet.”

„Sajnos te gyógyíthatatlan romantikus vagy” válaszolta Rodolfo. „Nyilvánvalóan nem tudlak lebeszélni a terveidről, adj egy kis időt, hogy gondolkodhassam az én esetleges szerepemen. Talán, talán ha nem is egy nagyszabású terv megvalósításában, de kisebb mértékben segíthetek.”

* * *

A kisipari szövetkezetek nagyon gyorsan terjedtek. Egy néhány már több mint egy éve létezett és a mi húsz alapító tagunk is meg volt lepve a gyors fejlődéstől. Ezek elég jól ismert személyek voltak ipari körökben és sokan úgy gondolkodtak, hogy ha ezek jónak látták szövetkezetbe tömörülni, akkor ők is követik ezt az utat, hátha ez az egyetlen módja átvészelni ezeket a kritikus időket. Egy ilyen újabb csatlakozó bizalmasan ezt mondta: „Ez a rendszer nem tarthat soká, de valahogy túl kell élnünk. Itt legalább tudjuk, hogy hol van a felszerelésünk és a szemünket rajta tarthatjuk. Nagyon sokan közülünk egy élet munkáját képviselő gépeket és felszerelést hozunk a szövetkezetbe. És az sem utolsó, hogy olyan emberek között

fogunk dolgozni, akik hasonlóképpen gondolkodnak és együtt fogjuk kivárni ennek a rendszernek a végét.”

Sajnos sokan nem voltak ilyen derűlátók. Keserűen belenyugodtak abba, hogy elvesztenek mindent, amiért egy életen keresztül olyan keményen dolgoztak nem is beszélve függetlenségükről. Ezek számára ez zsákutcát jelentett, szomorú és reménytelen jövőt.

A szövetkezeti mozgalmat a kormány részben azért hívta létre, mert hasznosítani akarta a sok ezer kiváló képzettségű kisiparos munkáját, másrészt, hogy alkalmazottaik, akik jól képzett szakemberek voltak, jobb híján kénytelenek legyenek állásért folyamodni a már államosított gyárakban, ahol szakmunkásokban nagy hiány volt. De a törvény, amelyik életre hívta a szövetkezeteket, nem volt világos a kisiparosok korábbi alkalmazottaikat illetően. Mi éltünk ezzel a helyzettel és sok esetben a kisiparosok magukkal hozták alkalmazottaikat, akik így szövetkezeti tagokká váltak. Ezt nem nézték túl jó szemmel a vasipari Kiszöv-ben, amelyik a felülvizsgáló hatóságunk volt, de miután ők is kihasználták a törvény tisztátlanságát, nem sokat tehettek ellenünk. Ugyanis az történt, hogy a Kiszöv küldött hozzánk bizonyos személyeket azzal, hogy vegyük fel őket a szövetkezetbe, annak ellenére, hogy ezek nem voltak kisiparosok. Kiderült, hogy ezeket elbocsájtották állami állásaikból, gyakran az ÁVH-tól, mert annak ellenére, hogy tagjai voltak a kommunista pártnak, nem voltak munkás vagy parasztszármazásúak és így nem teljesen megbízhatók. De arra természetesen jók voltak, hogy beépítsék őket a szövetkezetekbe hogy szemmel tartsák a korábbi kisiparosokat, akiknek a lojalitásáról nem voltak meggyőződve.

A hatóságoknak ez a magatartása jóra és rosszra is vezetett. Vigyáznunk kellett, hogy ezek az újonnan jöttek ne éljenek gyanúperrel, de ugyanakkor lehetőséget adott arra, hogy mi is behozzunk elemeket, akiknek semmi közük sem volt az iparhoz. Majdnem minden tagunknak volt egy-egy szörnyű története barátaik, ismerőseik sorsáról, akik képtelenek voltak álláshoz jutni, mert ‘osztályidegeneknek’ lettek minősítve. De az életrajzukból, amit minden jelöltnek be kellett mutatnia, ezek a kompromittáló adatok hiányoztak és ilyen alapon felvettünk korábbi ügyvédek, katona tiszteket, művészeket, gyárosokat és kereskedőket, sőt egyik kitűrt tagját a legfelső bíróságnak. Hírek kezdtek szállingózni arról, hogy nekem kitűnő összeköttetésem vannak felsőbb hivatalos körökben és ezért merészelem elfogadni olyan emberek tagságát, akiknek semmi keresnivalójuk sincs a szövetkezetben. Én semmit sem tettem ezeknek a híreknek a megcáfolása érdekében...

Két éven belül a szövetkezetnek több mint 300 tagja volt, telepeink között műanyaggyár, öntöde, zománczó és más üzemek voltak. Néha kínos volt meghallgatni az embereket akik hálájukat fejezték ki azért, hogy megélhetéshez juttattam őket. De ebből sok mindent tanultam is. A középosztály és felsőbb osztályok tagjai hihetetlen nyomorba süllyedtek. Sokan abból tengődtek, hogy eladták bútoraikat, ingóságait. Ezek voltak a szocialista társadalom elfelejtett tagjai, senki a hatóságok közül ujját sem mozdította, még ha emberek éhen haltak is. De amikor ez megtörtént, akkor fontosakká váltak, mert lakásukat azonnal kiutalták valamilyen pártfunkcionáriusnak, vagy az egyre nagyobb számú ÁVH ügynököknek.

Ahelyett, hogy ‘Pártunk és Kormányunk’ lakásokat épített volna, a lakáshiányt deportálással is próbálták megoldani. Internálótáborokat állítottak fel és ezek tűntek el ezekben a süllyesztőkben. Egy évfolyamtársam az egyetemen, akiből később kiváló orvos lett, dr. Bence Elemér is eltűnt egy napon. Kilenc hónappal később szabadon engedték, anélkül hogy tudta volna miért internálták.

Papok, apácák, egyházi alkalmazottak voltak az első célpontjai a deportálásoknak. Ennek következtében a katolikus, protestáns és a megmaradt zsidó egyház vezetői arra kényszerültek, hogy nyilvánosan adjanak kifejezést a szocializmushoz való hűségüknek. A katolikus egyház korábban a püspököket a Vatikán jóváhagyásával nevezte ki, most azonban az újonnan szervezett Vallásügyi Hivatal jóváhagyását kellett kikérniük. Szomorú volt látni, hogy egyes papok és rabbik túlbuzgóságukban 'béke-papok' lettek, aminek az volt a következménye, hogy a kommunista hatóságok minden szemrebbenés nélkül ezeket tekintették az egyházak igazi képviselőinek.

Eltekintve néhány tisztogatástól a Kommunista Pártban, a rendszer áldozatai kis emberek voltak, akik súlyos büntetéseket kaptak 'bűncselekményeikért'. Kivégzések naponta voltak a Gyorskocsi utcai ÁVH központban. Gyakran nem is vádoltak embereket formálisan, hanem csak internálták őket. Az egész ország az ÁVH terrorja alatt élt. Mialatt Nyugat-Európa kiheverte a háború okozta pusztításokat amit demokrácia és az életszínvonal állandó emelkedése követett, addig Magyarországon a marxista gazdálkodás következtében az ipar és mezőgazdaság állandó válságban volt. Még 1950-ben is bizonyos élelmiszerek jegyre voltak csak kaphatók, s dolgozó háziasszonyok munka után gyakran kenyérért álltak sorban. De a kommunista propaganda egyebet sem tett, mint dicsőítette a rendszert. A külpolitikában is szigorúan Moszkva vonalát követte a párt és a koreai háború idején szégyentelenül Dél-Koreát vádolta agresszióval, amikor köztudomású volt, hogy az agresszor Észak-Korea volt. A Szabad Nép munkatársa, Mérai Tibor, szemrebbenés nélkül küldte tudósításait, amelyekben az amerikaiakat azzal vádolta, hogy mérgezett bogarakat dobtak a levegőből a lakosságra.

Már régen tudtam, hogy a hangulat csalódott és elkeseredett volt, de csak akkor ébredtem a helyzet súlyosságára, amikor hallottam, hogy emberek nukleáris háborúban reménykedtek. Ezek nem tájékozatlan emberek, vagy szélsőjobboldali uszítók voltak. Ezek nagyon is jól emlékeztek a Hiroshima és Nagasaki elleni atomtámadások borzalmaira, mégis úgy érezték, hogy egy atomháborúban vagy mindnyájan elpusztulunk, vagy végre megszabadulunk a kommunista terrortól.

* * *

Az életemben szomorú változás történt. Edit és én úgy határoztunk, hogy elválunk, miután egyre távolabb sodródtunk egymástól. A válóperünk civilizált volt. A tárgyalás után Editet meghívtam ebédre, utána ő visszatért munkahelyére a Szépművészeti Múzeumba, én pedig fájó szívvel a szövetkezeti irodámba. Amikor a titkárnőm jelezte, hogy látogatóm van az Állami Biztosító Intézetből, közöltem vele, hogy vezesse más valakihez.

„Megpróbáltam” mondotta a titkárnő „de az illető ragaszkodik ahhoz, hogy magával tárgyaljon. Ráadásul még nagyon szép is” mondotta hamiskásan „talán fel tudja magát vidítani.”

Igazán nem voltam készen még a legszebb látogatót is fogadni ebben a hangulatban, de beleegyeztem.

A titkárnőmnek igaza volt, ez a fiatal nő rendkívül szép volt. Középmagas volt, az arcbőre világos, zöldes szemeit nem lehetett elkerülni. Gyönyörű szőke haja kigöndörödött a sapkája alól. Az öltözködése olyannak tűnt, mint aki esetleg tudna elegánsabb is lenni, de tanácsosnak látta, hogy munkaidőben ne tűnjön fel. Ennek ellenére az egyszerű ruházata valamit nem tudott eltakarni, valamit amit nagyon nehéz volt meghatározni. Valamilyen természetes elegancia tükröződött róla. Ahogy hellyel kínáltam, láttam, hogy szinte szűrős szemekkel figyelt minden mozdulatomra. Úgy éreztem, mintha röntgeneznének.

„Bán Margit vagyok az Állami Biztosító Intézet képviselőjében. Tudomásunkra jutott, hogy a szervezet nem rendelkezik a törvényben megszabott minimális biztosítással, s ezt kellene korrigálnunk” mondotta.

„Én nem tudok erről a hiányosságról” válaszoltam, „de össze fogom hozni valakivel a műszaki irodából, akivel mindezt tisztázhatják.”

Ahogy beszéltem hozzá, észrevettem, hogy nem vette le a szemét arról a kis fehér jelző lámpáról, ami az íróasztalom mellett volt a falra erősítve, s ami jelezte, hogy az irodáink közötti hangosbeszélő be volt kapcsolva. Akkoriban ilyen berendezés még nem volt kapható, s ezt egy elektrotechnikus tervezte és szerelte be nálunk az egyik vezetőségi tag ajánlatára, aki azonban hozzátette, hogy legyünk az elektrotechnikussal óvatosak, mert csak azért maradhatott önálló, mert az ÁVH-nak készített lehallgató berendezéseket. Az is gyanús volt, hogy a kis jelző lámpa akkor égett, amikor a készülék ki volt kapcsolva. Amikor kérdőre vontam, elmagyarázta az okát valamilyen elektronikus tolvaj-nyelven, amit nem értettem, de nem mertem tovább firtatni a dolgot egy ilyen kétes alakkal. De a beszerelés utáni vasárnapon, amikor senki nem volt jelen, a műszaki igazgatónkkal, aki nagyon jó barátom volt, végig nyomoztuk az egész hálózatot, s megállapítottuk, hogy rajtunk kívül senki sincs hozzákötve.

„Köszönöm a segítségét” mondotta nagyon lassan. Változatlanul nem vette le a szemét a kis fehér lámpáról, feltételezhetően abban a hitben, hogy az égő lámpa azt jelentette, hogy a hangosbeszélő be van kapcsolva. Előhúzott egy papírtömböt a táskájából, mutató ujját keresztbe tette az ajkain, jelezve hogy ne szóljak semmit. Néhány szót írt le gyorsan, majd felém fordította a papírt, amin ez volt: „Szeretnék beszélni magával, várjon meg a Gerbeaudnál 6 órakor.”

Nagyon meg voltam lepve, de mielőtt bármit is szólhattam, ismét hallgatásra intett, felállt, kezét nyújtott és elment.

Az egész jelenet csak egy néhány percig tartott, nem lettem jobb hangulatban tőle, de sokat gondoltam rá a délután folyamán.

„Bán Margit” mondtam magamnak „ha csak egy randevút akart, ezt nem kellett volna ilyen drámaian kérnie.” Valaminek kellett e mögött lenni, egy ilyen gyönyörű nőnek nem kell ilyesmihez folyamodnia, ha valakivel találkozni szeretne.

A földalattinak volt egy megállója a Gerbeaud előtt, de én kiszálltam az előző állomáson, a Deák téren, s gyalog indultam tovább. Még egyszer át akartam gondolni ezt a különös, de gyanús helyzetet. Nem túl régen ugyanis egy titokzatos, kellemes hangú nő telefonon megívott egy Pozsonyi úti eszpresszóba, sejtetve, hogy nagyon kíván velem találkozni. Amikor megjelentem magabiztosan várható sikerem tudatában, egy csoport kolléga fogadott hatalmas nevetéssel. A fő tréfacsináló az egyik vezetőségi tagunk volt, aki legalább 10 évvel volt idősebb nálam, de akinek máson sem járt az esze, mint ilyen beugratásokon. Persze visszakapta a kölcsönt időnkint; egy alkalommal például, amikor az ebédre hozott tojást szokása szerint a fejéhez verve tört fel abban a hitben, hogy keménytojás, meglepetés érte, mert mi azt nyers tojásra cseréltük ki.

Ahogy beléptem a Gerbeaudba láttam, hogy valaki int. Bán Margit volt. Sokkal szebbnek tűnt mint korábban, nem volt sapka rajta, aranyszőke haja a vállára omlott. Megcsókoltam a kezét, aztán helyet kínált. Egy néhány pillanatig egymásra meredtünk, majd mindketten nevetésbe törtünk ki.

„Ez elég ostoba szituáció” mondotta. „Maga biztosan azt hiszi, hogy ellenállhatatlan és én így erőszakoltam ki egy találkát.”

„Ha ez a helyzet” válaszoltam, „ez nagyon hízelgő, de nyugodtan javasolhatta volna, hogy találkozzunk. Biztosíthatom róla, hogy örömmel beleegyeztem volna, nem sok ilyen szép lány mint maga hívott engem randevúra.”

„Oh, ez egy régi szöveg, de én nem bánom. Javasolhatnám, hogy menjünk sétálni? Itt nagyon sokan vannak, a hely nagyon zajos, inkább a Duna partján szeretném hallani romantikus udvarlását” mondotta egy csipetnyi gúnnyal a hangjában.

Kiléptünk a Vörösmarty térre, a levegő kellemes volt, a nap éppen lemenni készült. Elsétáltunk a közeli Duna-partra, de a helyett, hogy a fák övezte sétányon maradtunk volna, javasolta, hogy menjünk le az alsó rakpartra, ami kihalt volt. Ahogy ment le előttem a lépcsőn, a látvány nagyon megnyerő volt. Ebben a pillanatban azt reméltem, hogy ez tényleg csak egy találka. Ahogy leértünk, megállt, szembe fordult velem és minden előzmény nélkül így szólt: „Az én nevem nem Bán Margit, hanem Bánfalvy Marianne” és ahogy látta a meglepett arcomat, hozzátette: Gróf Bánfalvy Alajosnak vagyok a lánya, feltételezem, hogy hallotta ezt a nevet.”

„Hogyne hallottam volna, már egész fiatal koromban a hőszámok tekintetével.”

„Hogy-hogy?”

„Én már gyermekkorom óta szenvedélyes újságolvasó voltam. Akkoriban Csehszlovákiában laktunk, ahol csak két magyar nyelvű napilap jelent meg, de apám, akit üzleti ügyei gyakran vitték Budapestre, minden útiról egy nagy csomag újságot hozott nekem. Ezeknek egyike volt a liberális Esti Kurír, abban nagyon sokszor találkoztam gróf Bánfalvy nevével. Rendkívül hatott rám, hogy egy nemes ember, a parlament tagja, keményen kritizálta a kormányt, földreformot javasolt, követelte a munkások sztrájk jogának tiszteletben tartását, s nem utolsósorban erősen kikelt a kormányok fajvédő politikájával szemben. Amikor visszacsatoltak bennünket Magyarországhoz, akkor még sokkal jobban csodáltam azokat, akik merészen kiálltak az emberi jogok mellett. Mi történt édesapjával? Remélem jól van.”

Rám nézett gyönyörű zöld szemével, amelyekben sok szomorúság tükröződött. „Nem, nincsen jól, majdnem biztos vagyok benne, hogy nincs is életben.”

„De hát mi történt?”

„16 éves voltam, amikor a németek elfoglalták Magyarországot 1944 március 19-én. Most legalább kiszámíthatja a koromat” tette hozzá mosolyogva. „Nem volt ironikus hogy Németország elfoglalta egyik szövetségesét akivel együtt harcolt az orosz fronton? Voltak akik védték a németeket és úgy vélték, hogy a németek soha nem bíztak a magyarokban éppen azért, mert apám és sokan mások elítélték a nácizmust. Ha ez így volt, erre büszke vagyok, annál is inkább, mert apám és társai az életüket is feláldozták volna, hogy megakadályozzák a fasizmus terjedését Magyarországon. Nagyon meglepő volt tehát, hogy gróf C., aki szintén tagja volt a parlamentnek mint szélsőjobboldali képviselő, akit apám ezért megvetett, a megszállás estéjén telefonált, és figyelmeztette apámat, hogy a Gestapó listáján van, s ha azonnal nem tűnik el, el fogják hurcolni. Felajánlotta vendégházát, amely budai palotájának a telkén volt, s valósággal könyörgött apámnak, hogy azonnal cselekedjen. Közölte, hogy apám utólagos jóváhagyása reményében utasította sofőrjét, hogy gépkocsijával parkoljon le a házunk előtt és ott várjon. „Mindössze 10 perced van” s ezzel befejezte a beszélgetést.

„Soha nem fogom ezt a jelenetet elfelejteni. Édesanyám és én is jelen voltunk a telefonbeszélgetés alatt, s éreztük, hogy valami rendkívüli történt. Apám, aki általában nyugodt természetű volt, hófehér volt mint a fal. Életemben először láttam ijedtné. Amikor letette a telefonkagylót, nyugalma visszatért és ezt mondta: „Mindössze 10 percünk van, hogy összeszedjük a legszükségesebb dolgainkat, mert azonnal el kell hagynunk lakásunkat. Most ne kérdezzetek semmit, elég annyit tudni, hogy a Gestapó keres.”

„Anyám sokkal több volt mint feleség, igazi partnere volt apámnak. Ő is egy lázadó nemes asszony volt, aki családfáját évszázadokon keresztül vissza tudta vezetni a királyokig; de apám befolyására, ha lehetséges, még liberálisabbá vált mint apám és szenvedélyesen együttértett az elnyomottakkal.”

„Marianne” mondta anyám, „menj azonnal a szobádba, s rakd bele gyorsan a legfontosabb dolgokat a kék táskádba. Ezt most egyedül kell csinálnod, szerencsére az inasnak és a szakácsnőnek kimenőjük van. Anyám nyugodt és határozott volt.”

„Imponálni akartam szüleimnek és én is próbáltam nyugodt maradni. Gyorsan felmentem a szobámba, ami pasztell színű volt és barátságos igazi leányszoba. A mai napig is a legkedvesebb emlékeim e körül a szoba körül forognak, ahol a legjobb éveimet töltöttem. Éreztem, hogy az események visszavonhatatlanul meg fogják változtatni életünket. Amikor feltűnés nélkül kiosontunk anélkül, hogy bármi üzenetet hagytunk volna a személyzetnek, szomorúság fogott el. Egy utolsó pillantást vettem házunkra, amint a nagy fekete luxus autóval elsuhanunk előtte.”

„Az események sebesen peregtek. Amikor megérkeztünk, egy inas felvezetett bennünket egy épülethez, ami a kastély közelében volt. Koromsötét volt, a légi riadók következtében minden el volt sötétítve, így csak másnap reggel fogtam fel, hogy a kastély és az egész birtok, milyen nagyszerű volt. Néhány perc múlva gróf C. megérkezett. Magas, markáns arcú, rendkívül jó megjelenésű férfi volt, anyámnak kezét csókolt, apámmal kezét rázott. Fiatal korukból jól ismerték egymást, de az utolsó években, amióta C. azonosította magát a szélsőjobboddallal, a kapcsolat elhidegült. Mindketten tagjai voltak a parlamentnek, és annak ellenére, hogy gróf C. az egyik legvéresebb szájú jobboldali pártnak volt a szószólója, a vitáik udvariasak és civilizáltak voltak.”

„Meghívott bennünket vacsorára a kastélyba, ahol az egyik kisebb, de gyönyörűen berendezett ebédlőben már meg volt terítve. Itt semmi nem emlékeztetett bennünket arra, hogy egy brutális háború közepén vagyunk. Itt nem volt hiány semmiben. Nem mintha mi különösebben szenvedtünk volna a háborútól. De az időnkénti hiány élelmiszerekben, vagy a villanyvilágítás hirtelen megszűnése, emlékeztetett bennünket arra, hogy a front felénk közeledik. Mi nagyon gazdagok voltunk, de apám sokszormondta, hogy mindenét szívesen feláldozná egy békés, demokratikus Magyarországért. A földreformtól nem félt, annak ellenére, hogy hatalmas birtokaink voltak. Jogi képzettsége biztosította volna a megélhetésünket, el is határozta, hogy a háború után a földjeit kiosztja azok között a zsellérek között, akik azokon dolgoztak.

Gróf C. és a felesége nagyon kedves házigazdák voltak, de a grófnő nem tudta teljesen elrejteni szomorúságát. „Marianne, te egy gyönyörű fiatal teremtes vagy, az ikerfiaim biztosan versengenének érted.” A fiaira utalt, akik nem régen végezték el a Ludovika Akadémiát, s mint fiatal tisztek az orosz fronton harcoltak. „Már hosszú hónapok óta nem hallottunk felőlük” mondotta könnyes szemekkel. A vacsora végén a grófnő engem visszakísért a vendégházba. Egy szobalány várt az ajtóban, s a grófnő közölte velem, hogy rendelkezésünkre áll. Bevezetett az egyik hálószobába, ahol egy nagy kellemes, puha ágy várt. A grófnő megvárta amíg levetkőztem, homlokra csókolt, s azt mondotta, hogy aludjak egy jót, és ne várjak a szüleimre, akik sokáig fognak beszélgetni a férjével.

„Amilyen sebesen az események peregtek kora este óta, nem volt alkalmam a szüleimmel szót váltani. Éreztem azonban, hogy nagy veszély küszöbén vagyunk. Hallottam szörnyű történeteket a Gestapóról, akik apámat keresték. Most pedig itt találtam magam ebben az idegen házban, de kimerülten és ijedten mély álomtalán alvásba zuhantam.”

A nap lenyugvóban volt, a fények kigyulladtak a Duna mindkét partján. Az este nagyon szép volt, Marianne csendes volt, azoknak a kritikus napoknak az emléke rányomta bélyegét a hangulatára. Engem is szomorúan érintett apjának bizonytalan sorsa, akire ismeretlenül is felnéztem. De tudtam, hogy itt többről van szó, mint egyszerű visszaemlékezésről. Miért használ más nevet, és miért mondja el mindezeket nekem, aki teljesen idegen voltam?

Egy pillanatra megálltunk, Marianne felém fordult és egyenesen a szemeimbe nézett, mintha kutatót volna bennük, mintha a gondolataimat akarta volna kitalálni. „Kérem, folytassa”, mondtam.

„Bizonyára meg van lepve amiért mindezeket elmondom magának, de remélem, hogy meg fog érteni. Gróf C. elmondta apámnak, hogy a Kormányzó kívánságára csatlakozott a szélső jobboldalhoz. Ezek alatt az évek alatt látszólag jobb oldali ügyekért harcolt, antiszemita kijelentéseket tett, nehogy gyanút keltsen. A jobb oldal mindig sejtette, hogy az arisztokrácia megvetette őket, de gróf C. olyan meggyőzően játszotta a szerepét, hogy a szélsőjobboldal fasisztákból álló koalíciója teljesen bizalmába fogadta. S miután a németek bevonulása a Kormányzó és családja biztonságát is veszélyeztette, neki folytatnia kellett szerepét, hogy a Kormányzót és a Titkos Szolgálatot tájékoztatni tudja a németek és cinkosaik lépéseiről.”

„A kormányzó már régen tisztában volt azzal, hogy a németek elvesztették a háborút és hogy ennek milyen súlyos következményei lehetnek Magyarországra” mondotta gróf C., majd így folytatta: „Lépések vannak folyamatban abból a célból, hogy kiugorhassunk a háborúból és a németek ellen forduljunk, de sajnos nem vagyok optimista. Amikor megtudtam, hogy a Gestapó keres téged” mondta apámnak „azonnal érintkezésbe léptem a Titkos Szolgálattal. Holnap ideküldenek valakit, aki művésziességgel tudja változtatni a külsőtöket. Új személyazonossági papírokat kapsz a családdal együtt. A kormányzó arra kér, hogy folytasd humanitárius munkádat, amiért nagyon becsül. Holnap be foglak mutatni egy néhány nagyon bátor embernek, akik mindent el fognak követni, hogy a hátra lévő napokban minél több ártatlan embert, politikusokat, újságírókat, művészeket és zsidókat megmentsenek. Biztos vagyok benne, hogy örömmel fognak veled dolgozni. Remélem” folytatta, „hogy nem veszed rossz néven, hogy én mindezeket a lépéseket megtettem a tudtod és beleegyezésed nélkül, de a hirtelen német megszállás nem nyújtott más lehetőséget. Meg kell mondanom, hogy örömmel töltött el, hogy a kormányzó kívánságára sikeresen becsaptam az egész jobboldalt, csak az fájt, hogy te és a többi régi barátaim megvetettetek, amikor ‘kiderült’, hogy véres szájú fasiszta lettem. De nemzeti életünknek ez a szégyenteljes fejezete befejezés előtt áll. Most arra kell törekednünk, hogy minél több ártatlan embert mentünk meg.”

„Azt hiszem eleget hallott egy napra” mondotta Marianne. „Tudom, hogy sok kérdése van és szeretném ezt a beszélgetést folytatni holnap, ha találkozhatnánk ugyanitt és ugyanebben az időben. Most pedig, ha kedve van hozzá, megkínálhat egy jó dupla eszpresszóval.” Belémkarolt, s lassan felmentünk a lépcsőkön a rakpartról a felső Duna-partra.

„Nem bánom ha most nem akarja folytatni ezt a témát, de van egy kérdésem. Margit vagy Marianne a neve?”

Egyenesen a szemembe nézett és lassan kihangsúlyozott minden szót: „Én nem tudom, hogy a kapcsolatunk hova fog fejlődni, vagy hogy egyáltalán lesz-e valamilyen kapcsolatunk. Ne értsen félre, én itt nem valamilyen érzelmi kapcsolatra utalok. De akárhogyan is fognak a dolgok alakulni, maga soha nem találkozott Bánfalvi Marianne-nal. Én Bán Margit vagyok az Állami Biztosító Intézetből.”

* * *

Csaknem 24 órával később lassan sétálva közelítettem meg a Gerbeaudot, ahol életem legfurcsább találkájában volt előző nap részem. Megpróbáltam átgondolni az utolsó két nap eseményeit, reméltem hogy a hosszú séta egy ilyen gyönyörű napsütöses napon hozzásegít, hogy a dolgokat tisztábban láthassam. De nem így történt. Minél tovább elemeztem a beszélgetésemet Marianne-nal, annál megmagyarázhatatlanabbá vált. Igazán Margitként akartam gondolni rá, ahogy kívánta, de miután most már tudtam valamit múltjáról, valahogy ez az egyszerű név nem illett hozzá, s inkább Marianne-ként gondoltam rá. Mostanáig nem volt személyes kapcsolatom arisztokratákkal, nem is nagyon érdekelték, rám inkább valakinek a karaktere és bizonyos mértékig az iskolázottsága volt hatással. A humoristák gyakran vették célba az arisztokratákat, és ez mindig szórakoztató volt. Természetesen a humoristák, az egyszerű emberek filozófusai, igazán nem törekedtek mélységre, de még ez a felületes jellemzés is sokszor találó volt. A humoristák másik céltáblája a zsidó volt, úgy hogy ilyen alapon valami közöset véltem felfedezni Marianne és közötttem. De mi lehet az oka annak, hogy ez a lány nekem mondja el az élettörténetét? Mi lehet e mögött? És tulajdonképpen ki is ez a Margit-Marianne? Ilyen kérdéseim voltak, de természetesen semmire sem találtam választ, amikor pontosan 6 órakor a Gerbeaudba érkeztem.

Marianne a cukrászda előtt állt az utcán. Üdvözöltük egymást majd elindultunk a Duna-part felé, nyilván itt akarta folytatni abbahagyott beszélgetésünket. Ismét meglepett rendkívüli szépsége, de ennek nem adtam jelét, nagyon világosan tudomásomra hozta előzőleg, hogy az érdeklődése irányomba nem érzelmi.

„Bocsánatot kell kérnem magától” kezdte el „hogy olyan hirtelen szakítottam meg beszélgetésünket amikor, biztos vagyok benne, hogy millió kérdése van. De legyen egy kis türelemmel és én minden kérdésére megpróbálok válaszolni. Talán azért mégsem mindegyikre” tette hozzá, „de hogy jobban megértsük egymást, szeretném ott folytatni, ahol tegnap abbahagytam.” Én csak szótlanul bólintottam, nem akartam megszakítani a gondolatmenetét.

„Másnap gróf C. bevezetett egy nőt és egy férfit a vendégházba, ahol el voltunk szállásolva. Mindketten kisebb bőrönddel jöttek, amelyek tele voltak kozmetikai felszereléssel, parókákkal és más dolgokkal, amikről nem is tudtam, hogy mire valók. ‘A feladatunk az’ mondotta a férfi, ‘hogy a külsejüket úgy változtassuk meg, hogy Önök is reprodukálni tudják naponta, mert mi nem leszünk itt segíteni. A hölgyek részére nem lesz túl nehéz, kapnak parókákat, szemüveget és olyan kozmetikai anyagokat, amiket könnyen tudnak használni. Ami nagyon fontos, hogy minden nap ugyanúgy nézzenek ki, hogy a külsejük azonos legyen az új személyazonossági igazolványon lévő fényképpel. De hadd kezdjem el a munkámat Önön’ mondta apámnak. A kolleganője elkezdett rajtunk dolgozni, mialatt a férfi, aki a szakmának művésze lehetett, teljesen új arcot kreált apámnak. Amikor elkészültek velünk, akkor utasítottak arra, hogy mindent szedjünk le magunkról, s kezdjük el előlről az átalakításunkat az ő segítségük nélkül. Egy rövid déli pihenő után, s miután többször átalakítottuk sikeresen magunkat, az ember így szólt: „Gratulálok Bán Antal úrnak és feleségének és magának, Margit. A személyazonossági papírjaik itt lesznek rövidesen, Isten áldja meg mindnyájukat.”

„Az én munkámban nincsen sok helye szentimentalizmusnak”, folytatta Marianne „de nem tudtam ellenállni a kísértésnek, hogy ismét ezt a nevet válasszam, amikor megtudtam, hogy küldetésem célpontja Magyarország lesz. De most túl nagyot ugrottam előre, s ez nyilván újabb kérdésekre ad magának alkalmat. De legyen türelmes.”

„1944 március 22-én, három nappal a német megszállás után kaptuk meg új személyazonossági papírjainkat. ‘Emlékezz Alajos, vagy inkább Antal’ gróf C. mondotta vacsora után ‘te az én dunántúli földbirtokom gazdatisztje vagy, aki tanácskozni jöttél ide a birtokot illetően. A hölgyek pedig vakációznak, mialatt mi dolgozunk. Talán észrevetted Marianne,

hogy már elmúltál 18 éves a papírjaid szerint, s már nem jársz iskolába. Hogy édesapád mennyit mond el nektek a következő idők munkájáról, azt én rábízom. Talán azonban minél kevesebbet tudnak, annál kevésbé veszélyes, fordult apámhoz. Én elkészítettem egy ívet, ahol elegendő információ van a városról, ahonnan jöttetek. Tanulmányozzátok gyorsan, de azután égersétek el. Én a helyi hatóságokkal kapcsolatban vagyok, s ha valaki netalán érdeklődne felőletek, meg fogják erősíteni a történetet. De ez nagyon valószínűtlen, szükség esetén az én szavam elegendő lesz, végül is én véres szájú náci szimpatizáns vagyok, én közéjük tartozom.”

„Másnap apám zárt ajtók mögött tárgyalt gróf C.-vel és egy néhány ismeretlen látogatóval. Édesanyám és én ki akartuk próbálni új külsőnk megbízhatóságát és elmentünk a belvárosba vásárolni. Találkoztunk ismerőseinkkel, jó barátainkkal, akik közül senki sem ismert fel bennünket. Ez megerősítette önbizalmunkat. Apámmal alig találkoztunk, egész nap távol volt, késő este érkezett haza kimerülten és nagyon keveset mondott el napjáról. A következő napokban anyám és én néha üzeneteket, borítékokat, kisebb csomagokat vittünk anélkül, hogy részleteket tudtunk volna. Később tudtuk csak meg, hogy apám és csoportja, aminek a fedőneve ‘Sasfiók’ volt, két irányban dolgozott. Az egyik feladatuk volt előkészíteni a talajt egy teljes fordulatra. Képviselőik Londonban és Moszkvában tárgyaltak, hogy minél kedvezőbb bánásmódban legyen részünk a béketárgyalásokon, ha Magyarország fegyveresen a németek ellen fordul. Idehaza előkészületeket kellett tenni a fordulat megvalósítására a kormány megkerülésével, miután a kormány tagjai vagy nácik voltak vagy teljesen megbízhatatlanok. Csak a kormányzó és legbizalmasabb szűk köre tudott a tervekről.”

„A második fontos küldetésük volt emberéletek megmentése. Sajnos az SS azonnal munkához látott magyar csatlósaiak segítségével, akik még a megszállás előtt listákat készítettek azokról, akik náci Németországot elleneztek. Ezek közül nagyon sokat le is tartóztattak, de azok, akik érezték a veszélyt, vagy figyelmeztetésben részesültek eltűntek s ezeket a náci apparátus szünet nélkül kereste. De apám és csoportja búvóhelyeket létesítettek, sőt több budai barlangot berendeztek és élelmiszerrel láttak el a menekültek számára.”

„Maga biztosan emlékszik az 1944 március 19-e utáni kritikus időkre” folytatta Marianne. A Vörös Hadsereg egyre közelebb ért a határainkhoz, de a magyar hatóságok az SS felügyelete alatt legfontosabb dolguknak a zsidók deportálását tekintették. A kormányzó erőteljesen tiltakozott ez ellen, a németek, hogy megszegyenítsék, egy alacsony rangú SS tisztet küldtek közölni vele, hogy követelését elutasították. A kormányzó gyakorlatilag elvesztette a hatalmát, a megszálló németek csak eltűrték a jelenlétét, úgy hogy a további munkát a földalatti szervezeteknek kellett végezniük. Sajnos az ellenállás vidéken elég gyenge volt, s nem tudták megakadályozni a zsidók deportálását, ahol sokan alig várták, hogy eltávolításuk után kirabolhassák házaikat. Nagyon jól emlékszem, hogy egyik este apám kitört magából: ‘Ez a nemzet olyan mélyre süllyedt, szégyenlem hogy magyar vagyok. De ennek ellenére nem adhatjuk fel a küzdelmet’. A ‘Sasfiók’ csoport éjjel-nappal dolgozott nagyon veszélyes körülmények között. Emberek százait helyezte el hamis papírokkal, sokat kicsempészték Svájcba. Azt hittük, hogy ez a lidércnyomásos állapot meg fog végre változni, amikor október 15-én a rádióban közzétették a kormányzó beszédét, amelyben elrendelte a németekkel való szembeszállást és a szövetségesekhez való csatlakozást. Sajnos nem így történt, a kormányzót letartóztatták, ami után a terror iszonyatos méreteket öltött. Azt hiszem maga nagyon jól emlékszik arra a decemberre. Én azt is tudom, hogy maga hol bujkált.”

Félbe kellett szakítanom. „Marianne vagy Margit, a jó Isten tudja, hogy maga kicsoda! Honnan tudhatja azt, hogy én hol bujkáltam 1944 decemberében?”

„Úgy látom, hogy a türelem nem tartozik az erényei közé” mondotta kissé ugratva. „Mielőtt ma este elválunk, sok mindent meg fog érteni.” De a válasza nem elégített ki és gyanússá tette Marianne-t. Úgy éreztem, hogy valamiféle ügyesen felállított csapdába sétálok. Így tudnak embereket letartóztatni vagy zsarolni - gondoltam.

„1944 október 15-e és 1945 februárja között, amikor Buda felszabadult, a ‘Sasfiók’ csoport végezte azt a munkát Budán, amit Wallenberg végzett a pesti oldalon. Az utolsó napokban az SS valahogy tudomást szerzett a ‘Sasfiók’ csoport létezéséről, körülvették gróf C. kastélyát és megpróbálták elfoglalni. Gróf C.-nek valóságos arzenálja volt a pincében, fel volt készülve az ellenállásra. Még anyám is, aki fegyvert csak róka vadászaton használt, részt vett a harcban. Végül is a nácik lerohanták a vendégházat, ahol gróf C. és mások hősi halált haltak. Másnap reggelre tervezték a kastélyt elfoglalni, de a Vörös Hadsereg elűzte őket. Azt hittük, hogy felébredtünk ebből a valószínűtlen és kegyetlen álmából.”

„Másnap reggel a kastély előtt felástuk a keményre fagyott földet és eltemettük halottainkat. Gróf C. és mások, az igazi hősei ennek az időszaknak, ott fognak aludni örökké és erőt fognak adni nekünk, a túlélőknek, hogy munkánkat folytassuk. Ezek voltak apámnak a felejthetetlen szavai a rövid ceremónia alatt. A következő napon két szovjet tiszt látogatott meg bennünket és felkérték apámat, hogy menjen el velük a főhadiszállásra, ahol valamilyen fontos tanácskozást fognak tartani. Ekkor láttam apámat utoljára.”

„Hónapokon keresztül mindent elkövettünk, hogy megtaláljuk apámat. Köztudomású volt liberalizmusa, s ez sok ajtót nyitott ki számunkra, mindenki segíteni akart. De mihelyt a szálak a szovjet megszállók irányába mutattak, mintha egy betonfalba ütköztünk volna. Nagyon sok ismert kommunista vezető magáévá tette ügyünket, de ők sem voltak képesek megtudni valamit. A szovjet megszállók nyilván nem bíztak a magyar kommunistákban sem.

1947-ben barátaink azt tanácsolták, hogy hagyjuk el az országot. Anyám is úgy vélte, hogy több esélyünk lesz Franciaországból kutatni apám után, ahol egyik nagybátyám élt, aki a háború alatt a francia légierő alezredesként harcolt. 1947 júliusában, amikor befejeztem korábban félbeszakított középiskolai tanulmányaimat, felszálltunk az újból üzembe helyezett Orient Expresszre. A vonaton majdnem egyedül voltunk, s ahogy fájó szívvel kinéztem a poros ablaküvegen keresztül, pusztulást és rombolást láttam mindenfelé. Ez volt az én országom, ez volt a vereséget szenvedett hazám, amit apám segített volna demokráciaként újjáépíteni. E helyett azonban, ha egyáltalán életben volt, valahol fogságban tartották. Ez az ember, aki saját életét másokért olyan önzetlenül kockáztatta, nyomtalanul eltűnt.”

Lassan besötétedett, Marianne látszólag kimerült, ahogy ismét átélte életének ezt a szörnyű időszakát. Leültünk egy padra, s egy darabig teljesen szótlanok voltunk. A korábbi gyanakvásom elpárolgott, minden szavát elhittem. A csöndben én magam is újból átéltem annak az időnek a fájdalmait, azt a nyarat 1944-ben, amikor szüleimet bedobták egy marha vagonba és kegyelem nélkül gázhalálra ítélték. Soha nem volt elég lelki erőm részletek kérdezni a túlélőktől. Sok évvel később Amerikában találkoztam anyám legjobb barátnőjével de a könnyes viszontlátás után tőle sem voltam képes kérdezni utolsó útjukról. Csak annyit tudtam, hogy amikor megérkeztek, Mengele a szüleimet az egyik irányba terelte, Sára nénit a kis lányával a másikba. Ők ketten túléltek Auschwitzot, de elvesztette fiát és férjét. Én a mai napig sem vagyok képes szembe nézni a tényekkel, s talán soha nem is fogok.

Marianne visszanyerte önuralmát és folytatta a történetét:

„Ahogy letelepedtünk Franciaországban, azonnal igénybe vettünk minden fajta összeköttetést apám érdekében. Nagybátyám megközelítette a szovjet követséget, diplomaták a szövetséges országokból megpróbáltak közbelépni, híres francia kommunisták irodalmi és politikai körök-

ből próbálkoztak, de a válasz mindig ugyanaz volt: 'Mi semmit nem tudunk gróf Bánfalvyról'. A szovjet diplomaták talán őszinték is voltak, ők sem tudták áttörni a KGB falait."

„Anyám teljesen tönkre ment. Tudta, hogy apám milyen odaadó és nemes gondolkodású ember volt és milyen értékes szolgálatokat tehetett volna hazájának. Nem tudta felfogni, hogyan lehet egy ilyen embert nyom nélkül eltüntetni. Azért soha nem adta fel a reményt, bár közben szemlátomást sorvadt. Nem volt igazán beteg, de egy napon halva találtam az ágyában, a szíve szakadt meg."

Megfogtam Marianne kezét, s egy ideig úgy sétáltunk egymás mellett, mint testvérek, akik felidéztek fájdalmas emlékeiket.

„Amikor befejeztem tanulmányaimat a Sorbonne-on, nagybátyámon keresztül meghívtak egy interjúra az 'Idegen Nyelvek Intézetébe'. Ez még nem volt különös, mert mint újságíró növendék orosz és angolt választottam. Itt most bizonyos dolgokról nem beszélhetek" mondta Marianne, ahogy rám nézett. „Annyit mondhatok csak, hogy ez az 'intézet' fedőneve volt egy másfajta intézménynek. A további beszélgetéseinkben az egyszerűség kedvéért csak mint 'intézetet' fogom említeni. Az interjú napokig tartott, főleg politikai jellegű volt. Végül is állást ajánlottak a titkos szolgálaton belül: „Nagyon veszélyes időket élünk, a demokrácia, amiért harcoltunk, halálos veszedelemben van egy olyan rendszer részéről, amely minden módon gátlás nélkül alá akarja aknázni és elpusztítani. Ha a csatatéren találkozoznánk, akkor könnyebb volna a helyzetünk, de ez a háború, ami már elkezdődött, nem ott folyik. Az ellenség gyáván elrejtőzik, jól szervezett, idealista és fizetett ügynökei vannak. Le kell őket lepleznünk, hogy harcolhassunk ellenük."

„Tíz napot adtak, hogy meggondoljam magam, de nekem nem volt szükségem ennyi időre. Én pontosan tudtam, hogy ki az ellenség. Amikor feleскettek és felszólítottak, hogy röviden beszéljek a motívumomról, ezt mondtam: „Én sajnos nagyon jól tudom, hogy ez a bűnös rendszer milyen eszközökkel dolgozik ártatlan emberek ellen. Én felajánlom az életemet, hogy küzdjek ellene."

„Most már nagyjából tudja, hogy miért vagyok itt. Azért léptem kapcsolatba magával, mert módom volt egy vastag dossziét tanulmányozni magáról. Én talán többet tudok a maga múltjáról, mint amennyire maga vissza tud emlékezni. Mi tudjuk azt is, hogy a szövetkezeten keresztül embereket mentett meg az éhínségtől, volt bátorsága kiállni az elesettek mellett. Szükségünk van a segítségére, de mielőtt dönt, jól gondolja meg, hogy mennyire hajlandó részt venni gyakran veszélyes vállalkozásokban. Ha úgy dönt, hogy ezt nem vállalja, én megértem és a véleményem nem lesz kevésbé elismerő. Két hét múlva kapcsolatba fogok lépni magával és függetlenül attól hogy mit döntött, meghivat egy eszpresszóra. Addig is 'au revoir' és Marianne elment anélkül, hogy bármit is kérdezhettem volna."

Sétálva mentem a belváros felé. A Duna korzó tele volt emberekkel, az este nagyon kellemes volt. Ahogy átnéztem a budai oldalra, a távoli fények halványan hunyorogtak. Valahol, egy kastély előtt, ami most talán valamilyen pártszervezet székhelye, sírok vannak minden jelzés nélkül, ahol derék emberek alusszák örök álmukat. De én életben vagyok, s ha most nem ragadom meg ezt az alkalmat, akkor azok hiába áldozták fel az életüket. Tisztában voltam azzal, hogy bármit is teszek, én egyedül nem válthatom meg a világot, de ha jó szándékú emberek összefognak, talán sikerül. Ha Marianne, ez a gyönyörű fiatal lány, képes volt a könnyű párisi életet feladni egy jó ügyért, akkor kérem a jó Istent, hogy adjon nekem is erőt ahhoz, hogy követhessem. Tudtam, hogy készen vagyok bármilyen feladatra. Nem féltem, nem volt semmi rezervációm, de éreztem, hogy az életem egy új szakaszba lépett."

NYOLCADIK FEJEZET

ÉLŐ HALOTTAK

Egy héttel később nővérem és Rodolfo visszajöttek Bécsből. Szokásom szerint a következő vasárnap meglátogattam őket, s meglepetésemre Editet is ott találtam.

„Remélem nem kifogásolod” mondta a nővérem, „hogya folytatjuk ezt a hagyományt s Edit is vendégünk lesz a vasárnapi ebédekre.”

„Természetesen nem, de ha tudtam volna, akkor jöhettünk volna együtt is, hiszen még mindig egy fedél alatt lakunk.” Nem volt szokatlan, hogy elvált házaspárok együtt laktak, tekintettel arra, hogy lehetetlen volt lakáshoz jutni. Ahol a válás ellenséges volt, ott ez a körülmény kínos helyzeteket teremtett, de a mi esetünkben ez nem állt fenn. Én kiköltöztem a konyha melletti kis szobába, s mindketten független életet éltünk annak ellenére, hogy ugyanabban a lakásban laktunk. Abban állapodtunk meg, hogy a lakás végül is Edité lesz, s én a megtakarított pénzünk felhasználásával megpróbálok valahogyan lakáshoz jutni.

Jó szerencsénk ismét mellénk állt a lehetetlen lakáshelyzet ellenére. A bérházakat, de még olyan házakat is ahol több mint négy lakás volt, államosították. Házkezelősegeket szerveztek, amelyeknek a feladata lett volna a milliárdnyi dolog megoldása, amivel korábban a háztulajdonosok foglalkoztak. Igaz, hogy már évek óta igazán ezeknek az épületeknek nem volt gazdájuk; amióta a háború után rögzítették a lakbéreket, a tulajdonosok elvesztették jogaikat szabadon kiadni a lakásokat. A házadók gyakran magasabbak voltak, mint a rögzített lakberek, s a háztulajdonosok nagy része egyszerűen nem törődött többé a tulajdonával. A lakók maguk próbálták úgy ahogy a lakásokat rendben tartani, de ezen kívül semmi nem történt maguknak az épületeknek a karbantartása érdekében. Amikor a házakat államosították, a kommunista kormány egyik érvelése az volt, hogy kénytelenek voltak a házakat államosítani, mert a tulajdonosaik elhanyagolták őket. A tény az volt, hogy a kormány politikája következtében a háztulajdonosok nem tehettek egyebet, mint hogy elhagyják tulajdonukat, s ráadásul a kommunisták még őket okolták.

Most, hogy az épületek teljesen a hatóságok keze alá kerültek, a társbérlet veszélye csak fokozódott. Nagyon kevés új lakást építettek, s azokat amúgy is csak a „jó káderek” kapták. Az egyik szocialista megoldás a társbérletek kiterjesztése volt. Családok, akik nagyobb lakással rendelkeztek a megengedettnél, kétségbeesetten kerestek olyanokat, akiknek módjuk volt a lakások leválasztásához, hogy így elkerüljék az enyhén szólva nyomasztó társbérletet.

Egy mérnök ismerősöm, aki az egyik államosított építővállalatnál dolgozott, de munkaideje után illegálisan ugyan, lakások leválasztásával foglalkozott, talált egy orvos házaspárt Szent István körút 2. alatt, akik hogy megóvják magánéletüket, feladták majdnem a fele lakásukat leválasztás céljából. S amikor beköltöztem új lakásomba, amelyik egy nagyméretű nappali szobából, alkóvból és fürdőszobából, egy miniatűr konyhából és előszobából állt, barátaimat meghívtam egy jelmezes estélyre, de amikor Edit és barátai is megjelentek akkor „válóperünk megünneplésévé” vált, s utána elkezdődött új legényéletem.

* * *

„Valamit találtam számodra” mondta Rodolfo ebéd után. „Bécsben találkoztam Ábrányi Auréllal, aki különböző nyugati újságoknak és rádió állomásoknak a kelet-európai tudósítója. Hogy honnan szerzi Bécsben az információit, nem tudom, de beszélgetésünk folyamán megemlítettem neki, hogy te szeretnél egy földalatti újságot kiadni. Szerinte sokkal hatásosabban

lehetne ellenállást szervezni, az embereket kirázni letargiájukból, ha vállalkoznál arra, hogy a Szabad Európa Rádió tudósítója lennél. A SZER nagyon szeretne megbízható híreket szerezni Magyarországról, hogy így, a rádió szolgálat szavahihetősége emelkedjék. Olyan érzést szeretnék teremteni a magyar hallgatók között, mintha tudósítók ott járnának a budapesti és más utcákon. Ez talán megfélemlítené a kommunista hatóságokat, ha a rendszer kegyetlenségeit a rádió hullámain keresztül lelepleznék, s akkor talán még a nyugati kommunista szimpatizánsok sem hunynának szemet a dolgok fölött, akiknek a véleményére a kommunisták nagyon érzékenyek. Ahogy Ábrányi leírta” folytatta Rodolfo „az eredmény kétszeres volna. A magyar nép nem érezné magát teljesen elhagyottnak, s ez életben tartaná a reményt egy jobb jövőben, de ugyanakkor a kommunisták talán kissé kevésbé lennének kegyetlenek, miután tartanának a Szabad Európa Rádió leleplezéseitől. Mit gondolsz?”

„Nagyon érdekes és csábító ajánlat, de ismered eléggé Ábrányit ahhoz, hogy megbízzunk benne? Több olyan hír van forgalomban, hogy azok közül akiket elfognak a határon szökés közben, az ÁVH gyakran átenged egy néhányat a határon abból a célból, hogy nekik dolgozzanak. Természetesen ez nem bizalomra megy, valahogyan az itthon maradt hozzátartozókkal zsarolják az ilyen beépített spicliket.”

„Örülök, hogy ilyen óvatos vagy” válaszolta Rodolfo. „Nekem vannak kapcsolataim akiken keresztül talán leellenőrizhetjük Ábrányi megbízhatóságát. Rám jó benyomást tett, de ez természetesen nem jelent semmit.”

„De még más valami is történt Bécsben. Találkoztam egy régi kedvenc tanárommal a piarista gimnáziumból, aki amellet, hogy piarista szerzetes volt, latint tanított. Magyarországról való elmenekülése óta a legismertebb katolikus jótékony célú intézménynek a bécsi vezetője volt. Magyarországon nagyon sok ember él a külföldi, főleg amerikai hozzátartozók segítségével, de mire kézhez kapják az átutalt összeget, gyakran a vásárlóereje ezeknek az összegeknek a tizedére süllyed, mert a Magyar Nemzeti Bank átszámítási kulcsának semmi köze a küldött dollárok igazi értékéhez. Megkerülni a Nemzeti Bankot nagyon is fontos, részben azért mert így nem juthatnak a kommunisták külföldi valutához, de még sokkal fontosabb az, hogy a fekete piacon a sokszorosát lehet kapni annak, mint amit a Nemzeti Bank kifizet. A külföldi magyarok, általában nem gazdag emberek, többségük munkásember és komoly áldozat részükről havonta 10-20 dollárt küldeni, ami illegális átváltással szűkösen elegendő családokat megmenteni az éhségtől. A kérdés az” folytatta a szerzetes, „hogyan juttassuk a fekete piacon átváltott forintot Magyarországra?”

„Oh, tudom, hogy mire akar rávenni tanár úr” mondtam, „de nem tudtam megállni, hogy komoly maradjon az arcom” folytatta Rodolfo. „Ha jól emlékszem, a gimnáziumban nem telt el nap, hogy a szerzetesek ne hangsúlyozták volna ki az egyenes, becsületes életmód fontosságát. És most az én kedves tanárom csempészt akar csinálni belőlem.”

„Tudom, tudom fiam” válaszolta Boldizsár tanár úr mosolyogva. De ez jó ügy, s különben sem kell tartanod semmitől, nekem jó összeköttetésem vannak odafent. Minden meg lesz bocsájtva, biztosíthatlak róla. De komolyan” tette hozzá „nem hiszem, hogy a te helyzetekben foglalmad lenne arról, hogy mennyi ember él Magyarországon a legnyomorúságosabb körülmények között. Ki segítsen rajtuk, ha nem mi?” Lenyúlt az asztal alá és egy kis bőröndöt nyomott a kezembe, aztán felállt, melegen megölelt és megáldott. De mielőtt elment, megjegyezte: „Hívjál fiam azonnal, ha ismét itt vagy” majd megfenyegetett, ahogy azt az iskolában csinálta velünk „ne várass engem sokáig, mert megnyúzlak”, és ezzel otthagyott. Kinyitottam a bőröndöt, tele volt magyar pénzzel és egy hosszú listával.”

„Milyen ironikus” Rodolfo hozzátette „ez a magyar pénz egy teljes kört írt le. Én véletlenül tudom, hogy a magyar pénz miért kapható ilyen bőségben és olcsón Bécsben. Talán emlékszel Szekeres Józsira, aki osztálytársam és jó barátom volt végig a piarista gimnáziumban. Nem fogod elhinni, de magas rangban a Nemzeti Bankban dolgozik, s annak ellenére, hogy nem kimondottan munkás vagy paraszt származású, aktív tagja a kommunista pártnak és teljes bizalmukat élvezi, pedig az apja magas rangú katonatiszt volt és arisztokrata származású.”

„Vannak ilyen furcsa kivételek” válaszoltam. „Én az állásomnál fogva sokszor kerülök kapcsolatba a könnyűipar miniszter helyettesével, aki nem más mint Csikós-Nagy Béla, aki az első világháború után egyik fiatal egyetemi vezére volt a szélső jobboldali ‘ébredőknek’. Nehéz megérteni ezeknek az embereknek a gondolkodását.”

„Azt hiszem Józsi csak velem őszinte. Valahogy úgy tekint engem mintha a gyóntató papja lennék, s kitálalja legbensőbb érzéseit is. Talán így akar enyhíteni a bűnös lelkiismeretén, valahogy megmagyarázni az ellentmondást a múltja és a kommunista pártbeli tagsága között. Amit én most neked elmondok, még Évinek sem mondtam el soha. Ez egy abszolút titok, nem szabad Józsi életét veszélybe hozni. Elmondta nekem, hogy az utolsó másfél évben egy új megbízatása van. Havonta legalább kétszer, de gyakran háromszor is Bécsbe utazik, s magával visz két hatalmas bőröndöt megtömve magyar pénzzel. A Déli Pályaudvarról vonaton utazik az osztrák határig, ahol egy autó várja két szovjet tiszttel, az egyik civilben van a másik egyenruhában. Az oroszok szerepe az, hogy biztosítsák Józsi és bőröndjei zavartalan megérkezését Bécsbe a szovjet megszállási zónán keresztül.”

„Bécsben egy elegánsan berendezett lakás várja őt az Operngassen. Soha senkivel nem találkozik, de telefon kapcsolatba lép két valuta üzérrel, s amelyik a több dollárt ígéri, annak adja el a forintokat. Ezután elviszi a bőröndöket a bécsi főpályaudvarra, és elhelyezi egy számozott ruhatári szekrényben. A szekrény kulcsát hozzátapassza egy mágneshez, amit aztán elhelyez óvatosan az egyik telefonfülke aljában. Ez után ismét telefonál a vevőjének, aki az ő számát nem is tudja, és megmondja, hogy hová helyezte el a kulcsot.”

„A kulcs birtokában a valuta kereskedő elviszi a bőröndöket, és a ruhatári szekrényben hagyja a dollárokat. Ezzel a módszerrel a kockázat lényegesen le van csökkentve, nem beszélve arról, hogy a lakásban több különféle paróka és más felszerelés áll rendelkezésére, amivel óvatosságból álcázza magát. Másnap a lakása előtt egy autó felveszi és elviszi a magyar határhoz, onnan vonaton hazautazik, magával hozva több ezer dollárt. A magyar kormány annyira szenved a valuta hiánytól, hogy Józsinak teljesen szabad keze van a valutacsere árában megegyezni.”

„Én nem szívesen terhellek ezzel a titokkal” folytatta Rodolfo, „mert ha valamit nem tudsz, az nem hozhat bajba. Hiába vallathat az ÁVO valamiről amiről nem tudsz, de ha tudomásod van róla, nekik meg vannak a módszereik, hogy kicsikarják belőled. De ezt az ügyet mégis fel kellett tárnom előtted két okból. Részben azért, mert szükségem van a segítségedre kikészíteni a velem hozott pénzeket, de ugyanakkor be kell szerveznünk még valakit, mert te ezt egyedül nem volnál képes végrehajtani. Másodsorban, meg akarom kérni Józsit, hogy vigye ki a jelentéseidet Bécsbe, anélkül, hogy tudná mi van a lezárt borítékban. Megígértem Ábrányinak, hogy valahányszor Bécsbe utazom, akkor magammal viszem a riportokat. De ez csak ritkán fordul elő, és annak ellenére, hogy jogomban áll a heti diplomáciai futárcsomagban bármit kiküldennem, és tudom, hogy bécsi kollégám megértené a helyzetet és továbbítaná jelentéseidet Ábrányinak, mégsem akarom a futárszolgálatot esetleg kompromittálni, mert nagyon kínos lenne, ha ez valahogy kitudódna. Biztos vagyok benne, hogy Józsi minden további nélkül elviszi magával a lezárt borítékot és bedobja majd Bécsben.”

„Most pedig elérkezett az ideje annak, hogy döntsél. Valóban akarsz a Szabad Európa Rádió-nak és Ábrányin keresztül más külföldi rádióknak dolgozni? Ez az amit tényleg akarsz, végre elégedett leszel, hogy teszel valamit az országodért? Enyhíteni fogja ez azt a nyomasztó érzést, a tehetetlenséget a rendszerrel szemben? Ezek nagyon fontos kérdések, de a döntés a tiéd és csakis a tiéd. Ez a terv is veszélybe hozhatja a biztonságodat, de talán kevésbé veszélyes, mint a korábbi terved. Ez természetesen csak viszonylagosan jár kevesebb veszéllyel, mert a legjobban kidolgozott tervek is balul üthetnek ki. Ne döntsél most. Nekem különben is beszélnem kell Józsival és le kell ellenőriznem Ábrányi megbízhatóságát. Nagyon alaposan fontold meg a döntésedet. Persze talán a legokosabb volna, ha az egész dolgot elejtenéd, s belevetnéd magad újonnan visszatért legényéletedbe.”

„Csak nem irigysz? Ne felejtse el, hogy a sógoroddal beszélsz!”

Tudtam, hogy a következő napokban határoznom kell. Azt már eldöntöttem, hogy milyen választ adok Marianne-nak, de most ez az új lehetőség adódott. Végre valamit tehetnék az ellenállás szellemének fenntartásáért, ugyanakkor segíteni tudnék azokon az elesetteken, akik külföldi rokonaik és barátaiak küldeményeiből tengetik életüket. Ugyancsak felelősséget éreztem mint szövetkezeti elnök, azoknak az irányában, akiket mint osztályidegenként törvénytelenül felvettünk a szövetkezetbe, s akik tőlem remélték, hogy ott átvészélhetik a kemény időket.

Visszaemlékeztem Rodolfo figyelmeztetésére a veszélyekről. A kommunista sajtóból is következtethettem az esetleges következményekre. De a sajtó közvetve ösztönző erővel is szolgált. Naponta cikkeztek a Szabad Európa Rádióról, mint az imperialisták gonosz összeesküvőiről. Időnként megjelent egy-egy hír az ilyen „imperialista ügynökök” letartóztatásáról, tárgyalásairól, hosszú büntetéseikről és a gyakori kivégzésekről. Annak ellenére, hogy a Szabad Európa adásait zavarták, az emberek közel hajolva a rádióhoz gyakran kivették az adások értelmét. A Szabad Európa Rádió gyakran változtatta a hullámhosszait, aminek következtében napokon keresztül tisztán lehetett fogni, mindaddig, amíg az új hullámhosszakat is elkezdtek zavarni. A helyzet egyre veszélyesebbé vált, mondhatnám túlzás nélkül, hogy vérre ment. A Kommunista Párt el volt szörnyedve attól a lehetőségétől, hogy akik hallgatják a külföldi rádiókat, azok nem adják fel a reményt. Ugyanakkor tehetetlenül dühöngtek, amikor a rádió adások leleplezték a rendszer gonoszságait. Akikre főleg besúgók adatai alapján rá tudták bizonyítani, hogy hallgatják a külföldi rádiókat, azok gyakran eltűntek és még a jobbik esetben valamelyik internálói táborban kötöttek ki.

A terror egyre nőtt. 1951 június 15-e és június 20-a között 40.000 családot telepítettek ki Budapestről. Az internálói táborok megteltek. Kistarcsa és Recsk, két falu amelyeknek a nevét eddig nem is hallottuk, olyan hírhedtté váltak mint a szibériai internálói táborok. Kéthly Anna és több ismert szociáldemokrata is eltűnt, de az időnkénti tisztogatás a Kommunista Pártban megerősített abban a hitemben, hogy költői igazságszolgáltatás igenis létezik. Kádár János belügyminisztert, akinek fennhatósága alatt a hírhedt ÁVH működött, letartóztatták és a maga bőrén tapasztalta a borzalmakat, amiket mások elszenvedtek. Körmeit kitépték és a honvédelmi miniszter fia, Farkas Vladimir, az ÁVH ezredese a szájába belevizelt.

Egy héttel később Rodolfóval találkoztam a Vadvirág eszpresszóban.

„Nehéz, agonizáló heted lehetett” mondta. „Ha úgy határoztál, hogy nem veszel részt egy ilyen veszélyes vállalkozásban, ne hidd, hogy az én véleményem megváltozik rólad. Talán ez volna a legbölcsebb.”

„A döntés számomra nem volt nagyon nehéz. A munkámon keresztül barátokkal való beszélgetéseim és gyakran a kommunisták megjegyzései következtében én tisztán látom, hogy az ország milyen nyomorúságos helyzetben van, és ez megkönnyítette a döntésemet. Ennek ellenére nem határoztam könnyelműen. Egy hét múlva a kezeden lesz az első cikkem és készen vagyok segíteni a Bécsből hozott pénzek szétosztásában.”

Amikor Rodolfótól elváltam, gyalog tettem meg a két kilométeres utat hazáig. Átsétáltam a közelmúltban újjáépített Margit hídon. A levelek gyönyörű őszi színekben pompáztak és a hűvösödő levegő az arcomba vágott. A tél már nem lehetett messze, de éreztem, hogy bármilyen kemény tél előtt is állok, a tavasz biztosan el fog jönni...

* * *

Hirtelen minden kívánságom teljesült. Alkalmam lesz az ellenállás szellemét életben tartani cikkeimmel a Szabad Európa Rádión keresztül, szolgálni ezt a fontos katolikus jótékony célú intézményt, amelyik a nincstelen emberek sorsán enyhít a küldött pénzek kikézbesítésével, de különösen ez a nem várt kapcsolat Marianne-nal, ami ugyan veszélyesnek tűnt, de nagyon fontosnak a kommunisták elleni harcban. Nem tudtam, hogy fog minderre időmből telni, különösen most, hogy újból legényemberként elég változatos kezdett lenni a társadalmi életem. Egyik alkalommal munkából hazafelé egyik barátom így jellemezte a helyzetemet. „Én egy néhány perc múlva otthon leszek, a feleségem már vár egy frissen elkészített jó vacsorával, de te szegény barátom betérsz a Közértbe, veszel magadnak 10 deka meleg kolbászt és kenyeret, s magányosan megvacsorázol, és ezért a helyzetért igazán sajnállak. Vacsora után elhelyezkedem egy kényelmes fotelben a kandalló előtt és akkor ismét eszembe jutsz. De akkor már nem sajnállak, hanem tiszta szívemből irigyellek.”

* * *

Át kellett teljesen szerveznem az életemet. Rádöbbsentem, hogy túl sokat vállaltam magamra, segítségre volt szükségem. De kiben bízhatok meg? Edit jutott eszembe. Megkérdeztem tőle, hogy hajlandó lenne-e a SZER számára színházi kritikákat írni. Ez mindenképpen érdekes feladat volt, tekintve, hogy Budapest mindig híres volt változatos és nívós színházairól. A kommunisták természetesen megpróbálták a színházat, mint minden mást, a pártpropaganda eszközévé tenni, és a Szovjet Unió kulturális komisszájának a hatása egyre nyilvánvalóbbá vált. Szovjet darabokat lefordítottak, ezek mind a párt dicsőségét zengték. Az emberek java része természetesen elkerülte ezeket az előadásokat, csak amikor ingyen színház jegyeket osztottak ki az üzemi párt vezetőségek, akkor teltek meg a színházak úgy ahogy. Ha azonban valamilyen klasszikus darab volt műsoron, vagy az Operaházban volt előadás, az emberek elkapkodták a jegyeket.

Hírek, pletykák, rémhírek állandóan keringtek arról, hogy mi is folyik a színpalak mögött. Színészeket kis vidéki színházakba száműzték, de akik kellő lelkesedést mutattak a párt irányában, azokat bőségesen jutalmazták. Mondvacsínált ünnepségeken okleveleket, kitüntetésekkel osztottak ki a társutas művészek között. De természetesen azt is tudták, hogy a címek mellett a nagy fizetések, a szörnyű lakásviszonyok ellenére kiosztott luxus lakások, és autók biztosítani fogják ezeknek a gerinctelen művészeknek a lojalitását. A fasisztákkal együttműködő színészeknek, mint Páger Antalnak, nemcsak megbocsátottak, de minden jóban részesítették őket, ha a „szocialista realizmusért” kezdtek lihegni. Tekintve, hogy csak a szocialista realizmus volt az egyetlen megengedett művészi forma, a kommunista rendszerben ami szabad az kötelező.

Ez a nevetségessé süllyedt színházi élet elegendő anyagot adott Editnek és szellemes és magas nívójú kritikái nagy sikert arattak a SZER szerkesztőségében. Rövidesen kaptam egy gratuláló levelet (nem a magyar postán keresztül) Ábrányitól, amelyben rendkívüli dicséretekkel illetett mindkettőnket. Jól eső érzés volt, hogy a munkánkat értékelték, ami arra lelkesített, hogy még több és megbízhatóbb hírrel lássam el a SZER rádiót.

A gazdasági életben teremtett kommunista káosz, az ÁVH-tól való félelem, a kulturális komisszárok terrorja, a hivatalos újságok állandó hazudozásai, az undorító örökös dicsérete a „nagy” Szovjet Uniónak és hazánk „bölcs vezérének” Rákosinak, bőséges adatokat biztosítottak cikkeimhez. Még mielőtt Józsi Rodolfo kérelmére rendszeresen kivitte cikkeimet és postán továbbította Ábrányinak, Rodolfo megtudta nyugati kapcsolataim keresztül, hogy Ábrányiban megbízhatunk, annak ellenére, hogy két alkalommal disszidált. Az első esetben elfogták és feleségével együtt mindössze egy néhány hónapot töltött börtönben. Amikor másodszor próbálta az országot illegálisan elhagyni, akkor sikerült neki, de szép és fiatal feleségét nem vitte magával. Állítólag azért úszta meg Ábrányi olyan könnyen a sikertelen disszidálását, mert a Horthy rendszer alatt családja rendkívüli módon segítette a földalatti kommunista mozgalmat. Ezek után a megnyugtató hírek után cikkeim rendszeresekké váltak, a kapcsolatunk Ábrányival megbízhatónak tűnt... Többször kaptam tőle dicsérő sorokat, mert híreim jók és gyakran szenzációsak voltak. De a szerencsém is gyakran közbejárt az abban, hogy jó anyaghoz jutottam.

Továbbra is rendszeresen találkoztam Gézával. Barátságunk az egyetemi éveink alatt szilárdult meg, annak ellenére, hogy Géza meggyőződéses kommunista volt, rólam pedig tudta, hogy én enyhén szólva kritikus szemmel nézem a helyzetet. Géza kérésére megváltoztattuk a találkozóhelyünket, amit akkor nem indokolt meg, s időnként a jogász szövetség klubjában jöttünk össze, amit én nem bántam, mert a klub rendkívül jó hely volt hírszerzésre. A tagok ügyvédek, bírók és más olyan személyek voltak, akik valamilyen kapcsolatban voltak a jogászsággal. Érdekes keverék volt, nagyon kevés meggyőződéses kommunista volt közöttük, akikkel szemben a többség óvatossággal viselkedett. Barátokra tettem szert, beszélgetésbe elegyedtem olyanokkal, akiknek fontos állásuk volt. Megtanultam olvasni a sorok között, s gyakran térítettem a társalgást érzékeny politikai témákra, anélkül, hogy bárkiben is a legcsekélyebb gyanút keltettem volna fel.

Az utolsó találkozásunkkor Géza ragyogott a boldogságtól. „Csak nem lettél az ÁVH főügyésze” ugrattam.

„Nem, semmi ilyen nem történt, de meg kell mondanom, hogy nagyon boldog vagyok, mert vőlegény vagyok.”

„Ki a szerencsés kislány? Remélem jó káder.”

„Te csak nem akarsz megjavulni” válaszolta Géza. „Te azt hiszed, hogy mi kommunisták éjjel-nappal csak a Párttal foglalkozunk. Szó sincsen róla! Munka után mi is lányok után járunk, mint mások, mi igazán nem vagyunk olyan különbözők.”

„Tudom én azt, de nem hagyhattam el ezt a jó alkalmat, hogy kissé ugrassalak. Különben is te vagy az egyetlen kommunista azok közül akiket ismerek, aki nem vesztette el a humor érzékét. Nos, most beszélj róla.”

„Talán emlékszel arra a szilveszterre, amikor bemutattak Mártának?”

„Persze, hogy emlékszem,” mondtam de hozzátettem kissé habozva: „Mi történt az apjával? Még nagyon jól emlékszem, amikor sírva feltárta, hogy az édesapja nyomtalanul eltűnt.”

„Ezután az este után Márta megkért, hogy segítek neki az apja megkeresésében. Utánajártam a dolognak, s kiderült, hogy az apját tévedésből tartóztatták le, valakivel összetévesztették. Természetesen azonnal szabadlábra helyezték és a minisztérium írásban bocsánatot kért.”

„Ezek után Márta felhívott és megkérdezte, hogyan köszönheti meg segítségemet. Ez kissé zavarba hozott, de feltaláltam magam és azt válaszoltam, hogy nagyon is megfelelő jutalom lenne, ha meghívhatnám egy eszpresszóra. Találkoztunk és egyre többször találkoztunk, végül is bátorságomat összeszedtem és megkértem a kezét. A meghívód úton van, de személyesen akartam veled ezt a jó hírt közölni, szeretném ha te lennél a tanúm az esküvőnkön.”

„Nem tudom kellőképpen kihangsúlyozni, hogy mennyire örülök, végre meg fogok ismerkedni a családdal is. Add át kézcsókomat Mártának, még ha ő is az oka, hogy a legjobb barátom ezennel elveszti szabadságát. De a szívem mélyén irigyellek. Még nagyon jól emlékszem arra a pillanatra, amikor Edit megígérte, hogy hozzám jön, és be kell vallanom, hogy még mindig nem gyógyultam ki teljesen a válásunkból. De valamit meg kell tőled kérdezniem. A te fontos és bizalmas állásodban a feljebbvalóid nem kifogásolták, hogy egy református papnak a lányát akarod elvenni?”

„Nem, nem kifogásolták, a családjának a múltja makulátlan, az apja részt vett az ellenállásban. De én különben is jó kiképzést kaptam, és el tudom választani a magánéletemet a hivatalomtól, még a jövőendő feleségemtől is és természetesen a kíváncsiskodó legjobb barátomtól is. De mennem kell” mondta Géza. Szívélyesen megöleltük egymást s rendeltem egy újabb szimpla eszpresszót.

A kávé egy nagyon csinos pincérnő szolgálta fel. Beszédbe elegyedtünk, de egy néhány pillanat múlva mennie kellett, nehogy a többi vendég fellázadjon. Gyorsan randevút kértem tőle, s másnap este elmentünk vacsorázni.

Kati történetén nem voltam túlságosan meglepve. Egy földbirtokos lánya volt, a földjüket a földreform idején kisajátították. Korán ment férjhez, a házasságukból - ami nem volt boldog - egy kisfiú született, s válása óta nyolc éves kisfiával élt egy kis budai lakásban. Vacsora után meghívott magához ahol éjfél utánig beszélgettünk. Ezután többször is találkoztunk és kapcsolatunk egy gyönyörű barátsággá fejlődött. Kati rendkívül művelt, olvasott személy volt, igazi nagypolgári család terméke. Az elvált férjétől tartásdíjat kapott a kisfia után, s a klubban való állásából és főleg a borraivalókból élt a kisfiával.

Ahogy jobban és jobban megismertük egymást, beszélt fiatalabb testvéréről. Péter Párizsban volt amikor a második világháború kitört és a francia légierőnél szolgált. Amikor hazajött, csatlakozott a Kiszgazda Párthoz és később a miniszterelnök, Nagy Ferenc titkára lett. Az állása igazán nem volt politikai, de a kommunista felügyelet alatt lévő ÁVO figyelte, mert azt hitték, hogy valamilyen megbízatással érkezett haza a háború után Franciaországból. Egyik este későig dolgozott, s szokás szerint a miniszterelnökség egyik kocsija várt rá, hogy haza vigye...

„De ezen az estén” folytatta Kati „nagyon jól emlékszem még a dátumra is, 1947 szeptember 17-e volt, Péter nem jött haza. Nem nyugtalankodtunk emiatt, mert már máskor is előfordult, hogy valamelyik barátnőjével töltötte az éjszakát. Diplomás, jó megjelenésű fiatal ember volt, fontos állása volt, a legtöbb fiatal nő ellenállhatatlannak találta. De egy-egy ilyen éjszaka után mindig hazajött, megfürdött és áttöltözött. De ezen a napon nem. Felhívtuk az irodáját, de csak annyit tudtak mondani, hogy nem jött be dolgozni. Családunk pánikba esett, én még aznap délután bementem hivatalába, a miniszter elnök fogadott, aki maga is aggódott Péter sorsa fölött. Természetesen megígérte, hogy mindent el fog követni. Sajnos még a miniszter elnök hatalma sem volt elegendő ahhoz, hogy a megszálló szovjet hatóságoktól valamilyen

segítséget kapjon. Az ÁVO biztosította a miniszterelnököt, hogy nekik semmi részük nem volt ebben az ügyben és ezek után Nagy Ferenc Vorosilovhoz fordult. Vorosilov, a szovjet marsall, aki elnöke volt a négyhatalmi megszálló bizottságnak a háború után, megígérte, hogy utána néz, de a miniszterelnök soha sem hallott tőle semmit ebben az ügyben. Valahányszor hivatalosan találkoztak a következő hetekben, Vorosilov mindig kitérő, semmitmondó választ adott. Hetekkel később egy levelet kaptunk. A borítékban egy használt villamosjegy volt, az egyik oldalán a címünk, a másik oldalán a következő: 'Szovjet fogságban vagyok'. Megismertük Péter kézírását."

„Legalább annyit tudtunk” folytatta Kati, „hogy Péter életben van. Ezek után évekig nem hallottunk semmit felőle, de két évvel ezelőtt kaptunk egy levelet. A levél erősen cenzúrázva volt, de megtudtuk, hogy még mindig életben van. Három héttel ezelőtt, késő éjszaka valaki becsengetett. Apám ijedten ment az ajtóhoz, az éjszakai csengetések nem sok jóval biztattak. De az ajtóban ott állt Péter, csak az árnyéka annak a jóképű fiatalembernek, aki volt."

„Azóta lassanként, részletenként elmondta, hogy mi történt vele. Én említettem neki, hogy ismerjük egymást és a maga sógora külföldi diplomata. Valósággal könyörgött, hogy beszélhessen magával, hogy magán és a sógorán keresztül a világ tudomást szerezhesen olyan szörnyűségekről, amikről a világnak fogalma sincs."

„Én szívesen találkozom Péterrel” mondtam. Természetesen fogalmuk sem volt arról, hogy nekem milyen kapcsolatom van a Szabad Európa Rádióval!

Másnap találkoztam Kati lakásában Péterrel. Legalább kétszeresének tűnt az évei számánál. A haja ősz volt, kemény vonások vésődtek az egykor jóképű fiatal ember arcába. Péter ott folytatta a történetet, ahol Kati abbahagyta.

„Azon a bizonyos szeptemberi napon késő éjszakáig dolgoztam majd leszóltam az ügyeletes tisztnek, hogy munkámat befejeztem. Mire leértem az utcára, már ott várt egy szovjet gyártmányú kényelmes autó. Felületesen üdvözöltem a gépkocsi vezetőt, nem vettem észre, hogy nem a szokásos személy volt. Ahogy beszálltam a kocsiba, valaki hátulról erősen meglökött, úgy, hogy beestem az autóba. Az az egész jelenet olyan hirtelenül és váratlanul történt, hogy még alkalmam sem volt magamat megvédeni vagy megkérdezni, hogy mi is történik. Valaki egy zsebkendőt nyomott az arcomba, és megéreztem a kloroform jellegzetes illatát."

„Amikor felébredtem” folytatta „világos volt. Valamilyen katonai priccsen feküdtem. Egy néhány pillanatig azt sem tudtam, hogy mi is történt velem. Körülnéztem, egy kis szobában voltam, a priccs mellett csak egy kis asztal és egy szék volt az egész berendezés. Az ablak tejüveg volt s rácsok borították. Még félig kábultan az ajtóhoz vonszoltam magam és dörömbölni kezdtem. Egy kis idő múlva hallottam, hogy kulcs fordul a zárban, egy szovjet katona bedugta a fejét, barátságosan rám mosolygott és ismét bezárta az ajtót."

„Megpróbáltam a gondolataimat rendbe szedni. Mit keresek én a szovjet hatóságok kezében? Mielőtt a miniszter elnök titkára lettem, az államvédelmi hatóság alaposan lenyomozott, a múltam makulátlan volt."

„Néhány perccel később az ajtó kinyílt, s ugyanaz a katona intett, hogy kövessem. Ahogy kiléptem az ajtón, még arra sem volt időm, hogy körülnézzek, mert azonnal a szomszédos szobába kellett belépnem. A katona intett, hogy üljek le. Elöttem egy íróasztal volt, egy szék mögötte, egy irodákban szokásos fém szekrény, lényegében egy egyszerűen berendezett irodahelyiség volt. A katona mögöttem állt, a távolból villamos csengetést hallottam. Valahol a városban lehettem, de hol?

Hirtelen kinyílt az ajtó, egy középkorú, tipikusan szovjet módra öltözött civil lépett be. Leült az asztal mögé, szemügyre vett, aztán felállt, előre jött és leült az íróasztal sarkára és megszólalt magyarul, bár érezhetően erős akcentussal: 'Letartóztatásban van, ha nyugodtan marad, semmi bántódása nem lesz'. Ezután anélkül, hogy még egy szót is szolt volna, kiment a szobából. Igazán meg sem voltam ijedve, az volt az érzésem, hogy valami tévedés következtében vagyok itt és rövidesen szabadlábra helyeznek. Alig 2-3 percre rá két szovjet tiszt lépett be. Az egyik kihúzott a zsebéből egy nagyméretű zsebkendőt, a kezembe nyomta és intett, hogy kössem be vele a szemeimet. Egy pillanatig haboztam, mire kivette a zsebkendőt a kezemből és ő kötötte be a szemeimet."

„Csillapodj le Péter” Kati közbeszólt. Kávéval és kuglóffal kínált bennünket. Péter megevett egy jó nagy szeletet, de kért még egyet. Amikor megette a második szeletet, megitta kávéját, hátradőlt elégedett arccal a foteljében és szinte bocsánatot kérően megjegyezte: 'Remélem, hogy soha nem fogjátok megtudni, hogy az éhség milyen kegyetlen. Én még most is úgy érzem, hogy nagyon éhes vagyok, s azt hiszem, hogy ez az érzés végig fog kísérni egész életemen.'

„Miután a szemeimet bekötötték, az egyikük karon fogott és kivezetett a szobából. Mentünk egy néhány lépést, majd egy lépcsőn lefelé, s éreztem, hogy kiléptünk az épületből, mert a hűvös őszi szél az arcomba vágott. Hallottam, hogy egy autó ajtaja kinyílt. Betoltak a kocsiba, valaki mellém ült, aztán megbilincseltek s azt hiszem, hogy a bilincset hozzákapcsolták valamilyen oszlophoz. Ez után a vezető irányából hangot hallottam németül: 'Maradjon nyugton, egy hangot sem akarok hallani.' Miután a szemeim be voltak kötve, teljesen elvesztettem a tájékozódási képességemet. A kocsis elég gyorsan ment, időnként lelassult és meg is állt egy néhány pillanatra. Városokon és falvakon mehettünk keresztül, a kísérőim alig váltottak egy-egy szót egymással, az volt az érzésem, hogy alusznak. Végül is a kocsis megállt, a zsebkendőt levették a szemeimről. A lábaim a több órás út következtében meg voltak merevedve, alig tudtam kiszállni az autóból. Ahogy körülnéztem, egy szépen gondozott nagy kertben találtam magam, szemben volt egy kisebb barokk kastély. A kísérőim otthonosan mozogtak, s elindultunk a gyönyörű faragott ajtójú bejárat felé. A hall gazdagon és ízlésesen volt berendezve. Egy oldal ajtón keresztül egy folyosóra kerültünk, s onnan egy kis szobába vezettek. A szoba falát elegáns tapéta borította, de a berendezés rendkívül spártai volt. Egy szék, egy kis asztal és egy ágy párnával és két katonai pokróccal. Az ajtót bezárták mögöttem, s ismét egyedül voltam. Egy kis idő múlva egy szovjet katona behozott egy fatálcán egy nagy tányér levest, s mellette egy másik tányéron főtt káposztát és egy csomó húst. Akkor döbbsentem rá, hogy milyen éhes vagyok, s mindent megettem. Ahogy befejeztem, az ajtó kinyílt és egy jól ápolt fiatal szovjet tiszt lépett be és intett, hogy kövessem. Különösnek találtam, hogy nem mögöttem jött, hanem előttem, mintha már nem is volnék fogoly. Felmentünk egy lépcsőn ahol a folyosó szőnyegezve volt és minden kimondottan elegáns. Megálltunk egy nagy fehér szárnyas ajtó előtt, kinyitotta és megszólalt tökéletes magyarsággal: „Parancsoljon befáradni.”

A szoba az előző tulajdonos könyvtára lehetett. A szovjet tiszt leült egy gazdagon faragott íróasztal mögé és engem is hellyel kínált. Egy néhány pillanatig farkasszemet néztünk, de aztán megszólalt: „Öntől függ, hogy meddig marad itt. Mi mindent tudunk Önről, de ha őszintén mindent bevall, akkor hamarosan rendezhetjük a helyzetét. A legkisebb részletekig el kell mondania, hogy a franciák milyen megbízatást adtak magának, amikor visszatért a háború után Magyarországra.”

„A vád olyan felháborító volt, hogy egy pár pillanatig szóhoz sem jutottam. Aztán megmondtam, hogy nekem senki az ég világon semmi megbízatást nem adott és semmiféle hivatalos személy sem állt velem szóba, mielőtt haza költöztem. Megkérdeztem, hogy hol is

vagyok és hogy milyen bizonyítékok alapján tartanak fogva. A kihallgató tiszt nagyon udvarias volt, de a kérdéseimre nem válaszolt. Ezután egy katona visszakísért a szobámba. A kihallgatásom hetekig tartott, minden nap megmondtam, hogy semmit sem tudok bevallani, mert nincs mit. A kihallgató egyszer sem emelte fel a hangját, ezek alatt a hosszú hetek alatt mindvégig udvarias maradt.”

„Egy napon végül is elém tett egy ívet orosz szöveggel. Azt mondta, hogy írjam alá és azután elbocsájtanak. Aláírtam minden habozás nélkül, boldog voltam, hogy az egész ügy végre mögöttem van. Ezután egy katona jött be, ismét bekötötte a szemeimet, és kivezetett egy várakozó autóhoz. Nem bilincseltek meg, mint előzőleg, reméltem, hogy ezáltal a hosszú út kényelmesebb lesz. Nem több, mint tíz perc múlva azonban az autó megállt. Kiléptem, a zsebkendőt levették a szemeimről. Egy hosszú tehervonat mellett voltunk, a kis állomás-épületen ez állt: Baden. Akkor rádöbbsentem, hogy Bécs külvárosában vagyunk, Badenben, ahol a szovjet kémelhárítás hírhedt központja volt az újonnan elfoglalt kelet-európai államok ellen.”

„Még arra sem volt időm, hogy jobban körülnézzek, amikor egy szovjet katona az egyik marha szállító vagonhoz vezetett, kinyitotta az ajtaját, és hátulról megnyomott, hogy fel tudjak lépni a kocsiba. Egy néhány percig tartott, amíg a sötét kocsiban tájékozódni tudtam. Akkor már nyolc másik fogoly volt ott, s amint beszédbe elegyedtünk, kiderült, hogy mindnyájunknak többé-kevésbé ugyanaz volt a története. Mindnyájan ártatlanok voltunk, s akkor még nem döbbsentünk rá, hogy az orosz nyelvű jegyzőkönyv, amit aláírtunk, a ‘beismerő’ vallomásunk volt kémkedésünket illetően, s mindnyájan 25 éves kényszermunkára voltunk ítélve.”

A teherkocsi mindkét oldalán volt egy néhány fából összeácsolt fekvőhely pokrócokkal. Középen egy kis primitív vaskályha volt, mellette valamennyi szén és egy vas hordó, ami az illemhelynek szolgált. A többiek már egy néhány napja ott voltak, időnként hallani lehetett a vagonokon az ajtók csapkodását, amikor újabb foglyokat tuszkoltak be.”

Péter cigarettára gyújtott, hátradőlt, mélyet lélegzett és folytatta történetét.

„Néhány nap múlva a vonat elindult. A vagon repedésein keresztül lesve sejtettük, hogy Magyarországon megyünk keresztül. Kis papírfoszlányokra üzeneteket írtunk, s kituszkoltuk az ajtó alatti résen. Ezeknek egyike érte el a családomat. A szovjet határon átszálltunk hasonló vagonokba, de ezek már a szovjet széles vágányú vasutakra illettek és láttuk, hogy a hosszú vonat kizárólag rabokat szállított. Az utunk talán hat hétig tartott. Egyszer naponta kaptunk valamilyen nyomorúságos kosztot. Csak üldögéltünk a félhomályban nem tudván, hogy milyen sors vár ránk. Amikor végül a vonat megállt, s leszállhattunk, alig tudtunk lépni. Azt tudtuk, hogy valahol a Szovjet Unióban vagyunk, de nem tudtuk, hogy hol. Egy kis ütött-kopott épületen, ami végállomása volt ennek a vasútvonalnak egy soha nem hallott név volt: Vorkuta.”

* * *

„Vorkuta” folytatta a SZER bemondója „a 20. század rabszolgavárosa, jelenleg 200.000 élőhalott temetője. Egyike a szovjet ‘halálvárosoknak’, ahol az emberek tízezrei pusztulnak el, de ahova az utánpótlás szüntelenül árad az N.K.V.D. jóvoltából.

Vorkuta Szibéria legészakibb részében az ú. n. Komi szovjetköztársaságban fekszik, lakói valamennyien 10-25 évre ítélt szovjet és külföldi állampolgárok. A rabszolgavárosban jelenleg is több ezer magyar fogoly sínylődik, sok tízezer orosz, lett, litván, észt, finn, japán, német, olasz, román, lengyel, bolgár, jugoszláv és kisebb számban francia, spanyol, görög, török és egyéb nemzetiségű fogoly van.

A város a tundra közepén fekszik, körülötte több ezer km távolságban nincs semmiféle lakott hely. Az év kilenc hónapjában kb. -50 fok C az átlagos hőmérséklet, míg 3 hónapig rekkenő meleg van. A város hatalmas területen fekszik, s bár drótkerítésekkel és őrtornyokkal van körülvéve, megszökni nem nehéz. Akik megkísérelték, mind rajtavesztettek. A hideg, vagy a portyázó járőrök, a tundra vadállatai mind olyan veszedelmes ellenségei a menekülő rabnak, hogy ha az egyiket ki is tudja kerülni, elpusztítja a másik. A rabok faházakban laknak, amelyek aránylag jól fűthetők, de ezekből kilépve a borzalmas hideg rengeteg áldozatot követel. Arcukat vastagon zsírral kenik be, sapkájuk alól csak a szemük látszik ki. Az európai ember számára elviselhetetlen hideg ellen egyszerűen nem lehet védekezni. Hiába öltöznék a rabok meleg vattaruhákba, a hideg átjárja csontjaikat. Rengeteg ember pusztul el fagyhalál következtében, nagyon sok amputált van. A város lakói kőbányákban de főleg szénbányákban dolgoznak. A vidék rendkívül gazdag szénben, s a városba vezető vasútvonalon szüntelenül mozgásban vannak a szerelvények. Vorkuta, a rabváros, a szovjet ipar fő szénellátója.

A városban aránylag kevés az olyan személy aki nem elítélt. A különböző vállalatok vezető tisztviselői ugyan ilyenek, de kevés munka kivételével mindent a rabok csinálnak. Igen megerősített N.K.V.D. őrség vigyáz a város nyugalma. A több ízben előfordult lázadást minden esetben vérbe fojtották.

A foglyok munkájukért fizetést kapnak, amennyi a szűk létfenntartásukhoz elegendő. Az üzletekben kevés élelmiszer és meleg ruhanemű kapható. A foglyok egy részének megengedik a levelezést, de csak nagyon kevés külföldi írhat levelet, s azok közül is csak igen kevés érkezik meg a címzettekhez. Minden levél szigorú cenzúrán megy keresztül. A város lakóinak túlnyomó többsége évek hosszú sora óta nem tud életjelt adni hozzátartozóinak, sok olyan ember él itt, akit a hozzátartozók már régen halottnak hisznek. Halottak, élőhalottak.

Heti 60 óra munkaidő kötelező és a normák nagyon szigorúak. A bányák teljesen elhanyagoltak, halálos szerencsétlenségek szinte naponta következnek be, ezek azonban már mindenkit hidegen hagynak, hiszen sehol nem olyan olcsó az emberélet mint Vorkutában, a halálvárosban. Tekintve, hogy a szovjet rendszerben a nők „egyenrangúak” a férfiakkal, ez természetesen a rab nőkre is vonatkozik. Szénbányákban, kőfejtő telepeken egyaránt ott látni ezeket a szerencsétlen elhurcolt fiatal és idősebb nőket, akik ahelyett, hogy gyermeket szülnének, életet adnának, betöltenék asszonyi hivatásukat, „egyenrangúan” cipelik hátukon keserves keresztjüket, amíg össze nem esnek és elpusztulnak.

A foglyok között veszedelmesen pusztít a skorbut, hiszen főzelékhez, gyümölcshöz egyáltalán nem jutnak. Tömegesen vannak olyan harminc év alattiak, akiknek már minden foguk kihullott. A nélkülözés, a reménytelenség, a betegségek azt a hatást keltik, mintha a városnak csak öreg lakói lennének. Az elkínzott, fénytelen szemű, fagyott, kirepedezett, felsebzett bőrű asszonyok és férfiak átlagos életkora ebben a börtön városban nem több mint 30 év, mégis alig látni olyan embert, aki 50 évesnél fiatalabbnak tűnne.

A város primitív kórháza állandóan zsúfolt. Itt is rabok dolgoznak, rabok az orvosok, rabok az ápolók, de tehetetlenek a pusztító betegségekkel szemben, mert gyógyszerhez nem jutnak. Ami kevés gyógyszert kapnak, azt a kórház polgári alkalmazottjai rendszeresen ellopják, s a súlyosan beteg raboknak összekuporgatott utolsó filléreikért fekete áron eladják. Munkaidejük után a rabok kevés idejükkel szabadon rendelkeznek. Van színjátszó csoportjuk, énekkaruk, s könyvtáruk. A könyvtárban természetesen csak az undorító szovjet irodalom található. Kevés sportfelszerelés is rendelkezésükre áll, de nincs aki igénybe vegye. Ezekben az úgynevezett szabad tevékenységekben csak a fiatalok, az újonnan érkezettek kapcsolódnak bele, amíg van erejük. De aztán lassan ezek is elfásulnak, megbetegszenek, s eluralkodik rajtuk is a legszörnyűbb betegség, a melankólia. A rabok ülnek nyomorúságos szobáikban, csak ülnek és

várnak. Várnak valami csodára, ami megnyitja börtönüket, de amiben már maguk sem hisznek. Hozzá tartozóikra gondolnak, az éjszakákat és nappalokat, a heteket, hónapokat és éveket átzokogó hitvesekre, apátlan-anyátlanná vált gyermekeikre. Ez is veszélyes, mert az örületbe vezethet. A város tele van hisztériás elmebetegekkel. Rengeteg az öngyilkosság. A halottakat elégetik, mert temetni nem lehet. Nem lehet, mert a föld acélkeményre van fagyva, s mert a sírok árulkodhatnak.

Vorkutáról, a szovjet halálvárosról szóló riportunkat hallották” folytatta a rádióbemondó. „Azt hisszük, hogy ez az első részletes beszámoló a szovjet halál táborokból. Felhívjuk a figyelmüket, hogy holnap további részleteket fogunk közölni.”

„Nos” fordultam Péterhez, „a kívánságod teljesült, az egész világ hallotta a történetedet. Viszonzásképen csak annyit kérek, hogy a közöttünk lefolyt beszélgetésről soha senkivel ne beszélj, beleértve a szüleidet is. Nem mondhatom meg neked, hogy hogyan sikerült ezt a cikket a Szabad Európa Rádióhoz eljuttatnom. Amiről nem tudsz, az nem árthat neked. Azt is meg kell mondanom, s remélem, hogy ezzel nem bántlak meg, hogy leellenőriztem a történetedet. Jó szerencsém hozta, hogy beszéltem Karig Sárival, akinek a nővére Júlia, a szövetkezetünkben titkárnő, s aki bizalmasan már beszélt nekem húgáról, akit körülbelül veled egyidőben engedtek haza. Mindent megerősített amit tőled hallottam. A folytatása a történetnek, amire a rádió bemondó utalt, sok részletet tartalmaz Karig Sári sorsáról, letartóztatásáról, mint a budapesti Angol Követség tolmácsa, majd végzetes útjáról Vorkutába, s többek között, hogyan operálták le megfagyott melleit. Nagyon jól emlékszik rád és sokszor üdvözl.”

„Oh, kedves Sárka” mondta Péter „nagyon boldog vagyok, hogy ő is kiszabadult. Sári neve” folytatta hihetetlen szomorúsággal szemeiben „nagyon keserves emlékeket hoz vissza, amiről még senkinek sem beszéltem. Egy évvel azután, hogy Vorkutába érkeztem, találkoztam egy finn lánnyal, aki szintén fogoly volt. Titokban elvettem feleségül, egy fogoly pap adott össze bennünket, az egyik tanú Sári volt. Később feleségemnek született egy gyönyörű kislánya, de büntetésből, két hónappal később, amíg én a bányában dolgoztam, elvitték mindkettőjüket és soha többet nem hallottam felőlük.”

KILENCEDIK FEJEZET KÖNYVÉGETÉS

A biztonság kedvéért még egyszer megnéztem a címet mielőtt becsengettem. Néhány pillanat múlva az ajtón lévő függönyt valaki félrehúzta, aztán egy nő kissé kinyitotta az ajtót s tartotta egyik kezével, miközben másik karján egy sápadt két év körüli gyerek ült. Fiatal asszony lehetett, de a szeme körüli ráncok és fáradt arca nehéz időkről tanúskodott. A bőre fehér volt, a szeme szintelen. Önkénytelen mozdulattal összehúzta blúza kivágását és gyanakodva nézett rám.

„Kulcsárékat keresem” mondtam.

„A férjem nincs itthon” aztán egy kis zavart csend után hozzátette: „Munkát keres. Miért akar vele beszélni?”

Egy mozdulatot tettem a lakás felé, jelezve hogy bent szeretném folytatni ezt a beszélgetést, de az asszony nem mozdult.

„Talán magával is elintézhetem az ügyemet, de szeretnék bejönni.”

„Természetesen, természetesen” válaszolta zavartan. „Jöjjön be és foglaljon helyet.”

Beléptem egy rendkívül tisztán tartott egy szobás lakásba. A bútorok középosztálybeli ízlésre utaltak, de valamilyen különös szag volt a levegőben, nem kellemetlen, de mégis érezhető.

Ahogy leültem és kigomboltam a kabátomat, a fiatal asszony leült velem szemben. Ahogy agyonviselt ruháját és kopott papucsát néztem, rádöbrentem, hogy a szegénység szagát éreztem.

„Hoztam maguknak egy kis pénzt.”

„Nekünk pénzt?” mondta hitetlenül. Azonnal éreztem, hogy nem jöhettem volna jobbkor. Ez az asszony és gyerek éhesek lehetnek, nagyon éhesek.

„Igen maguknak hoztam” válaszoltam gyorsan, minél hamarabb szerettem volna a kezébe adni a pénzt.

„De miféle pénz ez?”

Rápillantottam a jegyzeteimre. „Kulcsár Tamás küldött 1000 forintot” és kivettem az előre összekészített pénzt a zsebemből. Az asszony rámnézett reménykedve és egyben rémülten. Talán elképzelte gyorsan, hogy 1000 forintért mennyi tejet és kenyeret vehet. Talán szeretne volna kikapni a kezemből a pénzt és lerohanni az üzletbe, hogy vásároljon a gyerekének; de ennek ellenére nem mozdult.

A férjét elbocsájtották állásából, mert kitudódott róla, hogy egyik bátyja Amerikába disszidált, a fiatal asszony pedig, miután apja kereskedő volt, osztályidegennek lett nyilvánítva. A férje könyvelő volt, s nem tudott fizikai munkát vállalni miután egyik lábára sántított. Sok mindenüket eladták az idők folyamán, de az utolsó napokban már annyijuk sem volt, hogy élelmiszert vásároljanak. De mindezek ellenére is félt elfogadni a pénzt. Nem tudta megérteni, hogy a sógora Cleveland, Ohióból hogyan küldhetett nekik pénzt egy teljesen idegen személlyel. A félelme, jellemzően a kommunista terrorra, nagyobb volt mint az éhsége.

„Kérem” mondotta halkan „én nem tudom, hogy ez miféle pénz, nem fogadhatom el a férjem nélkül.” De ahogy beszélt hozzám, a szemei szinte könyörögtek, hogy ne higgyek neki.

Megpróbáltam megnyugtatni amint a pénzt a kezébe tettem. A tekintete még mindig kételkedő volt, de az arca szegénységet és reménytelenséget tükrözött.

Elköszöntem és elindultam. Ahogy az ajtóhoz léptem, hirtelen utánam jött, s kezet nyújtott. Amint bezártam magam mögött az ajtót, tisztán hallottam, hogy felzokogott. És miközben lassan lementem a lépcsőkön, a szívem mélyén én is vele sírtam.

Eddig a pillanatig igazán nem tudtam, hogy emberek milyen nyomorban élnek. Nem tudtam elfelejteni az arcát amelyre félelem és kétségbeesés vésődött, egy elfelejtett osztály tragédiája, akiket igazságtalanul vádoltak és terrorizáltak. Ez volt az eredménye a marxista osztályharc teóriájának, amelynek vélt ellenségekre volt szüksége, hogy így elterelje a figyelmet az igazi problémákról, amiket maguk okoztak. Aki nem földnélküli parasztnak, vagy munkásnak volt a gyermeke, az megbízhatatlannak lett minősítve, sokszor a 'nép ellenségének kiáltották ki. A párhuzam a faszizmussal ijesztő volt. Csak egy sárga karszalag vagy csillag hiányzott. A nácik alatt az ellenség a zsidó volt, most az osztály idegen.

Több család volt a listámon. Mindnyájan ijedtek voltak, először, de végül is örömmel fogadták a pénz küldeményt. Számomra ezek a látogatások elviselhetetlenekké váltak, nem voltam képes szembe nézni a nyomorúságos körülményekkel, amiben emberek éltek. Csak az vigasztalt, hogy olyan hálások voltak, de ez sokszor kényelmetlenné is vált. Egy idősebb asszony megölelt és ezt mondotta: „Tudom, hogy a jó Isten küldte magát, a hátralévő napjaimban imáimba fogom foglalni.”

Rodolfo biztosított arról, hogy más valaki fogja ezt a munkát végezni, engem csak azért kért meg, hogy valamennyi tapasztalatot szerezzünk és felmérhessük az esetleges veszélyeket ezzel a küldetéssel kapcsolatban. És valóban, Balatoni Béla, Rodolfo húgának a férje örömmel vállalta a megbízatást. Balatoni könyvkötő volt, 35 éves, magas, nagyon jó megjelenésű, bizalomgerjesztő külsejű. Tagja volt már a Horthy rendszer alatt a szociáldemokrata pártnak és a szakszervezetnek. Mint szociáldemokrata hitt a szocializmusban, ami könnyebb volt a Horthy rendszerben, mint jelenleg, amikor állítólag megvalósult. Minden illúzióját elvesztette a kommunisták-kreálta szocializmusban, ahol csak a falra festett jelszavak biztosították, hogy most csak magának dolgozik.

* * *

Ahogy a gazdasági helyzet fokozatosan romlott, a párt több és több áldozatra buzdította a lakosságot. Hús, vaj, zöltségek egyre ritkábban voltak kaphatók. A kollektív farmoktól több és több beszolgáltatást követeltek a kormány által megszabott nevetséges árakon, amik gyakran alacsonyabbak voltak az önköltségnél. Mialatt Nyugat-Európában a háború utáni években az életszínvonal egyre emelkedett, Magyarországon évekkel a háború befejezése után újból bevezették a kenyérjegyet.

Apátságokat és zárdákat bezártak. Papokat és apácákat fizikai munkára fogtak vagy kitelepítették őket kollektív farmokra, ahol éhbérért dolgoztak. Iskolai tanítókat kötelezték gyorstalpaló orosz nyelvű kurzusokra. A politikai jellegű tárgyalások megszorodtak, egyre több papot hazaárulással vádoltak. A párt újabb áldozatokat követelt. Bevezették az „önkéntes” ‘béke kölcsönt’ amit kötelező volt jegyezni, s ami gyakorlatban egy 10%-os levonást jelentett az amúgy is alacsony bérekből. A gyárakban a normákat állandóan szigorították a párt kívánságának megfelelően, ami azt eredményezte, hogy többet kellett termelni kevesebb fizetésért. Munkaidő után gyakran gyűléseken kellett részt venni, ahol a fáradt és kizsákmányolt munkásoknak a szocializmus dicsőségét hirdették a párt megbízottjai. A rendszer hiányosságainak az oka egy meg nem határozott ‘ellenség’ volt. Ez a burkolt fenyegetés az embereket megfélemlítette és hallgatásra készítette. De mindez nem volt elég...

Állandó rémhírek voltak forgalomban, részben volt alapjuk, de a legtöbb csak hiú reménykedésnek volt az eredménye. Amikor kitört a koreai háború, az emberek bizakodókká váltak. Azt remélték, hogy az Egyesült Államok, az atombomba egyedüli birtokosa, végül is leszámol a Szovjet Unióval és így Kelet-Európa felszabadul. Emberek, békés emberek, felelős emberek, tanult emberek, akik tisztában voltak egy atom háború borzalmaival, azt remélték, hogy egy gyors harmadik világháború meghozza a felszabadulásunkat.

A párt közben újabb merénylet elkövetésére készült, most az irodalmi világgal szemben. Az államosított könyvkiadók és nyomdák folyamatosan elárasztották az államosított könyvesboltokat propaganda anyaggal; Rákosi, Sztálin, Marx és Lenin művei népesítették be a kirakatokat. Korabeli szerzők műveit csak akkor adták ki, ha azok követték a Párt által előírt vonalat. A romantikát felváltotta a párt iránti hűség és nyári csillagos estéken szerelmesek a szocializmus építéséről álmodoztak. Szerencsére a 19. század klasszikusait időnként kiadták. Dickens műveit az angol rendszer jogos kritikájaként tálták, Dosztojevszkij egzisztencializmusát átértékelték a cári rendszer kritikájának, Madame Bovary pedig a francia kapitalista társadalom morális dekadenciáját bizonyította.

Az a hír járta, hogy a Párt tisztogatási akcióra készül az irodalomban. Minden, ami nem volt pozitív a Párt szemén keresztül, azt ki kellett vonni a forgalomból. Ez emlékeztet a hitleri könyvégetésre, amire nagyon jól emlékeztem, annak ellenére, hogy csak tizenéves voltam akkor. Megpróbáltam a részleteket megtudni, azt remélve, hogy ha idejében fel tudom hívni a Szabad Európa Rádió figyelmét, akkor talán még a baloldali nyugati értelmiségiek is fel fogják emelni szavukat ez ellen a barbárság ellen. Ebben az időpontban már csak egy néhány magán kézben lévő könyvüzlet létezett, ahol a tulajdonos maga dolgozott, alkalmazottak nélkül.

Volt egy ilyen kis könyvüzlet a Dob utcában, a körúttól néhány lépés távolságra. Sok-sok órát töltöttem el ebben az üzletben, gyakran csak nézelődéssel, de az idők folyamán több száz könyvet vásároltam itt. Minden megtalálható volt Villontól Thomas Mann-on keresztül Shakespeare-ig. De a két legjobban becsült szerzeményem egy pergamenbe kötött 17-ik századbéli protestáns hitvita volt, felbecsülhetetlen értékű, amit 40 forintért vettem. A másik egy kötet újság volt az 1848-as szabadságharc idejéből. Ez olyan jó papírra volt nyomtatva, hogy több mint száz év után a papír hófehér maradt. A tulajdonos, Szalay, a keresztnévét soha nem tudtam, időnként telefonált, ha újabb érdekes szerzeményei voltak. Egyszer azt mondta: „Ezek az én gyermekeim, jó otthonokba szeretem őket elhelyezni”. Azt reméltem, hogy Szalay többet tud a forgalomban lévő híreknél, s meglátogattam. Magából kikelve fogadott:

„Ezt nem fogja elhinni doktor úr (az üzlet magányában mi nem elvtársztuk egymást)” kezdte el még mielőtt feltárhattam volna látogatásom okát: „Ezek mindent le fognak rombolni, ami nekünk értékes és fontos.”

Kihúzott egy fiókot, abból kivett egy elég vastag könyvet, s lecsapta a pultra. Egy puhakötésű kékszínű könyv volt: ‘Bizalmas lista a Könyvtári Központtól’. Itt van, folytatta, nézze meg a saját szemeivel. Ezzel leroskadtt az egyik kopott, bőrrel bevont székre, az arcát kezeivel eltakarta és ezt mormogta: „Vége, most már mindennek vége van.”

Úgy viselkedett mint egy gyászoló szülő. Emlékeztem rá és most már meg is értettem, amikor azt mondta, hogy a könyveit úgy szereti, mintha a gyerekei lennének. Átfutottam a listán. Fekete listára helyeztek minden fontos irodalmi terméket a Kalevalától a baloldali Sartre-ig. Ez a lista valamilyen káder munkája lehetett, akinek fogalma sem volt az irodalomról. Dickens nem volt többé jogos kritikusa az angol kapitalizmusnak, hanem csak egy maradványa a kapitalizmusnak, amit ki kellett irtani.

Szalay, a könyvesbolt tulajdonosa és közötttem kifejlődött egy kapcsolat, amit nehéz volt meghatározni. Mindketten szerettük a könyveket és nyilvánvalóan gyűlöltük a rendszert, de ennek ellenére soha sem politizáltunk. Nem voltam biztos azért, hogy megbízhatom-e benne, de a szemébe néztem és nyugodt hangon ezt mondtam: „Nekem szükségem van ennek a könyvnek egy példányára.”

Felnézett rám a székéből és szomorúan megjegyezte: „Úgy tűnik, hogy Ön ezt nem érti. Ez a könyv meg van számozva, a Könyvtári Központ egyik képviselője hozta ki. Még leckét is kaptam ennek a ‘tisztogatási akciónak’ a fontosságáról. Ezek az ő szavai voltak, így írta le ezt a jelenkori könyvégetést. Megmagyarázta, hogy az irodalom nagyon fontos eszköze a marxista filozófiának és mostantól kezdve, miután az emberek a megfelelő könyvekből fognak tájékozódást szerezni, még lelkesebben fogják a Pártot szolgálni. A gyomrom már amúgy is majd felfordult, amikor komolyan hozzátette: ‘Az elvtársat ezennel bízva meg a Könyvtári Központ, hogy részt vegyen ebben a fontos munkában. Két héten belül egy listát kell készítenie azokról a könyvekről amik fel vannak sorolva ebben a kiadványban.’ Kivette az aktatáskájából ezt a kékfedelű könyvet és elém tette. Aztán előhúzott egy előre elkészített nyugtát, amit aláíratott velem és hozzátette: ‘Időben értesíteni fogjuk a listán szereplő könyvek megfelelő kezeléséről. Biztos lehet benne, hogy alapos és rendszeres megoldás lesz. Ez az eljárás most a közkönyvtárakban van folyamatban és amikor ezen túl leszünk, akkor kerülnek sorra a könyvesboltok. Egyenlőre nincsen módunkban a magántulajdonban lévő könyveket felülvizsgálni, erre majd később fog sor kerülni. Ahogy befejezte mondanivalóját, melegen kezét fogott velem, ahogy jó elvtársak szokták, és elment.” Szalay felállt a székéből, szembenézett velem és ezt mondta: „Ezek után, hogyan adhatom ezt a számozott könyvet Önnek?”

Én visszanéztem a szemébe és minden szót kihangsúlyozva így válaszoltam: „Minden körülmények között nekem szükségem van egy példányra!”

Egy néhány pillanatig szótlantul meredtünk egymásra, úgy éreztem, hogy szűrős tekintetével az agyamba szeretne látni. Nem tudom mire gondolt, de én természetesen nem beszélhettem az én motívumomról. Ezután lassan, egy halvány mosollyal az arcán így szólt: „Hadd gondolkozzam ezen, jöjjön vissza holnap.”

Ezekben a napokban nagyon kevesen bíztak egymásban. Ekkor már minden város és falu háztömbökre volt osztva, s minden egységnek volt egy pártbizalmija. Hivatalosan a pártbizalmi feladata volt segítséget adni az embereknek mindennapos problémáik megoldásában. A valóság az volt, hogy besúgók voltak, akik állandóan informálták a fölötteseiket. Az emberek életstílusa, egy beszélgetés a borbélynál, vagy egy elejtett megjegyzés egy kocsmában, minden benne volt a jelentéseikben. Ezek a ‘bizalmiak’ általában primitív, kicsinyes, műveletlen emberek voltak, a jelentéseiket befolyásolta irigységük, kisebbségi érzésük. Az eredmény az volt, hogy emberek félelmükben ragaszkodtak a pártvonalhoz. Ez volt még a jobbik eset, nagyon gyakran éjszaka kopogtak az ajtókon, házkutatásokat tartottak és emberek el is tűntek. A cél az volt, hogy akik bírálni merészelik a rendszert, azokat el kell tüntetni és ennek eredményeként a többiek félelmükben a Párt jelszavait fogják szajkózni. Meg kell hagyni, hogy a munkájuk eredményes volt! Az emberek többé nem bíztak barátaikban, és sokszor családtagokban sem, mert nem tudták, hogy ki volt önkéntes besúgó, vagy ki volt az, akit zsarolással belekényszerítettek. Amikor másnap visszamentem a könyvesboltba, próbáltam elhessegetni az ilyenfajta gondolatokat. Én valójában semmit sem tudtam Szalayról, az a tény, hogy még mindig önálló volt, felkelthette volna bizalmatlanságomat. Amikor beléptem az üzletbe, rádöbbsentem arra, hogy milyen könnyelmű vagyok és hogy ez

milyen bajba sodorhat, de ekkor már késő volt. Különben is minden áron meg akartam szerezni ennek a könyvnek egy példányát.

„Jó reggelt Doktor Úr” fogadott Szalay. Nagyon ritkán szólított ilyen formálisan, s nem tudtam, hogy ezt mire véljem. „Álmatlan éjszakát okozott nekem, de elhatároztam, hogy megpróbálok segíteni. Én igazán nem tudom, hogy miért van szüksége erre a kiadványra, de már megtanultam, hogy az ember minél kevesebbet kérdez, annál kevesebb baj érheti.”

A kezembe nyomott egy géppel írott levelet ami a Könyvtári Központnak volt címezve. A levélben kérte a ‘Bizalmas Listának’ egy másolatát, miután az eredeti példányát valaki ellopta, amit már be is jelentett a rendőrségnek. „Enélkül nem tudom elvégezni a rám rótt feladatot” fejezte be a levelet.

„Vigye el ezt a levelet az Apponyi téren lévő Könyvtári Központba és sok szerencsét kívánok. De miután már bejelentettem a rendőrségen, hogy ezt a példányt valaki ellopta, hát tegye el” és a kezembe nyomta a könyvet. Rendkívül meg voltam lepve, nem hittem, hogy ilyen könnyen hozzájuthatok ehhez a fontos kiadványhoz. Persze a neheze még hátra volt, mert kellett szereznem egy másik példányt a Könyvtári Központtól.

„Nem tudom, hogyan fejezzem ki a leghálásabb köszönetemet a segítségéért” mondtam „de attól félek, hogy aki elolvassa ezt a levelet, s egy csepp józan esze van, annak ez gyanús lehet. Mit mondjak, ha megkérdik tőlem, hogy miért én hoztam el ezt a levelet?”

„Mondja az igazat. Ön vevő az én üzletemben, néha én teszek szívességeket, most én kértem meg, hogy segítsen ki. Nem zárhatom be az üzletet egy fél napra. Ami az utalását a józan észre illeti, nem hiszem, hogy ez probléma lenne. Ha tudná, hogy milyen primitív káderek dolgoznak ott, nem aggódna. Csak menjen, menjen” majdnem hogy kituszkolt az üzletből.

A Könyvtári Központ egy Apponyi téri kisebb palotában volt. Ideges voltam és bizonytalan, ahogy beértem és megálltam egy íróasztal előtt. Mögötte egy körülbelül 30 éves nő ült, nem volt kifestve, ennek ellenére az arca üde volt, kissé rózsás, jó benyomást keltett. Elmélyülten valamilyen iratot tanulmányozott anélkül, hogy tudomást vett volna a jelenlétemről. Aztán lassan felnézett és egy kis bizonytalan habozással a hangjában megszólalt: „Tisztában van maga azzal, hogy milyen kékek a szemei?”

Ez a nem várt megjegyzés jó jelnek mutatkozott. Tréfásan válaszoltam: „Én el tudom viselni ezt a keresztet.”

„Nincsenek kétségeim” válaszolta. „Tulajdonképpen minden jóképű férfit gyűlölnöm kellene.”

Ezután felállt az íróasztalától, s levelemmel a kezében egy nagy fehér szárnyas ajtóhoz indult. De még mielőtt belépett, hátranézett és így szólt: „Nézzük meg, hogy mit tehetünk” majd egy kis kacér mosollyal hozzátette: „El ne merészeljen tűnni innen.”

Kissé fellélegeztem, úgy tűnt, hogy megúszom ezt a kalandot. De egy néhány pillanat múlva visszajött, a levél még mindig a kezében volt: „Az osztályvezető elvtárs nincs az irodájában, de hamarosan visszajön. Addig üljön le.”

Tudtam, hogy valahogy beszédbe kell elegyednünk, ami nem is tűnt nehéznek, mert az ‘elvtársnő’ kellemes személynek tűnt. Most legalább megtudom, hogy milyen egy jó káderrel flörtölni, eddig ilyenben nem volt részem. Elmondta, hogy elvált a férjétől. „Az a nyomorult, akinek 10 évig voltam a felesége, megcsalt mindenkiel, aki szoknyát viselt. Ezt mindenki tudta rajtam kívül. Most már láthatja, hogy miért van ilyen rossz véleményem a férfiakra.”

„A maga házassága legalább túlélte a kritikus hetedik évet, az enyém nem.” Elmondtam neki az én válásom történetét és hozzátettem: „Mi lenne, ha szombaton este együtt vacsoráznánk, és akkor kedvünkre szapulhatjuk volt házastársunkat.”

„Szívesen” válaszolta „de innen el kell tűnnie minél hamarabb, mert az osztályvezetőm nem tűr el semmilyen magánügyet hivatalos órák alatt. Igaza is van, én is ahelyett, hogy dolgoznék, most beszéltem meg egy randevút. De hadd próbáljam végre elintézni a kérelmét.”

Ismét eltűnt a nagy fehér szárnyas ajtók mögött és egy néhány pillanat múlva megjelent a kékszínű bizalmas listával. „Mindenki értekezleten van” tette hozzá „s így én magam intéztem el.” A kezembe adta a könyvet és egy cédulán a címét. „Szombaton este várom hét órakor.”

Egy néhány nap múlva a Szabad Európa Rádió, a francia rádió magyar adása és a BBC felhívta a világ figyelmét erre a készülő barbarizmusra. A náci könyvmáglyákhoz hasonlították és minden okuk meg volt rá.

TIZEDIK FEJEZET

PAPRIKÁS KRUMPLI ÉS KAVIÁR

A múlt század végén egy dán származású amerikai újságíró, Jacob Rees, „Ahogy az ország másik fele él” című kritikai könyvében azokról írt, akik a prosperitásból kimaradtak. Jellemzően ez kb. 50%-át tette ki az akkori amerikai lakosságnak, de ez elég ok volt arra, hogy a kapitalizmus egyenlőtlenségeiről képet adjon. Ha erről a témáról a kommunista Magyarországon lehetett volna írni, akkor a könyv címe találóján ez lett volna: „Ahogy az ország 95%-a él”. Egy ilyen tanulmány rávilágított volna arra, hogy az „Új osztály”, amit Milovan Djilas mesterien lefestett, hogyan biztosított a kapitalistákat is megszégyenítő luxus életszínvonalat legfeljebb a lakosság 5%-ának, miközben a lakosság 95%-ának csak morzsák jutottak, ráadásul még brutálisan el is lettek nyomva. Egy hathetes perióduson belül két alkalom volt belülről megfigyelni hogyan élt az 5%-nyi új osztály.

Géza és menyasszonya esküvőjüket május végére tervezték. Ilyenkor már vége van a hosszú, havas télnek és a természet kárpótolja az embereket napfénnel, üde zöld levelekkel és gyönyörű tavaszi virágokkal. Nem lehet jobb időszakot elképzelni egy romantikus esküvőhöz.

Mielőtt a kommunisták átvették a hatalmat, a polgári esküvő rövid volt, csak két tanú és a legközelebbi hozzátartozók vettek részt. Az igazi ünnepi szertartás a templomban és az azt követő fogadáson folyt le. A templomi szertartás vallásos jelleget adott az esküvőnek, amire a kommunisták nem néztek jó szemmel. Ennek hiányában a kommunista hatóságok a polgári esküvőt kívánták ünnepélyesebbé tenni. Az előjáráságon a szertartás általában egy díszes nagyobb teremben történt és orgonaszót vezettek be hangszórókon keresztül. A házasulóknak sugalmazták, hogy rokonaikat, barátaikat ide hívják meg, ahogy korábban a templomi esküvőkön történt. Ez az átlátszó húzás bizonyos mértékig sikerrel is járt, s így sikerült a tradicionális egyházi esküvők vallásos jellegét megszüntetni. Fiatal párt tagok így is bizonyítani akarták az új rendhez való hűségüket, amihez természetesen hozzájárult a párttitkárok és munkahelyek nyomása. De a házasulandók nagy része ellenállt és nem törődve a hatóságok rosszallásával, templomban esküdtek, ahogy szüleik is tették.

Nagyon kíváncsi voltam erre az esküvőre. Géza jó barátom volt, Márta pedig egy nagyon szimpatikus teremtes volt. De főleg Géza családjával akartam végre találkozni. Látni akartam egy kommunista családot belülről, és különösen kíváncsi voltam Géza édesanyjára, aki mindenek ellenére buzgó katolikus maradt. Géza beszélt a részletekről, s megemlítette, hogy az esküvő a szülei házában lesz. „Nem kell vidékre utaznod” tette hozzá, „apámat egy néhány hónappal ezelőtt Budapestre helyezték.” És amikor megadta szülei címét, ami a Rózsadomb legelegánsabb részén volt, ahol korábban gazdag arisztokraták éltek, kacsintott és hozzátette: „Apámat előléptették, most a Pártközpontban dolgozik és a Pártbizottság pót tagja lett. Természetesen nem laknak Angyalföldön. Ami jó volt az Eszterházyaknak és az Apponyiknak, az nekünk is megfelel. Ha ez nem költői igazságszolgáltatás, akkor nem tudom, hogy mi az” tette hozzá meggyőződéssel. „Én szegénységben nőttem fel, a szüleim rendkívül nehezen küzdöttek, hogy valahogy megéljünk, apám nap mint nap kockára tette az életét, mint a földalatti Kommunista Párt aktív tagja. Most végre elkövetkezett a mi időnk! Anyám magatartása teljesen átalakult, a katolicizmusa és apám kommunista meggyőződése közötti ellentmondás mintha teljesen eltűnt volna. De a legjobb az egészben, hogy amikor anyám templomba készül, csak egy telefonjába kerül és a Párt főhadiszállásáról egy kényelmes autót küldenek számára. És ti reakcióso” tette hozzá tréfásan „azt hiszitek, hogy mi ellenezzük a vallást! De komolyan” folytatta „nagy örömmel nézek elébe annak, hogy végre megismerheted a

családomat. Apámat rád fogom szabadítani, és annak ellenére, hogy politikailag nem nagyon értetek egyet, kedvelni fogod”.

„Nagyon örülök ennek a lehetőségnek” válaszoltam.

A ceremónia a Városházán természetesen kommunista szertartás volt, nagyszámú rokonok és barátok jelenlétében. Feltűnt, hogy a Márta apja nem viselte a szokásos magas gallért ami protestáns papokra jellemző volt. Ez volt az első eset, hogy egy ilyen kommunista tónusú esküvőn vettem részt, az egész helyzet mesterségesnek tűnt, mint a művirágok, amivel a termet feldíszítették. De Géza életében ez egy jelentős pillanat volt és mindenek ellenére örültem neki.

A hivatalos szertartás után egy nő, valamilyen pártfunkcionárius, beszédet mondott, amiben dicsérte a két lelkes fiataalt, akik most már ‘együtt fogják építeni a szocializmust’. A beszéd enyhén szólva gusztustalan volt. Kiderült, hogy a ‘szónok’ egy erre a célra tartott városi alkalmazott volt, egy teljesen szükségtelen alkalmazott, az adófizetők terhére. De a beszéde, ami nem volt más, mint a szokásos pártpropaganda, mindenkit emlékeztet arra, hogy a Párt mindenütt jelen van.

Az esküvő után Géza említette, hogy a fogadás délután öt órakor lesz, de arra kért, hogy jöjjenek korábban, hogy találkozzam a családjával a többiek jövétele előtt. Nem volt túl könnyű taxihoz jutni, mint mindenből, taxikból is kevés. A taxik állami tulajdonban voltak, s az eredmény meg is látszott. Egy részük nem volt forgalomban, mert vagy javították őket, vagy hosszabb ideig alkatrészre vártak. A forgalomban lévők a legolcsóbb francia Renault-ok voltak, piszkosak és elhanyagoltak. ‘Borralalót nem fogadunk el’ volt kiírva a taxin belül, de ha ezt valaki komolyan vette, akkor különböző sértéseknek tette ki magát. A női vezetők voltak a legdurvábbak. Nagy részük korábban prostituált volt, s választaniok kellett, hogy jövedelmező foglalkozásukat feladva vagy internálótáborba kerülhetnek, vagy taxi sofőrök lehetnek.

Amikor a vezetőnek megadtam a címet, rám nézett a visszapillantó tükrén keresztül és megjegyezte: „Az még ma is nagyon elegáns környék”.

„Én nem tudom, soha nem jártam azon a környéken”.

„Hát akkor mit keres most arra? Nem mintha sok közöm lenne hozzá” tette hozzá „de akiket arra a környékre viszek, soha nem adnak borralalót. A borralaló a szabályok ellen van, a fene a disznó népségét” morogta az orra alatt. Aztán észrevette, hogy a megjegyzése bajba hozhatja. „Oh ne törődjön azzal amit mondok, nekem nagy szám van”.

„Én miattam ne aggódjon”.

Ahogy a Rózsadomb felé közeledtünk, meglepett a környék szépsége. Tele volt virággal, rózsákkal, igazi rózsadomb volt. Az utolsó években ritkán lehetett jól ápolt kerteket látni, de itt más volt a helyzet. Ez a környék kisebb-nagyobb palotákból állt, sok kertész dolgozhatott itt, egyik kert szebb volt mint a másik. Ahogy elkanyarodtunk az Ady Endre útról észrevettem, hogy bizonyos távolságra egyenruhás fegyveres őrök voltak elhelyezve. Furcsa volt, hogy béke időben minden járművet vagy gyalogost figyeltek, de nyilván elértük a Rózsadombnak azt a részét, ahova a Párt legmagasabb rangú funkcionáriusai vonultak vissza egy kemény napi munka után. Az ÁVH egyenruhás osztagának a tagjai örködtek a nyugalmuk fölött.

Az ajtót egy fehér-feketébe öltözött szobalány nyitotta ki. Még mielőtt megmutathattam volna a meghívómat, Géza édesanyja, egy kellemes külsejű középkorú asszony, akivel már a hivatalos esküvőn találkoztam, jött felém tárt karokkal.

„Üdvözlöm kedves Sándor, remélem ma végre alkalmunk lesz jobban megismerni egymást. Géza nagyon gyakran említi magát.”

Kezet csókoltam, amit a népi demokráciában valamilyen burgeois csökevénynek tekintettek. „Ezt nem kellett volna tennie” mondta huncut mosollyal. „Ezek a szocialisták ezt a régi rendszerből itt maradt rossz szokásnak tekintik; de én szeretem, soha ne adja fel ezt a kedves szokást! Isten hozta otthonunkba”.

Belémkarolt és bevezetett egy nagyméretű gyönyörű szobába. A bútorok kiváló ízlésről tanúskodtak, ugyancsak a dísz tárgyak, a keleti perzsa szőnyegek és a festmények. Nem hiszem, hogy valaha is voltam ilyen gazdagon és elegánsan berendezett házban, kivéve amikor belépődíjat kellett fizetni.

A közvetlen családtagok voltak jelen. Géza apja, akit tradicionálisan szintén Gézának hívtak, melegen üdvözölt. A hangulat ünnepi volt, pezsgőt töltöttek és felköszöntöttük a fiatal házasságokat. Utána Géza bátyám félrehúzott és azt mondta: „Szeretnék veled beszélgetni, de a vendégek minden pillanatban itt lehetnek. Maradj itt a fogadás után vacsorára és akkor lesz elegendő időnk.”

A vendégek valóban érkeztek, sokan közülük elvtársnak szólították egymást. Ezek hűséges párttagok lehettek, vagy csak ezt a szerepet játszották. A kommunisták, miközben osztály nélküli társadalmat hirdettek, mindent elkövettek egy vékony új uralkodó osztály kiépítésére, akiknek újjgazdag életmódja biztosíték lesz arra, hogy hűségesen, minden fenntartás nélkül fogják szolgálni a Pártot. Ennek az új osztálynak a tagjai különböző korábbi osztályoknak voltak a tagjai, de most egyesültek az új közös célok érdekében. Azt remélték, hogy a különbségek eltűnnek a gyári munkások, parasztok, intellektuelek és bürokraták között. A felszínen elvtársak voltak, de a korábbi tanult polgári osztály tagjai szívük mélyén lenézték a munkásokat és parasztokat, akik gyakran hangosak, neveletlenek voltak. Ugyanakkor a parasztok és munkások akik magas pozíciókba emelkedtek, gyakran idegenül mozogtak egy cocktail party-n, nem találván helyüket. Törtetők voltak, s szerettek volna gyorsan beleilleszkedni a sokat csepeült polgári életformába, ami néha komikussá fajult. Visszagondoltam a középkorra, amikor a királyok hűséges alattvalóikból arisztokratákat csináltak. Ezeknek is bele kellett illeszkedni a korábbi nemesek körébe, de generációk kellettek hozzá, hogy jólneveltek és magabiztosak legyenek. Ez az új „nemesség” a felemelkedés útján volt, de az új szokások és magatartások elsajátítása csak éppen hogy elkezdődött. Ezek a rangjukat nem a királyoktól kapták hanem a Párttól. Igazán semmi sem változott, csak éppen a szereplők voltak újjak.

Vacsora után Géza bátyám bevezetett a dolgozó szobájába, ami hatalmas volt. Három falát gyönyörű beépített könyvespolcok borították. Egy néhány pillanatig próbáltam szemeimmel körülfutni a könyveken; itt nem volt nyoma könyvégetésnek. A szépirodalom klasszikusai, filozófiai, vallási és politikai művek képviselve voltak a polcokon. Úgy tűnt hogy egy művelt nemes embernek a könyvtára lehetett, valószínűleg az is volt. A könyvtárszoba mindkét végén kandalló volt és annak ellenére, hogy a tavaszi idő elég meleg volt, mindkettő be volt gyújtva. Leültünk az egyik kandalló mellé, amely olasz márvánnyal volt szegélyezve. Az asztalon egy üveg konyak volt két pohárral, úgy tűnt, hogy ez miránk várt.

„Ez a kastély az egyik leggazdagabb arisztokrata családe volt, akik a német hadsereggel együtt elmenekültek a háború végén. Amikor Budapestre helyeztek, közölték velem, hogy a lakásunkról is gondoskodni fognak. Amikor megmutatták ezt a házat, és tudatták velem, hogy rendelkezésemre áll, nem akartam elhinni. Én egy pillanatig sem gondoltam, hogy nekünk ilyen luxusra van szükségünk, de hogy jövök én ahhoz, hogy a Párt bölcsességét bíráljam. Be

kell vallanom, hogy nem volt nehéz ezt az új életszínvonalat megszokni. Azonban itt rá kell mutatnom egy lényeges különbségre. A kastély előző ura ezt a gyönyörű oázist a kizsákmányolt parasztok verejtékéből építette, mi pedig a korábban kizsákmányolt parasztok érdekében dolgozunk. Mi a szocialista jövőt építjük, amely jutalmazni fogja a parasztoakat kemény munkájukért, ahelyett, hogy a morzsákon élneek ami lehullott a földesúr asztaláról”.

Nem tudtam, hogy mire fog kilyukadni Géza bácsi, amíg ezt a hosszú monológot hallgattam, amely nem volt más, mint a szokásos marxista propaganda, amit oly sokszor hallottunk, s aminek semmi köze nem volt a valósághoz. Utána egy kis zavart csend volt.

„Nos” mondotta miközben keményen a szemembe nézett.

„Géza bátyám, miért mondtad mindezt el? Nem tartozol nekem semmiféle magyarázattal. Ha nehezemre is esik elfogadni az ilyenfajta változást, ahol lényegében csak az történt, hogy az uralkodó osztály változott, ebben az esetben én csak örülök, hogy az én jó barátom családja részesült a rendszerváltozás áldásaiban”.

„Nem volna természetes elfogadni ezt az új helyzetet, az uralkodó osztály megváltozását, ahogy mondtad, anélkül, hogy a változásról véleményed legyen. És nyilván van is véleményed. Szeretném hallani, mert a fiamtól tudom, hogy nem vagy szocialista, de nem is esküdt ellensége a rendszerünknek, mint sokan mások”.

Kellemetlenül éreztem magam, ahogy a megjegyzéseit hallgattam. Nem tudtam megmondani ennek az alapjában derék embernek, hogy én a barikád másik oldalán állok. Hosszú utat tettem meg az örömteljes pillanat óta, amikor a szovjet hadsereg felszabadított és lehetővé tette, hogy lehúzzam a karomról a gyűlölt sárga karszalagot. Ez alatt a hosszú metamorfózis alatt rádöbbsentem, hogy újból rabszolgaságba kerültünk, csak a filozófia volt más mögötte. Az emberek gyakran vontak párhuzamot a náci és a kommunista rendszer között. Egy alkalommal egy kommunista szimpatizáns nekem szegezte a kérdést: „Tényleg képes összehasonlítani a két rendszert? Ha választania kellene a két rendszer között, s felejtse el azt, hogy zsidó, melyik rendszert választaná?”

Azt gondoltam, hogy ez a kérdés túl provokatív, de ha csak a két rendszer között kellene választanom, akkor a kommunizmust választanám. Ebben a rendszerben legalább nem vagyok külön kipellengérezve, mert történetesen zsidónak születtem. De ugyanakkor embereket más kritériumok alapján szemeltek ki: például ha valaki középosztálybeli volt, vagy még inkább, ha földbirtoka volt a családnak; ha valaki egy vállalkozónak volt a gyermeke; ha valaki katona volt, és így tovább. Jellemző, hogy a dogma atyjai, akik kinyilatkoztatták, hogy csak parasztoak és munkások a hűséges követőik, azok mind polgári származásúak voltak, mint Marx, Engels, Lenin, Sztálin és Trockij és még sokan mások. Végül is azt válaszoltam ennek a kommunista szimpatizánsnak, hogy a választás a náciizmus és a kommunizmus között nem volna igazi választás.

Kényelmetlen helyzetben találtam magam, mert Géza, az édesapja és elvtársaik önként választottak, de mi a többség csak szavaztunk, de nem választottunk.

„Nem, én nem vagyok szocialista” válaszoltam „annak ellenére, vagy talán éppen azért, mert én sokat tanulmányoztam a szocializmust. Ha a tény, hogy Géza bátyám és családja lakik ebben a gyönyörű kastélyban a korábbi arisztokrata tulajdonosok helyett, valami változást hozott volna a tömegek életében is akkor ez a szocializmus mellett szólna. Sajnos nem így van. Az emberek belefáradtak évek óta hallani, hogy a háború az oka a jelenlegi rossz helyzetnek. És amíg mi csak magyarázatokat hallunk, addig Nyugat-Európa hatalmas léptekkel halad előre és példátlan prosperitást élvez”. Egy pillanatra elhallgattam, nem voltam biztos benne, hogy nem léptem-e túl azon a határon, ameddig elmehettem. Az arca komor volt,

mintha meghasonlott volna egy nehéz teher alatt. Rágyújtott egy szivarra és a kék füstkarikák mögött egy szomorú arcot láttam. Halkan megszólalt: „Folytasd fiam.”

„Attól tartok, hogy az egész mozgalom elvesztette az ártatlanságát. Vége van annak a romantikus korszaknak, amikor az emberek meggyőződésükért részt vettek, és nagyon sokszor szenvedtek a földalatti mozgalmakban mint a Bolsevik Forradalom előtt. Hittek a tanításban, hogy az új társadalomban mindenki képességei szerint fog dolgozni, és a szükségletei szerint fog részesülni a javakból. Most 33 évvel később azok vezetik a Szovjet Uniót, akik megúszták a tisztogatási akciókat amikről nem volt szó az elméletben. Ez az új, cinikus osztály nagyon jól él és nagyon jól tudja, hogy a tömegek javára semmi nem történt, csak egy új uralkodó osztály került hatalomra.” Még hozzá tettem volna a rendszer brutalitását, de nem mertem, mert attól tartottam, hogy már így is túlságosan merészen kritizáltam. Remélem Géza bátyám” folytattam „nem veszed rossz néven, hogy ilyen őszintén kitárom a gondolataimat előtted. Másokkal soha nem mernék így beszélni, de tudom hogy egy kevesen, mint te és a családod még mindig őszintén és tisztán hisztek ebben a mozgalomban. Egy szép napon azonban neked is szembe kell nézned a valósággal. És ha egy darabig tagadod is, és bizonyítékként ki akarod nyújtani a kezdet, hogy megérintsd a boldog szocialistákat, akkor fogsz igazán rádöbbenni, hogy az egész csak délibáb volt.”

Géza bácsi ismét megtöltötte poharunkat és egymás egészségére ittunk.

„Tudod fiam” válaszolta „én semmiért sem mulasztottam volna el ezt a beszélgetést. Nem mintha igazad lenne. Én a mozgalmunkra úgy tekintek, mint a század legfontosabb globális eseményére, te csak egy sikertelen provinciális próbálkozásnak nézed és a pillanatnyi csalódás befolyásolja ítélőképességedet. De én nagyon értékelem az őszinteségedet. Egy kicsit fel is ébresztett a kritikád és kissé más szemekkel fogok nézni az eseményekre és nem fog elkábítani a személyes jólétünk. De még éberebben fogom a csatát folytatni, hogy ha majd kinyújtom a kezem a tömegek felé, ahogy mondtad, akkor ne csak délibábot lássak, hanem egy jobb holnapot.”

* * *

Marianne-nal megállapodtunk egy tervben, hogy találkozásunk ne legyen gyanús. Időnként a saját telefonunkon beszélgettünk és ezek a beszélgetések csak arra engedtek következtetni, hogy Marianne, mint az Állami Biztosító Intézet alkalmazottja (és hivatalosan az is volt) és én, egy szövetkezet elnöke, összeismerkedtünk üzleti kapcsolataink révén, barátság alakult ki közöttünk és időnként találkoztunk. De Marianne nagyon óvatos volt és csökkenteni akarta közvetlen kapcsolatunkat. Ennek érdekében felhívtuk egymást és egy nem létező személyt kértünk a telefonhoz. Ez volt a jel arra, hogy tíz perccel később valamelyikünk telefonált egy előre kijelölt utcai telefonfülkéből. De még itt sem adtuk meg a saját nevünket, a beszélgetést rövidre fogtuk, nehogy kitegyük magunkat egy esetleges lehallgatásnak, ami a hatóságok részéről állandóan folyt. Még a találkozás helyét sem említettük a telefonba, előre megbeszéltük, hogy ilyenkor hol találkozunk, ami lehetett egy eszpresszó, mozi vagy színház, múzeum vagy könyvtár, vagy akár csak egy utcasarok.

Marianne hajszálpontosan érkezett a találkozásnkra, nem kissé késve, mint ahogy az divatos volt randevúzóik között. Szép volt, tele élettel, azt a benyomást tette, hogy egy gondtalan fiatal nő randevúra jött. De a beszélgetésünk komoly volt.

„Szeretnék egy egyenes választ kapni magától” mondotta. „Nincsenek bizonytalan érzései a megállapodásunkat illetően?” Remélem tisztában van azzal, és nem akarok különösebben drámai lenni, de az életével játszik, mert a leggondosabb tervek is balul üthetnek ki. Elvesztheti a szabadságát nagyon sok évre, talán az életét is, és akkor meg fogja kérdezni saját

magát: Érdekes volt? Ebben a 'szakmában' nagyon ritkán láthatjuk közvetlen eredményét a munkánknak. Ha fel is áldozza fiatal életét, az sem fog semmi látható eredménnyel járni. A szomorú tény az, hogy el fog felejtődni és legfeljebb valahol, ha ugyan ilyen kimutatásokat vezetnek, egy statisztikai adattá válik mint egyik áldozata a hideg háborúnak.”

„Marianne,” válaszoltam.

„Margit” javított ki.

„Mi ezen már túl vagyunk. Én tisztában vagyok a veszélyekkel és ha éppen tudni akarja, még mielőtt magával találkoztam, elhatároztam, hogy valamit fogok tenni, ami szintén nagy veszélyekkel járhat. Én valósággal fulladozom, hogy részese vagyok ennek a szervezett nagy hazugságnak. Ha cinikus lennék, én is felülkerekednék ezen, mint más milliók, de én képtelen vagyok erre. Reggel bemegyek az irodámba és részt veszek ebben a hazugságban. Leveleket írok alá, statisztikákat hagyok jóvá, annak ellenére, hogy tudom, hogy valótlanok. Minden hamis amit csinálok, de ezt várják el tőlem. Aztán olvasom az újságban, hogy milyen ragyogó eredményeket értünk el. És amikor délben a munkatársaimmal az ebédlőben vagyunk a legrosszabb minőségű ebédet esszük meg, mert jobb nincsen. Ez az eredménye a folytonos sikernek? Amikor egy ideje rádöbbsentem, hogy ez az életforma maradandó lehet, hogy a rendszer gazdaságilag és politikailag rákényszeríthet bennünket, hogy fogadjuk el véglegesnek, tudatossá vált bennem, hogy valamit tennem kell. A reményt kell életben tartani, nehogy az emberek teljesen elfásuljanak és elfogadják a szocializmust. És valamit teszek is ennek érdekében, de nem akarom magát terhelni ezzel. Én sem akarok drámai lenni, de amit én csinálok, az is nagyon veszélyes. Mielőtt erre az elhatározásra jutottam, nagyon nehéz lelkiismereti válságon mentem keresztül, de az eredmény az volt, hogy annak ellenére, hogy a szovjet hadsereg szabadított fel a fasiszta uralom alól és így megmentette az életemet, mégis szembe kell szállnom ezzel a rendszerrel. Eldöntöttem, hogy tennem kell valamit mielőtt megfulladok!”

Reméltem, hogy Marianne nem fog kérdéseket feladni arról amire céloztam. Semmi meglepetést nem mutatott az én utalásomra, hogy én más irányban is dolgozom, felém fordult és ezt mondta: „Én tudok a maga kapcsolatáról a Szabad Európa Rádióval.”

Ez a kijelentése szinte fejbe vágott: „Miért nem mondta már előbb, hogy tud erről?”

„Nem akartam komplikálni a kapcsolatunkat. Maga hozta fel a témát. Az információ amit magáról kaptam Párizsban ezt is tartalmazta. Én olvastam is egy néhány riportját, amit nagyon vékony világoskék papíron gépelt, mielőtt továbbították a Francia rádióknak. Ismeretlenül is nagyon csodáltam magát.”

Marianne hivatkozása a vékony világoskék papírra nagyon meglepett. Még mielőtt rendszeresen írtam a Szabad Európa Rádióknak, időnként küldtem ezeket a riportokat egy Bálványi nevű disszidált újságírónak, aki tudósítója volt különböző magyar nyelvű külföldi rádióknak és aki Rodolfo barátja volt. Ezeket a riportokat Rodolfo a diplomáciai futár-csomagban küldte ki, s a kék papír azt a célt szolgálta, hogy aki a futár csomagot kibontotta és nem tudott magyarul, erről tudta meg, hogy a papírokat kihez kell küldenie.

Marianne gyorsan témát változtatott. Az volt az érzésem, hogy el akarta kerülni további kérdéseimet arra vonatkozóan, hogy miket tud még rólam.

„A most következő szombat este szeretném ha eljönne velem egy fogadásra amit X elvtárs ad.”

X többször tagja volt a kormánynak különböző kapacitásokban. Egyike volt azon keveseknek, akik az emigrációt Nyugaton töltötték és megúszták a folyamatos tisztogatási akciókat, amelyek megtizedelték azokat, akik nem a Szovjet Unióba menekültek. Ebben az időben éppen a designált nagykövet volt az egyik skandináv államban. Apja jó nevű költő volt és tagja a földalatti kommunista pártnak a Horthy években. A rövid életű Kun Béla vezette kommunista kormánynak az első világháború után is tagja volt.

„Hogyan hívatta meg magát X házába?”

„Nekem vannak bizonyos módszereim és kapcsolataim, de erről nem beszélhetünk. Remélem kellemes partner lesz, használhatja minden tehetségét meghódítani engem. S minél meggyőzőbb lesz annál jobb mert azt a látszatot kell keltenünk, hogy ez a jóképű fiatal szövetségi elnök el akar bűvölni.”

„Én természetesen hajlandó vagyok erre az áldozatra, mit meg nem teszek én egy jó ügyért. Hálátlan feladat, de hát valakinek kell vállalnia.”

„Reméltem, hogy számíthatok magára, tudtam, hogy mindenre képes a rendszer ellen” tette hozzá hamiskásan. „De komolyan” folytatta, „találkozzunk szombaton este 8 órakor a Gerbeaud előtt s onnan majd taxival megyünk megnézni, hogy X elvtárs hogyan él. Azt hiszem nagyon tanulságos lesz.”

Örömmel vártam a szombat estét, mert Marianne nagyon kellemes társaságnak bizonyult. Igaz, hogy világosan tudomásomra hozta, hogy kapcsolatunk soha nem lehet érzelmi, úgy éreztem, hogy időnként kissé flörtölt velem.

Szombat este Marianne viszonylag egyszerűen volt öltözve. Hosszú fekete bársony szoknya volt rajta és egy csipkével díszített fehér blúz. „Magán minden elegáns” üdvözöltem „de akármilyen egyszerűen is öltözik, maga mindenütt feltűnést kelt.”

„Maga nagyon meg lesz lepve. Ezeknek a magas rangú kádereknek a feleségei nagyon jól tudják, hogyan kell öltözködni. Azt is észre fogja venni, hogy a káderek között nem igen lesz munkás származású, főleg intellektuelek, művészek és csak a legmagasabb rangú funkcionáriusok, akik tudnak viselkedni, mert mindnyájan a korábbi burgeois osztálynak voltak a tagjai.”

„Hova is megyünk tulajdonképpen?”

„Oh igen, X elvtárs egy szép kis kastélyban lakik a Hősök Terén, azon a környéken, ahol sok külföldi követség van, amiknek a tagjai közül egy néhányan jelen is lesznek az estén.”

A környéket elég jól ismertem, azt hiszem a pesti oldalon ez volt a legelegánsabb része. Gyakran látogattam meg itt az Izraeli követség kereskedelmi attaséját, aki jó barátja volt az Izraelben élő nagybátyámnak, a „pocakos bankárnak”. Felesége is ő is Erdélyből vándoroltak ki, magyar volt az anyanyelvük.”

„Ha a Hősök Terere megyünk, fölösleges taxira várunk, szombat este különben is nagyon nehéz üres taxit találni. Miért nem megyünk a földalattin?”

Marianne nem tudta a történetét ennek a földalattinak, amely a Vörösmarty térről indult és az állatkertnél ért véget. Az utolsó előtti megálló a Hősök Tere volt. Ez volt az első földalatti Európában, ünnepélyes felavatása 1896-ban volt, amikor a nemzet a millenniumot ünnepelte. Ferenc Jóska, a Monarchia császára jelen volt és utazott az első kocsiban, ahol egy emléktáblát helyeztek el a tiszteletére. Ezt a kocsit azonnal kivonták a forgalomból és elhelyezték a Közlekedési Múzeumban. A háború után a kocsit kihozták a múzeumból és forgalomba helyezték. És mi éppen abban a kocsiban utaztunk, ahol az emléktábla még

mindig a császár utazására emlékeztetett. Marianne érdeklődéssel hallgatta a történetet és én hozzátettem: „Amint látja én ilyen történelmi nevezetességű járműn viszem magát egy közönséges taxi helyett.”

A földalatti megállójától a kastély csak egy rövid sétányira volt. Az ajtót egyenruhás inas nyitotta ki, aki leellenőrizte, hogy a nevünk rajta volt-e a vendégek hosszú listáján. A fogadószobában már sok vendég gyülekezett és az volt a benyomásom, mintha valamelyik nyugati követség party-ján lettem volna. A férfiak jól szabott sötét öltönyben voltak, a nőkön divatos cocktail ruha volt. Pincérek forgolódtak a vendégek között, tálcájukon pezsgővel töltött poharakkal. A pincérek ruháján észrevettem a ‘Gellért’ szót, nyilván az egykor patinás Gellért szálló szolgáltatta az élelmet és a személyzetet erre az alkalomra. Annak ellenére, hogy a népi demokráciában a régi Gellért nívója alaposan lesüllyedt, ez itt nem látszott meg. Úgy tűnt, hogy a régi Gellért feltámadt, de csak az új uralkodó osztály számára. Az asztalok roskadásig voltak megrakva válogatott ingyencsúszkával, közöttük talak a legdrágább Fekete Tengeri ‘beluga’ kaviárral.

Marianne-t egy néhányan üdvözölték és bemutatnak bennünket másoknak. Én csak két ismerőst fedeztem fel, az egyik egy jó nevű muzeológus volt, Edit kollégája a Szépművészeti Múzeumban, a másik V.M. akivel együtt szolgáltam Hajdúhadházán a VI/1 munkás században, és aki mindig indignáltam panaszkodott, hogy neki nem ott volt a helye. Anyja katolikus volt s apja is régen kikeresztelkedett. Azóta sem láttam, csak tudtam, hogy aktív kommunista és a Szabad Nép tudósítója.

A party jellege hasonló volt a Gézáékéhoz, de ott legalább az esküvő megünneplésére történt, ez itt csak egy volt a sok közül, amit a párt jó káderei adtak és a pletyka szerint mindegyik túl akart tenni a másikon. Ezeknek a ‘kádereknek’ fogalmuk sem volt a költségekről, mert csak fel kellett adni rendelésüket a Párt ‘ellátó’ hivatalának, amely mindent szolgáltatott ennek a kis számú de kiváltságos osztálynak. A számlát a kormány fizette, amit senki sem mert kritizálni. Az emberek többségének csak paprikás krumplira tellett, amíg ezeket kaviárral és más csemegével tömték.

„Ez az este tényleg nagyon tanulságos, ahogy maga ígérte” súgtam Marianne-nak. „Felháborító, hogy egy szegény országban az elit mit enged meg magának, amikor gyerekek nőnek fel anélkül, hogy a vaj ízét ismernék”.

„Amit itt lát az semmi ahhoz képest, hogy mit költenek a lakásukra, ruházatukra, amit gyakran külföldről hozatnak, s utazásaikra. Ezeknek természetesen van útlevelük és sokaknak állítólag szép svájci bankszámlája is, soha nem lehet tudni jelszóval. De én nem azért hoztam magát ide, hogy a bennfentesek életszínvonalát tanulmányozza. Feltűnés nélkül forduljon jobbra és ott láthat egy magas, szőke hajú fiatalembert, ahogy két mutatós nővel társalog. Szeretném ha jól megjegyezné az arcát.” A fiatal ember talán megérezte, hogy róla beszéltünk, lassan a mi irányunkba fordult, s lehet, hogy csak képzelődtem, de mintha megbiccentette volna a fejét Marianne felé.

„Ki ez?”

„Mindent meg fog tudni időben Sándor. Most egy kicsit vegyüljünk el a vendégek között. Nem fog megártani még egy kis francia pezsgő, aztán majd búcsút mondunk a derék házigazdáknak” tette hozzá Marianne kissé gúnyosan.

Amikor elhagytuk a házat egy darabig sétáltunk. Nagyon kellemes tavaszi este volt s megfogtam Marianne kezét. Kissé meglepetten rám nézett, de hogy a pillanat ne váljon kínossá, megjegyezte: „Természetesen azt a látszatot kell keltenünk, hogy romantikus kapcsolat van közöttünk, s ezt a szerepet kell játszaniunk” tette hozzá kis kacérsággal a hangjában.

„Az este még fiatal, hova szeretne menni?” kérdeztem.

Megszorította a kezemet és halkán csak annyit mondott: „Magához.”

Intettem egy taxinak. Marianne szorosan mellém ült, fejét ráhajtotta a vállamra és egyetlen szó nélkül érkezünk el a lakásomhoz.

A liftet a bérházakban a házfelügyelő vagy valamelyik családtagja kezelte, s ezek mindnyájan gyanúsak voltak, hogy informátorok is. Hogy elkerüljünk egy ilyen találkozást, inkább gyalog mentünk fel a Szent István körút 2 alatti bérház harmadik emeletére.

„Meg fog lepődni, de én tudtam, hogy a lakásának a bejárata mindjárt a lift mellett van, úgy hogy látogatóinak nem kell a folyosón végig menni és kitenni magukat leskelődő és pletykás szomszédoknak.

„Kissé ijesztő, hogy maga mennyit tud rólam, de én szeretek veszélyesen élni” jegyeztem meg mosolyogva.

„Mégsem tudok magáról mindent, például nem tudtam, hogy a lakása ilyen szépen van berendezve. Jó ízlése lehet, feltételezem, hogy ilyen alapon választja meg nőismerőseit is.”

„Természetesen”. Átöleltem és gyengéden magamhoz húztam. Most már nem volt komoly és hivatalos. Amit láttam, az Marianne gyönyörű selymes arca volt. Mellei az én testemhez simultak, ajkaink egy szenvedélyes csókban találkoztak. Gyengéden felkarolva az ágyamba vittem.

* * *

Amikor reggel felébredtem, először azt hittem, hogy csak álmodtam. Persze nem álom volt, s tudtam, hogy ennek az éjszakának az emléke végig fog kísérni hátralévő életemben. Marianne gyöngédsége, hihetetlen szenvedélye felülmúlt bármit, amit eddig tapasztaltam.

„Jó reggelt”. Marianne bejött a konyha irányából s az én pizsamámba öltözve tündéribbnek látszott még mint korábban. „Kávét főztem. Most már láthatja, hogy én nem vagyok mindig valamilyen céltudatos, hivatalos személyiség. Azt hiszem nem kell megerősítenem, hogy nagyon élveztem társaságát és az sem lehetetlen, hogy ez esetleg a jövőben megismétlődhet, de most el kell felejtenuk, mintha semmi sem történt volna. Megígéri ezt nekem?”. S miközben megcsókolta a szemeimet, én beleegyezően bólintottam.

„Az a fiatalember, akire rámutattam, holnap este pontosan 7 órakor csengetni fog az ajtaján. Nem mondom meg a nevét, mert annyi neve van, mint egy kaméleonnak a színei. Majd ő bemutatkozik. Tartsa itt a lakásában két napig, s majd tudósítani fogom a következő lépésekről. A jelenlétét teljesen titokban kell tartania. Most már megérti, hogy miért kértem egy néhány héttel ezelőtt, hogy a bejárati ajtó zárját cserélje ki. Legyen nagyon óvatos, maga most egy nagyon fontos küldetésben vesz részt. Még valamit” tette hozzá miközben a kezembe adott egy kis papírt „jegyezze meg ezt a telefonszámot, s aztán a papírt semmisítse meg. Legközelebb meg fogom magyarázni ennek a fontosságát.”

Amíg Marianne zuhanyozott és öltözködött én az ágyban maradtam dédelgetve az éjszaka emlékeit, felváltva egy néhány komorabb gondolattal. Milyen gyönyörű lett volna Marianne-nal találkozni más körülmények között. Vagy ha ez az egész lidércnyomásos rendszer hirtelen megbukna és mi nem lennénk tagjai ennek a veszélyes földalatti vállalkozásnak, csak két fiatal ember, akik találkoztak, egymásba szerettek, s együtt élnek, amíg meg nem halnak...

TIZENEGYEDIK FEJEZET ESEMÉNYEK FORGATAGA

Jenney Tamásnak szorongó érzése lett, amikor idézést kapott a kerületi elöljáróságtól. Annak a nagy társadalmi rétegnek volt a tagja, akik nem tudtak elhelyezkedni, mert a háború után azzal vádolták őket, hogy közreműködtek a megszálló németekkel. Akiket súlyos háborús bűnökkel vádoltak, azok népbíróság elé kerültek és vagy kivégezték őket, vagy rendkívül hosszú börtönbüntetésre ítélték. Másokat „nem igazoltnak” minősítettek egy bizottság előtt, amelynek a tagjai a koalíciós pártokból kerültek ki, de ahol a kommunisták domináltak.

Tamás esete jellemző volt. Apja tábornok volt a Horthy hadseregben, de még 1936-ban nyugdíjba ment, úgy hogy semmi néven nevezendő szerepe nem volt a háborúban. Tamás politikából doktorált 1938-ban és azonnal állás ajánlatot kapott a külügyminisztériumtól. Tekintve, hogy jól beszélt angolul és franciául, kiküldték a londoni magyar követségre, alacsony rangú tisztviselőként. Amikor Anglia hadat üzent Magyarországnak, a követséget bezárták és Tamást a külügyminisztériumba osztották be. Amikor a németek elfoglalták Magyarországot, Tamás lemondott állásáról; ennek ellenére a háború után nem ‘igazolták’ s így nem hívták vissza a külügy-minisztériumba. Nemcsak állását veszítette el, hanem idős édesanyjától megvonták a férje után járó nyugdíjat is. Tamás akkor már nős volt, volt egy három éves kislányuk. Felesége titkárnő volt, de csekély fizetése a háború utáni inflációs időkben nem volt elegendő a család megélhetéséhez és Tamás édesanyjának az eltartásához. Tamás angol és francia órákat adott, de ahogy a kommunisták befolyása mind erősebbé vált, a nagyszámú ‘nem-igazolt’ állandó rettegésben élt. Így ez az ártatlannak látszó idézés az elöljáróságra is izgalomra adott okot.

Ahogy Tamás belépett a szobába, ahová az idézés szólt, egy mellékajtó kinyílt. Megjelent egy középmagasságú, rendetlenül öltözött férfi. Arca nyúzott volt, kis barna szemeivel kutatóan nézett körül, fülei feltűnően nagyok és elállóak voltak. Leült az íróasztal mögé, s intett Tamásnak, hogy foglaljon helyet a másik széken. Ezután bemutatkozott: „Kovács László vagyok.”

Tamás soha nem látta ezt a személyt. Gyanús volt, hogy a szoba majdnem üres volt, nem úgy mint az elöljárósági hivatalok szobái, amik rendszerint zsúfoltak voltak. De még mielőtt tovább elmélkedhetett volna ezen, Kovács magabiztosan megszólalt: „Biztosan fogalma sincsen arról, hogy miért idéztük be.”

„Nem, nincsen.”

„Már hosszú ideje figyeljük tevékenységét; tisztában vagyunk a képességeivel, szeretnénk hozzásegíteni, hogy rendes állást kapjon, hogy anyagi helyzetük megjavuljon.”

Tamás rendkívüli módon meglepődött. Lehetséges volna, hogy ebben a rendszerben valaki törődik az ő jólétével? De ezt a gondolatot hamar elhessegette. Ez az a rendszer amely hat héttel korábban hetvenkét éves anyját sok ezer emberrel, közöttük öregekkel egyetemben, úgynevezett nem-kívánatos elemként, vidékre deportáltak abból a célból, hogy így enyhítsék a lakáshiányt Budapesten. Próbált uralkodni magán és érdeklődő arccal nézett Kovácsra.

„Szeretne visszakerülni a külügyminisztériumba?”

„Természetesen” válaszolta Tamás, s remélte, hogy az arcán nem fog meglátszani megvetése a kommunista befolyás alatti kormány külpolitikáját illetően. Fogalma sem volt róla, hogy Kovács ki volt, de minthogy az előjáróságon voltak, nyilvánvalóan valamilyen állami alkalmazott lehetett.

„Jenney kartárs, beszéljen nekem röviden a külügyminisztériumbeli munkájáról.”

Tamás vázolta rövid karrierjét és hozzátette, hogy állásáról lemondott amikor a nyilasok kerültek uralomra.

„Ez ugyan igaz” jegyezte meg Kovács kissé gúnyosan „azzal a különbséggel, hogy négy hétig szolgált a nyilas kormányt mielőtt lemondott.”

Tamás nagyon meglepődött, hogy Kovács még ezt a jelentéktelen részletet is ismerte.

„Ez igazán ma már nem számít” legyintett Kovács „a fontos kérdés az, hogy maga lojális-e a mostani kormányhoz?”

„Természetesen, természetesen” válaszolta Tamás kissé bizonytalanul és aztán hozzátette: „Ön sem volna maradéktalanul boldog, ha hetvenkét éves édesanyját kitelepítették volna egy 250 km-re lévő tanyára, ahol csak vízért több kilométert kell gyalogolni.”

„Mi segíteni tudunk ezen is.” Aztán néhány kérdést adott fel Tamás külügyminisztériumbeli kollégáiról. Nagyon tájékozottnak tűntek a kérdései, de Tamás óvatosan csak azokról nyilatkozott, akik már korábban külföldre menekültek.

A beszélgetés ezek után megszakadt. Úgy tűnt, hogy Kovács el volt foglalva a gondolataival, Tamás pedig elhatározta, hogy megkérdi, hogy kinek a nevében van Kovács itt, de Kovács megelőzte.

„Meg kell kérnem” mondotta Kovács, „hogyan ez a beszélgetés kettőnk között maradjon. Szeretném ha ismét találkoznánk mához egy hétre délután 3 órakor a Moszkva téri ‘Vadvirág’ eszpresszóban. De most mennem kell” és mielőtt Tamásnak még alkalma lett volna válaszolni, Kovács felállt és sietve köszönés nélkül eltávozott.

Majdnem szédülten ettől a meglepő találkozástól, Tamás lassan felemelkedett a székéből és ő is elhagyta a szobát. Az előjáróság folyosóin sok ember volt, különböző szobák előtt vártak sorukra, de ahonnan ő jött ki, ott senki nem várakozott.

Tamás lassan leballagott a lépcsőn. Erősen kitaposott cipőjében, régi agyonmosott ingében és kopott ruhájában, nem emlékeztetett a jóképű, magas, elegáns fiatal diplomatára. Kilépett az utcára, ragyogó tavaszi napsütésbe. Annak ellenére, hogy nem tudott semmit Kovácsról, olyan érzése volt, hogy a hírhedt ÁVH talán így szervezi be ügynökeit és undorral gondolt még csak ennek a lehetőségére is. Elhatározta, hogy még a feleségének sem fog említést tenni erről a találkozásról.

Előhúzta összehajtott szatyorját a zsebéből amikor a piacra érkezett. Miután a felesége állásban volt, Tamás intézte a ház körüli munkákat. Főzött, takarított és vásárolni is ő járt. Alaposan megfigyelte a piaci állapotokat, jegyzeteket készített az árakról és a hiánycikkekről, gondosabban, mint az átlagos vásárló.

A hét csak nem akart eltelni. Ideges volt és tisztában volt azzal is, hogyha valaki állást akar neki felajánlani, mert segíteni akar rajta, ezért nyilván fizetnie kell. Ahogy latolgatta az eseményeket, szilárdan elhatározta, hogy keserves anyagi helyzetük ellenére, semmilyen erkölcstelen dologba nem fog belemenni.

Amikor lelépett a villamosról egy héttel később a Moszkva téren, a tér közepén lévő óra szerint 10 perccel hamarabb ért oda. Nem akart korábban érkezni, s így céltalanul kóborolt. Egy perccel három óra előtt keresztülment a téren a 'Vadvirág' irányába. Megigazította nyakkendőjét, izzadt tenyerét megtörölte zsebkendőjével. Ahogy be akart lépni, valaki mögötte a nevéen szólította.

„Üdvözlöm Jenney kartárs” mondta Kovács, ahogy utolérte Tamást. Kovács most jobban nézett ki, arca frissen volt borotválva, haja megfésülve. A hideg ellenére kalap nem volt rajta, a kabátja újnak és drágának tűnt. Lassan lehúzta puha szarvasbőrből készült kesztyűit és kezét nyújtott. Udvarias mosollyal üdvözölték egymást, s Tamásnak ismét feltűnt, hogy milyen nagy elálló fülei vannak.

„Talán inkább sétáljunk” és még mielőtt Tamás beleegyezésére várt volna, megindult a Hűvösvölgy felé. „Beszélgessünk” mondotta Kovács, s Tamás örült, hogy a társalgás barátságosan indult, s remélte, hogy végre többet fog megtudni.

„Biztos vagyok benne, hogy sokat gondolkodott a múlt heti találkozásunkon” folytatta Kovács.

„Be kell vallanom, hogy így van, de el sem tudom képzelni, hogy miért is törődne valaki a mi sorsunkkal.”

„Nem vagyok meglepve” válaszolta Kovács nevetve. „A maga helyében én is így lennék. Azt hiszem, hogy említettem a múlt héten, hogy a beszélgetésünk bizalmas. Ez a kérésem a továbbiakra is vonatkozik.”

„Ez természetes” mondta Tamás, hogy valamit válaszoljon, annak ellenére, hogy az egész dolog egyáltalán nem tűnt természetesnek.

„Hát akkor a tárgyra térek.” Kovács megállt egy pillanatra, rátekintett Tamás kopott ruházatára és magabiztosan folytatta: „Nézze Jenney, mi nagyon örültünk annak a kijelentésének, amely szerint híve a mostani rendszernek és reméljük, hogy ezt komolyan is gondolja.” Egy pillanatnyi csönd után, miután Tamás semmit sem válaszolt, így folytatta: „Nekünk szükségünk van értékes, intelligens emberekre. Úgy érezzük, hogy maga igazságtalanul volt mellőzve, annál is inkább, mert beosztása a külügyminisztériumban jelentéktelen volt, s arról sem tehet, hogy édesapja tábornok volt a Horthy hadseregben.”

Szóval ezt is tudják, gondolta Tamás, de szótlan maradt. Kovács pedig csak várta szavainak a hatását. Egy kis elégedett mosoly futott át az arcán: „Mi el fogjuk helyezni egy képességeinek megfelelő állásba és intézkedni fogunk, hogy édesanyját azonnal hozzák vissza Budapestre. Jó fizetése lesz és cserében csak azt kérjük, hogy informáljon bennünket egy néhány munkatársáról.” Az utolsó szavaknál lehalkította hangját, de szavait ennek ellenére rendkívül nyomatékosan hangsúlyozta.

Egy darabig csendben ballagtak. A csöndet csak a villamosok csilingelése szakította meg. Fiúk futballoztak az egyik ház előtt, semmi forgalom nem volt. Tamás szíve sebesen vert, tudta hogy csak egy lépés válassza el attól, hogy az ÁVH besúgója legyen.

„Nos” mondta Kovács kissé türelmetlenül, de anélkül, hogy a hangját felemelte volna.

„De kérem” válaszolta Tamás habozva „én nem tudom, hogy alkalmas vagyok-e erre. Ehhez sok bátorságra és önuralomra van szükség, és én soha ilyet nem csináltam.”

Kovács megállt, megragadta Tamás karját, a szemeibe nézett és gyűlölködéssel a hangjában szinte sziszegte: „Szóval soha ilyet nem csinált? Talán tagadja, hogy amikor a londoni követségen dolgozott, állandóan információkat adott egy angol ügynöknek a német-magyar kapcsolatokról? Igaz vagy nem igaz?”

Tamást előntötte a félelem. Honnan tudhatják ezt az esetet, ami 10 évvel korábban történt és rendkívül titkos volt? Nem tudott szóhoz jutni. Kovács olvasott Tamás szemeiben és élvezte győzelmét.

Néhány pillanatig egymásra meredtek. Kovács szemeiből már nem sugárzott a düh, inkább elégedettség látszott, biztos volt benne, hogy győzött. Tamás így érezte, hogy megbénult, de hirtelen rádöbbsent, hogy helyzete milyen kritikus. A szemei előtt megjelent a felesége, három éves kislánya és öreg, megtört, fehérhajú édesanyja, aki talán már életben sem volt. Valami furcsa erő szállta meg, ahogyan kínzójára nézett. Csak egy pár pillanatig tartana végezni vele, ha karmaiba kaphatná. De lassan visszanyerte nyugalma, zsebkendőjével megtörölte verejtékes homlokát. Kovács lassan megindult, megérintette Tamás karját majdnem hogy gyengéden. Meg volt győződve arról, hogy Tamás elfogadja ajánlatát, de nem sürgette. Ebben a pillanatban Tamás megragadta Kovács karját és magából kikelve kiáltotta: „Nem, értse meg, hogy nem tudom, nem, nem!”

De az utolsó szó már kevésbé volt indulatos, Kovács ezt megérezte. Eltolta magától Tamást, egyet lépett hátra. Az arca ismét gyűlölködő volt és a fogai között sziszegte: „Ez tehát a döntése? Majd meglátjuk, hogy ki az erősebb. Csak gondoljon az anyjára és kislányára” és anélkül, hogy válaszra várt volna, sarkon fordult és elment.

Tamás megdöbbenve nézett az eltűnő Kovács után. Félig öntudatlanul felemelte a karját, mintha el akarta volna érni. Aztán hirtelen ráébredt helyzete súlyosságára. „Mit tettem Uramistenem, mit tettem?”

Tamás nem is emlékezett arra, hogy hogyan ért haza. Kislánya még az óvodában volt, felesége a munkahelyén, így magányában megpróbálta összeszedni gondolatait. Hogyan választotta őt az ÁVH ki? Most már biztos volt abban, hogy Kovács ennek a hírhedt intézménynek volt a tagja. Talán valamit megtudtak Rodolfóval való barátságáról? De aztán elhessegette ezt a gondolatot, mert Kovács egy szóval sem említette a külföldi diplomát, aki vele egy épületben lakott. Az a hír járta, hogy a külföldi diplomaták szomszédait és személyzetüket rákényszerítették, hogy azoknak minden lépéséről informálják az ÁVH-t. Az a gondolat, hogy besúgó legyen, hogy emberek megjegyzéseit, magatartásukat bejelentse, amivel sok bajt okozhat azoknak, elviselhetetlennek tűnt. De ugyanakkor felismerte, hogy Kovács javaslatának az elutasítása milyen súlyos következményekkel járhat. Embereket egyik napról a másikra kitalált bűnökkel vádoltak, valamilyen tárgyaláson el is ítélték. De voltak olyan esetek is, amikor az ártatlan áldozat csak eltűnt.

A csengő megszólalt, felesége és kislánya jöttek meg. Mindkettőjüket megcsókolta. Egész este kislányával játszadozott, szíve tele volt szeretettel, gyöngédséggel és félelemmel, mert nem tudta, hogy mit hoznak az elkövetkező napok. Éjszaka nem tudta lehunyni szemét. Aztán odáig jutott, hogy már várta Kovács jelentkezését, hogy felajánlhassa szolgálatait. Rádöbbsent, hogy ebben a játékban ő a gyengébb, s ellenfele nemcsak erősebb, de veszélyes is.

Két hétig semmi nem történt. Az ÁVH időt adott Tamásnak, hogy kellőképpen felmérje helyzetét. Ez nem az első és nem az utolsó ilyen esetük volt. Tudták hogy körülbelül két hét alatt a legkeményebb ember is betörik.

Tamás ismét kapott egy idézést az előjáróságra, abba a szobába, ahol előzőleg találkozott Kováccsal. Ahogy sápadtan belépett a szobába, Kovács felugrott az íróasztaltól, Tamás elé ment, kezét ráztak és hellyel kínálta. Kis csönd után egymásra néztek és végül Tamás szó nélkül bólintott. Már nem volt mérges, már nem tiltakozott, tudta, hogy az ÁVH bábujává vált.

„Nézze kedves Jenney, ne álljon ehhez üggyhez negatív magatartással. Maga bizonyára azt hiszi, hogy valami erkölcstelenségre vállalkozik, ha az Államvédelmi Hatóság szolgálatába áll.” A nevet hangsúlyozta, ez volt az ÁVH hivatalos neve, és kettőjük között ez most hangzott el először. „Higgye el nekem” folytatta Kovács „mi soha nem bántunk ártatlan személyeket, de meg kell értenie, hogy a hatóságoknak sokszor van szükségük bizalmas információra.” Ebben a pillanatban a telefon megszólalt. „Igen, igen...bejöhét, minden rendben van” és letette a telefon kagylót egy türelmetlen mozdulattal. „De visszatérve a beszélgetésünkre” folytatta „el fogjuk helyezni magát egy megfelelő állásba a közeljövőben.” Ezzel kihúzott egy géppel írt ívet az aktatáskájából és odanyújtotta Tamásnak.

Tamás lassan elolvasta az írást, amiben hűséget és titoktartást ígért a Magyar Népköztársaságnak. Egy másodpercnyi habozással aláírta a nevét: Dr. Jenney Tamás. Ahogy Kovács az aláírt irat után nyúlt, egy oldalajtó kinyílt és egy nagyon jól öltözött, kitűnő megjelenésű fiatal ember lépett be. „Hadd mutassam be az elvtársakat egymásnak” és miközben Tamás kezét nyújtott, nem kerülte el figyelmét, hogy már elvtársnak szólították. „Kiss Endre elvtárssal lesz a jövőben kapcsolatban és azt javasolom, hogy jövő hétfőn találkozzanak a Vadvirág eszpresszóban.”

Tamás alig tudta palástolni meglepetését. Ez a fiatal ember lehetett volna egy egyetemi tanársegéd, színész, vagy bárki, de semmi esetre sem így képzelte el az ÁVH-nak egy tagját. Gondolatait Kovács megszakította, aki közben felállt az íróasztaltól, kezét nyújtott és elköszönt.

Tavaszi volt. A nap ragyogóan sütött, de Tamás észre sem vette. A szíve nehéz volt, úgy érezte, hogy a vállaira mázsás súly nehezedett. Nem nézett szembe a járókelőkkel, mellékutcákra ment haza. Úgy érezte, hogy a hátán nagy betűk voltak, amik átégtek ruháján bele a bőrébe: SPICLI.

Amikor hazaérkezett, lassan belenyugodva bizonytalan jövőjébe, kinyitotta az egyik szekrény ajtaját és belenézett a nagy tükörbe. Szemben állt vele egy magas, szőke, fiatalos arcú ember; szemei karikásak, egyik első foga hiányzott, amire nem tellett megcsináltatni, sokkal öregebbnek tűnt, mint amennyi a valóságban volt. Keserű arccal megfogadta: „Rendben van Kovács elvtárs! Spiclit csinált belőlem, de megfogadom, hogy újult erővel fogom a piaci adatokat gyűjteni a Szabad Európa Rádió számára és soha nem fogok a munkatársaimról olyan információkat szolgáltatni, amelyeknek kellemetlen következményei lehetnek.” És ahogy rádöbbsent helyzetére, felkiáltott cinikus mosollyal: „Az ördögbe is, kettős ügynök lettem!”

Tíz nap múlva édesanyja hazaérkezett a deportálásból.

* * *

Ábrányi állandóan unszolta Rodolfot, hogy több anyagot küldjön neki. Meg volt elégedve az én riportjaimmal, mert én nagyon vigyáztam arra, hogy csak megbízható híreket küldjek, ami nem is volt olyan könnyű. A legvadabb rémhírek keringtek állandóan a kommunista rendszer összeomlásától kezdve a vajellátás megjavulásáig. Csak azok, akik a vasfüggöny mögött éltek, tudják megérteni ezt mentalitást, amely hajlamos volt minden hihetetlennek tűnő hírt is

tényként elfogadni. Amikor reálisan nem lehetett reménykedni, amikor megbízható hírekhez nem lehetett hozzájutni, az emberek minden szalmaszálba belekapaszkodtak.

Tamás heti vásárlásai nagyon sok jó és megbízható hírt jelentettek Ábrányin keresztül a Szabad Európa Rádiónak. A hentesüzletekben nem volt hús, de a mustártermelésünk ragyogó lehetett, mert a Közért üzletek egyébként üres polcain 5 literes mustárüvegek sorakoztak. Ez a mustár bőség sok viccre adott alkalmat, de nem pótolta a húst, amihez csak ritkán és hosszas sorban állás után lehetett hozzájutni; vagy legalábbis ez volt a látszat...

Dóra Misi, a szövetséget szerszámműhelyének a vezetője, jó barátom lett. Természetesen nem tudott az én kapcsolatmról a Szabad Európa Rádióval, nagy kiterjedésű ismeretségi köre következtében mindig tele volt érdekes hírekkel. Egyik alkalommal azt mondta: „Amikor legközelebb kimegyünk a pezsztentlörinci öntödénkbe, megállunk Kőbányán, ahol szeretnélek bemutatni egy barátomnak.” Meg is álltunk a központi vágóhidnál, amelyik hatalmas volt és normális időkben bőségesen ellátta a fővárost és környékét hússal. Hús helyett azonban ‘éberség’ volt. A rendszer olyan paranoid volt, hogy a vágóhidat úgy őrizték, mint egy titkos katonai telepet. Misi lehívatta a barátját, aki elég fontos beosztásban dolgozott, s aki igazolta, hogy látogatásunk hivatalos volt. Ahogy bementünk, Misi nem sokáig habozott: „Mutasd meg Sándornak, amit nekem is megmutattál a közelmúltban. A barátja nem kérdezett semmit, s megindultunk az egyik hatalmas épület irányába.

„Milyen csöndes itt minden” mondtam.

„Nagyon is csöndes” volt a válasz. „A háború előtt ez volt Közép Európa legnagyobb vágóhídja. Ma azonban a helyzet más, egészen más.”

Az épület ahová beléptünk egy nagy hűtőház volt. A bejáratnál fehér köpenyt kellett felvennünk. A hűtőház tömve volt importált argentin marhával és disznóval. Végláthatatlan sorokban lógtak a hatalmas hústömbök.

Én soha nem láttam belülről egy ilyen raktárt, a hihetetlen mennyiségű friss hús szédítő látvány volt. Ezekben az időkben a húshiány már olyan méreteket öltött, hogy a sorban állók közül is csak kevesen jutottak hozzá. És itt elegendő hús volt felhalmozva, amiből hónapokon keresztül el lehetett volna látni a lakosságot.

„Mi történik itt? Az üzletekben alig látni néha húst” kérdeztem.

„Nem mondhatok sokat. A hús a Párt fennhatósága alá tartozik. Mi csak bizonyos üzleteknek szállítunk, ahol a Párt főfunkcionáriusai ‘vásárolnak’, továbbá a diplomáciai kar részére fenntartott üzleteket látjuk el, ahol csak dollárért szolgálnak ki, és természetesen ellátjuk a nagyszámú szovjet küldöttséget. Amikor munkaidő után ki akarunk lépni a kapun, minden alkalommal megmótoznak bennünket, nehogy húst csempésszünk ki. Mi, akik itt dolgozunk és szemtanúi vagyunk ennek a bőségnek, még egy kilogrammnyi húst sem vihetünk haza a családuknak. Elég szomorú” tette hozzá halkán.

Az egyik Ábrányihoz küldött jelentésemben utaltam a piaci helyzetre Tamás megfigyelései alapján. Az emberek azt hitték, hogy az élelmiszer hiány fő oka a gazdasági rendszer dilettáns vezetése volt, amihez hozzájárult a soha véget nem érő jóvátétel fizetése a Szovjet Uniónak. De amikor a Szabad Európa Rádió részletesen leírta, hogy milyen hatalmas húsmennyiségeket importálnak devizáért, amihez csak a kiváltságosak jutnak hozzá, ez az embereket dühbe gurította. Ennek ellenére a munka utáni gyűléseken mindenki felállt Rákosi vagy Sztálin nevének az említésekor és félelmében részt vett a ritmikus tapsban. A városok tele voltak festett jelszavakkal, a nagyobb gyárak és hivatalok tetején hatalmas vörös csillag díszlet. Minden hivatalban, iskolában Sztálin és Lenin fényképe között ott virított Rákosi is, akit nem

lehetett másképpen említeni mint a haza bölcs vezére. A magyar kommunisták túltettek a Sztálin-imádaton is, amikor Rákosiról volt szó. Félelmében látszólag mindenki egyet értett Magyarország szovjetizálásával annak ellenére, hogy senki sem hitt benne.

* * *

Egy néhány héttel azután, hogy Tamást beszervezte az ÁVH, értesítették, hogy adja be életrajzát az egyik nagyobb állami export-import vállalatához. Amikor behívták személyesen, nyilvánvaló volt, hogy az állást valaki már biztosította számára. Ezek a külkereskedelemmel foglalkozó vállalatok állandóan kerestek olyanokat, akik folyékonyak beszéltek és leveleztek angolul és franciául. Tamás helyettese osztályvezető lett egy irodában, ahol kizárólag angol és francia vállalatokkal voltak kapcsolatban. Az elegánsan berendezett irodákban a hangulat egészen más volt mint más állami vállalatoknál, ahol a párt jelenléte mindenre rányomta bélyegét. Az államnak olyan nagy szüksége volt külkereskedelemre, hogy ezeket a hivatalokat szakemberek és nem káderek töltötték meg. Ez volt az egyik oka annak, hogy az ÁVH olyan fontosnak tartotta, hogy informátorjai legyenek. Mint minden állami hivatalnak, ennek is volt egy névleges pártszervezete egy jó káderrel az élén, aki azonban igen kényelmetlenül érezte magát a jó képzettségű, művelt polgári származású alkalmazottak között. Tamás nagyon hamar rájött, hogy valamennyi kollégája a rendszerváltozás előtt is kapcsolatban volt a külkereskedelemmel. Ezek értették a munkájukat, s nem lehetett őket csak úgy helyettesíteni lojális párttagokkal. Tamás sokat gondolt arra, hogy hányan lehetnek a kollégái között besúgók.

Néhány hét múlva Kiss Endre, a jó külsejű fiatal ÁVH ügynök meghívta Tamást egy találkozóra ismét a Vadvirág eszpresszóba. Ez a találkozás barátságos volt, nem úgy mint múltbeli találkozásai Kováccsal. Tamáson új ruha és cipő volt.

„Nagyon sikeresnek néz ki,” jegyezte meg Kiss mosolyogva.

„Úgy is érzem magam, amit az új állásomnak köszönhetek. Amikor megkaptam az állásomat, rögtön előlegeztek 6 havi bért, s megnyugtattak, hogy év végéig még csak nem is kezdik levonni. Sőt azt is hozzátette a személyzeti osztály vezetője, hogyha a munkámat jól végzem, akkor az egész előleget megkapom prémiumnak és így semmit sem kell visszafizetnem. Anyám hazajött, szeretem a munkámat, elégedett vagyok.”

Tamás utólag rájött, hogy túl bőbeszédűen, de őszintén írta le új helyzetét, ha nem is teljes hűséggel. Nagy megkönnyebbülés volt számára, hogy a nyomorúságos életük jóra fordult, annak ellenére, hogy tudta, hogy milyen gyalázatos árat kell fizetnie érte. De megjegyzései őszintének tűntek, s nagyon jó benyomást tettek Kissre.

„Végezze a munkáját jól és lelkesedéssel, biztosíthatom róla, hogy a jutalom nem fog elmaradni. Meg kell értenie, hogy legalább minden második nyugatról érkező üzletember kém is. Nekünk nagyon éberem kell őriznünk az állam titkait, és résen kell lennünk, nehogy beszervezzék a vállalat alkalmazottait kémkedésre.”

Tamás beleegyezően bólintott, de arra gondolt, hogy ezek örültek. El sem tudta képzelni, hogy egy export-import vállalat milyen államtitkokat rejtegethet. Normális államokban az ilyen vállalatok adatait közzé teszik; de egy gyenge és paranoid rendszer mindenütt harcol a vélt ellenséggel.

Kiss hamarosan rátért találkozásuk céljára. Adott Tamásnak egy rövid listát kollégáinak a neveivel. A feladata az volt, hogy megfigyelje őket, beszélgetésbe elegyedjenek és mindent, amit megfigyelt jelentsen; a munkájukhoz való hozzáállásukat, politikai nézeteiket, kikkel tartanak fenn kapcsolatot, egyszóval az Államvédelmi Hatóságot minden érdekelte. Tamásnak

kéthetenként kellett megfigyeléseit írásban benyújtania, s ha valamilyen rendkívül fontos észlelése volt, Kiss telefonon kellett hívnia azonnal. Kiss világosan tudomására hozta, hogy a jelentéseknek alaposnak kell lenniök és a sorok között jelezte, hogy nem Tamás volt az egyetlen emberük és nyilván voltak olyanok is, akik Tamást figyelték.

Kiss befejezte a kávéját, de mielőtt elköszönt, nem túl sok hangsúllyal odavetette: „Mi nem voltunk tisztában azzal, hogy maga ugyanabban az épületben lakik, mint Rodolfo Petrocelli, az olasz sajtóattasé. Ismeri?”

„Igen ismerem, néha bridzselünk együtt.”

„Ez nagyon jó. Szeretném ha mindent elmondana róla, a szokásairól, a barátairól, a politikai nézeteiről. Mindent! Írjon azonnal egy jelentést róla, s azután minden hat hétben jelentsen róla. Ez nagyon fontos számunkra, maga pedig így biztosíthat bennünket lojalitásáról. Mindent kövessen el!”

Tamás még akkor este beszélt Rodolfoval, s minden habozás nélkül elmondta kapcsolatait az ÁVH-val.

„Mi volt a benyomásod?” kérdezte Rodolfo. Sejtene ezeket valamit a Szabad Európa Rádióval való kapcsolatunkról, vagy csak megragadták az alkalmat, hogy engem is figyelj?”

„Majdnem biztos vagyok benne, hogy nem tudnak semmiről, de azért nagyon óvatosnak kell lennünk. Megmondtam, hogy esetenként bridzselünk együtt, nem mertem tagadni, mert nem tudtam, hogy a kérdés nem beugratásnak volt-e szánva. De szeretném, ha a rólad szóló jelentéseimet együtt írnánk meg.”

Miután Tamásnak most már rendszeres elfoglaltsága volt, nem tudott többé piaci híreket szerezni a Szabad Európa Rádióknak. De abban biztos volt, hogy az új állásában és nyugati üzletemberekkel való kapcsolatai következtében értékes új anyagot fog tudni gyűjteni.

Tamás jelentései Kissnek nem voltak túl alaposak, csak olyan dolgokat jelentett kollégáiról, amik köztudomásúak voltak. Az ÁVH tisztában volt azzal, hogy a külkereskedelmi vállalatnak a párttitkár kivételével egyetlen alkalmazottja sem volt kommunista és az volt a gyanújuk, hogy az alkalmazottak között lehet néhány olyan is aki a nyugati hatalmak számára kémkedik. Tamás gyanította, hogy a kollégái megvetik a rendszert, de érzéseiket jól palástolták, soha nem politizáltak, meg akarták tartani viszonylagosan jó állásukat. A helyzet különben is az volt, hogy az emberek nem mertek politizálni. Ezt a magatartást más informátorok is megerősíthették, úgy hogy Kiss nem gyakorolt különösebb nyomást Tamásra több információért. De ellensúlyozta nem túl alapos jelentéseit kollégáiról a Rodolfoval adott részletes jelentésekkel, amit együtt fogalmaztak meg, s ami Rodolfonak különben sem árthatott.

Tamás korábbi jelentései a piacokról fontosak voltak, s mivel most nem szolgálhatott ezekkel, rá néhezdedt a nagyobb nyomás. Balatoni, aki rendszeresen kézbesítette ki családoknak a külföldről küldött pénzeiket, nagyon értékes informátorrá vált. Néhányan akiket már többször látogatott meg bizalmukba fogadták, s feltárták nyomorúságos életük részleteit és ezen keresztül a rendszer durvaságát és kegyetlenségét.

* * *

Hírek keringtek arról, hogy akik ellátogattak az angol követségnek a magyar közönség számára fenntartott könyvtárába, azokat beidéztek, számosakat letartóztattak és internáltak. Ez a könyvtár volt az egyetlen Magyarországon, ahol a látogatók külföldi magazinokat, újságokat olvashattak, angol nyelvű könyveket kölcsönözhetnek, s olykor egy-egy filmet nézhetnek meg. Ezen kívül az újságárosoknál csak egy angol nyelvű újság, a ‘Worker’ volt kapható, ami az

angol Kommunista Párt hivatalos és unalmas Sztálinista lapja volt. A londoni magyar követségnek szintén volt egy könyvtára az angol közönség számára, ahol a látogatókat senki sem kérdezte ki, vagy zavarta.

Az angol követség és a könyvtár a Harmincad utcában volt, néhány lépésre a Vörösmarty tértől. Egyik este későn arra felé mentem haza, amikor a Pipacs bár már bezárt, ahová gyakran jártam, mert kiváló hely volt híreket és pletykákat hallani. Zsizsi, a rendkívül szép kiszolgálónő a bárpult mögött állítólag aktív tagja volt az ÁVH-nak. Az ő feladata volt kapcsolatot teremteni a bárba látogató külföldi diplomáttal, akik közül sokan jártak oda a nyugati stílusú zene miatt. A két tagú zenekarnak a zongoristája a rendkívül tehetséges Doris volt, akinek a férje, Hircsák Pista ügyvéd, korábban a magyar válogatott jégchoki csapatnak volt a kapusa. De miután kiöregedett, nem részesült a kedvezményekből, amiket a jó sportolóknak adtak, s így feleségének a keresete hozzájárult a megélhetésükhöz. A dobos, Dr. Ilosvay Gusztó barátom, aki különben orvos volt az Üllői úti klinikán, így segítette hozzá családját megélhetésükhöz. Vallásos katolikusok voltak, hat gyerekekkel megáldva...

Már elmúlt éjjel két óra, s reméltem, hogy a Vörösmarty téren taxihoz jutok. Ahogy befordultam a Harmincad utcába, a közvilágítás hirtelen kialudt, ami nem volt túlságosan szokatlan. Ami szokatlan volt, hogy hirtelen rájöttem, hogy hogyan figyelik meg azokat akik beléptek az angol követség kapuján. A meglepetésem tökéletes volt! Nem tudtam levenni a szememet a követséggel szemben lévő épületről, de miután a követség előtt ott állt, mint minden követség előtt, az ÁVH egyik egyenruhás tagja, úgy viselkedtem, mintha semmi különöset nem észleltem volna. De az utca végén visszafordultam és ismét végigmentem a sötét, rövid Harmincad utcán.

A követséggel szemben volt az államosított tisztító vállalatnak, a 'Patyolat'-nak egyik üzlete. A cégátlábla, mint az összes Patyolat üzleten, a szokott kékszínű üvegből volt, amire nagy fehér betűkkel volt ráfestve a 'PATYOLAT' szó. De ez a tábla kissé más volt. Az O betű közepe nem volt kék, hanem fekete. A fekete rész átlátszó volt, s mögötte világosan ki lehetett venni egy filmfelvevő kamerát, amelyik az angol követség bejáratára volt irányítva. A fekete festék az O betű belsejében, valamilyen különleges anyagból készülhetett, amin keresztül a kamera ugyan láthatatlan volt az utcáról, de hatásosan filmezte a követség bejáratát. Alig tudtam uralkodni magamon. Rögtön tudtam, hogy ennek a hihetetlenül szerencsés pillanatnak a következtében figyelmeztetni lehet a követség gyanútlan látogatóit.

Egy héttel később a Szabad Európa Rádió részletesen leírta, hogy mi rejtőzik az ártatlan 'PATYOLAT' szó mögött. A következő reggelen érdekes módon a szép nagy kék üveg tábla be volt törve, mögötte semmi nem volt látható, hogy így bizonyítsák a Szabad Európa Rádió hallgatóinak a közvetítés szavahihetlenségét. De én szemtanú voltam, én pontosan láttam az elrejtett filmfelvevőt. Később az angol követség bezárta a könyvtárat látogatók hiányában...

TIZENKETTEDIK FEJEZET KAMÉLEON

A munkaidőnk általában délután 5 órakor ért véget, s ezen a napon kivételesen pontosan kiléptem az irodám ajtaján, mert ez volt az a nap, amikor a Marianne által X partiján megjelölt személyt vártam, akit két napig kellett rejtegetnem.

Hazafelé vásároltam felvágottat és más élelmiszereket, hogy hideg vacsorával várjam vendégemet.

A csengő pontosan 7 órakor megszólalt. Kint már sötétség volt és a halványan megvilágított lépcsőházban ott állt vendégem. Köpenyén a gallér fel volt hajtva, kalapját mélyen a szemébe húzta, nehéz volt megismerni. Intettem, hogy lépjen be az előszobába, levette a kalapját és kezét ráztunk.

„Az én nevem Juri” mondta magyarul, de kis idegenes kiejtéssel. Közben körülnézett, mintha biztos akart volna lenni abban, hogy egyedül vagyunk. A redőnyt az előszobám ablakán már korábban gondosan bezártam, úgy hogy senki nem láthatott be a folyosóról. Barátságosan rámosolyogtam s kértem, hogy vegye le a köpenyét. Ezt lassú mozdulattal meg is tette, de mintha gondolatai közben másutt jártak volna. Aztán intettem az ajtó felé, amelyik a nappali szobába vezetett.

„Nagyon szépen lakik” jegyezte meg udvariasan.

„Helyezze magát kényelembe, mintha otthon lenne.”

Leült egy kényelmes fotelbe a kandalló mellett, s lassan körülhordozta tekintetét a nagy szobán, amely barátságos és meleg volt.

„Sajnálom, hogy így az életébe csöppentem. Nem tudom, hogy Marianne mit mondott rólam, de engem biztosított, hogy jó kezekben leszek.” Ebből a megjegyzésből rájöttem, hogy Juri őt nem Margitnak, hanem Marianne-nek ismerte. Az oka ennek nyilván óvatosság volt, így a továbbiakban én is Marianne-ként említettem.

„Marianne nem sokat mondott nekem, csak annyit, hogy körülbelül két napot fog itt nálam eltölteni. Legyen egész nyugodt, én nem várok senkit, de ha véletlenül valaki mégis beállítana váratlanul, akkor majd úgy viselkedünk, mint kollégák egyetemi éveinkből. S ami a kissé idegenes kiejtését illeti, azt majd azzal magyarázzuk, hogy Jugoszlávia magyar-lakta vidékéről való. De biztos vagyok benne, hogy senki nem fog bennünket zavarni. Én kivettem egy néhány napos szabadságot, s úgy tudják a kollégáim, hogy vidékre utaztam. Mit szólna egy italhoz?”

„Nagyon jól el tudnám viselni.” Pertut ittunk és egymás egészségére ürítettük poharunkat. Ezután egy kis zavart csend támadt, nem tudtam hirtelen mihez kezdeni, de Juri, vagy ki tudja, hogy mi volt az igazi neve, közelebb hajolt és halkán így szólt:

„Igazán nem tudom, hogy ki vagy, de az ösztönöm valahogy azt súgja, hogy bízhatom benned, és vállalom ezt a kockázatot. Én egész életem során egyik kockázatot a másik után vállaltam, de mostanáig nem ért csalódás. Most az életemnek egy fordulópontjához érkeztem, s remélem, hogy jó szerencsém nem fog elhagyni. Persze ebben nem lehetek biztos. Arra figyelmeztetlek, hogy ha valamiről nem tudsz, az nem hozhat bajba. De ha hajlandó vagy te is kockáztatni valamit, akkor meghallgatod a történetemet már csak azért is, mert nem vagyok benne biztos, hogy életemnek ezt a fordulópontját túléljem-e. Ha túléljem és elérem

rendeltetésem, akkor csak felejtsd el ezt a beszélgetést. De ha nem és te és Marianne túlélitek, akkor szeretném ha a történetemet elismélnétek a nyugati hatóságoknak. Természetesen, ha nem kívánod vállalni ezt a kockázatot, mondd meg őszintén, én meg fogom érteni. S akkor majd agyonütjük az időt valamivel; beszélgetünk nőkről, futballról, vagy bármi másról.”

Juri vett egy mély lélegzetet. Ismét megtöltöttem a poharát, a konyakot lassan megitta, láthatóan minden cseppje jól esett. De mielőtt még válaszolhattam volna a kérdésére, megjegyezte:

„Egész életemben arra tanítottak, hogy tudjak titkot tartani, hogy gyanakvó legyek, ne bízzak idegenekben, még barátokban sem. Milliószer hallottam ezeket a szabályokat az évek során amit a Szervezetnél töltöttem, és most minden gátlás nélkül képes vagyok kiönteni a lelkemet egy teljesen idegen személynek!”

Fogalmam sem volt, hogy a ‘Szervezet’ amire utalt, mi volt. Marianne is nagyon szűkszavú volt Jurit illetően, de már annyi tapasztalatom volt ilyen ügyekben, hogy nem kell feleslegesen kérdezősködni. Volt egy olyan érzésem, hogy a történet amit hallani fogok nem lesz mindennapi. A szemébe néztem és így válaszoltam:

„Én remélem, hogy alkalmad lesz az illetékeseknek elmondani a történetedet, de ha nem, légy benne biztos, hogy kívánságodat teljesíteni fogom. De miután a lelkünk és testünk a konyakon kívül mást is kíván, behozok egy néhány szendvicset.”

Kiléptem a szobából a kis tea-konyhába és egy néhány pillanattal később hallottam, hogy Juri zongorázott. Valamilyen melankolikus szláv dalnak tűnt, amit játszott sok érzéssel. Csendben visszamentem és halkan leültem, hogy ne zavarjam meg. Érzelmes pillanat volt, ahogy Juri visszanyúlt a múltjába a zenén keresztül, mintha erőt akart volna gyűjteni a bizonytalan jövődőhöz. Én izgatott voltam, aggódtam is, meghatottak az érzelmei, de készen voltam a történetére.

Juri befejezte a dalt.

„Remélem nem bánod, de nem tudtam ellenállni a kísértésnek. A zene úgy-ahogy megnyugtat és egy néhány pillanatra elfeledtetni az élet valóságait. Ha egyszer megérem, hogy nyugdíjba mehetek, akkor szeretnék valahol egy farmon élni sok könyvvel és egy zongorával. Vajon túl nagy ez a kívánság?” Nem várt választ a kérdésére. Gondolatai messze járhattak, talán valahol egy kis orosz faluban. Most már majdnem biztos voltam benne, hogy orosz. A neve orosz volt, bánatos zongorajátéka sok szomorúságról beszélt, egy nagy nemzetről, amelynek történelme során nem sok áldásban volt része.

„Hát hol is kezdjem?” de nem várt választ, hanem hozzákezdett, hogy lepergesse életének hihetetlen történetét.

„Természetesen te jobban ismered a magyar történelmet mint én. Az első világháború után volt itt egy rövid kommunista uralom. Apám akkor 22 éves volt, közgazdaságtant tanult az egyetemen. Kollégáival lelkesen csatlakoztak a forradalomhoz, s apám fiatal kora ellenére Kun Béla egyik asszisztense lett. Én gyakran kérdeztem ennek a kommunista kormánynak a rövid életéről. Mindig a nyugati kapitalistákat hibáztatta, különösen Clemenceau-t, akinek akkor vezető szerepe volt a háború utáni Európa kialakításában.

„Apám szerint a forradalomnak komoly sikerei voltak. Példának hozta fel a hirtelen megszervezett magyar vörös hadsereg eredményeit. Alaposan megverték a cseheket, s felszabadították a trianoni békeszerződésben már a cseheknek ítélt Felvidéket. De Clemenceau megígérte, hogy ha visszavonulnak Csehszlovákiából, ami Franciaország új szövetségese volt, akkor követelni fogja, hogy a román csapatokat, amelyek időközben kihasználva a zűrzavart mélyen

benyomultak magyar területre, kivonják. Kun Béla ki is vonta a magyar csapatokat Csehszlovákiából, de ahelyett, hogy a románok is kivonultak volna, mint ahogy azt Clemenceau megígérte, újabb támadást indítottak és elérték Budapestet, aminek következtében a kommunista kormány összeomlott. A vezetők, közöttük apám, elmenekültek a Szovjet Unióba, ahol hősként fogadták őket.”

„Apám, aki egy polgári zsidó családnak volt a tagja, még csak el sem tudott búcsúzni szüleitől a nagy sietségben, akik különben elítélték fiukat a kommunistákhoz való csatlakozása miatt. Annak ellenére, hogy nagyon ragaszkodott szüleihez, olyan lelkesen hitt a Marxizmusban, hogy ez vált elsődlegessé az életében. Nem mert levelezni a szüleivel Moszkvából, mert félt, hogy retorzióknak lesznek kitéve miatta, úgy hogy kapcsolatuk teljesen megszakadt.”

„Én 1925-ben születtem, anyám orosz volt, és életem első éveiben csak oroszul beszéltem. Soha nem tűnt fel nekem, hogy apám idegenes kiejtéssel beszélt oroszul, mindaddig, amíg el nem kezdett tanítani magyarul. Anyám is megtanult magyarul, de erős akcentussal beszélt. Én elég hamar megtanultam magyarul, apám aki rajongója volt a magyar irodalomnak, sok versre tanított meg. Egy sereg Petőfi verset még most is el tudok szavalni. De mindenek ellenére, amint láthatod, a kiejtésemen érezhető, hogy nem magyar az anyanyelvem. Különben nem sokra emlékszem azokból az időkből, amit tudok, azt anyámtól tudom, aki nagyon szeretett visszaemlékezni azokra a lelkes napokra. Remélem nem nagyon untatlak, de hogy megértsed ezt az egész történetet, le kellett festenem a hátteret.”

„Én készen vagyok meghallgatni a történetedet. Az egész este előttünk áll, de ha ez nem lenne elég, van még másik két napunk. Hadd csináljak egy jó eszpresszó kávé, ami ugyan kissé erős lehet számodra, ha nem szoktál hozzá.”

„Normálisan így is volna. Oroszok nem isznak sok kávé, a legtöbbjük azt sem tudja, hogy mi az eszpresszó. De én nagyon kedvelem, majd a későbbiek folyamán meg fogod tudni, hogyan ismertem meg.”

Miután behoztam a kávé, Juri éppen körbejárta a szobát, ujját az ajkaira helyezte, nehogy megszólaljak. A kezében egy töltőtollra emlékeztető tárgy volt. Az egyik végét a fal felé tartotta, aztán a könyvespolcra irányította, a lámpákra, gyakorlatilag mindent célba vett vele. Amikor befejezte, a készüléket beletette egy kis bőr tokba: „Ez a hely tiszta. Biztos akartam lenni benne, hogy mások nem hallanak bennünket.” Erősen hangsúlyozta a ‘mások’ szót.

Én örültem, hogy átestünk ezen az ellenőrzésen. Lakásokat, irodákat lehallgattak, ez olyan gyakori volt, hogy az emberek paranoiddá váltak félelmükben.

„Ez nagyon jó” mondta, ahogy szippantott a kávéjából. Majd letette a csészéjét és rám nézett. Kék szemei kutatók voltak, szőke haja kissé hullámos. Hosszas csönd ereszkedett ránk. Éreztem, hogy egy kis bátorításra van szüksége:

„Folytasd, kérlek.”

„Amikor hat éves voltam beíratlak egy olyan iskolába, amit a kiváltságosak gyermekei számára tartottak fenn. Anyai nagyapám egyik alapítója volt a Szovjet Uniónak, nagyon befolyásos tagja volt a Kommunista Pártnak. Újságíró volt. Apám amikor Moszkvába menekült, gyakornokként a Pravdához került. Ez alkalmat adott neki, hogy tökéletesen megtanuljon oroszul, s az idők folyamán tagja lett a szerkesztőségnek. Anyám, aki egyetemre járt, a nyári szünetben szintén a Pravdánál dolgozott, így ismerkedtek meg. Két éves udvarlás után, miután anyám megkapta diplomáját újságírásban, megesküdtek. Mindketten nagyon aktívak voltak a Kommunista Pártban. Anyám mindig elkísérte apámat a havi találkozásra a többi magyar menekülttel, ahol gyakran szöttek terveket győzelmes visszatérésükről. Teljesen

hittek a kommunista dogmákban, a kommunizmus elterjedésében és helyzetüket csak ideiglenesnek tekintették Moszkvában. „Egy lépés hátra, két lépés előre” idézték gyakran Lenin tanulmányát az elkerülhetetlen történelmi változásokról.

„Az iskola, ahova kerültem, a Kremlin közelében, valóban különleges volt. Nagyon sok gyereket hatalmas hivatalos luxus autókon hoztak. Az angol nyelvet azonnal bevezették és a tantárgyak felét angolul tanították. Az épületben voltak más osztályok is, ahol nem az angol, hanem spanyol, francia, német és más nyelvek domináltak. Fiatalon hamar tanul az ember, s a negyedik év végére mindnyájan folyékonyan beszéltük az angol középosztály nyelvét. Úgy tűnt, hogy a tanítóink angliai születésűek voltak. Nagyon sok időt töltöttek velünk egyenként is, ha szükséges volt. Az osztályunkban csak 15 diák volt, különben az elemi iskolában az osztályokban 40-50 diák volt. A tanítók állandóan emlékeztettek bennünket arra, hogy a Pártnak köszönhetjük ezt a kiváltságos oktatást. Mi szolgai módon ismételtük a párt jelszavait, annak ellenére, hogy nagyon fiatalok voltunk ahhoz, hogy meg is értsük. De ez a politikai nevelés korán kezdődött, s csatlakoztunk az Úttörőkhöz, ami az iskolán belül működött. Büszkén masíroztunk, énekeltünk, lobogtattuk vörös zászlónkat mint jövőbeli tagjai a Komszomolnak, ahol majd előkészülünk a következő lépésre, a párttagságra, ami akkor úgy tűnt, mint a legfontosabb célja az életünknek.”

„Mi igen jó körülmények között éltünk és fogalmam sem volt arról, hogy a tömegek hogyan éltek. A szüleim gondosan megválasztották barátaimat, akik mind magas rangú pártfunkcionáriusok gyerekei voltak. Tíz éves lehettem, amikor az iskolaév után egy újonnan kapott nyaralóban, nem túl messze a fővárostól, töltöttük a nyarat. Ott apám, aki mindig utánunk jött a hét végére, egy alkalommal komoly beszélgetésre fogott. Megmagyarázta, hogy miután jól tanulok, még egy jobb iskolába fogok kerülni kb. 100 km-re Moszkvától, s ott is fogok lakni. Én nem lelkesedtem érte, hogy szüleim és fiatalabb leánytestvérem nélkül éljek, de fokozatosan meggyőztek arról, hogy mindez az én érdekemben történik. Szüleim megígérték, hogy gyakran meg fognak látogatni, s a nyári szünidő végére már örömmel gondoltam az új helyre, különösen amikor megtudtam, hogy az iskolának futball csapata is volt, ami az én kedvenc sportom volt.”

„Nagyon jól emlékszem amikor szeptember elején nagyapám hatalmas sofőr-vezette autója jött értünk, szüleimmal azon mentünk az új iskolához. Az iskola igazgatója üdvözölt bennünket, s csak rövid néhány percünk maradt, hogy elbúcsúzhassam a szüleimtől. Eddig az ideig az életem védett volt minden viszontagságtól. A szüleink csak nekünk éltek, s mindig a legjobbat akarták húgomnak és nekem. Anyám tartotta a fegyelmet a családban. Valahányszor meg akart fenyíteni bennünket, apámhoz szaladtunk védelemért. Amikor anyánk utánunk szaladt, akkor apám a karjába kapta, megcsókolta, s anyám le lett fegyverezve. Szüleim rendkívül szerették egymást, boldogok voltunk, s feltételeztem, hogy az egész Szovjet Unió egy nagy boldog család volt. Sok évvel később tudtam csak meg, hogy a közönséges emberek milyen nehéz körülmények között éltek. Állandó hiány volt lakásokban, élelmiszerben, ruházatban. Nagyon gyakran voltak tisztogatási akciók, amikor emberek eltűntek. Szerencsére szüleim és nagyapám, aki magas rangú funkcionárius volt, megúszták a tisztogatásokat. Amikor mindezekre rájöttem, akkor próbáltam megmagyarázni magamnak a dolgokat. Az évek során folytonosan ki voltam téve a párt propagandájának, teljesen meghamisított képet kaptam, rózsaszín szemüvegen keresztül láttam a világot. A hiányok csak ideiglenesek voltak, minden jóra fog fordulni, hittem. Számomra könnyű volt ilyen derűlátónak lenni, mert én soha nem tapasztaltam a valóságos helyzetet. És amikor ismerőseink közül többen eltűntek, jogos felháborodással a párt ellenségeinek bélyegeztem őket, mert a pártban, a szocializmusban minden fenntartás nélkül hittem.”

Juri előhúzott egy csomag cigarettát, s lassú mozdulattal rágyújtott. Füstkarikákat fújt a levegőbe, úgy tűnt, hogy szorongása felengedett. De többnek tűnt 27 évesnél. (Kiszámítottam a korát, mert említette, hogy 1925-ben született, s most 1952 volt.)

„Hadd folytassam. Én most visszafelé utazom az időgépen. Tíz éves vagyok, s most érkeztem meg egy idegen új iskolába. A fiuk többsége osztálytársam volt, jól ismertük egymást, ez segített. Bevezettek bennünket egy tanterembe, ahol az iskola igazgatója angolul köszöntött bennünket. Kihangsúlyozta, hogy nagyon szerencsések vagyunk, hogy ebbe a kitűnő iskolába kerültünk, s óva intett bennünket attól, hogy valaha is megfélemedezzünk arról, hogy mindezt a Kommunista Pártnak köszönhetjük és a nagy Sztálin elvtársnak. Sztálin nevének említésekor felugrottunk és ritmikusan éltettük: ‘Éljen a Párt, éljen Sztálin elvtárs.’”

„De az igazgató félbeszakított bennünket, és hozzátette: ‘Mi ezt nem csináljuk itt, nem a respektus hiányában, hanem más okból, amit később meg fogtok tudni. Észrevettétek, hogy angolul üdvözöltek benneteket. Mostantól kezdve egymás között is csak angolul beszélhetek, minden tantárgyat angolul fogtok tanulni, kivéve heti 4 órát, amit szeretett orosz nyelvünk gyakorlására fordítunk. Holnap reggel egy szabó mértéket fog venni rólatok, s mindnyájan új öltönyt fogtok kapni. Amikor megkapjátok bricsesz nadrágokat a hozzávaló angol stílusú zakóval, gondosan tegyétek félre mostani ruhátokat, mert ezt fogjátok viselni, amikor haza látogattok. A délutánotok szabad, holnap majd folytatjuk. Sok szerencsét.’”

„Amint az igazgató elment, kimentünk az iskola-udvarra, ami más volt mint a szokásos. Később megtudtuk, hogy az egész egy hü másolata volt egy angol bentlakó iskolának.”

„Az első évben olyan tantárgyakat tanítottak, mint más iskolákban. Az igazgató figyelemztetése ellenére egymás között oroszul beszélünk, de az idők folyamán természetessé vált, hogy angolul beszélünk egymással. A szüleim kétszer látogathattak meg egy évben és mi is hazamehettünk két alkalommal kétheti vakációra. Marxizmust iskolai órák után délután kellett hallgatnunk, amiért nem nagyon lelkesedtünk, szívesebben mentünk volna futballozni.”

„Ahogy az idő telt és már a negyedik évet töltöttük ebben a középiskolában éreztük, hogy ez nem akármilyen iskola. Már nem kezeltek bennünket mint tizenéveseket, inkább fiatal felnőttként tekintettek ránk. Időnként célzásokat tettek arra, hogy az életünkben jelentős változások fognak bekövetkezni, s kevesebb kapcsolatunk lesz szüleinkkel. De mindig kihangsúlyozták, hogy mindent a Pártért és a hazáért teszünk. Az év 1938 volt és gyakran esett szó az elkövetkezendő háborúról. A negyedik év vége felé közölték velünk, hogy a középiskolának a felső négy osztályát az ország egy másik részében fogjuk folytatni. Az utolsó vakációm a szüleimmal és a testvéremmel 1938 nyarán volt. Apám és nagyapám előkészítettek a várható változásra az életemben. Megmagyarázták, hogy én azon szerencsések közé tartozom, akiket a Párt már kijelölt arra, hogy az NKVD-ben szolgáljak, ami a rövidítése volt a szovjet titkosrendőrségnek. És hogy megfelelő kiképzést kapjak, a tanulmányaimat egy más intézetben fogom folytatni.”

„Milyen intézet az?” kérdeztem.

„Mi sem tudjuk pontosan, de állambiztonsági szempontból erről a változásról senkivel nem beszélhetsz. A barátaink csak annyit fognak tudni, hogy tanulmányaidat folytatod.”

„Büszke és izgatott voltam. Rendkívül romantikusnak hangzott, hogy részese leszek az NKVD-nek. A folytonos propaganda következtében, aminek szünet nélkül ki voltunk téve, lelkes szocialistáknak hittük magunkat és szenvedélyesen gyűlöltük a nyugati kapitalizmust.”

„A szüleim gyakran beszéltek az esetleges közeli háborúról, és mielőtt visszatértem az iskolába, apámat behívták a hadseregbe, ahol őrnagyi rangban szolgált. Ez volt az utolsó eset, hogy láttam.”

„Ezen az őszön anyám kísért el az új iskolába. Legnagyobb meglepetésemre nagyapám már ott volt, és szokása szerint melegen üdvözölt. Én nagyon szerettem a kis öreget. Együtt mentünk be az igazgatói irodába, ahol egy egyenruhás NKVD tiszt fogadott bennünket. Megtudtuk, hogy Hrubacsov ezredes volt, az intézet igazgatója, akinek a keze alatt fogom tanulmányaimat folytatni. Úgy tűnt, hogy nagyapám és az igazgató jól ismerték egymást.”

„Jurka” ezt a becenevet adta nekem „eljöttem, hogy találkozassunk mielőtt elmegy. Remélem, hogy kemény elhatározással és bátorsággal fogod a hazádat szolgálni. Az ezredes és én régen ismerjük egymást, tudom, hogy a legjobb kezekben hagylak.”

„Legnagyobb meglepetésemre csak kilencen voltunk itt a 15 tagú osztályból, a többiek valamilyen okból nem feleltek meg a kívánalmaknak. Másnap vonatra szálltunk, anélkül, hogy megmondták volna a célpontunkat, de rövidesen rájöttünk, hogy dél felé utazunk. Az éghajlat enyhébb lett és végül nagyon kellemesé vált. Sevensenkóba érkeztünk, ami egy kis város volt a Kaspi tenger keleti partján. Anélkül, hogy a várost láthattuk volna, egy kis méretű autóbuszra szálltunk, amelynek a függőnyei be voltak húzva. Még a sofőr mögött is volt egy függöny, úgy, hogy semmit nem láthattunk a környékből.”

„Újabb hat órai utazás után megérkeztünk az iskolába. A félhomályos busz után meg kellett dörzsölnöm a szemeimet, azt hittem, hogy délibábot látok. A busz egy városnak a fő terén állt meg, ami nem hasonlított az orosz városokhoz. Később tudtuk meg, hogy tökéletes mása volt egy tipikus angol kisvárosnak.”

„Bevezettek bennünket az iskola épületbe és az internátusba, ezek az épületek is a téren voltak. Ettől a perctől kezdve aztán az életünk gyökeresen megváltozott. Megtudtuk, hogy mialatt elvégezzük itt a középiskolát, mi pontosan olyan életet fogunk élni, mint diákok Angliában. Nem mondták ki egyenesen, de lassan megvilágosodott előttünk, hogy mindennek az volt a célja, hogy minden feltűnés nélkül bele tudjunk illeszkedni egy angol kisváros életébe. A következő két évben nagyon keményen kellett tanulnunk, mert négy év anyagát kellett elsajátítanunk. 16 évesen fiatal korunk ellenére, felesekettek bennünket és az NKVD tagjai lettünk. Ezután világosan tudomásunkra hozták, hogy a feladatunk lesz vagy Angliában vagy más angolul beszélő országban élni, mialatt titkos megbízatásainkat fogjuk elvégezni. Azért kellett négy év anyagát két év alatt megtanulnunk, mert az elkövetkezendő két évben kiképzést kapunk mint hírszerzők.”

„Lassan beleszoktunk egy angol kisváros életformájába; a hentes, a pék, a pap, a rendőrség, mind tagjai voltak ennek a jól megalapozott tervnek. Jól játszották szerepeiket, néha az volt a gyanúnk, hogy egy részük Angliából jött kommunista volt. Azt is megtudtuk, hogy hasonló városok léteztek azok számára, akiket más nyelvre tanítottak. Azt azonban nem tudtuk meg, hogy ezek az iskolák hol voltak. A cél az volt, hogy majd amikor Angliába vagy más angolul beszélő országba küldenek bennünket, még a gyanú árnyéka se vetődjön ránk, s senki egy pillanatig se gondolja, hogy nem született angolok vagyunk.”

„Kiképzést kaptunk elektronikában, megtanultuk a rövidhullámú adók kezelését és javítását, megtanultuk, hogyan lehet titkos üzeneteket megfejteni, különböző fegyverekkel és pisztolyokkal gyakorlatoztunk, s megtanultuk, hogy szükség esetén, hogyan kell valakit késsel leszúrni. A kémkedés minden titkába beavattak, hogyan és hol kell üzeneteket hagyni, hogyan lehet elmaszkírozni magunkat; ezerszer intettek éberségre és különösen az ügynököket fenyegető legnagyobb veszedelemre: nőkre! Abban a korban voltunk, amikor a nők sokat

foglalkoztatják fiatal emberek gondolatait, de csak később tudtam meg, hogy az ételünkbe csillapító gyógyszereket kevertek, hogy semmi ne vonja el figyelmünket tanulmányainktól.”

„Amikor a történelmet tanulmányoztunk, az előadó feltárta, hogy mi tulajdonképpen folytatjuk a cári titkos rendőrség munkáját azzal a különbséggel, hogy a cári kormányoknak imperialista törekvéseik voltak. Korán felismerték, hogy csak egy nagyon jól szervezett intézmény tud észrevétlenül befurakodni a nyugati országokba, hogy onnan szerezzen titkos információkat. A terv még 1900-ban született meg a CSEKA, a cári kormány titkos szolgálatának a javaslatára, s akkortól kezdve építették ki ezt a hatalmas, jól olajozott szervezetet. A nyugati országokban ügynökök nem létező újszülött gyermekeket jelentettek be az anyakönyvi hivataloknál, minden esetben olyanokat akik egy más környéken születtek. Az ügynökök ezután követték a tényleges személy életét, iskolázottságukat, családi körülményeiket, s mindezt abból a célból, hogy 20 vagy 30 évvel későbben odaküldött ügynököknek megfelelő személyazonosságuk legyen. Ha csak a két azonos nevű személy útjai nem keresztezték egymást, senkinek sem tűnt fel, hogy két embernek ugyanaz a neve van. De ha a gyanú felmerült volna a nyomozás alatt az ügynököknek elég ideje volt eltűnni. Ez az eset nagyon valószínűtlen volt, de jellemzően a CSEKA alaposságára és évekre szóló előzetes tervezésükre, gondoskodtak róla, hogy a Kémszervezet ne legyen kompromittálva. A cári kormányoknak ezt a nagyszabású tervezését természetesen megszakította az 1917-es forradalom, de a CSEKA-t teljes épségében átvette az új szovjet titkos szervezet azzal a jelszóval, hogy ezt a feladatot is a nép és a szocializmus győzelme érdekében hajtják végre.”

Juri újból cigarettára gyújtott. Ideje volt megszakítani a mondókáját, mert kissé elfáradt. Friss eszpresszót csináltam, úgy tűnt, hogy ez egy hosszú este lesz, de én szívesen hallgattam, ha Juri hajlandó volt folytatni.

„Ez az egész történet szinte hihetetlen” mondtam. „De ami a legmeglepőbb, ez rendszeres tervezés évtizedekre előre. Jól emlékszem az orosz klasszikus regényekből a gyakran említette cári titkosrendőrségre, kegyetlenségükre, és hatásosságukra.”

„Meg kell értened” Juri folytatta „hogy a cár legbensőbb tanácsadói szinte megszállottjai voltak egy imperialista Oroszország megalapozásának, hasonlóan az angol világbirodalomhoz; ez volt az oka, hogy belementek ebbe a hatalmas, költséges, hosszú lejáratú tervbe. Mi örököltük ezt a jól szervezett titkos intézetet kémek kiképzésére. A mi vezetőink tisztában voltak azzal, hogy a terveink nagyon hasonlóak a volt cári tervekhez, de nagyon könnyű volt azokat a terveket imperialistának bélyegezni, mialatt mi tovább építettük a terveket ugyanazokon az alapokon a szocializmus nevében.”

„Természetesen” válaszoltam. „Olvastam is valahol, hogy a ‘probléma a szocialista Oroszországgal nem az, hogy szocialista, hanem az, hogy Oroszország.’”

„Ez a megfigyelés helyes” válaszolta Juri. „Nagy Pétertől Sztálinig egy orosz világbirodalom megalkotása volt a cél. A probléma csak az, hogy szerintem elkéstünk. A második világháború óta Anglia részben nyomás alatt, de sokszor önkéntesen határozta el a világbirodalom felszámolását. A múlt században még talán reális volt egy orosz világbirodalom kialakítása, de a XX. század második felében ennek nincsen többé helye. Ennek ellenére a Nyugatnak tudnia kellene, hogy ez a hatalmas kémszervezet létezik, ügynökeik ma is jelen vannak minden országban, sokszor egyszerű polgárként, de készen az ivóvíz berendezés megmérgezésére, erőműtelepek felrobbantására, vagy csak fontos technológiai fejlemények ellopására a Szovjet Unió számára. Mi jó kiképzést kaptunk, felkészülve bármilyen eshetőségre. Ez az oka annak, hogy mindezt elmondtam. Ha én nem érem el a rendeltetési célomat, neked lesz remélhetőleg módod ezeket tovább adni. Hetekig tartana, ha minden

részletet elmondanék. Amit mondtam, az remélem elég lesz felébreszteni a Nyugatot. Ezen milliók élete függhet. De most bizonyára csodálkozol azon, hogy én, egy hűséges és meggyőződéses Marxista, miért fordultam a saját országom ellen és a rendszer ellen, amely nekem igen jó életmódot biztosított. Légy türelmes, mielőtt el fogom hagyni otthonodat, tisztában leszel az indító okokkal és meg fogod érteni.”

„A háborús évek alatt kiképzésünk zavartalanul folyt. Az NKVD vezetősége, amely a kiképzésünket irányította, olyan fontosnak tartotta ezt, hogy amíg az ország többsége nagyon sokat szenvedett a háború következtében, a nehézségek bennünket alig érintettek. Közölték velünk, hogy a mi küldetésünk a háború utáni európai és más országokban már ki van dolgozva.”

„Amikor 18 éves korunkban befejeztük a középiskolát, a háború még mindig tartott. Utána még két éves kemény kiképzésben volt részünk. Ezalatt az idő alatt tanulmányoztuk az angol történelmet, irodalmat és politikai fejleményeket. Én külön könyveket kaptam tanulmányozni az angol munkásmozgalmat. 1945-ben, éppen amikor a háború véget ért, formálisan is az NKVD tagjai lettünk, megkaptuk egyenruhánkat, hadnagyi rangot és jelentkeznünk kellett az NKVD főhadiszállásán a moszkvai Derzsinszkij téren.”

„Anyámat és testvéreimet már két éve nem láttam. Apámtól már egy éve nem jöttek levelek a frontról, de reméltük, hogy életben van. Amikor visszatértem Moszkvába, egy teljesen levert, szenvedő várost találtam annak ellenére, hogy a háborút megnyertük. Majdnem minden családnak voltak veszteségei és a gazdasági helyzet kritikus volt.”

„Beosztottak asszisztensként a katonai ügyészségre; a feladatom volt mindent megfigyelni és tanulni. Később egy néhány hónapig asszisztense lettem egy őrnagynak, aki egy kémelhárító csoportot vezetett amelyiknek a feladata volt leleplezni a Szovjet Unióban lévő nyugati kémeket. Aztán egy évig civilbe öltözve a külügyminisztériumban dolgoztam azon az osztályon, ahol a külföldi diplomatákkal foglalkoztak.”

„A háborúnak már majdnem két éve vége volt, amikor egyik este amikor hazatértem anyámat zokogva találtam; akkor kapta meg a hírt, hogy apám a Berlin körüli csatában életét vesztette. Nagyapám is ott volt, próbálta csillapítani és vigasztalni anyámat. Nagyapám akkor már öreg volt, nyugalomba vonult, de még aktívan foglalkozott pártügyekkel. Hónapokon keresztül anyám vigasztalhatatlan volt. Ki sem mozdult a lakásából, senkihez sem beszélt. Hat hónappal később ott kellett hagynom, mert tanulmányi időm a külügyminisztériumban véget ért és a főhadiszállásunkon kellett jelentkeznem az első igazi küldetésemre, amiről nem tudtam, hogy hol lesz. Anyám tudta, hogy nem beszélhetek róla még ha tudtam volna is a részleteket.”

Moszkvában vonatra szálltam és két nappal később Varsóba érkeztem. A lengyel főváros még mindig romokban volt, az újjáépítés csak éppen hogy elkezdődött. Jelentkeztem a Szovjet követségen, ahol le kellett adnom útleveletem és kaptam két különböző névre szóló személyazonossági iratokat. Az első személyazonossági papírjaimat addig kellett használnom amíg elérem küldetésem célpontját, ahol azokat egy vastag borítékba lezárva át kellett adnom a kapitánynak. A második csoport személyazonossági papírjaim arról tanúskodtak, hogy David Clark, angol kikötő munkás vagyok, aki Liverpoolban lakik.”

„Kivittek a gdanski kikötőbe, ahol egy szovjet kereskedelmi hajóra szálltam. Minden a tervek szerint történt. Liverpoolban elhagytam a hajót minden probléma nélkül, elvegyültem a többi tengerész között, aztán elindultam egy közeli utcába, ahol sok kikötőmunkás élt. Megtaláltam a címet, amit fejből kellett tudnom és amikor bekopogtattam, egy középkorú kövér asszony nyitott ajtót.”

„Kiadó szobát keresek, úgy hallottam, hogy itt találhatok.” Pontosan ezeket a szavakat kellett használnom.”

„Igen, van egy kiadó szobám, jöjjön be.” Bevezetett egy kis szobába, amelynek volt egy külön bejárata a folyosóról is. Megállapodtunk a bérben és egyéb feltételekben. A rövid beszélgetés alatt az asszony egyszer sem mosolygott és gyorsan magamra hagyott.”

„Kora este volt, elindultam, hogy megkeressek egy bizonyos kocsmát, ahol a kikötő munkások tanyáztak. Éhes voltam, rendeltem egy tipikus angol hússal töltött tésztát és egy pohár langyos sört. És amikor meggyőződtem, hogy senki sem figyel, a pult mögötti kocsmároshoz fordultam és megkérdeztem: ‘Idejön ma este George?’ „Ki az a George?”

„Az az átkozott Pinkerton. Van egy befejezetlen ügyem vele.” „Itt hagyott egy üzenetet”, Kihúzott egy kis papírt az inge felső zsebéből s megkérdezte. ‘Maga David Clark?’ „

„Igen, én vagyok.”

„Isten hozta.”

„Ez az előkészített beszélgetés, szóról szóra, biztosította, hogy a megfelelő személyek léptek egymással érintkezésbe.”

„A következő másfél évet Liverpoolban töltöttem, mint kikötői munkás. Átköltöztem a kocsmá mögötti kisebb bérházba, aminek a kocsmáros volt a tulajdonosa. Kaptam tőle egy kisméretű rövidhullámú rádió leadót és kapcsolatba léptem az otthoni főhadiszállással. Utasítottak, hogy figyeljem meg a kikötőbe érkező és távozó amerikai hajókat és hetenként egyszer küldjek erről jelentést. Ez nem volt különösebben fontos feladat, de hozzátartozott a kiképzésemhez. A főfeladatom az volt, hogy teljesen észrevétlenül illeszkedjem be a lakosság közé. Írhatnék egy könyvet a másféléves tapasztalataimról. Annak ellenére, hogy kiképzésünk a mi imitált angol városunkban tökéletesnek tűnt, az élet egészen más volt Liverpoolban. De mindenek ellenére küldetésem sikerrel járt, belevegyültem a többiek közé, soha senkinek sem jutott eszébe, hogy kétségbe vonja személyazonosságomat. 1949 karácsonya előtt hazarendeltek. Észrevétlenül felosontam egy szovjet teher hajóra és 1950 január végére haza érkeztem.”

„Anyám nagyon megöregedett. Még most sem tudta elfogadni, hogy a férje többé nem jön haza. Megpróbáltam vigasztalni, de sikertelenül.”

„Amikor jelentkeztem a főhadiszálláson, a felülvizsgáló tiszt megdicsért jó munkámért. Minden lépésemről tudtak, valaki engem is figyelhetett. Hosszú riportban kellett beszámolnom az angol politikai életről, az emberek életszínvonaláról, a közönség hangulatáról, de különösen a kikötőmunkásokról.”

„Minden szabad időmet anyámmal töltöttem. A húgom akkor már férjnél volt, Leningrádban laktak, ahol meglátogattuk őket anyámmal. A fiatal pár nagyon boldog volt, a férje is az NKVD tisztje volt. Hazafelé mutattam anyámnak a szörnyű pusztítást Leningrád körül és a látszólagos erőfeszítést az újjáépítéssel kapcsolatban.”

„Apa jó ügyért halt meg, ezzel tisztában vagy” mondtam anyámnak „s nincs értelme, hogy tönkre tedd az életedet. Szembe kell nézned a jövővel. Talán visszamehetnél dolgozni az újsághoz, nagypapa biztosan el tudná ezt intézni.”

„Anyám rám nézett, szemeiben olyan szomorúság volt, amelyet még soha nem láttam. Szavaiban megvetés volt: „Dolgozni ezeknek?”

„Mit értel ez alatt? Egész életemben arra tanítottatok, te, apa és nagypapa, hogy előre kell tekintenünk és dolgoznunk kell a Pártért és a szocializmusért. Nagyon sok tennivaló lenne számodra is.”

„Anyám felállt a helyéről, mellém ült, megfogta a kezemet: „Juri, valamiről beszélnünk kell. Apa nem halt meg a háborúban, hadifogságba esett. Amikor a háború végén a hadifoglyok is felszabadultak, ahelyett hogy hazaengedték volna őket, elvitték őket egy másik fogolytáborba azzal a céllal, hogy felfrissítsék a szocializmusról szóló tanulmányaikat. Ebben az átképző táborban azonban hazaárulással vádolták apádat amiért nem került el a hadifogságot. Őt is és sok mást is rövid úton föbelőttek és egy közös sírban elástak. Mindez mögött az volt, hogy többé nem bíztak azokban, akik fogságban nyugati befolyásnak voltak kitéve és esetleg be is szervezték őket a CIA szolgálatába.”

„Könnyek folytak a szemeiből ahogy lassan folytatta. ‘Soha nem volt egy odaadóbb kommunista a világon, mint a te apád, és ezt kapta cserébe a Párttól. Én mindent gyűlölök ami a Párttal van kapcsolatban. De ez még nem minden. Nagypádnak minden kapcsolatát meg kellett mozdátania, hogy a te karrieredet megmentse. Nekem alá kellett írnom egy nyilatkozatot, ami szerint én sejtettem, hogy apád kém volt és én éppen terveztem, hogy ezt bejelentem a hatóságoknak és elválok tőle. Ez volt az ára annak, hogy megmentjük a jövődet. Remélem, hogy megbocsátod amiért bemocskoltam apád emlékét. Talán hiba is volt, hogy mindezt elmondtam neked, de remélem, hogy nem mérgeztem meg az életedet ezekkel a részletekkel. Az én életemnek amúgy is vége van, apád nélkül számomra teljesen értelmetlen az élet. Remélem az Úristen megbocsát nekünk.’ Ez volt az első eset, hogy anyám Isten nevét említette.”

„Nagyon nehéz volt számomra megbirkózni ezzel az új helyzettel. Próbáltam valamilyen magyarázatot találni. Az én fenntartás nélküli lojalitásomban a Párthoz titokban azt reméltem, hogy apám valóban bűnös volt és megfelelően fizetett érte. De akármennyire is próbáltam ezt elhithetni magammal, nem ment. Elhatároztam, hogy beszélek nagypámmal, de mielőtt erre sor került volna, az öreg hirtelen meghalt. Ez aztán végleg túl sok volt anyámnak, egyik reggelen halva találtam az ágyában. Mellette volt egy üres orvosságos üveg, amely nagyon erős altatót tartalmazott. A rendőrség anyám halálát véletlen szerencsétlenségnek könyvelte el, de én tudtam, hogy öngyilkosság volt. A rendszer amiben hitt és fenntartás nélkül bízott, az kergette halálba.”

Juri felállt. „Egy néhány lépést kell tennem, mielőtt a lábaim teljesen elzsibbadnak” mondotta. A valóságban inkább gondolatait próbálta rendezni. Én meg voltam döbbenve. Valamilyen kapcsolatot éreztem Juri és magam között, amikor elmondtam szüleim végzetes útját Auschwitzba.

„Nem tudtam, hogy zsidó vagy” válaszolta Juri. „Hosszú ideig azt sem tudtam, hogy apám az volt. Talán a szülei, az én nagyszüleim, szintén elpusztultak. Micsoda egy nyomorúságos világot élünk!”

Éjfél elmúlt. Kávét és konyakot ittunk, én egy cseppet sem voltam álmos, ez a váratlan történet ébren tartott.

„Nem fog sokkal tovább tartani. Alapjában véve mindent elmondtam, amit akartam. Az én életem tragédiája igazán nem fontos. Ami azonban nagyon fontos, hogy a nyugati hatalmak részleteiben értesüljenek ennek az óriási, mindenfelé elágazó, hatásos szervezetnek a létezéséről. Elhatároztam, hogy ezt véghez viszem, de ha nem lennék képes, akkor te ismered legalább egy lerövidített vázlatát. Ha szükséges, mondd el!”

„Juri” válaszoltam „rám számíthatsz. Én nem akarok vájkálni a magánügyeidben, de hogy az ördögben is kerültél ide?”

„Igazad van, én tartozom egy kis magyarázattal. Amikor anyám meghalt, én magamban hordtam tovább apám kegyetlen sorsának emlékét. Nagyapám halott volt és a testvéremnek fogalma sem volt ezekről a dolgokról. Senkivel sem beszélhettem, csak belülről fájt. Ennek ellenére ez nem befolyásolta károsan a munkámat, és már a következő küldetésemre folytattam az előkészületeket. New Yorkba kellett mennem, ahol állást kaptam volna egy fegyver tervező vállalatnál, mint egy angol születésű műszaki rajzoló, amire szintén ki voltam képezve. Begyakoroltam magam egy kis miniatűr fényképezőgép használatába, amivel minden rajzot, ami a kezem ügyébe kerülhetett, le kellett volna fényképeznem. Ez a vállalat titkos elektrotechnikai alkatrészeket tervezett, amire nekünk nagy szükségünk volt. De minderre majd csak 1953 tavaszán került volna sor, s addig elküldtek a budapesti szovjet követségre, ahol asszisztense lettem az NKVD attaséjának. Valószínűleg nem tudod, hogy az itteni szovjet követségről irányítja az NKVD az Ausztriában, Svájcban, Nyugat-Németországban és Jugoszláviában lévő ügynökeinket. Ezért a budapesti állomás nagyon fontos a mi szervezetünknek, s ezért is küldtek ide, hogy ebbe a munkába is bele tanuljak. Legalább is ezt mondták nekem, természetesen az is hozzájárult, hogy folyékonyan beszélek magyarul.”

„Megpróbáltam fátylat borítani az én személyes tragédiámra. Hinni akartam, hogy apám kivégzésének csak valamilyen bürokratikus tévedés volt az oka, hiszen minden forradalomnak vannak ártatlan áldozatai és a mi forradalmunk, annak ellenére, hogy a legnemesebb erkölcsökre épült, sem tökéletes. Talán a sors keze volt, hogy Budapestre küldtek. Apám itt született, s a szülővárosában való jelenlétem felszakította a lassan hegedő sebeket. Meglátogattam könyvtárakat, ahol olyan anyaghoz is jutottam, ami nem állt a közönség rendelkezésére azokról a forradalmi időkről, amik olyan fontos szerepet játszottak apám életében 1917-ben. Sok utalást találtam rá személy szerint, önzetlen, odaadó munkájára. Ebben az emberben nem bíztak meg, kivégezték mint egy közönséges bűnözőt, anélkül, hogy vádolták volna valamivel! Álmatlan éjszakákon, próbáltam elnyomni felháborodásomat amiért szüleim áldozatai lettek annak a rendszernek, amelyben minden fenntartás nélkül bíztak, s aminek életüket szentelték. Végül is rádöbrentem, hogy ez a szikla szilárdnak kikiáltott rendszer valójában homokra épült, nincs más alapja mint a félelem, félelem. Úgy éreztem, hogy szüleim emlékének tartozom szakítani ezzel a rendszerrel, amely szem elől veszítette a romantikus célokat egy jobb társadalom kiépítésére. Most először tisztán állt előttem a rendszer a maga brutális embertelenségében.”

„Beosztásomnál fogva sok követségi partira kaptam meghívást. Miután magyarul és angolul is jól beszélek, az volt a megbízatásom, hogy ezeken a partikon mindent jól megfigyeljek, hátha valamilyen fontos információhoz juthatok. Az amerikai követség garden partiján, amit az amerikai függetlenségi évforduló napján adtak, megismerkedtem és flörtölni kezdtem az egyik csinos titkárnővel. Több ízben találkoztunk a többi követségi partikon, s egy alkalommal a lengyel nagykövet partiján tánc közben egy kis papírt csúsztattam a tenyerébe. A szeme sem rezdült meg, befejeztük a táncot, s utána mintha belenyúlt volna a kis kozmetikai táskájába, észrevétlenül beleejtette a papírt anélkül, hogy tudta volna, hogy mi volt rajta. Csak egy mondatot tartalmazott: „Disszidálni szeretnék!”

„Türelmetlenül vártam valamilyen válaszra, de a következő két hónapban nem volt alkalmunk találkozni. Amikor legközelebb a Nemzeti Múzeum könyvtárába mentem, egy idősebb asszony telepedett mellém, miközben a lexikont tanulmányozta. Kis papírszeleteket csúsztatott a lexikonba, különböző fejezeteket jegyzett meg ezzel, de észrevettem, hogy engem figyel. Aztán amikor a tekintetünk találkozott, egy papírszeletet tett a lexikon egyik kötete alá

és sietve eltávozott. Óvatosan felemeltem a kötetet s az alatta lévő cédulán ez volt: 'Legyen itt holnap ugyanebben az időpontban.',,

„Amikor másnap megjöttem, egy rendkívül csinos lány ült ugyanannál az asztalnál. A retiküljét elejtette és amikor én udvariasan felemeltem, megköszönte s utána egy kis ártatlan társalgásba kezdtünk. Ez a társalgás Marianne-nal, mert ő volt az, nem tartott sokáig. Ami azóta történt a mai napig az egy elég komplikált ügy, nem akarlak terhelni vele. Különben is, amiről nem tudsz, abból nem lehet bajod.”

„Már jóval elmúlt éjfél. Mondtam Jurinak, hogy az én ágyam széles és kényelmesen elférünk ketten. Hosszú ideig nem tudtam elaludni, de Juri úgy aludt, mint akinek semmi gondja sincs ezen a világon. Reggeli után a csengő megszólalt. Kilestem a függöny mögül, Marianne volt.

„Tudom, hogy nem várt ide ma reggel, de a tervek gyakran megváltoznak”. Belépett a nappali szobába, üdvözölte Jurit, s közölte vele, hogy taxi vár a ház előtt. Juri magára kapta kabátját, melegen megölelt: „Köszönöm, barátom.”

Néhány nap múlva megtudtam Marianne-tól, hogy Juri épségben megérkezett rendeltetési helyére és hogy jó kezekben van...

TIZENHARMADIK FEJEZET

A KUTYA UGAT, A KARAVÁN HALAD

1952 március 9-én volt Rákosi születésnapja. Az ünnepség előre megtervezett, költségeket nem kímélő esemény volt. A görög istenek is irigyelték volna, mert soha nem részesültek annyi dicséretben, csodálatban és glorifikálásban mint ez az ember. A magyar nyelvnek minden dicsérő jelzőjét felhasználták a jelszavak szerzői: 'Sztálin legjobb tanítványa' volt és 'bölcshatyja a magyar népnek'. Az után amit az ember olvasott róla, vagy hallhatott a rádióban, úgy kellett elképzelni ezt az embert mint valami fizikai és intellektuális kolosszust. A valóságban ez a kis, kövér, kopasz gnóm, ahogy Lenin-sapkában parádézott, mintegy sejtetni engedve, hogy munkásszármazású forradalmár volt, egy vidéki, jómódú közép-osztálybeli zsidó fűszeresnek volt a fia. Szellemes volt, okos volt, hihetetlenül ambiciózus, de ugyanakkor veszélyes, minden gátlás nélkül gázolt keresztül azokon akik útjában voltak. Az egész figura rendkívül alkalmas lett volna karikaturisták humorára ahol a sajtó szabad, de a szovjetizált Magyarországon ehelyett isteníve volt a rendszer által, amely a kiváltságosak ellen agitált a proletariátus nevében. Minden kelet-európai kommunista országnak volt egy Rákosi, aki szintén részese volt ennek az állandó imádatnak, ahogy azt a Sztálini Szovjet Unióból lemásolták. Tito, aki szakított Sztálinnal, nem ideológiai okokból, hanem azért mert nem bírta el a folytonos szovjet beavatkozást Jugoszlávia ügyeibe, éppen olyan állandó csodálatban részesült, mint a környező szovjet csatlósok 'vezetői', s éppen olyan kegyetlen volt mint Sztálin, anélkül, hogy szovjet tanácsra lett volna szüksége. Talán még túl is tett egykori 'nagy példaképén', mert az állapotok olyanok voltak Jugoszláviában, hogy emberek átmenekültek a kommunista Magyarországra, remélvén, hogy ott a terror kisebb.

Rákosi büszke lehetett. Egy néhány rövid évvel a hatalom átvétele után a felületes szemlélőnek úgy tűnt, hogy Magyarország sikeres szocialista állammá vált. A sajtóban, az irodalomban, a művészetekben, még vallási körökben is a Kommunista Párt mindig talált olyanokat, akik felajánlották tehetségüket és népszerűségüket a 'jó ügy érdekében'. Hogy ez az átállás őszinte volt-e vagy opportunizmusból született, kétséges volt, de ezek a társutasok ott voltak amikor kellettek és szemet hunytak az atrocitások fölött, amelyeket úgy magyaráztak, mint szomorú de elkerülhetetlen melléktermékei a szocialista forradalomnak. Még a katolikus püspökök is hűséget esküdtek a rendszernek 1951 július 21-i nyilatkozatukban. Amit George Orwell 1984-re jósolt meg, Magyarországon már az 50-es években véres valóság volt.

Mindezeknek a következtében egy új mentalitás alakult ki, ahol a hazugság és valóság helyettesíthette egymást és az emberek már semmin sem háborodtak fel. Egy lojális pártmunkás, vagy akár egy újságíró is szemrebbenés nélkül állíthatta, hogy Magyarországon nincs cenzúra és a választások szabadok. És ennek a perverz mentalitásnak a következtében látszólag úgy is volt. Néhány évenként választások voltak, mert a diktatúrák nem tudtak jobb módszert kitalálni, hogy bizonyítsák népszerűségüket és mandátumukat a néptől. Jellemzően Hitler, aki szabad demokratikus választás alapján került uralomra, az időnkénti választásokon már csak az egyetlen Nemzeti Szocialista Pártot engedte indulni, az egypárt rendszer biztonságát minden fenntartás nélkül átvette Sztálintól. A két rendszer különben nem sokban különbözött. A gazdasági életet mindkét szocialista diktatúra kézben tartotta, de amíg Sztálin köztulajdonba helyezett gazdasági rendszere teljesen csődbe került, Hitler hatásosabban tartotta kézben a gazdasági életet. A Német Nemzeti Szocialista Párt államosítás helyett hatalmas monopóliumokat létesített, ahol az egyéni kezdeményezés érvényt szerzett és ennek következtében működött, de a néhány monopol kapitalistát Hitler és az SS teljesen kézben tartotta.

A választások a korábbi szabad választások mintájára voltak megszervezve. Én emlékszem, amikor a választás napján, vasárnap délben kopogtatott valaki az ajtómon emlékeztetve, hogy még nem tettem eleget hazafias kötelezettségemnek. Amíg egy szabad országban ilyen figyelmeztetés vagy inkább kérelem valamelyik párt érdekében történt, a hazafias érzelmre való utalás világos volt: Menjen szavazni vagy nézzen szembe a következményekkel. A választók 100%-os részvételével joggal büszkélkedhettek a kommunisták, mert ilyen részvétel teljesen ismeretlen szabad országokban. Ami pedig az eredményt illette, azaz a Kommunista Párt 98-99%-s győzelme, a maga nemében igaz volt. Amikor valaki megérkezett a választó helyiségbe, a nevét leegyeztették a választó listával. Aztán kapott egy előre kinyomtatott szavazó cédulát, amivel két dolgot tehetett: vagy összehajtotta nyilvánosság előtt és bedobta a szavazó ládába, ami azt jelentette, hogy a Kommunista Pártra szavazott, vagy kért egy ceruzát, amivel bevonult az egyetlen választási fülkébe, ahol a szavazó cédulát X-szel jelölte, ami azt jelentette, hogy nem szavazott a Kommunista Pártra. Nem hiszem, hogy valaha is bárki merészelt volna a Kommunista Párt ellen szavazni.

Ilyen reménytelen állapotok között, ahol a lakosságnak nem volt más választása, mint belenyugodni a helyzetbe, voltunk egy néhányan akik hitték, hogy lehet változtatni, vagy legalábbis befolyásolni az eseményeket. Az igazi hírek forrásai az 'Amerika Hangja', a 'BBC', a francia rádió magyar adása, de főleg a Szabad Európa Rádió voltak. Hogyan szerezték ezek a rádióállomások a híreiket, az rejtély volt a hallgatóság számára, de a kommunista hatóságok számára is. Csak egy néhány külföldi újságíró tartózkodott Magyarországon, de ezek nagyon óvatosak voltak, mert engedélyüket minden pillanatban visszavonhatták, így ön-cenzúrát gyakoroltak. Volt egy néhány magyar állampolgár, akik külföldi újságok tudósítói voltak, de ezekről mindenki azt gyanította, hogy amúgy is a magyar titkos rendőrségnek voltak az ügynökei. A titkos rendőrség, amely a hatalmát egyre jobban kiterjesztette, megváltoztatta a nevét Államvédelmi Osztályról (AVO) Államvédelmi Hatóságra (ÁVH), amikor magába olvasztotta a katonai kémkedéssel és ellenkémkedéssel foglalkozó szerveket.

Azt természetesen tudtam, hogy a Münchenben székelő Szabad Európa Rádió honnan szerzi értesüléseit, legalábbis azoknak egy jó részét. Az egyik különösen sikeres adás volt 'Boda Bálint Naplója' minden szerda este 9 órakor. Az adás azt a látszatot akarta kelteni, hogy Boda Bálint Budapest utcáin jár, és ott szerzi adatait a gazdasági életről, politikáról, az uralkodó osztályról és nem utolsósorban a társutasokról és a lihegőkről. Amikor az emberek Boda Bálint műsorát hallgatták, remény töltötte el őket, hogy a rendszer borzalmait a világ nem felejtí el. A hatóságok természetesen erősen zavarták az adást, de azért nagyjából meg lehetett érteni. Az idősebb generáció még fel is ismerte 'Boda Bálint' jellegzetes hangját, mint Lázár Ferencét, egy korábbi igazságügyminiszterét. Én pedig úgy éreztem, mintha a műsort én adnám, mert 'Boda Bálint' nagyon gyakran szó szerint közölte riportjaimat.

Az egyik érdekes riportomat a Jogászszövetség Klubjáról írtam, nevén neveztem több besúgót. Információim nagy része Halász Katitól származott, akinek a fivérét, Pétert az oroszok Vorkutába deportálták. (8. fejezet 'Élő Halottak'.)

Amikor az adás utáni napon beléptem a klub helyiségbe, Kati diszkréten rám kacsintott. A klub olyan volt mint egy hangyaboly. Mindenki a Szabad Európa Rádió adásával volt elfoglalva, akiket lelepleztem, felháborodottan tiltakoztak. De a fő kérdés az volt, hogy vajon ki szolgáltatja a részletes híreket a Jogász-szövetségről, s bizonyos tagjairól. Végül is arra a konklúzióra jutottak, hogy az informátor a szövetség egyik volt idősebb tagja lehetett, aki a közelmúltban kivándorolt Franciaországban élő fiaihoz. Én természetesen egyetértettem...

Egy másik ilyen érdekes hír volt, amikor Boda Bálint pontosan bemondta egy új krémszínű Skoda autónak a rendszámát, amin a főváros utcáin Aczél Tamás, Lenin díjas társutas

parádézott, aki Isten-adta tehetségét eladta egy tál lencséért. Ez az az időszak volt, amikor emberek tömegeit deportáltak a fővárosból a hajnali órákban nyitott teherautókon.

Az emberek nem mutathatták ki nyíltan megvetésüket a rendszer iránt, de azért barátok elmondták egymásnak a nyugati rádiókon érkező híreket, szenvedélyesen politizáltak lakásuk magányában. Sokan keserűen bírálták az 1945 februárjában aláírt Jaltai Nyilatkozatot, amiért a Nyugat naivul elhitte, hogy Sztálin biztosította a demokráciát a kelet európai országokban. A hideg háború éveiben a nyugati hatalmak büszkék voltak a George Kennan által tervezett és gyakorolt politikára, amelynek az volt a célja, hogy megakadályozza a szovjet hatalom további kiterjedését, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy elismerték a politikai status quo-t. Ez a politika teljesen sikertelen és értelmetlen volt, mert a Szovjet Unió, amelyik sokkal reálisabb külpolitikát folytatott, mint a nyugati demokráciák, ebben az időszokban amúgy sem tervezte a szovjet hatalom további erőszakos kiterjesztését nyugat felé. Előbb meg kellett emésztienie a csatlós államokkal való problémáit. Így a Szovjet Unió biztonságban volt, konszolidálta hatalmát és befolyását a Népi Demokráciák fölött.

Sajnos a Nyugat soha nem tanul a múlt hibáiból. Amikor a Kennedy és Hruscsov veszélyes összeütközése után a Szovjet Unió kivonta rakéta fegyvereit Kubából, a Nyugat ezt nagy győzelemnek vélte. A tény az volt, hogy Kennedy biztosítékot adott Hruscsovnak, hogy az Egyesült Államok nem fogja Kubát megtámadni, amivel Kruscsev elérte azt amit akart, és pedig hogy a fegyverek használata nélkül Amerika biztosította a Castro rendszer fennmaradását és egy szovjet bázist Amerikától 90 mérföldre. Szenvedélyesen vitatkoztunk az ilyen politikai fejleményekről, sokkal többet és intenzívebben, mint azok akik szabad országokban éltek. Kétségbe estünk, reménykedtünk, mindezt zárt falak mögött. Nyilvánosan az emberek nem nagyon adhattak kifejezést érzelmeiknek.

Az 1950-es Főiskolai Világ bajnokságot Budapesten a kommunisták felhasználták a szocializmus dicsőítésére. Sportesemények között diákok Nyugatról és Keletről utcabálokon táncoltak, s a nyugatról jött baloldaliak előnyösen nyilatkoztak a 'népi demokrácia' sikereiről. Ezt természetesen kihangsúlyozta a kommunista sajtó, a rádió és a baloldali nyugati újságok. A nyugati látogatók közül senkit sem érdekelt az igazi helyzet, nem tudták és nem is akarták megismerni az igazi életet a 'népi demokráciában'.

A birkózó mérkőzések a Népstadionban voltak, aminek a befogadóképessége 50.000 volt. Egy alkalommal jegyem volt egy ilyen eseményre, amely hatalmas politikai tüntetéssé vált. Egy iráni és egy szovjet birkózó állt egymással szemben, s az iráni birkózónak azonnal 50.000 szurkolója lett, annak ellenére, hogy nem sokat tudtunk Iránról. A szerencsétlen szovjet birkózó semmit sem tudott jól csinálni, minden mozdulatára a tömeg ellenségesen reagált. Végre 50.000 ember alkalmat talált megvetésének és utálatának a kifejezésére a szovjet és a magyar kommunista rendszer ellen. És a legszebb az volt, hogy a hatóságok semmit sem tehettek, még ezek sem tudtak 50.000 embert letartóztatni. A mérkőzés után, ahogy a stadion kiürült, emberek, akik nem ismerték egymást, csak összenéztek elégedetten.

* * *

Rodolfo egyik este felhívott: „Egy italra találkozom Darvas Ivánnal és a feleségével. El akarnál jönni?”

„Természetesen.”

„Mindjárt gondoltam, hogy kedved lesz. Most legalább közelről csodálhatod Tolnai Klárit, nem úgy mint máskor, amikor színpadon látod.”

Tolnai Klári és Darvas Iván mindketten rendkívül tehetséges színészek voltak, de ennek ellenére be kellett hódolniuk a rendszernek. Sorozatosan kapták a kitüntetések, 'érdemes művészek' lettek, vagy 'Kossuth-díjasok'. A rendszer így édesgette magához a művészeket, sportolókat. Ezeket jól ellátni aránylag kis befektetés volt. Sokan magas fizetésük mellett még valamilyen állásba is be voltak jelentve, ahol semmi munkát nem kellett végezniük, csak a fizetésüket felvenni. Minden sportoló, aki az olimpiáson részt vett, igazolni tudta, hogy amatőr, miután valahol állásban volt és 'produktív munkát' végzett. Még a mi szövetkeztünknek is a nyakába sóztak egy jó nevű vízipólózót, Barta Oszkárt, s ráadásul még a feleségét is fel kellett vennünk anyagbeszerzőként.

Darvas Iván akkor körülbelül 40 éves lehetett, magas, szőke, rendkívül jó megjelenésű, tehetséges színész. Apja jobboldali újságíró volt, egy orosz nőt vett el feleségül, amikor az első világháború alatt orosz fogságba került. Az ellenzéki csehszlovákiai Magyar Nemzeti Párt szócsövének a Prágai Magyar Hírlapnak volt a szerkesztője, mielőtt a Felvidéket visszacsatolták Magyarországhoz. Ennek a jobboldali pártnak Jaross Andor volt a vezetője, aki később teljesen behódolt a nyilasoknak, s akit háborús bűnösnek kivégeztek 1945-ben. Számtalan embert ilyen 'múlttal' nem igazoltak, s páriaként tengette életét a népi demokráciában, de Darvas Iván tehetségét ki akarták használni, s a 'múltja' nem számított. Felesége, Tolnai Klári, a Nemzeti Színház művésznője néhány évvel idősebb volt nála. Annak ellenére, hogy nem hittek a rendszerben, a nevüket kénytelenek voltak odaadni, nehogy úgy járjanak mint mások, akiket legjobb esetben valamilyen kis vidéki színházhoz száműztek, vagy teljesen eltiltottak a színjátszástól. Rodolfo egy néhány találkozás után úgy vette észre, hogy teljesen megbíznak benne, s rendkívül érdekes és sokszor felháborító eseteket mondtak el a színpalak mögötti eseményekről. Ezeket én gyakran belevettem Ábrányihoz küldött jelentéseimbe. Csak később tudtam meg, nem éppen kellemes körülmények között, hogy Ivánnak volt egy bátyja, Attila, aki mérnök volt a Kohó és Gépipari Minisztériumban nagyon fontos beosztásban.

Rodolfo közvetve Ábrányin keresztül került barátságba Darvasékkal. Ábrányi bevallotta Rodolfónak, amit ugyan mi már sejtettünk, hogy amikor feleségével először próbáltak átszökni a határon Ausztriába, elfogták őket. Csak azért voltak könyöröltesek Ábrányival szemben, mert apja a háború alatt segítette a földalatti kommunista szervezetet; legalább is ez volt Ábrányi magyarázata. Furcsa módon, amikor szabadon engedték, megmondták neki, hogyha legközelebb megpróbálja elhagyni az országot, csak úgy teheti, ha Ibolyát, fiatal és rendkívül szép feleségét nem viszi magával. Ilyen tanácsokat az ÁVH általában nem adott elfogott disszidenseknek. Ez, mint mondotta, majdnem hogy ösztönzés volt, hogy újból disszidáljon, de felesége nélkül, amit később meg is tett. Ábrányi azt gyanította, hogy az ÁVH azt várta, hogy disszidáljon, hogy majd Bécsben zsarolhassák. „Érdekes módon” mondta Ábrányi Rodolfónak, „az ÁVH Bécsben soha nem közelített meg.” A látszat ellenére Ábrányi szavahihetőnek bizonyult, s gyakran kérte Rodolfot, hogy vigyen a feleségének pénzt, kisebb ajándékokat és leveleket.

Egy ilyen alkalommal nővérem, Éva kereste fel Ibolyát a férje által küldött dolgokkal. A találkozóból barátság lett, s egy idő után Ibolya elmondta Évának, hogy amióta a férje disszidált, együtt élt fiatalkori szerelmével, báró Atkár Arisztiddel. Egyik alkalommal, amikor Ibolya meglátogatta Évát, magával hozta Atkár, akinek jöllehet a keresztnéve Arisztid volt, de Taszinak becézték, mintha a neve Tasziló lenne. Mindkét főleg arisztokraták által használt keresztnév tárgya volt sok arisztokrátákról keringő viccnek. Ibolya kényelmesen élt a férjétől rendszeresen kapott küldeményekből, s úgy tűnt, hogy ennek Taszi is haszonélvezője volt, mert semmi látható jövedelemmel nem rendelkezett.

Taszi gyerekkorában Darvasék szomszédságában nőtt fel, barátságuk épségben maradt azóta is, s sok időt töltöttek együtt. Amikor egy alkalommal a beszélgetésük Rodolfora és Évára terelődött, Darvas megkérte Taszit, hogy mutassa be őket neki. A legtöbb ember kapott volna az alkalmon találkozni két ilyen híres művésszel, de Éva, aki gyanakvóbb természetű volt mint Rodolfo és megvetette a kommunista rendszer társutasait, nem túl szívesen találkozott velük. De a találkozás kellemes meglepetésnek bizonyult. Darvas Iván hamarosan őszintén feltárta Rodolfonak, hogy milyen kétlaki életet élnek.

„A Nyugat azt hiszi” mondta Darvas egy alkalommal, „hogy mi és a többiek hűségesekek vagyunk a rendszerhez, de az igazság az, hogy szenvedélyesen várjuk a rendszer megváltozását. De mit tehetünk? Én tudnék neked eseteket mondani a színpalak mögül, amit nehezen hinnél el. Segítene ez valamit?”

Rodolfo nagyon meglepődött ezen az ajánlaton, mert információt adni külföldi diplomatának főbenjáró bűncselekmény volt. Embereket letartóztattak és bíróság elé állítottak nevetséges vádak alapján, csak azért mert olyan dolgokról beszéltek, amelyek minden civilizált társadalomban köztudomásúak. De a hisztéria a külföldiekkel szemben, az állandó unszolás még nagyobb éberségre a hazai és külföldi vélt ellenségek ellen, ez az állandó harc a nem létező ellenséggel szemben kielégítette Moszkvát és magyarázatot adott a kommunista rendszer által kreált lehetetlen politikai és gazdasági helyzetre.

Ez a találkozás Darvasékkal a még mindig nagyméretű New York kávéház intimebb ‘mély vizében’ volt. A New York az utolsó életben lévő kávéház volt a sok tradicionális kávéház közül. A ‘mélyvíz’ a kávéháznak egy lesüllyesztett kisebb helyisége volt, ahol a századforduló táján költők, írók, művészek, zeneszerzők rendszeresen találkoztak. A légkör vetekedett a híres párisi irodalmi szalonokéval. Itt született meg a ‘Nyugat’, ami sokkal több volt mint egy folyóirat, talán ez volt a legfontosabb irodalmi irányzat a modern Magyarországon. Az egész Ady Endre körül forgott, akinek hihetetlen tehetségét nem mindenki értette meg. Gyakran bírálták önteltségeért és bombasztikus frázisoktól hemzsegő verseiért, amelyeket szerelméhez, Lédához írt. De még legszigorúbb kritikusa, Babits Mihály is ezt mondta: Ady toronymagasan mindnyájunk fölött áll. Ez a megjegyzés Babitstól, aki Kosztolányi Dezsővel egyetemben olyan nagyság volt az irodalomban, mint Bartók és Kodály a zenében, nagyon jelentős volt. És soha senki nem festette le tömörebben és találóan a ‘zsidót’ mint Ady egyik versében: ‘A zsidó az idők kovásza...’

A többi New Yorkhoz hasonló tradicionális kávéház nem volt hosszú életű a kommunista rendszer alatt. Az a néhány ember, aki látogatta, s napközben néhány órát töltött ott el, kitette magát annak, hogy ‘parazitának’ bélyegezzék.

Darvas Iván már ott volt, amikor megérkeztünk a ‘mélyvízbe’ aminek a hangulata még mindig a múltra emlékeztetett. Az egyik sarokban zongorista játszott. Miközben ittunk egymás egészségére, a társalgás kellemes volt, de teljesen politika mentes. Vártuk, hogy megérkezzen Tolnai Klári, aki aznap este a közeli Nemzeti Színházban szerepelt. Amikor belépett, mindenki feléje fordult, közelről még szebb volt mint színpadon, ahol sokszor láttam. Kedvesen megjegyezte, hogy előadás után mindig szüksége van egy kis kikapcsolódásra, amit most kellemes társaságban fog eltölteni.

Amikor elhagytuk a kávéházat, egy darabig sétáltunk, miközben Rodolfo közölte velem, hogy a hét végén egy nagyon fontos feladat vár rám, miután neki váratlanul Bécsbe kell utaznia hivatalos ügyben. A lakásukban kell lennem szombaton, ahová pontosan délután fél kettőkor Taszi egy csomagot fog hozni számomra. 15 perccel később valaki oda jön és elviszi a csomagot. Másnap, vasárnap este 8 órakor a csomagot valaki vissza fogja hozni, és egy fél

órával utána Taszi elviszi. „Légy nagyon óvatos. Lessél ki az ablakokon és ha a legcsekélyebb kételyed van, ne add ki a csomagot. A házban biztonságban van az én diplomáciai mentelmi jogom következtében. Nagyon vigyázz, mert a fejeddel játszatsz!”

„Ha már az én ‘értékes’ fejemet kockáztatom, akkor talán megmondhatnád, hogy miről van szó?”

„Rendben van. A csomag tartalmazni fogja a jelenlegi és jövőbeni katonai és ipari terveket Sztálin-várost illetően.”

Ahogy hazafelé ballagtam, azon töprengtem, hogy ez a csomag hova is mehet. Rodolfo nem mondta, én nem faggattam tovább, de meg voltam győződve arról, hogy ez nem a Szabad Európa Rádiónak készül. Részletes rajzok a sztálin-városi tervekről nem nagyon érdekelték a rádiót, a városról magáról pedig már több ízben írtam. A külföldi rádióadások alapján tudta meg igazán a magyar nép, hogy mi is történt a Dunapentele nevű kis várossal. Amikor a többpárt rendszer már megszűnt és a kommunisták kezükbe kaparintották a hatalmat, annak ellenére, hogy sem élelmiszer, sem lakás, sem ruházat nem volt elegendő, ahelyett, hogy ezekre koncentráltak volna, majmolva a Szovjet Uniót elhatározták, hogy a magyar nehézipart tovább kell fejleszteni. Ebben semmi logika sem volt, mert Magyarországnak rendkívül kevés olyan nyersanyaga volt, amin a nehéz ipar alapszik. Sokkal több értelme lett volna a könnyűiparba befektetni, ahol kevés nyersanyaggal, de sok szakértelemmel - és a magyar szakmunkások nagyon jók voltak - rengeteget lehetett volna termelni és exportálni. A Szovjet Unióban volt értelme a nehézipart fejleszteni, mert minden nyersanyag rendelkezésükre állt. Ennek ellenére még ott is csődöt mondott ez az iparosítás, mert amíg a statisztikák szerint sok vasércet termeltek, mindenben hiány volt, amire a lakosságnak igazán szüksége lett volna. Ez a szovjet példa volt a háttere Dunapentelének Sztálin-várossá való átkeresztelésének.

A lakáshiány az országban, de különösen Budapesten katasztrofális volt, de ennek ellenére minden anyagot az új Sztálin-városba irányítottak. Szakmunkások ezreit küldték oda, ahol kezdetben sátrakban és ideiglenes barakkokban laktak. Közben nagy bérházak épültek és egy új, nagy, modern acélipari vállalat körvonalai bontakoztak ki. Az volt a cél, hogy az új várost fiatal emberekkel fogják benépesíteni. Előnyben részesültek a fiatal házaspárok, akik örömmel mentek oda dolgozni, mert új lakást biztosítottak számukra, amihez különben lehetetlenség volt hozzájutni.

Ahogy a város nőtt, úgy nőtt a propaganda is körülötte. Fiatal családokat interjúvoltak újságírók, a Szabad Népből fényképek jelentek meg az új, modern otthonokról. A híradó mozi minden műsorába beiktatott riportokat Sztálin-város sikereiről. Állandóan idézték Makarenko ‘Új ember kovácsa’ című propaganda könyvét. A munkások kivétel nélkül önzetlenek voltak, lelkesek és dedikálták az életüket egy új gyönyörű szocialista város felépítésének. A valóság az volt, hogy az új lakások, a tiszta új modern gyárak kedvező légkört teremtettek, ez volt a fő ösztönző erő, nem pedig a párt propaganda.

A háttérben lapult az igazság. Az új ‘acélvárosban’ semmit sem termeltek a lakosság ellátására, csak új nehézipari felszerelést és újabb gyárakat építettek titkos hadianyagok gyártására a Szovjet Unió számára. A Szovjet Unió szokásának megfelelően olcsó áron csikarta mindezt ki, ugyanakkor az olajért és más nyersanyagokért amelyeket Sztálin-város a Szovjet Uniótól vett igen gyakran külföldi devizával kellett fizetni. Ez a kizsákmányolás a Szovjet Unió részéről már kitaposott utakon járt. A 200 milliós jóvátétel, aminek a fizetésére kötelezték Magyarországot a második világháború utáni békeszerződésekben, már többszörösen túl lett fizetve. Akkor még voltak nem-kommunista tagjai a kormánynak, s ha valaki felemelte szavát ez ellen a kizsákmányolás ellen, a megszálló Vörös Hadsereg

Vorosilovval az élén gondoskodott az elhallgattatásukról. A kormány kommunista tagjai pedig lihegve teljesítették a Szovjet Unió feltételeit, akármilyen felháborítók is voltak.

Annak ellenére, hogy Rodolfo nem ment bele a részletekbe, nyilvánvaló volt, hogy a nyugati hatalmakat nagyon érdekelte, hogy mi történik Sztálin-városban, s ez volt a célja a 'csomag' kiküldésének. Minden tervszerűen folyt, a csomag egy jól megszervezett terv alapján azonnal kikerült Bécsbe, de vissza is tért vasárnap estére, úgy hogy valaki, aki kivette, visszatehette hétfőn reggel a Minisztérium páncélszekrényébe...

* * *

„Halló Sándor, itt Margit beszél. Mit csinál ma este? Ha nincs jobb dolga, meghívhatna egy eszpresszóra.”

„Örömmel. Találkozzunk este 8 órakor a Brazilban, ha magának is megfelel.”

Amikor találkoztunk, Marianne gondterheltnek tűnt.

„Valami baj van?”

„Nem, nem, igazán minden rendben van. A barátunk, Juri, ha ugyan ez az igazi neve, biztonságban van és egy néhány másik feladatomat is sikeresen befejeztem. De azért igaza van, a hangulatom nem a legkitűnőbb, annak ellenére, hogy nincsen közvetlen okom rá. Azt hiszem, ez a munkánk jellegzetessége; keményen dolgozunk, gyakran sikeresek is vagyunk, de nem látjuk soha a munkánk gyümölcsét. Hogy is van az a régi magyar közmondás: 'A kutya ugat, a karaván halad.' Gyakran azon gondolkodom, hogy a kutyánk elég erősen ugat-e, hogy megállítsa ezt a nyomorúságos karavánt.”

„Talán túl drámai vagyok” folytatta Marianne „nekem igazán tudnom kellene, hogy nem várhatunk azonnali eredményeket. De térjünk más tárgyra. Megjegyezte azt a telefonszámot, amit adtam magának?”

„Megjegyeztem tanító néni” mondtam tréfásan.

„Nagyon jó kis fiam” folytatta a fonalat Marianne. De most figyeljen ide, ez nagyon fontos. Mostantól kezdve vagy személyesen fogunk találkozni, vagy telefonon beszélgetni egyszer kéthetenként. Ha én nem hívom, vagy maga nem tud engem elérni két héten belül, akkor hívja fel azt a számot, amit megjegyzett, és kérdezze: „Késik a debreceni gyorsvonal?” Ha azt a választ hallja, hogy 'honnan tudnám, miért nem hívja a Nyugati pályaudvart', ez azt jelenti, hogy minden rendben van. Ha a telefont lehallgatják, akkor sem fog ez a beszélgetés feltűnni, mert a telefonszámnak csak egy számjegye különbözik a Nyugati pályaudvarétól. Ha azonban valaki azt válaszolja mérgesen 'ez rossz szám, miért nem nézi meg, hogy mit csinál' és utána lecsapja a kagylót, akkor ez azt jelenti, hogy már tudják, hogy valamilyen bajban vagyok, vagy még nem tudják, de keresni fognak, miután két hete nem adtam életjelt magamról. Ezek mindent el fognak követni az érdekemben, de maga ettől a pillanattól kezdve ne próbáljon megközelíteni. Ha valaki kérdéseket tenne fel velem kapcsolatban, mondja azt, hogy csak egy futó kaland voltam a maga számára, semmi több!”

„Az a gyanúm, hogy maga nem mondott el nekem mindent.”

„Miből gondolja?”

„Látom magán, hogy valami foglalkoztatja. Hadd segítsek, ha tudok.”

„Bár tudna, de a dolgok nem olyan egyszerűek. Csak mostanában tudtam meg, hogy egy néhány héttel ezelőtt egy nagyon fontos ügynökünk Nyugat Németországból vagy önkéntesen átállt a Szovjet Unióhoz, vagy elrabolták. Minden okunk megvan rá, hogy aggódjunk. Nem tudom, hogy milyen anyagot vitt magával, vagy mit tudnak belőle kicsikarni. Szerencsére, mi aránylag kis cellákba vagyunk szervezve és a cellák tagjai általában nem tudnak egymásról. Például itt Magyarországon lehetnek ügynökeink, akikről én nem tudok, s remélem, azok sem tudnak rólam és megnyugtathatom, hogy magáról senki nem tud rajtam kívül. Nem akarom aggasztani, mindezt csak azért mondtam el, mert azt szeretném, ha nagyon-nagyon óvatos lenne. Amikor a dolgok jól mennek, akkor hajlamosak vagyunk az éberségünk lazítására, és ez már súlyos következményekkel járt a múltban. Sokan tele túl sok önbizalommal elvesztik a fejüket, s ezt nem csak képletesen mondom. Remélem nem rontottam el az estéjét, de maga számomra nagyon fontos. Viszontlátásra kedvesem.”

TIZENNEGYEDIK FEJEZET MIA AZ ÉLETEMBEN

Nem nagyon tetszett amit hallottam. Főleg az zavart, hogy Marianne, aki általában tartózkodó, gyakran hűvös és néha még cinikus is volt, olyan melegen búcsúzott el tőlem.

Más zavarok is mutatkoztak a látóhatáron. A Külügyminisztérium felhívta a külföldi követéseket, hogy listát nyújtsanak be magyarul beszélő diplomataikról és alkalmazottaikról. Ez azért is szokatlan volt, mert nyilvánvalóan a diplomataik ellen irányult, akiket diplomáciai mentelmi jog védett. Nem a magyar állampolgárságú alkalmazottak érdekelték a Külügyminisztériumot, hiszen ezeknek amúgy is engedélyre volt szükségük, hogy külföldi követéseken dolgozhassanak. Nagyon kíváncsi voltam a követéseken dolgozni, mert tisztességes fizetést kaptak és a munkakörülmények kellemesek voltak; de kockázattal is járt. Voltak akiket letartóztattak, internáltak, vagy megvádoltak kémkedéssel, vagy együttműködéssel az ország ellenségeivel.

Rodolfot nem érintette különösebben a Külügyminisztérium kíváncsisága a magyarul beszélő diplomataikat illetően. A hatóságok nagyon jól tudták, hogy Magyarországon született és az egész családja is itt élt. Gyakran találkozott Vásárhelyi Miklóssal, aki a Szabad Nép olaszországi tudósítója volt, s aki nyilván minden találkozásukról jelentést adott az ÁVH-nak.

Ami viszont elég zavaró volt, hogy a Kommunista Párt összehívta a Pártbizottságot egy rendkívüli ülésre, amelynek egyetlen tárgya a külföldi rádiók magyar nyelvű 'propagandája', volt, Amerika Hangja, a BBC, a francia rádió, de különösen a Szabad Európa Rádió. Péter Gábort, az ÁVH parancsnokát figyelmeztették, hogy ezzel a problémával hatásosabban kell foglalkoznia. Ennek eredményeként az ÁVH egy új csoportot hozott létre legjobb ellenkémeiből, akiknek feladatukká vált kideríteni, hogy a külföldi rádiók honnan szerzik értesüléseiket.

Az ÁVH-n belüli zűrzavar, amit a Pártbizottság kemény kritikája váltott ki, bizonyíték volt, hogy munkánk eredményes volt és még ösztönzést is adott számunkra, hogy erőfeszítéseinket megsokszorozzuk. Ábrányitól kaptam egy miniatűr fényképezőgépet. Irodámból hazavittem a hivatalos közlönyöket, de különösen azokat, amiket a Belügyminisztérium adott ki. A kis apró filmtekercsek, amiket Ábrányinak küldtem hetenként tartalmazták a bizalmas, de nem titkos kormányrendeleteket. Ezeknek egyik legfontosabbja volt a belügyminiszter rendelkezése az új személyazonossági igazolványok bevezetéséről. A rendelkezés mintalapot és részletes utasításokat tartalmazott, leírta a különleges papír minőségét is amit a kis könyvecskék nyomtatásához kellett használni. Az igazolványnak tartalmaznia kellett mindent ami fontos volt, képzettséget, iskolai végzettséget. A fénykép nem lehetett több mint három hónapos. Minden személynek magánál kellett hordania az igazolványt éjjel nappal, ennek elmulasztása súlyos büntetéssel járt. A hatóságok rendkívül dühbe gurultak, amikor a személyazonossági igazolványokról szóló híreket részletesen ismertette a Szabad Európa Rádió, s utána a többi külföldi magyarnyelvű állomás is. Az igazolványt jogosan hasonlították a Szovjet Unióban már sokkal korábban bevezetett belső útlevéhez. A Lánchíd budai hídfőjénél volt egy eszpresszó, ahol egy szombat este barátaimmal üldögéltünk, amikor tanúja voltam, hogy a zsúfolt helyiség ajtajait lezárták és civil ruhás ÁVH tisztek mindenkinek felülvizsgálták a személyazonossági igazolványát.

Rodolfo - akinek fogalma sem volt Marianne-nal való kapcsolatmról - óvatosságra intett éppen abban az időpontban, amikor Marianne is figyelmeztetett. A sajtóban egyre gyakrabban

jelentek meg rövid hírek kémek leleplezéséről s olyanokról, akik állítólag a Szabad Európa Rádiónak dolgoztak. Rodolfo hallotta egy ismerőstől, egy magyar újságírótól, aki több külföldi napilapnak és hetilapnak volt a tudósítója, hogy a közelmúltban hét embert kivégeztek és többeket életfogytiglani fegyházra ítélték 'kémkedésért'. Amikor Rodolfo elmondta ezeket a híreket, ismét figyelmeztetett, hogy legyek nagyon óvatos híreim beszerzésében, és ne bízzak meg senkiben.

„Ez a fickó, Barna Lajos, aki a híreket hozta az ÁVH új erőfeszítéseiről a külföldi rádiók magyar forrásainak a kinyomozását illetően, maga is kissé gyanús. Az a tény, hogy mint újságíró keresi a társaságomat még természetes lenne. Én is keresem az újságírók társaságát, mert az én munkámnak nagy része abból áll, hogy napi jelentéseket készítek a Követnek a magyar állapotokról és ehhez az adatokat a magyar újságokból és személyes kapcsolatokból merítem. Sajnos ez a hírszerzés egy kommunista országban, alkalmat ad a hatóságoknak arra, hogy nem kívánatos újságírókat vagy diplomatákat kémkedéssel vádoljanak és kiutasítsanak az országból. Most, hogy az ÁVH parancsot kapott, hogy mindent kövessen el az informátorok leleplezésére, és miután a Külügyminisztérium bekérte a magyarul beszélő diplomaták listáját, a Követ figyelmeztetett, hogy legyek óvatos, mert könnyen lehet, hogy mint magyarul beszélő diplomatát ki akarnak utasítani az országból.”

„Ittunk egy koktélt az emeleti bárban és egy fél óra múlva” folytatta Rodolfo, „leментünk az étterembe, ahol egy már előre lefoglalt asztalhoz vezettek bennünket. Nem mintha rezervációra lett volna szükség, a vendéglő majdnem üres volt, az átlagos jövedelmű ember nem engedhette meg magának ezeket az árakat. Vacsora alatt főleg politikáról beszélgettünk. Megbízható forrásokra utalva mondta, hogy a legfelső párt hierarchiában nagy csaták vannak folyamatban. Ez igaz volt, más forrásokból is tudtam már róla. 'Talán javulni fognak a dolgok' mondta. 'Nekem ugyan nincsen kifogásom az ellen, hogy a rendszer meg akarja szüntetni a vagyoni különbségeket. Mi a véleményed erről?' kérdezte.”

„Tudtam, hogy próbára akar tenni. Ez beleillett az Államvédelmi Hatóság terveibe, kipróbálni, hogy a diplomáciai testület tagjai között vannak-e baloldaliak.”

„Nyilván tudod, hogy én munkáscsaládból származom. Nekem természetesen nincsen kifogásom az ellen, ha a munkásosztály életszínvonalát emelik. Sajnos egyenlőre ennek az ellenkezőjét látom. Azok akik a korábbi rendszerben jobban éltek, most lesüllyedtek arra a nivóra, amiben a többség él. A különbségek valóban eltűntek, a változás azonban rossz irányba terelődött. Kíváncsi vagyok, hogy mi lesz az eredménye ennek az állítólagos csatának a Párton belül. Talán valóban jobbra fordulnak a dolgok.”

„Az arcán láttam, hogy elégedett volt a válaszómmal, ami nem volt ellenséges. Barna persze nem tudta, hogy én a válaszómon keresztül az ő reakciójára voltam kíváncsi. Vajon milyen megbízatással küldték utánam, vagy egyáltalán volt-e valamilyen megbízatása? Elhatároztam, hogy óvatos leszek.”

„Vacsora után azt javasolta, hogy igyuk meg a kávékat a Pest-Buda eszpresszóban, ami a közelmúltban nyílt meg a Várban.”

„A hely inkább emlékeztetett egy elegáns nagy szalonra, mint egy kávéházra. A bútorok nagy része antik volt, az asztalok kovácsolt vasból, a tompított világítás kellemes és hangulatos volt.”

„Letelepedtünk a Pest-Buda bárjánál, ahol a kiszolgálónő rendkívül szép és jól ápolt volt. Nem tudom, honnan szerzik ezeket a jó külsejű nőket, akik ilyen helyeken dolgoznak. Barna barátságosan üdvözölte, nyilván ismerték egymást. A polcok a bár mögött tele voltak minden elképzelhető drága külföldi itallal. Barna egymás után rendelte a whisky-ke, úgy tűnt, hogy le

akar itatni, de az alkohol hamarabb hatott rá, mint én rám. Hangoskodni kezdett és kritizálta, sőt átkozta a rendszert, ami ilyen helyeken elképzelhetetlen volt. A kiszolgálónő próbálta lecsendesíteni, de nem sok sikerrel. Javasoltam, hogy üljünk le egy asztalhoz, amihez odasegítettem.”

„Nem gondolod, hogy túl gyakran látnak téged az én társaságomban” kérdeztem, hogy provokáljam ki a válaszát. Rámnézett zavaros szemeivel, vagy részeg lehetett, vagy nagyszerű színész és visszaválaszolt. ‘Én nem félek senkitől, és neked sincsen okod rá, amíg én tartlak szemmel.’ Láttam a meglepetést az arcomon, de mielőtt válaszolhattam volna, tovább folytatta. ‘Az ördögbe is, mindenki tudja, hogy én besúgó vagyok, alja nép, inkább igyunk tovább, hogy mindent elfelejtsünk’ és ezzel, ahogy az asztalra borult, lesöpörte az italokat és elaludt. Gyorsan jött egy pincér, letörölte az asztalt és rendet csinált körülötte. Javasolta, hogy hív egy taxit. Én nem tudtam a Barna címét, ő meg nem volt olyan állapotban, hogy meg tudta volna mondani, úgy hogy kihúztam zsebéből a tárcáját, ahol névjegyeket találtam a címével. Amikor a taxi megjött, a pincér segítségével a sofőr mellé ültettük, megadtam Barna címét s adtam elegendő pénzt, hogy vigye haza, amit remélhetőleg meg is tett.”

Éva megjegyezte: „A kérdés nem az, hogy Barna spicli-e, hanem az, hogy milyen konkrét utasításokat kapott, hogy mikre kíváncsiak; mert ha ez az eset, akkor lehet, hogy gyanítanak valamit. Az lenne a legokosabb, ha egy darabig abba hagynátok amit csináltok.”

„Ha gyanítanak valamit” tettem hozzá, „akkor már úgyis késő. De nem hiszem, hogy bármit is tudnának. A Párt nagy nyomást gyakorol az ÁVH-ra, és kétségbeesésükben minden fonalat követnek, azt remélve, hogy valamire vezetni fog. Én úgy érzem, hogy meg kell sokszoroznunk erőfeszítésünket, nyilván a munkánknak van eredménye. Küldjünk minél több megbízható hírt a rádióknak, ettől csak még inkább idegesek lesznek.”

„A tény az” Rodolfo vette át a szót, „hogy valami forrásban van. Ennek következtében a Pártbizottság vagy elrendelheti, hogy az ÁVH még kegyetlenebb legyen, vagy esetleg enyhítenek a dolgokon. Évinek igaza van, üljünk egy darabig a babérjainkon, most még nem vagyunk veszélyben.” Aztán Évához fordult: „De próbáld erről meggyőzni a kedves testvéredet.”

„Én megértem Öcsit (a családon belül így becéztek). Végül is ezt kettőtöknek kell elhatároznotok, de könyörgöm, legyetek nagyon óvatosak. Néha nagyon rossz előérzeteim vannak.”

„Aludjunk erre egyet. Most pedig haza viszünk” javasolta Rodolfo.

„Nem, csak menjetek, én egy darabig gyalogolok, aztán ha kell, találok egy taxit” válaszoltam. Éppen éjfél volt, minden csendes, szinte vártam, hogy a bakter hangosan bejelenti az éjfélt, csakúgy mint a 19. században volt szokás. Visszaemlékeztem az első budapesti utamra, amikor először láttam a Várat, ahogy Budának ezt a történelmi negyedét nevezték. Talán 13 éves lehettem. Nagy várakozással néztem az utam elé mégis a meglepetés egy kis 20000 lakosú városból belecsöppenni egy ilyen hatalmas, milliós városba, rendkívüli volt. Apám nagyon sok gonddal kalauzolt végig ezen a felejthetetlen úton, beleértve látogatásunkat a királyi palotának azon részeibe, amelyek a közönség számára nyitva voltak.

A királyi palota a 15. században épült, de viharos történelmünk során többször lerombolták és újjáépítették. Amit én láttam, az a barokk stílusú vár volt, amit az 1848-as Szabadságharc után építettek újjá. Bizonyos mértékig mása volt a bécsi Burgnak, amihez a kiegyezés után még két újabb szárnyat építettek. A berendezés korabeli barokk volt, a falak értékes festményekkel borítva, a gyönyörű parkett helyenként kilátszott a nehéz szőnyegek alól. A díszes

cserépkályhák a mennyezetig értek. Még olyan fiatal korban is rendkívüli hatással volt rám a látvány, amit soha sem fogok elfelejteni. És most, 17 évvel később, a királyi vár romokban volt; a visszavonuló német hadsereg erődítménynek használta, tekintet nélkül a szörnyű károokra ebben a történelmi negyedben. A királyi vár közelében lévő kisebb paloták, templomok, középületek mind romokban heverték. Valami kevés helyreállítás folyamatban volt, de az éjszaka sötétségében visszaemlékeztem erre a gyönyörű negyedre, úgy ahogy 13 éves koromban láttam.

Természetesen a sikló is romokban volt. Amikor először mentünk fel vele a várba, az olyan izgalmas volt, hogy apám megengedte, hogy a Lánchídtól a Várig tartó 3 perces utat háromszor egymásután tegyem meg.

Most azonban az utat a Lánchídig lépcsőkön tettem meg. A Lánchíd volt az első híd ami Pestet összekötötte Budával. A híd megépítésének az érdeme gróf Széchenyi István nevéhez fűződik, aki az egyik nemcsak romantikus, de praktikus vezére volt a 48-as időknek. Széchenyi mozdította elő a Duna szabályozását és ezzel a hajóforgalom lehetőségét. Ugyancsak Széchenyi kezdeményezésére alakult a Magyar Tudományos Akadémia. De a legfontosabb vívmánya a Lánchíd megépítése volt, Adam Clark skót mérnök tervei alapján. A híd építészeti szempontból is egy remekmű volt, de politikailag még sokkal jelentősebb. A két város összekötése tette lehetővé, hogy a korábbi főváros, Pozsony helyett a jobb fekvésű Budapest lett az ország fővárosa. De mindez eltörpült a szociálpolitikai következmények mellett. A hídépítés finanszírozásának a biztosítására Széchenyi unszolására a parlament megszavazta, hogy hídpénzt lehessen szedni azoktól akik használják, legyenek azok nemesek vagy közemberek. A nemesség felháborodott, hiszen már a 9. századtól kezdve mentesek voltak minden adó fizetése alól. Ez a sok évszázados kiváltság egyszerre összeomlott, s e mögött egy haladó gondolkodású nemes ember volt.

* * *

A korábban szállingózó rémhírek a Pártbizottságon belüli forrongásról csak sokasodtak. A Kommunista Párt Központi Bizottsága 1952 júniusában elismerte, hogy a szovjet mintára alapozott 5 éves terv céljai nem voltak kivihetők. A nehézségekért természetesen másokat okoltak, úgy mint a fasisztákat, akik még mindig szabadlábon vannak, a papságot és különböző szabotőröket. Nem magyarázták meg, hogy kik a szabotőrök, de ez volt az első elismerése annak, hogy szervezett ellenállás működik. Nekem mindig az volt a legnagyobb félelmem, hogy a reménytelenség és az emberek lehangoltsága a kommunisták malmára hajtja a vizet. Ez a hivatkozás a 'szabotőrökre' csak megerősített abban a hitemben, hogy a munkánk nem volt hiábavaló. A hatóságokon belül a félelem és a kisebbségi érzés olyan méreteket öltött, hogy 1952-ben több mint 200 ezer ember volt börtönben, a lakosság 2%-a, ami százalékarányban túltett a többi csatlós országon. Nem javasoltak megoldást a 'kémek és szabotőrök' megsemmisítésére, hanem Rákosi, aki a Kommunista Párt főtitkára volt, s így kezében összpontosult a hatalom, miniszterelnök is lett. Egy újabb istenítő hullám öntötte el az országot Rákosit illetően, ami még felülmúlta Sztálin csodálatát is.

* * *

1949 decemberében a szövetkezetünk utasítást kapott felsőbb hatóságainktól Sztálin 70. születésnapjának méltó megünneplésére. A kultúrfelelős az anyagbeszerzőnk volt, Roisz Rudi, egy idősebb tagunk, aki már az első világháború alatt pilóta volt. Humorosan idézte fel azokat az idöket:

„Amikor az ellenség fölött repültünk, a katonák meg voltak rémülve, a legtöbbjük soha nem látott még repülőgépet. A lábamnál hevert egy néhány 15-20 kg-os bomba. Lehajoltam és egyenként kidobáltam őket. A kis könnyű repülőgép mindig megbillent, attól tartottunk, hogy felfordul, de valahogy mégis túléltek.”

Rudi bátyánknak voltak háborús fényképei. Fejére simuló bőr pilótasapkájában, bőr kabátjában, fehér lobogó sállal a nyaka körül Gary Cooperre emlékeztetett.

„Rudi, meg kell ünnepelnünk Sztálin születésnapját a következő szombat este. Gondoskodjál valami műsorról, szendvicsekről és italokról. Jó lenne egy zenekar is, hogy a műsor után a tagság táncolhasson.”

„A születésnapját megünnepelni ennek a banditának!” válaszolta magából kikelten. „Szíjat hasíthatsz a hátamból Sándorkám, de én nem vagyok hajlandó a kis ujjamat sem megmozdítani ebben az ügyben.” Ennek ellenére, hosszas rábeszélés után kötélnek állt.

Másnap jó hangulatban biztosított arról, hogy minden rendben lesz és megfelelően fogunk ünnepelni. Ez a hirtelen lelkesedés váratlan volt, de örültem, hogy egy problémával kevesebb van.

Az ünnepségre meglepően sokan jöttek el. Rudi konferált, az első műsorszám a párttitkárunk ünnepi beszéde volt. A párttitkár tökéletes káder volt, munkás családból, de jobban utálta a rendszert, mint egy korábbi földbirtokos. Amikor megkértük, hogy mondja el az ünnepi beszédet, először tiltakozott ellene: erre nekem olyan szükségem van mint egy hátbavágásra, mondta. De végül is elmondta a beszédet, s a tagság Sztálin nevének említésekor kötelességtudóan a szokásos ritmikus tapssal válaszolt, nem tudván, hogy ki figyel bennünket. Ezután Rudi, aki kiválóan hegedült, 3 barátjával egy Mozart számot adott elő. Utána egy rövid szünet után bejelentette:

„Most hogy már kifejeztük tiszteletünket a nagy Sztálin irányába, ünnepeljük meg elnökünknek, Sándornak a születésnapját.”

Ez teljes meglepetés volt, nem tudtam, hogy honnan tudták meg, hogy az én születésnapom is december 21-én volt. De a tagság enyhén szólva sokkal lelkesebben tapsolt meg engem, mint Sztálint. S ha egy idegen bejött volna, nagyon meg lett volna lepve, hogy ennek a szövetkezetnek a tagsága milyen lelkesen ünnepelte Sztálin születésnapját a hajnali órákig...

* * *

Már több mint tíz napja nem hallottam Marianne-től. Amikor felhívtam a Biztosító Intézetet, röviden közölték velem, hogy már nem dolgozik ott és nem hagyta meg a címét. Ez nagyon ijesztő volt, az a nyomasztó érzés ami eluralkodott rajtam a legutolsó találkozásunk óta, fokozódott. Vártam még négy napig az utasításoknak megfelelően, majd felhívtam azt a bizonyos telefonszámot. Azt hallottam, amitől rettegettem.

„Ez rossz szám, miért nem hívja a helyes számot.”

Próbáltam nyugodt maradni. Amikor egy héttel később Gézával találkoztam, mellékesen megjegyeztem, hogy egy lány akivel randevúzgattam, nyomtalanul eltűnt.

„Majd utána nézek” válaszolta Géza „mi a neve?”

„Bán Margit, az Állami Biztosító Intézetnél dolgozott.”

„Különből miből gondolod, hogy eltűnt? Talán megunt. Jól teljesítetted férfiúi kötelességedet, vagy talán öregszel?” ugratott Géza.

„Nem akarok hencegni” folytattam a tréfát „de még senki sem panaszkodott. Csak egy komolytalan viszonyunk volt, megmondhatta volna, hogyha ráment.”

„Kifogások, kifogások. A férfiúi büszkeséged úgy látszik nem képes elviselni egy vereséget. Na de ne búsulj, megnézem mit tehetsz.”

Titokban azzal nyugtattam magamat, hogy Gézának igaza lehet, Marianne csak azért tűnt el, hogy ne kelljen többé találkoznia velem.

Egy héttel később a titkárnőm bejelentette, hogy egy Juhász Géza nevű elvtárs kíván látni. Elébe mentem, hogy üdvözljem.

„Milyen kellemes meglepetés. Hogy kerülsz ide?”

„A szomszédságban voltam, gondoltam hogy megnézek egy pillanatra. Kísérj ki a buszmegállóhoz.”

Kiléptünk az utcára. Géza keményen a szemembe nézett: „Megörültél? Mondd meg az igazat. Milyen kapcsolatod volt azzal a nővel?”

„Milyen nővel?” tettem magam.

„Azzal a Bán nevűvel a biztosító vállalattól.”

„Mondtam neked, hogy egy felületes viszonyunk volt, ez az egész. De miért ilyen fontos ez?”

„Remélem, hogy az igazat mondod. Ha vallásos lennék, akkor imádkoznék, hogy nem vesztetted el a józan eszedet. Ismételd meg, ismételd meg, hogy csak felületesen ismerted” sürgetett.

Nyugodtnak kellett maradnom.

„Géza miről beszélsz, én az igazat mondtam.”

Elérkeztünk a busz megállóhoz. Géza így búcsúzott: „Egy darabig szüntessük meg a rendszeres találkozásainkat. Én majd rövidesen felhívlak” és ezzel felszállt a buszra.

Lassan mentem vissza az irodámba, aggódva, hogy Marianne valamilyen halálos veszedelemben van. Érdekes módon egy pillanatig sem jutott az eszembe, hogy én is bajba kerülhetek, a szívem csak Marianne-ért nyugtalankodott.

A következő néhány hét pokoli volt, Marianne sorsa foglalkoztatott éjjel-nappal. De az élet nem állt meg és mintha egy csoda történt volna, hogy a bánatomon enyhítsen, Mia jelent meg az életemben...

TIZENÖTÖDIK FEJEZET ÚJRA KEZDŐDIK

1953 tavasza volt és úgy éreztük, hogy fontos változások küszöbén állunk. Persze ez már máskor is előfordult, de többnyire alaptalan optimizmusunk csak újabb csalódásokra vezetett. Most azonban sok jel mutatott arra, hogy a Központi Pártbizottságban csata folyik a hatalomért. Figyelmesen követtük a Szovjet Unióból szállingózó híreket, mert ezekből nagyjából következtetni lehetett a várható változásokra. Nem akartam elhinni, hogy a Szovjet Unióban vádat emeltek „cionisták” ellen, ami fedőnév volt a zsidókra, azon a címen, hogy a nyugati hírszerzőosztályoknak kémkednek. Leningrádban pert készítettek elő 10 ismert zsidó orvos ellen, akiket „államellenes tevékenységgel” vádoltak, egy kényelmes kifejezés, amibe bármilyen vád belefért.

Én naivul azt hittem, hogy hivatalos antiszemitizmus már nem létezik. Mélyen belevésődött az emlékezetemben az a januári nap 1945-ben, amikor először léptem ki a szabadba bujkálásom után, és megpillantottam egy lóháton közeledő elegáns szovjet tisztet azon a képeslapra illő hóborította reggelen. Akkor rádöbrentem, hogy a lidércnyomásos álomnak vége van és szabad ember vagyok. Ugyancsak visszaemlékeztem arra, ahogy Orbán bátyám, akinél bujkáltam, melegen átölelt és mondta: „Fiam, most már szabad vagy örökké!”. Akkor, 23 éves koromban valóban úgy éreztem, hogy újjászülettem szabad emberként. De az illúzióimat fokozatosan elvesztettem. Ez vezetett végül is ahhoz, hogy aktívan részt vegyek a kommunizmus elleni harcban, annak ellenére, hogy az intézményes antiszemitizmus megszűnt, ami az egyik lényeges különbség volt a fasizmus és a kommunizmus között. Legalább egy valamiben egyetértettem Leninnel: „Az antiszemitizmus a buták szocializmusa”.

Az igazság az volt, hogy most már nem volt államilag intézményesített antiszemitizmus, de akik igazán gyűlölték a zsidókat, azoknak az érzései nem változtak. Korábban nem is rejtették véka alá, különösen a Szálaszi kormány idejében: lemészároltak zsidókat a Duna partján, vagy marhavagonokba gyömöszölve küldték őket a halálukba. Voltak olyanok a háború előtti kormányok idején, akik megelégedtek azzal, hogy zsidó fiatalokat ne vegyenek fel az egyetemre és olyanok, akik csak egyszerűen lenézték a zsidókat. Az emberek jelentős része közömbös volt. De voltak olyanok is, akik szembeszálltak az antiszemitizmussal, akiknek volt bátorságuk a parlamentben vagy újságok hasábjain elítélni. És voltak olyan papok, akik a vasárnapi misén intették híveiket az antiszemitizmus igazságtalanságaira, akik szomszédaikra úgy tekintettek mint emberekre, tekintet nélkül a vallásukra.

Ahogy felnőttem, megismerkedtem az irodalom klasszikusaival, történelmet és filozófiát olvastam, szerettem volna megtalálni az antiszemitizmus gyökereit. Shylock és Fagin a gyűlölt zsidó sztereótípusok voltak, James Joyce Leopold Blum alakja megtestesítője volt a gyökértelen, vándorló zsidónak. Még egészen fiatal voltam és kíváncsian néztem a tükörben, hogy különbözöm-e valamiben másoktól. Se nekem, se szüleimnek vagy nővéremnek nem voltak vonásaink, mint sokaknak, akiknek arcán tükröződtek Földközi-tenger melléki őseinek a jellegzetességei, mint például a kampós orr. Rájöttem, hogy én semmiben sem különbözöm másoktól. Ennek előnyei is voltak. Amikor munkaszolgálatos koromban szabadságon voltam, levettem sárga karszalagomat, s belevegyültem a tömegbe. Szabadságra katonai menetlevéllel utaztunk, ami ingyenes vasúthasználatra jogosított. Egy alkalommal, amikor éjszaka utaztam vissza az alakulatomhoz, vettem egy hálókocsi jegyet s a menetlevelemmel együtt átadtam a hálókocsi kalauzának. Másnap reggel, amint a kalauz visszaadta a menetlevelemet megjegyezte:

„Nagy szerencséje van. A katonai rendőrség itt volt ellenőrzésen és megkérdezték, hogy van-e zsidó munkaszolgálatos az utasok között. Én természetesen azt mondtam, hogy nincsen, mert amikor felszállt és ideadta az iratait, én nem vizsgáltam meg különösebben abban a hitben, hogy civilben utazó fiatal tiszt volt. Ha felfedezték volna, súlyosan bántalmazták volna. Több ilyen esetnek voltam a tanúja.”

Amikor leérettségiztem, azonnal bekapcsolódtam apám vállalatába. Nagyon büszke voltam, amikor mindössze 19 évesen elküldött első üzleti utamra Budapestre, hogy ott tárgyaljak vevőinkkel, a porcelángyárakkal. Az út Budapestre sok órán keresztül tartott, úgy hogy kiléptem másodosztályú fülkéből és elsétáltam a többi fülke előtt. Egyik ilyen fülkében megpillantottam egy gyönyörű fiatal lányt, aki úgy tűnt, hogy a szüleivel utazott. Először nem akart észrevenni, de amikor másodszor sétáltam el a fülke előtt, szemeink összetalálkoztak. Aztán egy néhány lépéssel odébb megálltam és miközben úgy tettem, mintha a tájat nézném, a szemem sarkából figyeltem. Tekintetünk ismét találkozott s rám mosolygott. Reméltem, hogy ez a hosszú unalmas út végül is kellemessé válhat.

Ezután a leány felállt, s kilépett a fülkéből a folyosóra. Elszörnyedve vettem észre, hogy a jobb lába gépben volt, nyilvánvalóan gyermekparalízis áldozata. Természetesen úgy tettem, mintha nem vettem volna ezt észre, s elhatároztam, hogy kedves leszek hozzá, udvarolni fogok, hogy biztosítsam, hogy állapota engem semmiben sem befolyásol. Igazán nagyon sajnáltam. Beszédbe elegyedtünk. Még középiskolás volt, nálam talán két évvel fiatalabb. Beszélt az iskolájáról, s megemlítette, hogy sok zsidó diák járt oda, akiket szenvedélyesen gyűlölt. Soha életemben nem hallottam egy fiatal személytől, különösen egy leánytól, ilyen gyűlölködést. Ez a gyönyörű fiatal leány tele volt gyűlölettel és keserűséggel. Egy néhány pillanatig nem is tudtam félbeszakítani. Amikor abbahagyta, ránéztem:

„Én a közelmúltban érettségiztem a Munkácsi Zsidó Gimnáziumban.”

Elsápadt, aztán szótlanul megfordult és visszabicegett a fülkéjébe. Ez az eset nagyon elszomorított, különösen azután, hogy én elhatároztam, hogy rendkívül kedves leszek hozzá, hogy elfeledtessem testi hibáját. Gondolatban még megpróbáltam mentegetni is, valószínűleg azért volt ilyen mert szerencsétlen állapota keserűvé tette. De valószínű, hogy ez a szellem a környezetéből ragadt rá, ahol egészséges emberek is gyűlölködők voltak.

Apám egyik üzleti útja Budapestre egybeesett a gödöllői jamboree-val, amire félárú vasúti jeggyel lehetett utazni. Elhatározta, hogy erre az útjára elviszi a nővéremet, aki 14 éves lehetett. A fülkékben rajtuk kívül még két katonatiszt és két civil ült, akik ugyan nem ismerték egymást, de beszédbe elegyedtek. Hamarosan közös nevezőt találtak: mindnyájan utálták a zsidókat és ennek kifejezést is adtak. Apám nem vett tudomást erről a társalgásról, de egy kis idő után Éva felugrott, kezeit a csípőjére tette, szembe nézett velük, s haragosan megszólalt:

„Ha annyira utálják a zsidókat, akkor miért rohannak a zsidó kórházba, ha valami bajuk van?”

Ez utalás volt a híres budapesti Zsidó Kórházra. Egy kis zavart csend támadt, az egyik tiszt gálánsan apám elnézését kérte, s megdicsérte a nővéremet őszinteségeért. Ezzel az incidens lezárult.

Évekkel később, amikor Rodolfo udvarolt Évának, egy vasárnap délután a Duna partján sétáltak. Rodolfo, aki katolikus volt, a haja vörösbe játszó szőke volt, szemüveget hordott, igazi intellektuális arca volt. Egy néhány suhanc ment el mellettük, s az egyik oda kiáltotta Évának: „Nem szégyenli magát, nem tud egy keresztény udvarlót találni?” Ez nem igen bizonyítja az ‘árják’ felsőbbrendűségét, jegyezte meg viccesen Rodolfo.

Az előítélet természetesen nem csak keresztény tulajdonság volt. Sok zsidó 'goj'-nak nevezte a keresztényeket. Voltak, akiknél ez a szó csak annyit jelentett, hogy a 'goj' nem volt zsidó. De voltak olyanok is akik a kifejezést megvetéssel használták, semmiben sem különbözve az antiszemitáktól. Még elég fiatal voltam, amikor ez a kifejezés valahogy szóba került. Apám szigorúan megtiltotta, hogy valaha is használjuk ezt a sértő elnevezést, és soha nem is használtuk többé. Nagyon büszke voltam apám konzekvensen liberális álláspontjára, elutasított mindenfajta előítéletet és bennünket is ebben a szellemben nevelt. De úgy tűnik, hogy valamennyi előítélet mindnyájunkban van, talán az emberi természethez tartozik, s még apám sem volt teljesen mentes tőle. Egy alkalommal az ebédet követő szokásos társalgás alkalmával apám ezt mondta: „Fiam, ha egy cigánylányba szeretsz bele, nekünk az ellen sem lesz kifogásunk.”

Büszke voltam apám megjegyzésére, csak később döbbsentem rá, hogy apám, ha tudat alatt is, úgy tekinthetett a cigányokra, mint sok keresztény a zsidókra.

Amikor egyetemi éveim alatt rajzszegegyártással próbáltam fenntartani magunkat, gyakran mentem a Dob utcai postahivatalba csomagokat feladni. Mindig hosszú sorok álltak, s többször kerültem végül is egy ablakhoz, ami mögött egy nagyon kellemes külsejű, barátságos lány ült. Egy alkalommal tanácsokat adott, hogy hogyan szabadulhatnék meg hosszú sorbaállás nélkül a csomagjaimtól. Amikor megköszöntem, így válaszolt. „Miért ne tennék egy ilyen kis szívességet magának, még a zsidónak is megtenném.”

„Most éppen meg is tette!”

Még mindig emlékszem zavart arcára, de sikerült eloszlatnom a zavarát, s idővel jó barátságba kerültünk. Ez a lány igazán nem volt gyűlölködő természetű, de nyilván olyan légkörben nőtt fel, ahol a zsidókat utálni olyan természetes volt, mint a vasárnapi misére menni.

Gyakran gondolkodtam azon, hogy az antiszemitizmusnak lesz-e valaha is vége, vagy ezt a keresztet örökké kell hordanunk és mi ennek az oka? Lehet az, hogy 2000 év után sem bocsátották meg a zsidóknak, hogy Krisztus halálában részük volt, ha ugyan így volt? De ha így volt, akkor is egy forradalmár testvérüket ölték meg, éppen úgy, mint ahogy a katolikusok évszázadokon keresztül megölték az eretnekeket. Vagy Krisztus halála csak kifogás a zsidók gyűlölésére? Azt hiszem a katolikus egyház súlyosan felelős ennek a szellemnek a kialakulásáért, mert ahelyett, hogy a krisztusi szellemben bűnbocsánatot hirdettek volna, csak élesztgették a gyűlölködést, évszázadok múlva is ébren tartva a zsidók felelősségét Krisztus haláláért.

A történelem során, amikor a cserekereskedelem meg szűnt, nagyon kevés írástudó ember volt aki pénzváltással tudott foglalkozni. Könnyebb volt egy bárányért egy pár csizmát adni, mint megállapítani az értékét aranyban vagy pénzben. A városok lakói között nagyon kevés volt az írástudó, de a zsidók már hosszú ideje kerestek menedéket a biblia tanulmányozásában így a számok és betűk nem voltak idegenek számukra. Ennek következtében közülük került ki a pénzváltók java része. Egy részük nyilván meggazdagodott, de a többségnek az arany csak keresztül ment a kezén, mint manapság a pénz a bankokon. De miután látták a sok aranyat a pénzváltók birtokában, sokan feltételezték, hogy a zsidók mind pénzváltók, és mind meggazdagodott, amíg a többség nyomorban élt. Az irigység összekeveredve a 'Krisztus gyilkosai' jelszóval elegendő volt a gyűlölködés ébren tartására. Avagy ezt is vissza lehet vezetni az emberi alaptulajdonságokra, amik közé tartozik a gyűlölködés és a mások lenézése?

* * *

Az antiszemitizmusba Magyarországon egy kis ironia is vegyült. „On-ogur”, amiből a „magyar” szó származott az ural-altaic nyelvben ‘tíz nyilat’ jelentett, utalást a tíz magyar törzsre, akik a 9. században elfoglalták a Duna medencét. Ezekből három törzs kazár eredetű volt, akik már korábban felvették a zsidó vallást. Ezt a két világháború közötti időszak szellemében az iskolák nem tanították, mert sokan kényelmetlenül érezték volna magukat, nem tudván, hogy vajon ennek a három törzsnek a leszármazottai, vagy a fennmaradó hét törzsnek, akik később a katolikus hitet választották. De volt egy jó vicc, amelyik utalt erre a helyzetre:

Két magyar vitatkozik, az egyik keresztény a másik zsidó. A keresztény büszkén állítja: „Az én őseim már a 9. században jöttek ide. Mikor jöttek a te őseid?”

„Hah” válaszolja a zsidó tipikus zsidó akcentussal: „Amikor a te őseid keresztül jöttek a Vereckei szoroson, az enyémeik már ott vártak és kínálták a portékájukat: ‘Kocogányt, bozogányt tessék.’

De az örömből néha öröm is vegyült. Amikor a 30-as évek végén a kormányzó Imrédy Bélát a Nemzeti Bank politikamentes és nagy tekintélynek örvendő igazgatóját nevezte ki miniszterelnöknek, ezt abban a reményben tette, hogy ez a pártokon felüli kormány csökkenteni fogja tudni a hitleri Németország egyre erősödő befolyását Magyarországon. De a kormányzó nagy csalódására Imrédy a legrövidebb időn belül megváltoztatta álláspontját, átvette a náci vonalat és a fasiszták megaláztatására kijelentette a parlamentben: „Egy csepp zsidó vér is elegendő ahhoz, hogy valakinek a jellemét megfertőzze.”

Ez a nem várt változás még a magyar parlamentnek is sok volt, amelyik ugyan nem nagyon szimpatizált a zsidó vallású állampolgárokkal. Ritkán tapasztalt együttműködéssel a többség és az ellenzék bizalmatlanságot szavazott az új kormánynak. Ennek következtében az alkotmányos szokásoknak megfelelően a miniszterelnöknek le kellett volna mondania, de Imrédy arrogánsan ragaszkodott a hatalomhoz, s a kormányzó Németország megtorlásától tartva nem kényszerítette lemondásra.

Egy néhány hónap múlva apám egyik budapesti útjáról hazatérve elmondott nekünk egy hírt azzal, hogy tartsuk titokban. Egyik jó barátja, Erdély Sándor, a parlamentnek egyik korábbi liberális tagja és egy néhány kollégája kinyomozták, hogy Imrédy német-bohémiai dédnagyanyja zsidó volt.

Amikor az iratokat a kormányzó Imrédy elé tárta, Imrédy elájult, de a kormányzó nem habozott többé és felmentette állásából. Mindennek ellenére Imrédy teljesen áttolódott a szélső jobboldalra, s 1945-ben mint háborús bűnöst kivégezték.

* * *

Természetesen a magyar kommunisták nem maradhattak el a nagy szovjet példa mögött. Ahogy a hírek jöttek Moszkvából a „cionista” összeesküvésről (ami csak fedőnév volt a hivatalossá vált antiszemitizmus számára) és a leningrádi zsidó orvosok peréről, Rákosi és bandája lihegve követni kívánta őket. Csak volt egy kis probléma: Rákosi és legbennfentesebb cinkosai is zsidók voltak. Nem mintha igazán közük lett volna a zsidósághoz, csak éppen zsidóknak születtek. Ezt természetesen az antiszemita jól kihasználták és azt terjesztették, hogy a kommunizmus nem más mint egy nemzetközi zsidó összeesküvés.

Ugyan még nem hozták nyilvánosságra, de köztudomású volt, hogy Péter Gábort, az ÁVH hírhedt parancsnokát, Décsi Gyula ÁVH ezredest, aki akkor éppen belügyminiszter volt és több más magas rangú ÁVH-s tisztet letartóztattak még hozzá nem más, mint a Magyarországon tartózkodó KGB osztag. Ezek utoljára akkor avatkoztak a magyar belügyekbe

közvetlenül, amikor 1948-ban Kovács Bélát, a Kisgazdapárt akkori főtitkárát és a parlament tagját mentelmi joga ellenére letartóztatták.

A letartóztatottak mind zsidók voltak, kivéve Décsit, aki eredetileg papnövendék volt. Ezek az előkészületek csak megerősítették azt a köztudomású hitet, hogy ha valaki Moszkvában meghűlt, a magyar kommunisták azonnal köhögni kezdtek. A Párt készen volt egy tipikus kommunista cirkusz-perre, bizonyítani Moszkvának, hogy éberek és leleplezik a „Titoista, cionista, klerikális, fasiszta” összeesküvőket. Ebben az atmoszférában a budapesti rádió 1952 március 3-án bejelentette, hogy Sztálin meghalt.

Még a kora reggeli órákban a lakásomon telefonon felhívott a szövetkezet felsőbb hatóságától Verő Tiborné, egy félelmetes hírű ‘káder’ és utasított, hogy a szövetkezet minden részlegében tartsunk röpgyűlést a ‘nagy Sztálin’ emlékére. (Verő Tibornéről később megtudtam, hogy csak játszott a szerepét, s a rendszert megvetette, mint sokan mások.)

A röpgyűlések tipikus kommunista propaganda célokat szolgáltak. Azt a látszatot kellett kelteni, hogy a dolgozók spontán néhány percre felfüggesztették munkájukat, hogy kifejezést adjanak nemtetszésüknek, vagy szimpátiájuknak, az éppen aktuális eseménnyel kapcsolatban. Mi ‘röpgyűltünk’ a görög kommunisták érdekében, a ‘láncos kutya Tito’ ellen, az észak-koreai agresszorok mellett, Mindszenty hercegprímás és társai ellen és természetesen a Rosenberg házaspár érdekében, akiknek a kémkedése közelebb hozta a világot egy atom háborúhoz. A mostani röpgyűlésnek komolynak és szomorúnak kellett tünni, hiszen a ‘nagy Sztálint’ gyászoltuk. Inkább ‘vidám temetésnek’ tűnt, mert mindnyájan azt reméltük, hogy Sztálin halála döntő változásokat fog hozni, alapjában fogja megrendíteni a Szovjet Uniót, hiszen Lenin néhány rövid éves uralma után Sztálin volt az egyetlen mindenható vezére a kommunista birodalomnak; de egy darabig semmi nem történt.

A mi földalatti csoportunk nem ült a babérain. Ebben az időpontban már jól meg voltunk szervezve. Zoltán, aki a Nemzeti Bank megbízásából hetenként utazott Bécsbe két hatalmas kofferrel megtömve forinttal, vitte riportjainkat. Rajtam volt a legnagyobb teher, én híreket szereztem minden lehető forrásból. Edit nagyszerű színházi kritikákat írt. Tamás mindkét irányba dolgozott, jelentéseket írt Rodolfóról Rodolfo közreműködésével az ÁVH-nak és fontos híreket szolgáltatott a kereskedelem és ipar állapotáról, mint az egyik külkereskedelmi vállalat alkalmazottja, ahol ugyancsak figyelnie kellett az ÁVH megbízásából munkatársait. Balatoni piaci híreket gyűjtött és rendszeresen kikézbcsítette a külföldről küldött pénzeket a nagyon is rászoruló címzeteknek. Darvas Iván és Tolnay Klári nem tudtak a tevékenységünkéről, de mint sokan mások, akaratlanul is, vagy talán tudat alatt sok jó hírt hoztak.

Agárdy, Ábrányi feleségének a barátja, szintén gyűjtött adatokat, amiről mi nem tudtunk. Agárdy az Ibolya által férjének, Ábrányinak küldött levelek hátlapján láthatatlan tintával írta jelentéseit, s amint később megtudtuk, biztonsági szempontból az ehhez való felszerelést Tolnay Klári hálósobájában rejtették, mert Darvas Iván és Tolnay Klári minden gyanún felül álltak. Rodolfo segítsége rendkívül fontos volt, nemcsak azért, mert barátja, Zoltán vitte ki jelentéseinket, anélkül, hogy tudta volna, hogy a boríték amit Bécsben ad postára, mit tartalmaz, de Rodolfo diplomáciai körökben forogva, sok olyan hírt is hozott, amihez különben nem tudtunk volna hozzájutni. És miután Sztálin halála után a rémhírek megállás nélkül keringtek, fontosabb volt mint valaha, hogy kiszűrjük a híreket, s csak a megbízható riportokat közöljük.

Rákosit Moszkvába rendelték, ahol Beria, a KGB főnöke, szemére vetette, hogy a szerepét úgy játssza, mintha Magyarország királya lenne. Kereken közölte vele, hogy a személyi kultusz ideje lejárt és vissza kell térni a ‘Lenin által kultivált kollektív vezetés’ elvéhez.

Érdekes beszélgetés lehetett Beria és Rákosi között. Beria volt az egyik propagálója a Sztálin körül kialakult személyi kultusznak, amit a magyar kommunisták szolgáian követtek Rákosi személye körül. Végül is szemrebbenés nélkül kiadták a találkozásról szóló hivatalos jelentést, aminek a lényege az volt, hogy 'a személyi kultusz nem méltó a kommunistákhoz'.

1953 július 4-én összehívták a 'fejbőlöntő Jánosokból' álló kommunista parlamentet. Rákosi lemondott miniszterelnöki tisztségéről és bemutatta Nagy Imrét, mint az új kormányfőt. Nagy Imre beszéde úgy hatott a közvéleményre, mint egy atombomba.

Nagy Imre parasztszármazású volt, apjának volt egy néhány hold földje. Az első világháborúban orosz fogságba esett, ahol ki volt téve a szüntelen Leninista propagandának olyan sikeresen, hogy meggyőződéses kommunistaként jött haza 1919-ben a Szovjet Unióból és azonnal tagja lett az első magyar kommunista kormánynak. A rövid életű kommunista uralom bukása után a vezetők többsége Moszkvába menekült, de Nagy Imre itthon maradt. Vasipari munkás lett, de paraszt származása következtében, érdeklődése az agrárpolitikára terelődött. Tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak és később letartóztatták, mint kommunista összeesküvőt. Amikor 1927-ben kiszabadult, elmenekült a Szovjet Unióba, ahol találkozott a többi magyar kommunistával és részt vett rendszeres találkozósaikon. Kritizálta Kun Bélát, amiért a magyar parasztokat kényszeríteni kívánta mezőgazdasági szövetkezetek megalakítására és dicsérte Lenint és Sztálint, mert azok minden feltétel nélkül felosztották a hatalmas orosz földbirtokokat a földtelen parasztság között.

De amikor egy néhány év múlva Sztálin brutálisan elkezdte a parasztok kollektivizálását, Nagy Imre gyorsan önkritikát gyakorolt, amiért rövidlátó volt, s nem a kollektivizálást találta a földkérdés szocialista megoldásának. 'Kilengését' megbocsátották és szerencséje volt, hogy megúsza az időnkénti tisztogatási akciókat. Kun Béla, a sokat dicsért 'romantikus' vezetője a magyar kommunistáknak nem volt olyan szerencsés és kivégezték az egyik tisztogatási akció alkalmával sok más kommunista társával egyetemben.

Amikor a második világháború végén Nagy Imre visszatért Magyarországra a szovjet hadsereg nyomában, tagja lett az ideiglenes kormánynak, s megkapta a földművelésügyi tárcát. Itt alkalma volt a földreformot előkészíteni, nem tudván, hogy kommunista elvtársai rá fogják kényszeríteni a földhöz jutott parasztságot, hogy mezőgazdasági szövetkezetekbe tömörüljenek, mint ahogy azt Sztálin kierőszakolta a Szovjet Unióban. De miután Nagy Imre csak az önkéntes kollektívákat szorgalmazta, le kellett mondania miniszteri posztjáról és csak harmadrangú állásokat kapott.

Nagyot erősen kritizálták a Sztálini vonalat hűségesen követő kommunisták, de megtámadták a másik oldalról is. Azt híresztelték róla, hogy nem is volt paraszt származású, hanem egy gazdag zsidó földbirtokosnak a fia. Nagy Imréről készült életrajzban a szerző vehemensen védte Nagyot és erőteljesen próbálta bizonyítani, hogy Nagy Imre vére 'tisztá' volt. Ez a védekezés nem lett volna különös a háború előtti Magyarországon, ahol sokszor semmi sem volt fontosabb mint bizonyítani, hogy valaki nem volt zsidó és így vére 'tisztá' volt. De még Nagy Imre is, aki valóban paraszt származású volt és lelkes tagja a Kommunista Pártnak, szükségesnek tartotta bizonyítani vére 'tisztaságát' mintha még Hitler lett volna uralmon. A náciizmus már megdőlt, de mérgező antiszemitizmusa élt és virágzott Sztálin alatt, anticionizmus fedőnévvel.

Nagy Imre szűz-beszéde mint miniszterelnök jöhetett volna a Szabad Európa hullámain keresztül is. Úgy hangzott, mint a visszhangja a riportjaimnak, felsorolt nagyon sok mindent, amit mi elítéltünk. Ha valaki hasonlókat mondott volna egy nappal korábban, azt letartóztatták volna összeesküvés, szovjet-ellenes propaganda, vagy más hasonló címen. De ezt a beszédet

nyilván jóváhagyták előzőleg Moszkvában. Ugyanazt a 'liberális' vonalat képviselte, mint Malenkov, aki az első utódja volt Sztálinnak. A 'súlyos hibák' felsorolása hosszú volt: a törvényességet megsértették, a gazdasági tervek megvalósíthatatlanok voltak, a nehézipar hangsúlyozása következtében a mindennapi szükségleteket nem tudták kielégíteni, a parasztokat rákényszerítették a kollektivizálásra és így tovább. Az ÁVH-ról ezt mondta: „A hatóságaink gyakran mellőzték az alkotmányban biztosított jogokat, mint személyi szabadságot és az állampolgárok biztonságát illetően.” így írta le az új miniszter-elnök az ÁVH törvénytelen letartóztatásait, internálást, cirkusz-pereket, a letartóztatottak kínzását, amibe az áldozatok nagyon sokszor belehaltak. Javasolta a politikai 'bűnözők' szabadon bocsájtását, az internáló táborok bezárását és a törvényesség helyreállítását. Az egész beszéd mindezeknek a javaslatoknak ellenére óvatos volt, tudta, hogy kritikusan nem változtak, még ha pillanatnyilag kénytelenek is voltak csendben maradni.

Az ország hangulata egy pillanat alatt megváltozott. Lehet az, hogy végre megszűnik ez a lidércnyomás? Sokan hinni akartak ebben, de voltak pesszimisták is. Az optimizmus azonban nem tűnt alaptalannak, mert hamarosan elkezdtek az internáltak szabadon bocsájtását.

Egy néhány nappal a Nagy beszéd után a titkárnőm bejelentette, hogy két látogatóm van a Belügyminisztériumból. (Ez általában a fedőneve volt az ÁVH-soknak.) Bevezette őket, azok megvárták amíg egyedül maradtunk. Úgy beszéltek hozzám, mint ahogy szokás volt elvtársak között. Én végül is az egyik legnagyobb ipari szövetkezetnek voltam az elnöke, s lojalitásomhoz nem férhetett kétség. Közölték velem, hogy a könyvelési irodánkat, amely szemben volt a Pozsonyi út 38 szám alatti bérházzal, használni akarják napnyugtától napfelkeltségig a következő két hétben titkos megfigyelő pontként. Utasítottak arra, hogy a nap folyamán lássam el őket a megfelelő kulcsokkal anélkül, hogy a könyvelésben dolgozók gyanúját felkelteném. Alá kellett írnom egy nyilatkozatot, hogy ez államtitok és megsértése súlyos következményekkel jár. A főkönyvelő akkor már jó barátom volt és teljesen megbíztam benne. Egy néhány óra múlva megjelent a szükséges kulcsokkal és biztosított, hogy senkinek sincs fogalma a készülő eseményekről. „De ki az ördögöt akarnak ezek itt figyelni?” kérdezte. Én csak megvontam a vállamat, nem akartam terhelni azzal, amit én gyanítottam. Amint később kiderült, a gyanúm helyes is volt.

A többemeletes bérháznak a földszintjén volt a Nemzeti Bank egyik fiókjintézete, ahol a környékbeli állami vállalatok és szövetkezetek intézték bank ügyleteiket. Sokan jártak ki és be az épület főbejáratán, amely a lakásokhoz és a bankhoz is vezetett, még besötétedés után is; de az volt az érzésem, hogy az ÁVH-t nem a bank ügyfelei érdekelték. A házban lakott két szövetkezeti tagunknak az édesapja aki napjait nagyrészt ágyban töltötte, súlyos asztmája volt. Amikor csak tettem meglátogattam, rendkívül művelt, olvasott, tájékozott személy volt, élvezet volt vele társalogni. Egyik ilyen alkalommal említette, hogy a szomszéd lakásban Kéthly Anna testvére lakott.

Kéthly Anna egyik legjobban becsült tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak, mielőtt azt a kommunisták erőszakkal beolvasztották a Kommunista Pártba. Kéthly hitt a jóléti államban, harcolt a társadalom igazságtalanságai ellen, szemben állt minden diktatúrával. A bátorsága legendás híré volt. Mint a parlament tagja az első világháború után minden fenntartás nélkül megtámadta gróf Bethlen Istvánt, az akkori miniszterelnököt, s magát a Kormányzót is, amikor kiderült, hogy egy csoport jobboldali politikus, közöttük a rendőrség politikai ágának a parancsnoka és egy katolikus püspök, nagymennyiségű francia frankot hamisítottak, remélve, hogy ennek a forgalomba hozatalával alá tudják ásni a francia frank értékét és megrendíteni az egész francia gazdasági életet. Így akartak bosszút állni az igazságtalan Trianoni békeszerződésért. A frank hamisítás kiderült és nemzetközi botrányra fajult. Kéthly-t radikálisnak

bélyegezték, de mit sem törődve ezzel, tovább harcolt a parlamentben az emberi jogokért és az egyre jobban terjedő fasizmus ellen. A parlamenti mentelmi joga megvédte minden atrocitástól, mert a két világháború közötti Horthy rendszer ugyan nem volt demokratikus, de tisztelte a törvényben megszabott mentelmi jogot, nem úgy mint később a szocialisták.

A második világháború után úgy tűnt, hogy végre eljött Kéthly Anna ideje. Mint az új koalíciós kormány tagja, külföldre utazott, hogy biztosítsa a Nyugat Európai Szociáldemokraták, de különösen az Angol Munkáspárt támogatását Magyarország újjáépítése érdekében. Azonban Kéthly is áldozata lett Rákosi 'szalámi taktikájának'. Nem volt hajlandó alávetni magát a kommunista dogmáknak és gyakorlatnak, mire letartóztatták és internálták. Családja csak az egyetlen testvére volt, aki a Pozsonyi út 38 szám alatti házban lakott, s ennek az épületnek a bejáratát figyelte napnyugta után az ÁVH a mi könyvelési irodánkból. Tudták, hogy Kéthly ide szándékozott költözni, mihelyt kiengedik az internálótáborból, aminek be kellett következnie Nagy Imre 'új legalitása' eredményeként. Akkor döbbsenem rá, hogy az ÁVH nyilván figyelni akarja a várható nagyszámú látogatót, akik Kéthly-t szándékoztak biztosítani lojalitásukról. Öreg barátomon keresztül azonnal értesítettem Kéthly testvérét a veszélyről, nehogy túlságosan hitelt adjanak a 'szocialista legalizmusnak' amit az új miniszterelnök meghirdetett.

* * *

Mia 1952-ben került a szövetkezetünkhöz, miután elvégzett egy ú. n. normás tanfolyamot. Az ilyen módon képzett személyekben nagy kereslet volt, mert a kommunista rendszerben többé nem a teljesített munkaórák után fizettek bért, hanem bevezették a darabbért és az ezzel járó hatalmas bürokráciát. Minden vállalatnak volt egy erre a célra életre hívott hivatala, amit a 'normás' vagy 'időmérő' vezetett. Ezek általában lojális káderei voltak a pártnak, akiknek magukévá kellett tenniük a párt jelszavait, amelyek állandóan ösztönözték, vagy inkább hajszolták a munkásokat, hogy minél többet termeljenek a „ragyogó szocialista jövő” érdekében.

A normások a dolgozó mögé álltak stopper órával a kezükben, hogy így lemérjék a munkás minden mozdulatát. Ezeket az adatokat aztán átszámították darab bérre, amelyen belül még annyi szabad időt sem hagytak, hogy valaki cigarettára gyújtson, vagy a mellékhelyiséget használja. A minőség ugyan szóba került, de a hangsúly a gyorsaságon volt úgy hogy a statisztikák kedvező fényben tűntethessék fel a vállalat termelését. A vállalatok vezetői a fizetésükön felül jutalmakat kaptak a túltermelésért. Ezeket a statisztikákat aztán beleépítették az 5 éves tervekbe, amit az összes kommunista államok szolgai módon lemásoltak A Szovjet Unióból.

Ez a rendszer, amely nyilvánvalóan a mennyiséget részesítette előnyben a minőséggel szemben, azt eredményezte, hogy a termékek minősége hitvány volt, s sok olyan cikket termeltek, amire senkinek sem volt szüksége, amelyek aztán a raktárakban porosodtak. De semmi nem volt elég! Amikor a munkások nagy erőfeszítéssel próbálták a normákat túlteljesíteni, hogy keresetük emelkedjen, egy idő után a normákat megszigorították, így valósággal elrabolták termelékenységük gyümölcsét. A mindentudó párt utasítására bizonyos dolgozók normáit lazán állapították meg, hogy azt könnyűszerrel túlteljesítsék gyakran 150 vagy 200 %-kal. Ezeket a munkásokat kitüntették mint a 'szocialista munka hősei', 'sztahanovisták' és bőségesen megjutalmazták új lakásokkal és gyakran új autókkal. A munkatársaik, akik átláttak ezen a taktikán, gyűlölték őket.

Persze ez azt is eredményezte, hogy a munkások hamar megokosodtak és a 'norma család' egyre terjedt. Már amikor a normás a munkás mögé állt stopper órával a kezében, az lelassította tempóját, és mindenfajta trükkel próbálta a normást félrevezetni. Ezek a dolgok ideig-óráig sikerrel jártak, de miután a vezetők tisztában voltak ezekkel a taktikákkal önkényesen felemelték a normákat. Ráadásul a munkásnak csak a falra kellett tekintenie, hogy lássa jelszavakat, amelyek felmagasztalják a Pártot, bölcs vezetőinket és a magyar nép legjobb barátját a nagy Szovjet Uniót, és biztosítják a dolgozókat arról, hogy 'a gyár a tiéd, magadnak építed'.

A szocializmus előtt a kapitalisták soha nem merészeltek volna időmérőket alkalmazni, a szakszervezetek, de maguk a munkások is azonnal szembeszálltak volna ezzel. Az alkalmazottak általában órabérben dolgoztak, s mindenkitől elvárták, hogy a nyolc óra munkaidőt becsületesen és szorgalmasan töltse el. A kommunisták szakszervezeteket lesüllyesztettek a párt hajcsáraivá, akik ahelyett, hogy a munkások érdekeit képviselték volna, állandóan csak többtermelésre ösztönözték tagjaikat. A logika az volt, hogy most már nincsenek kizsákmányolók, ezért nincs ellenségeség a munkások és a gyárak 'tulajdonosai' között akik a jelszavak szerint, maguk a munkások. Az uniók vették át az üdülők kezelését, s utalták ki a nyaralóhelyeket, amik természetesen „ingyenesek” voltak. Ugyancsak a szakszervezetek lettek az intézői az állami egészségügyi biztosításnak, ami szintén „ingyenes” volt. Annak ellenére, hogy a Horthy időkben, amikor a kormányok a munkaadókkal szimpatizáltak és gyakran ellenségesek voltak a munkásosztállyal szemben, kiváló biztosítóintézetek működtek a fizikai és értelmiségi dolgozók számára. Ezért általában a munkaadók fizettek, a munkások csak minimális összeggel járultak hozzá. De a szocialista rendszerben a bölcsőtől a sírig ingyenes egészségügyi ellátásban részesülnek a dolgozók! Vagy talán mégsem egészen „ingyenes” ez?

Én, mint a szövetkezet elnöke, jobban láttam, hogy a rendszer hogyan játszotta ki a fogyasztókat a tudtuk nélkül. Mi eladtuk a termékeinket, főleg háztartási cikkeket, egy állami nagykereskedelmi vállalatnak. Azok az ilyen közszükségleti cikkekhez hozzáadtak sokszor 38%-57% forgalmi adót mielőtt tovább adták az ugyancsak állami kiskereskedelemnek. A marxista és baloldali közgazdászok állandóan kritizálták a kapitalista országokban a termékekhez hozzászámított forgalmi adót, azzal, hogy ez igazságtalan, mert egyformán érinti a gazdagokat és a szegényeket. A szocializmusban a forgalmi adóról a fogyasztó soha nem tudott, bele volt építve az árakba. Ez lehetővé tette, hogy a kormány hatalmas összegű forgalmi adót szedett be a gyanútlan vásárlótól.

Az „ingyen” orvosi kezelésnek volt egy jellemző mellékterméke: a borraivaló, ami gyakorlatilag kötelezővé vált. Amíg a kapitalista Magyarországon a kórházakból kikerülő gyógyult betegek az ápolónőket virággal, csokoládéval vagy kisebb összegekkel jutalmazták meg, addig a népi demokráciában, ahol a borraivalót lealacsonyítónak és sértőnek bélyegezték, a borraivaló hozzá tartozott az orvosi kezeléshez. Az orvosok és asszisztenseik olyan alacsony béreket kaptak, amiből rendkívül nehéz volt megélni. Sokszor gyári munkások jobban kerestek. A tekintélyes borraivalót nemcsak elvárták, hanem követelték, sejtetni engedték, hogy ennek hiánya a kezelés színvonalának a rovására vezethet. A kórházi koszt ehetetlen volt, gyakran lehetett látni látogatókat, amint ételhordóban vitték a kosztot hozzátartozóiknak.

Mia férje műszaki igazgató volt egy másik szövetkezetben, s jól ismertük egymást. Amikor felhívott és megkérdezte, hogy tudnánk-e használni egy képzett időmérőt, azt válaszoltam: „Attól függ...”

„Tudom, hogy mire utalsz. Mia megfelelne?”

„Természetesen” válaszoltam „de nem tudtam, hogy képesítése van.”

„Most fejezte be az előírt kurzust, jó lenne, ha rajtatok próbálná ki új képzettségét.”

Ebben az időben a szövetkezetünk már nyomás alatt volt, hogy vegyünk fel egy végzett normást. Amikor a szövetkezetet megalapítottuk, a felsőbb hatóságok erre nem helyeztek nagy súlyt, magunk állapítottuk meg a normákat olyan módon, hogy tagjaink elégedettek legyenek vele. A szövetkezetekben a keresetek magasabbak voltak, mint az államosított gyárakban, hogy ezzel is buzdítsák a független kisiparosokat a belépésre. De ahogy az idő telt, egyre inkább követelték, hogy alkalmazzunk egy független normást. A normás és a főkönyvelő az alapszabályok szerint nem lehettek tagjai a szövetkezetnek és az alkalmazásukhoz vagy elbocsájtásukhoz feletteseink, a vasipari KISZÖV jóváhagyására volt szükség. Ennek a célja az volt, hogy a normás és a főkönyvelő mentes legyen a szövetkezet tagságának a befolyásától. A főkönyvelő emellett örködött a pénzügyek fölött, köztudomású volt ugyanis, hogy nagy csalások folytak a szövetkezetekben és az állami vállalatoknál egyaránt.

A normástól elvárták, hogy lojálisan képviselje a Párt vonalát és állandóan szigorítsa a normákat, hogy így fokozódjon a termelés a bérek emelkedése nélkül. Tartottam attól, hogy amikor már nem tudjuk halogatni egy normás alkalmazását, az valószínűleg a KISZÖV besúgója lesz és olyan normákat fog megállapítani, amelyek nagyon meg fogják keseríteni tagságunk életét. Az ajánlat Mia alkalmazására éppen jókor jött, s tudtuk, hogy a KISZÖV nem fogja kifogásolni, hiszen a felesége volt egy másik szövetkezet műszaki vezetőjének.

A választásunk valóban jónak tűnt, Mia tudta a szerepét, és feladatát megértéssel teljesítette. A korábbi normáink lényegében megmaradtak, de most Mia megfelelő formában tálalta, ahogyan azt elvárták a KISZÖV részéről. Amikor először megjelent stopperórával a kezében a műhelyeinkben, rögtön gyanússá vált. De idővel tagjaink rájöttek, hogy a mi oldalunkon van és megnyerte szimpátiájukat, s be kell vallanom, hogy az enyémet is. És ahogy az idő múlt, a szimpátiám valami mássá fejlődött...

Röviddel azután, hogy Mia hozzánk került, megtudtam, hogy házasságuk felbomlóban volt. Mia zárkózott személy volt szemben az én barátkozó és közvetlen természetemmel. Mikulás napja előtt tudtam meg, hogy férje elköltözött. Az íróasztala fiókjában hagytam névtelenül egy doboz csokoládét és egy csokor virgácsot. Úgy látszik valamilyen női ösztöne megsúgta, hogy én voltam, s másnap reggel bejött az irodámba:

„Természetesen megérdemlem a csokoládét, de a virgácsot?”

„A virgácsot csak akkor fogom használni, ha nem fogadja el meghívásomat. Szombat estére van két jegyem a Tannhäuser-hoz.”

Ez az este kezdete lett egy gyönyörű barátságnak. Ez volt az első eset amikor úgy éreztem amióta Edittől elváltam, hogy az agglegény életemet boldogan feladnám, ha Miával tölthetném az életem hátralévő részét...

TIZENHATODIK FEJEZET SZEMBENÁLLÁS

Miával az Operaház előtt találkoztam. Ízlésesen, de viszonylag egyszerűen volt öltözve, nehogy magára vonja a figyelmet. A háború előtt egy operaelőadás elegáns volt. Sok nő hosszú estélyi ruhában, férfiak szmokingban jelentek meg, de akik utcai ruhában jöttek is elegánsak és jól ápoltak voltak. Minden ismert opera és balett az Operaház műsorán volt, a díszes színházterem beleilleszkedett a barokk stílusú épületbe, amelyet a századforduló körül építettek a kiváló építész, Ybl Miklós tervei alapján. Világhírű karmesterek vendégszerepeltek, Toscaninitől Klempererig, akiknek tehetsége gazdagította a magyar zenei életet. A közönség ízlése és kritikája legendás híré, de egyben félelmetes is volt; a harmincas években a világhírű Gallicurcit kifütyülték.

A külföldi operák mellett magyar szerzők is műsoron voltak, Erkel, Kodály és Bartók műveit gyakran játszották. Erkel Ferenc, aki a himnusz szerzője volt, operáiban megörökítette a magyar történelem hősies időszakait, többek között a Hunyadiak korát. Hunyadi János 1456-ban döntő győzelmet aratott a törökökkel szemben Belgrádnál, s ennek a csatának az emlékére III. Calixtus pápa elrendelte, hogy a katolikus templomokban délben szólaltassák meg a harangokat. A déli harangszó azóta is felhangzik. Hunyadi fiát, Mátyást 18 éves korában a Budán székelő országgyűlés 1458 Újév napján választotta meg királynak, s ezt a Duna jegén összegyűlt lelkes tömeg közfelkiáltással megerősítette. Új korszak kezdődött a magyar történelemben. A fiatal király visszautasította a külföldi uralkodó családok igényét a magyar trónra. Uralkodása alatt a nemesség adómentességét megnyirbálta, legalábbis időlegesen. Felülvizsgáltatta a magyar jogrendszert, s kiállása az egyszerű emberek érdekében eredményezte, hogy a nép felruházta az 'Igazságos Mátyás' névvel. Erkel ugyancsak megemlékezett egyik operájában az 1514-es parasztlázadásról.

Bartók és Kodály operáiból kicsendültek a magyar népdalok dallamai amelyeknek mindketten szorgos kutatói voltak. Mind a ketten bátran kiálltak a nácizmus ellen, Bartók el is hagyta az országot időlegesen, letelepedett Amerikában, abban a reményben, hogy az ország felszabadulása után hazatér. Mielőtt ez megtörténhetett volna azonban meghalt, így a sors megtagadta tőle, hogy a felszabadított demokratikus Magyar Köztársaság első elnöke lehessen, amivel a hálás nemzet kívánta megjutalmazni. Szerencsésebb volt a lengyel zongoraművész Paderewski, aki az első világháború után az önállóságot nyert Lengyelország első elnöke lett.

Valahányszor az Operaházba mentem, mindig emlékeztetett azokra az időkre, amikor Edittel, mint fiatal házaspár és diákok, jártunk az operába. Csak annyira telt, hogy a harmadik emeletre vehettünk jegyet, ott is a legolcsóbb helyekre, ahonnan nem sokat lehetett látni. A harmadik emelet közönsége többségében kevés pénzü fiatalból állt, és szenvedélyes operalátogatókból, akik inkább hallani akarták az előadást mint látni. Ugyancsak ott voltak a klakkerek, akiknek az volt a szerepe, hogy a megfelelő időben kezdjenek el tapsolni, amivel meg kívánták akadályozni, hogy a lelkes közönség rossz pillanatokban zavarja meg tapsaival az előadást. A kommunista hatalom-átvétel után az opera még népszerűbbé vált, mert az emberek így elkerülték a színházak korabeli műsorait, amik nagyjából a kommunista pártvonalat képviselték. A kereslet az opera jegyekben olyan nagy volt, hogy a Városi Színházat, átalakították egy második operaházzá. Ennek a befogadóképessége háromszorosa volt az Operaházénak, és annak ellenére, hogy a modern épületnek nem volt olyan hangulata, mint a tradicionális Operaháznak, mégis sok kiváló operát produkáltak.

Nekünk jó jegyeink voltak, amikhez nem volt könnyű hozzájutni. A jegyeket általában a gyárak és hivatalok kultúrfelelősei után osztották széjjel, s a szövetkezetek számára csak ritkán jutott használható jegy. Szerencsére ismertem egy kultúrfelelőst az egyik minisztériumban, aki mindig ellátott jó jegyekkel.

Mia nagyon kellemes partner volt, tartózkodó magatartása ellenére rendkívül jó humorérzéke volt, de egészen más volt mint korábbi nőismerőseim, akik általában közvetlenebbek és barátkozóbbak voltak.

A szünetben Gézába és újdonsült fiatal feleségébe botlottunk. Örültem, hogy bemutathattam őket Miának. A társalgásunk teljesen politikamentes volt, nem olyan, amilyenhez Gézával hozzászóltam. Gézával nem találkoztam azóta, amióta megtudtam tőle Marianne letartóztatását és reméltem, hogy valahogyan érinteni fogja ezt a témát, amely éjjel-nappal az agyamban volt. Én nem akartam említeni az ügyet, hiszen Géza úgy tudta, hogy csak felületes kapcsolat volt közöttünk. Előadás után még találkoztunk egy italra és egy kellemes órát töltöttünk együtt. Géza és a felesége boldogok voltak, s engem ugrattak, hogy mikor adom fel már agglegény életemet. De Marianne letartóztatása óta úgy éreztem, hogy megházasodni felelőtlenység volna. Ha valami rosszul üt ki és letartóztatnak, akkor legfeljebb csak a saját életemet veszélyeztetném. Mielőtt elbúcsúztunk, Géza említette, hogy egy szemináriumot fog tartani az egyetemen 'a törvény mint a szocializmus eszköze' címen. „Az előadás jövő hétfőn délután két órakor lesz, gyere el” - mondotta - „s utána ihatunk egy kávé. Már jó régen nem beszélgettünk.” Beleegyeztem és türelmetlenül vártam találkozónkat, úgy éreztem, hogy Gézának volt valami mondanivalója számomra.

1948 óta, amikor doktoráltam, nem voltam vissza az egyetemen. A folyosók és a tantermek falai tele voltak jelszavakkal, és a jelszavak utaltak az új 'törvényességre', amit a Nagy kormány hirdetett meg. Annak ellenére azonban, hogy a személyi kultusz többé nem volt divatos, Rákosi fényképe mindenütt ott lógott, mintha misem történt volna. A diákok jelentős része munkás és paraszt családból származott, sajnos azonban sok középosztálybeli család gyermekét nem vették fel az osztályharc nevében. Emlékeztetett arra az időre, amikor érettségi után beadtam felvételi kérvényemet a műegyetem közgazdasági karára, amire ezt a választ kaptam: 'felvételét létszám betelte miatt elutasítom'.

Gézát bemutatták, mint a jogi karnak egy korábbi diákját, aki most helyettes ügyészként eljött, hogy tapasztalatait megossza a mostani diákokkal. Én nagyon jól tudtam, hogy miről fog beszélni, hiszen elég olvasott voltam a marxista filozófiában, ahol a jog nem volt más, mint segítőeszköze az uralmon lévő kommunista pártnak. Milyen más volt, amikor minket ismertettek meg a joggal! A bekötött szemű görög istennő jelképezte, hogy a jog pártatlan és az egyetlen célja az igazságot szolgálni. Nem többé! A kommunisták nevetségessé tették a 'jog semlegességét'. Számukra a jog, vagy akár a művészet, az irodalom, a tudomány csak eszköz volt az új társadalom kialakítására. Politikai tárgyalásokon a vád és védelem közötti éles határok elmosódtak; nem volt többé ellenségesség közöttük, mindketten a szocialista ügyet szolgálták. Ha például a vád államellenes tevékenységgel vádolt valakit, akkor a védelemtől elvárták, hogy ne keressen mentőköörülményeket. A védőügyvéd gyakran súlyosabb büntetést javasolt mint az ügyész! Ez sem jelentett ugyan sokat, mert az ítéleteket az ÁVH előre megszabta.

Géza előadása olyan volt, amilyenre számítottam és nem meglepően a hallgatók gyakran megszakították ütemes tapsolással. Szomorú volt nézni, hova züllött ez a legendás hírű intézmény, amit a 17. századbeli bíboros Pázmány Péter alapított, akinek a nevét viselte egészen 1949-ig, amikor is az egyházellenes kampány következtében átkeresztelték 'Eötvös Lóránd Egyetem'-re. Eötvös Lóránd, báró Eötvös József fia, a 19. században alapozta meg

hírnevét. Feltaláló, író és filozófus volt. Legfontosabb teóriája az ‘anyag’ vizsgálatával kapcsolatban előfutára volt Einstein teóriájának.

* * *

„Milyen voltam” kérdezte Géza, miután megkóstolta a kávéját.

„Az igazat akarod, vagy ütemes tapsot?”

„Úgy tűnik, hogy ma cinikus hangulatban vagy” válaszolta Géza. De ha módomban volna beszélni az előttünk lévő ügyekről, az összeesküvőkről, kémekről, a népköztársaság ellenségeiről, meg lennél döbbenve és jobban megértened a jog szerepét a mi rendszerünkben. Hazaárulás az hazaárulás, még ha nem is értesz egyet a kormány politikájával, tisztességes emberek nem adják el a lelkiüket egy külföldi hatalomnak. Számomra ez egészen undorító.”

„A baj csak az” válaszoltam, hogy az egyoldalú igazságszolgáltatás nem igazságszolgáltatás. Nálatok nincs lehetőség a védelemre. Ha valakit egyszer megvádolnak, az automatikus elítélést jelent. Nincsenek álmatlan éjszakáid, nem gondolsz arra, hogy ez a ti ‘tökéletes’ igazságszolgáltatásotok ártatlan embereket börtönbe zárhat, vagy kivégezhet?”

„Én nem vagyok olyan szűk látókörű, hogy azt állítsam, hogy a mi rendszerünk 100%-ig tökéletes. Amit hangsúlyozni szeretnék az az, hogy mi mindent elkövetünk az igazság kiderítésére; de ugyanakkor nem engedjük szabadon azokat sem akiktől esetleg nincsen döntő bizonyítékunk, de tudjuk, hogy az állam ellenségei és azonnal tovább folytatnák felforgató tevékenységüket.”

„Nagy Imre, az új miniszterelnök elismerte, hogy az ÁVH kínzott embereket. Ugyanazok, akik az égisz alatt dicsérték az ÁVH-t, most hirtelen hisznek a törvényességben. Ha az ÁVH most abbahagyja az emberek kínzását, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük, mi a biztosíték arra, hogy kínzás helyett hamis bizonyítékokkal fognak szolgálni? Milyen biztosítékunk van arra, hogy a rendszer ellenzék nélkül megreformálja saját magát? A Szovjet Unióban 40 évig tartott, amíg végre fel mertek szólalni a személyi kultusz ellen és szabadon bocsájtottak politikai foglyokat. A tény az, hogy én nem merném így kritizálni a rendszert, ha nem lennél a barátom. Kritika, akármilyen építő szándékú, nagyon könnyen bélyegezhető államellenes tevékenységnek. Azt hiszem nem kell emlékeztetnem különösen téged arra, hogy ez milyen következményekkel járhat. De miután te hoztad fel a témát, válaszolnom kellett. Az előadásodnak semmi köze nem volt ahhoz, amit az egyetemen tanultunk. Olyan volt, mint egy propaganda füzet. Miféle jogászok lesznek ezekből a mostani diákokból? Ahelyett, hogy megismerkednének a klasszikus joggal, megmérgezik az agyukat ezekkel a fél igazságokkal és propaganda jelszavakkal.”

„Barátom, te ismét rosszul látod a helyzetet. Ez az új generáció lényegében azt a jogot tanulja mint amit mi tanultunk. Természetesen minden jogrendszer a korabeli uralkodó osztály érdekeit képviseli. Nagyon könnyű bebizonyítani, hogy az a rendszer, amit te felsőbbrendűnek látsz, a kapitalista államot szolgálja. Tisztában vagy azzal, hogy mennyi kommunistát börtönöztek be a ti ‘magasabb rendű’ jogrendszeretekben, csak azért mert ellenezni merték a kapitalizmust? Mi nem akarunk senkit félrevezetni azzal, hogy a jog az semleges. Mi nyíltan hangsúlyozzuk, hogy nálunk a jog egyik eszköze a szocializmus megvédésének. És ez az egyszerű igazság!”

Ezután a rövid propaganda beszéd után Géza hátradőlt székében, az arcán tökéletes megelégedéssel, egy pillanatig sem voltak kétségei arról, amiket mondott. Ebben a másodpercben döbbsenem rá, hogy milyen mély a szakadék közöttünk, s kétségeim támadtak, hogy lehetek-e őszinte vele szemben. Rosszul esett, hogy előbb utóbb el fogom veszíteni ezt az

igazi jó barátomat, de ennek ellenére nem hagyhattam szó nélkül hamis érvelését a szocialista jogrendszer védelmében.

„Géza, te meglehetősen primitív módon hasonlítottad össze a mostani magyar rendszert a kapitalista jogrendszerrel. Különbséget kell tennünk a demokrácia és a kapitalizmus között. Amikor én demokráciára hivatkozom, az a nyugati demokrácia, nem a mi ‘népi demokráciánk’. A kapitalizmus nem azonos a demokráciával. Kapitalizmus van sok jobboldali diktatúrában és mondanom sem kell, hogy én azokkal nem szimpatizálok. Ugyanakkor azonban minden demokratikus országnak kapitalista jellegű gazdasága van! Amikor ezekben az államokban kommunistákat bebörtönöznek felforgató tevékenységükért, az azért van mert ezekben az országokban a változást el lehet érni a választási fülkékben. Az a tény, hogy a demokratikus országokban a kommunista pártok működhetnek, bizonyítja az én álláspontomat. Ha a kommunisták meg tudják győzni a lakosságot, hogy szavazzanak többségükben a kommunista pártra, akkor a kommunisták törvényesen hatalomhoz jutnak. A demokráciák talán túlságosan is engedékenyek azzal, hogy megtűrik olyan pártok létezését, amelyek sokszor nyíltan is, de általában burkoltan, csak azért léteznek, hogy felforgassák a demokratikus rendszert és hatalomhoz jussanak. Hitler meggyőzte a német népet, hogy szavazzanak a pártjára, s ha nem is kapott abszolút többséget, a pártja kapta a legtöbb szavazatot, így Hindenburg elnöknek nem volt más választása, mint Hitlert nevezni ki kancellárnak. A weimari köztársaság becsületesen az alkotmány értelmében Hitler kezébe adta a hatalmat, de Hitler többé nem adott alkalmat a német népnek, hogy szabadon szavazhasson.”

„Mielőtt mérges leszel” folytattam „szeretném világosan kijelenteni, hogy én mint zsidó soha nem fogom Hitler fasiszta diktatúráját a kommunista diktatúrákhoz hasonlítani. Én soha nem fogom elfelejteni, hogy engem a szovjet hadsereg szabadított fel. De szeretnék visszatérni az előző témához, ahol a hazaárulókat olyan szenvedélyesen elítélted. Az érveléssel saját magadat szorítottad a sarokba és nem foglak olyan könnyen kiengedni” mondtam nevetve, remélve, hogy a témával kapcsolatosan valamit megtudok Marianne sorsáról.

„Na, erre kíváncsi vagyok.”

„Te kinyilatkoztattad, hogy a kém az kém és aki elárulja az országát tekintet nélkül a politikai rendszerre, az hazaáruló és megérdemli minden honfitársának a megvetését. Ha édesapád, aki tagja volt a földalatti kommunista pártnak a Horthy rendszerben, híreket juttatott volna a Szovjet Uniónak, akkor hazaárulónak bélyegeznéd? Ha ma egy csalódott személy a nyugat szolgálatába áll, akkor - biztos vagyok a válaszodban - az nyilván hazaáruló. Csúrní csavarni lehet a dolgokat egy ideológia érdekében, de ez nem túl meggyőző.”

„Tévedsz, nem tudod a válaszomat. Te egyszerűen nem vagy képes különbséget tenni politikai rendszerek között. Én nem tudom, hogy apám adott-e információkat a Szovjet Uniónak, de ismerek egy jó néhány embert aki adott. Ezeket én hazafiaknak tartom, nem árulóknak. És mielőtt nekem támadsz, hogy leegyszerűsítve látom a dolgokat, hadd világosítsalak fel, barátom” válaszolta Géza.

„Az emberiség egész története a tanúm, hogy mindig a kisebbség uralkodott a többség fölött. Ahogy a gazdasági rendszerek fejlődtek a rabszolgaságtól a feudalizmuson keresztül a kapitalizmusig, soha nem volt egy olyan pillanat, amikor a többség lett volna hatalmon. A mi időnkben a „demokratikus rendszerek” a többség uralmát hirdetik, ami a szabad választásokon alapszik. Minden országban a parasztok és a munkások vannak a legnagyobb számban, hogyan lehetséges akkor, hogy sem a munkások sem a parasztok soha nem jutottak hatalomhoz? A magyarázat az, hogy minden választást a felsőbb, kisebbségben lévő osztályok úgy manipulálnak, hogy az eredmény mindig számukra kedvező. Most, első esetben a

történelemben remény van arra, hogy ez megváltozik, mert 1917-ben végre a kizsákmányoltak jutottak a hatalomhoz, s leleplezték az ú. n. többségi uralmat, amit a kapitalisták megpróbáltak Adam Smith, Ricardo, Locke, Montesquieu és mások teóriáival alátámasztani. A proletár diktatúra az első lépés az igazi demokrácia felé, az igazi többségi uralom felé. A régi rendszer értékei olyan mélyen vésődtek az emberi agyba, hogy nekünk éjjel-nappal kell harcolnunk ezek ellen a begyepesedett teóriák ellen. És az ellenségeink minden eszközt megragadnak, hogy felborítsák ezt a fiatal, etikus rendszert és igenis kémkednek, hogy visszatérjünk az eredeti témánkhoz. Abban a pillanatban, amikor rádöbben szocializmus felsőbbrendűségére, akkor nem lesz problémád elítélni a kémeket és a szabotőröket.”

„Géza, a te tételeid látszólag meggyőzőek, de ezek csak teóriák, amik a gyakorlatban nem válnak be. Krisztus és Marx is idealisták voltak, minden okuk meg volt kritizálni a korukat, de egyikük sem vette figyelembe a legfontosabb tényezőt, az emberi természetet, ami ugyanolyan volt Aristoteles idejében, mint Sztálin idejében. Sztálin ugyan megpróbálta az emberi természet megváltoztatni, ami milliiónak került az életébe, emberek hihetetlen szenvedéseken mentek keresztül, de semmit nem változtak, nem lettek sem jobbak, sem rosszabbak. Meg vagyunk áldva, vagy átkozva az ‘emberi természettel’, ami nagyon sok esetben nem morális. Milyen gyönyörű világ lenne, ha Krisztus tanításai érvényesülnének: tartsd oda a másik orcádat, dolgozz a közös érdekekért, szeresd felebarátodat. Igazán nemes célok! De amikor egy kis csoport idealista, akár jobb-oldali akár baloldali, másokra akarja erőszakolni saját meggyőződését, akkor az eredmény modern rabszolgaság lehet.”

„Azért hivatkoztam a kereszténység és a marxizmus közötti párhuzamra, hogy bizonyítsam neked, hogy én nem vagyok valamilyen megátalkodott reakciós, hanem objektív kritikus. Sajnos a kritikához való jogomat a ti ‘morális’ rendszeretek megtagadja. Ami pedig az álláspontodat illeti a kémekkel és a hazaárulókkal szemben, az teljesen egyoldalú. Kémkedni a Szovjet Uniónak nemes dolog volt, a Nyugat számára immorális. Én inkább elítélném azokat, akik pénzért adják el lelküket, szemben azokkal, akik meggyőződésből harcolnak egy rendszer ellen, hihetetlen bátorsággal, sokszor az életüket is feláldozva.”

„De még légy egy néhány percig türelemmel, szeretnék válaszolni arra a vádra, hogy egy kisebbség mindig manipulálni tudja a többséget. Amikor egy szabad ember belép a választófülkébe és leadja szavazatát, azt nem manipulálja senki. Természetesen, akik megszámolják a szavazatokat, azok csalhatnak. De a modern demokráciákban az ellenzéki pártok képviselői is jelen vannak és árgus szemekkel őrködnek a szavazások tisztasága fölött. Még szeretném hozzátenni, hogy sok megválasztott képviselőnek a szülei, vagy még ők maguk is munkás és paraszt származásúak. És ha a választásokat egy kis csoport meg tudja hamisítani, ahogy te állítod, ti kommunisták miért majmoljátok a választásokat? Azért mert tudjátok, hogy a demokratikus választások igazságosak, s meg akarjátok tartani a választások illúzióját. De amikor egy párt kapja a szavazatok 99%-át, az enyhén szólva nem tekinthető szabad választásnak.”

„Úgy tűnik, hogy mi nem tudunk megegyezni” mondta Géza.

„Ennek az az oka” válaszoltam, „hogy te ragaszkodsz egy megkövesedett ideológiához, mialatt a világ változik. Számodra Marx volt az utolsó szó, annak ellenére, hogy a tézisei már mind elavultak. Ha egy hűséges szocialista ezt bevallaná, azonnal revizionistának bélyegeznék, ami a szocialisták táborában megbocsáthatatlan bűn. Nem tudjátok elképzelni, hogy Marx nem láthatta előre a 20. századbeli új helyzetet? Amíg a világ drámai módon megváltozott, a ti ideológiátok elavult. A kapitalizmusnak viszont nincsen ideológiája és állandóan lépést tart az idővel. Olyan mint egy kesztyű, amelyikbe kényelmesen simul a kéz, míg a ti rendszeretekben minden kezét ugyanabba a kesztyűbe szeretnék kényszeríteni.

Ennek ellenére a kapitalizmus legodaadóbb hívei sem hisznek abban, hogy a korabeli kapitalizmus a végállomás. Churchill ezt így fejezte ki: 'A rendszer szörnyű, de mutasson valaki egy jobbat! S ha ez bekövetkezik barátom, s mutatsz nekem egy jobb rendszert, én cserbenhagyom a kapitalizmust, mert én nem vagyok hozzáláncolva, mint ti az elavult ideológiákhoz.'

„Akkor még sem vagy reménytelen” válaszolta Géza. „Az idő nekünk dolgozik, s el fog jönni a nap, amikor belátod, hogy a szocializmus egy jobb és felsőbbrendű rendszer. Öreg Churchill ugyan forogni fog a sírjában, de a te lelkedet megmentjük. Na most ilyunk valamit.”

Az volt az érzésem, hogy Géza a barátságunk érdekében csökkenteni akarta a feszültséget közöttünk, annak ellenére, hogy nem voltak kétségeim és nyilván Gézának sem, hogy a szakadék közöttünk mélyül.

„Tulajdonképpen” mondtam „nagyon kellemes, hogy mi beszélhetünk a vélemény-különbségeinkről.”

Géza bólintott, majd előrehajolt a székében és ezt suttogta: „Ha már kémekről beszélgetünk, akkor tudd meg, hogy a barátnőd neve nem Bán Margit volt, ahogyan ismerted, hanem Bánfalvy Marianne, egy gróf leánya, akinek több ezer hold földje volt, egy igazi reakciós arisztokrata. A francia kémelhárító „Deuxieme Bureau”-nak volt a tagja. Ezt a kurvát, ezt a ringyót egy héttel ezelőtt kivégezték.” Ezután Géza elégedett mosollyal az arcán felállt és elment.

Mélységesen megdöbbsentem. A fájdalom a szívemben szinte elviselhetetlen volt. A cinikus mosoly Géza arcán csak megsokszorozta a fájdalmamat, és az ahogy erről a rendkívüli teremtésről beszélt. Nem is tudom, hogy mennyi ideig ültem ott tovább, amikor észrevettem, hogy a pincér mellettem áll. Sápadt lehettem, és nem is tudtam róla, hogy a könnyeim hullottak.

„Minden rendben van?” kérdezte a pincér.

Felnéztem rá és pillanatnyi habozás után nehezen, de válaszoltam: „Igen, jól vagyok.”

„Hozhatnék valamit?” ajánlotta a pincér.

„Igen, hozzon egy dupla konyakot.”

Nem is tudom, hogy miért rendeltem ezt az italt, én nem nagyon ittam. De valahogy úgy érezhettem, hogy egy erős ital talán elkábít és elfeledteti Marianne arcát. Megpróbáltam felhajtani, de úgy éreztem, mintha mérget innék, s aztán lassan rádöbbsentem, hogy az én fájdalmamat semmiféle ital nem szüntetheti meg. Csak sírni szerettem volna...

* * *

Marianne kivégzése elsőprő hatással volt rám. Az eltűnése és a kivégzése között valahogy nem is gondoltam arra, hogy én is veszélyben lehetek. Az eltűnése után megpróbáltam hideg fejjel mérlegelni az eseményeket: Marianne tisztában volt a veszéllyel és az esetleges következményekkel. A mai napig sem tudom megérteni, hogyan volt képes titokban tartani a kapcsolatunkat mialatt az ÁVH faggatta. Az ÁVH metódusai köztudomásúak voltak, kegyetlenségük hírhedt volt. És mindennek ellenére ez a kemény akaratú leány sok mindent kiállt és emelt fővel halt meg, mert bízott abban, hogy jó ügyet szolgált. Megpróbáltam magamnak megmagyarázni, hogy az élet nem állt meg és a kötelezettségeimet továbbra is teljesítenem kell. Ez természetesen nem volt könnyű, senkivel sem tudtam megosztani a fájdalmamat. Mindent magamba kellett fojtanom. Álmatlan éjszakáimon visszaemlékeztem az első találkozásunkra, a családjá drámai történetére, teljes odaadására egy jó ügy érdekében. A

szenvedélye, a humorérzéke, amikor egy-egy pillanatra félretette küldetését, s úgy élt mint más fiatal lány, ez most már mind a múltban volt. Mire gondolhatott amikor a kivégzőivel állt szemben, hogyan tűrte kihallgatóinak a kegyetlenségét? Minden pillanatban új kérdés vetődött fel az agyamban, de válasz semmire sem volt. És ahogy az idő múlásával a fájdalom csökkent, helyet adott valami belső ürességnek, ami éppen olyan kínzó volt.

Mia észrevette a változást a hangulatomban, de nem beszélhettem vele sem az okáról. Megpróbáltam megmagyarázni, hogy az életem most egy súlyos válságon megy keresztül, aminek az okáról nem beszélhetek. Mia megértett, anélkül hogy kérdéseket adott volna fel, s gyöngéd, odaadó szerelmének a segítségével az életem lassan visszatért a korábbi kerékvágásba. Akkor még nem tudtam, hogy egy újabb katasztrófa elé nézek, ami sok embernek, magamat is beleértve meg fogja változtatni az életét.

* * *

A Nagy kormány már egy éve volt hivatalban. 1953 július 2-tól folyamatosan biztosítani kívánta az országot a törvényesség helyreállításáról, ami részben korlátozta az ÁVH hatalmát és gazdasági reformokat is ígért. Gyakorlatilag az ÁVH hatalma érintetlen volt, csak annyi különbséggel, hogy letartóztatáshoz vagy házkutatáshoz a belügyminisztérium írásbeli rendelkezése volt szükséges, ami nem jelentett sok javulást, mert az ÁVH amúgy is a belügyminisztérium hatáskörébe tartozott. Állítólag az ÁVH megszüntette a testi kínzást, és bizonyítékokat is csak legális úton lehetett beszerezniük. Sok ember kiszabadult az internálótáborokból, a már korábban elítélt politikai foglyok egy részének leszállították a büntetését és voltak, akiket szabadon is bocsájtottak. A változások igen fontosak voltak, annak ellenére, hogy a háttérben semmi nem változott, s azok akik az atrocitásokat elkövették a Nagy kormány előtt, ugrásra készen álltak, hogy helyreállítsák korábbi korlátlan hatalmukat.

Rákosi változatlanul a párt főtitkára volt, s semmi jel nem mutatott arra, hogy őszinte híve lett volna a változásoknak. Nyilván nem felejtette el megszégyenítését, hogy szovjet nyomásra fel kellett adni miniszterelnöki pozícióját. De követte a szovjet vonalat és árgus szemekkel figyelte a szovjet kommunista pártban még mindig folyó csatát a hatalomért. Kruschov kinevezése párt főtitkárává megerősítette Nagy helyzetét. De amikor Beriát, a KGB hírhedt vezérét kémkedéssel vádolták Anglia számára, s gyorsan utána ki is végezték, bebizonyosodott, hogy minden maradt a régiben. Ha Beria éberebb lett volna, akkor ő vádolhatta volna Kruschovet kémkedéssel, s akkor most Beria lehetne a párt mindenhatalmú főtitkára. Beria kivégzése után a magyar hatóságok közzétették, hogy Péter Gábort, a véreskezű ÁVH főnökét és helyettesét Décsi Gyulát, aki később belügyminiszter volt, elítélték 'népellenes' bűncselekményekért. Ebbe a kategóriába minden belefért. És amikor Kruschov meglátogatta Titót és a tegnapi 'láncos kutyája az imperialistáknak' ismét elvtárs lett, a magyar kommunisták szolgálai módon szajkózták az új vonalat. Rákosi kényelmesen vádolhatta Péter Gábort és társait a letartóztatásokért, a megrendezett tárgyalásokért és kivégzésekért a Tito ellenes hisztéria idején. Akiket akkor börtönre ítélték, azokat kiengedték, s a kivégzettek rehabilitálása is folyamatban volt.

Egyre többen hallgatták a külföldi rádiók magyar adásait, mert csak onnan reméltek megbízható hírekhez jutni. Mi szerencsések voltunk, hogy Zoltán, aki hetenként vitt ki bőrröndszámra forintot a Nemzeti Bank megbízásából, hogy ebből valutát szerezzenek, rendszeresen postára adta Bécsben jelentéseinket. Amit Zoltán nem tudott az az volt, hogy annak ellenére, hogy jó munkájáért előléptették és megbízható párttagnak számított, az ÁVH állandó megfigyelése alatt állt. Zoltán nemcsak a mi jelentéseinket postázta, hanem rendszeresen küldte egy titkos svájci bankszámlára azokat az összegeket, amiket észrevétlenül lefőlözött az átváltott pénzekből.

1954 tavaszán Zoltán egyik bécsi útján elvégezte a szokásos feladatait. A forintokért megkapta a megfelelő összegű dollárt, s amit maga számára lefölözött, azt feladta titkos svájci számlájára. Amikor visszatért a lakásába, észrevette, hogy elfelejtette feladni a mi Ábrányinak címzett jelentéseinket. Azonnal meg is fordult, de ahogy ki akart lépni a lakás ajtaján, két civilruhás személy megragadta és visszalökte a lakásába.

„Kik maguk, és mit csinálnak?” kérdezte németül.

„Hozzánk beszélhet magyarul” hangzott a válasz. Az egyik, Zoltánnak feltűnt, hogy milyen nagy elálló fülei vannak, lassan előhúzott egy összehajtott papírt és közölte: „Ez egy letartóztatási parancs, el akarja olvasni?”

Zoltán, halott sápadtan az ijedtségtől halkan rebegte: „Nem”. Abban a pillanatban rádöbbsent, hogy az Ábrányinak szóló levél még mindig a belső zsebében van. Anélkül, hogy gondolkozott volna, a zsebe után nyúlt. Ebben a pillanatban a másik személy kirántotta a pisztolyát, célba vette Zoltánt és rákiáltott: „Ne mozduljon. Fel a kezekkel!”

Kopogtattak az ajtón. A nyilvánvalóan ÁVH-s tiszt, aki a letartóztatási parancsot hozta, az ajtó felé lépett, míg társa változatlanul Zoltánra szegezte pisztolyát. Zoltán valami csodában reménykedett, de csak két újabb ügynök lépett be a lakásba és azonnal alapos kutatásba kezdtek.

„Maga, bankár-elvtárs” mondta az ügynök sok gúnnyal a hangjában „álljon fel. Van fegyver magánál?”

„Nincsen.”

„Álljon mozdulatlanul, amíg megmotozom és aztán ürítse ki zsebeinek a tartalmát az asztalra. Mindezt viszonylag civilizáltan tehetjük, de ha szükséges, brutálisak is lehetünk. Magától függ. Figyelmeztetem, hogyha szökni kíván, habozás nélkül fogjuk fegyvereinket használni. Megértette?”

„Megértettem”. A szoba forgott Zoltán körül, olyan sápadt, szinte zöld volt az arca, hogy megengedték neki, hogy leüljön, de az egyik ügynök változatlanul a koponyájára irányította fegyverét. Miután megmotozták, Zoltán kiürítette zsebeit, a személyes tárgyai között volt egy boríték Ábrányi Aurélnak címezve. Az ügynökök nem vizsgálták meg az asztalra kitett tárgyakat, amiért jöttek, az már a birtokukban volt, s nem számítottak semmi másra.

Az elálló fülű, aki úgy tűnt, hogy a vezető volt, körüljárta Zoltánt, mint ahogy vérszomjas cápa kerülgeti áldozatát. „Tegye el a pisztolyát, elvtárs” mondta kollégájának. A csendet csak az ügynök léptei szakították meg, és zajok, amik a szomszédos szobából jöttek, ahol a többiek a kutatást végezték. Egy néhány pillanat múlva az ügynök megállt, odahajolt Zoltánhoz, arcuk majdnem összeért és halkan ezt kérdezte:

„Miért, miért tette ezt?”

Zoltán nem válaszolt. Időt akart nyerni, hogy megtudja, hogy mivel is van vádolva. Lassan lecsillapodott, valamennyire visszatért az ereje és ártatlan arccal nézett fel vádlójára.

„Én kérdeztem magától valamit. Talán nem akar ismeretlen személlyel társalogni? Hadd mutassam be magam. Kovács László őrnagy vagyok az Államvédelmi Hatóságtól. A jövőben gyakran fogjuk egymást látni. Én nyomozom a maga piszkos ügyeit, lopását, illegális devizaátutalását, és még sok más mindent. De ebben a pillanatban ez is elegendő.”

Előhúzta azt a borítékot a zsebéből, amit Zoltán néhány perccel korábban dobott be a postaládába és odavágta hozzá. Még mindig le volt ragasztva: „Nyissa ki!”

„Használhatom a zsebkendőmet?” kérdezte Zoltán.

Kovács bólintott. Zoltán az asztalon lévő zsebkendőjéért nyúlt, megtörölte verejtékező homlokát és reszkető izzadt kezeit és utána vissza akarta tenni a zsebébe.

„Az asztalra” mondta Kovács keményen és türelmetlenül. „Most pedig kezdjük el az elejéről. Most vallomást fog tenni, aláírja, és megyünk vissza Budapestre, ahol részleteiben is bevallhatja bűncselekményeit. Természetesen gondoskodni fogunk az utazásáról, ami kényelmes lesz, hiszen maga megszokta az élet kellemes kényelmeit” tette hozzá gúnyosan.

Kovács szemmel láthatóan meg volt elégedve. Leült Zoltánnal szemben, a kollégája elébe tett egy blokkot és tollat.

* * *

Rodolfo nagyon szerette a foglalkozását. Érdekes volt, kényelmes, jól megfizették és presztízzsel járt. Az autóján a rendszám mellett kis ovális alakú sárga tábla volt, kék betűkkel rajta: „CD”, ami azt jelentette, hogy a kocsi tulajdonosa tagja volt a diplomáciai testületnek. Ezekben az időkben csak a kiváltságosoknak volt autójuk Magyarországon, és a legtöbb ember gyanúval és utálattal nézte ezeket az autókat. De akiknek ott volt a „CD” Corps Diplomatique táblája és nem szovjet gyártmányú autójuk volt, azokra irigységgel és csodálattal néztek. A „CD” tábla természetesen könnyebbé tette az ÁVH munkáját követni a diplomatákat. Nyugati diplomatáknak írásbeli engedélyt kellett kérni a külügyminisztériumtól, ha Budapestet el akarták hagyni a várost övező 20 km-nyi távolságon túl. De ezt az engedélyt sem adták ki mindenhová azon a címen, hogy a katonai fontosságú helyeket nem látogathatják.

Nagyon jól emlékszem egy esetre, ami kissé kellemetlenül végződött az ÁVH számára. El akartunk menni megnézni Esztergomot, a katedrálist, ahol a középkor óta sok magyar király nyugodott. Rodolfo megkapta az engedélyt egy vasárnapra azzal, hogy reggel nyolc óra és este hat óra között kell megjárni az utat Esztergomba és vissza.

Gyönyörű tavaszi nap volt és Éva, Rodolfo, Edit és én úton voltunk. A forgalom jelentéktelen volt, csak egy néhány motorkerékpárral találoztunk, ahhoz nem kellett különleges engedély. Visegrád után a Duna kanyarban Rodolfo hirtelen félreállt, hogy gyönyörködhessünk a látványban. Abban a pillanatban a mögöttünk lévő kanyarból egy motorkerékpár jelent meg, a vezető hirtelen lefékezett de olyan erővel, hogy motorbiciklijével belerepült az árokba. Gyorsan odamentünk, hogy megnézzük nem történt-e valami baja. Úgy tűnt, hogy csak jelentéktelenül sérült meg, de az overallja felszakadt, s alatta világosan látható volt az ÁVH egyenruha. Komikus idegességében megköszönte segítségünket, miközben buzgón húzta össze elszakadt overallját, hogy egyenruhája ne látsszon. Egy néhány pillanat múlva egy második motorkerékpáros érkezett, szintén tetőtől talpig overallban, s segítséget nyújtott 'bukott' elvtársának.

Rodolfo hivatali órái kényelmesek voltak. Délelőtt 10 órától 12-ig, délután 3-5-ig. Amikor hazament ebédelni, majdnem minden nap megállt egy Apponyi téri eszpresszóban, ahol mindig kiváló erős kávé kapott, mert Margó, egy nagyon jó külsejű vörös hajú nő, aki a kávé csinálta, Zoltán barátnője volt. A barátság Zoltán és Margó között különös volt, nagyon ritkán jelentek meg együtt nyilvánosan, mert Zoltán szülei annak ellenére, hogy fiuk prominens kommunista volt, még mindig a múltban éltek, s lenézték azokat akik szerintük alacsonyabb társadalmi osztályból jöttek.

1954 tavaszán egyik nap Rodolfo szokása szerint megállt az eszpresszóban. Alig váltott egy néhány szót Margóval, de észrevette, hogy Margó nem volt a szokásos vidám hangulatban.

„Örülök, hogy bejött. Zoltán influenzás, az én lakásomban fekszik. Meglátogatná 5 óra után? Szeretne beszélni magával.”

„Van telefonja?” kérdezte Rodolfo.

„Van, de éppen nem működik. Én három órákor hazamegyek, mit mondjak Zoltánnak?”

„Mondja meg, hogy 5 óra után oda jövök.”

Margó felírta a címét egy kis papírszeletre, Rodolfo a zsebébe tette, megitta kávéját és hazament ebédelni. Lehet, hogy összevesztek valamin, gondolta emlékezve Margó rossz hangulatára.

Néhány perccel 5 óra után Rodolfo becsengetett Margó lakásába, amely nem volt messze az Apponyi tértől. Egy elég modern épület volt, de el volt hanyagolva, látszott, hogy igazán nincs gazdája.

Margó kinyitotta az ajtót, arca halálsápadt volt. Ahogy keresztül mentek az előszobán, két ismeretlen személy jelent meg, az egyik, akinek feltűnően nagy fülei voltak, megszólalt: „Itt mi vesszük át a dolgokat, maga elmehet.”

Rodolfo megdöbbsent. „Hol van Zoltán és maguk kicsodák?”

Margó eltűnt. Az egyik személy kinyitotta az egyik szoba ajtaját, intett és beléptek.

„De maguk kicsodák, mi ez? Vagy válaszolnak, vagy azonnal elmegyek.”

„Elmehet, de azt hittük, hogy érdekelni fogja Zoltán sorsa, és azoké is, akiknek a jelentéseit hetenként vitte ki a Szabad Európa Rádiónak. természetesen respektáljuk diplomáciai jogait, meg sem kell hogy hallgasson bennünket.”

Annak ellenére, hogy a társalgás udvarias és civilizált volt, nagyon rossz érzés vett erőt Rodolfón, érezte, hogy valami rendkívüli történt és barátai tényleg veszélyben lehetnek. Néhány pillanatig szótlanul egymásra meredtek, szerették volna egymás gondolatait olvasni, majd Rodolfo megszólalt: „Meghallgatom, amit mondani akar.”

De mielőtt még a továbbiakra került volna sor, egy lövés hallatszott a szomszéd szobából. Berohantak, Margó az ágyon feküdt, a bal melle vérrel volt borítva. Jobb keze élettelenül csüngött, de még a kezében volt egy kisméretű pisztoly.

„Hívja a mentőket” mondta a nagyfülű a kollégájának, és kituszkolta Rodolfot a szobából. „Jobb ha most rögtön elmegy, én majd jelentkezem, a nevem Kovács László.”

Rodolfo gyorsan elhagyta a lakást. Az utca csendes volt, kellemes tavaszi meleg volt. Elsétált az Apponyi térig, de szokásától eltérően nem tért be az eszpresszóba, hanem a Duna felé kanyarodott, átsétált az Erzsébet hídon. Akkor döbbsent rá, hogy az autóját Margó lakása előtt felejtette, de nem fordult meg, hanem elhatározta, hogy majd később megy vissza. Úgy érezte, hogy szüksége van a friss levegőre, hogy át tudja gondolni, hogy tulajdonképpen mi is történt. Zoltánnal egy héttel korábban találkozott, amikor vasárnap ebédre volt náluk. Éva Zoltán kedvéért olasz ételeket főzetett a szakácsnővel, és mindnyájan jó hangulatban voltak. De mi történhetett időközben? És kik lehettek azok az alakok Margó lakásában, nyilván az ÁVH ügynökei. A megjegyzésük arra utalt, hogy valahogyan a kezükbe kerülhettek a Zoltán által Ábrányinak küldött riportok. De a riportok soha nem voltak aláírva, Zoltánnak fogalma sem volt arról, hogy kik írták és hogy kik voltak a tagjai a csoportnak. Rodolfo próbálta meggyőzni magát a teóriája helyességéről; az alternatíva túlságosan ijesztő volt. Lehet, hogy Ábrányi áruló? De ezt a gondolatot elhessegette magától, bízott Ábrányiban.

Rodolfo álmatlan éjszakát töltött el, latolgatta az eshetőségeket. Arra is gondolt, hogy jelenti az epizódot a követnek. Sok történet keringett arról, hogy az ÁVH kellemetlen helyzetekben megközelítette a külföldi diplomatákat és zsarolták őket. Végül is elhatározta, hogy megvárja, hogy mi fog történni. Egy hét telt el, semmi sem történt, s már azt remélte, hogy az ÁVH feladta az egész ügyet. Margó váratlan öngyilkossága megzavarta terveiket és talán nem akarták tovább erőszakolni ezt a vonalat egy külföldi diplomatával szemben.

Rodolfo tévedett. Tíz nappal később, amikor egy telefonhívásra válaszolt, Kovács volt a vonalon. „Feltételezem, hogy emlékszik rám” mondta.

„Igen emlékszem” válaszolta Rodolfo. „Mi történt Margóval?”

„Majd elmondom a részleteket személyesen. Találkozhatnánk?”

„Hol akar velem találkozni?”

„A cím 1177 József Attila utca. Budán van...”

„Tudom hol van” válaszolta Rodolfo. „Hány órákor?”

„Ha Önnek is megfelel” válaszolta Kovács rendkívül udvariasan, „holnap délután 5 órára várom.”

„Ott leszek.”

Mi lehet ez alatt a József Attila utcai címen? Az utca nevét a kommunisták változtatták át József Attila nevére, kérkedtek József Attila munkáscsaládból való származásával, mindig kihangsúlyozva, hogy József Attila a Horthy rendszer áldozata volt.

József Attila és két nővére valóban nyomorgó munkáscsaládból származtak. Anyja mosónő volt, s ebből a keserves keresetből próbálta gyermekeit nevelni, ameddig élt. Amikor meghalt József Attila csak tizenéves volt. Később a ‘Mama’ című megható, csodálatos versében örök emléket állított anyjának. Amikor felnőtt, elvállalt minden alkalmi munkát, végül is mint kezdő, de tehetségesnek tűnő fiatal költő kapott egy ösztöndíjat az egyetemre mint irodalmár. Közben az egyik nővére férjhez ment egy gazdag zsidó bankárhoz; ez a kapcsolat jellemző volt annak a korszaknak az osztálytudatos sznobizmusára. A bankár felesége kieroszakolta, hogy fiatalabb húga és Attila beköltözhetnek a bankár elegáns lakásába, de nem mint családtagok, hanem mint személyzet; még a zsidó bankár sem engedhette meg magának, hogy társadalmi helyzetét kompromittálja azzal, hogy felesége egyszerű proletár leány volt.

Ez a megalázó helyzet azonban végre lakást és napi háromszori étkezést biztosított, amihez a fiatal költő nem volt szokva. De ez sem tartott sokáig, a bankár elvált feleségétől s elvette fiatalabb húgát. Ebben a fejetetejére állott helyzetben Attila elhagyta a házat, elment Bécsbe, ahol a fiatal művészek nyomorúságos, de romantikusnak tűnt életét élte. Belekóstolt a párizsi életbe is, s amikor visszatért Budapestre, a NYUGAT-hoz csatlakozott, ami a legjelentősebb irodalmi társasága volt annak a korszaknak. Csatlakozott a földalatti kommunista párthoz, de csalódott és átállt a szociáldemokrata pártba nyilvánosan kijelentve, hogy szocializmus és diktatúra nem egyeztethetők össze. A kommunisták bosszúból elhíresztelték, hogy Attila besúgó volt. Szenvedéssel teli életének véget vetett amikor 1937 decemberében a vonat elé vetette magát, de hátrahagyott egy felbecsülhetetlen értékű irodalmi örökséget. A története hasonló Majakovszkijéhoz, akit halála után a szovjet kommunisták kisajátítottak maguknak, a párt hivatalos költője lett. Miután halott költők nem tiltakoznak, József Attila nevét is azonosították a magyar kommunisták a szocialista realizmussal, s kisajátították maguknak.

Ahogy Rodolfo becsengetett, Kovács nyitott ajtót, udvariasan üdvözölte, és bevezette egy szépen berendezett szobába. A bútorok többsége antik volt, s ha nem is ugyanabból a periódusból származtak, jól illettek össze.

Az egyik sarokban egy kisebb cocktail asztal állt két kényelmes karosszékkal. Leültek egymással szembe, s próbálták egymás gondolatait feltárni.

„Mi történt Margóval?” kérdezte Rodolfo.

„Meghalt.”

„De miért ölte meg magát, s mi történt Zoltán barátommal?”

„Ami Margót illeti, ahhoz most nem tudok hozzászólni, mert a nyomozás a halálával kapcsolatban folyamatban van. Ami a barátját illeti, neki vannak problémái, de én most nem kívánok erről beszélni.”

„Tőlem mit akar?” kérdezte Rodolfo.

„Együttműködést.”

„Együttműködést miben?”

„Nézze dr. Petrocelli, mi mindketten azért vagyunk itt, mert akarunk valamit egymástól. Önön nem látszik, de tudom, hogy meg van rémülve, mert nem tudja mi történt a barátjával és csodálkozik azon, hogyan került a kezünkbe az anyag ami a Szabad Európának volt címezve.”

„Várjon csak egy pillanatig” Rodolfo félbeszakította. „Nekem, mint külföldi diplomatának jogom van bármilyen riportot küldeni külföldre. Ezt Ön nagyon jól tudja.”

„Ez nem ilyen egyszerű. Önnek joga van anyagát a diplomáciai futárszolgálaton keresztül kiküldeni, de nem egy magyar állampolgár segítségével, különösen akkor, amikor ez az anyag hátrányos színben tünteti fel a Népköztársaságot. De ez inkább egy technikai kérdés és nem ez az ügy lényege. A lényeg az, hogy meg akarja-e menteni a bőrét azoknak, akik rendszeresen küldenek riportokat Ábrányinak?”

Kovács úgy tett, mintha nem vette volna észre Rodolfo arcán a meglepetést, amikor Ábrányi nevét használta.

„A riportok, amiket Ön állítólag megszerzett, nem tartalmazzak neveket” válaszolta Rodolfo.

„Egy kicsivel többre becsülhetne bennünket, mi hivatásosak vagyunk. Mi teljesen tisztában vagyunk azzal, hogy Önnek diplomáciai mentelmi joga van, és én nem mertem volna Margó lakásában azt a csapdát felállítani, amibe Ön besétált, ha nem lenne elegendő bizonyítékunk a munkatársairól. Ennek a kompromittáló körülménynek ellenére, Ön kísétálhat innen minden pillanatban. A legrosszabb eset az lehet az Ön számára hogy a külügyminisztérium Önt ‘persona non grata’-nak nyilvánítja, és el kell hagynia Magyarországot. De én nem hiszem, hogy ezt akarná. Több választása van, hogy mit tehet és azt hiszem, hogy ezeket mérlegelnie kell.”

„Rendben van, kik az én munkatársaim?”

„Csak nem hiszi, hogy én fogok információkkal szolgálni. Ennek az ellenkezője szokott történni” válaszolta Kovács „mi nagyon jól tudjuk, hogyan kell ezt a kémkedési játékot játszani. Önnek mint diplomatának - és mi tisztában vagyunk azzal, hogy a diplomaták jelentős száma kém - valamennyire ismernie kell a hivatásos kémek munkáját. A legtöbb nyugati kém úgy tekint a kémkedésre, mint egy választott foglalkozásra. Amit tudnia kell az az, hogy mi, legalábbis a döntő többségünk, ezt a munkát nemcsak megélhetési lehetőségnek

tekintjük, hanem meggyőződésből csináljuk. Én nemcsak kémelhárító tiszt vagyok, hanem szocialista is, tisztában vagyok a csatával ami a rendszereink között folyik és tudom, hogy a győzelem a miénk lesz. Én az életemet ennek az ügynek szenteltem, és a munkámért természetesen tisztességes fizetést kapok, de ez csak másodrendű. Meg kell, hogy értsé, hogy én teljesen el vagyok kötelezve ennek az ügynek és mindent hajlandó vagyok elkövetni ennek az érdekében. Ebben a pillanatban az én küldetésem az, hogy megakadályozzam egy csoport hazaáruló munkáját és bíróság elé vigyem őket. De én nem szeretném ezt a beszélgetést ellenségessé tenni. Miért nem nézünk szembe ezzel a dologgal civilizált módon? Ahogy említettem, több kiút van, és én leteszem a kártyáimat az asztalra.”

Az egyik ajtó, amelyik valamilyen más szobába vezetett, kitárult és egy jó külsejű fiatal nő lépett be egy tálcával, rajta egy üveg ital és két pohár volt. Nem tette le az asztalra, hanem a közelben lévő tálaló tetejére. Kovács bólintott feléje, s fiatal nő, anélkül, hogy a hangját hallatta volna, kiment.

„Én becsülöm a meggyőződését, de biztosíthatom róla, hogy nagyon sok nyugati ügynök legalább olyan odaadással végzi a munkáját. A probléma Önökkel az, hogy paranoidok, a legapróbb ügyeket is felnagyítják, bolhából is elefántot csinálnak,” válaszolta Rodolfo.

„Nem akarok drámai lenni” mondta Kovács „de hadd mondjak el egy történetet, s akkor meg fogja érteni az én odaadásomat az ügyünkért. Apám a vasútnál dolgozott a Horthy időszakban, krampácsoló volt, és néhány társával szakszervezetet szerettek volna alapítani. Ha ez törvényellenes lett volna, eszükbe sem jutott volna. Mi egy kis faluban éltünk, ahol a törvényt a csendőrök képviselték. Amikor a csendőrök párosával lassan végigsétáltak a falun jól vasalt egyenruhájukban, fejükön a híres fekete kalap a kakastollal, vállukon puska csillogó szuronyal a végén, mindenkit félelmet keltettek.”

„Egyik nap apámért a csendőrök jöttek, s mi nem hallottunk felőle semmit egészen addig amíg egy nap értesítették anyámat, hogy elvitetheti a holttestét temetkezés céljából. Az egyik őrmester megmagyarázta, hogy apám szívszélhűdést kapott. Hazavittük a leszegezett koporsót, hogy másnap eltemessük. Én akkor tizenkét éves voltam. Nem tudtam aludni és beosontam a tiszta szobába, ahol apám koporsója volt. Szerettem volna még egyszer látni, s megpróbáltam felfeszíteni a koporsó fedelét. Meglepetésemre nagyon könnyen kinyílt, s elszörnyedve láttam összeroncsolt fejét és testét. Nem szívszélhűdésben halt meg, halálra verték! Nem sírtam, de abban a pillanatban a gyermekkorom véget ért. Megfogadtam, hogy egyszer ezért bosszút állok. Később csatlakoztam a földalatti kommunista párthoz, és magamévá tettem a szocializmus ideáljait. Elhatároztam, hogy harcolni fogok azért, hogy soha ne jöhessen vissza az a rendszer, ahol a csendőrök jelentették a törvényt.”

„Én rokonszenvezem a maga sorsával. Én is munkás családból származom és teljesen tisztában vagyok a sok szörnyűséggel, ami a Horthy rendszer alatt történt. De hozzá kell tennem, hogy az atrocitások más cégér alatt éppen olyan visszataszítók.”

„Gondoltam, hogy hozzám fogja vágni ezt az agyonegyszerűsített hasonlatot. De azért mégis örülök, hogy alkalmunk volt erre a beszélgetésre és remélem, hogy ennek következtében megváltoztatja álláspontját. Természetesen ez a beszélgetés kellemesebb lett volna más körülmények között, de próbáljuk menteni a menthetőt.”

Ezek után Kovács felállt, odament a tálalóhoz, italt töltött a két pohárba és az egyiket odanyújtotta Rodolfonak. Rodolfo habozott egy pillanatig, miért igyon ezzel az alakkal, mintha egy cocktail party-n lennének. De aztán elhatározta, hogy elfogadja az italt, szeretne volna folytatni a társalgást abban a reményben, hogy valamit megtud arról, hogy munkatársai valóban veszélyben vannak-e.

Kovács felemelte a poharát. „Mire igyunk” kérdezte, de azonnal válaszolt a saját kérdésére. „Igyunk egymás jobb megértésére.” Ezután mindketten kiürítették poharukat.

„Első osztályú konyak” jegyzete meg Rodolfo kissé gúnyosan.

„Oh, mi is szeretjük az élet kellemes oldalait” válaszolta Kovács hasonló hangnemben. „Ráadásul, mi meg is érdemljük. A jobb megértésre ittunk, ebben a szellemben szeretnék valamit javasolni.”

Rodolfo megpróbált nyugodt maradni, érezte, hogy a beszélgetés komolyra fog fordulni.

„Folytassa.”

„Ha meg akarja menteni a bőrét azoknak, akik magán keresztül táplálják a Szabad Európa Rádiót, le kell mondania a követségnél betöltött pozíciójáról és politikai menedékjogot kell kérnie a Magyar Népköztársaságtól. Ki kell jelentenie, hogy ellenzi a nyugati imperializmust, különösképpen az amerikaiakat, akik teljesen kezükben tartják az olasz külpolitikát. Azt is ki kell mondania világosan, hogy csodálja a szocializmust és megígéri, hogy a továbbiakban ezért fog munkálkodni.”

„Szóval ez a magyarázata annak, hogy egy néhány nyugati diplomata átállt, azokat is nyilván zsarolták” szakította félbe Rodolfo. „Attól tartok, hogy csak vesztegeti az idejét.”

„Hallgasson meg” Kovács folytatta. „A maga kiváltságos élete nem fog változni. Lesz egy rendkívül fontos pozíciója jó fizetéssel és a barátai kegyelmet fognak kapni, ahelyett, hogy felkötnék őket. Nem várom, hogy most azonnal döntsön, de kérem jól gondolja meg, nehogy élete végéig sajnálnia kelljen a döntését.”

Rodolfo hirtelen úgy érezte, hogy nagyon meleg van. A homlokáról a verejték csorgott. A szoba mintha forgott volna körülötte, ugyan magánál volt, de érzékei többé nem működtek.

* * *

Rodolfo a kocsijában ülve találta magát. Még mindig nagyon melege volt, de a korábbi zsibbadtsága kezdett felengedni. Kinyitotta a kocsik ablakát, s ahogy a friss levegő megcsapta arcát emlékezett a Kováccsal való beszélgetésre, de nem sok részletre. Hogy is végződött ez a beszélgetés, hogy került ki a lakásból a kocsijába? Ránézett az órájára, este 11 volt, csaknem hat órát töltött el a Kovács társaságában. A feje lassan kitisztult, begyújtotta kocsiját és hazament. Évának hazudnia kellett arról, hogy hol töltötte az estét, hogy ne nyugtalanítsa. Éjszaka álmatlanul forgolódott, mérlegelni próbálta az elmúlt este eseményeit. Emlékezett Kovács javaslatára, hogy kérjen politikai menedékjogot. Megpróbálta meggyőzni magát, hogy Kovács csak blöffölt, mert lehetetlenség volt, hogy megtudták barátainak a neveit.

Legrosszabb esetben kiutasíthatnak és elhagyjuk Magyarországot, gondolta. Amikor egy-egy nyugati diplomatát ilyen alapon kiutasítottak, arra általában büszkék voltak diplomáciai körökben. Legrosszabb esetben ez történhet, ismételte, és végül is kimerülten mély álomba zuhant.

Amikor Rodolfo másnap reggel felébredt, a ragyogó napsugár sem tudta felvidítani. Ahogy borotválkozott a tükörben egy fáradt, szomorú arcot látott. Annak ellenére, hogy sok mindenre nem emlékezett, ami előző este történt, hitt abban, hogy barátai át fogják vészelní ezt a válságot, hiszen a nevüket nem ismerte az ÁVH. Emlékeztette magát arra, hogy az ÁVH-nak semmi bizonyítéka nem volt a Szabad Európa Rádióval való kapcsolatára, de ha lett is volna, semmi közük nem volt hozzá.

Korán érkezett a hivatalába. Éva még aludt, amikor elment, örült, hogy nem kellett találkozni ebben a nyomasztó hangulatban. Ült az íróasztalánál, anélkül, hogy hozzányúlt volna a távirati irodák jelentéseihez, az újságokhoz, amiknek az elemzése személyes kapcsolatokkal kiegészítve, képezték napi jelentéseit a követ számára, aki az érdekes részeket továbbította Rómába. Az volt az érzése, hogy fog hallani Kovácstól, s nem is kellett sokáig várakoznia.

„Remélem kellemes jó reggele van. Ha megfelelne, szeretnék magával ismét találkozni, ugyanazon a helyen ugyanabban az órában.”

„Ott leszek” válaszolta Rodolfo.

A nap nem akart eltelni. Rodolfo telefonált Évának, hogy nem lesz otthon ebédre, mert az egyik nyugati követség diplomatájával fog találkozni. Nem mondta meg, hogy kiről van szó, feltételezték, hogy a telefonukat lehallgatják, így a beszélgetéseik rövidek voltak, s ha lehetett nevetek nem említettek.

Rodolfo időben érkezett, kocsiját a ház előtt hagyta, s lassan ment a bejárat felé. Csak most vette észre, hogy a ház körüli kert milyen szépen volt ápolva. Még mielőtt becsengethetett volna, az ajtó kinyílt, s az a nő, aki előző nap az italokat hozta, üdvözölte és bevezette egy másik szobába. Ez a könyvtárszoba lehetett, a polcok meg voltak rakva könyvekkel, a szoba berendezése jó ízlésről tanúskodott. Annak ellenére, hogy kint már tavaszodott, a lángoló kandalló meleggé tette a szobát és Rodolfo önbizalommal nézett a találkozás elé. Elhatározta, hogy látogatása rövid lesz, akár tetszik ez akár nem.

Kovács lépett a szobába, barátságosan üdvözölte Rodolfot, olyan volt, mintha barátok, nem pedig ellenségek üdvözölnék egymást.

„Nézze, mondta Rodolfo, eljöttem ide, mert megígértem, de ha el tudtam volna érni magát valahol, akkor lemondtam volna, mert nem látom értelmét az egésznek.”

„Örülök, hogy eljött. Én nem adom fel olyan könnyen a dolgokat” válaszolta udvariasan Kovács. „Nem beszélve arról, hogy mi nem is tárgyaltuk meg az összes lehetőséget, amivel megoldhatjuk ezt a kritikus helyzetet mindkettőnk meglegedésére.”

„Amint tegnap is megmondtam” folytatta Rodolfo - miközben úgy érezte, hogy egyre jobban emlékszik vissza az előző esti eseményekre - „én nem szándéksom magukkal együttműködni.”

Kovács barátságos képe láthatóan komolyra fordult. Felállt, odament az egyik könyvszekrényhez, kinyitotta a mária-üveges ajtót, ahol egy gramfon volt. Elindította, aztán visszatért, s leült a karosszékébe Rodolfoval szemben. Egy néhány pillanatig semmi sem történt, várakozással néztek egymásra, majd Rodolfo hallotta a saját hangját. „Én, Rodolfo Petrocelli, az olasz követség budapesti sajtóattaséja, saját akaratomból bevallom, hogy többfajta bűncselekményt követtem el a Magyar Népköztársaság ellen visszaélve diplomáciai mentelmi jogommal.”

A világ kezdett összeomlani Rodolfo körül. Ez az ő hangja volt, ha egyhangúnak és gépiesnek is tűnt. Kovács kifejezéstelen arccal figyelte.

„Most már tisztában vagyok azzal, hogy veszélybe hoztam a Népköztársaság biztonságát, s csak őszinte és részletes vallásommal tudom enyhíteni bűneim súlyosságát.”

Rodolfo az ajkába harapott, de a gramfon gépies hangja nem állt meg. Hallotta a saját hangját, amint részleteiben beismerte, hogyan került kapcsolatba Ábrányival; ezek után elárulta barátait: „A híreket a következők szolgáltatták: Szegedi Sándor, elvált felesége Lajta Edit, Jenney Tamás, Agárdi Tasziló és Balatoni Béla.”

„Úristen mit tettem?” suttogta Rodolfo, ahogy hallotta, hogy világosan mindnyájunkat néven nevezett. Rádöbbsent, hogy kábítószer hatása alatt lehetett, azért érezte magát még utána is teljesen zavartnak. Az ital, amit Kováctól elfogadott, annak kellett tartalmazni valamit. De a körülmények most már nem voltak fontosak, a lényeg az volt, hogy barátait halálos veszedelembé hozta.

Rodolfo megpróbálta összeszedni a gondolatait. Valamilyen kiútnak kell ebből lenni, mondotta sajátmagának. Felháborította, hogy az ÁVH törvénytelen de sikeres módszere mindent ki tudott belőle szedni. De mielőtt még bármit is mondhatott, Kovács nyugodtan, de nagyon határozott hangon így szólt:

„Ne becsülje le intelligenciánkat azzal, hogy valamilyen illegális módszerek alkalmazásával akarna bennünket megvádolni. Ha nem élt volna vissza mentelmi jogával, most nem lenne ebben a helyzetben. Évekkel ezelőtt injekciót kellett beadnunk, hogy vallomásra bírjunk bizonyos elemeket, mi megkíméltük magát ettől. Be kell vallanom, hogy egy új módszert találtunk, amit a Scotland Yard-tól ‘kölcsonőztünk’. Természetesen ők nem küldték el nekünk a receptet, de amint láthatja, nekünk jó kapcsolataink vannak. Azt hiszem gratulálni kellene nekik; a módszer működik. De csillapodjon le Dr. Petrocelli, nincs itt a világ vége. Ahogy mondtam, a probléma megoldható. Emlékszik a javaslatomra az előző alkalommal? Itt van egy másik megoldás.” Odahajolt Rodolfohoz, s letompította a hangját, mintha el akarná kerülni, hogy más is meghallja: „Úgy teszünk, mintha semmi sem történt volna. Ön megmarad kitűnő állásában, társai amnesztiát kapnak, és Ön továbbra is fogja küldeni a jelentéseket Ábrányinak, de egy kis változással. Mi fogjuk az anyagot szolgáltatni! Mielőtt visszautasítja ajánlatomat, szeretném arról biztosítani, hogy nem Ön lesz az első Magyarországon állomásozó külföldi diplomata, aki nekünk dolgozik. Meg lenne lepve, ha tudná, hogy akiket őszintén szólva belekényszerítettünk ebbe a helyzetbe, az idők folyamán átálltak hozzánk és lelkes segítői lettek a mi rendszerünknek. Amikor a nyugatiak lassan megértik a mi céljainkat, rádöbbennek, hogy a szocializmus nem valami szörnyűség, hanem egy nemes cél.” Várt egy pár pillanattig és ezt mondta:

„Na mi lesz Dr. Petrocelli?”

Eddig a pillanatig Rodolfo meg tudta őrizni nyugalmát, de hirtelen úgy érezte, mintha a világ összezárulna körülötte és ebből nincsen kiút. Kétségbeesése az arcára lehetett írva, mert Kovács anélkül, hogy válaszra várt volna, így szólt:

„Ne döntsön hirtelen. Menjen haza és jól gondolja meg a válaszát. De nehogy azt higgye, hogy a mi udvarias bánásmódunk Önnel szemben valamilyen gyengeséget takar. Én tudok másképpen is eredményt elérni, de ez nagyon fájdalmas lehet bizonyos személyeknek.” Utolsó szavait erősen kihangsúlyozta és hozzátette:

„A mi türelmünk nem végtelen. Én fel fogom hívni három napon belül a válaszáért.”

Ahogy Rodolfo elhagyta a szobát, másik két civilruhás személy lépett be és egy harmadik, aki az ÁVH ezredesi egyenruháját viselte.

„Mit gondol” kérdezte az ezredes.

„Én azt hiszem, hogy egy új, fontos és nagyon értékes ügynökünk van.”

TIZENHETEDIK FEJEZET ÉLET-HALÁL KÉRDÉSE

A nővérem telefonhívása a koradélutáni órákban váratlan volt. Minden bevezetés nélkül közölte velem, hogy percekkel ezelőtt Marco, aki konzuli tiszt volt, értesítette, hogy Rodolfot bevitték a Korányi Klinikára. „Ott találkozunk, siess!” mondta, s mielőtt bármit kérdezhettem volna, letette a telefont.

Szerencsére a szövetkezet autója rendelkezésemre állt, s megkértem a sofőrt, barátomat Felkai Tibit (aki nem tudott máshol elhelyezkedni, mert katonatiszt volt), hogy vigyen el gyorsan a Korányi Klinikára, aminek én még a címét sem tudtam.

„Én tudom hol van. Valami baj van?”

„Remélem nincs.”

A klinika a Rákóczi út egyik mellékutcajában volt. Berohantam a kapun és egy elhanyagolt udvaron találtam magam, ahol egy hosszú földszintes épület volt, szintén erősen elhanyagolt állapotban. Megtudtam, hogy Rodolfo valóban ott van mint új beteg.

Néhány pillanat múlva egy fiatal orvos jelent meg.

„Dr. Lukács vagyok, maga kicsoda?”

„Én dr. Szegedi Sándor vagyok. Úgy tudom, hogy a sógoromat, Dr. Rodolfo Petrocellit ide hozták. Mi történt? Baleset érte? Hogy van?”

„Oh igen, ő az a külföldi diplomata akinek a gyomrát most mostuk ki. Úgy tűnik, hogy megmérgezte magát, az állapota kritikus.”

Ahogy az orvos befejezte, megérkezett a nővérem és ahogy dr. Lukács elismételte Rodolfo állapotát, elájult, szerencsére az orvos karjaiba. Lefektették, és kapott egy injekciót. „Ne aggódjon” mondta nekem dr. Lukács „minden rendben lesz.”

„Megnézhetném a sógoromat?”

„Ha ragaszkodik hozzá.”

Láttam, hogy egy ápolónő gondoskodik a nővéremről, követtem az orvost egy hatalmas kórterembe, ahol legalább 40 ágyat nyögő, síró, szenvedő betegek foglalták el. A látvány olyan volt, mint egy jelenet egy Dickens regényből. Azt hittem, hogy ezen a termen fogunk keresztül menni Rodolfo szobájába, de legnagyobb meglepetésemre az orvos megállt egy ágynál. Ott feküdt Rodolfo a hátán, nagyon nehezen lélegzett és folyt róla a verejték.

„Miért nincs külön szobában?”

„Talán nehezen fogja elhinni, de öngyilkos betegeknek ez a környezet jobb mint egy külön szoba. Abban a pillanatban, ahogy felébrednek, nagyon fontos, hogy ne találják magukat izolálva. De ettől eltekintve,” mondta zavartan, szinte bocsánatkérően, „ebben a kórházban nincsenek külön szobák.”

Össze kellett szednem magamat. El sem tudtam képzelni, hogy Rodolfo miért akarta volna megölni magát. De ha így határozott, akkor valami szörnyűség történhetett vele, vagy talán valakik el akarták tenni láb alól, mintha öngyilkosságot követett volna el. Az első gondolatom az volt, hogy valami történt a csoportunkkal kapcsolatban. De hogyan és mikor? Most visszaemlékeztem, hogy Rodolfo az utolsó napokban nem volt a szokásos vidám hangulatban,

de nem tulajdonítottam ennek különös jelentőséget. Mi gyakran beszélgettünk az ÁVH-ról terjengő hírekről, a könyörtelen módszereikről, ha valakitől meg akartak szabadulni. Az orvoshoz fordultam:

„Lehet, hogy túlzok, de nekem az a gyanúm, hogy a sógorom nem követett el öngyilkosságot és bizonyos körök érdeke azt kívánja, hogy halott legyen. Én tudom, hogy egy kritikus éjszaka előtt állunk. Ha megmenti az életét, én adok önnek tízezer forintot és a két férfi ápolónak, akik mellette vannak, egyenként ezer forintot.”

„Erre nincs szükség, mi mindent el fogunk követni.”

„De én ragaszkodom hozzá, legyen szíves intézkedjen, hogy egy pillanatig se legyen egyedül.”

Nem tudtam, hogy ez a fiatal doktor megbízható-e és képzett-e eléggé, de nem volt más választásom, mint az hogy Rodolfo sorsát rábízam.

Amikor Éva magához tért Lukács doktor rendelőjében, ahova időközben bevitték, elmondtam amit megtudtam, és megpróbáltam megnyugtatót. „Erős légy, ebben a kritikus pillanatban az az egyetlen dolgunk, hogy Rodolfo életét megmentjük.”

„Megpróbálom” válaszolta Éva. „Mit gondolsz, mi történt? Az öngyilkosság nem fér össze az egyéniséggel.”

A folyosó végén ültünk és észrevettem egy listát a falon, amin fel voltak sorolva az orvosok.

„Képzeld, Kálmán is itt dolgozik. Azonnal felhívom, hátha tud segíteni.”

Szerencsére otthon találtam, s rögtön rátértem a tárgyra:

„Kálmán, Rodolfo állítólag öngyilkosságot követett el, itt van a Korányi klinikán életveszélyes állapotban.”

„Húsz percen belül ott leszek” mondotta, anélkül, hogy bármit is kérdezett volna. Megkönnyebbültem arra a gondolatra, hogy Kálmán, aki jó barátom lett a közelmúltban, bejön. Hogy egy kicsit változtassak a hangulaton, emlékeztettem Évát Kálmánra, aki rendkívül tehetséggel tudott történeteket előadni s gazdag humor érzékkel volt megáldva. Körülbelül egy évvel ezelőtt találkoztam vele egy bükkszentkereszti üdülőben. Az első este ismerkedési vacsora volt, s én egy öszülő hajú férfi mellé kerültem, aki 15-20 évvel lehetett idősebb nálam. Ahogy bemutatkoztam, rám kacsintott és így szólt: „Én már lekádereztelek.”

„Hogyan?”

„Amikor délután elhagytad a nyugágyadat, én oda osontam és megnéztem, hogy mit olvasol. Amikor megtudtam, hogy Proust volt, akkor már biztos voltam benne, hogy kedvemre való ‘káder’ vagy.

Ettől kezdve jó barátok lettünk, bemutatam Évának és Rodolfonak, akik éppen úgy megszerették, mint én. Bemutatott a lányának, aki a Nemzeti Színház jó nevű színésze volt. Én akkor éppen agglegény voltam, s azt hiszem Kálmánnak hátsó gondolatai voltak. Annak ellenére, hogy ebből a kapcsolatból nem lett semmi, a Kálmánnal való barátságunk csak elmélyült. És ebben a kritikus helyzetben sem tudtam megállni, hogy ne mosolyogjak, amint az egyik történetére emlékeztem vissza. Talán tudat alatt kicsit menekültem a helyzettől.

„Amikor orvostanhallgató voltam,” mesélte „volt egy barátnőm, egy kolléga, akinek volt egy albérleti szobája az egyetem közelében. Egyik délután, amikor éppen szenvedélyesen szeretkeztünk, az ajtó kinyílt és bejött a háziasszony. Ez volt életemnek a legkínosabb pillanata. Ott feküdtem rajta teljesen meztelenül. Zavaromban megdermedtem! És ezt nem fogod elhinni” folytatta „a két nő elkezdett társalogni, mintha ott sem lennék. Szeretkezés közepette voltunk,

de a két nő zavartalanul csevegett. Hirtelen a barátnőm a meztelen seggemre csapott, s rám szólt: „Te csak basszál tovább!”

Megpróbáltam Évát felvidítani emlékeztetve Kálmán falrengetően humoros történeteire, de nem sok eredménnyel.

„Kérlek ne tedd ezt, tudom, hogy mit akarsz, de ez nem fog segíteni.”

Ebben a pillanatban érkezett meg Kálmán. „Nézzük meg, mi is történt” és intett, hogy kövessem. Mielőtt belépett a rendelőjébe, ami az épületnek egy másik ágában volt, mondta, hogy várjak kint. Észrevettem, hogy egy 35-40 év körüli személy jött mögöttünk. Ahogy Kálmán belépett a rendelőjébe, a férfi, aki követett bennünket, utánament anélkül, hogy rám egy pillantást is vetett volna. Csak az tűnt fel, hogy szokatlanul nagy, elálló fülei voltak.

Néhány perc múlva a nagyfülű kilépett a rendelőből és elment. Utána kijött Kálmán, halálsápadtan, láthatóan megrendülve és a fülembe súgta:

„Barátom, én nagyon sajnálom, de nem tudok semmi segítséget nyújtani.” Körülnézett, mielőtt halkán folytatta:

„Amikor kezet fogunk, fogsz egy kis papírszeletet találni a tenyeremben. Arra írtam a professzor nevét, aki annak az osztálynak a vezetője, ahol Rodolfo van. Én velem közölték félre nem érthető hangnemben, hogy tartsam magam távol ettől az ügytől. De a professzor párttag és nagyon befolyásos. Ha valaki segítségedre lehet, ő az a személy, talán neki lesz bátorsága. Keresd fel, de az istenért, ne említsd az én nevemet.”

Kezet fogtunk, s Kálmán elsietett.

Kálmán magatartása teljesen ellentmondott jellemének. Ez a barátságos, mindig jó kedélyű ember minden jel szerint meg volt félemlítve. Szemmel láthatóan zavarban volt, amiért el kellett engem utasítania, de az arcán a félelem olyan meggyőző volt, hogy meg kellett értenem. Ez az egész csak megerősítette azt a hitemet, hogy Rodolfo nem követett el öngyilkosságot, inkább valakiknek az útjában volt. De ha így volt, milyen esélyeim vannak nekem valamit is tenni? Habozásra nem volt időm, elhatároztam, hogy meglátogatom a professzort. Éva a várószobában ült, de szerencsére vele volt Balatoni Béla, Rodolfo húgának a férje. Megmondtam, hogy várjanak meg, én pedig elindultam, hogy Bende professzort megkeressem.

Ahogy kiléptem a kórház kapuján, körülnéztem, de semmi gyanúsát nem láttam. Találtam egy taxit, s útközben megpróbáltam hidegebb fejjel kielemezni a történeteket. Nem volt miből kiindulnom, de csak arra az eredményre juthattam, hogy ha Rodolfo tényleg öngyilkosságot követett el, akkor valami nagyon drasztikus dolog történhetett. De ha nem akarta megölni magát, akkor kik akarnák holtan és miért? Megerősödött bennem a gondolat, hogy ez a tragédia összefüggésben lehet a ‘gang’-gel, ahogy tréfásan neveztük csoportunkat. Rádöbben-tem, hogy bajban vagyunk. A kérdés az volt, hogy mennyit tud rólunk az ÁVH és kikről személy szerint. De ebben a pillanatban semmi nem volt fontosabb, mint Rodolfo életét megmenteni.

Becsöngettem a professzor lakásán. Egy idősebb, nagyon egyszerűen öltözött nő nyitotta ki az ajtót és barátságatlan hangon megkérdezte:

„Kit keres?”

„Professzor Bendével kell beszélnem azonnal” mondtam nyomatékosan.

Az asszony habozott, de én betoltam az ajtót és egy halványan világított előszobában találtam magam. Az előszoba végén egy ajtó volt nyitva, s azon keresztül láttam, hogy a szobában egy férfi ült és olvasott.

Mielőtt az asszony, aki a házvezetőnője lehetett, meg tudott volna szólalni, beléptem a szobába. A férfi lassan felállt és felém fordult. Ötvenen felül lehetett, kopaszodó és kövér volt, a ruhája pecsétes és elhanyagolt. Egy pillanatig vizsgáltuk egymást. Ki lehet ez az elhanyagolt külsejű férfi?” gondoltam magamban.

„Bende professzort keresem.”

„Professzor Bende vagyok” volt a válasz. „Mit akar?” kérdezte barátságtalan hangon.

Meg voltam lepve, hogy ez az elhanyagolt, s nem túl civilizáltan viselkedő személy volt a hírneves orvosprofesszor.”

Bemutatkoztam, s gyorsan rátértem, hogy mi járatban vagyok.

„Én nem megyek be éjszaka a klinikára, ott igen képzett személyzet van.”

Ránéztem az órára, mindössze 8 óra volt, aztán hozzátettem:

„Professzor úr, az én sógorom a budapesti olasz követség sajtóattaséja.”

Ez a kijelentésem hihetetlenül gyorsan megváltoztatta ezt a barátságtalan személyt.

„Én nagyon sok hálával tartozom Olaszországnak. Felvettek az orvosi egyetemre, amikor a saját országom elutasított, én ezt soha nem fogom elfelejteni.”

Meg voltam lepve. Biztosan azoknak a zsidó diákoknak egyike volt, akik szabadon tanulhattak Mussolini fasizmus alatt, amíg a fél-fasiszta magyar kormány kvóta rendszert szabott meg, hogy minél kevesebb zsidó diák végezhesse el az egyetemet.

A professzornak ez a hangulatváltozása nagyon kellemesen lepett meg. Velem jött a kórházba, megvizsgálta Rodolfot és kijelentette, hogy asszisztense kiválóan gondoskodott a betegéről. Megmagyarázta, hogy a pasztillák, amiket Rodolfo lenyelt, nagyon hamar felszívódnak, s a gyomormosás ellenére nem lehetett tisztán látni az esetleges következményeket.

„Egész éjszaka folyamatos átömlesztésben lesz része” folytatta. „Minden lehető kezelést meg fog kapni, de sajnós a tudomány nem mindenható. 50%-os remény van a felgyógyulására.”

„Professzor úr, mi nagyon hálásak vagyunk a segítségért, de szeretném ha megengedné, hogy én itt maradjak éjszakára. Én nem tudom pontosan, hogy az én jelenlétem mit segíthet, de egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy itt öngyilkosság történt.”

A professzor nem volt meglepve az én kijelentésemem. „Én nem akarom tudni a maga alapját erre a gyanúra, de ha tényleg fennáll ez az eset akkor sem én, maga nem tudjuk megakadályozni az ‘elkerülhetetlent’ „mondta furcsa kifejezéssel az arcán. Remélem, azonban, hogy a feltételezése alaptalan. Semmilyen körülmények között nem engedhetem meg, hogy itt maradjon éjszakára, de egész éjszaka hivatja dr. Lukácsot, aki pontosan informálni fogja a helyzetről.”

Ezzel odasétált a nővéremhez, melegen kezét fogott vele, s odasúgta: „Isten segíteni fog.”

Amint a professzort elkísértem az ajtóig, majdnem összeütköztünk egy emberrel, aki sietve jött be. Ugyanaz a személy volt, akit már korábban láttam, feltűnően elálló nagy fülekkel.

Ismét beszélni szerettem volna Lukács doktorral, de nem találtam a rendelőjében. Észrevettem, hogy Rodolfo ruhái ott voltak egy széken. Gyorsan átkutattam, ott volt a

pénztárcája, zsebkendője, egy csomag cigaretta és egy lezárt boríték címzés nélkül. Gyorsan eltettem a borítékot. Ekkor dr. Lukács belépett, és ismét megkértem, hogy mindent kövessen el, amit megígért, s azt mondta, hogy óránként hívhatom telefonon. Mielőtt elmentünk, Éva, Béla és én beosontunk a kórterembe. Mindkettőnknek támogatnunk kellett Évát, aki zokogásba tört ki, amikor meglátta férjét, aki a halállal viaskodott abban a szörnyű környezetben.

Ahogy elváltunk, Bélával kezet ráztunk. Nem váltottunk egy szót sem, de mindketten tudtuk, hogy az életünknek egy új szakasza kezdődött el. Mi teljesen megbíztunk egymásban, tudtam, hogy Béla soha nem fogja elárulni az ügyünket.

Intettem egy taxinak. „Hova megyünk?” kérdezte Éva.

„Először az én lakásomba, Mia ott van, meg kell mondanom neki, hogy mi történt, aztán hazaviszlek és veled maradok.”

A taxiban Éva szótlán volt, szemeit lehunyta. Kihúztam a borítékot a zsebemből, kinyitottam, rögtön felismertem Rodolfo írását, annak ellenére, hogy kusza volt. A levél Évának volt címezve, gyorsan elolvastam, s kezdtem megérteni a helyzetet. Szegény Rodolfo, mennyit szenvedhetett az elmúlt napokban! Miért is nem fordult hozzám, hogy legalább megossza velem a problémát? Aztán rádöbbsentem, hogy engem és a többieket minden pillanatban letartóztathatnak. De ez most nem volt fontos, semmi nem számított csak az, hogy Rodolfot megmentjük.

Éva kinyitotta a szemeit, látta a levelet a kezemben, odanyújtottam. Ahogy olvasta, könnyei a papírra csöppentek, a kezei reszkettek. Ahogy ránéztem, láttam a szemeiben, hogy könnyei nemcsak a férje miatt hullanak, hanem miattam is.

„Mi lesz velünk?”

„Nem tudom, majd szembenézünk a dolgokkal ahogy jönnek. Az én gyanúm az, hogy Rodolfo nem követett el öngyilkosságot a saját jószántából. Talán valaki olyan nyomást gyakorolt rá, hogy kénytelen volt ezt az utat választani, ami az ÁVH részére a legkényelmesebb volt, ha valóban el akarták tenni az útból. Van egy tervem, hogy hogyan adom tudtára az ÁVH-nak, ha Rodolfo állapota javulni kezd. Légy türelmes és erős.”

Miát erősen megviselte a rossz hír. Megkértem, hogy beszéljen a műszaki igazgatónkkal, Gárdos Bandival, s találjanak ki valamit a távollétem igazolására. Amikor könnyes szemekkel megcsókolt, a fülébe súgtam: „Valahogyan ezt is át fogjuk vészelní, én nagyon szeretlek.” A szívem nagyon nehéz volt, nem tudtam, hogy valaha is látni fogom-e Miát ismét.

Amikor megérkeztünk Évák házába, elhatároztam, hogy keresztül viszem a tervemet, és ha nem is közvetlenül, de közvetve figyelmeztetem az ÁVH-t, hogy ha ismét kieszelnék valamit, Rodolfo megölésére, akkor annak súlyos nemzetközi következményei lehetnek. Felhívtam Marcot a konzuli tisztet.

Marco anyja magyar volt és majdnem kifogástalanul beszélt magyarul, a felesége is magyar lány volt, volt egy három éves kisfiúk. Már elmúlt éjfél, amikor telefonáltam, de a felesége közölte, hogy még nincs otthon. Biztos voltam benne, hogy a követségen van, ahol a többiekkel tanácskoznak, mérlegelik az eshetőségeket. Megkérdezte, hogy Rodolfo hogy van, s ez alkalmat adott arra, hogy tervemet keresztül vigyem. Miután biztos voltam abban, hogy a telefont az ÁVH lehallgatja, ezt mondtam:

„Az állapota kritikus. Minden okunk meg van arra, hogy ne higgyük el, hogy öngyilkos lett, ez teljesen ellenkezik a karakterével. Mi már értesítettük a követet erről a gyanúkról, aki nagyon

felháborodott. Azt mondta, hogy azonnal érintkezésbe lép a külügyminisztériummal Rómában.”

Marco felesége meg lehetett lepve, hogy miért is mondtam mindezt el neki. Reméltem, hogy akik lehallgatták a beszélgetést, érteni fognak a szóból, s nem fogják megpróbálni megölni Rodolfo. Üzenetet hagytam Marcónak, hogy kora reggel jöjjön el értünk, hogy együtt mehessünk a kórházba. Nem tudtam ennek a kérésnek az igazi okát megmondani telefonon. Az Évához címzett levélben Rodolfo azt is közölte, hogy az íróasztala fiókjában a követségen van egy a követhoz címzett levél, amelyik teljes részleteiben feltárja a történeteket.

Ezek után telefonáltam a kórházba. „Nincsen javulás, de rosszabbodás sincsen” volt a válasz.

„Nincs változás” mondtam Évának, aki összekuporodott egy fotelben. Én egy másikba ültem, s arra gondoltam, hogy mennyi kellemes estét töltöttünk el ebben a házban együtt.

„Mit is tudhatnak” kérdezte Éva, nem mintha választ várt volna a kérdésére. „Mit csinálhattak vele? Elveszthette a józan eszt, hogy ezt kövesse el. És miért nem mondott el nekünk semmit?”

„Tudod, hogy Rodolfo milyen egyenes gondolkodású. Elviselhetetlen lehetett számára a gondolat, hogy milyen következményekkel fog járni az a tény, hogy az ÁVH tud a tevékenységünkről, s tudja a neveinket is” idéztem Rodolfo leveléből.

„De ha mindent tudnak is” válaszolta Éva „biztos vagyok benne, hogy Rodolfo nem árult el benneteket. Valahonnan információkat szereztek. De honnan? Talán Zoltántól vagy Ábrányitól?”

„Abban biztos vagyok, hogy Rodolfo nem árult el bennünket. De miután ő létesítette a kapcsolatot közöttünk és Ábrányi között, talán saját magát okolta azért ami történt és főleg azért ami velünk fog történni. De most semmi sem fontosabb, mint a felgyógyulása. Ha majd meghalljuk a többi részletet a követhoz intézett leveléből, talán mindent meg fogunk tudni. Ha valakit okolni lehet” folytattam „az én vagyok. Én voltam az aki valamit akart tenni a rendszer ellen, és az én erősködésem következtében találta meg Rodolfo az utat Ábrányin keresztül.”

„Hagyd abba, hagyd abba” mondta Éva kétségbeesetten „igazán nincs szükség arra, hogy valakit okoljunk. Mi mindnyájan tudtuk, hogy mit csinálunk, a felelősség mindnyájunké.” Meg voltam lepve, hogy Éva végre ésszerűen gondolkodott, nyilván lassan kezdte összeszedni magát, hogy készen legyen arra, amit a holnap hozhatott.

Egy óra múlva ismét telefonáltam a klinikára.

„Nincsen változás” Dr. Lukács válaszolta, „de ne adják fel a reményt. Hívjon egy óra múlva.”

A következő hívásomra a válasz biztatóbb volt. „Most már van remény. Kissé primitívnek fog hangzani, de a két férfi ápoló csipkedi a testét olyan erősen ahogy csak tudják, s most már végre reagált, nyilván érzi a fájdalmat, ami nagyon jó jel.”

Egy másik óra elteltével közölték, hogy a krízis elmúlt, Rodolfo fel fog épülni. A hír hallatára Éva hisztérikusan sírni kezdett, nagyon nehezen tudtam megnyugtatni.

Az idő nem akart telni. Az ablakhoz léptem, félrehúztam a vastag függönyt, lassan hajnalodott. Egy lélek sem járt az utcán, pedig az utcák hamarosan meg fognak telni emberekkel, akik elkezdenek egy újabb napot a „népi demokráciában”. Anyák viszik kisgyerekeiket a napközi otthonokba még mielőtt elérkeznének munkahelyükre; emberek felkészülnek a napi sorban állásra, kenyérért, húsért vagy ami egyáltalában kapható; mások egy kellemes estét terveznek valamilyen szórakozóhelyen, színházban vagy az operában. De néhánynak szembe

kell nézni a váratlannal. Rodolfo és mások elszórtan a főváros kórházaiban az életükért harcolnak. Rodolfo nekem nem csak a sógorom, hanem a legjobb barátom is volt. A szívem nagyon fájt érte, hogy min kellett keresztül mennie, hogy eljusson oda, hogy feladja az életét. Szerencsére úgy tűnt, hogy a teste erősebb volt mint a lelke, ami az egésznek véget akart vetni. Tudtam, hogy ennek a csatának nincs vége, mindnyájunknak szembe kell nézni azzal, amitől Rodolfo meg akart szabadulni. Mi mellette leszünk szeretettel, megértéssel, hogy segítsük a válságon, gondoltam. De aztán eszembe jutott, hogy valószínűleg én nem lehetek jelen. Elhessegettem ezeket a gondolatokat, amint a nap lassan felkelt, mintha misem történt volna...

Marco másnap reggel hat órakor megjelent, s azonnal elhagytuk a házat. Engem kitétek a kórháznál, Éva és Marco a követségre mentek, s megígérték, hogy hamarosan ők is jönnek a kórházba. De tudniok kellett, hogy mi van Rodolfonak a követhet címzett levelében, amit át kellett adniuk a követnek.

Dr. Lukács derűlátó mosollyal fogadott, Rodolfo ágyához vezetett, aki az oldalán feküdt. Arca vörös volt, haja átítatva izzadsággal, még kimerültebbnek tűnt, mint órákkal korábban, amikor élete egy hajszálon függött.

Egyedül maradtam Rodolfoval. Még mindig ájult volt, de az orvos szerint minden pillanatban magához térhetett. Kerestem egy széket, odahúztam az ágya mellé. Nappali világosságban ez a kórházterem még nyomasztóbb volt, mint előző este. Végig gondoltam a drámai eseményeket, amelyek feldúlták az életünket az utolsó huszonnégy órában. Rodolfo gyönyörűen berendezett lakásából hirtelen ezen a helyen találta magát, amelyik inkább valami menedékhelynek nézett ki mint kórháznak. Ő és Éva élhették kényelmes életüket, de soha nem tudták magukat elszakítani a nehéz helyzetben lévő magyar néptől. Néhány évvel ezelőtt, amikor internált személyeknek csomagot lehetett küldeni, Éva és Rodolfo ismeretlen embereknek küldtek élelmiszer csomagokat. Amikor én már fojtogatónak éreztem a rendszert, és valamit akartam tenni ellene, Rodolfo volt az, aki megteremtette kapcsolatunkat Ábrányin keresztül a Szabad Európához. Önzetlenül nagyon sokat tettek, és örültek velem együtt, amikor úgy tűnt, hogy csoportunk munkája nem volt hiábavaló.

Rodolfo lélegzete megnehezült, megkínzott testét próbálta megfordítani és erőlködni látszott, ahogy ki akarta nyitni a szemeit. Megfogtam a kezét és a fülébe suttoztam:

„Rodolfo, hallasz engem? Itt vagyok melletted, minden rendben lesz.” Valamit válaszolt, de nem tudtam kivenni az értelmét. „Én vagyok itt, Öcsi, itt vagyok veled.”

Megragadta a kezemet. A szemei még zárva voltak és felkiáltott megrémülve: „Öcsikém, Öcsikém!”

Nagyon nehezen tudtam megérteni. Úgy tűnt mintha egy gombóc lenne a torkában, ami megakadályozza, hogy beszéljen. Magához húzott, úgy hogy az arcunk összeért:

„Öcsi, Öcsi, te itt vagy? Hol vagy? Még szabadon vagy?”

„Igen itt vagyok, és minden tervem az, hogy szabad is maradok, ne aggódj.” Megpróbáltam lecsillapítani, de sikertelenül.

„Nem, nem, te nem lehetsz itt. Hol vagy, oh Istenem, hol vagyunk?”

„A kórházban vagyunk, az állapotod javul és nem sokára haza viszünk.”

„Nem, nem, te ezt nem érted, ez a vég, mi mindnyájan elértünk az utunk végére.”

A szavait most már jobban megértettem, mert ájulásából közben teljesen magához tért. A szomszédos ágyak olyan közel voltak, hogy attól tartottam, hogy meghallják amit mond. Gyengéden a kezemet a szájára szorítottam.

„Minden rendben van, győződj meg magad is, hogy itt vagyok.”

„Nem tudom elhinni, hogy itt vagy, nem lehetsz itt, már le kellett volna hogy tartóztassanak, de ha még nem történt meg, be fog következni. Maradj itt...ezek biztosan várnak a kapunál...ezek könyörtelenek... le fognak rád csapni...” Sírni kezdett, nem tudott tovább beszélni. Az arcán félelem volt, ahogy végül is folytatta:

„Öcsi, Öcsikém ezek nagyon erősek, állj át az ő oldalukra, az igazság az övék, minden az övék.”

Nem hittem a füleimnek, de a szavak kétségtelenül Rodolfo szájából jöttek. Rádöbrentem, hogy alapos agymosásnak vetették alá.

„Rodolfo, az istenért, mit is mondasz?”

„Én elértem az életem végére, de neked, neked változtatnod kell, át kell állnod. Siess, siess amíg nem késő.”

Felnéztem, Lukács doktor állt mellettem, kezében injekciós tűvel.

„Ez le fogja csillapítani” mondta, ahogy felemelte a nehéz takarót. „Alig van hely a testén, ahova az injekciós tűt beszúrhatom. Az éjszaka folyamán több mint húsz injekciót kapott. Nagy csata volt” mormogta elégedetten.

Ahogy az injekciónak hatása kezdett lenni, elhagytam a kórtermet. Találtam egy csendes sarkot a folyosón, leültem, s megpróbáltam elemezni a hallottakat, amíg vártam, hogy Éva és Marco visszajöjjenek a követségről.

A folyosó megélénkül. A betegek lassan ébredtek, papucsok csoszogtak, orvosok és az ápoló személyzet fehér köpenyeikben siettek előttem. Én csak egy szürkés fátyolon keresztül láttam őket, mert gondolataim másutt voltak, még mindig próbáltam megérteni a történeteket. Teljes meglepetés volt, ahogy Rodolfo arra unszolt, hogy álljak át. Úgy hangzott, mint egy propaganda füzet. Nyilvánvalóan valahogyan az agyába plántálták ezeket a gondolatokat; ez nem az a Rodolfo volt, akit én ismertem.

Amikor néha társaságban találkoztunk egy-egy marxista intellektuállal, élvezet volt hallgatni Rodolfot. Mindig megdöntötte a marxista tanokat hűvösen és ésszerűen, idézte Marxot és Lenint, rámutatott az elmélet és a gyakorlat közötti szakadékra. Rodolfo munkás családból származott, semmilyen érdeke nem volt a kapitalizmust védeni, még szimpatizált is a jóléti állam gondolatával. De határozottan és minden fenntartás nélkül elítélte a marxizmus igazságtalanságait és kegyetlenségeit. Világosan látta a magyar fejleményeket, ahol egy kis létszámú új osztály született, akik megszedültek hirtelen szerzett gazdaságuktól és hatalmuktól. Ez a rendszer összehasonlíthatatlanul rosszabb volt mint az 1930-as évek rendszere, amit az apja, mint munkás, erősen ellenzett.

Éva és Marco feltűntek a bejáratnál, odasiettem hozzájuk, s gyorsan elmondtam furcsa beszélgetésemet Rodolfoval. Nem voltak túlságosan meglepve, ők már nyilván többet tudtak. Éva kezében volt egy levél:

„Gyorsan lefordítom neked olaszról, sok mindent meg fogsz érteni. Ezután majd Marco visszaviszi a követségre s át fogja adni a követnek.”

A két oldalas levélből sok minden kiderült, de ugyanakkor sok kérdésre nem adott választ. Annyi bizonyos volt, hogy az ÁVH ismerte a kapcsolatunkat a Szabad Európa Rádióval és tudták mindnyájunk nevét, ezért a letartóztatásunk minden pillanatban bekövetkezhetett. Rodolfo öngyilkossága megzavarta az ÁVH terveit. Miután csak egy néhány héttel korábban a Nagy kormány bejelentette az új 'törvényességet', az ÁVH-nak kényelmesebb lett volna Rodolfo halála, mint esetleges tanúvallomása, ami csak megerősítené, hogy az ÁVH továbbra is illegális módszereket használ, különösen egy akkreditált külföldi diplomatával szemben.

Rodolfo úgy tűnt mintha békésen aludna. Elmagyaráztam nekik a teóriámat, s azt javasoltam, hogy amíg ők elviszik a levelet a követségre, én Rodolfo mellett maradok s megpróbálom elintézni, hogy még aznap haza viuessük, hogy így kikerüljön az ÁVH hatásköréből. Ahogy Évák elmentek, felhívtam Marco lakását s őt kértem a telefonhoz, nagyon jól tudva, hogy nincsen otthon. A feleségénél üzenetet hagytam Marco számára: végre jó hírem van, Rodolfo túlélte a válságot, de azt is megtudtuk, hogy mi történt vele, s akiknek érdeke lenne Rodolfo halála, nagyon kellemetlenül érezhetik magukat mert az egész ügy nemzetközi botrányná fejlődhet. Marco felesége talán azt hitte, hogy elvesztettem az eszemet, vagy talán megértette, hogy én közvetve az ÁVH-hoz intéztem a szavaimat.

Sok időm nem volt arra, hogy terveimet alaposan átgondoljam, de azt reméltem, hogy az ÁVH el akar kerülni egy nemzetközi botrányt, amely teljesen aláásná a Nagy kormány új 'törvényességi' politikáját, amit bizonyos esetekben már gyakoroltak is. Ha így van, akkor nem tudják felhasználni a Rodolfótól törvénytelenül szerzett vallomást, ahol neveinket kiadta; azt reméltem, hogy ez okból nem fognak hozzánk nyúlni, és nem tehetnek egyebet, minthogy tétlenül nézzék, hogy egy nagyszerű fogás, mint Rodolfo, akik nekik dolgozott volna, kicsússzon a kezükből.

Beszéltem Lukács doktorral, s diszkrétan átnyújtottam neki 10,000 forintot, s külön két ezret az ápolóknak. Nagyon nehezen tudta elhinni, hogy ez a jelentős összeg az övé volt.

„Ez majdnem annyi mint amennyit én egy egész évben keresek” mondta amint boldogan betette a pénzt az orvosi táskájába.

„Dr. Lukács” suttogtam „úgy tűnik, hogy még mindig nagy a valószínűsége annak, hogy az élete veszélyben van, egy pillanatra sem hagyhatják egyedül.”

„Én végre készülök haza menni, de mielőtt megyek, beszélni fogok a kollégámmal, aki egész nap itt lesz, és biztosíthatom róla, hogy számíthatnak rá. Itt van a telefonszámom, hívjon ha szükséges.”

Kilenc óra lehetett, Bende professzor tűnt fel a folyosó végén, körülvéve orvostanhallgatókkal, ahogy betegeit ment megvizsgálni. Mondtam neki, hogy Rodolfot azonnal haza szeretném vinni, mert ott biztonságban lesz.

„Erről szó sem lehet, még gondos orvosi felügyeletre van szüksége.”

„Orvos lesz mellette állandóan” mondtam.

„Maga nagyon meggyőző, hadd vizsgáljam meg, aztán majd meglátjuk.”

Éva visszaérkezett, Béla volt vele. Elmondtam a terveimet és beszélgetésemet Marco feleségével.

„Te nagyon naiv vagy” válaszolta Béla, „ezeknek nincsenek gátlásaik, ezeket nem érdekli a nemzetközi törvény, ezek nem félnek semmiféle botránytól. Ha ebből mégis botrány lenne, az legfeljebb egy kétnapos szenzáció lenne, aztán minden elfelejtődne. Remélem, hogy rosszul látom a dolgokat, s neked van igazad, de a legnagyobb hiba az, hogy ha hamis illúziókba

ringatjuk magunkat. Szerintem a legfontosabb az, hogy Éva és Rodolfo azonnal hagyják el az országot, s utána majd mi szembenézünk a helyzettel.”

„Örültem, hogy Béla, akinek két kisfia volt, ilyen bátor és reális volt. Bementünk a kórterembe, 11 óra lehetett, amikor Rodolfo ébredezni kezdett. Amikor szemeit kinyitotta, arckifejezése tele volt félelemmel. Körülnézett, mintha meg akart volna győződni arról, hogy egyedül vagyunk és ezt suttogta: „Ti tényleg itt vagytok?”

Szavai még nem voltak tiszták annak ellenére, hogy teljesen ébren volt. Kihasználtuk ezt a pillanatot, hogy próbáljuk meggyőzni arról, hogy velünk semmi sem fog történni, az ÁVH nem engedhet meg magának egy nemzetközi botrányt, amikor a politikusok egyébről sem szavalnak csak a ‘szocialista törvényességről’.

„Ti nem ismeritek őket, fogalmatok sincsen ördögi módszereikről.” Most már nem javasolta, hogy álljak át, nyilvánvaló volt, hogy végre világosan kezdett gondolkodni, amióta megmérgezte magát. Körülnézett, rémült arccal állapította meg, hogy a szomszédos ágyak milyen közel voltak.

„Legyetek nagyon óvatosak. Ezek mindenütt jelen vannak, úgy jártak be a lakásunkba, mintha az övék lett volna. Mindent tudnak és mindenkiről.”

Hozzáhajoltam és a fülébe súgtam: „Ne beszéljünk itt most erről, majd beszélgetünk ha haza érkezünk.”

Fogalmam sem volt arról, hogy kik fekszenek a szomszédos ágyakban, s az is eszembe jutott, hogy talán úgy kellene viselkednünk, mintha semmiről sem tudnánk. Ez ugyan ellentmondott volna korábbi tervemnek, amely szerint a Marco feleségével folytatott telefonbeszélgetésünkben, amit az ÁVH biztosan lehallgatott, azt az álláspontot képviseltem, hogy mindenről tudunk. De teljesen magamra voltam hagyva, nem volt kitől tanácsot kérni, nem tudtam, hogy melyik álláspont helyes.

Nagyon nehéz volt Rodolfot lecsillapítani. Hajtogatta, hogy mihelyt Béla és én kilépünk a kórház ajtaján, le fognak bennünket tartóztatni.

„Ezek figyelik minden lépéseket, mint ahogy engem követtek már hosszú ideje, anélkül, hogy valamit is észrevettem volna.”

Végül is a nővérem és én meggyőztük Bende professzort, hogy Rodolfot hazaengedje. Évának alá kellett írnia egy nyilatkozatot, amely szerint a kórház semmi felelősség nem terheli a korai elbocsátás esetleges következményeire. A professzor ragaszkodott hozzá, hogy Rodolfot mentőautón szállítsák. Mielőtt elindultunk, ismét megjelent a folyosón a nagyfülű férfi egy szőke, jóval fiatalabb ember társaságában. Semmi kétségünk nem volt, hogy az ÁVH emberei voltak.

Öt óra körül megérkezett a betegszállító autó. Rodolfo aludt, mivel újabb csillapítót kapott. Ráhelyezték egy hordágyra, Béla és Éva vele utaztak. Dr. Lukács, akinek korábban telefonáltam, szintén megjelent s javasolta, hogy ő is a mentőkocsiban fog utazni velük. A mentőkocsi előtt utazott Marco diplomáciai rendszámú autójában, én pedig a mentőautó mögött egy taxiban követtem őket. Ennek az volt a célja, hogy ha az úton valami történne, akkor egyikünknek talán több esélye lett volna értesíteni a követet.

Egy eseménytelen 20 perc után megérkeztünk Rodolfoék villájához, a Halmi utcába. Ez egy keskeny, rövid utca volt, hasonló villákkal az egyik oldalon, a másik oldalon a Tétényi úti kórház volt, amelynek nagy, elkerített udvara a Halmi utcára nézett. Ilyen kora tavasszal a betegek még nem ültek kint a szabadban, de egy kertész lassan gereblyélte a lehullott

faleveleket egyik helyről a másikra. Amikor a mentőkocsi megállt, odasétált a kerítéshez, mint más kíváncsi ember is tette volna. Kopott munkás ruhában volt, fején a sapka a homlokába volt húzva.

Rodolfo végre magához tért, a saját otthonában volt. Körülnézett, szemei most már tiszták voltak, nyilvánvalóan elmúlt a sok gyógyszer hatása; hirtelen sírni kezdett. Bélával megpróbáltuk lecsillapítani, de nem sok sikerrel. Mély depresszió vett erőt rajta, úgy érezte, hogy nincs kiút. Meggyőztük Évát, hogy feküdjön le, teljesen ki volt merülve. Én fent voltam már több mint 24 órája, de még csak fáradt sem voltam. Béla az egyik kényelmes fotelben elaludt, egyedül maradtam Rodolfóval. A hátán feküdt, félelmet tükröző szemei mereven a mennyezetre voltak szegezve. Aztán lassan felém fordult és nagyon szomorúan így szólt:

„Mindnyájatok életét tönkre tettem és ebből nincs menekvés. Én nem tudok ezzel a súlyos teherrel élni.”

„Elsősorban értsd meg, hogy amit esetleg tőled hallottak, az nem volt új számukra. Ahogy mondtad, ezek úgy járhattak be a lakásokba, ahogyan akartak, és mindent elolvashattak. „

Amikor visszatértünk a kórházból Éva azonnal elbocsájtotta a házvezetőnőt. Tudtuk, hogy a szerencsétlen teremést az ÁVH megfélemlíthette.

„Ez mind lehetséges” válaszolta Rodolfo „és ismét idejőhetnek és benneteket letartóztathatnak.” Aztán hirtelen felugrott, hisztérikusan megragadta a karomat, miközben suttogetta: „Gyere, vizsgáljuk meg az ajtókat és ablakokat, hogy megakadályozzuk hogy belépjenek.”

Az ablakhoz húzott, kint sötétség volt és egy lelket sem lehetett látni.

„Ezek most is itt vannak, ezek mindenütt jelen vannak, ezek mindent tudnak. Én mindent elmondtam nekik, de hogy hol és mikor, azt nem tudom.”

Dr. Lukács még mindig jelen volt, s amikor látta, hogy Rodolfo milyen idegállapotban volt, gyorsan adott neki egy injekciót. Ismét egyedül voltam vele, ahogy elaludt. Megkínzott teste mozdulatlan volt, de attól tartottam, hogy lelkében egy érzékeny húr elpattant, s talán soha nem fog kigyógyulni.

* * *

Másnap reggel Lukács doktor ismét megvizsgálta Rodolfot, és megállapította, hogy állapota erősen javul. Közölte, hogy az ő jelenlétére a továbbiakban nincsen szükség és elbúcsúztunk egymástól. Rodolfo ereje valóban gyarapodott, óráról órára jobbra fordult az állapota. Én ismét elgondoltam neki az én teóriámat, amely szerint az ÁVH nem fog hozzánk nyúlni a jelenlegi politikai légkörben, fegyelmezik majd magukat, hogy elkerüljenek egy nemzetközi botrányt. Ez az elméletem, amit azért találtam ki hogy Rodolfot megnyugtassam, elég logikusnak kezdett tűnni, s magam is kezdtem hinni benne.

Ahogy Rodolfo beszédesebb lett, a történetek megvilágosodtak. Margo öngyilkossága arra utalt, hogy Zoltánnal valami történhetett, ha még egyáltalán életben volt. De Rodolfo mindenképpen hitt Zoltánban és nem tartotta semmiért sem felelősnek, annál is inkább, mert Zoltán nem tudta, hogy a borítékokban amiket feladott Ábrányinak, kik és mit írtak.

„A második találkozásom Kováccsal” folytatta „amikor elfogadtam azt az italt, volt a fordulópont. Nem tudom mi volt benne, de teljesen elvette az akaraterőmet. Amikor később hallottam a hangomat a lemezzel, ahol feltártam a neveiteket, úgy tűnt mintha egy előre elkészített szöveget olvasnék. Ez után rendszeresen találkoztam Kováccsal, és amikor én csak nem akartam kötélni állni, folyton arra emlékeztetett, hogy embereket már kivégeztek sokkal jelentéktelenebb bűncselekményekért, mint amiket ti követtetek el. Fenyegetődzött, de

ugyanakkor meg is akart győzni. Voltak olyan találkozásaink, amikor semmi másról, csak ideológiáról beszéltünk. A fickó egy szűklátókörű fanatikus, ez a legveszélyesebb fajta. A visszatérő refrén mindig a szocializmus elkerülhetetlen világ-győzelme volt. 'Ha csatlakozik hozzánk, maga az élcsoporthoz fog tartozni és soha nem fogja ezt megbánni' ismételte számtalanszor.

A különböző tervei, amelyek szerint vagy politikai menedékjogot kérek a Népköztársaságtól, vagy úgy teszek mintha misem történt volna és küldjük tovább Ábrányinak az ő általuk elkészített jelentéseket, néha már kísértésbe hoztak, amikor a választás ezek között, vagy a ti kivégzéseik között volt. Voltak pillanatok, amikor haboztam. Megpróbáltam megmagyarázni magamnak, hogy ha elfogadom a javaslatukat, a nyugat nem fog összeomlani, de a ti életetek megmentheti. De aztán rájöttem, hogy én nem tudok élni egy ilyen döntéssel. Marcangolt ez a probléma és csak egyfajta lehetőség mutatkozott elfogadhatónak. Véget kell vetnem ennek a lidércnyomásnak. Úgy éreztem, hogy elvesztem az eszemet, teljesen kimerültem nem csak fizikailag, hanem szellemileg is. Nem tudtam aludni, és amikor végre sikerült elaludnom, azt reméltem, hogy a reggel nem fog bekövetkezni. De jött rendületlenül."

„Egyik reggel az irodámban, amint kihúztam az egyik fiókot, észrevettem egy doboz altatót, amit valamikor régebben ott hagytam. Ez a kis doboz tűnt a megoldásnak. Én aludni akartam, csak aludni. Reménykedtem egy álomtalan alvásban, ami örökké fog tartani, hogy soha ne kelljen szembenéznem a valósággal. Bevitettem a dobozt a fürdőszobába, a tartalmát beleöntöttem egy pohárba és megtöltöttem vízzel. Ahogy a buborékok kezdtek felszállni a pohárban, úgy éreztem, hogy én egyike vagyok azoknak és súlytalanul, gondtalanul lebegek velük. Elégedett voltam, amikor végre kiürítettem a poharat. Visszamentem az íróasztalomhoz, megírtam a leveleimet Évának és a követnek, de semmi sem történt. Teljesen éber voltam. Arra a megállapításra jutottam, hogy nem lehet könnyen itthagyni ezt az életet, az altató régi és már hatástalan lehetett. Bezártam az íróasztalomat, elindultam haza, és egy újabb elkerülhetetlen találkozás Kováccsal várt rám később."

„Ahogy elértem a körforgalmat a Keleti Pályaudvar előtt, hirtelen érzéketlenné váltam, és nem tudtam az autó fölött uralkodni. A forgalom nagyon lassú volt, majdnem megállt, amikor elütöttem egy biciklistát. Láttam, ahogy emberek szaladtak felém. Kitántorogtam a kocsiból: „Kérem bocsássanak meg, de én kábítószert vettem be.”

Rodolfo abbahagyta a történetet, megtörölte izzadó homlokát: „Nem furcsa, hogy most milyen jól emlékszem a történetekre? De ezen kívül semmire sem emlékszem. Mi történt azután, hogy kerültem a kórházba? A legközelebbi, amire emlékezem a te jelenléd volt a kórházban és akkor is, de még most is valószínűtlennek tűnik, hogy még szabadon vagy.”

„Remélem, hogy megbocsátasz amiért ilyen gyáva voltam és öngyilkossággal akartam szabadulni a problémától, de nem tudtam rávenni magamat, hogy árulást kövessek el.”

„Ebben nagyon tévedsz” válaszoltam. „Az öngyilkosság, minden hiedelem ellenére, nem gyávaság. Ha gyáva lettél volna, akkor átálltál volna. Az én véleményem szerint csak nagyon bátor emberek képesek eldobni az életüket, én biztosan nem lennék elég bátor hozzá. Ami pedig a felelősséget illeti, az én rám hárul. Emlékeztetlek, hogy én akartam egy földalatti újságot kiadni. Te azt tanácsoltad, hogy ne tegyem, éljem az életemet úgy mint más fiatal. Mindennek ellenére, én voltam az, aki nem bírta tovább nézni népünk szenvedését a kommunista elnyomás következtében. A Nyugat nem sokat tett, csak szílamokat hangoztatott Kelet-Európa felszabadításáról, de valójában meg volt elégedve a status quo fenntartásával. Én fuldokoltam és helyesen vagy nem helyesen, úgy éreztem, hogy valamit tenni kell, hogy a lelket tartsuk az emberekben. Lehet, hogy semmi egyebet nem tettem, mint egy illúziót

terjesztettem, a történelem lesz a bíránk, de akkor is úgy éreztem és most is, hogy cselekednünk kellett. És akkor, a te közbenjárásodra, megteremtettük kapcsolatunkat Ábrányin keresztül a Szabad Európa Rádióval, és gyakran tapasztaltam, hogy ennek eredményeként az emberek önbizalma erősödött és nem érezték, hogy el vagyunk hagyatva. Ez megérte a kockázatot, én készen vagyok szembenézni a következményekkel, és ezért se te se mások nem okolhatók.”

Rodolfo kimerülten, de valahogy mintha kevésbé letörten, hátradőlt a díványon. Úgy éreztem, hogy ez a kellő pillanat meggyőzni arról, hogy azonnal el kell hagyniok Magyarországot:

„Én beszéltem tegnap este Marcoval, itt volt amíg aludtál és helyeselte, hogy azonnal utazzatok el. Ha a követ beleegyezik, akkor megteszi a lépéseket, hogy a magyar külügy-minisztérium kiadja az eltávozásotokhoz szükséges papírokat.”

„De mi lesz veletek?”

„Nektek azonnal el kell hagynotok Magyarországot, már csak azért is, hogy ne találkozhass többé Kováccsal. Így bizonytalanságban lesznek, nem fogják tudni, hogy az ügyet nyilvánosság elé viszed-e vagy hallgatni fogsz. Ez a bizonytalanság megakadályozhatja letartóztatásunkat” válaszoltam.

„Talán, talán.”

„Béla és én majd úgy viselkedünk, mintha nem tudnánk a Kováccsal való ügyedről és természetesen abbahagyjuk munkánkat. A többieknek megmondom, hogy ideiglenesen elhagytátok Magyarországot, s fel kell függesztenünk tevékenységünket.”

„Ez talán helyes, mert az a nagyfülű bandita százszor a lelkemre kötötte, hogy senki nem tudhat találkozásainkról.”

Tudtam, hogy kire céloz Rodolfo, de nem mondtam meg neki, hogy a kórházban több ízben láttam ezt az alakot, aki úgy kerülgetett bennünket, mint egy ragadozó. A terveimben ellentmondás volt, mert ha úgy teszünk, mintha semmi részletről nem tudnánk, akkor mivel magyarázhatók az én telefonbeszélgetéseim Marco feleségével, amiket azokban a kritikus órákban én közvetve az ÁVH-nak szántam.

Éva lépett be Balatoni Bélával, aki diszkréten intett, hogy beszélni akar velem. Átmentünk egy másik szobába, Béla félrehúzta kissé a függönyt.

„Én reggel óta figyelem azt a kertészt a szemben lévő kertben. A leveleket gereblyézi mindig ugyanazon a helyen, biztos vagyok benne, hogy a házat figyeli.” Ez volt az az ember, aki már akkor is ott volt, amikor Rodolfot hazahoztuk a kórházból.

„Remélem Rodolfo nem fogja észrevenni, nagyon ártana neki a jelenlegi állapotában, már csak azért is mert úgy tűnik, hogy ma már egy kicsit jobban van.”

Koradélután megjelent Marco, s értesítette Rodolfot és Évát, hogy az eltávozásukhoz szükséges papírokat megkapta.

„Ugyanakkor bejelentettük a külügyminisztériumnak azt is, hogy az első és másod titkár is utaznak. A követ ragaszkodott hozzá, hogy veletek menjenek. A követ idejön este 7 órakor, hogy beszélhessen veled és a tervek szerint Éva és te és a másik két diplomata holnap délelőtt 10 órakor fogtok elindulni.”

Éva készített egy jó erős eszpresszót, Rodolfo, Balatoni és én körülültük az asztalt, ahogy szoktuk. De most a légkör feszült volt, annak ellenére, hogy minden normálisnak tűnt, a társalgás akaratlanul is mindig visszatért az eseményekhez.

„Nagyon helyes, hogy másik két diplomatával utaztok, így kisebb a valószínűsége annak, hogy az ÁVH valamit is tegyen veletek, mondta Béla. Mi Öcsivel itt maradunk ma éjszakára, s felváltva fogunk őrizkedni.”

„El sem tudom képzelni, hogy ti ketten honnan szereztétek a bátorságotokat. Csak csodálni tudlak benneteket.”

„Mi tudtuk, hogy amit csinálunk az veszélyes” válaszolta Béla. „Én nem tagadom, hogy bizonyos mértékig le vagyok sújtva, de felnőttem vagyunk. Ha a legrosszabb következik be, tőlem nem sokat fognak hallani.”

A követ pontosan 7 órakor megjött. Több mint egy óráig tanácskozott Rodolfoval a könyvtárszobában. Miután elment, egy néhány perc múlva megszólalt a telefon.

„Beszélhetnék dr. Petrocellivel?” kérdezte valaki.

„Ki beszél?” válaszolta Éva.

„Kovács beszél” volt a rövid válasz. Éva Rodolfohoz fordult. „Kovács akar beszélni veled.”

„Pronto” mondta Rodolfo.

„Itt Kovács beszél, hogy érzi magát?”

„Jól vagyok.”

„Tud bárki is a dologról?”

„Nem, senki” mondta Rodolfo nyugodtan hangon.

„Akkor kellemes utat kívánok.”

Rodolfo arca sápadt volt. Nyugtalanára tette Kovács hangját ismét hallani, de nem volt meglepve, hogy Kovács pontosan tudott az útitervekről.

„Nem tudom, hogy Kovács gúnyolódott-e amikor kellemes utat kívánt, vagy csak udvarias volt. De ezt sohasem fogjuk megtudni.”

„Láthatod” mondtam „nyugtalanítja őket, hogy illegális tevékenységük kiderülhet. Biztos vagyok benne, hogy azt akarják, hogy hallgass és cserébe nem fognak hozzánk nyúlni. De ha esetleg Olaszországban, vagy bárhol máshol megközelítenek és zsarolni kívánnak ecsetelve a mi sorsunkat, ígérd meg nekem, hogy ellent fogsz állni. Mi majd csak valahogy megoldjuk a saját problémánkat.”

Rodolfo bólintott. „Nekem van egy nagyon fontos feladatom még számodra, ha van bátorságod hozzá. Évekkel ezelőtt, amikor az egyházat megállás nélkül támadták, B. atya a Piarista Rendből, megkért, hogy rejtsek el nagyon fontos iratokat, egyházi kegyzsereket, nagyrészüket színezetűből. Az értékük felbecsülhetetlen. Egy hatalmas bőröndben vannak az irodám egyik szekrényében. Beszélj Marcoval, mielőtt ki akarod hozni, de mindenek előtt menj el a Szentkirályi utcában lévő volt piarista gimnázium épületébe, ahol megtalálhatod B. atyát, magyarázd meg, hogy többé nem tudom az értékeket rejtegetni, s beszélj meg vele, hogyan és mikor akarja azokat visszakapni. Marco ugyan vállalkozott erre a feladatra, de meg szeretném kímélni a követséget egy esetleges újabb botránytól, nem beszélve arról, hogy neked több gyakorlatod van bizalmas tervek kivitelezésében, mint Marconak. Ha valamilyen okból nem vagy képes ezt magad elintézni, magyarázd meg Marconak, s majd valahogy ő megoldja.

„Ne aggódj” s hozzátettem tréfásan „rá szorulok egy kis segítségre odafentről, és ha ezt kivitelezem, talán meg is kapom.”

Másnap reggel Éva, Rodolfo és a két másik olasz diplomata elindultak. Az egyik diplomata vezette a kocsit. Ahogy az autó lassan eltávolodott, hárman álltak ott mozdulatlanul. Béla, én és a kertész a kerítés mellett, aki a leveleket ugyanazon a ponton gereblyélte már a harmadik napja...

TIZENNYOLCADIK FEJEZET ÉN ÉS AZ ÁRNYÉKOM

„Azt hiszem, hogy egy új fejezet kezdődött az életünkben”, mondta Béla, ahogy bezártuk a házat és készültünk elindulni. „Az az érzésem” folytatta, „hogy Éva és Rodolfo minden incidens nélkül fogják átlépni a határt; és most már valahogy én is kezdek hinni abban, hogy nem fognak bennünket bántani, legalábbis nem azonnal. Nincsen jogosan használható bizonyítékuk ellenünk. De ha így is van, állandó megfigyelés alatt leszünk, hogy valamit találhassanak ellenünk. Nekem nincsenek illúzióim, ezek soha sem adják fel. Egy olyan rendszerben, ahol inkább száz ártatlan embert ítélnék el, csak azért, nehogy esetleg egy bűnös átcsússzon a hálójukon, mi legfeljebb időt nyerhetünk. Szerencsére úgy tűnik, hogy a ‘szocialista törvényességet’ komolyan veszik. Természetesen ez minden pillanatban megváltozhat. Nem érdekes, hogy két ilyen jelentéktelen személynek, mint mi vagyunk, a sorsa attól függ, hogy Moszkvában, hogyan dől el a hatalomért való harc? Amíg Malenkov a miniszterelnök, addig Nagy Imre helyzete is szilárd és talán mi sem vagyunk veszélyben. De ki tudja mit hoz a holnap?”

„Ha bekövetkezik a legrosszabb” válaszoltam „én elhatároztam, hogy semmit nem vallok be. Én természetesen nem vagyok hős, s ha kínoznak vagy megítatnak azzal a konyakkal, amit Rodolfo kapott, még azt is bevallom, amit nem követtem el. De ha igaz, hogy a foglyokhoz hozzányúlni szigorúan tilos, akkor én kitarok. Feltételezem, hogy ez a te álláspontod is. És amit te elrejtettél a számomra, az a mi titkunk, arról senki sem tud...”

„Én egy más problémát is látok” mondta Béla. „Tegyük fel, hogy letartóztatnak bennünket, és egyikünk sem vall be semmit, mert lelkileg fel vagyunk készülve. De mi történik a többiekkel? Hogyan fog Taszi, Tamás vagy Edit viselkedni súlyos nyomás alatt?”

Nem mondhatjuk meg nekik, hogy mi történt Rodolfoval, részben azért, mert úgy kell tennünk mintha mi sem tudnánk, de részben azért is, mert - sajnálom, hogy ilyet kell feltételeznem - nem tudhatjuk, hogy már nem szervezték-e be őket az ÁVH-val való együttműködésre. Külön aggodom Tamásért, akit már korábban belekényszerítettek, hogy másokat figyeljen az ÁVH számára. Most még az is kiderülhet, hogy Rodolfo tudott Tamás megbízatásáról és, hogy a helyzet még súlyosabb legyen, arról, hogy Tamás kettős ügynök volt és a Szabad Európa Rádióknak is dolgozott. Ha ez kitudódik, biztos vagyok benne, hogy teljes erővel fognak nekiesni Tamásnak. Ennek ellenére azt ajánlom, hogy beszélj Edittel, Taszival és Tamással Rodolfoék elutazásáról és találj valami kifogást a további tevékenységük felfüggesztésével kapcsolatban.”

„Tamás ugyan tudja, hogy valami rendkívüli történt, mert egy órával ezelőtt bejött és beszélt Évával. Nagyon fontos, hogy a többiek is, akik nem tudják a részleteket, függesszék fel hírszerző tevékenységüket. Biztos vagyok benne, hogy mindnyájukat figyelik, mint ahogy bennünket is figyelnek ebben a pillanatban is.”

Elérkeztünk a villamos megállóhoz a Tétényi út sarkán. „Ha feltűnés nélkül hátrafordulsz”, mondtam „láthatod a kertészt a szomszédos telekről, most már utcai ruhába öltözve, ahogy követ bennünket. Nem tudom, hogyan fog tudni jelentést adni mindkettőnkéről, mert én felszállok a buszra.”

Kezet ráztunk, én elsétáltam az autóbusz megállóhoz, Béla pedig elment a villamossal. Senki nem követett, úgy látszik Béla nyomába szegődött.

Miután hazaérkeztem, felhívtam Miát. Biztos voltam benne, hogy a telefonomat lehallgatják, ismét elhatároztam, hogy megpróbálom az ÁVH-t megtéveszteni.

„El sem tudom képzelni Rodolfo öngyilkosságának az okát” mondtam.

„Nem beszéltél vele?”

„Mi nagyon keveset beszéltünk a történekről, olyan borzasztó lelkiállapotban volt, hogy nem akartam jobban feldúlni. Éva is azt mondta, hogy nem fogja faggatni, talán egy idő után önszántából fog beszélni és megtudjuk, hogy igazán mi is történt vele.”

„Évit különösen sajnálom, nehéz idők előtt állhat. Akarod, hogy eljöjjenek?”

„Természetesen, de sietned kell, ha ébren akarsz találni. Három napja nem voltam ágyban, teljesen ki vagyok merülve.”

„Mindjárt ott leszek.”

Nos, mondtam magamnak, most hallottak egy újabb történetet, amely szerint semmit nem tudok arról, ami Rodolfoval történt. Ha ezt a beszélgetést összehasonlítják azzal, amit Marco feleségével folytattam, akkor azt hiszem, hogy sikeresen megzavartam őket. Hogyan fogják mindezt kiértékelni, azt természetesen nem tudhatom.

Beléptem a fürdőszobába, s elkezdtem a vizet folytatni a kádba. Ebben a pillanatban semmi nem volt kíváncsiabb, mint egy forró fürdő és egy hosszú alvás. Miának kulcsa volt a lakáshoz, s mire megérkezett, én már ágyban voltam. Mellém ült, s rádöbbsentem, hogy Mia volt az egyetlen személy az életemben, miután Éva és Rodolfo eltávoztak. Borzongva gondoltam a bizonytalan sorsunkra, aminek következtében talán nekünk is meg kell válnunk egymástól örökre.

Másnap reggel bementem az irodámba, miután három napig ‘betegszabadságon’ voltam. Dél előtt 10 óra lehetett, amikor bejött Zsóka a titkárnőm s közölte, hogy „egy elvtárs van itt az Államvédelmi Hatóságtól.”

Eddig tartott a teóriám! Ez gyorsabban következett be, mint ahogy gondoltam, de próbáltam megőrizni nyugalmamat a titkárnőm előtt.

„Kérem vezesse be.”

Egy középmagas, vöröses hajú fiatal ember lépett be. Előhúzta a zsebéből igazolványát, egy pillanatra kinyitotta, ahogy ez szokásos volt, mert senki sem mert kételkedni egy ÁVH tiszt személyazonosságában. Nagyon meglepődött, amikor az igazolványa után nyúltam, közben intettem neki, hogy üljön le, aztán megvizsgáltam az igazolványát. A neve Mester Károly volt, az Államvédelmi Hatóságnál hadnagy volt. A fényképe alatt: „Fegyver viselésre jogosult.” Egy kimért mozdulattal visszaadtam az igazolványát, s megkérdeztem, hogy miben lehetek szolgálatára.

„Szeretném látni az összes női alkalmazott és szövetkezeti tag iratait.”

„Nekünk nagyon kevés alkalmazottunk van, majdnem mindenki szövetkezeti tag.”

Kiszóltam a hangosbeszélőn a titkárnőmnek, aki rövidesen behozta az iratokat, s letette egy kis kerek asztalra, ami mellett ült Mester hadnagy elvtárs. A dossziék nem tartalmaztak sokat, mert mi a szövetkezetben nem kívántunk senkitől részletes életrajzot, szemben az állami vállalatoknál, ahol minden alkalmazott életrajza részletes volt, elkezdve a születésétől, ami a legfontosabb volt. Ebből állapították meg valakinek az „osztály helyzetét”, a szülők foglalkozása döntő fontosságú volt. Akiknek a múltját nem lehetett könnyen leellenőrizni, azok sokszor szépítették a benyújtott életrajzon. Nekem mint a szövetkezet elnökének

részletesebb életrajzot kellett benyújtanom a KISZÖV-nek, amelyben apámat kőfaragónak neveztem, nem pedig bányavállalkozónak, ami a valóságban volt. Ez nem volt túl kockázatos, mert szülővárosom, Beregszász, akkor már Ukrajnához tartozott. Annak ellenére, hogy Magyarország szovjet domináció alatt volt, a határok hermetikusan le voltak zárva, s még egy születési bizonyítványt is csak a legnagyobb nehézségek árán lehetett beszerezni a határon túlról.

Amíg Mester elvtárs úgy tett mintha az iratokat tanulmányozná, én is úgy tettem, mintha el lettem volna merülve az íróasztalomon lévő iratok tanulmányozásában. Közben mindketten egymást figyeltük. Én tudtam, hogy az ÁVH-t nem érdekli a női dolgozók listája, nyilván ideküldték, hogy megfigyeljen engem a munkahelyemen. Egy idő után Mester elvtárs megköszönte a segítségemet és eltávozott.

Amikor 5 órakor elmentem az irodámból, nem haza mentem, hanem a Hősök tere közelében lévő eszpresszóba, ahol Edit és a Szépművészeti Múzeum-beli kollégái szoktak tanyázni. Amikor megláttak, meghívtak az asztalukhoz, s Edittel halkan közöltem, hogy beszélni szeretnék vele.

„Vasárnap a szüleimnél fogok ebédelni, biztos vagyok benne, hogy szívesen látnak. Találkozzunk ott” mondta.

Próbáltam óvatosan figyelni, hogy nem követnek-e, de az elkövetkező néhány napban semmi gyanús nem történt. De a Kiszöv-vel, felsőbb hatóságunkkal, az addig sem túl barátságos kapcsolat hirtelen rosszra fordult. Utasítottak, hogy vegyünk fel két teljesen ismeretlen személyt, akik nem voltak kisiparosok, de nekem gyanúsak voltak, s nem álltam kötélnek. Később megtudtuk, hogy mindketten elbocsájtott ÁVH-s tisztek voltak, akiknek a múltja nem volt teljesen makulátlan, így az ÁVH számára nem voltak megfelelők, de arra, hogy beépített spiclik legyenek nagyon is megfeleltek.

Néhány nappal ezután nagyszabású vizsgálatot indítottak a szövetkezet ellen. Nem a szokásos szövetkezetekkel foglalkozó hatóság végezte, hanem a hírhedt és rettegett Állami Ellenőrző Bizottság, amelynek nem is volt hatásköre a szövetkezetek fölött. A bizottság feladata volt éber szemekkel felügyelni az állami vállalatok fölött, ahol lopás és csalás nagyon gyakori volt. Amikor egy ilyen nagyszámú bizottság, amely mérnökökből, könyvelési szakértőkből és egyéb szakemberekből állt, megjelent váratlanul, mindenkit rettegésbe ejtettek. Időnként látványos pereket eredményeztek, ahol embereket hosszú börtönbüntetésre ítélték ‘közgazdasági bűncselekmények’ címen, s nem volt ritka a halálos ítélet sem. Ezek még soha nem vizsgáltak felül szövetkezetet, nyilván az ÁVH szabadította rám őket abban a reményben, hogy olyan szabálytalanságokat találnak, amiért letartóztathatnak.

A bizottság három hétig volt jelen az irodáinkban és telepeinken, megvizsgálták a pénzügyeinket, az anyagbeszerzést és minden ágát a munkánknak, de semmiféle szabálytalanságot nem tudtak megállapítani. Én nem voltam különösen meglepve, mert volt egy néhány olyan tökéletesen megbízható munkatársam, akik semmiféle szabálytalanságot, vagy korrupciót, ami nagyon sok helyen el volt harapódzva, nem tűrtek el. Ha a főkönyvelő Komáromi Sándor nem lett volna barátom, akkor okom lehetett volna gyanúra, hogy a bizottság tagjai maguk kreálnak ellenem valamilyen terhelő adatot, de ezt a főkönyvelő nélkül nem tudták volna megvalósítani, de ilyennel nem is próbálkoztak. Amikor eltávoztak közölték velem, hogy kb. két hét múlva megkapjuk a vizsgálat eredményét. Soha többé nem hallottunk róluk.

Vasárnap, mielőtt Editékhez mentem ebédre, kísértáltam a Duna-partra, ami vasárnaponként mindig tele volt sétálókkal. Az eszpresszók zsúfoltak voltak, nehéz volt ülőhelyhez jutni. Az emberek általában jól voltak öltözve, de egy élelmes megfigyelőnek feltűnhetett, hogy a ruhák

ha nem is kopottak, de kissé megviseltek voltak. A volt középosztály hősiesen küzdött életnívója fenntartásáért, a családok minden épkézláb tagja dolgozott. A lakbérek viszonylag alacsonyok voltak, de már csak azért sem voltak terhesek, mert túl sokan voltak kénytelenek együtt lakni és így megosztani a lakbért. Az államosított betegszolgáltatás nem került semmibe, az emberek jövedelmük nagy részét élelemre és ruházkodásra költötték, aminek a minősége silány volt. Ennek ellenére a magyar nők mindig csinosan és divatosan öltöztek, mindig rejtély volt, hogy hogyan csinálták.

Találkoztam egy néhány ismerőssel, de nem csatlakoztam senkihez, mert feltűnt, hogy egy jól öltözött, szőke fiatalember, 25 éves lehetett, már két ízben jött velem szembe. Másodszor kihúztam egy kis tükröt a zsebemből, s ennek a segítségével láttam anélkül, hogy meg kellett volna fordulnom, hogy amint egy jó néhány lépéssel elhagyott, megfordult és ismét utánam indult.

Déltájban felszálltam egy villamosra amely a Lenin körút irányába ment, ahol az Athenaeum épületben laktak Edit szülei. Nem voltam meglepve, hogy 'kísérőm' is erre a villamosra szállt.

Edit szüleinél az ebéd mindig kellemes volt, kapcsolatunk, annak ellenére, hogy Edittől elváltunk továbbra is barátságos maradt. Ismerték Évát és Rodolfot, és természetesen érdeklődtek hogylétük felől. Megmondtam, hogy Rodolfo öngyilkosságot kísérelt meg, s felépülése után Évával elhagyták az országot. A hírt megdöbbenéssel fogadták. Ebéd után Edit félrehúzott és megkérdezte:

„Ugye itt több is történt, mint amennyit elmondtál?”

„Igen, sok minden történt, de minél kevesebbet tudsz, annál biztonságosabb.”

„Bajban vagyunk?”

„Talán, de én azt hiszem, hogy nem lesznek következményei ránk nézve. Nem akarlak megijeszteni, de észre fogod venni, hogy időnként követni fognak. Viselkedj úgy, mintha nem vennéd észre, és ha megkérdezik Rodolfo felől, megmondhatod, hogy tőlem hallottál az öngyilkossági kísérletéről és hogy felgyógyulása után hosszabb szabadságra utaztak. Természetesen mint színházi kritikus - annak ellenére, hogy kiváló voltál - a pályád véget ért. Ha vannak jegyzeteid, semmisítsd meg. Máshoz kellett volna feleségül menned, akkor most nem lennél ilyen 'kritikus' helyzetben. Bocsánat az akasztófahumorért.

„Hogy mondhatsz ilyet! A mi együtt töltött éveink nagyon emlékezetesek számomra, és én nem hiszem, hogy bárki is elfelejtené az első szerelmét. Én tudom, hogy nem tartozom azok közé.”

* * *

A kocsiban mindenki csendben volt. A követség másodtitkára vezette az autót, az első titkár mellette ült, s a visszapillantó tükörből figyelt hátra. Ahogy elhagyták Budapestet, egy nagy fekete autó szegődött a nyomukba, mindig megtartva egy bizonyos távolságot. Nem tudták, hogy kik ültek a mögöttük lévő kocsiban, de nem volt sok kétségük. Rodolfo csendben volt, nem vette észre, hogy követik őket, Éva mellette becsukott szemmel utazott.

Négy óra múlva elérték az osztrák határt, a határőrök különlegesen udvariasak voltak és minden késedelem nélkül átlépték az osztrák határt. A szovjet zónában az őket követő fekete autó eltűnt. Újabb másfél óra múltán megérkeztek az amerikai zónába, majd rövidesen a Rómába menő vonaton voltak, ahol volt egy lakásuk. Néhány nap múlva Rodolfo jelentkezett a külügyminisztériumban, ahol részletesen be kellett számolnia az eseményekről; ezután Rodolfot fizetett szabadságra küldték.

A vakáció rosszabb volt, mintha dolgoznia kellett volna. Rodolfót semmi más nem foglalkoztatta, mint a mi sorsunk. Éva megpróbálta megnyugtani s Rodolfo ugyanezt tette Évával. Rodolfónak nem volt lehetősége Ábrányival találkozni Bécsben, de egyik kollégája a követségről felületesen informálta Ábrányit a történeteikről. Egy néhány héttel később Párizsban Rodolfo találkozott Ábrányival, aki úgy tett, mintha semmit sem tudott volna a történeteikről, s ismét fel akarta venni a kapcsolatot velünk. Rodolfo a leghatározottabban visszautasította ezt, s Ábrányi látszólag tudomásul vette. Egy néhány hónap múlva Rodolfot az etiópiai fővárosba, Addis Abebába helyezték.

* * *

1954 őszén sikerült egy bérletet szereznem az Operaházba. Szerettem volna két bérlethez jutni, de nem sikerült, így elhatároztuk, hogy felváltva fogjuk használni Miával. Éppen rám került a sor, amikor Wagner felújított Loheringjét mutatták be. A díszleteket újjátervezték, a kosztümök újak voltak, még a karmester is új volt. Minden új volt kivéve a zene. Wagner mindig kedvence volt a magyar közönségnek, talán azért is mert második felesége Liszt Cosima magyar származású volt, Liszt Ferenc leánya. Én is szerettem Wagner zenéjét, de nem tudtam magam könnyen túltenni notórius antiszemitizmusán.

Állítólag a művész különbözik az egyszerű embertől, ezért engedményeket kell tennünk s ha szükséges, a művész jellemét el kell tudni választani művészi alkotásaitól. Sokan úgy vélik, hogy ez lehetséges. Például Ezra Pound, a kiváló amerikai költő, aki a második világháború alatt Olaszországban aktívan részt vett Mussolini fasiszta rendszerében, komoly szakadást okozott amerikai művészi körökben. Voltak, akik költészetét minden kritika nélkül elfogadták, voltak akik teljesen szakítottak vele. Csak azért nem került bíróság elé, mert állítólag az agya már elhomályosodott, de talán inkább azért, mert így el lehetett kerülni ennek a kényes kérdésnek a feszegetését. Nekem nehezemre esik a művészt elválasztani a karakterétől. Talán el kellett volna Wagnert ítélnem antiszemitizmusáért, de nem tettem, jöllehet rossz lelkiismerettel és nagy várakozással tekintettem a Lohengrin felújítása elé. Wagner védelmezői Cosimát okolták, akinek állítólagos befolyására a forradalmi, haladó Wagner 1848-ban gyűlölködő antiszemitává vált. Ez annál is inkább kétséges, mert Cosima családja nem volt gyűlölködő. Sokkal fiatalabb fivére, akit apja után szintén Liszt Ferencnek hívtak, s aki egyetemi tanár volt Berlinben, ismert volt liberális állásfoglalásáról. Apám, aki akkor ott diák volt, összebarátkozott vele és rendszeresen levelezett haláláig ami 1920-ban következett be.

A jegyem az Operaháznak egy második emeleti páholyába szólt, ahol összesen 8 hely volt. Annak ellenére, hogy mindenkinek bérlete volt, mégsem ugyanazokkal az arcokkal találkoztam, hanem sokszor másokkal, ezek is nyilván felváltva használták bérletüket, mint Mia és én. Korán érkeztem, nagyon szerettem az operaház hangulatát, még az előadást megelőző hangzavar, ahogy a zenészek hangszereiket hangolták, is élvezetes volt számomra. Még egyedül voltam a páholyban, amikor egy fiatal nő beviharzott, kezében jegyét lobogtatva.

„Remélem jó helyen vagyok, ez a D páholy?”

Biztosítottam róla, hogy jó helyen van. Kellemes, közvetlen modorú teremtésnek tűnt, meglepően elegánsan öltözve. Lesegítettem a kabátját, bemutatkoztunk egymásnak. Tábori Ildikó vagyok, mondotta.

Az első felvonás alatt észrevettem, hogy időnként figyel. Be kellett vallanom, hogy nagyon szép volt, de én nem kerestem semmi újabb ismeretséget. Ahogy a függöny legördült az első felvonás után, felállt, s javasolta, hogy igyunk valamit. Elkísértem az Operaház gyönyörű átriumszerű emeletére, ahol kávét, italokat sőt néha pezsgő-cocktailt is árultak.

A szünet alatt elmondta, hogy 26 éves, a közelmúltban végezte el a Film Akadémiát, s asszisztense lett egy jó nevű filmrendezőnek. Az apja híres sebész volt. Nagyon beszédesnek tűnt, de ez inkább a közvetlen modorának volt az eredménye. Nagyon jól ismerte a színházi világot, sokat tudott arról, hogy mik is történnek a színpalak mögött. Kár, gondoltam magamban, hogy nem találkoztunk korábban, pletykáiból rengeteg jó anyagot tudtam volna kiszűrni a Szabad Európa Rádió számára.

Az előadás után azt javasolta, hogy kísérem haza. Elindultunk az Oktogon irányába, de néhány pernyi séta után megállt, felém fordult:

„Köszönöm, hogy elkísért, én itt lakom.”

„Ez meglepetés” mondtam viccesen „azt reméltem, hogy hosszú romantikus sétánk lesz és mindössze három percig tartott.”

„Rendben van, kárpótlásul megjutalmazom egy jó kávéval” ezzel megfordult, és belépett az egyik bérház kapuján. Követtem a második emeletre, ahol egy kényelmes kétszobás lakása volt.

„Nem fél, hogy valaki kiigényli lakásának egy részét?”

„Nem, mert a hálósobámnak nincsen külön bejárata.”

„Én már hallottam szörnyűségeket hasonló helyzetben. Egyik este egy fiatal ember hazakísér egy fiatal nőt, s másnap megjelenik egy papírral, ami társbérletnek jelöli ki. Milyen kellemes rágondolni is.”

„Szóval veszélyben vagyok, esetleg holnap reggel megjelenik itt a bizonyos papírral?”

„Nem, magának szerencséje van, nekem van lakásom.”

Miután megkávéztunk, Ildikó behozott egy üveg rumot és még mielőtt nekem is töltött volna ő maga felhajtott egy teljes pohárral. Ez szokatlan volt, s meg is jegyezte:

„Remélem nem kifogásolja viselkedésemet, de én megszoktam, hogy a filmiparban mindenki iszik rumot, sok rumot.”

Egy néhány ital után az ajtóhoz kísért és elbúcsúztunk. De mielőtt betette az ajtót, hirtelen megölelt, szájon csókolt s kituskolt az ajtón.

* * *

Miával találkám volt a Margit híd pesti hídfőjénél. Amíg várok, a Margit sziget történetére gondoltam, amit eredetileg a Nyulak szigetének hívtak. A 19. században azonban átkeresztelték II. Béla király lányának, Margitnak a nevére, amikor szentté avatták. A legenda szerint a király felajánlotta lányát, Krisztus menyasszonyának, cserébe, hogy az országot mentse meg a tatároktól. Attól kezdve Margit a szigeten egy kolostorban imádsággal töltötte az életét.

Mia megérkezett, világoszöld shantung kosztümben, drapp retiküllel és ugyanolyan színű szandálban. A nyár közepén voltunk, s nagyon szépen le volt sülvé. Megfogtam a kezét és azt mondtam: „Ma különlegesen szép vagy”.

„Az kell, hogy legyek, találkám van egy ‘jobb sorsa érdemes’ agglegénnyel.”

Egy Rózsadombi vendéglőbe készültünk vacsorázni, ahonnan aztán készültünk átmenni a Miniatur eszpresszóba, ahol a barátom, Nádas Béla zongorázott. Gyalog mentünk át a hídon, s ahogy a közepére értünk, ahol a lejárati volt a Margit szigetre, hirtelen ösztönösen azt

javasoltam, hogy vacsorázzunk a szigeten. De miután Mia szívesebben ment a Rózsadombra, oda mentünk, amit később Mia meg is bánt.

Ahogy asztalt kaptunk a vendéglőben, észrevettem, hogy két fiatal ember felállt egy asztaltól és leültek a mögöttünk levő asztalhoz. Amíg Mia az étlapot tanulmányozta, én is úgy tettem, de amikor a pincér elment, halkan közöltem Miával, hogy az árnyékaim megérkeztek.

„Majd egy kicsit később gyanútlanul nézz hátra, ott ülnek a mögöttünk lévő asztalnál.”

„Nem képzelődsz?”

„Attól tartok, hogy nem. Annak ellenére, hogy ezzel a két alakkal még nem találkoztam, nem lehet véletlen, hogy átültek mögénk. De ez a napjuk nem lesz szerencsés, mert legfeljebb azt hallhatják, hogy milyen hevesen udvarlok.”

„Én még mindig úgy érzem, hogy tévedsz.”

„Bár igazad lenne.”

A vacsora alatt igazán semmit nem hallhattak a mi csendes beszélgetésünkből, s amikor átsétáltunk a Miniatur eszpresszóba, nem néztünk hátra, nehogy azt gondolják, hogy felismertem őket.

Az eszpresszó majdnem üres volt. Nádas Béla, a zongorista a bárpultnál ült, de ahogy meglátott bennünket felkiáltott: „Már azt hittem, hogy a közönségem teljesen elhagyott. Gyertek be, gyertek be, kaptok egy külön műsort, üljetek ide a közelembe.”

Rajtunk kívül még egy személy volt a bárpultnál, de az meg sem fordult, annak ellenére, hogy Béla hangosan üdvözölt bennünket. De ahogy elkezdett zongorázni, a férfi felállt a helyéről, leült közvetlenül a zongora mellé, alig egy-két lépésre tőlünk. Furcsa volt, hogy ilyen közel ült hozzánk, hiszen a helyiség üres volt, nyilván közelről akarta élvezni a zenét...

Olyan szögben ült tőlünk, hogy jól megnézhettem. Középtermetű, feltűnően sötét bőrű volt, kiálló nagy fehér fogai voltak, haja hullámos. A szeme alatt fekete karikák voltak és álmosnak látszott. Rendelt egy italt, úgy tűnt, hogy élvezte a zenét, és időnként bekapcsolódott a Bélával való társalgásunkba. Miát megérintettem a könyökömmel, utalni akartam a gyanúmra. De úgy tűnt, hogy Mia csak véletlennek látta az egészet.

A helyiség benépesedett, egy csoport hangos fiatalember lépett be, s az egyik odaszólt a szomszédunknak: „Mi az Lajos, már megint szolgálatban vagy?”

‘Lajos’ szemmel láthatóan zavarban volt, ahogy felénk nézett, de én teljesen közömbös arcot vágtam, mintha semmit sem vettem volna észre. Mia elsápadt, láttam, hogy végre hitelt ad a gyanúmnak. Találkánkat telefonon beszéltük meg, aminek eredményeként két ÁVH-s a vendéglőben várt ránk, ez a harmadik pedig itt. Amikor egy idő múlva elmentünk, Mia így szólt:

„Hogy lehet így élni, még akkor is ha az idegeid acélból vannak? Ez most már egy éve folyik, meddig tudod áltatni őket? Hogyan fog ez végződni? Most már házasok lehetnénk és családot tervezhetnénk. Csak egy csoda segíthet rajtunk.”

Tudtam, hogy Mia hogy érez. Átöleltem, s lassan lesétáltunk a hegyről, mint más fiatal szerelmesek.

„Amíg ez a csoda megtörténik, erősnek kell lennünk, s aztán majd az egészre úgy fogunk visszaemlékezni, mint egy rossz álmra” mondtam, hogy valahogy vigasztaljam. „Egyenlőre azonban át kell jutnunk egy néhány akadályon” folytattam. „A napokban kaptam két levelet,

mindkettőt Budapesten adták fel, annak ellenére, hogy a feladók Bécsben élnek. Egyik Ábrányitól jött, a másik Hippig Pistától.”

„Ki az a Hippig?”

Hippig Pista Éva egyik régi beregszászi barátnőjének, Markovics Icának volt a ‘vőlegénye’. Ica és Éva már régen nem voltak kapcsolatban amikor kiderült, hogy Ica is Pesten él és egy panziója van, ahol vele együtt lakott Pista. Pista egy kétes egzisztenciájú alak volt, aki mindig talált valami kifogást arra, hogy ne házasodjanak össze. Amikor a vendéglőket államosították, tudták, hogy az ő üzletük is erre a sorsra fog jutni, bezárták és elhatározták, hogy disszidálni fognak, ami ebben az időszakban már veszélyes volt, s akiket elkaptak azok gyakran kaptak 10 éves börtönbüntetést is. Akiket nem fogtak el, azok közül sokan haltak meg az aknázott határsávban. Akiknek sikerült átjutniok Ausztriába, azoknak még át kellett jutni a szovjet megszálló zónán, ahol az ÁVH aktívan működött 1955 július 27-ig, amikor a szovjet csapatokat kivonták Ausztriából.

Egyik alkalommal ugrattam Pistát, hogy én talán hozzá tudom segíteni őket, hogy legálisan hagyják el az országot, de hozzátettem, hogy az iratokat csak házas emberek számára állítják ki.

„Engem nem fogsz beugratni, de különben is, előbb-utóbb úgyis meg fogunk esküdni. De tudod mit” folytatta Pista „szerezd meg a papírokat, s akkor én térden állva fogom megkérni Ica kezét. Ha te erre képes vagy, vagyonokat kereshetsz, emberek mindenre hajlandók egy útlevéért és kilépési engedélyért.”

„Sajnálom” válaszoltam még mindig ugratva, „én nem foglalkozom ezzel, én csak megszerzem a papírokat huzakodó agglégényeknek - ha megnősülnek.”

Az egész beszélgetésen jót neveltünk, de másnap elhatároztam, hogy megpróbálom viccesen tett ígéreteket beváltani. A budapesti izraeli követségen dolgozott egy volt iskolatársam a Munkácsi zsidó gimnáziumból, dr. Földes Jánosné, aki folyékonyan beszélt héberül. Meglátogattam, s megkérdeztem tőle, hogy tud-e segíteni barátaimon. Amit nem mondtam meg az az volt, hogy Hippig Pista nem volt zsidó. Az izraeli törvények szerint minden zsidó bevándorló automatikusan izraeli állampolgár lesz és így útlevele is jogosult. Hippig Pista német neve elég megtévesztő volt, és így senkinek sem jutott eszébe vallása felől érdeklődni.

„Az időzítésed nagyszerű” válaszolta Mimi. Izrael az Egyesült Nemzeteken keresztül kapott Nansen útleveleket hontalan menekültek számára.” Miután Pista Jugoszlávia német-lakta vidékéről származott, s nem kívánt oda visszatérni, jogosult volt erre a ‘menekült’ útlevele. A magyar hatóságok nem utasították ki, miután Tito akkor éppen láncos kutya volt.

Néhány hónappal később Éva, Rodolfo, Edit és én a Britannia Szálló vendéglőjében vacsoráztunk, mint az újdonsült Hippig házaspár vendégei. Két hónapra rá Hippigék legálisan kivándoroltak, de Izrael helyett Bécs volt a végállomásuk és a Miával való beszélgetésem időpontjában még mindig ott laktak. Azt hallottam, hogy Pista nagyon aktív volt a fekete piacon, de legalább annyi jó származott ebből, hogy segítette a magyar szervezeteket, hogy minél jobb árfolyamon tudják beváltani dollárjukat forintra, amit a külföldiek magyar rokonaiknak szántak.

Rövid levelében Pista arra kért, hogy vegyek részt a továbbiakban is ezeknek a pénzeknek a szétosztásában, ami nagyon meglepett, mert tudomásom szerint egy Bécsben működő katolikus szervezet volt az egész mögött. Kért, hogy lépjek kapcsolatba egy Budapesten székelő török diplomatával, akit én felületesen ismertem, mert magyar felesége volt. Ez már csak azért is gyanús volt, mert Hippig nem tudhatta, hogy én ismerem a török diplomatát.

A másik levél Ábrányitól érkezett, akit én személyesen nem ismertem, s soha nem is leveleztem vele. A levélben nem volt semmi hivatkozás Rodolfora, de kért, hogy küldjem továbbra is riportjaimat a Szabad Európa Számára, s ugyanazt a török diplomatát nevezte meg, mint Hippig, aki majd továbbítja jelentéseimet.

Egyik levélen sem volt feladó, de ösztönösen mielőtt kibontottam őket, megnéztem, hogy nem voltak-e a borítékok már kinyitva. Ha voltak, akkor szakemberek csinálhatták, mert semmi jel nem mutatott rá; vagy talán nem is volt szükséges kibontani, mert az ÁVH írhatta a leveleket, hogy csapdába ejtsenek. Nem akartam elhinni, hogy akár Hippig, akár Ábrányi olyan felelőtlenek lettek volna, hogy kapcsolatban lépnek velem azok után ami Rodolfoval történt. Ha a leveleket mégis ők írták, akkor nyilván az ÁVH megbízásából tették akár önkéntesen akár zsarolás áldozataiként. Ahogy mindezeket elmeséltem Miának, hozzátettem, hogy a leveleket érkezésük után egy néhány nappal elégettem.

„Nem nagyon tetszik nekem ez az egész” mondta Mia. „Ha az a két levél nem eredeti, akkor csak arra jó, hogy beugrassanak. Nagyon jól tetted, hogy elégetted őket. Mostantól kezdve nagyon óvatosan kell beszélnünk a telefonon, most már én is hiszek abban, hogy te nem képzelődsz. Gondolod, hogy az sem volt véletlen, hogy a múlt héten meginterjúvoltak a rádiótól?”

Mia egy interjúra utalt, amit adtam a magyar rádiónak, természetesen az ő kérésükre. A rádió állomások, amelyek mindig is állami kézben voltak, a kommunista rendszer alatt teljesen a kommunista párt befolyása alá kerültek. Néha közvetítettek egy-egy operaelőadást, vagy hangversenyt, de lényegében a rádiók a rendszer szócsövei lettek, istenítették a pártot és a Szovjet Uniót.

Az egyik napi program, amelyiknek a címe „szovjet napok, szovjet emberek” volt különösen bosszantotta a hallgatókat a hamis pátosz miatt de legalább arra volt jó, hogy sok szellemes vicc született belőle. Valahányszor a Szovjet Uniót említették, az elmaradhatatlan „hősies” jelző vele járt.

* * *

Egy ideje a hatóságok kitalálták, hogy a szövetkezetek rendkívül alkalmasak hulladékanyagok feldolgozására.

Engem meginterjúvoltak ezzel kapcsolatban, tudni akarták, hogy mint az egyik legnagyobb szövetkezet elnöke, hogyan fogok ebben a mozgalomban részt venni. Az egész interjú nem volt más, mint egy propaganda manőver, minden szót a számba adtak, a biztonság kedvéért a 15 perces beszélgetést háromszor is elpróbáltuk, végül is közvetítették. Feltűnt, hogy ez a jelentéktelen interjú hangszalagra lett felvéve. Évekkel később olvastam Solzenitsin egyik könyvében, hogy a KGB és nyilvánvalóan az ÁVH is az emberi hangot úgy akarja elemezni, hogy felhasználható legyen mint az ujjlenyomat.

* * *

Ildikó telefonált az irodámba. „Nem könnyű magát elérni” mondta „miért nem hívott fel?”

„Majdnem hogy kidobott a lakásából” válaszoltam tréfásan.

„Ha jól emlékszem, nincsen oka panaszra, én elég barátságosan köszöntem el. Nem tudja mikor van ismét operánk?”

„Azt hiszem csak a jövő hónapban” mondtam, nem is gondolva arra, hogy a jegyet a következő alkalommal Mia fogja használni.

„Ilyen sokára? Remélem addig még találkozunk” mondta, s válaszra sem várva letette a kagylót.

Furcsa jelenség, gondoltam. Az is eszembe jutott, hogy én nem mondtam meg, hogy hol dolgozom, mégis meg volt neki a szövetkezet telefonszáma.

Néhány nap múlva ismét telefonált, s közölte, hogy a környékemen lesz és találkozzunk a közeli Casino eszpresszóban.

Amikor Ildikó megérkezett, én már ott voltam. Ahogy közeledett az asztalom felé, minden fej utána fordult; fiatal volt, elegáns, szobornak illő alakja volt, egészben véve sokkal szebbnek tűnt, mint ahogyan emlékeztem rá. A helyiség tele volt, s anélkül, hogy leült volna, ezt mondta: „Ez itt szörnyű, ez a füst előbb vagy utóbb mindnyájunkat meg fog ölni. Miért nem sétálunk inkább?”

Nem nagyon tetszett a javaslat, ha éppen Miába ütköznénk, nem volna könnyű megmagyarázni, hogy ki ez a remek fiatal nő velem. Jóllehet engem különösebben nem érdekelt, de a magatartása mégis felkeltette az érdeklődésemet. Elindultunk a Szent István körúton a Margit híd felé, de a körút és a Pozsonyi út sarkán megállt, pontosan a Szent István körút 2 számú ház előtt, ahol laktam.

„Miért nem hív meg egy italra, tudom, hogy valahol ezen a környéken lakik.”

„Honnan tudja ezt?”

Egy kissé zavarba jött, de hirtelen feltalálta magát: „Megnéztem a telefonkönyvben.”

Azokban az időkben új telefonkönyvet sokszor több mint 5 évig sem adtak ki. Utoljára amikor kiadták én még a Kertész utca 43 szám alatt laktam Edittel, így a címemet nem láthatta a telefonkönyvben. De úgy tettem, mintha ezt nem vettem volna észre.

Készítettem eszpresszókávét és megkínáltam Ildikót konyakkal.

„Miután nekem nincs közöm a filmiparhoz, sajnos nem tudom rummal kínálni, tudom, hogy maguk ezt isszák.”

„A konyak jó lesz, ha erős.”

Ismét meglepett, hogy milyen erős ivó volt, nem tudtam vele lépést tartani, ami nem is zavarta. Átnézte a gramofonlemezeimet, amelyeknek nagy részét Éva és Rodolfo hagyták rám, kiváló nyugati jazz volt majdnem mindegyik. Ahogy a félhomályban ültünk és hallgattuk a zenét, nem tudtam megállapítani, hogy a szeme sarkából engem figyel-e, vagy csak ábrándozik.

„Táncoljunk” javasolta. Egy néhány lépés után ezt mondta: „Tudja, hogy én tanultam táncolni, hivatásos táncosnőnek készültem.”

„Nem, nem tudtam, bizonyítsa be.”

„Rendben van” mondta és gyöngéden eltolt magától. Nagyon jól táncolt, szinte akrobatikusan. Még mindig félhomályban voltunk, amikor észrevettem, hogy kigombolta a blúzáát, majd le is vetette és félmeztelenül táncolt tovább. A helyzetet nem nagyon lehetett félreérteni, de én Miát szerettem, s a jelenet nemhogy felizgatott volna, inkább elszomorított. Valahogyan tapintatosan véget akartam ennek vetni, de amikor közeledtem hozzá, hisztérikussá vált és egy fotelbe vetette magát.

Letérdepeltem elébe, hogy közel legyek és megkérdeztem: „Ildikó, valami baj van? Nekem megmondhatja.”

„Nem, nem” válaszolta még mindig szípigva „rajtam senki sem segíthet.”

Egy kis idő múlva lecsillapodott és ezt suttogta: „Én elmondok valamit magának, de ha nem tartja titokban, akkor én halott vagyok. Az ÁVH küldött ide, tőlük kaptam az operajegyet. Nekem nincs akaratom, az ő kezükben vagyok, nincsen saját akaratom, nincsen akaratom” ismételte. „Azt a feladatot kaptam, hogy férközzek a bizalmába, de többet nem mondtak. A részletek biztosan később következnenek. Könyörgöm, vigyázzon minden lépésére, de engem ne áruljon el.”

Ildikó könnyes szemekkel nézett rám, a haja nedves volt és nagyon kimerültnek tűnt.

„A legjobb az lesz, ha most összeszedi magát, hazamegy, alszik egy jót és majd ismét találkozunk, hogy tovább folytassuk beszélgetésünket.”

Amikor egy néhány perc múlva elment, kezet nyújtott, amit én megcsókoltam. Amikor betettem az ajtót mögötte, nem tudtam, hogy őszinte volt-e; áldozata volt a kegyetlen ÁVH-nak, vagy mint az ÁVH tagja, remekül teljesítette küldetését? Soha többé nem hallottam felőle.

* * *

Mielőtt Rodolfo elutazott, félrevont és ezt mondta: „Én most beavatlak egy olyan titokba, amiről nagyon kevesen tudnak. Van a belügyminisztériumban a CIA-nak egy embere, akinek a létezése döntő fontosságú a Nyugatnak. Nem mondhatom meg még neked sem, hogy én ezt honnan tudom, de az utasítások szerint csak rendkívül súlyos esetben lehet hozzá fordulni. Az én helyzetem most elég válságos volt, de nem éreztem olyan fontosnak, hogy kapcsolatba lépjek vele. Én nem tudom, hogy tud-e rajtatok segíteni, de ha minden kötél szakad, így kell vele érintkezésbe lépni: a neve ‘Sárkány elvtárs’ lehet, hogy ez álnév, jegyezd meg ezt a számot, de erről soha, soha senkivel nem beszélhetsz...”

Amikor felhívtam Sárkányt és bemutatkoztam mint dr. Kocsár István, (a jelentéseimet Ábrányinak Y.N. betűkkel írtam alá) megbeszéltük, hogy találkozunk. Én nem ismertem őt természetesen, de az óbudai sörözőben, ahol vártam rá, habozás nélkül megközelítette az asztalomat. Egyenesen a tárgyra tért. „Nem bánom, hogy felhívtál, úgyszólván szerettem volna a tudomásotokra hozni, hogy a belügyminisztériumban nagy csaták folynak azok között, akik tartanak a diplomáciai következményektől az ügyekkel kapcsolatban és azok között, akik semmiféle kompromisszumra nem hajlandók. Légy nagyon óvatos, minden lépésedet figyelik. Engem ne hívj többé, mert én úgyszólván mindent megteszek amit tudok, de esetleg veszélybe sodorhatjuk az én küldetésemet. Amikor felállt és kezet ráztunk, így búcsúzott: „Nagyon kemény csata előtt állunk, de vannak jelek, amikről nem beszélhetek, de amik biztatók. Ezt a csatát csak elszánt és bátor emberek vívhatják, tudom, hogy rád számíthatunk.”

* * *

Több mint egy év telt el Rodolfoék eltávazása óta, de egyikünket sem tartóztatták le. Úgy tűnt, hogy a feltételezésem helyes volt, a belügyminisztérium nem akarta elfogadni az illetéktelenül szerzett bizonyítékokat ellenünk. Annak ellenére, hogy állandó rémhírek keringtek Rákosi és társai visszatéréséről az abszolút hatalomba, a Nagy kormány szilárdnak tűnt. Azt reméltem, hogy még ha az események rosszabbra is fordulnak, nem fognak visszatérni ahhoz a gyakorlathoz, amikor az ÁVH jelentette a törvényt. Balatoni Béla, aki pesszimista volt, azt jósolta, hogy a legrosszabb napok még előttünk vannak. Ehhez hozzájárult az is, hogy Balatonit elbocsájtották minden indokolás nélkül állásából, ahol már több mint 20 éve dolgozott. Mint fiatal ember került egy nagy vállalathoz hivatásos könyvtárként, csatlakozott a szakszervezethez és belépett a Szociáldemokrata Pártba. A kommunista hatalomátvétel után

a céget államosították, a szakszervezetet lezüllesztették a Párt eszközévé és a munkások védelme helyett a termelés fokozására való ösztönzés lett a szerepe.

Bélát sikerült felvétetnem szövetkezeti tagnak, így családjá nem maradt jövedelem nélkül. Az én helyzetem már korábban is támadás alatt volt a felülvizsgáló hatóságok részéről, de a 'szövetkezeti demokrácia' védelme alatt sikerült a támadásokat elhárítani. Tudták, hogy a szövetkezet tagsága mögöttem áll. Most azonban a támadások és kellemetlenkedések újult erővel törtek ki, nyilvánvaló volt, hogy az ÁVH nyomására valamit szerettek volna ellenem találni. A KISZÖV, amely a felülvizsgálati szervünk volt, egy teljesen hozzá nem értő káder vezetése alatt volt, akinek a testvére magas rangú rendőrtiszt volt. Mindkettőjük képzettségét párt-tagságuk helyettesítette.

Edittel néha telefonon beszéltem. A pályafutása a Szépművészeti Múzeumban egyenlőre nem szenvedett kárt, s miután az egyetemet summa cum laude elvégezte, doktori téziséen dolgozott. Taszival és Ibolyával, Ábrányi feleségével, csak egyszer találkoztam, úgy tűnt, hogy továbbra is jól éltek és elég könnyelműen, ami nem lepett meg túlságosan. Rodolforól csak felületesen érdeklődtek, nekem fogalmam sem volt arról, hogy Taszi továbbra is tudósítja-e Ábrányit.

Találkoztam Tamással is, aki változatlanul informálta az ÁVH-t munkatársairól.

„Érdeklődtek Rodolfo felől?”

„De mennyire, többször is. De ha akartam volna sem tudtam volna mondani valamit, mert nem tudjuk igazán, hogy mi történt vele. Nem így van?”

„De igen, így van. Gondolod, hogy sejtenek valamit a Rodolfoval való korábbi kapcsolatainkról?”

„Nem hiszem, különben már valamennyiünket felkötötték volna.”

Szegény, szegény Tamás barátom. Nem tudta, hogy az ÁVH mindnyájunkról tud, de változatlanul használták őt, hogy munkatársaira kémkedjen. Vajon ki figyelte Tamást a munkahelyén? Mindinkább úgy tűnt, hogy az egész ország át volt szöve informátorokkal, akik egymást is figyelték, de teljesítették a kötelességüket, mert mint az egész rendszert, ezt a kémhálózatot is a félelem tartotta össze.

De amitől félttem végül is bekövetkezett. 1955 február 8-án Malenkov 'lemondott' és csak rövid idő kérdése volt, hogy Rákosi és pribékjei visszakerüljenek korábbi pozícióikba. Az újságokból megtudtuk, hogy Nagy Imre hirtelen beteg lett és február 19-én betegszabadságra ment. Két hónappal később a Pártbizottság kívánságára benyújtotta lemondását. Tegnap még hős volt, a következő nap pária. Kizárták a pártból, s azt hittük, hogy a szokásos cirkusz következik, ahol beismeri bűnösségét. De mindenki meglepetésére Nagy nem gyakorolt önkritikát. Visszavonult a politikai életből és írt egy memorandumot: 'Kommunizmus amelyik nem felejt el az Embert'. A lényege ennek a memorandumnak kemény kritika volt Rákosi és társai felett, és javasolta, hogy a reformokat, amiket elkezdett de nem tudott befejezni, valósítsák meg. Külpolitikában egy Dunai Federációt javasolt, hasonlót mint amelyet Kossuth javasolt az 1848-as szabadságharc alatt. Kossuth a Dunai Federáció létesítésével ellent akart állni Ausztriának és keletről az orosz imperializmusnak. Nagy javaslatát nagyon könnyen úgy lehetett magyarázni, hogy burkolt támadás volt a Varsói egyezmény ellen.

Nagy, aki annak ellenére, hogy kommunista politikus volt, meglehetősen naiv volt és nem úgy mint cinikus elvtársai, őszintén hitt a szocializmusban. Memorandumát elküldte Kruschovnak és a magyar Kommunista Pártvezetőség minden tagjának, és bizalmas barátainak. Annak ellenére, hogy ez a memorandum soha nem került nyilvánosságra, a tartalma kiszivárgott, s

újabb reménnyel töltötte el az embereket, annál is inkább, mert a 'törvényesség' alatti reformokat még nem vonták vissza.

Nagy Imre bukása után Rákosi nem nyerte vissza a miniszterelnöki pozíciót, mert Moszkvában akkor éppen a 'kollektív vezetés' volt divatban; Kruschov a Párt főtitkára lett és Bulganin marsall lett a miniszterelnök. Rákosi természetesen követte a vonalat, megtartotta főtitkári rangját és egy ismeretlen kádert, Hegedüs Andrást neveztetett ki miniszterelnöknek. De Hegedüs csak egy bábu volt, a hatalom ismét a Rákosi kezébe került. Valami azonban mégis történt és a szocializmus Magyarországon többé nem volt a régi.

Az ÁVH brutalitásának a hírért megerősítették, nem a rendszer ellenségei, hanem régi kommunisták, közöttük intellektuelek, költők, írók, művészek, akiknek egy jelentős része a korábbi években 'lebukott' és átesett az ÁVH kínzásain, végül is Nagy Imre alatt szabadlábra kerültek. A kommunista elit, amelyik mindig kritika nélkül szolgálta a pártot, meg volt rendülve a vádak hallatán, amint a szabadlábra került kommunisták beszámoltak szenvedéseikről, az igazságtalan ítéletekről, kivégzésekről. Ezeket a múltban tagadták és a fasiszták propagandájának vélték. Az 'írástudók árulása' Lukács György esszéjeiben most sokkal véresebben bizonyosodott be, mint ahogy azt Lukács tapintatos kritikája sejtetni engedte. Azok akik korábban nem akartak hallani a brutalitásokról, s könyörtelenül cserbenhagyták 'kompromittált' barátaikat, ha a kezük nem is volt véres, éppen olyan bűnösök voltak, mint akik véghezvitték a kegyetlenségeket; de most itt álltak szemben a véres valósággal. Hogy enyhítsenek a lelkiismeretükön, most felhasználták befolyásukat, hogy korábbi elvtársaikat kárpótlásban részesítsék. A legjobb állásokat juttatták nekik, mint újságírók, irodalmárok, diplomaták, így akik előző nap még bűnös börtöntöltelékek voltak, máról holnapra ismét az uralkodó osztály tagjai lettek. Inkább úgy tűnt ez mint egy családon belüli perlekedés, amit most próbáltak elfelejteni és úgy tettek mintha minden ismét rendben lett volna. De kegyetlen szenvedéseik, amiken keresztülmentek, nem múltak el nyomtalanul és az ismét elfoglalt jó állásaikban nem hallgattak többé. Amíg tizezrek mentek keresztül ezeken a borzalmakon, addig csendben maradtak, de most tapasztalták a rendszer brutalitását a saját bőrükön, amiről korábban nem lehetett beszélni annak ellenére, hogy mindenki tudott róla. A rendszer elvetemültségére jellemző volt, hogy ha a letartóztatottaknak kis gyermekeik voltak, sok esetben hagyták őket örökbe fogadni 'jó káderek' által, hogy a rendszer hűséges kiszolgálóivá váljanak. Most, hogy a letartóztatott kommunisták ismét szabadon voltak, kutatni kezdték elvesztett gyermekeik után, de nem sok sikerrel. A hatóságok eltüntették az eredeti szülőkre vonatkozó iratokat, s nagyon sok esetben, különösen a halálra ítélt szülők esetében, a származásuk örök titok maradt.

Természetesen nem tudták az összes rehabilitált kommunistát szabadlábra helyezni. Többek között Rajk László, az ÁVH korábbi főnöke, nem érte meg ezt a napot, mert titokban kivégezték. Amikor Rajk Lászlóné kiszabadult, a szerencsések közé tartozott, hogy kis gyermekét megtalálta. Jelenléte nem csak a kivégzett Rajk Lászlóra emlékeztetett, aki sorsát ugyan megérdemelte, hanem az ártatlan áldozatokra, akik nem kerültek ki élve az ÁVH karmaiból. Milyen szomorú, hogy a kommunista intelligencia elfordította a fejét azoktól akik szenvedtek, a családoktól akiket tönkretettek, mindaddig amíg a saját bőrükön nem érezték a 'szocializmust'. Azok a szabadon bocsájtott kommunisták, akik ismét felülkerekedtek a párt hierarchiájában, megbocsáthattak egymásnak, hiszen mindnyájan bűnösök voltak, már csak azért is mert társutasok voltak, de a történelem soha nem bocsáthatja meg bűneiket.

Számunkra a változások a kormányban nem sok jót ígértek. Annak ellenére, hogy a kommunista elit nyíltan szellőztette saját szenvedéseit, ez nem volt biztosíték arra, hogy az ÁVH nem fogja ismét túllépni a törvényesség határait. Hetek teltek el, velünk semmi sem történt, de gyakran észrevettem, hogy valaki követi a lépéseimet.

Elhatároztam, hogy végre kiveszek valamennyi szabadságot, de mindenek előtt el kellett végeznem a Rodolfo által nekem szánt utolsó feladatomat. Személyesen beszéltem Marcoval, s megbeszéltük, hogy ha minden kétséget kizáróan nem követik, akkor azt a bizonyos bőröndöt elviszi a Nyugati Pályaudvarra, s leteszi maga mellé. Én majd melléállok, s felveszem, mintha az enyém lenne.

Minden jól ütött ki. Én többször változtattam villamost, taxit és autóbust, hogy biztos legyek abban, hogy senki nem követ. Amikor megérkeztem a Szentkirályi utcai Piarista Rend házába a bőrönddel, amely felbecsülhetetlen értékű egyházi kegyzsereket tartalmazott, s amit a Piarista Rend kívánságára Rodolfo rejtegetett, B. Atya már várt rám. Amikor előzőleg megközelítettem, s bemutatam magam, természetesen gyanúperrel fogadott. Behívott, megkínált teával, s kellemes perceket töltöttem vele. Nagyon melegen beszélt Rodolforól, aki a legjobb tanítványa volt latinban. Abban a hitben volt, hogy Rodolfo csak betegszabadságon van. Mielőtt elköszöntem megölelt és megáldott.

* * *

Sikerült a hűvös magatartásomat megőrizni, annak ellenére, hogy a nyomás kezdett elviselhetetlenné válni. Lelkileg én előkészítettem magamat a legrosszabbra. Eltökéltem, hogy ha letartóztatnak, nem fogok vallomást tenni, sem magamról sem másokról amíg ez lehetséges lesz fizikailag; és ha valóban nem kínozzák többé a foglyaikat, akkor én ellen tudok állni a végtelenségig. De amire nem készültem fel, az az volt, hogy nem tartóztatnak le, de minden lépésemet követik, hogy valamilyen anyagot gyűjthessenek ellenem, amiért legálisan letartóztathatnak. Akkor inkább tudják majd azokhoz a vádakhoz hozzáfűzni a Szabad Európa Rádióval való tevékenységemet, ami hazaárulást jelentett.

Egy alkalommal beidézték az előjáróságra, ahol a bíróság titkárnőjénél kellett jelentkeznem. Közölte, hogy nincs engedélyem rádió tartására. Ez az engedély csak formaság volt, csak azért volt szükséges, hogy a havi díjat beszédhessék. Amikor Edittől elváltam és az új lakásomba költöztem, egyszerűen elfeledkeztem erről a kötelezettségről. Az idős titkárnő elhitte a védekezésemet, kötelezett, hogy fizessem meg visszamenőleg amit elmulasztottam és egy jelentéktelen pénzbüntetést adott hozzá, majd megjegyezte:

„Én nagyon gyakran kezelek ilyen jelentéktelen ügyeket, s még most sem értem, hogy a magáé miért volt olyan fontos valakinek.

Megígértem a feljebbvalómnak, hogy az ügyét alaposan meg fogom vizsgálni és most meg is tettem. Az eredmény az, hogy én nem találtam semmi olyan körülményt, ami jogossá tenné, hogy vádat emeljünk maga ellen. Legyen nyugodt, az ügy le van zárva. Engem a múltban többször kényszerítettek jogtalan lépésekre. Többé ezt nem tűröm.” Az álláspontja az új törvényességre épült.

Ha ez a legtöbb amit találtak ellenem, az biztató, gondoltam. Hogyan jöttek rá, hogy nem fizettem be a rádióért járó havi díjat, nem tudtam, de az volt az érzésem, hogy a házfelügyelőt kényszerítették, hogy figyeljen. Annak ellenére, hogy ez a jelentéktelen epizód megoldódott, a nyomás ami rám nehezedett nem engedett fel. Úgy éreztem, hogy nagyon rám fér egy szabadság, s elhatároztam, hogy semmivel sem fogok törődni, és élvezni fogom Bükksgyógyintézet és környékén a természet szépségeit.

1955 augusztus 20-án, majdnem egy-és-fél éve, hogy Éva és Rodolfo eltávoztak, felszálltam a Miskolcra vezető gyorsvonatra. Augusztus 20-át, Szent István király napját most alkotmány ünnepének nevezték, ami jellemző volt a kommunista rendszer arroganciájára. Még a Szovjet Unióban is büszkék voltak Nagy Péterre, de Magyarországon az első keresztény király, Szent István neve eltűnt a süllyesztőben.

Egyenesen az étkező kocsiba szálltam, mert ott könnyebb volt helyet kapni, tekintve, hogy az árak igen magasak voltak. Egy bőröndöm volt és a karomon az esőköpenyem. Miután kényelmesen elhelyezkedtem, elővettem a bőröndömből Móra Ferenc 'Beszélgetés a Ferde Toronnyal' című kötetét. Móra a szegedi múzeum kurátora volt, amikor orvosi rendeletre a napsütéses Olaszországba utazott, s visszatérte után írta meg ezt a tündéri novellákból álló kötetét. Ezt a könyvet már korábban is olvastam, de annyira élvezetes írás volt, hogy úgy véltem, ez majd leköti a figyelmemet a kellemetlen helyzetem ellenére, amiben Rodolfo öngyilkossága után találtam magam. De a nyugalmam nem tartott sokáig, körülbelül egy óra múlva egy jól öltözött fiatalember ült le az egyik közeli asztalhoz. Én nem szenteltem különösebb figyelmet ennek, de aztán észrevettem, hogy a szeme sarkából állandóan figyel. Ebben az időpontban már elég gyakorlatom volt felismerni az árnyékomban lévő ÁVH ügynököket, de most nem voltam biztos benne. Néha magam is arra gondoltam, hogy túl kompenzálom a fontosságomat és csak képzelem, hogy állandóan követnek. El is határoztam, hogy nem fogok törődni a szomszédommal, aki éppen olyan ártatlan utas lehetett mint én. Elmerültem a könyvemben s észre sem vettem, hogy az idő milyen gyorsan telt.

Hirtelen rájöttem, hogy közel lehetünk Miskolchoz, ami egy nagyon fontos vasúti gócpont volt, ahol talán több mint 100 vasúti sín pár is keresztezte egymást. Amikor kitekintettem az ablakon és észrevettem a nagytömegű vasúti vágányt, a vonat is lassítani kezdett. Felvettem a bőröndömet és az ajtó közelébe húzódtam. Ahogy a vonat megállt, leszálltam, de nem láttam sehol a miskolci állomás nagy épületét. Azt hittem, hogy az állomás előtt álltunk meg, ami máskor is előfordult, s ahogy megpróbáltam levenni a bőröndömet, a vonat lassan megindult. Gyorsan visszaugrottam és rájöttem, hogy még nem értük el Miskolcot, hanem ez egy néhány kilométerrel korábban lévő nagy rendező pályaudvar volt. Ahogy visszaültem az asztalomhoz, örömmel állapítottam meg, hogy volt 'kisérőm' nem volt ott, s reméltem, hogy ez tényleg egy zavartalan vakáció lesz.

Rövid idő múlva valóban megérkeztem Miskolcra, ahol a pályaudvar előtt felszálltam a Bükkszentkeresztet is érintő autóbuszra. Egy fél óra múlva, egy lefuggönyözött Pobeda hagyott el bennünket, s hirtelen keresztbe állt az országúton, úgy hogy az autóbusz vezetőnek rendkívüli módon kellett fékeznie, nehogy elüsse az elegáns nagyméretű autót. Ahogy kinyitotta az ajtót, jó magyaros, szülőanyákkal kapcsolatos káromkodással illette a személyt aki a busz ajtaja előtt állt. Az gyorsan kihúzott a zsebéből egy igazolvány félért, ha messziről is, de odatartotta a vezetőnek, aki hirtelen lecsillapodott és udvariasan megszólalt. „Parancsoljon felszállni.”

És ki lépett be az ajtón? Nem más, mint a jól öltözött fiatalember aki a szomszédos asztalnál ült az étkezőkocsiban. Nem kellett Sherlock Holmes-nak lenni, hogy kitaláljam, hogy mi is történt. Amikor először leléptem a vonatról, 'kisérőm' azt hitte, hogy megérkeztem rendeltetési helyemre és ő is leszállt. Nem vette észre, hogy én visszaugrottam a vonatra és amikor rádöbbsz, hogy nem voltam sehol, nyilván mozgósította a helyi ÁVH-t, hogy érjenek el az autóbuszhoz. Később megtudtam, hogy az ÁVH természetesen lehallgatta a telefonomat, tudott a bükkszentkereszt szabadságomról, de azt hitték, hogy Miskolc felé disszidálni készülök a Csehszlovák határon keresztül.

A falu magas hegyek közé volt ékelve, részben központja volt a mészégetőknek, részben nyaraló volt. Az esti sötét eget megvilágították a mészégetők lángjai, akik így próbálták kiegészíteni szerény jövedelmüket. Egyszerű kemencéket építettek, amiben a tüzet amit a családtagok éjjel-nappal ápoltak és a mészkőből meszet készítettek, amit vidéken fehér festék helyett használtak évszázadokon keresztül.

Egyik hűvös este kisétáltam a faluból, hogy közelről láthassam a mészégetőket. Meghívtak, hogy csatlakozzam hozzájuk, borral kínáltak, s olyan régi népdalokat énekeltek, amiket még soha nem hallottam, az egész jelenet történhetett volna 200 évvel korábban. Ezek a parasztok, akiket a modern élet nem nagyon ért el, elégedetteknek tűntek, és egyszerű életükért szinte irigyeltem őket. Jóval éjfél után megköszöntem vendégszeretetüket s elindultam vissza a faluba.

Egy kis gyaloghídon kellett keresztül mennem, alatta a patak vize állandóan csobogott. Egy elhagyott kis kápolnához értem. Emlékeztem rá, hogy amikor erre jártam korábban, a kápolna sötét volt, de most az ablakán világosság szűrődött át. Kíváncsi voltam és beléptem. Az egyszerű kézzel faragott oltár előtt egy idősebb asszony térdepelt. A falon volt egy ugyancsak kézzel faragott kereszt és egy néhány sor fapad. Leültem az utolsó sorba, de az imádkozó asszony nem vett észre. Néhány perc múlva felállt, s kezében égő gyertyával megindult a kijárat felé. Amikor észrevett, egy pillanatra megállt, de nem folytatta útját, hanem mellém ült. Egyikünk sem szólt egy szót sem, de egy kis idő után rámnézett fáradt szomorú szemeivel és kérdés nélkül megszólalt:

„Volt egy fiam, talán egyidős lenne magával. Én magam neveltem fel, a férjem meghalt még akkor, amikor a fiam kicsi volt. Jó gyerek volt, szorgalmasan elvégezte az elemi iskolát, s amellet, hogy segített megművelni kis földünket, minden munkát elvállalt, hogy kereshessen. Azt remélte, hogy egyszer majd vásárol még egy néhány hold földet, hogy könnyítsen az életünkön. ‘Én visszajövök édesanyám, s gondoskodni fogok magáról’ mondta, amikor utoljára megölelt mielőtt felszállt a vonatra, ami elvitte a háborúba. Soha többé nem láttam, de ha vele akarok lenni, mindig ide jövök. Itt kereszteltük meg, a keresztet amit a falon lát, az apja faragta ki. Általában itt mindig egyedül vagyok, hosszú idő óta maga az első, aki ilyen késői órában jött ide. De én szeretem a késői órákat. Úgy érzem ilyenkor, hogy az angyalok között vagyok, s közöttük ott van a fiam és a férjem.”

Ezután lassú mozdulattal felállt, hozzám hajolt, gyöngéden megcsókolta az arcomat és elment.

Ehhez a szomorú élethez hasonlítva az én problémáim hirtelen jelentéktelennek tűntek amellet a fájdalom mellett, amit ez az asszony hordott a szívében, s amitől soha, soha nem tudott megszabadulni. Talán egyszer az én helyzetemre úgy fogok visszaemlékezni, mint egy rossz állomra, de ez az asszony fájdalmát magával viszi a sírjába. Ez a kápolna volt a menedékhelye, mint egy oázis a sivatagban, ahova eljött, hogy azokkal lehessen, akik a szívében éltek. Milyen jó lenne - gondoltam - ha nekem is lenne egy ilyen menedékhelyem, de én nem voltam vallásos és nem volt hova fordulni gondjaimmal.

Ott ültem mozdulatlanul, nem voltam képes elfelejteni ennek az asszonynak a szomorú arcát és fájdalmát. Visszagondoltam a szüleimre, akiket 11 éve vesztettem el; mint ez az asszony, hirtelen én is úgy éreztem, hogy itt velem vannak. Valami ebben a halványan megvilágított kápolnában a lelkemig hatolt. Becsuktam a szemeimet és úgy képzeltem, hogy ismét együtt vagyunk. Háború, halál, szenvedés a messzi távolban voltak és lelkemben megbékélést éreztem a sorsommal.

Elalhattam, mert a nap már fenn volt, amikor felébredtem és elhagytam ezt a kis kápolnát. Ahogy lassan ballagtam a falu felé, azon gondolkodtam, hogy mit fognak hozni az elkövetkezendő napok, hónapok vagy évek...

* * *

A két hét hamar eltelt. Többször láttam a 'kísérőmet' de úgy tettem, mintha nem venném észre. A szövetkezetben sok munka várt rám, el kellett készülnöm a havi közgyűlésre, ahol be kellett számolnom a tagságnak a szövetkezet helyzetéről és terveiről. Csak egy napom volt hátra a közgyűlésre elkészülni és úgy gondoltam, hogy a lakásomban zavartalanabban tudom ezt megtenni mint az irodámban, ahol a telefon és látogatók állandóan megzavartak. Megkértem az egyik titkárnőt a műszaki irodából, hogy jöjjön velem, és hozzon egy hordozható írógépet hogy a lakásomon diktálhassam le a beszámolómat.

Mielőtt elhagytam az irodámat, Zsóka, a titkárnőm jött be és azt mondta: „Az íróasztalomon találtam ezt a borítékot, magának van címezve. Valaki ott hagyhatta, amikor én egy pillanatig nem voltam ott.”

Kibontottam a nagy sárga borítékot, amelyben egy Izraelben kiadott magyar újság egy példánya az „Új Kelet” volt. Azt gondoltam, hogy valamelyik tagunk hagyta itt nekem, hogy elolvassam, nem tulajdonítottam neki semmi jelentőséget és betettem az íróasztalom fiókjába.

Néhány perc alatt megérkeztünk a lakásomba. Csináltam egy jó erős kávét és elkezdtem diktálni a beszédemet Karig Júliának. Júlia vénkisasszony volt, majdnem 2 méter magas, sovány, szemüveges, remek humorral megáldva. Olyan volt, mintha egy régi angol novellából lépett volna ki.

Néhány perc múlva a bejárati csengő megszólalt. Ahogy kinyitottam az ajtót, két férfi állt velem szemben. Az egyik nagyon fiatal, szőke, lányos arcú volt, a másikon feltűnt, hogy nagy elálló fülei voltak. Egy pillanatig egymásra meredtünk, azonnal tudtam, hogy kicsodák és mielőtt behívhattam volna őket, beléptek: „A belügyminisztériumból jöttünk” mondta a nagyfülű és megindult a nappali szoba irányába. Én követtem, a fiatalabb mögöttem jött. Ahogy kinyitotta a szoba ajtaját, meglepetten megállt, nyilván nem sejtette, hogy rajtam kívül más is volt a lakásban. De hirtelen visszanyerte nyugalmát és monoton hangon megszólalt: „A belügyminiszter rendelete alapján letartóztatásba helyezem!”

Kihúzott a zsebéből egy összehajtott ívet és a kezembe adta. Én megpróbáltam megőrizni a nyugalmamat ahogy széjjel nyitottam, emlékeztettem magamat arra, hogy ez az a pillanat amire régen felkészültem. A letartóztatási parancs szabályosnak tűnt, maga a belügyminiszter helyettese írta alá. Júliára néztem, aki a helyén ült, halottsápadt arcán félelem tükröződött.

„Üljön le és ne mozduljon” parancsolt rám a fiatalabb. A nagyfülű megfordult és elment, de pillanatok múlva visszajött még három másik ügynökkel, akik közül az egyiket azonnal felismertem mint gyakori árnyékomat. A nagyfülű Kovács László lehetett, aki Tamást besúgásra kényszerítette és aki Rodolfót elkábította, s a kórházban is megjelent. A fiatalabb szőke partnere egyike volt azoknak, akik a rózsadombi vendéglőben, ahol Miával vacsoráztunk, figyelt bennünket.

„Kié az írógép?” kérdezte Kovács Júliától.

„Én hoztam magammal a szövetkezetből” válaszolta rémült arccal.

Kovács kihúzott egy papírlapot a zsebéből, beletette az írógépbe, s minden kis és nagy betűt sorban leütött. Aztán kivette a papírt és odanyújtotta egyik kollégájának. Az ajtó ismét kinyílt, egy újabb ügynök lépett be, vele volt a házfelügyelő felesége és még egy nő, akit csak látásból ismertem, de tudtam, hogy a tömb-bizalmi volt.

A fiatalabb ügynök megmotozott, a zsebeimből kivett mindent, kulcsaimat, személyazonossági igazolványomat és 300 forintot. Mindezt lette egy cocktail asztal üveglapjára.

Kovács hozzámfordult: „Van valami olyan a lakásban amit át kell adnia a hatóságoknak?”

„Nincsen.”

„A házkutatást a távollétében fogjuk végrehajtani a házfelügyelő és a tömbbizalmi elvtársnő jelenlétében. Gyerünk.”

A fiatal, szőke ügynök megragadta a bal karomat, egy másik szorosan a másik oldalamnál volt. Kovács a lakásban maradt. Mielőtt kiléptünk az ajtón, a szőke megszólalt: „Ha szökést próbálna megkísérelni, fegyverünket fogjuk használni. Javasolom, hogy a saját érdekében viselkedjen feltűnésmentesen.”

Bólintottam. Lementünk a harmadik emeletről, s kiléptünk az utcára. Az őszi nap még kellemesen sütött, egy felhő sem volt az égen. Emberek siettek ügyeik után és senkinek sem tűnt fel, hogy három fiatalember sietve megy a Falk Miksa utca irányába, ahol a sarkon egy szovjet gyártmányú, befüggönyözött ablakú Pobeda állt. Ahogy beszálltam, ránéztem az órámra. Éppen dél volt 1955 szeptember 28-án.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET A LESZÁMOLÁS NAPJA

Az egyik ügynök kinyitotta a kocsiját s betuszkolt rajta. Én középen ültem, a két ügynök a két oldalamon. Ez volt az első eset, hogy állami autóban utaztam; majdnem mindenki, akit ismertem undorral nézett ezekre a lefüggönyözött autókra. Kétfajta szovjet gyártmányú autó volt forgalomban, az egyik ZIS és a másik ZIM, ezek hatalmas kényelmes autók voltak a legfelsőbb pártfunkcionáriusok számára, és a Pobeda, az alacsonyabb rangúak részére. Volt egy néhány amerikai autó is forgalomban: az egyik miniszterhelyettesnek, aki abban a házban lakott ahol Edit és én korábban laktunk, egy világos kék színű Ford cabriolet állt a rendelkezésére. Valahányszor a ház előtt várt gazdájára, emberek körülállták, hogy csodálják külsejét és belsejét.

A Pobeda, amin utaztunk, az 1948-as Packardnak volt a hasonmása, kényelmes volt. Ahogy az ajtót becsapták mögöttünk, a vezető azonnal elindult sebes tempóban a Margit hídon keresztül Budára. Úgy látszik a Fő utcába visznek, gondoltam. A 'Fő Utca' egy hírhedt épületet jelentett, titokzatosságba burkolva a második kerületben.

Útközben egy szót sem váltottunk, magam is meg voltam lepve, hogy milyen nyugodt maradtam. Az igaz, hogy én erre az eshetőségre fel voltam készülve, s az út alatt ismét megfogadtam magamban, hogy semmiképpen nem fogok vallani. Eszembe jutottak a többiek, s arra gondoltam, hogy a letartóztatásom milyen hatással lesz Miára.

Néhány perc múlva elértük rendeltetési helyünket. Az épület, amely a háború előtt a budai kerületi bíróság székhelye volt, több utcára nyílt. Hatalmas szögletes épület volt, minden sarkán egy kis őrbódé, két szürke egyenruhás őr állt, akik tagjai voltak az Államvédelmi Hatóságnak a politikai foglyok őrzésére létesített alakulatának. A határok őrzésére khaki színű egyenruhát létesítettek zöld jelzéssel, a későbbiek folyamán észrevettem, hogy a kémelhárító osztály tisztjei időnként hasonló színű egyenruhában jártak, piros jelzéssel. De a legveszedelmesebbek civil ruhában jártak, azok akik éjszaka kopogtattak be, elvittek embereket minden magyarázat nélkül, internálták őket, kínozták s gyakran meg is ölték áldozataikat néha egy-egy megrendezett tárgyalás után, de gyakran anélkül is.

A járművek a Gyorskocsi utcai kapun hajtottak keresztül. Ez egy keskeny utca volt, ahova csak hivatalos járművek hajthattak be. Az autó egy pillanatra megállt a nehéz vaskapu előtt, azt valaki gyorsan kitárta, majd mögöttünk be is zárta. Egy kis udvaron találtam magam, ahol legfeljebb még egy-két jármű számára volt csak hely. Az udvar három oldalát az öt emeletes épület vette körül. A Pobeda előtt volt egy másik súlyos vaskapu. Intettek, hogy szálljak ki az autóból és a fiatal szőke ügynök halkán, majdnem suttogva így szólt:

„Nagyon sajnálom, hogy a lakását fel kellett dúlni.”

Mielőtt bármit is válaszolhattam volna, ott hagyott. Egy szürke egyenruhás őr jelent meg, karon fogott, s kinyitott egy kisebb ajtót, ami a nagy vaskapuba volt beleépítve. Egy gyengén világított folyosón voltunk és egy néhány lépcsőn lementünk a pincébe, ahol a kísérem átadott egy idősebb, ugyancsak szürke egyenruhás őrmesternek.

„Szegedi Sándor?”

„Igen” válaszoltam.

„Vegye le a ruháját és mindent tegyen a sarokban lévő székre.”

Odamentem a sarokba ahol levetettem a zakómat és a nadrágomat.

„Vegyen le mindent és ez alatt azt értem, hogy mindent” mondta szigorú hangon.

Teljesen meztelenre vetkőztem, csak arany karórám maradt rajtam. Az őrmester nagy alaposággal vizsgálta meg a ruhaneműket, nemcsak a zsebeket fordította ki, hanem minden varrást végigtapogatott, nyilván elrejtett dolgok után kutatott. A nadrágomról egy nagy ollóval levágta az összetartó kapcsokat, a cipőmről ugyancsak levágta a csatokat. Aztán előhúzott egy inget és hosszú alsónadrágot.

„Vegye ezeket fel, húzza fel a nadrágját és zakóját. Zokniját nem veheti vissza, de megtarthatja a zsebkendőjét.”

Az ing és alsónadrág valamilyen nehéz, durva anyagból készültek. Még mielőtt felöltöztem intett az óráért, amit átnyújtottam neki. A fehérnemű tiszta volt, de gyűrött, az ingen nem volt se gallér, se gombok. Ilyet csak filmekben láttam, de emlékeztettem magamat arra, hogy ez nem játék, ez a valóság.

Miután vissza felöltöztem, az őrmester karon fogott és elhagytuk a szobát a folyosó irányába, ahol bejöttünk. De nem a kijárat felé vezetett, hanem a lépcsők felé. Egyetlen élő lelket nem láttam. A hely fehérre volt meszelve és tisztának tűnt. Amikor a folyosón egy kanyarhoz értünk, a kísérom fűtyült. Néha hallottam egy fűttyjelet vissza, de nem tudtam megállapítani, hogy honnan jött.

Az első emeletre vezető lépcsőket fémháló választotta el magától az emelettől, ahol egy hosszú sor cellát láttam. Az jelenet Beethoven Fideliójának a börtönjelenetére emlékeztetett. Még egy emelettel feljebb mentünk, ahol az emelet a lépcsőktől ismét dróthálával volt elválasztva. Valaki kinyitott egy ajtót, ami szintén drótból volt, része az elválasztó dróthálózatnak, és a kísérom átadott egy másik őrnek, aki valamivel fiatalabb volt, s akinek koromfekete haja egy kevés ősszel keverve kigöndörödött a kalapja alól. Az egész ember pacsuli szagú volt. Rám üvöltött:

„Tegye a kezeit hátra!”

Engedelmeskedtem, ő pedig megragadta a karomat, miközben jobbra kanyarodtunk. A folyosó talán másfél méter széles lehetett, vaskorlással a szélén. Nem láthattam a folyosókat sem alattunk sem fölöttünk, mert vastag vasháló volt kifeszítve furnér lemezekkel beborítva. A falak itt is fehérek voltak, a cellák ajtajai sötétbarnára voltak festve, és megerősítve fekete vaspántokkal. Egy hangot sem lehetett hallani.

Megálltunk egy cella előtt. Az őr a zsebéből előhúzott egy nagy kulcsot, ami a derekához volt láncolva, kinyitotta az ajtót és intett, hogy lépjek be. A berendezés a cellában két fából épített priccs volt. Az ajtóval szemben magasan volt egy kis ablak, amit nem lehetett elérni. Az üveg piszkos volt és az ablakot vasrács borította.

„Álljon a fal mellé” parancsolta az őr, de ő az ajtóban maradt.

„Ez a 204-es számú cella, jövőbeni otthona. Maga lesz az ‘egyes’. Amikor hallja, hogy a kulcs megfordul a zárban, azonnal a falhoz ugrik, úgy hogy a cipőjének az orra a falat érintse. Kezeit hátra teszi, s csak akkor beszél, ha kérdezik és akkor is nagyon halkán. Takarodó este 9 órakor van, ébresztő reggel ötkor. Takarodó előtt nem feket le a priccsre. Napközben leülhet, de úgy hogy az arca az ajtó felé legyen, a kezei maga előtt. Éjszaka a kezeit a takarón kívül kell tartania, s nem fordulhat a fal felé.”

Az utasítás unott hangon történt, már jó néhányszor elmondhatta.

„És most vegye le a ruháját.”

Ez az őr megismételte a korábbi eljárást, rendkívül alaposan megvizsgálta a nadrágot, zakómat és a fehérneműt is, amit csak néhány perccel előbb kaptam. Megpróbálta levenni a gumisarkot a cipőmről, de nem sikerült. Megjelent egy másik őr az ajtóban, hozott egy harapófogót és annak a segítségével letépte az egyik cipő gumi sarkát. Ezek után az őr a ruhadarabjaimat a priccsre dobta, s bezárta az ajtót maga mögött.

A cella nagyon hideg volt, ahogy mezítláb álltam a jéghideg kőpadlón. A cella fekvése olyan volt, hogy a nap nem süthetett be még a kis ablakon sem, s annak ellenére, hogy kint még csak ősz volt, itt már beköszöntött a tél. Miután felöltöztem, körülnéztem. A cella tiszta volt, a falak fehérre voltak meszelve. A priccsen egy vékony szalmazsák volt és egy vékony szürke takaró. Két másik takaró összehajtván, párna helyett a fejrészhez volt téve. Egy sokszorosított ív lógott az ajtón, ugyanazt tartalmazta mint az őr szóbeli utasítása, azzal, hogy a jó viseletű foglyok könyvet kérhetnek a börtön könyvtárából. A leírás tele volt helyesírási hibákkal, pedig valaki biztosan megfogalmazta, valaki átnézte, valaki legépelte és sokszorosította, de senkinek sem tűntek fel a hibák. Nyilván jó káderek voltak, de nem sokat járhattak iskolába.

Szóval ez mégis bekövetkezett, morfondíroztam magamban, ahogy az ajtó felé néztem. Fölötte egy élesen világító villanykörte volt, annak ellenére, hogy kint még világos volt. Megpróbáltam józanul gondolkodni, de nem tudtam rájönni, hogy miért vártak ilyen sokáig a letartóztatással. Szilárdan megismételtem korábbi elhatározásomat, hogy semmit sem fogok bevallani, bár jól tudtam, hogy nem vagyok hős, s nem tudok a kínzásaiknak ellenállni. Rövidesen meg fogom tudni, hogy az új ‘szocialista törvényesség’ ér-e valamit. Ami aggasztott, hogy a letartóztatási parancsot nem valami ismeretlen alantasabb személy írta alá, hanem maga a belügyminiszter helyettese, talán azért, mert az egész ügyet fel akarják fűjni és valamilyen látványos propaganda tárgyalást terveznek.

A gondolataimat zajos dörömbölés az ajtón szakította félbe. Kötelességtudóan a falhoz álltam, olyan közel, hogy éreztem a mész szagát. Egy durva hangot hallottam:

„Jöjjön ide!”

Megfordultam és láttam, hogy valaki kinyitott egy kis ajtót, ami bele volt építve a cella nehéz vas ajtajába. Az ajtó lefelé nyílt és megállt egy kis polcot képezve. Két barna színű csajka volt rajta, az egyikben egy kanál volt.

„Vegye el őket!”

Ahogy elvettem az edényeket, a kis ajtó bezárult és észrevettem, hogy fölötte volt egy kis kémlelőnyílás, kívülről letakarva. Ez lehetővé tette, hogy szemmel tartsanak, de én nem tudtam kinézni rajta. Leültem a priccs szélére, letettem a csajkákat a földre. Az egyikben valami szürkés színű leves volt, a másikban főtt káposzta. Nem is voltam éhes, de annak ellenére, hogy kívülről teljesen nyugodtnak látszóttam, még egy ínycsiklandozó ételt sem tudtam volna lenyelni. Kíváncsiságból megkóstoltam mindkét csajka tartalmát, undorítóak voltak. Néhány perc múlva a kis ajtó ismét kinyílt de még mielőtt a falhoz állhattam volna, valaki megkérdezte:

„Megette?”

Nem válaszoltam semmit, a két csajkát rátettem a kis ajtóra.

„Miért nem eszik?”

„Nem vagyok éhes.”

„Figyelmeztetem, hogyha nem eszik, mesterségesen fogjuk táplálni és az nem túl kellemes.”

Gúnnyal a hangjába beszélt a mesterséges táplálásról, biztosan örömmel nézett elébe.

Fel és alá jártam a cellában, aminek 3 méter lehetett a hosszúsága. A csendben csak az örök lépteit lehetett hallani, s időnként a cella ajtó becsapását. De hirtelen a csend megtört, valaki eszeveszetten dörömbölt egy cella ajtaján. Megálltam és hallgatóztam, úgy tűnt, hogy a zaj a folyosó másik végéről jön. Futó lépéseket hallottam.

„Fasiszta smasszerek!” üvöltötte valaki újból és újból, miközben erősen rugdalhatta az ajtót. De aztán hirtelen halálos csend lett, olyan, hogy a saját szívverésemet hallottam. Vajon ki lehetett abban a cellában? A ‘smasszer’ szót utoljára munkaszolgálatos koromban hallottam, magunk között így neveztük utálattal a bennünket őrző katonákat. Aki a ‘smasszer’ kifejezést használta, az szintén munkaszolgálatos lehetett a háborús években. De most ismét fogoly a kommunista rendszerben. Nem tudtam tovább latolgatni, hogy ki lehetett az üvöltöző fogoly, mert kinyílt a cellám ajtaja s én gyorsan a falhoz álltam. Hallottam, hogy valaki belépett a cellába, de semmit sem láthattam csak a falat az orrom előtt. Úgy éreztem, hogy kitűnő célpont lehetek, ha hátulról akarnak lelőni, ahogy gyáva emberek végeznek az áldozatukkal.

„Álljon közelebb a falhoz, különben a lábát darabokra rugdalom!”

Nem mozdultam, mert már nem mehettem közelebb a falhoz.

„Menjen a vécére” parancsolta az őr.

Kiléptem a cella ajtaján, s jobbra láttam egy nyitott ajtó mögött a mellékhelyiséget. Beléptem, s behúztam magam mögött az ajtót.

„Nyissa ki” üvöltött az őr.

Kinyitottam az ajtót s meglepetten ránéztem.

„Nehogy merészelje valaha is bezárni az ajtót, a vécé csak nyitott ajtóval használható.”

Az őr még csak el sem fordította a fejét, egész idő alatt szemmel tartott.

Miután visszatértem a cellába, még hidegebbnek találtam, mint korábban. Kint már majdnem sötét volt. Le és fel jártam a cellában, hogy ne fázzanak annyira kezeimet a zsebeimbe süllyesztettem. Valaki belerúgott az ajtóba:

„Vegye ki a kezét a zsebéből” üvöltötte.

Engedelmeskedtem, s rájöttem, hogy ezek minden mozdulatomat figyelik. Mi lehet a többiekkel? Gondolataim Miához szálltak. Kint már teljesen sötét volt, nem tudtam hány óra lehetett. Csak néhány órája voltam fogoly, de máris elvesztettem az időérzékemet.

Beadták a vacsorát, ami egy darab száraz barna kenyérből állt és valamilyen főtt tésztából marmaládéval a tetején. Nem tudtam megenni, de amikor visszaadtam a csajkákat, ez az őr csendben maradt és nem fenyegetett mesterséges táplálással. Nagyon fáradtnak éreztem magam és ki szerettem volna próbálni az ‘ágyamat’. Végül is valaki beszólt:

„Takarodó”.

Levetköztem, és miután nem volt más hely, összehajtottam a nadrágomat és zakómat és a fejem alá tettem. A cipőm a prices előtt a padlón volt. A hátamon feküdtem a kemény szalmazsákon, a villanyégő az ajtó fölött pontosan a szemembe világított. Bezártam a szememet, kezeimet a takaróra tettem, ahogy megparancsolták. A takaró ugyan nehéz volt, de nem adott elegendő meleget. Nem tudtam aludni, s a nap eseményei, mintha moziban lettem volna, peregtek előttem. Nyilván mégis elalhattam, mivel anyám jelenlétét éreztem, aki megcsókolta

az arcomat. Olyan életszerűnek tűnt, hogy napokig nem tudtam elfelejteni. Hirtelen felriadtam, mert valaki rugdalta a cella ajtaját.

„Nem tudja, hogy nem fordulhat a fal felé? Ha ez még egyszer előfordul, akkor majd mezítláb fog állni egész éjszaka a hideg kőpadlón!”

Egy pillanatig nem tudtam, hogy hol vagyok. Felébredtem egy gyönyörű álomból, még mindig éreztem anyám jelenlétét és szeretetét; de aztán magamhoz tértem és rájöttem, hogy a félelmetes ÁVH kezeiben vagyok.

Ismét elaludtam, de arra ébredtem, hogy valaki mellettem áll és rázza a vállaimat.

„Gyorsan öltözzön fel” mondta az őr és kiment. Felöltöztem és felnéztem az ablak irányába. Még mindig sötét volt. Fogalmam sem volt arról, hogy hány óra lehetett, de ez a hirtelen felébresztés az éjszaka közepén nem volt túl biztató. Akármilyen is történik, nem fogok vallani, erősítettem magamban korábbi elhatározásomat. Az ajtó kinyílt és az őr beszólt:

„Jöjjön velem.”

Egy másik, valamivel fiatalabb őr várt rám. Megfogta a karomat és elindultunk. A jól megvilágított folyosó végén kinyitott egy ajtót, azt hittem, hogy egy másik cellába helyeznek el; de az ajtó mögött egy újabb keskeny folyosó volt, a végén nehéz vas ajtóval. Úgy tűnt, hogy ez egy összekötő folyosó lehetett két épület között. Ahogy behúztunk a vasajtót, egy irodaépületbe kerültünk. Egy emeletet felmentünk, aztán végimentünk egy hosszú folyosón, amiből párnázott magas ajtók nyíltak. Az őr időnként füttyentett, de nem volt válasz; teljes csend volt. Megállított egy ajtónál, felnéztem a számra: 333. Az őr intett, hogy álljak a falhoz, mint ahogyan a cellában kellett, még mindig fogta a karomat. A másik kezével kinyitotta az ajtót és szalutált. Aztán bevezetett a szobába, s elment. A szoba teljesen sötét volt, kivéve egyik sarkát, ahol egy íróasztalon égett egy lámpa, s valaki ülhetett mögötte. A lámpa úgy volt elhelyezve, hogy ne láthassam az íróasztal mögött ülő személyt. Három méternyire az asztaltól volt egy szék.

„Üljön le.”

A székhez léptem, s akkor megismertem az asztal mögött ülő férfit. A fiatal ügynök volt, aki jelen volt a letartóztatásomnál, és akit már láttam, amikor Miával vacsoráztunk a rózsadombi vendéglőben. A szám ki volt száradva, úgy éreztem, hogy a szívem a torkomban ver. Kezeimet a térdemre tettem, de éreztem a nadrágomon keresztül, hogy a kezeim teljesen izzadtak voltak. Az ügynök rám nézett, aztán úgy fordította a lámpaernyőt, hogy a fény közvetlenül rávilágított. Egy néhány pillanatig szótlanul meredtünk egymásra, és én próbáltam megerősíteni elhatározásomat, hogy nem fogok vallani. Aztán egy kis mosollyal az arcán megszólalt:

„Szóval, mi újság Döncike?”

Rögtön emlékeztem rá, hogy a levelek, amiket Ábrányitól és Hippigtől kaptam Rodolfóék eltávoztása után, ilyen néven szólítottak meg. Azt hittem, hogy ezt a nevet találták ki, hogy abban az esetben ha a levelek rossz kezekbe kerülnek, ne kompromittáljanak engem.

„Miért nem válaszol?”

„Azért mert én nem vagyok Dönci.”

„Ugyan, ugyan, ha a maga neve nem lenne Dönci, miért szólítaná meg magát valaki így a leveleiben?”

„Senki nem szólított engem ezen a néven.”

A viszonylagosan barátságos hang megváltozott és szigorúan így szólt:

„Megparancsolom magának, hogy egyenesen válaszoljon. Kapott a közelmúltban egy levelet, amelyikben így szólították meg?”

„Én nem kaptam semmi ilyenféle levelet.”

Miután tudtam, hogy én magam égettem el az eredeti leveleket, legfeljebb másolataik lehettek, amelyek nem valószínű, hogy bizonyítéknak használhatók.

A fiatal lányosképzű ügynök arca teljesen elváltozott. Ha a szemeivel ölni tudott volna, már halott lettem volna. Arca a dühtől eltorzult, de láttam, hogy próbál magán uralkodni.

„Ha éppen tudni akarja, maga Kollár Lászlóval, az államvédelmi hatóság kémelhárító osztályának főhadnagyával beszél.” Aztán egy pillanatnyi szünet után folytatta: „A jövőben mi sokat leszünk egymással kapcsolatban. Magától függ, hogy ez a kapcsolat nyomorúságos lesz-e vagy viszonylag kellemes. Magát kémkedéssel vádoljuk, megdönthetetlen bizonyítékaink vannak a bűnössége mellett. Olvassa el ezt az iratot, s annak jeleként, hogy megértette, írja alá.”

Átnyújtott egy nehezebb papírra gépelt iratot. A tetején csupa nagy betűvel ez állt:

„HATÁROZAT BŰNÖS TEVÉKENYSÉG MEGSZAKÍTÁSÁRÓL.”

A cím alatt a következő volt: „Alulírott Nyárai Emil, az államvédelmi hatóság kémelhárító osztályának századosa, megállapítottam és bizonyítékokat szereztem arra, hogy Szegedi Sándor, Budapest, Szent István körút 2 alatti lakos, 1949 óta folyamatosan bűncselekményeket követett el a Magyar Népköztársaság ellen és ezért folyamatosan elkövetett hazaárulással vádolom.”

A továbbiakat nem tudtam elolvasni, mert széles barna ragasztószalaggal voltak letakarva.

„Maga mindig ilyen lassan olvas?” üvöltötte Kollár. „Ott a toll és tinta, írja alá, hogy megértette a vádat!”

Ebben a pillanatban nem volt értelme ellenkezni, úgy hogy aláírtam az ívet. Aztán hátra léptem a székhez és leültem.

„Ismét figyelmeztetem, hogy ismerje el a bűnösségét és így könnyítse meg az Államvédelmi Hatóság munkáját.”

„Nincs mit beismernem, én semmilyen bűncselekményt nem követtem el.”

Kollár nem válaszolt. Rám nézett gúnyos arccal, elővett egy ceruzát és valamit rajzolt egy papíron. Aztán felugrott az asztalától, mellém lépett és az arcom elé tartotta. Két nagy betű volt rajta: Y.N., a betűk, amikkel riportjaimat írtam alá. Ezeknek a riportoknak egyike kerülhetett a kezükbe, valószínűleg az amit Zoltánnál találtak Bécsben. A hozzám való kapcsolatot azonban csak Rodolfo kikényszerített vallomásából tudhatták, s reméltem, hogy ezt nem használhatják fel ellenem.

„Mond ez valamit magának?” kérdezte.

„Semmit” válaszoltam.

Kollár főhadnagy teljesen elvesztette a nyugalmát. Szidott és átkozott, ahogy le és fel járt előttem. Aztán hirtelen lecsillapodott és nyugodt hangon megszólalt:

„Nézze, bánjunk egymással úriemberként. Maga ezzel sokat nyerhet. Én tudom, hogy maga egy tanult, intelligens ember, s mint ilyen fel tudja fogni a helyzetet. Meg kell, hogy értse hogy nem valamilyen rendőr-őrszobán van, hanem az Államvédelmi Hatóság kezeiben. Ennek ellenére mindent tagad, pedig nagyon jól tudhatja, hogy mi nem tartóztatunk le senkit bizonyíték nélkül. Azok az idők elmúltak, amikor csak szórakozásból felhoztunk embereket az utcáról, vagy tanukat idéztünk be és jól megvertük őket, mielőtt a szájukat is kinyithatták.”

Meglepett, hogy ilyen őszintén beszélt a múltról, de a kijelentését kissé hitetlenül hallgattam, mert tudtam, hogy Rodolfót a Nagy kormány által meghirdetett ‘szocialista törvényesség’ után kényszerítették vallomásra.

„Én nagyon ajánlom magának” Kollár folytatta „hogy írja le kémtevékenységét az elejétől, a végéig. Mi nem leszünk ezért hálátlanok. Ez az egyetlen módja annak, hogy megmentse a bőrét. Nos?”

Rámnézett, de én nem szóltam semmit.

„Bevallja, hogy kémkedett?”

„Én nem kémkedtem, tehát nincs mit bevallanom” válaszoltam, s magam is meg voltam lepve, hogy milyen nyugodt hangon beszéltem, de valahogy a félelmem csökkent. Ugyan tisztában voltam reménytelen helyzetemmel, de még mindig erős volt az elhatározásom, hogy nem teszek semmiféle vallomást.

Kollár ismét elvesztette a nyugalmát. Üvöltött, szidott, mindenfajta jelzőkkel illetett, de aztán lecsendesedett:

„Visszaküldöm a cellájába, ott rohadhat!”

Én csendben maradtam. Kollár ismét rámnézett kemény tekintettel, felemelte a telefont és beleszólt: „Kalmár elvtárs, küldjön fel egy kísérőt.”

Néhány perc múlva az ajtó kinyílt: „Főhadnagy elvtárs, jelentkezem.”

Kollár bólintott. Felálltam, az őr megragadta a karomat és elhagytuk a szobát. Ahogy a folyosón mentünk, akkor jöttem rá, hogy milyen hideg is volt. Ugyanazon az úton mentünk vissza ahogy jöttünk, a folyosók még mindig erősen meg voltak világítva, pedig a magasan lévő ablakokon keresztül látszott, hogy a hajnal nem lehet messze. Néhány perc múlva vissza voltam a cellámban, fáradtan és álmosan. Gyorsan levetkőztem, s reméltem, hogy ébresztőig még alhatom egy keveset. Ahogy lefeküdtem, az őr belerúgott az ajtóba és üvöltötte:

„Azonnal keljen fel, az ébresztő már meg volt!”

Újra felöltöztem és az őr kinyitotta az ajtót. Intett, hogy kövessem a folyosón, ahol volt egy vízcsap és alatta alumínium lavórok sorakoztak. Vízet engedtem az egyik lavórhoz, s vittem vissza a cellámba mialatt az őr 2-3 lépésre követett. A kezembe adott egy durva szövésű rongydarabot és egy mosószappant, aztán beszólt a cellába, hogy vetközzem le derékig és mosakodjam meg. De én már akkor teljesen meztelen voltam és tetőtől talpig megmosakodtam a jéghideg vízben, ami jól felfrissített. Úgy tűnik - gondoltam - hogy az egészségtelen középosztálybeli életformám most megváltozik, ezentúl ezt az életformát fogom gyakorolni. Nem mintha más választásom lett volna.

Az őr megparancsolta, hogy mossam fel a cellám köpadlóját azzal a vízzel amiben mosakodtam és azzal a ronggyal amit törülközőnek adott. Ezután kivetette velem a lavórt a folyosóra, ahol a lavórt kiöblítettem, s aztán visszavezetett a cellámba. Mindezek alatt egyetlen más rabot sem láttam, csak egy néhány őr volt jelen. A cellámban fel és alá jártam,

néhány lépést előre és néhányat vissza. A zajokból a folyosóról úgy tűnt, hogy most más rabokkal csináltatják végig a reggeli rutint. Emberi hangot nem lehetett hallani, csak a zárkák ajtajai csapódtak. Úgy jártam, mintha sánta lettem volna, az egyik cipőmről letépett sarok hiányzott. De ezt leszámítva meg voltam elégedve, hogy az első összeütközés a kihallgatómmal elviselhető volt. Ha nem kínoznak, akkor hallgatni fogok, ismételtettem korábbi elhatározásomat.

Egy idő után hozták a reggelit. A csajkában valami kávéra emlékeztető fekete folyadék volt, sokkal rosszabb, mint amit munkaszolgálatos koromban kaptunk, pedig az is sok kívánnivalót hagyott maga után.

Délelőtt lehetett, amikor az őr beszólt, s megkérdezte, hogy akarok-e valami olvasnivalót. Nem is várt a válaszomra, hanem benyújtott egy könyvet a kis ajtón keresztül. A könyvnek fekete fedele volt, cím nélkül. Amikor kinyitottam, azonnal tudtam, hogy nem az én ízlésemnek megfelelő mű volt. „A hősi város” volt a címe, egy orosz nyelvből lefordított regény, valószínűleg tipikus szocialista realizmust tükrözött. A hőse az ilyenfajta regényeknek általában egy fiatal párttitkár, aki soha nem eszik, nem alszik, semmi olyat nem tesz, mint más ember, de megállás nélkül dolgozik. Meglátogatja a kollektív farmokat, ahol bőséges tanáccsal látja el a parasztokat, akik egész életükben földműveléssel foglalkoztak. S mindezek közepette a fiatal párttitkár, aki szüntelen éberségben ‘szenved’, leleplezi az ellenséget, rendszerint egy kulákot, aki csak abban különbözik a többi paraszttól, hogy korábban volt egy néhány hold földje, de aki egyebet sem tesz, mint sabotál. És mint az olcsó detektív regényekben, ahol a rendőrség mindig győz, a párt titkár győzelme is elmaradhatatlan. A különbség csak annyi, hogy míg a detektív regényekben valóságos, normális emberek a szereplők, addig a szocialista-realizmus elveinek megfelelően ezekben a könyvekben az ellenséget leszámítva mindenki a munka hőse. De mindezzel nem sokat törődtem, könyv volt a kezemben, akármilyen is, és reméltem, hogy kissé elvonja a figyelmemet reménytelennek tűnő helyzetemről. Tudtam, hogy az unalom az egyik legnagyobb ellensége a foglyoknak, akiknek minden gondolatuk a helyzetük analízisére, s gyakran úgy határoznak, hogy jobb közreműködni a kihallgatókkal, hogy sorsuk legrosszabb részén túl legyenek.

Mialatt olvastam, hallottam, hogy nagyon halk lépések közelítették meg a cellámat. Nem néztem fel a könyvemből, úgy tettem mintha továbbra is olvastam volna, de hegyeztem a füleimet, ahogy csak tudtam. Valaki ezt suttogta: „Olvas.” Lehet, hogy Kollár volt valamelyik kollégájával, akik szerették volna tudni, hogy milyen hatással volt rám az előző éjszakai kihallgatás. Mire későbbben hallottam a kulcsot fordulni a zárban, már átfutottam legalább a könyv felén. Felugrottam és kötelességszerűen a falhoz álltam, cipőm hegye érintette a falat, kezeimet hátrattettem.

A második kihallgatásomra vittek. Ugyanazon az úton mentünk mint előző éjszaka, de most észrevettem, hogy bizonyos távolságokra fából épített választófalak voltak. Az őr időnként fütttyentett és ha valaki visszafütyült, akkor gyorsan betolt egy ilyen fal mögé. Ilyenkor lépéseket hallottam, valószínűleg egy másik foglyot vittek valahová; ez volt a biztosíték arra, hogy a foglyok soha ne találkozzanak egymással.

„Hogy aludt Szegedi úr?” fogadott Kollár.

„Egyáltalán nem aludtam” válaszoltam.

„Amikor válaszol nekem, akkor minden esetben tegye hozzá, hogy ‘főhadnagy úr’. Nem oktatták ki lent, hogy hogyan kell viselkednie? Javasolom, hogy mostantól kezdve tartsa be a szabályokat.” Aztán egy kicsit mérsékeltebb tónussal a hangjában hozzátette: „Remélem, hogy

megváltoztatta az álláspontját, itt az ideje, az arca már borostás, máris úgy néz ki mint egy öreg fogoly.”

„Nincs semmi mondanivalóm”.

„Szegedi, mikor fogja belátni, hogy ez a magatartás teljesen haszontalan. Csak gondoljon arra, hogy milyen jövő vár itt magára, ha nem működik együtt velünk.”

Ez félreérthetetlen fenyegetés volt, de én nem mutattam semmilyen változást. Több mint egy órát tölthettem vele, ezalatt az idő alatt Kollár átkozott, fenyegetett, szidalmazott, időnként enyhébb tónusban az intelligenciámra hivatkozott. Végül is egy kis szünet után megszólalt:

„Nézze, én teszek magának egy olyan ajánlatot, amit mi nagyon ritkán teszünk. Ha őszintén mindent bevall, biztosítom róla, hogy két napon belül kiengedjük. Viszonzásképpen csak annyit kell tennie, hogy továbbra is küldi jelentéseit Bécsbe azzal a különbséggel, hogy a jelentéseket mi fogjuk elkészíteni. De hozzá kell tennem, hogy most rögtön kell határoznia. Most szabadlára helyezhetjük, s ezt meg lehet magyarázni azzal, hogy letartóztatása tévedésen alapult. Később már gyanúsak tűnne.”

Meg voltam lepve annak ellenére, hogy tudtam, hogy hogyan szervezték be Jenney Tamást és valamennyire számítottam is egy ilyenfajta ajánlatra. Miután nem válaszoltam azonnal, Kollár azt hitte, hogy latolgatom ajánlatát és megszólalt nagyon kedves hangon:

„Rendben van, tehát kezdjük el.”

Vártam egy néhány pillanatot. Félig-meddig féltem az újabb hisztériás kitörésétől, de ugyanakkor élveztem is kitöréseit. Reméltem azonban hogy nem fog nekem ugrani és jól megverni.

„Sajnálom, de nekem semmi mondanivalóm nincs, s Önnek nincs más választása, minthogy szabadlára helyez” válaszoltam.

„Maga utolsó, arrogáns, fasiszta bűnöző” üvöltötte magából kikelve, „maga azt hiszi, hogy visszaélhet a mi nagylelkű ajánlatunkkal?” Az arca vörös volt és dühében magán kívül volt, ahogy folytatta:

„Ha azt hiszi, hogy az amerikaiak megmentik, nagyon téved. Maga ezt az épületet nem fogja élve elhagyni.” Aztán felvette a telefont és rendelt egy kísért, hogy vigyen vissza a cellámba. Mielőtt kivezettek odasúgta: „Most van az utolsó lehetősége, gondolja meg magát hétfőig.”

Amikor visszavezettek a cellámba, bejött egy őr, amíg a másik az ajtóban maradt. Alaposan megmotozott, aminek semmi értelme nem volt, hiszen egy másodpercig sem voltam egyedül.

Mostanáig elég jól tűrtem az eseményeket. A legrosszabb a hideg volt, különösen éjszaka, de nem vesztettem el erős akaratomat. Másnap, vasárnap az egész napot a cellámban töltöttem és latolgattam a lehetőségeimet. Talán elvesztettem ezt a játszmát, de nem fogok dicstelenül meghalni. Aztán felnevettem, hogy ilyen melodramai lettem mindössze három napi fogság után, ez olyan nevetséges volt, mintha valamilyen szocialista-realista könyvből származott volna.

Az egyetlen esemény vasárnap egy egyenruhás altiszt látogatása volt. A fal mellett álltam, amikor belépett a cellába és halkan megkérdezte a nevemet és személyes adataimat. Egy nagy könyv volt a kezében és összeegyeztette adataimat. Ez a jelenet minden vasárnap megismétlődött. Az altiszt rendkívül udvarias volt, magatartása majdnem bocsánatkérő. Az első alkalommal hozzátette:

„Tudomásomra hozták, hogy nem kapott kellő utasítást arra, hogy hogyan szólítson meg valakit. Kötelező, hogy megfelelő módon beszéljen és minden esetben hozzá kell tennie: Úr.”

Magyarország mindig is osztálytudatos társadalomban élt. A nemes embereket ‘kegyelmes’ vagy ‘méltóságos’ jelzőkkel illeték, a középosztály majmolta a felső osztályokat és úr vagy úrnő megszólítást használtak. A parasztokat vagy munkás embereket általában a keresztnévükön szólították. A kommunista hatalomátvétel után ezeket a szokásokat kigúnyolták, ha a továbbiakban valaki használni merte, azt ellenségnek tekintették. A megszólítás új formája az ‘elvtárs’ volt a párttagok között, nekünk, a többieknek a ‘kartárs’ jutott. Igaz, hogy a kartárs és elvtárs megszólítást az emberek keverték, már csak azért is mert nem tudták gyakran, hogy ki a párttag.

A későbbi hetekben rájöttem, hogy az ‘úr’ megszólításnak részben pszichológiai oka volt, hogy ezzel is meggyorsítsák a vallomást. A cél az volt, hogy a fogoly úgy érezze, hogy az ÁVH és az állam mindenhatók, a foglyok legjobb esetben a könyörületükre számíthatnak. Hogy kihangsúlyozzák a kihallgató tiszt hatalmát és a fogoly reménytelen helyzetét, visszatértek ehhez a tradicionális megszólításhoz, amely a múltban bizonyos mértékig aláhúzta egyesek alárendeltségét. Miután a legtöbb tagja az ÁVH-nak munkás vagy parasztszármazású volt, sem ők, sem szüleik nem részesültek ‘Úr’ megszólításban. Talán költői igazságszolgáltatásnak is tekintették, hogy most ők voltak az ‘Urak’ s nem azok, akik a múltban lenézték őket. A kihallgatásom alatt gyakran szólítottak Szegedi úrnak, de gúnnal és megvetéssel a hangjukban.

Hétfőn reggel újból kivezettek a cellámból. A szakállam már erősen nőtt, az ingem piszkos volt, hiszen éjjel-nappal rajtam volt. Meglepetésemre az őr a pincébe vitt le, azt hittem, hogy Kollár szombati fenyegetései szerint most visznek valahova ‘megpuhítani’.

Megálltunk egy ajtó előtt, az őr kinyitotta, engem belökött a szobába, ahol egy szokatlanul magas, vékony, dús fekete hajú egyenruhás ember volt. Mögötte egy pódiumon két nagy reflektor állt. Feltételeztem, hogy ki leszek téve ezeknek a nagy fényeknek; hallottam, hogy az ÁVH használt ilyen módszereket, elvakította a foglyokat, hogy jobban megfélemlítse őket.

„Üljön arra a székre.”

A sarokba mutatott, a szék szemben volt a reflektorokkal. De aztán egy szekrényből kivett egy állványt és fényképezőgépet és lefényképezett különböző pozíciókban. Utána ujjlenyomatokat és egy tenyér lenyomatot vett. Egész idő alatt udvarias volt, nem úgy mint kollégái. Mindezek után egy őr jött értem, s felvitt a kihallgató szoba irányába, de nem a 333-as számú szobába, hanem a mellette lévőbe, a 331-be.

Az íróasztal mögött ülő személy kitűnő lett volna Lucifer szerepére. Az arcbőre sötét volt, nagy kampós orra volt, hullámos fekete haja fésületlen. Nagy, meredő szemei majdnem hogy kiugrottak arcából. Negyven év körüli lehetett. Egyetlen szó nélkül intett, hogy üljek le, s beletemetkezett az asztalán lévő papírokba. Mereven figyeltem arra gondolva, hogy a külseje is elegendő lenne valakit megfélemlíteni. Néha egy-egy pillanatra rámnézett, aztán egy nagyot nevetett és megszólalt:

„Ugye meg van ijedve?”

Ahogy hallottam a nevetését, összeszedtem magamat és így válaszoltam:

„Nincs okom arra, hogy megijedjek.”

„Ennek örülök” mondta „ez egy jó jel, arra mutat, hogy végre megértette a helyzetét. Én azt hiszem, hogy mi jól ki fogunk jönni egymással, kedves Szegedi úr. Maga mindent bevall és én biztosíthatom, hogy jelenléte itt nagyon is tűrhető lesz. S ha már itt tartunk, hogy van megelégedve a kosztal?”

„Szenzációs” válaszoltam gúnyosan.

„Örülök, hogy nem vesztette el a humorérzékét. Felhívom a figyelmét arra, hogy egészen más minőségű koszt is kapható, teljesen magától függ, hogy melyiket fogja enni.”

„Engem nem túlságosan érdekel az étel minősége” válaszoltam hűvösen, annál is inkább, mert amióta behoztak teljesen elvesztettem az étvágyamat.

„Nézze, a mi kedves vendégeink kezdetben nem esznek sokat, de egy idő után maga is vissza fogja nyerni étvágyát és jobb kosztot fog kérni. Biztosíthatom róla.”

Ezek várhatnak ítéletnapig, gondoltam, ha azt hiszik, hogy én szívességet fogok kérni tőlük. Mindez alatt próbáltam visszaemlékezni, mert ez a kihallgató, nem tűnt teljesen ismeretlennek. De a következő megjegyzése segített.

„Maga pedig szereti a jó ételeket és utána egy jó eszpresszót, így van?” kérdezte.

Ebben a pillanatban rájöttem, hogy ő volt ‘Lajos’, aki közvetlenül Mia és mellém ült, amikor a Miniatur eszpresszóban voltunk s előtte egy rózsadombi vendéglőben vacsoráztunk, ahol Kollárral együtt figyeltek bennünket.

„Rendben van, térjünk a tárgyra.”

Egy ív papírt tett maga elé és elkezdett valamit írni.

„A neve?”

„Szegedi Sándor.”

„Hol és mikor született?”

„1921 december 21-én Beregszászon.”

„Tagja a Pártnak?”

„Nem vagyok.”

„Nem tagja a pártnak”, ismételte Fullér, ahogy lassan leírta.

Aztán feltette ugyanazokat a kérdéseket, mint Kollár, de én mindent továbbra is tagadtam.

„Én nem bánom” mondta. „Én mindent leírok, s ezek a papírok mind a bíróság előtt lesznek. A bíróság fogja látni, hogy dr. Szegedi Sándor semmit nem bánt meg, a magatartása bizonyítja, hogy változatlanul ellensége a Népköztársaságnak s maga ezt nagyon meg fogja bánni. Remélem tisztában van vele, hogy a szocialista törvényesség elveinek megfelelően a bíróság figyelembe veszi a vádlott magatartását.”

Nyilván ez az oka, gondoltam, hogy a vádlottak gyakran többet vallanak be mint amit elkövettek, legalábbis ilyen hírek keringtek. De én egy pillanatig sem haboztam, még jobban el voltam tökéelve, hogy nem működöm közre, annál is inkább, mivel most már úgy tűnt, hogy valószínűleg nem lesz fizikai bántódásom.

A jelentés nem volt túl hosszú, rövidebb volt mint egy oldal.

A kihallgató átnyújtotta az ívet.

„Üljön le a kis asztalhoz a sarokban, olvassa el és írja alá.”

Megpróbáltam gyorsan olvasni, de nem akartam semmit sem elmulasztani. A tetején ez volt: 'Belügyminisztérium, Államvédelmi Hatóság, Kémelhárító Főosztály.' Az aláírás: „Fullér Lajos százados, Főnyomozó.” Miután aláírtam a jegyzőkönyvet Fullér leküldött a cellámba.

Kora délután lehetett, amikor ismét felkísértek Fullér százados szobájába. Felállt az asztaltól, intett, hogy kövessem és elhagytuk a szobát. Nem úgy mint az örök, Fullér meg sem érintett, de teljesen a közelemben maradt. A hangulat nem volt olyan feszült mint korábban, s így egy kicsit több alkalmam volt megfigyelni az épületet. A folyosó igen hosszú volt, egyik oldalán nagy párnázott szárnyas ajtók sorakoztak, a másik oldalon rendes méretű ablakok, de tejüveggel. Nem láttam a végét a folyosónak, mert több helyen volt megszakítva a fából készült elválasztó falakkal, amiken kisebb ajtók vezettek keresztül. Minden ilyen elválasztó falnál megálltunk, Fullér fűtöztetett, mint az örök. Ha nem volt válasz, kinyitotta a keresztülvezető ajtót és tovább mentünk. Nyilván nagyon fontosnak tartották, hogy a foglyok soha ne találkozzanak össze, ez különösen azokra vonatkozott, akiket ugyanabban az ügyben tartóztattak le. De pszichológiai okai is voltak ennek az elkülönítésnek. A külvilágtól való teljes elválasztás csak megerősítette a fogoly félelmét, jelezte a hatóságok abszolút hatalmát és azt, hogy teljesen rájuk voltunk utalva.

A folyosó végén jobbra kanyarodtunk és beléptünk egy szobába, ahol már volt hat vagy nyolc ember. Azonnal feltűnt, hogy a szoba milyen szépen volt berendezve, keleti perzsa-szőnyegekkel és elegáns bútorokkal. A nagyméretű faragott íróasztal mögött ült egy nagyon jól öltözött, jó külsejű, kissé kopaszodó 45 év körüli ember. A többiek szintén civilben voltak, viszonylag jól öltözöttek, de nem olyan választékosan, mint az íróasztal mögött ülő.

„Foglaljon helyet kedves barátom” mondta mosolyogva. Én Keszthelyi József őrnagy vagyok. És most, hogy túl vagyunk a formaságokon, hadd kérdezzem meg, hogy érzi itt magát közöttünk?”

„Figyelembe véve, hogy az Államvédelmi Hatóságon vagyok, köszönöm, meglehetősen jól vagyok” mondtam könnyedén. Ahogy meghallották a válaszomat, mindnyájan nagy nevetésbe törtek ki. Az egyikük megjegyezte:

„Természetesen azt hitte, hogy mi mindnyájan durva, kegyetlen emberek vagyunk, akik áldozataikat halálra kínozzák.”

Nem tudtam, hogy mit válaszoljak, s egy bizonytalan mozdulatot tettem.

„Emlékeztetem” mondta az őrnagy, „hogy a törvény mindnyájunkra vonatkozik és nem lesz semmiféle bántódása. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy túljárhat az eszünkön, miután elegendő bizonyíték van a kezünkben a maga bűnössége mellett. És figyelmeztetem, hogy a mi hatalmunk nem fog megszűnni maga fölött azután sem, hogy elítélték, mert a börtönök is a mi hatáskörünkbe tartoznak, s ezért nem ajánlom, hogy kihívjon bennünket maga ellen. A bánásmód, amiben itt része lesz, a magatartásától függ. Azt hallom, hogy maga minden vádat tagad. Itt van az ideje, hogy a józan esze felülkerekedjen és mondjon el mindent, amit tud.”

„Nincsen semmi mondanivalóm.”

Az egyik fiatal tiszt dühösen közbeszólt: „Mikor fogja már tudomásul venni, hogy az életének egy szakasza lezárult. Ha segíteni akar magán, akkor tegyen vallomást. Ha nem, akkor vessen magára. Nos, fog vallani?”

„Sajnálom” válaszoltam „de nincs semmi bevallani valóm.”

Ez a beszélgetés ilyen hangnemben tartott még legalább egy fél óráig, utána visszavezettek cellámba. Ettől kezdve Fullér naponta kihallgatott, a maga különös stílusában. Időnként barátságos volt, fitogtatta tudását az irodalomban és történelemben, annak ellenére, hogy tájékozottsága nagyon felületesnek tűnt. De más alkalmakkor elvesztette a türelmét, a legválasztékosabb jelzőkkel és testi fenytéssel fenyegetett, amitől már nem féltem különösebben, mert úgy tűnt, hogy ezt valóban abbahagyták. Néha bejött Kollár, s ilyenkor szerepet játszottak, egyik a jóságos volt, a másik a könyörtelen. Kollár mindig fenyegetett, de amikor elment, Fullér megnyugtatót, s biztosított róla, hogy jobb ha vele vagyok kapcsolatban, mint Kollárral.

Egyik alkalommal, amikor Fullér ismét elvesztette a türelmét, felkapott az íróasztaláról több ívet, az orrom alá tartotta, s közölte, hogy ezek tartalmazták Jennei Tamás vallomását, ami rám nézve igen terhelő volt. Nap mint nap folytatódott ez az eszmecsere, Fullér mindent papírra vetett, én pedig kötelességtudóan aláírtam.

Már legalább négy hete voltam az ÁVH fogságában, amikor egy napon a kulcs megfordult a zárban. Én kötelességszerűen a falhoz álltam. Valaki beléphetett a cellába, aztán az ajtó becsapódott. Hátranéztem, s legnagyobb meglepetésemre egy másik fogollyal találtam magam szemben. Kezet fogtunk, „Horváth Boldizsár vagyok” mondta. Sötétbőrű volt, azt hittem, hogy cigány, de aztán rájöttem, hogy többnapos szakálla keltette ezt a benyomást. Az arca nagyon sovány volt, elmondta, hogy most hozták vissza a kórházból ahol gyomorfekélyét kezelték. Öt hónappal ezelőtt tartóztatták le, folytatta, mert iratokat hamisított, hogy egy korábbi kapitalista elkerülje a kitelepítést Budapestről. A tárgyalására minden nap sor kerülhet, de biztosat nem tudott.

Jól esett végre valakivel beszélgetnem, jóllehet biztos voltam benne, hogy nem igazi fogoly, hanem államvédelmi tiszt, akit rám akarnak építeni. Nem volt sok értelme egy cellatársat adni, amikor a folyosókon mindent elkövettek, hogy még véletlenül se ütközzem másba. Sok ilyen történetet hallottam, s el voltam rá készülve. A beszélgetésünk folyamán végül is megkérdezte, hogy én miért vagyok bent. Elmondtam neki, hogy kémkedéssel vádolnak, de teljesen ártatlan vagyok. Társalgásunkat megszakította az ebéd. Nem akartam hinni a szemeimnek, hogy milyen jól elkészített ebédet kapott a cellatársam. Nagy darab sült csirke, krumpli, saláta és kompót volt a menüjén.

„Ez a diétás menü” magyarázta cellatársam. „Orvosi rendeletre adják, vagy a kihallgató tiszt engedélyével. Ezenkívül van egy ‘állandó menü’ ami majdnem olyan jó mint a diétás.”

Elmagyarázta, hogy ezt azért tudja, mert az előző cellatársa ezt az ‘állandó menüt’ kapta. Megkérdeztem, hogy megkínózták-e. Azt válaszolta, hogy senki nem nyúlt hozzá, sőt állítólag egy őr azt mondta neki, hogy ha hívják, hogy egy foglyot vigyen vissza a cellájába a kihallgatótól és úgy tűnik, hogy a foglyot bántalmazták, nekik parancsuk van arra, hogy ilyen foglyot ne fogadjanak el, mert a fizikai bántalmazás a leghatározottabban meg van tiltva. Ez az információ, annak ellenére, hogy nem a legmegbízhatóbb forrásból származott, csak megerősítette elhatározásomat, hogy nem vallok. Még ha évekig is tartanak itt, én nem fogok vallani. Mindennek ellenére kétségeim voltak a szocialista legalizmusról, mert a törvény szerint 48 órán belül vádat kellett volna emelniük ellenem, vagy szabadon kellett volna bocsájtani.

Horváth Boldizsár talán két hetet töltött velem. Sok mindenről beszélgettünk, én vigyáztam minden szavamra, amikor a napi kihallgatásomról esett szó. Említettem neki, hogy azt kívánják tőlem, hogy valljam be, hogy kaptam két levelet Bécsből, egyiket egy Hippig

nevűtől, a másikat pedig egy Bécsben élő Ábrányi nevű újságírótól. Hozzátettem, hogy én ezeket a neveket soha nem hallottam.

Már második hónapja voltam az ÁVH fogságában. Újból és újból Fullér százados felhozta a leveleket, de én kategorikusan tagadtam, hogy bármilyen levelet kaptam volna. Egyik ilyen dühös kirohanása után rám üvöltött: „Maga ismételheti ezt a hamis történetet a cellatársának, de nem nekem!” Ez természetesen csak bizonyította, hogy Horváth Boldizsár nem fogolytársam volt, hanem egyik álcázott ügynökük.

Fullér gyakran érdeklődött a kosztom felől, mintha nem tudta volna, hogy milyen minőségűt kapok. Azt hiszem azt várta, hogy kérjem tőle a jobb fajta kosztot, aminek kiutalása a hatáskörébe tartozott. Annak ellenére, hogy gyomorfájdalmain voltak, egy szóval sem kértem jobb bánásmódot. Időnként egy fehérköpenyes orvos jött be a cellába, s amikor valamilyen fájdalomcsillapítót kértem gyomorfájásom ellen, másnap Fullér gúnyosan megjegyezte: „Hallom, hogy gyomor panaszai vannak, és csak, hogy bizonyítsam, hogy miféle szervezet vagyunk, elküldöm a kórházba, hogy megvizsgálják.”

„Én nem vagyok annyira beteg” válaszoltam „ez csak az időt fogja húzni.”

„Boldog lehet” válaszolta. „Így legalább tovább fog élni. Remélem tisztában van azzal, hogy a kémeket felkötik.”

Ez volt az első eset, hogy Fullér halálbüntetéssel fenyegetett. Nem is tudom pontosan megmagyarázni az okát, de valahogy nem féltem a haláltól, annak ellenére, hogy tudtam, hogy sok olyat végeztek ki, akik a Szabad Európa Rádióknak dolgoztak. Azt is tudtam, hogy annak ellenére, hogy én mindent tagadtam, Rodolfo vallomása előttük volt. Az a megvetés, amit letartóztatásom előtt éreztem a kommunistákkal szemben, a börtön falain belül erős makacssággá változott, mert ebben a helyzetben csak így tudtam megvetésemet kifejezni. Ahogy az idő múlt, belenyugodtam a sorsomba, a bebörtönzésembe. Valami csodában reménykedtem. Egy háborút leszámítva csak azt remélhettem, hogy a rendszer enyhülni fog, de ez az evolúció sok évig tarthat. A változások, különösen a Nagy kormány által életbeléptetett ‘szocialista törvényesség’ biztató volt, ugyanakkor tudtam, hogy a rendszer minden pillanatban újból Sztálinistává változhat. Józanabb pillanataimban nem vártam, hogy háború törjön ki, és ha nem kötnek fel, akkor hosszú évekre kell számítanom a börtönben.

Mintha az idő megállt volna, különösen a hétvégeken, amikor nem törődtek velem. Már korábban megvonták tőlem az olvasni valót. A második és utolsó könyv amit kaptam Aczél Tamás írása volt, a ‘Budapesti Tavasz’. Gyakran visszaemlékeztem a könyvre, nem a tartalma miatt, ami enyhén szólva nevetséges volt, hanem azért mert ismertem Aczélt, aki ünnepeelt kommunista volt. Munkatáborban találkoztam vele, ahol gyakran olvasta fel nekünk költeményeit. Tehetséges költő volt. Középosztálybeli családból származott, olykor felolvasott részleteket az apjától kapott levelekből, amelyek visszatükrözték a fiához fűződő ragaszkodást. A levelekből kicsengett optimizmusa, ami a háborút illetve, s gyakran jósolta a Nyugat győzelmét; tudtuk, hogy számunkra ez volt az egyetlen menekülés.

De a ‘Budapesti Tavasz’ nem tükrözte vissza Aczél családi életét, pedig olyan önéletrajzféle volt. A hős (a szerző lehetett) egy fiatal, munkáscsaládból származó ember volt, aki olyan sikereket ért el a ‘népi demokráciában’, ami elképzelhetetlen lett volna bármilyen más rendszerben. Ez ugyanaz az Aczél Tamás volt, aki egy szerető középosztálybeli zsidó apának volt a fia? Még a múltját is elárulta, csak hogy betolakodhasson az új uralkodó osztályba! Arra is visszaemlékeztem, hogy egy alkalommal, csak egy néhány hónappal a háború után találkoztunk véletlenül a földalattin és szó szerint ezt mondta: „Én öntudatos Marxistává váltam”. Soha többé nem találkoztunk, de a neve gyakran bukkant fel a sajtóban. Lenin díjat is

kapott a Szovjet Uniótól, ez volt a legmagasabb elérhető kitüntetés. Mi tette ilyen szűklátókörűvé, hogy kiszolgálja ezt a kegyetlen rendszert? Talán a híresség, hiuság, vagy talán meggyőződés? Az utolsót nehéz volt elhinni. Egy tanult, tehetséges középosztálybeli költőnek látnia kellett a rendszert teljes meztelenségében, amelyik a legsúlyosabban a középosztályon ütött. Ennek ellenére sokan közülük boldogan kiszolgálták a rendszert és társutasokká váltak.

Egy másik láthatatlan ellenséggel csatáztam magamban, ami tudom, hogy sok áldozatot követelt azok közül akik az ÁVH markáiban voltak. Ez az az illúzió volt, hogy a rendszer megdönthetetlen és az egyetlen remény a velük való együttműködésből fakadhat. Egyik taktikájuk az volt, hogy említettek valamilyen jelentéktelen epizódot az ember életéből, ami azt a benyomást keltette, hogy ha ezek még ilyen kis jelentéktelen dolgokat is tudnak, akkor nyilván minden részletet is ismernek. A legtöbb esetben ez a taktika be is vált. Később tudtam meg, hogy Taszira (Atkári Arisztid) olyan hatással voltak, hogy három napon belül mindent bevallott. Még azt is elmondta, amiről az ÁVH-nak fogalma sem volt, például, hogy egy alkalommal egy vidéken élő idősebb nagynénjének segített eladni néhány Napóleon aranyat, amiből az az életét tengette. Ez a tevékenység súlyos gazdasági bűncselekménynek számított. Egy rövid ideig én is beleestem ebbe a hitbe, de én olyan makacs voltam mint egy öszvér és leküzdöttem ezt a gyengeséget. Taszi védelmében meg kell jegyeznem, hogy én viszonylag kedvezőbb helyzetben voltam, mert én próbáltam magam trenírozni arra az esetre ha letartóztatnak, s erre volt másfél évem.

Csak járkáltam a cellámban fel és alá a két fából készült priccs között, amelyek bele volt építve a cement padlóba. Amikor a hideg nem volt kínzó, akkor leültem a priccs sarkára és a mintákat tanulmányoztam a cement padlóban, amibe kavicsok voltak belekeverve, s utána felfényesítve. Egy táncost láttam a szmokingjában, egy szakállas Lenin figurát, egészen beleéltem magamat ezekbe az illúziókba. Gyakran úgy éreztem, hogy elvesztem az eszemet. Az az érzésem, hogy ebben a kegyetlen környezetben ez sokszor megtörténhetett. Gyengének éreztem magam. A koszt ehetetlen volt, azon a fél kilónyi barna kenyéren tartottam fenn magam, amit naponta adtak. Álmodoztam a Miával töltött időkről, de tisztában voltam azzal, hogy talán soha többé nem láthatom.

Egyik alkalommal amikor a Fullér szobájában voltam, a telefon szólt. Fullér dühösen válaszolt: „Adja vissza neki, s informálja, hogy az illetőnek nincs szüksége meleg ruhára.” Aztán felém fordult és indulatosan megjegyezte:

„A barátnőjének több esze lehetne, semmint hogy meleg ruhát hozzon egy kémnek. Ha ezt folytatni találná, ő is itt fog kikötni.”

Nem tudtam válaszolni. Mia gesztusa teljesen meghatott. Ide mert jönni, ebbe a hírhedt intézménybe, ahova soha senki nem megy önként. Kockára tett mindent, szabadságát, mindent értem. Oh Istenem, ha még egyszer megszimogathatnám a haját...

HUSZADIK FEJEZET

EGY LÉLEK MEGSZÖKÖTT

Az őr megragadta a karomat és elindultunk, de nem a szokásos úton a kihallgatóm szobája felé, hanem kifelé az épületből azon az úton, ahogy ide hoztak.

„Tudja, hogy kórházba megy?” kérdezte az őr.

„Most már tudom, de fogalmam sincsen róla, hogy miért, én nem vagyok beteg.”

Kiléptünk az épületekkel körülkerített udvarba, ahol egy nagy szürke fedett teherautó állt. Az őr kinyitotta az autó hátsó ajtaját, s ahogy beléptem, rádöbbenem, hogy ez egy mozgó börtön volt. A nagy teherautó kis cellákra volt osztva, egy-egy olyan kicsi volt, mint egy öltöző-szekrény. Az egyiknek az ajtaja nyitva volt amin az őr betuszkolt. Belül teljesen sötét volt, egy kis pad volt keresztben, ahova ülhettem, de az egész cella olyan kicsi volt, hogy a hideg bádog minden oldalról hozzámért. Volt egy szellőztető nyílás az ajtó felső részén, de kívülről be volt zárva. Szép napos, de hideg késő őszi nap volt, rajtam az a vékony öltöny volt, amiben egy meleg szeptemberi napon tartóztattak, s remegtem a hidegtől ebben a koporsószerű cellában.

Az autó ott állt még talán egy fél óráig. Közben több ízben hallottam lépéseket, ajtócsapkodást, nyilván újabb foglyokat hoztak be. Azon gondolkodtam, hogy vajon ugyanabban a betegségben szenvednek-e mint én, de amiről nekem különben fogalmam sem volt.

Észrevettem, hogy az utolsó néhány héten Fullér százados egyre unottabban hallgatott ki. Feltette a szokásos kérdéseket, én tagadtam minden vádját. Mindezt szorgalmasan jegyzőkönyvbe vette amit velem minden alkalommal aláíratott. Kollár hadnagy bejött egy néhányszor, a magatartásából nyilvánvaló volt, hogy szenvedélyesen gyűlölt. A feljebbvalói nyilván rossz néven vették, hogy ennyi idő alatt sem tudtak megtörni. Érdekes, hogy Kollár, aki nem lehetett több mint 25 éves, volt a csoport vezető, s Fullér százados aki legalább negyven éves volt, Kollár alá tartozott. A sorok között észrevettem, hogy nem kedvelték egymást. Egy alkalommal Kollár egyenruhában jött be, de nem a szokásos elegáns tiszti ruhában, hanem nehéz posztóból készült durva ruhában, hatalmas pár csizmával a lábain. A zubbonyán az egyik arany gomb hiányzott, nyilván röviddel előbb szakadt le, s Kollár egy fogpiszkálóval pótolta. Talán azt hitte, hogy a durva ruhában és nehéz csizmában kissé öregebbnek fog látszani, így több tekintélyt tud gyakorolni. De az egész látvány nevetséges volt. Olyan, mint amikor egy tejfelesszájú fiatal ember felveszi a csatából hazatért apjának az egyenruháját. Az arany gombot helyettesítő fogpiszkáló még komikusabbá tette a helyzetet. Amikor kilépett a szobából, ránéztem Fullérre, akinek minden jel szerint nehezeire esett uralkodni magán. Egy néhány pillanat múlva nevetni kezdett, de még mindig nevetve figyelmeztetett:

„Ne tévessze meg magát a hadnagy úr fiatalos megjelenése, nagyon is kemény legény, s maga még nagyon meg fogja bánni, hogy nem tett beismerő vallomást, amikor ő volt a kihallgatója.”

Fullér százados nagyon szerette volna bizonyítani, hogy ő lesz az aki engem meg fog törni, s így bizonyíthatja, hogy eredményesebb kihallgató, mint Kollár volt. Időnként célzott is rá, hogy a vele való együttműködésem segíteni fog rajtam. Kollár módszere durva és visszataszító volt, de annak ellenére, hogy sokat fenyegetett veréssel, soha egy ujjal sem ért hozzám.

Nem voltam egyáltalán biztos abban, hogy kórházba visznek. Azt hittem, hogy valamilyen vidéki ÁVO börtönbe visznek, ahol valamilyen újabb módszerekkel fognak megtörni. A hidegtől nagyon szenvedtem, de teljesen eltökélt voltam, hogy továbbra sem adom meg magam.

A teherautó végül is megmozdult. A zajokból próbáltam megállapítani, hogy merre is járhatunk. Villamosok csilingelése, autók kürtjei hallatszottak, de ezek jöhettek a város bármelyik részéből. A fülkém hajszálvékony repedésein keresztül bejött a napfény. Gyakran láttam korábban ilyen nagy, zárt, szürke teherautókat a főváros utcáin, de soha nem gondoltam arra, hogy ezek rabokat szállítanak. A járókelőknek most sem lehetett fogalmuk arról, hogy ebben a teherautóban emberek még állatokhoz sem méltó módon vannak bezárva, s akiknek egy része nyilván soha nem fog kiszabadulni...

Egy órányit utazhattunk, amikor az autó megállt. Néhány perccel később valaki kinyitotta a cellám ajtaját és kitántorogtam félig fagyottan. Amikor néhány pillanat múlva a szemeim hozzászórtak a ragyogó napsütéshez, láttam, hogy egy újabb udvaron vagyunk, amelyik körül van véve magas, szürkére festett épületekkel. Az épületeken rendes nagyságú ablakok voltak, mindegyik tejüveggel és vastag vasrácsokkal felszerelve. Egy ór karon fogott és bevezetett az épületbe. Belül a falak fehérek voltak, ugyancsak fehérre festett ajtókkal és érezni lehetett a kórházak jellegzetes szagát. Az ór megállított és megparancsolta, hogy forduljak a fal felé, ahogy a cellámban is kellett. Hallottam, hogy az ór elment, megpróbáltam jobbra és balra lesni, de senkit nem láttam a fehér folyosón. Rövidesen lépéseket hallottam de nem olyanokat, amilyenekhez szokva voltam amióta fogságban voltam. Ahogy a lépések irányába néztem, megdöbbenve láttam valakit teljesen olyan ruhában, mint amilyent az auschwitz-i rabok hordtak. Még a legvadabb lidércálmomban sem hittem, hogy ilyen egyenruhát fogok látni valakin, hacsak nem egy moziban. Később megtudtam, hogy a közbűncselekménnyel vádolt rabok a szokásos daróc ruhát viselték, de hogy a politikai foglyokat még jobban megalázzák, azoknak az auschwitz-i haláltáborok egyenruháját kellett viselniük. Ez dióhéjban jellemezte a kommunista rendszer brutalitását, a széles sötétkék és fehér csíkok, mintha közös jelképei lettek volna a fasiszta és kommunista rendszernek. Azok a lépések, amiket hallottam, abban különböztek az eddig hallottaktól, hogy gyorsak és igyekvők voltak. Ezek az úgynevezett „házimunkások” voltak, szintén rabok, akiktől az örök elvárták, hogy siessenek, nem úgy mint ők, akik általában lassan csoszogtak. Gyakran gondolkodtam azon, hogy milyen mentalitású emberek mennek el börtönörnek. Miért is választja ezt valaki alkotó munka helyett, nem is beszélve arról, hogy munkaidejük alatt gyakorlatilag ők is be vannak börtönözve. De valószínűleg kompenzálják magukat azzal a brutális hatalommal, amit a foglyokon gyakorolnak.

Egy kis idő múlva egy másik ór jött értem. Fehér kabátban és papucsban volt, csak a tányérsapkája mutatta, hogy az örök közé tartozik. Elvezetett az egyik fehér ajtóhoz a folyosón, kinyitotta, s amint beléptem, bezárta az ajtót mögöttem. Ez is egy börtöncella volt, tiszta, de ha lehet még kisebb, mint a Fő-utcai ÁVH börtönében. A két fehérre festett faágy a padlóba volt itt is erősítve. Az egyik sarokban volt a WC csésze, de ülő deszka nem volt rajta. Ezen kívül volt még egy ütött-kopott kis fém éjjeliszekrény a cellában. A mennyezet közepén volt egy villany égő, de nem volt meggyújtva és nem volt a fekvőhelyén lévő rab szemébe irányítva, mint az ÁVH börtönében. Az ajtó mellett a falon egy csengőgomb volt. Aztán hallottam, hogy kulcs fordult a zárban, korábbi parancsoknak megfelelően gyorsan a falhoz álltam, a cipőm hegye érintette a falat, fejemet leszegtem és kezeimet hátra tettem. Nem láthattam, hogy ki lépett be a cellába, de alig tudtam palástolni megdöbbenésemet, amikor egy kellemes női hang megszólalt:

„Itt nem kell a falhoz állnia, ez kórház. Rövidesen fog kapni tiszta ágyneműt és tiszta fehérneműt. Vesse meg az ágát, feküdjön le és pihenjen.”

Hosszú hónapok óta ez volt az első eset, hogy valaki emberi módon szólt hozzám. Megfordultam és ránéztem. 30 év körüli, molett nő volt, fehér köpenye alól kilátszott az ÁVH egyenruhája. Egy pillanatra tekintetünk összekapcsolódott. Meleg barna szemei voltak, de lehet hogy csak képzelődtem. Minden esetre jóleső érzés volt, hogy nem mindenki volt olyan elvetemült, mint az eddigi őreim és kihallgatóim.

Néhány perccel később az ajtó megint kinyílt, egy fogoly egy őr kíséretében lépett be, tiszta ágyneműt és fehérneműt hozott, aztán szó nélkül elmentek. Gyorsan megvettem az ágat, felvettem a durva anyagból szőtt de tiszta alsónadrágot és inget és lefeküdtem. Micsoda különbség! Az ÁVO-nál lévő cellámban nem volt lepedő az ágyon, csak egy szalmazsák és két takaró, amelyek annak ellenére, hogy vékonyak voltak, rendkívül súlyosnak tűntek a portól és piszoktól. Az alsóruhámát már hetek óta nem cserélték ki. A szabályok szerint minden szombat délelőtt forró zuhanyt és tiszta fehérneműt kellett kapni a foglyoknak. De miután engem csaknem minden szombaton is kihallgatásra vittek, elestem ezektől a kedvezményektől. De szerencsére többnyire elmulasztottam a szombat délelőtti borotválást is. A borbély egy nyomorult szadista volt, aki osztályharcát borotvájával vívta, a borotválás után rendszerint több sebből véreztem. A munkáját kisebb piszkos megjegyzésekkel fűszerezte. A külvilágban nyilván egy senki volt, de itt bent szakaszvezető volt és borotvájával hatalmat gyakorolt. Egy alkalommal, amikor már többhetes szakállam volt, Fullér primitív humorával így fogadott: „Nézzük csak, maga Jézus Krisztus van itt”. Nyilván nagy szakállamra utalt, amit én nem láttam csak tapintani tudtam. Fogságom alatt tükröt egyetlen alkalommal sem láttam.

A kórházban a cellám fűtve volt, az ágyam tiszta, és este amikor az őr kívülről eloltotta a villanyt, beszólt: „Jó éjszakát.”

Ez már túl sok volt! Valaminek történni kellett a külvilágban, különben miért bánnának ilyen módon velem? Hosszú idő után először zavartalanul átaludtam az éjszakát. A lámpa nem világított a szemembe és a szadista őrök nem rugdalták a cella ajtaját percenkint.

Másnap reggel az ajtó nyílt és ugyanaz a fogoly, akit előző nap láttam igyekezve sietni, jött be. Hozott magával egy vödör forró vizet, az ágyam alól kihúzott egy bádog lavórt, s megtöltötte. Az őr nem volt mellette, nyilván kint állt. Gyorsan elmondta, hogy büntetésének utolsó 2 évét tölti itt és még néhányad magával, mint házi munkások, ők végeznek minden fizikai munkát. A beteg foglyok nagy termekben fekszenek, csak egy néhány ilyen kis cella van, folytatta, amelyekben olyanok vannak, mint én, akiknek az ügye még vizsgálat alatt van.

„Nagyon megverték?” kérdezte.

„Nem” válaszoltam.

„Nem is tudod, hogy milyen szerencsés vagy” és gyorsan kisietett a cellából.

Reggelire egy jó tejeskávét kaptam egy darab friss kenyérrel. A korábbi tapasztalataimhoz mérve, ez a hely szanatóriumnak tűnt.

Délelőtt egy fiatal orvos jött be egy néhány rab orvos kíséretében, akik őrnagy úrnak szólították. Megkérdezte, hogy mi a panaszom, közöltem, hogy nincs semmi panaszom, leszámítva egy időnkénti kisebb gyomorfájást. Megvizsgált, és elmentek minden megjegyzés nélkül. Ezután felöltöztem, s hosszú idő óta a viszonyokhoz képest jól éreztem magam.

Már kora reggel óta állandó harangozást hallottam. Az ablakhoz léptem, amelyben fémmel átszőtt tejüveg volt. Kilincs nem volt az ablakon, csak kulccsal volt nyitható. Megpróbáltam kitérni és legnagyobb meglepetésemre kinyílt. Egy udvarra láttam, amelyiknek három oldala épületekkel volt körülvéve, a negyedik oldala egy magas fal volt, minden szürkére festve. Felléptem az ablak párkányra, hogy jobban láthassak ki és akkor megértettem, hogy a harangok miért szóltak szinte megállás nélkül. A fal mögött volt a Kerepesi-úti temető, a legnagyobb a fővárosban, ahol temetési szertartások állandóan folytak. Ekkor jöttem rá, hogy a hírhedt gyűjtőfogházban vagyok, amit eredetileg közbűnözők számára építettek. Óvatosan bezártam az ablakot, s reméltem, hogy senki sem fogja észrevenni, hogy nincsen kulccsal bezárva. Nem tudtam megállni, hogy néhányszor ki ne pillantsak a világba, még ha temetőre is láttam.

Délután lehetett, amikor menetelő lépések zajára lettem figyelmes. Óvatosan kinéztem az ablakon a rácsok között, s a legnyomasztóbb látvány tárult elém. Az udvaron nők sétáltak körben auschwitz stílusú ruhájukban, kezük a hátuk mögött, fejük kötelességszerűen leszegezve. Elég közel voltak ahhoz, hogy láthassam szomorú, kifejezéstelen arcukat. Hirtelen olyan gyűlölet vett erőt rajtam a kommunisták iránt, amit nehéz leírni. Mennyi anya, feleség, szerelmes van közöttük? Vajon mire gondolnak? Férjeikre, szerelmeikre, szüleikre vagy gyerekeikre? Ahogy elnéztem őket élettelen arcukkal a köröket róni, az volt az érzésem, hogy a szomszédos temetőben nem csak a halottak lelki üdvéért harangoznak, hanem ezeket a szerencsétleneket is gyászolják. Ez a látvány, úgy éreztem, hogy jelentéktelenné tette az én nyomorúságos helyzetemet. Tele gyűlölettel arra gondoltam, hogy csak keveset tettem ennek a kegyetlen rendszernek az aláásásáért, nem írtam eleget a Szabad Európa Rádió számára a politikai foglyok helyzetéről. Milyen kár, gondoltam, hogy a nyugati politikusok, akik időnként kötelességszerűen elítélik a kommunista rendszert, nem látják ezt a jelenetet. És ahogy álszenten büszkék, hogy Európában béke van, nem is tudják elképzelni, hogy ez nem béke, ez háború. Háború, ahol egy felfegyverzett maroknyi elnyomó büntet ártatlan embereket, csak azért mert szabadság után vágynak. Aztán a lépések hangja elcsöndesült, nyilván visszavezették a foglyokat a celláikba. Vacsorát elég jót kaptam, de nem volt étvágyam. S amikor a villanyt eloltották sokáig nem tudtam elaludni.

Hirtelen ajtócsapkodásra ébredtem. Kint még sötét volt, s amikor a cellám ajtaja kitérult, két fogoly egy hordágyon egy sápadt, élettelen fiatal embert hozott be. Az ajtóban egy őr állt. Amikor a két fogoly óvatosan áttette a hordágyról az üres priccsre az élettelen testet, láttam, hogy a talpán alvadt vér volt. Az őr valamiért hátralépett az ajtóból, s gyorsan megkérdeztem:

„Mi történt vele?”

„Az ÁVH-ról hozták. Mindkét csuklóján felvágta az ereit valamilyen üvegdarabbal.”

Az őr ismét megjelent az ajtóban, utasított, hogy tartsam a szememet a cellatársamon, aztán elmentek, s a kulcs fordult a zárban. A villany még mindig égett, hozzáléptem. Harminc éves lehetett, izzadt dús haja a homlokába hullott, kis vékony bajusza volt. Nagyon mélyeket lélegzett. Mindkét csuklója be volt kötve, s a kezein is vérfoltok voltak. Rátettem a kezemet a homlokára, hirtelen rándult egyet, kinyitotta a szemeit, amikben hihetetlen félelem tükröződött.

„Maradj nyugton” suttogtam. „Minden rendben lesz, én bajtársad vagyok és itt maradok veled. Csak nyugodj meg és próbálj aludni.”

Valami halvány értelmet láttam a szemeiben, talán pillanatnyilag felébredt súlyos ájulásából. Talán megértette a szavaimat, de tagadóan rázta a fejét, mint aki nem akarja a vigasztalást hallani, mint aki nem is akar élni. Megpróbáltam ismét megnyugtani, de nem sok sikerrel.

Lerúgta magáról a takarót, én ismét betakargattam. Az ajkai ki voltak cserepesedve, s megkérdeztem, hogy akar-e vizet. A válaszát meg sem tudtam érteni, de szomszasan magához ragadta a vízzel telt csajkát, miközben a fejét tartottam. Sokat ivott és utána hátradőlt, teljesen kimerülten. Ismét betakartam, reméltem, hogy most már meg fog nyugodni, a priccsem szélére ültem és onnan figyeltem. A súlyos légzés lassan alábbhagyott és végül is elaludt.

Később egy fogoly orvos bejött, megvizsgálta, s azt mondta, hogy minden rendben lesz.

Ez végre jó hír volt. Én is ki voltam merülve, s reméltem, hogy talán fogok tudni aludni. De néhány perc múlva szerencsétlen bajtársam felhördült, testét vadul felemelte, attól féltem, hogy a fejét bele veri a falba.

„Vizet, vizet” ezek voltak az első érthető szavak tőle.

Megittattam és lassan ismét megnyugodott. Én is lefeküdtem, de nem tudtam elaludni. Még mindig előttem voltak a sétáló nők szomorú arcai és most még ez a fiatalember, akit itt vívja élet-halál harcát.

Végre hajnalodott. Cellatársam már egy ideje nyugodtan aludt, amikor a cella ajtaja kinyílt, s egy fehérkabátos személy lépett be. Meg akarta mérni a pulzusát, de aztán szinte magának mondta nagyon halkan: „Halott. Vért kellett volna kapnia” és ezzel kisietett.

A szomszédos temetőben elkezdődött a harangozás. Csodálkoztam, hogy már ilyen korán temetnek, vagy talán a harangok közölték egy közömbös világgal, hogy valakinek sikerült megszökni kínzó karmiból.

Lassan odamentem hozzá. Az egyik karja élettelenül lelógott, ráhelyeztem a mellére a másik karja mellé. A teste még meleg volt, a halál csak néhány perccel korábban vette magához. Nedves haját kisimítottam a homlokából, szemei nyitva voltak, üvegesek, de félelem már nem látszott bennük. Vajon ki lehet? Egy anya vesztette el a fiát, vagy kisgyermek az apjukat? Talán valahol a menyasszonya várja. Visszaemlékeztem a hihetetlen félelmet tükröző szemeire, nem, ez a fiatal ember nem akart élni. Vagy olyan mértékben gyötörték meg, vagy annyira megalázták, hogy a szenvedést nem tudta elviselni többé. Visszaemlékeztem Rodolfo öngyilkosságára; most már a második esetben kellett szembe néznem a halállal. S ahogyan betakartam a lepedőjével, arra gondoltam, hogy vajon ki lesz a következő. Talán én. A szívem csordultig volt fájdalommal, ahogy a hozzátartozóira gondoltam, vagy talán a könnyeim saját magamért hullottak. Lehet, hogy öngyilkos lett, lehet, hogy felvágta az ereit, de a kezeit vezették. Ez nem öngyilkosság, hanem gyilkosság volt.

A cella ajtaja kinyílt. Két fogoly két tiszttel kíséretében behozott egy hordágyat. Az egyik tiszttel, aki orvos lehetett, alaposan megvizsgálta a halottat, s halkan hozzátette, mint aki inkább saját magához beszél: „Miért nem kapott vért?” Természetesen erre nem volt válasz. Aztán bejött egy szakaszvezető, utasított, hogy öltözzek fel és átkísért egy másik hasonló cellába. Ismét egyedül voltam.

Napok teltek el, senki sem törődött velem, az én gondolataim e körül a fiatal ember körül jártak. Ha már az ÁVH kezeiben volt, akkor lehetetlenség, hogy egy darab üveghez juthatott volna. Engem naponta többször megmotoztak, annak ellenére, hogy a cellám ajtaján lévő kémlelő lyukon keresztül állandóan figyeltek. A cellában nem volt semmi más, mint a két priccse, de azokat is naponta felforgatták és töviről hegyire átkutatták. Semmit nem lehetett eldugni. Az volt az érzésem, hogy a letartóztatása pillanatában vághatta fel az ereit.

Néhány nap múlva közölték, hogy nem kapok reggelit, mert a gyomromat fogják megvizsgálni. Egy szimpatikus fiatal orvos vizsgált meg, aki közölte, hogy kisfokú gyomoridegességet leszámítva semmi bajom sincsen.

„Van valami más panasza?”

Megemlítettem, hogy az utolsó néhány napban kisebb fogfájásom volt. Az orvos közölte velem, hogy ő nem fogorvos, de valahogy majd segít megoldani a problémát.

Másnap reggel bevezettek egy fogorvosi rendelőbe, ugyanaz az orvos volt ott. Kérte, hogy mutassam meg, hogy melyik fogam fáj. Az ujjammal odamutattam, s megjegyeztem, hogy a csapos fog melletti a fájós. Adott egy novokain injekciót, kifúrta és betömte a fájó fogamat. Megköszöntem a kedvességét, különös tekintettel arra, hogy nem volt fogorvos, de mégis megpróbált segíteni. Amikor a novokain hatása elmúlt, belenyúltam a számba, s éreztem az új tömést. A probléma csak az volt, hogy nem a fájós fogamat tömte be, hanem a csapos fog másik oldalán lévő. Amikor megjegyeztem, hogy a csapos fog melletti fogam fáj, feltételeztem, hogy meg fogja találni a fájósat. De emlékeztem rá, hogy közölte velem, hogy nem volt fogorvos és ezzel be is bizonyította. Mégis hálás voltam, mert az ÁVH markáiban a humanitás legkisebb jele is meghatott.

A következő napokban elég időm volt ahhoz, hogy a saját sorsom fölött elmélkedjek. Még mindig nem tudtam elképzelni, hogy miért is küldtek a kórházba. Nagyon jól tudták, hogy a kórházban a bánásmód emberséges volt, de egy pillanatig sem hittem, hogy a magatartásomért, amiért gyűlöltek és ezt nem is tagadták, meg akartak volna jutalmazni. De a cella meleg volt, az ágyszőnyegek és az étel ehető. Néha még húst is adtak, igaz, hogy lóhús volt.

A hosszú nyugalmas napok alatt alaposan kipihentem magam, úgy hogy gyakran nem tudtam aludni éjszaka. Egy alkalommal, amint álmatlanul feküdtem, úgy véltem, hogy gyerek sírást hallok. A hangok elég messziről jöttek, azt hittem, hogy képzelődöm. Még a kommunisták sem börtönöznek be kis gyermekeket. Felkeltem, a fületem a falhoz szorítottam, s akkor tisztán kivehető volt, hogy egy apró emberke követelte, hogy foglalkozzanak vele. Másnap reggel, amikor a házimunkás behozta a mosdóvizet, megemlítettem, hogy mit hallottam.

„Igen” válaszolta szomorúan „tegnap éjszaka az egyik fogolynőnek gyermeke született. Együtt fognak maradni hat hónapig, de aztán a gyereket elválasztják az anyjától, s valószínűleg soha többet nem fog hallani felőle. Az asszony állapotos volt amikor letartóztatták és 15 évre ítélték. Miért? Ki tudja? Talán valakinek útjába volt. Állítólag kémkedett, de nagyon jól tudjuk, hogy mennyi ártatlan embert ítélték el ezzel a váddal. Szerencsétlen asszony.”

A történet hallatára szinte megbénultam. Csak egy néhány nappal ezelőtt a halállal találkoztam, most pedig egy új kis ember követelte a helyét az élők között. És a harangok állandóan zúgtak a temetőben, mert ott egész nap temették a halottakat. De kinek jutott volna eszébe, hogy a magas falon túl egy asszony, akit 15 évre ítélték, új életet hozott erre a világra? Az anyaság örömeitől azonban rövidesen megfosztják, nem fürdetheti, nem etetheti, nem virraszthat gyermeke fölött, ha beteg. És valahol egy férfi, valószínűleg szintén fogságban, kiszámíthatta, hogy 9 hónap telt el azóta a gyengéd és sejtelmes éjszaka óta. Ez a kis baba soha nem fogja ismerni az apját, idegenek fogják felnevelni, hogy az államnak újabb janicsárja legyen. A janicsár szó a törökből származik, de meghonosodott a magyar nyelvben, mert a 150 éves török uralom alatt a törökök gyakran raboltak el gyerekeket, hogy felneveljék őket, mint a törökökhöz hűséges janicsárokat. Ez a 16. és a 17. században történt, a modern „török veszedelem” Rákosi és társainak uralma volt.

Néhány nap múlva átestem egy alapos szívizvgálaton, s ezzel véget ért a kórházi tartózkodásom. A börtönudvaron állt egy nagy szürke teherautó kissé elhanyagolt állapotban. Nagy széles ajtó volt rajta, de a belsejében nem voltak cellák, csak fapadok. Az őt bekísért az autó legbelső részébe, de mielőtt leülhettem, megkérdezte, hogy van-e zsebkendőm. A zsebkendőm volt az egyetlen földi tulajdonom, az, amelyikkel hónapokkal ezelőtt letartóztattak.

Néhányszor kimostam a reggeli mosdóvízben és így viszonylag tiszta volt. Odanyújtottam az őrnök, aki bekötötte vele a szemeimet. Azután valamit a fejemre kapcsolt, azt hiszem egy fekete szemüveg lehetett, olyan amilyet a hegesztők viselnek, mert semmit nem láttam.

„Többen lesznek itt” mondotta az őrnök. „A száját sem nyithatja ki egész úton.”

Néhány perc múlva lépéseket hallottam, és ugyanazt az utasítást amit én kaptam. Ez megismétlődött még néhányszor, majd az ajtót becsapták és a rabszállító autó elindult. Legalább két őrnök lehetett velünk, nagyon halkán beszélgettek, néha köhögést lehetett hallani, de fogalmam sem volt arról, hogy kik a „társutasok”.

November végére járt és az idő igen hidegre fordult. Az út visszafelé valahogy hosszabbnak tűnt, s amikor kiszálltam, reszkettem a dermesztő hidegtől. Amikor levették a kötést a szememről, a teljes vakság után öröm volt látni, még ha az ÁVO rettegett épületét is láttam. Visszavezettek a régi cellámba, úgy tűnt, hogy senki nem lakott benne időközben. Azon tanakodtam, hogy mi vár rám. Nem kellett sokáig tanakodnom...

A következő nap november 30-a volt, 1955-ben. Azért tudtam a dátumot, mert a Fullér által aláíratott minden napi jegyzőkönyvön dátum volt. Különben az idő fogalma teljesen összezavarodott volna. Fullér úgy folytatta a kihallgatásomat, mintha el sem lettem volna. Követelte, hogy számoljak be a kapcsolatokról Rodolfoval azon kívül, hogy a sógorom volt. Ismét utalt a két levélre, amit letartóztatásom előtt kaptam Bécsből. Erőszakolta, hogy végre ismerjem be a Szabad Európa Rádióval küldött riportjaimat. Tagadtam, hogy bármilyen levelet kaptam volna Bécsből és hogy bármilyen kapcsolatban lettem volna a Szabad Európa Rádióval. Fullér átkozódott, fenyegetett, fasiszta disznónak nevezett és válogatott hasonló jelzőkkel illetett. Mielőtt visszaküldött a cellámba, nyomtatékosan megjegyezte:

„Ne legyen meglepve, ha a közeljövőben kisebb kényelmetlenségeknek lesz kitéve. Csak saját magát okolhatja érte, s magától függ, hogy meddig fog tartani. Igaz, hogy apróság az egész” tette hozzá gúnyos hangon. Ezután telefonált egy órért, s mielőtt az őrnökkel elhagytam a szobát, megkérdezte:

„Nos, még mindig nincs semmi bevallani valója?”

„Semmi” válaszoltam röviden.

Amikor leértem a cellába már sötét volt. Beadták a vacsorát, valamilyen ízetlen krumpli-főzeléket. A sokkal jobb kórházi koszt után rá sem tudtam nézni. Vacsora után az esti rutin folytatódott. Kivezettek a WC-be, ahol amíg a dolgomat végeztem egy őrnök állt a nyitott ajtóban. Aztán beadtak egy csajka vizet éjszakára és szokás szerint megkérdezték, hogy nincs-e szükségem orvosra. Ez csak formalitás volt, amikor valaki beteg volt, napokig tartott, amíg az orvos megjelent. Az idő nagyon lassan telt, különösen vacsora és takarodó között. Már harmadik hónapja voltam az ÁVH karmaiban, az embertelen bánásmód, a rossz koszt, az idegölő folytonos kihallgatások, mind hozzájárultak ahhoz, hogy estére nagyon fáradt lettem. Éjszaka a lámpafény közvetlenül a szemembe lett irányítva, s amikor végre elaludtam és akaratlanul is vagy a fal felé fordultam, vagy a hidegtől fagyos kezeimet a takaró alá tettem, az őrnök dühösen az ajtóba rúgott, s fenyegetett. Mégis az alvás volt az egyetlen menedék. Álmodhattam szabadságról és Miáról.

Ezen az éjszakán félelemmel és kíváncsisággal voltam tele, miután Fullér százados nem magyarázta meg a jövőre „kellemetlenségeket”. Mostanáig ellenálltam és nem törtem meg, annak ellenére, hogy különösen Kollár főhadnagy rendszeresen kínzással és halálbüntetéssel fenyegetett. Több ízben megígérte, hogyha netalán nem akasztanak fel, akkor egy olyan börtönbe fog küldeni, ahol könnyű tuberkulózist kapni, ami egy éven belül úgyis végez velem.

Az ÁVH nem volt hozzászokva ilyen makacs tagadáshoz és nyilván valamilyen terveik voltak velem. Én továbbra is összeszedtem minden akaraterőmet és kíváncsi voltam, hogy a „szocialista legalizmus” meddig terjed és mikor unják meg gyakorolni. A makacsságomat valamilyen vak hit erősítette meg abban, hogy az idő nekünk dolgozik és ez mindig új erőt adott. De voltak pillanatok, amikor azt hittem, hogy ezt nem lehet tovább folytatni és előbb vagy utóbb be kell adnom a derekamat. Végre takarodó volt, majd meglátjuk mit hoz a holnap, gondoltam magamban.

Nem sokat alhattam, amikor az őr felrázott, s megparancsolta, hogy öltözzem fel, majd a szokásos úton Fullér szobájához vezetett. Az éjszakai csend kísérteties volt. Fullér az íróasztala mögött ült és nevetve üdvözölt:

„Mi van magával, nem tud aludni? De ha már úgyis itt van, feltételezem, hogy beismerő vallomást akar tenni. Egy rövid jegyzőkönyvbe foglalhatom, hogy beismeri kémkedését, aláírja, s mehet vissza aludni. A többitől majd holnap beszélünk. Nos?”

Fullér magatartása kimondottan barátságos volt, nem a szokásos durva. Tudtam, hogy ez csak taktika volt, s nem dőltem be.

„Sajnálom, hogy csalódást kell okoznom” válaszoltam, „de nincs mit bevallanom.”

Fullér felállt az íróasztala mögül, a szeme szikrázott. Aztán erőt vett magán, ráült az asztal sarkára és viszonylag barátságos hangon folytatta. Elmondta, hogy mielőtt kémelhárító tiszt lett, sikeresen elvégzett egy egyéves akadémiát ahol bírókat és ügyészeket képeztek. „Tudom,” tette hozzá gúnyosan, „hogy maguk évekig jártak egyetemre ezekért a képesítésekért, de mi ez alatt az egy év alatt többet tanultunk a szocialista jogról, mint a Horthy rendszer bírói és ügyészei. Én bíró lettem Miskolcon, ahol nagyon jól emlékeznek rám. Az a hír járt rólam, hogy ha a védőügyvéd sokat beszélt, az ítélet hosszú volt. Azok a vádlottak pedig akiknek az ügyvédek nehéz volt elhallgattatni, azok kötelet kaptak” tette hozzá nevetve. Az emberélet semmit nem jelentett számára, de hogy ez történet igaz volt-e vagy sem, nem lehetett tudni, ez is csak azt a célt szolgálta, hogy megfélemlítsen.

„Az ellenséggel vagy így vagy úgy, elbánunk” folytatta Fullér. „A proletárorsztály erejénél fogva kiirtja ellenségeit, azok azonban, akik töredelmesen beismerik bűneiket, azok számíthatnak a mi nagylelkűségünkre.”

Fullér sok mindenről beszélt ezen az éjszakán. Tanulmányairól, gyermekkoráról. Ez az egyoldalú társalgás eltartott vagy két órát és arra gondoltam, hogy ha Fullér fenyegetése csak ebből állt, ezt jól ki fogom bírni. Ezután Fullér telefonált egy kísértőért, akinek átadott, s hamarosan lent voltam a cellámban. Gyorsan levetköztem és hamar elaludtam. Nem hiszem, hogy egy néhány percnél tovább alhattam, amikor egy őr ismét felrázott, megparancsolta, hogy gyorsan öltözzek fel és visszavezetett Fullér szobájába.

„Mondtam magának, hogy a következő napok nem lesznek túl kellemesek. Nem fog aludni, amíg beismerő vallomást nem tesz. Itt fogja tölteni az egész éjszakát és én szünet nélkül fogom kihallgatni. Reggel én hazamegyek, jól kialszom magam, de maga nem fogja lehunyni a szemét egy pillanatra sem. Vagy elkezd beszélni, vagy elpusztul, halott lesz. Nincs harmadik választás.”

Próbáltam uralkodni magamon. Hallottam, hogy a KGB-nek ez az egyik módszere megtörni az áldozatait. De a makacsságom még erős volt, s úgy határoztam, hogy továbbra sem vallok be semmit.

A szoba egyre hidegebb lett, hajnalodhatott. Fullér fel és alá járt a szobában, s inkább magának mormogta: „Emiatt a nyomorult fasiszta bűnöző miatt nekem így kell töltenem az éjszakát.”

Aztán felém fordult és magából kikelve ordította: „Ha nem kezd el vallani, kirúgom a székét maga alól s a falon fog kikötni.”

Egy lépésre állt tőlem és felemelte a karját. Ahogy farkasszemet néztünk, tovább folytatta üvöltözését anélkül, hogy hozzám ért volna:

„Én azt sem bánom ha bezárnak maga miatt, de én bármilyen eszközzel is, de megtöröm magát. A csizmámmal végig fogok taposni a nyomorult testén, de vallani fog vagy belepusztul.”

Mire levittek a cellámba, már reggel volt és a szokásos rutinok voltak folyamatban. Az őrt nyilván utasították, hogy a szokásosnál is kegyetlenebb legyen, egy pillanatra sem hagyott nyugton amíg kijöttem a cellámból, hogy bevigyem a lavór jeges vizet. A hideg víz jót tett. Miután megmosakodtam, felmostam a cella padlóját, ahogy az kötelező volt, de amikor befejeztem, megjelent az őr és felmosatta velem még háromszor.

Amikor beadták a reggeli ihatatlan fekete kávé azt reméltem, hogy legalább forró lesz, de csak langyos volt. Az őr a kémlelőlyukon szüntelenül belesett. Ha leültem a priccsnek az ajtóhoz közel eső sarkára, ahogy az előírás volt, s ha fejem csak lekókadtt, az őr már eszeveszetten rugdalta az ajtót, s válogatott fenyegetésekkel illetett ha nem tartom a fejem egyenesen a cella ajtajának az irányában. Nem tudtam, hogy meddig fogom bírni eltűrni a hideget, az álmatlanságot és a szünet nélküli üldözést. A legrosszabb az lehet, hogy elájulok, gondoltam, s akkor majd felmosnak, de én vallani nem fogok. Azokra gondoltam, akiket az ÁVO kínzókamráiban megölt, s ehhez képest az én sorsom még mindig elviselhetőnek tűnt. Tudtam, hogy az akaraterőm nem volt határtalan, s egy-egy gyenge pillanatban emlékeztettem magam arra, hogy én több mint egy éve erősítettem magam, próbáltam felkészülni az esetleges letartóztatásomra. Most volt az ideje helytállni.

Ebédidőig nem voltam álmos, de délután alig tudtam a szemeimet nyitva tartani. Azt reméltem, hogy takarodó után talán egy rövid ideig alhatok, de már korábban felkísértek Fullér százados irodájába.

Fullér sötétkék ruhája, fehér inge, frissen borotvált arca az ellentéte volt az én szakadozó, piszkos ruhámnak, nem is beszélve többnapos szakállamról.

Éhes voltam és álmos és nagyon szenvedtem a metsző hidegtől. Számomra ez egy nagyon kellemetlen éjszaka volt, de vigasztalt, hogy Fullér számára sem tettem kellemessé. Órákon keresztül szidalmazott, fenyegetett és kérdezett. Állandóan visszatért a Bécsből kapott levelekre, de én kategorikusan tagadtam, hogy valaha is kaptam volna ilyen leveleket. Tudtam, hogy ez volt az egyetlen bizonyíték a kezükben ellenem, s ha „a szocialista legalizmusnak” volt valami értelme, csak ezt tudták ellenem felhasználni. Fullér üvöltözései közepette néhányszor telefonált, úgy tűnt, mint aki a barátnőjével beszélget, annak ellenére, hogy közölte velem már korábban, hogy nő volt. Már hajnalodott, a százados szemel láthatóan elfáradt, de azért egy újabb zuhatag szidalmazásban és fenyegetésben részesített. Én konokul tagadtam a levelek létezését, amiket elolvasásuk után azonnal elégettem. Aztán teljesen kikelve magából, felugrott az íróasztalától, kinyitotta egy nagy pánccs szekrény ajtaját és kivett egy ív papírt. „Szóval nem kapott semmilyen levelet Ábrányitól?” üvöltötte és elkezdte olvasni a levelet. Rögtön ráismertem, hogy szó szerint azonos volt azzal a levéllel, amit állítólag Ábrányitól kaptam. Még mindig nem akartam elhinni, hogy Ábrányi ilyen felelőtlen lett volna, s Rodolfo elutazása után postán kért további tudósításokat a Szabad Európa Rádió

számára. Inkább az volt az érzésem, hogy a levelet az ÁVH írta, hogy ennek birtokában kompromittáljam magam.

„Elismeri végre, hogy levelet kapott Ábrányitól vagy sem?” üvöltötte Fullér magából kikelve. „Még ha százszor is megtiltották nekem, hogy ezt megmutassam magának, itt van a kezemben a levél másolata. Vagy elismeri vagy főbe lövetem!”

Fullér fenyegetései most már hidegen hagytak, tudtam ugyan, hogy sokáig nem fognak engedni aludni, vagy valami mást is kitalálnak, hogy megtörjék ellenállásomat, de úgy tűnt, hogy közvetlen fizikai bántalmazásban nem lesz részem.

„Kezddjen el vallani maga piszkos hazaáruló, vagy itt pusztul el. Én könnyen elviselem az álmatlan éjszakákat, majd meglátjuk, hogy maga meddig bírja ki. Akarja tudni, hogy miért küldtem a kórházba? Tudni akartam, hogy milyen kondícióban van és az eredmény nem rossz. A szíve sok mindent ki fog még bírni, de végül is vért fog izzadni és térdre borulva fog könyörögni, hogy fogadjam el beismerő vallomását.”

Ezalatt az utolsó kirohanás alatt belépett a szobába egy sovány, magas rosszul öltözött fiatalember. Rögtön ráismertem, egyike volt azoknak a fiatal tiszteknek, akik jelen voltak egy alkalommal, amikor a kémelhárító osztály helyettes vezetője hallgatott ki, és szép szóval igyekezett rávenni, hogy beismerő vallomás csak a javamat szolgálhatja.

„Mi ismerjük egymást, ugye Szegedi úr” mondotta gúnyosan. „Ha nem tudná én leszek az ügyésze, s meg vagyok döbbenve, hogy ennyi idő után még mindig tagad. Nagyon jól tudhatja, hogy milyen sok függ a maga közreműködésétől. Az ügyész egészen másképp emel vádat azok ellen, akik legalább a börtönben rádöbbennek arra, hogy bűnt követtek el a népköztársaság ellen és megbánják bűneiket. De maga még itt is az ellenség maradt, és én ezt kellőképpen vissza fogom fizetni magának.”

Fullér százados látható örömmel vette az ügyész fenyegetéseit. „Szalay ügyész úr gondoskodni fog magáról. Elegendő tapasztalata van a banditákkal való elbánásban.”

Amikor reggel visszakísértek a cellámba, a hideg elviselhetetlenné vált. A hideg mosdó víz egy kicsit felfrissített, de utána elkezdtem reszketni. Soha nem tudtam, hogy a hideg fájdalom tud lenni, fájdalom amely átjárja a testet, mint egy éles kés. Ez volt a harmadik nap, hogy nem aludtam. Nem tudtam leülni, mert úgy a hideg még elviselhetetlenebbé vált. Megpróbáltam gyorsan járni le és fel a kis cellában, kiszámítottam, hogy egy nap alatt körülbelül harminc kilométert tudok ilyen tempóban megtenni. Felfedeztem, hogy a priccs alatt egy fűtőtest volt, de jéghideg volt. S hogy még jobban kínozzanak, hirtelen kivezetek egy kis udvarra, ahol téglából cellák voltak megépítve. A szabályok ugyanis megkívánták, hogy a foglyoknak minden nap legalább 30 percet kell sétálniuk a friss levegőn, de az utolsó három hónapban, senkinek sem jutott eszébe, hogy sétára vigyen. Most hirtelen valaki a jólétemről akart gondoskodni.

„Sétáljon körbe” parancsolta az őr. „Kezeit tegye hátra, fejét szegezze le, nem nézhet felfelé” s bevágta mögöttem az ajtót.

Ez a kis helyiség valamivel nagyobb volt mint a cella, de nem volt mennyezete. A kincstári ingem nyitva volt, mert a gombokat leszedték róla. A föld jeges hóval volt borítva és a cipőm azonnal átázott. Zoknim nem volt. A tilalom ellenére felnéztem, a többemeletes épületnek valamennyi ablakát bebadogozták. Vajon mit rejtegetnek, mitől félnek ezek, gondoltam, de válaszom nem volt, s az őr dühösen üvöltötte: „Megmondtam magának, hogy csak lefelé nézhet, ha még egyszer elfelejti, akkor majd a kezeimmel fogom emlékeztetni és az nem lesz kellemes.”

Többet nem kellett az őrnek fenyegetni, eléggé megnéztem a bebádogozott ablakokat. A szimbolizmus nagyon jellemző volt: a fogoly egy ketrecben sétál de még a bebádogozott ablakokra sem nézhet fel. Nehéz volt kellőképpen leírni ezt a látványt de valaki megtette helyettem is.

Vácot volt az ÁVO-nak egyik hírhedt börtöne. Ennek a börtönnek a kegyetlenségeiről én több jelentést írtam a Szabad Európa Rádiónak, de az apró részletekről nekem sem volt fogalmam. Ebben a börtönben is bebádogozták az ablakokat. Ezt a látványt, ezt az érzést az egyik rab, egy nagyon tehetséges fiatal költő, Tollas Tibor megörökítette megható, felejtethetetlenül gyönyörű versében, amelynek ezt a címet adta:

BEBÁDOGOZTAK MINDEN ABLAKOT...

*Az életből csak ennyi fény maradt,
Csillagos ég, tenyérnyi napsugár.
Ezt vártuk nap-nap, homályos falak
Üregéből esténként-délután.
S elvették ezt is, a tenyérnyi napot,
Bebádogoztak minden ablakot.*

*Tágult szemekkel kék tengerét látom
Nápolynak, s fénylő partjai felett
Még vár a Vezúv, pipál és a tájon
Barnára lesült boldog emberek...
Látjátok? Éjben élünk, mint vakok.
Bebádogoztak minden ablakot.*

*Tizen fekszünk egy fullasztó szűk lyukba'
A szánk kapkodja a levegőt,
Mint partra vetett halak kopolyúja
Tátogunk némán - s érzed nincs erőd
Szívni az étel s ürülék szagot,
Bebádogoztak minden ablakot.*

*Az Alpeseeknek fenyves illatából
Míg csokrot küld a hős nyugati szél
És lelket öblit fenn a tiszta távol
S mosolygó hegyek hószaga kísér.
Itt tegnap társam tüdőbajt kapott,
Bebádogoztak minden ablakot.*

*Csendet hasít a sétahajó kürtje.
A falon sikló leánykacagás
Nem visszhangzik már zengőn a fülünkbe
S az ezersípú nyár nem orgonáz.
Süket a cellánk, minden hang halott,
Bebádogoztak minden ablakot.*

*Túl Barcelona kertjein szitálva
Egy barna asszony meleg hangja bűg
És alkonyatba pendül a gitárja,
Hol táncolóktól tarka még az út;
S fülünkbe folynak az álmos napok...
Bebádogoztak minden ablakot.*

*Tapintanánk a bársonyos egekbe,
Ujjunk hegyéből kiserken a vér.
Mint koporsóba, be vagyunk szegezve,
Csak daróc szúr, vagy poloska ér.
Simogatnánk a sugaras napot-
s bebádogoztak minden ablakot.*

*Londonban bál van, sima termén siklik
A sok selyembe öltözött leány.
Puha hajuknak hamvassága izzik
Lágy bútoroknak tükrös hajlatán.
Nyugat táncol - tán végképp eladott?!
S bebádogoztak minden ablakot.*

*Nyelvünket mosta friss tavasz zamatja.
Most nyögve nyelvük nyirkos kortyait
Az alvadt bűznek, hol minden falatra
Émelygő gyomrod felfordulna itt.
De lenyeljük e végső falatot,
Bebádogoztak minden ablakot!*

*A rádiók csak üvöltsék rekedten
A szabadságot s az ember jogát.
Itt érzi csak befalazott testem
A milliókkal Moszkva ostorát.
S Váctól Pekingig zúgják a rabok:
- Ha nem vigyáztok, az egész világon
Bebádogoznak minden ablakot! -*

HUSZONEGYEDIK FEJEZET HÉT NAP ÉS HÉT ÉJSZAKA

Amikor 1955 őszén letartóztattak, a politikai élet erjedőben volt. A változások Moszkvában és ennek következtében Magyarországon reménnyel töltötték el az embereket. Különösen Rákosi helyzetét figyeltük, mert ebből következtetni lehetett a bekövetkezendő eseményekre. Az a tény, hogy Nagy Imre elmozdítása után megmaradt a 'szocialista törvényesség' és a többi reform is, számomra is sokat jelentett, mert így az ÁVH nem kínozható, hogy valamit is bevalljak.

Ennek következtében az én tartózkodásom az ÁVH-n egyre hosszabbodott. Egyre több időt töltöttem el a kihallgatóimmal, úgy hogy megfigyelhettem a rutinjukat. Egy tipikus jelenet ismétlődött meg minden szombaton, amikor egy altiszt átadott a kihallgató tisztnek egy könyv méretű csomagot. Fullér kirohanásából tudtam meg, hogy mit tartalmazott: „Ebben a csomagban vaj van, aminek az ízét maga soha többé nem fogja érezni, mert mi nem hiszünk abban, hogy a kivégzésre kerülőknek utolsó este jó vacsorát adjunk. És maga rövidesen szemben fogja találni magát a bizonyos utolsó estével.” Arról Fullér elfeledkezett, hogy vajhoz már évek óta nem lehetett hozzá jutni, nemcsak azoknak akik kivégzésükre vártak. Csak a kiváltságosak jutottak hozzá, aminek a jelen esetben szemtanúja voltam. Tulajdonképpen nekem sem kellett volna ezt észlelnem, mert szombat délelőtt a foglyokat a heti egyszeri forró tusolóba vitték, de engem ezeken a napokon is kihallgattak.

Az ügyünk most már több mint négy hónapja volt folyamatban. Többször hozzámvtágták, hogy a többiek mindent bevallottak, bűneiket megbánták, s ők is engem okolnak azért, hogy az ügyet nem lehet lezárni és ezért még mindig az Államvédelmi Hatóság kezeiben vannak. A szocialista legalizmus többek között megszabta, hogy a foglyokat nem lehet akármeddig előzetes letartóztatásban tartani, mint ahogy az divatban volt korábban. A reformok előtt sem tartottak az ügyek sokáig, mert akkor kínzásokkal mindenből kicsikartak minden vallomást, s az ügyeket általában egy néhány hét alatt lezárták. Az ÁVH rendkívül erős nyomásnak volt kitéve a Belügyminisztérium részéről, hogy végre zárják le az ügyünket. Én lettem a kísérleti nyúl, hogy kipróbáljanak egy új módszert, az alvás megtagadását, amit nem tekintettek testi fenyegetésnek és ezért nem ütközött a 'szocialista törvényességbe'.

Annak ellenére, hogy gyűlöttek makacsságomért, érdekes módon bizonyos mértékig respektálták erős akaratomat. Néha még civilizált társalgásra is sor került, s ilyenkor mindig visszatértek ugyanahhoz a témához: „Ha maguk fasiszták visszanyernék a hatalmat, mit tennének velünk?” A 'fasiszta' elnevezés mindig része volt a társalgásnak, bizonyítva, hogy aki nem szocialista az nyilván fasiszta. Én tudat alatt élveztem ezeket a beszélgetéseket, mert elárulták, hogy milyen félelemben éltek, mert nem tudhatták, hogy a Nagy Imre által bevezetett reformokat nem fogják-e mások is követni. Az ÁVH tisztjei, azt hiszem mindnyájan, bűnösök voltak emberek megkínzásában és megölésében és reméltem, hogy félelmükben sok álmatlan éjszakát töltöttek el. Most azonban én voltam a részese az álmatlan éjszakáknak, már a harmadik alvás nélküli napot töltöttem.

Az őr nem a szokásos kihallgató szobába vezetett, hanem a 301/a számúba. Kollár és csoportja, az épületnek ebbe a szárnyába költözött. Itt volt egy kis előszoba, amiből három szoba nyílt, Fullér a 301/c-be költözött, de engem Kollár szobájába vittek.

Kollár a szokásos gyűlölködő magatartásával fogadott. Soha nem tudtam, hogy a nyaklótlan gyűlölködés így el tud változtatni valakit. Kollár fiatalos külseje teljesen megváltozott, barna szemei sárgában játszottak és majdnem hogy szikráztak. Nem üvöltött mint Fullér, hanem inkább sziszegett, de ennek ellenére félelmetesebb volt mint Fullér. Fullér, aki hangos és ellenszenves volt, néha jelét adta valami civilizált magatartásnak is. Ezt Kollárnál soha nem tapasztaltam.

A szokásokkal ellentétben Kollár nem kínált meg ülőhellyel és így állva maradtam. Elkezdte a vallatásomat, de miután hidegen közöltem, hogy nincs semmi bevallani valóm, elvesztette a nyugalmát és szokásától eltérően el kezdett üvölni:

„Maga nyomorult fasiszta, álljon vigyázban!”

Néhány perc múlva a lábaim zsibbadni kezdtek, s egyik lábamról a másikra álltam.

„Ha nem áll vigyázban, a csizmámmal darabokra rúgom, s aztán leküldöm a ‘sötét-zárkába’.”

Ezt most hallottam először, nem tudtam, hogy vannak sötét zárkáik is. Később megtudtam, hogy ezek a cellák valóban teljesen sötétek voltak, teljesen üres kis betonozott egységek. Kollár fenyegetésétől nem ijedtem meg különösebben, mert az én cellám nem sokat különbözött a sötét-zárkától.

Próbáltam engedelmeskedni, de közel voltam az ájuláshoz. Talán látta arcomon a megvetést, undorral töltött el ez a kis szadista féreg.

„Remélem nem akarja azt mondani, hogy nem kedvel engem. Ha nem tudná, én vagyok a megmentője. Én tartom vissza a többieket, hogy magát agyon ne verjék, de az én hatalmam és türelmem nem végtelen.”

Ez az összecsapás tartott vagy két órán keresztül. Magam sem értettem, hogyan tudtam ilyen hosszú ideig mozdulatlanul állni. A lábaim megmerevedtek, mindenem fájt, de az ellenállás bennem inkább csak növekedett. Aztán bejött Fullér, Kollár felvette kabátját és táskáját és elment. Fullér átvezetett az ő szobájába, nyilván élvezte kegyetlen helyzetemet.

„Remélem kellemesen érezte magát a főhadnagy úrnál. Üljön le én nem szeretem a fáradt hulla jelölteket.”

Úgy éreztem, hogy nem bírom tovább. Egész testem remegett olyannyira, hogy a szék, amin ültem is velem rázódott. Az irodákat éjszaka nem fűtötték, de én a hideghez a fűtetlen cellában már hozzászoktam; az álmatlanság azonban most már szörnyen hatott. Fullér láthatólag élvezte a szenvedésemet és sok gonosszággal a tekintetében, odament az ablakhoz és teljesen kitérte. Ahogy a kinti fagyos levegő előntötte a szobát, úgy éreztem, hogy üvölni fogok a fájdalomtól. Soha nem tudtam, hogy a hideg elviselhetetlen fájdalom. Összehiraptam ajkaimat és a vér lassan szivárogni kezdett le az államon.

Nem is vettem észre, hogy valaki belépett a szobába. De ahogy előrelépett, ott volt egy 45 év körüli mokány, alacsony ember, őrnagy egyenruhában. Inkább kereskedősegédnek nézett ki, mint az ÁVH őrnagyának. Fullér felugrott és katonai módon jelentkezett:

„Őrnagy elvtárs, Fullér Lajos százados, jelentkezem!”

Az őrnagy bólintott, leült egy székre. Fullér bezárta az ablakot és elkezdte a vallatásomat:

„Ki küldött magának levelet Bécsből?”

„Én nem kaptam semmiféle levelet.”

Az őrnagy erősen figyelt. Az arcából több intelligencia tűnt, mint a többiekéből. Fullér vagy nagyon tisztelte, vagy nagyon félt tőle, mert a magatartása teljesen megváltozott. Fullér vádjai és az én folytonos tagadásom tartott egy néhány percig, de az őrnagy hirtelen felugrott. Úgy tűnt, hogy magán kívül volt, felemelte ökölbeszorított kezét és olyan közel volt, hogy a leheletét éreztem. Kis pocakos testét meghazudtolóan mennydörgő hangon üvöltötte:

„Nekünk úgy kellene bánni magával, ahogy a fasiszták bántak velünk!”

Ugyanabban a pillanatban, Fullér, aki nem akart elmaradni, egyidejűleg harsogta:

„Úgy kellene bánnunk magával, mint ahogy a többiekkel bántunk 1953 előtt!”

Aztán hirtelen rádöbrentek a baklövésükre, hogy akaratlanul is összehasonlították a fasiszták és a kommunista titkos rendőrség stílusát.

Rettenetesen szenvedtem, a hideg és az álmatlanság teljesen összetört, az őrnagy ökle az orromtól csak 1-2 cm-re lehetett. Mégis attól tartottam, hogy nem tudok magamon uralkodni, s hangos nevetésbe török ki, mert a pillanat olyan komikus volt. Aztán arra gondoltam, hogy ha egyszer kiszabadulok és mint szabad ember elmondhatom ezt a történetet, amely dióhéjba foglalta a hasonlóságot a fasiszta és kommunista rendszer között, akkor talán a szimpatizáló szalon kommunisták is fel fogják fedezni a rendszer igazi arcát.

Ez a helyzet csak néhány pillanatig tartott, az őrnagy sarkon fordult és elhagyta a szobát. Fullér arca olyan vörös volt, mint a zászlajuk.

„Maga meg fogja emlegetni ezt az éjszakát. Tudja, hogy ez Béres Andor volt, a kémelhárító osztály feje? Jó sokan emlékeznek ennek az embernek a haragjára, kivéve azokat, akiket felkötöttünk.”

Ez a rövid jelenet egy pár pillanatig elterelte a figyelmemet a szenvedéseimről, de aztán a hideg és álmatlanság újból erőt vettek rajtam.

„Csak szenvedjen, szenvedjen és aztán dögöljön meg” jegyezte meg Fullér.

Amikor hajnalodott, lekísértek a cellámba, ahol elszörnyedten láttam, hogy a magasban lévő ablak nyitva volt, talán egész éjjel így lehetett. A hideg most már elviselhetetlenné vált.

A negyedik álmatlan éjszaka után a szívem igen erősen vert, olyannyira, hogy az egész felső testemet rázta. Az egyik őr meg is jegyezte: „Maga úgy néz ki mint egy szellem, még az ajkai is fehérek.”

Megpróbáltam összeszedni maradék erőmet, s próbáltam fel és alá járni a cellában, hogy ne fagyjak meg. Néha lerogytam a prices sarkára, de fel kellett tápáskodnom egy néhány perc múlva. Ebben a hidegben lehetetlen volt mozdulatlanul ülni.

Már hetek óta nem vittek a zuhanyozóba és a borbélyhoz és a szakállam is nagy volt. „Oh, Jézus Krisztus jött látogatóba hozzánk” mondta Fullér, amikor a következő éjszakán felkísértek. Úgy tűnt, hogy nagyon meg volt elégedve szellemes megjegyzésével. S hogy ne maradjon el mögötte, Kollár is, aki éppen jelen volt, megjegyezte: „Talán halat evett és a szálkák kiütözköznek az állán?” Mindketten jó nagyot nevettek szellemességükön.

Már a hetedik napja volt, hogy megtagadták az alvást tőlem a ‘szocialista legalizmus’ alatt, és kritikus állapotban lehettem. A lábaim megdagadtak, nagyon nehezen lélegzettem. Tudtam, hogy a testem nem képes tovább tűrni ezt a szenvedést. Amikor az őr este megkérdezte, ahogy ez kötelessége volt minden este, hogy szükségem van-e orvosra, ösztönszerűen igennel válaszoltam. Meg voltam lepve, hogy az orvos még akkor este megjelent.

„Mi a panasz?”

„Nagyon erős a szívverésem.”

Előhúzta sztetoszkópját, intett, hogy húzzam fel az ingemet s a mellemet kezdte lehallgatni. Én mozdulatlanul álltam, a szívem úgy vert mint egy gőzmozdony. Az orvos abbahagyta a vizsgálatot egy pillanatra, aztán ismét a szívverésemet hallgatta. Majd rám nézett és hitetlenkedve megkérdezte:

„Mi történt magával?”

„Egy ideje nem aludtam.”

„Milyen hosszú ideje?”

„Hét nap és hét éjszaka.”

„Utasítani fogom őket, hogy ezt hagyják abba. Engedélyt fog kapni, hogy napközben fekve maradjon és gyógyszereket is fog kapni.”

Az első rám épített spicli-cellatársam említette, hogy az orvos Bencze őrnagy volt, akit Mengelének becéztek kegyetlensége és cinizmusa miatt. Nem lehetek valami jó állapotban, ha ez az orvos segíteni akar. Elég furcsa volt, amikor azt mondta, hogy „utasítani fogom őket, hogy ezt hagyják abba...”

Miután az orvos elment, úgy éreztem, hogy ájulás küszöbén vagyok. Arra is rádöbrentem, hogy nem gondolkodom logikusan, s elfelejtem azt is, amit egy pillanattal előbb gondoltam. Úgy éreztem, hogy a szívemet ez a tortúra tönkre tette, és tudtam, hogy szívet nem igen lehet meggyógyítani. Úgy tűnik, hogy a csatát elvesztettem, gondoltam, mert ha nem is vallok, ezek mindenképpen elpusztítanak. Már kevésbé voltam konok, s nem tudtam magamban megerősíteni az ellenállásomat, mint ahogyan korábban tettem. Csak írtam le a köröket a cellában, s amikor leroskadtam a priccsre és akaratlanul is lekókadtt a fejem és aludni próbáltam akár csak egy pillanatra, az őrs a szokott gonosz módján az ajtót rúgta, s fenyegetett; nyilván az orvos rendelkezése még nem ért ide. Ezen az éjszakán alig tudtam járni, úgy hogy két ór támogatásával felvonszoltak Fullér szobájába. Fullér majd szétrobbant dühében:

„Maga, maga nyomorult fasiszta panaszkodni merészelt! Orvosi segítséget szeretne? A hóhér kötele lesz a maga orvossága. Nehogy azt higgye, hogy engem különösebben érdekel az orvos diagnózisa. Vagy vallomást tesz, vagy továbbra sem alszik. Még ha itt előttem összeesik és megdöglik, azt sem bánom.”

Hallottam Fullér üvöltözését, de úgy tűnt, mintha messziről jött volna. Minden homályos volt, csak a szívem vert kegyetlenül: bum, bum, bum... Egy idő után két ór jött értem, s elkísértek egy másik cellába a második emeleten. Fűtve lehetett valamennyire, mert nem éreztem a csontokig ható hideget többé. A cella sarkában volt egy WC ülőke nélkül. Az őrs azt mondta, hogy lefekhetek és ott hagyott. Alig volt már erőm levenni az agyonkopott nadrágomat és zakómat, valósággal lerogytam a priccsre. Magamra húztam a takarót, ami súlyos lett a sok piszoktól. Az ingem és alsónadrágom ugyancsak rendkívül piszkosak voltak. Hét nap és hét éjszaka után ez volt az első eset, hogy lefekhettem.

Ahogy lefeküdtem, a szívem még erősebben kezdett verni. Úgy éreztem, hogy minden pillanatban kiugrik a mellemből, ha nem fogom vissza izzadt tenyeremmel. Megpróbáltam gondolkodni. Nem emlékeztem rá, hogy hogyan hagytam el Fullér szobáját, de biztos voltam benne, hogy mindent tagadtam az utolsó pillanatig.

Bejött egy őr, hozott vizet és két pasztillát, de aludni mégsem tudtam. Az elmúlt napokban semmi más vágyam nem volt, mint lefeküdni és aludni, aludni; de most hogy alkalmam volt rá, nem tudtam, mintha elfelejtettem volna, hogy hogyan kell aludni és talán soha többé nem fogok aludni tudni...

Mindig azt hittem, hogy a kifejezés ‘szívfájdalom’ csak képletes, de most még ráadásul az erős szívverésem kivül erős fájdalmat éreztem a szívem irányából. Végül is nyilván a gyógyszerek hatására elalhattam, mert amikor magamhoz tértem, nappal volt. Utasítottak, hogy öltözzem fel és két őr ismét nagy nehézségekkel felvitt Fullér szobájába. Még mindig gyenge voltam és szédültem, s ismét úgy tűnt, hogy Fullér szavai valahonnan a távolból jönnek.

Fullér felsegített a székemből, odakísért a sarokban lévő kis asztalhoz. Előhúzott egy ív papírt a fiókjából, elém tette, adott egy tollat és én aláírtam anélkül, hogy tudtam volna, hogy mit tartalmazott. De abban a pillanatban nem is érdekelt, csak vissza szerettem volna menni a cellámba és aludni. Mielőtt elmentem, Fullér barátságos hangon megjegyezte: „A mai naptól kezdve a jobb minőségű kosztot fogja kapni.” Én nem voltam éhes, csak szerettem volna aludni örökre.

Levetköztem a cellámban és lefeküdtem és az őr ezt nem ellenezte. Aztán bejött ‘Mengele’. Intett, hogy maradjak fekvé, megvizsgált és megjegyezte: „További gyógyszereket fog kapni és pihennie kell.”

Ahogy az orvos elment, az egyik őr hozott két újabb pasztillát, talán valamilyen idegcsillapító lehetett, mert egy kis időre rá elkezdtem tisztábban gondolkodni. Emlékeztem, hogy valamit aláírtam Fullér szobájában, mint ahogy azt minden alkalommal megtettem az elmúlt hónapokban. Aztán elálmosodtam, s azt hiszem, hogy másnap reggelig egyfolytában aludtam.

Reggelire elég jó kávé hoztak és egy darab friss kenyeret, olyan minőségűt, mint amelyet a kórházban kaptam. Ebédre volt egy forró leves, valamilyen hús és krumpli és egy alma. Úgy éreztem, hogy csak királyok élnek ilyen jól, olyan nagy volt a különbség a kosztok között.

Ebéd után felkísértek Fullérhoz. Valamennyire visszanyertem az erőmet, úgy hogy az őrnek nem kellett támogatnia. Ahogy leültem, Fullér előhúzott egy ívet a fiókjából és a kezembe adta. Megdöbbenéssel olvastam:

JEGYZŐKÖNYV.

Felvétel 1955 december 7-én.

A vádlott adatai:

Szegedi Sándor

Született: 1921 december 21-én Beregszászon.

Anyja neve: Fränkel Fáni

Nem tagja a Pártnak.

Foglalkozása: Szövetkezeti elnök.

Kérdés: Tegyen vallomást a Magyar Népköztársaság ellen elkövetett bűncselekményeiről.

Válasz: Beismerem, hogy bűncselekményeket követtem el a Magyar Népköztársaság ellen, mivel adatokat szolgáltatam sógoromnak, Dr. Rodolfo Petrocellinek, a budapesti Olasz Követség sajtó-attaséjának a Magyar Népköztársaságról azzal a szándékkal, hogy ezeket az adatokat a Szabad Európa Rádió rendelkezésére bocsájtja.

Kérdés: Miért vállalkozott önként erre a feladatra, amikor tudta, hogy ez bűncselekményt jelent?

Válasz: Ezeket a bűncselekményeket nyomásra követtem el. Ha Rodolfo Petrocelli nem lett volna a sógorom, nem követtem volna el ezeket a bűncselekményeket.

Kérdés: Félbeszakítom a kihallgatását. Akar valamit hozzátenni?

Válasz: Nem, nem akarok.

Mielőtt aláírom ezt a jegyzőkönyvet, megerősítem, hogy ez pontos vallomásomat tartalmazza.

Fullér Lajos az Államvédelmi Hatóság századosa

Szegedi Sándor vádlott

Amíg a jegyzőkönyvet olvastam, Fullér az ablak előtt állt és kinézett. Elég időt akart nekem hagyni, hogy megemésztthessem. A jegyzőkönyvet ravaszul fogalmazta meg, mintha valamilyen mentőköörülményt keresett volna számomra. Nem tudtam, mi lehetett e mögött. Tudtam, hogy valamit aláírtam a legutolsó alkalommal, de egyáltalán nem emlékeztem arra, hogy ezt írtam alá.

Fullér hirtelen hátrafordult és így szólt:

„Maga hálás lesz még nekem ezért a jegyzőkönyvért. Vannak bizonyos dolgok, amiket nem lehet a vádlottal közölni, de maga szerencsés csillag alatt született. Hogy ezt ki fogja-e használni vagy sem, az csak magától függ. Minden azon múlik, hogy milyen gyorsan tudjuk ezt az ügyet lezárni. Ha nem tart sokáig, nem lesz oka panaszra.”

Szavai megleptek, utalása az én szerencsémre enyhén szólva gyanús volt azok után, amiken keresztül mentem. Az a tény, hogy aláírtam a bevallásomról szóló jegyzőkönyvet, arra utalt, hogy elvesztettem az akaraterőmet.

„Elismeri a jegyzőkönyv tartalmát?”

Néhány pillanatig még haboztam, de aztán bólintottam.

„Ez nagyon okos lépés volt a maga részéről” mondta. „Megmentette az egészségét, mert ha nem ismerné el a jegyzőkönyv tartalmát, felhatalmazásom van arra, hogy kihallgatását éjjelnappal folytassam tekintet nélkül az orvos véleményére. Az orvos csak javasolhat” folytatta „Béres őrnagytól függ, hogy elfogadja-e a javaslatát vagy sem. Nem is beszélve arról, hogy elveszítheti azt az alkalmat, amire én utaltam” tette hozzá titokzatosan.” Most leküldöm a cellájába, pihenjen és nyerve vissza az erejét.”

Ahogy leértem a cellámba, megengedték, hogy lefeküdjek. Közel voltam az ájuláshoz, gyenge és lelkileg összetört voltam amiért beadtam a derekam, és nem utasítottam vissza azt a jegyzőkönyvet, amit amúgy is önkívületi állapotban írhattam alá. Tökéletesen csalódtam magamban, jellemtelennek éreztem magamat. Másfél éven keresztül készítettem magamat elő erre a helyzetre, s most négy hónap után összeomlottam. Talán jobban éreztem volna magamat, ha akkor tudtam volna, hogy makacssággommal megmentettem egy néhány ember életét, beleértve a sajátomat is...

Próbáltam az elkövetkező napokat elemezni. Tudtam, hogy követelni fogják, hogy részletes beismerő vallomást tegyek, mert ugyan bűnösségemet elismertem, de semmit igazán nem vallottam be. De senki nem zavart egész nap, a koszt elég jó volt, és az a tény, hogy a WC a cellámban volt, s nem az őrző szemei előtt használtam, nagy luxusnak bizonyult.

Korán elaludtam, nem tudom, hogy hány órát alhattam, amikor rendkívül erős lármára ébredtem. A cellám ajtaja kivágódott és valakit olyan erővel löktek be, hogy majdnem leesett.

„Álljon a fal mellé” üvöltötte az őr, egy magas, negyven év körüli szőke bajuszos őrmester, aki a legundorítóbb volt az őrök közül. Aztán kioktatta az új rabot, mint ahogy engem is kioktattak a szabályokról az első nap, de semmit nem mondott normális hangon, csak üvöltözött. Biztos voltam benne, hogy mindenki felébredt a többi zárkában is. Ahogy az őr kiment, a sápadt, jó megjelenésű fiatal ember megfordult és bemutatkozott: „Ferenczy Attila vagyok.”

Látszólag meg volt viselve. Elegáns világos szürke ruha volt rajta, de a fűző hiányzott a cipőjéből, nem volt rajta zokni. Ugyanolyan ing volt a ruhája alatt, mint amit én is viseltem, azzal a különbséggel, hogy az övé még tiszta volt.

„Most hoztak be?” kérdeztem.

„Nem, még ma reggel tartóztattak le Békéscsabán. Azonnal Budapestre hoztak autóval és megérkezésünkől mostanáig megállás nélkül kihallgattak.”

Mialatt beszélt, leült a másik pricecs sarkára, levette ruháját és összehajította, ahogyan kioktatták és a cipőjét a pricecs alá tette. A hidegtől és a talán a félelemtől az egész teste remegett, ahogy magára húzta a pokrócot. Ebben a pillanatban a cella ajtaja kitarult, az előbbi őrmester belépett és torkaszakadtából elkezdett üvölni.

„Azt hiszi, hogy szállodában van? Tegye a cipőjét a pricecs elé, úgy ahogy azt ‘egyes’ tette. Megértette?” (Én voltam az ‘egyes’ ő volt a ‘kettes’).

A szerencsétlen fickó úgy pattant ki a takaró alól, mint egy gumi labda, cipőjét a pricecs elé helyezte, és még mindig remegve ismét a takaró alá bujt. Visszaemlékeztem, hogy amikor behoztak, az első éjszaka milyen félelmetes volt, és sajnáltam szegény cellatársamat. De ugyanakkor az is eszembe ötlött, hogy ezek a jelenetek koreografálva is lehetek számomra, a szomszédom lehet egy ügynök azzal a szándékkal, hogy bizalmamba férközzön. Valahogy azonban úgy éreztem, hogy a gyanúm alaptalan. Ez a jó megjelenésű, intelligensnek tűnő fiatal ember teljes ellentéte volt az előző cellatársamnak. Azért elhatároztam, hogy nagyon óvatos leszek.

Megpróbáltam megnyugtatni, még mindig meg volt rémülve az őrmester magatartásától.

„Miért hoztak be?”

Nem akart egyenesen válaszolni és én nem erőltettem. Az éjszaka folyamán az őr többször belerúgott az ajtóba, s utasította cellatársamat, hogy a kezeit tartsa a takaró fölött. Az őr a szokásosnál is durvább volt. Valahányszor felkeltett bennünket, nekem nem szólt, annak ellenére, hogy az én kezeim is a takaró alatt voltak. A szidalmait mindig a ‘ketteshez’ címezte.

A reggeli rutinok után ismét megengedték, hogy lefeküdjek, mialatt új cellatársam fel-alá járkált idegesen. Lassan engedett zárkózottságából, s elmondta, hogy bírósági tisztviselő volt Gyulán, ahol az apósa kedvéért, aki ügyvéd volt, hamisított egy bírósági iratot.

„Az történt ugyanis” magyarázta, „hogy amnesztiát hirdettek meg a politikai foglyok számára, amelynek értelmében a 10 évnél többre ítélteknek elengedik büntetésük 2/3 részét, míg a 10 év alatti elítélteknek, elengedik büntetésük hátralevő részét. Az apósom kívánságára egy kulák nevét, akit valamilyen gazdasági bűncselekményért ítélték el, áttettem a politikai foglyok listájára, hogy az új amnesztia rendelet alapján kiszabaduljon. Ezt valahogyan megtudták, engem letartóztattak, de félek, hogy az apósomat is le fogják tartóztatni.”

Aztán elmesélte, hogy a háború előtt ő volt a legfiatalabb őrnagy a Légierőnél. A háború után 'osztályidegenné' minősítették, vidékre kellett költöznie, ahol csak fizikai munkát kapott. Gyula városába került, ahol találkozott Khegl Sylvia bárónővel, akinek az apja ügyvéd volt, s elvette feleségül annak ellenére, hogy Sylvia családja ellenezte a házasságot. De végül is beköltöztek a felesége szüleinek a házába, s az apósa szerzett neki egy állást mint bírósági küldönc, aztán mint tisztviselő. Megkérdezte, hogy én miért vagyok bent, elmondtam, hogy kémkedéssel vádolnak, mert a sógorom az Olasz Követség sajtó attaséja volt.

„Nincs szerencsénk” mondta „mert ha az ügyeinket lezárnák február 28-a előtt, akkor jogosultak lennénk az amnesztiára. De miután már december van, kicsi a valószínűsége, hogy ez bekövetkezzon.”

Kértem, hogy részletesen beszéljen az amnesztia rendeletről, mint bírósági tisztviselő, úgy tűnt, hogy jól ismerte. Az amnesztiát azután rendelték el, hogy Lengyelországban, Romániában és Csehszlovákiában már meghirdették. Ha az ügyeinket befejeznék február végéig, az ítéletünkből, ha több lenne mint 10 év, 2/3 részét elengednék, ha pedig 10 év alatt lenne, azonnal kiszabadulnánk. Ez csoda lenne, gondoltam, mint ahogy az is csoda volt, hogy csak másfél évvel Rodolfo eltávózása után tartóztattak le. Lehetségesnek tűnt, hogy az amnesztia rendelet hatálya alá kerülünk, annál is inkább, mert Fullér is célzott valamire, amiről ugyan nem beszélhetett, de valószínűleg erre utalt.

Attila azt is említette, hogy a nemzetközi helyzet feszültsége engedett, egyre javul, s ez mindig befolyásolja a hazai politikát is és az éppen függőben lévő politikai pereket. A délelőtti folyamán Attilát elvitte egy ór és így alkalmam nyílt átgondolni az elmúlt néhány nap eseményeit, többek között Attila megjelenését. Miért tették az én cellámba? Az előző cellatársamról kiderült, hogy spicli volt, valószínű, hogy Ferenczy Attila sem más. Már egy néhány nappal a letartóztatásom után nyilvánvaló volt, hogy az Államvédelmi Hatóság pszichológiával dolgozik. Most, hogy megtörték és volt egy írásbeli beismerésem, talán úgy gondolják, hogy ha megszüntetik teljes izoláltságomat és jobb bánásmódban részesülök, akkor inkább leszek hajlandó részleteket szolgáltatni. Még közel volt és az emlékezetemben frissen élt, hogy a teljes elzártság a külvilágtól, a durva kegyetlen bánásmód azt a hitet keltette bennem, hogy hatalmuk korlátlan, az én helyzetem pedig reménytelen. Profitáltak a 'szocialista legalizmusból' is, kihangsúlyozták, hogy verhetnének kedvük szerint, de nem teszik, mert az új vonal ha szigorú is, de igazságos és emberi, különösen akkor, ha a vádlott elismeri bűnöségét és megbánja tetteit. Kollár és Fullér is jól játszották szerepeiket; Kollár volt a kemény és kegyetlen, Fullér a megértőbb. Éreztem, hogy a befolyásuk alá kerülök akarva-akaratlanul, annak ellenére, hogy hosszú időn keresztül készítettem magamat elő az ellenállásra. Megtudtam érteni, hogy azok, akik nem tudták letartóztatásukat előre, s nem voltak felkészülve rá, milyen gyorsan összeroppantak a fizikai és pszichológiai nyomás alatt.

A taktikájukat részben dr. Alapi Gyula könyvéből vették. Alapi egy felvidéki nemes család tagja volt, de a háború után elhagyta szülővárosát, amit visszacsatoltak Csehszlovákiához és átköltözött Magyarországra. Belépett a Kommunista Pártba és mint főügyész ő képviselte az államot sok látványos politikai perben, többek között a katolikus egyház ellen. Leghíresebb ügye a Mindszenty hercegprímás elleni cirkusz per volt. Amíg a kommunisták állandóan az osztályharcos álláspontot képviselték, és élenjárónak nevezték magukat a munkásság és parasztság érdekében, addig ezt az elvet teljesen elhanyagolták jogi körökben. Az ügyészek és a bírók a látványos propaganda perekben mind kompromittálva voltak a Horthy rendszerben, de így és talán ennek következtében szolgai módon kiszolgálták a kommunista rendszert. Ítéleteket hoztak, amiket már előzően az ÁVH szabott meg, emberek tömegeit hosszú börtönbüntetésre, életfogytiglani fegyházra ítélték, nem is beszélve a nagyszámú halálos

ítéletről. Az ÁVH Alapi elméletének két fontos elemét vette át. Az egyik volt a 'cherchez la femme', amely szerint gyakran a vádlott leggyengébb pontja a nőekkel való korábbi kapcsolata volt. A másik pedig a pszichológiai csata volt, ami azt célozta, hogy az egyedülálló, látszólag a társadalom és hozzátartozói által is elfelejtett fogoly teljesen a hatóságok kegyeire bízva érezze magát.

Miután Attila sokszor volt távol, nyilván kihallgatták, én majdnem egész nap a priccsemen feküdtem. Az idő gyorsabban telt, amikor Attila jelen volt. Zárkózottsága lassan felengedett és elmondta, hogy kémkedéssel is vádolják. Kellemes társaságnak bizonyult, udvarias és jól-nevelt volt, és nagyszerűen tudott történeteket elmesélni; sok hónap után ismét nevettem. Nagyon sok szeretettel beszélt feleségéről és két kis gyermekükről, én pedig Miáról beszéltem. Börtönben az ember egy nap alatt egy egész élettörténetet tud elmondani.

Attilát csak a délelőtti órákban hallgatták ki. Egyik alkalommal, ahogy visszahozták, elmondta, hogy mindent bevallott. Megpróbált együttműködni abban a reményben, hogy az ügyét lezárják február vége előtt, s így az amnesztia rendelet alá esik.

Attila története, ahogy elmesélte, dióhéjba foglalta nagyon sok család tragédiáját. Apja hivatásos katona volt, ezredesi rangban, amikor 1945-ben a szovjet csapatok elfogták és még abban az évben fogságban meg is halt. Attila fiatalabb testvérével sokféle vállalkozásba kezdett a háború után, de az öccse valamilyen összeesküvésbe keveredett és fegyveresen ellenállt az ÁVH-nak letartóztatásakor. Ezért halálra ítélték, de később ezt átváltoztatták 15 évre, mert fiatal korú volt. Az évek folyamán több börtönben volt, végül is áthelyezték egy szénbányába, ahol csak politikai foglyok dolgoztak. Ott a bánásmód sokkal jobb volt, mert a szénre nagy szükség volt. Ellátásuk jó volt, néha látogatókat fogadhattak, fizetést kaptak, amelynek a nagy részét visszatartották eltartásukért, de a maradékot felhasználhatták a börtönben lévő kázinóban vagy hazaküldhették családjuknak.

Attila többször meglátogatta öccsét. Amikor az két évvel ezelőtt megszökött, Attilát és feleségét azonnal letartóztatták. 18 napi kínzás után végül is belátták, hogy sem Attila, sem a felesége nem tudtak a szökésről, s szabadlábra helyezték őket.

A testvére kiszökött Ausztriába, ahonnan levelezett édesanyjukkal. Az egyik levelében az anyja megírta, hogy az ÁVH állandón terrorizálja, tárgyalással fenyegetik idős kora ellenére, s az egyetlen megoldás az volna, ha fia titokban hazajönne, s kicsempészné anyját Ausztriába.

„Az öcsém, aki a kedvenc dédelgetett kisfiú volt családban, elvesztette józan ítélőképességét és titokban hazajött. Másnap letartóztatták. Kiderült, hogy anyám soha nem kérte, hogy haza jöjjön, a levél remek hamisítvány volt. Az öcsém vissza van a szénbányában, de a családuk reméli, hogy az amnesztia rendelet alapján ki fog szabadulni, hiszen már letöltötte több mint 1/3-át a büntetésének.”

Sok mindenről beszélgettünk, még közös ismerősöket is felfedeztünk. Többször utalt egy Gyémánt József nevű barátjára, attól tartva, hogy őt is letartóztathatják.

Egyik napon közölték velem, hogy egészségi állapotom erősen megjavult és folytatni fogják kihallgatásomat. Fullér százados gyakran utalt az amnesztia rendeletre, anélkül, hogy valaha is kimondta volna, de célzott rá, hogy ez számomra előnyökkel járhat. De a kihallgatás ismét zsákutcába került, mert én semmi áron nem voltam hajlandó másokat bemártani. Fullér többször kihangsúlyozta, hogy a többiek már mindent bevallottak, de jogi szempontból szükséges volt, hogy a beismerő vallomásaiktól függetlenül én is mondjam el részletesen tevékenységüket. Ismét megmakacsoltam magamat. Elismertem a saját bűnösségemet, de kategorikusan tagadtam, hogy mások szerepéről tudomásom lett volna. Fullér százados újból fenyegetni kezdett és célzott arra, hogy még más módszerek is állnak rendelkezésére, amik nem ütköznek

a 'szocialista törvényességbe', amelyekkel az életemet még jobban megkeserítheti mint a korábbi álmatlan éjszakákkal.

Attila nap mint nap őszintébb lett. Elmondta, hogy az amnesztia reményében mindent elmondott, amit hallani akartak. Azt is bevallotta nekem, hogy kezdetben nem bízott bennem. Azért találta ki a Gyémánt József nevet, állítólagos barátját, hogy ha kihallgatóitól ezt a nevet hallotta volna, akkor tudta volna, hogy én ráépített spicli vagyok. Megjegyzéseit nagy nevetéssel fogadtam s bevallottam, hogy én is ÁVH-s besúgónak tartottam őt.

Még mindig nagyon óvatos voltam, pedig úgy tűnt, hogy Attila teljesen a bizalmába fogadott. Elmondta, hogy azért vádolják kémkedéssel, mert egy volt háborús tisztársa titokban rendszeresen visszaszökött Ausztriából Magyarországra, Attila informálta a jelenlegi magyar katonai helyzetről, s ezeket a híreket az visszavitte az angol megszállási zónába Ausztriába az angol hírszerzők számára. Attila nem tudta biztosan, hogy mi történt barátjával, de miután a tevékenysége kiderült, s ennek alapján őt vádolták, valószínűleg barátját is elfogták. Aztán bizalmasan közölte velem, hogy ő valóban részt vett a testvére szökésének az előkészítésében, de nem tudták rábizonyítani, mert a szökés napján egyik barátja Attila nevén egy vidéki hotelben bejelentette magát, s ez tökéletes alibinak bizonyult.

„De ha valahogy nem kerülök az amnesztia alá, akkor kérni fogom, hogy elítélésem után küldjenek egy szénbányába, amit különben is megtesznek épkezláb emberekkel. A barátaim nem fognak cserben hagyni és segíteni fognak nekem is megszökni. Amikor az öcsém szökését terveztük, akkor sokat megtudtam a helyzetről azon a bányavidéken és biztos vagyok benne, hogy ismét túljárók az eszükön.”

Attila derülátása lassan kezdett rám is hatni. Hónapokig egyedül voltam bezárva, s jól esett valakivel beszélgetni, különösen egy művelt és intelligens emberrel, mint Attila. Mindenről beszélgettünk, zenéről, könyvekről, politikáról. Úgy éreztem, hogy egy jó baráttra tettem szert, s azt reméltem, hogy barátságunk folytatódni fog bizonytalan jövőnk ellenére. Elkerülhetetlen volt, hogy valamennyit én is beszéljek az életemről és egy bizonyos mértékig az ügyemről. Említettem Miát, jó volt beszélni róla.

„Nem félted Mia jövőjét, ha tudott a te ügyeidről?” kérdezte egyszer Attila.

Szemrebbenés nélkül válaszoltam, hogy Mia semmiről sem tudott.

„Én is ezt mondtam a feleségemmel kapcsolatban” válaszolta „remélem el fogják hinni.”

Érdekes módon egy néhány nap múlva Fullér érdeklődni kezdett Miával való kapcsolatomról és Mia esetleges közreműködéséről. Természetesen tagadtam, hogy bármit is tudott volna. Fullér nem hitt nekem, s közölte, hogy elegendő bizonyítékuk van Mia ellen, akit ugyan nem akarnak kémkedéssel vádolni csak 'feljelentési kötelezettség elmulasztása' miatt. Amikor én továbbra is tagadtam mindent Miával kapcsolatban, Fullér dühös lett, s elrendelte, hogy az egyik pokrócomat vegyék el. A megmaradt másik pokróc nem volt elegendő és álmatlan éjszakákat töltöttem reszkelve a hidegtől. Úgy véltem, hogy Attilával való beszélgetésem Miáról nem volt összefüggésben azzal, hogy Fullér is abban az időben kezdett faggatni felőle, már csak azért is, mert Attilát is ebben az időben kezdték faggatni a felesége bűnösségéről. Többször, amikor visszahozták a kihallgatásról, nagyon feldúltnak tűnt, s közölte, hogy ha meg is ölik, nem fogja a feleségét bemártani. A kihallgató tisztje Fullérnél is gonoszabbnak tűnt, mert tőle mindkét takaróját megvonták, s egy nappal később még a szalmazsákját is kivitték a zárkából. Több éjszakán keresztül a priccset képező deszkákon feküdt, takaró nélkül, s rettenetesen szenvedett a hidegtől.

Egy héttel később Attila külön büntetését megszüntették; elfogadták, hogy a felesége nem kémkedett, s a 'feljelentési kötelezettség elmulasztása' házastársakra nem vonatkozott.

Néhány nappal később ismét kihallgatásra vittek. Az előírás az volt, hogy amikor a kihallgató tiszt szobájához értünk, nekem szorosan a fal felé kellett fordulnom, mialatt az őr kitárta az ajtót, s katonai módon jelentkezett a tisztnél. Ennek az volt a célja, hogy még csak véletlenül se találkozhassem össze valakivel, aki a kihallgató tiszt szobájában volt. De ebben az esetben Fullér kilépett a szobájából és átvett engem a kisméretű előszobában, amiből három ajtó nyílt. Meghagyta, hogy továbbra is maradjak a fal közelében, miközben kinyitotta az egyik ajtót, ami csak két lépésnyire volt tőlem. Az ajtót kitárva hagyta és a következő beszélgetést hallottam:

„Szóval, hogy érzi magát?”

„A körülményekhez mérten jól.” Elszörnyedve állapítottam meg, hogy ez a Mia hangja volt.

Aztán Fullér kilépett vissza az előszobába, s bevezetett engem a saját szobájába.

„Remélem, elhiszi, hogy Mia itt van. A különbség maguk között az, hogy Mia sokkal okosabb mint maga. Beismerte, hogy tudott a maga tevékenységéről, s ma szabadlábra fogjuk helyezni. Nem ígértük meg neki, hogy a vádat elejtjük ellene, de esetleg megtesszük, őszintesége megjutalmazásául.”

Én le voltam sújtva. Mia is itt van, neki is a falhoz kell állnia, s hallgatnia az örök durva üvöltözését. Jelenléte ezek között a körülmények között iszonyatos fájdalmat okozott. Szívesen adtam volna az életemet, ha akkor gyorsan kiengedik. Nem hittem Fullér egyetlen szavának sem, még akkor sem, amikor megmutatta a rendelkezést, aminek alapján szabadlábra helyezték. Meg voltam győződve, hogy hamisítvány volt.

Attila jó barátjának bizonyult. Vigasztalt, s próbálta megmagyarázni, hogy senki sem kényszerítette Fullért, hogy megmutassa a Mia szabadlábra való helyezéséről szóló iratot, és ezért minden valószínűség szerint igaz volt.

„Természetesen” tette hozzá ki tudja, hogy mi van mindezek mögött. A fontos azonban az, hogy nincs börtönben.”

Elfogadtam a magyarázatát, magam is hinni szerettem volna benne.

Közben Attila ügye súlyosodott. Kiderítették, hogy a barátja, aki többször visszatért illegálisan Ausztriából, hozott magával olyan árukat, amiket Magyarországon nem lehetett kapni, s ezért Attilát most már üzérkedéssel is vádolták.

„Nem próbáltak téged is ilyenfajta dolgokkal vádolni?” kérdezte Attila.

„Nem, ennek amúgy sem lenne semmi alapja. Egy alkalommal ugyan elvittem valakinek egy kis csomagot - azt hiszem születésnap ajándék volt valakitől aki nyugaton élt - mindössze három pár nylon harisnya és egy szép töltőtoll volt benne. De akinek elvittem, az olyan félelemben volt átvenni, hogy csak hosszas rábeszélés után hitte el a valóságot.”

„Nekem volt egy hasonló tapasztalatom” válaszolta Attila. „Mi volt a neve?”

„Matthényi Miklós, ha jól emlékszem valahol a Hunyadi tér tájékán lakott.”

Már 1956 februárjában voltunk és nyilvánvaló volt, hogy az én ügyemet nem fogják a hónap vége előtt lezárni. Ismét naponta kétszer vittek kihallgatásra, de változatlanul tagadtam, hogy bárki másról is tudnék az ügyünkben. A korábbi bevallásomnak megfelelően el kellett mondanom, hogyan informáltam Rodolfót a húshiányról, a gyakori áramszünetekről, az alacsony víznyomásról és más olyan dolgokról, amik úgyszólván köztudomásúak voltak. De Fullér

nem volt megelégedve. Kérdezni kezdett barátaim és munkatársaim felől. Megtalálták a noteszemet, amelyben nevek és telefonszámok voltak és ennek alapján ezeket is be szeretnék volna mártani.

Attila belátta, hogy az ő ügyét sem fogják befejezni február végéig, s így nem fog az amnesztia rendelet alá esni. Állandóan a szökés gondolatával foglalkozott. Olyan jól ismerte a bányával kapcsolatos körülményeket, a környéket, hogy magam is kezdtem elhinni, hogy a szökés esetleg megvalósítható. Már öt hónapja voltam letartóztatásban, jórészt magánzárkában, és kezdtem hajlamos lenni elhinni valami olyat, ami nem igen volt lehetséges.

„Figyelj ide” mondta Attila „mi valószínűleg egy időben leszünk elítélve és nagyon könnyen lehetséges, hogy még a nyár folyamán ugyanabban a bányában találjuk magunkat. Egyedül nehéz lenne megtervezni a szökésemet, akarnál csatlakozni hozzám? Avagy ott akarsz rohadni abban a szénbányában?”

„Én ugyan azt hiszem, hogy megszökni rendkívül nehéz volna, de tegyük fel, hogy sikeresek vagyunk. Mi történik aztán? A szökés hamar kitudódik, még szigorúbban lezárják a határokat, ami csaknem lehetetlenné teszi, hogy átszökjünk a határon” válaszoltam.

„Ausztria felé valóban majdnem lehetetlen lenne. Ha sikerül megszöknünk, nyilván azt fogják hinni, hogy Ausztriába akarunk átszökni; de mi nem fogunk. Mi a Csehszlovák határ felé mennénk.

Természetesen minderre csak akkor kerülhet sor, ha már a szénbányában látogatókat engedélyeznek. Ha én találkozhatom a nővéremmel, aki egy remek bátor teremtés, ő el fogja kezdeni az ügyek intézését. Sajnos lesz egy problémánk, az egész ügy egy csomó pénzbe fog kerülni. Egy jó csempész, még Csehszlovákia irányába is, egy vagyont fog akarni. De ha sikeresen átkerülünk a határon, az én rokonaim Pozsonyban át fognak bennünket juttatni az osztrák határon, nekik jó kapcsolataik vannak.”

Állandóan a szökés gondolatával foglalkoztunk, ez valóságos rögeszmévé vált. Minden eshetőséget latolgattunk és az esetleges következményeket is. Visszagondolva, mindez nem volt logikus. Semmi jel nem mutatott arra, hogy Attila hírei a kedvező politikai változásokról és az esetleges korai szabadon bocsátásunkról igazak lennének kivéve Fullér egy-egy burkolt utalása az amnesztiáról. Attila elmondta, hogy a nővére el fogja adni elrejtett családi ékszereiket, hogy a csempésznek tudjon fizetni.

Egyik este, takarodó előtt, Attila elmondta, hogy mialatt Keszthelyi őrnagy szobájában volt, behoztak egy csomagot s az asztalára helyezték. Amikor kibontották, két tégladarab volt benne, egy kisebb aranyrúd, egy néhány arany óra s talán ékszerek is, nem volt elég közel ahhoz, hogy mindent láthassak. „Rólam majdnem megfélemedeztek, játszottak a darabokkal, mint a gyerekek, kézzől kézre adták egymásnak.”

Hirtelen nagyon ideges lettem. „Mond csak el még egyszer, mit is találtak abban a csomagban?”

Attila elismételte a történetet, egy pillanatig sem volt kétségem, hogy az én dolgaimat találták meg. Emlékeztem, hogy Balatoni Béla említette, hogy két tégladarab között ásta el a kertjükben.

„Oh Istenem, ez rossz újság” sóhajtottam fel.

Attila kíváncsi arccal felém fordult.

„Attól tartok, hogy ezek az én elrejtett értékeim voltak. El sem tudom képzelni, hogy mit tehettek Balatonival, hogy ezt feltárta. Rajta kívül te vagy az egyetlen személy aki erről tud” válaszoltam.

„Lehet, hogy beugratták valamivel. Talán megígérték neki, hogy szabadlábra helyezik, ha mindent bevall. Tudod, hogy ezeknek nincsenek aggályaik a céljaik elérése érdekében.”

„Én ismerem Balatonit, nem fog valami ilyennek beugrani. Talán elmondta a feleségének, akit megijesztettek. Ezeket a dolgokat én adtam oda Balatoninak Rodolfoék eltávoztása után, addig náluk biztonságban voltak. Amikor elutaztak, nővérem rám erőszakolt családi ékszereket, amiket még a szüleimtől kapott, azzal, hogy ‘neked nagyobb szükséged lehet ezekre mint nekünk’.”

Egy pillanatig Attilára gyanakodtam, de elhessegettem a gondolatot, hiszen barátomnak tekintettem.

Másnap reggel Fullér jó hangulatban fogadott. „Amint kiderült, maga nem csak kém, hanem gazdasági bűnöző is, és ne játssza nekem ezt a meglepett arcot. Próbáljon olyan őszinte lenni mint Balatoni, akit ezért meg is fogunk jutalmazni. Mi szeretjük az őszinte egyenes embereket, de gyűlöljük a hazug frátereket. Itt az ideje, hogy elkezdjen beszélni az elrejtett vagyonáról és az egyéb tevékenységeiről is!”

„Nekem nincs mit mondanom, én nem tudom milyen gazdasági bűncselekményről beszél.”

Fullér dühbe gurult. Felugrott íróasztala mögül, odalépett a közelében lévő páncélszekrényhez, kihúzott egy ívet és hozzám vágta.

„Olvassa, maga nyomorult fasiszta!”

Elkaptam a papírt nagyon kíváncsian. Kézzel volt írva, mint ahogy a napi jegyzőkönyveket velem kapcsolatban is írták. Ebben a jegyzőkönyvben Balatoni kérdésekre válaszolt az én elrejtett értékeimmel kapcsolatban. Ösztönszerűen a dátumra néztem, ami 1956 február 27 volt, de a kettes szám át volt úgy húzva, hogy a dátum 1956 február 7 lett. Fullér közben rájött, hogy ez a kijavított példány nem az én kezembe való és gyorsan kikapta a kezemből. De már késő volt. Hirtelen rádöbentem, hogy Attila elárult. A dátumot átalakították, hogy úgy tűnjön, mintha Balatoni a vallomását még azelőtt tette volna, mint amikor Attila felhozta a szökés lehetőségét és én ezzel kapcsolatban elmondtam, hogy nekem is vannak értékeim, amiket szükség esetén felhasználhatunk.

Fullér láthatta az arcomon a meglepetést. „Miért van úgy meglepve fiatalember?” kérdezte Fullér gúnyosan. „Balatoni őszinte volt, mindent elmondott, miért ne mondta volna el ezt is.”

Tudtam, hogy Fullér hazudott, Balatoni nem mondta ezt el önkéntesen.

„Írjuk meg tehát a mai jegyzőkönyvünket” mondta Fullér. „Feltételezem, hogy miután elolvasta Balatoni vallomását, talán még maga is hajlandó elismerni bizonyos tényeket.”

Bólintottam, nem volt más választásom.

„Végül is úgy tűnik, hogy ha lassan is, de felülkerekedik magában is a józan ész. Hogy lássa, hogy én nem vagyok magához olyan rossz mint ahogyan gondolja, úgy írom meg a jegyzőkönyvet, mintha maga önként tette volna ezt a vallomást. Ebből fogja látni a bíró, hogy végre a magatartása megváltozott.”

Fullér kijelentése csak megerősített a hitemben. Sokkal inkább beleillett a ‘szocialista törvényesség’ elveibe egy beismerő vallomás általam, mint egy rám épített spiclin keresztül. Csak azt nem tudtam, hogy Ferenczy ÁVH-s ügynök volt-e, vagy rám épített besúgó.

Egészen le voltam törve, ahogy a cellámba visszakísértek. Nem tudtam, hogy orrba vágjam-e, vagy csak undorral elforduljak tőle. De egyikre sem volt alkalmam. Egyedül találtam magamat a cellámban, s ahogy az órák teltek, rájöttem, hogy Ferenczy Attilát már nem is fogják visszahozni, lehet, hogy most már egy másik fogolyra építették.

A saját ostobaságomat, hiszékenységemet okoltam, hogy bedőltem ennek a 'színésznek', de be kellett vallanom, hogy remekül játszotta a szerepét. Fokozatosan férközött a bizalmamban, azt is elhitette velem, hogy engem gyanúsított azzal, hogy rá vagyok építve és csak lassan kezdett bízni bennem. Annak ellenére, hogy tisztában voltam az ÁVH módszereivel és nem is dőltem be előző kísérletüknek a rám épített besúgóval, most áldozata lettem ennek a kiváló 'színésznek'. Arra gondoltam, hogy tagja lehet az ÁVH-nak, különben ki vállalkozna önként ilyen piszkos szerepre. Az is eszembe jutott, hogy Attilát talán zsarolhatták, de visszaemlékeztem arra, hogy én nem hagytam magamat ilyen dologba belesodorni és határozottan visszautasítottam Kollár főhadnagy ajánlatát, aki az első napon megígérte, hogy kiengednek, ha nekik dolgozom.

A hosszú hónapok alatt, amiket teljesen egyedül töltöttem sok időm volt gondolkodni Kollár ajánlatán. Tisztában voltam azzal, hogy a mi tevékenységünk nem váltotta meg a világot, s ha a hátralévő életemet börtönben töltöm el, senkinek nem lesz hasznára. De mindenek ellenére én ezt a reménytelen helyzetet választottam, egy pillanatig sem haboztam. Tudtam, hogy ha egyszer kiszabadulok, bárkinek a szemébe nézhetek egyenesen, mert nem adtam el a lelkemet az Államvédelmi Hatóságnak.

Fullér baklövése, hogy megmutatta nekem azt a kijavított jegyzőkönyvet, teljesen világossá tette a helyzetet: nyilván közölték Balatonival, hogy én bevallottam az elrejtett értékeket, s így neki nem volt értelme tovább tagadni. Természetesen nem tudhatta, hogy én semmit sem vallottam be, 'barátom' Ferenczy Attila szedte ki belőlem. Fullér 'nagylelkősége', hogy úgy állította be, mintha a vallomást önként tettem volna, azt a célt szolgálta, hogy ne kelljen elárulni Ferenczy Attila szerepét.

És én, naiv lélek még azt hittem, hogy egy életre szóló barátot szereztem! Mi történt volna, ha több mindent elmondok neki? Ez teljes katasztrófához vezetett volna. Valami mindig ott motoszkált az agyamban, ami arra ösztönzött, hogy csak azt mondjam el neki, amit már amúgy is bevallottam. Az egyetlen kivétel az volt, amikor elárultam neki, hogy vannak elrejtett dolgaim, amiket értékesíthetünk szökés esetén. Emlékeztem rá, hogy milyen jól építette fel a szerepét, előbb testvére szerencsétlenségét mesélte el, aztán lassan-lassan a saját jövőnket ecsetelte. Emlékeztem rémült arcára, amikor az első éjszaka berepítették a cellámba és az éjszakákra, amikor takaró nélkül fagyoskodott a kemény deszkán fekvé. Mindez az ügy érdekében! Csak annyi volt a vigaszom, hogy kitűnően képzett, tehetséges színésznek lettem az áldozata. Nyilván megkapta érte jutalmát.

* * *

Amikor Ferenczyt kihallgatásra vitték, akkor nem valamelyik kihallgató tiszt szobájába kísérték. Felvitték a legfelső emeletre, ahol az épületnek egy szárnya egy fallal volt elkülönítve. A fal mögött a folyosón tíz párnázott ajtó volt, olyanok, mint a kihallgató tisztek szobáinak az ajtajai, azzal a különbséggel, hogy kilincs nem volt egyik oldalon sem. Csak kulccsal lehetett kinyitni. Az ajtók mögött kényelmesen berendezett legénylakások voltak. Egyiküket Ferenczy Attila foglalta el. Amikor éppen nem tervezték az újabb megbízatást a kémelhárító osztály tisztjeivel, akkor itt élt kényelmesen. Ferenczyt életfogytiglanra ítélték valamilyen állítólagos összeesküvésben való részvételért, de paktumot kötött az ördöggel. Minden esetben, amikor valakire ráépítették és feladatát sikeresen látta el, a hátralévő

büntetését lecsökkentették. Nem volt egyedül. Mind a tíz lakásban elítélt politikai foglyok voltak, akik hajlandók voltak elvégezni az ÁVH piszkos munkáját mások kárára, csak hogy saját sorsukon enyhítsenek. Még átnevelő marxista kurzusokon is részt vettek. Egymástól távol ültek, szemük bekötve és nem beszélhettek, csak hallgathatták az előadót.

Ezeket a híreket később több helyről hallottam, többek között egy apácától, akit Editre építettek. Egy alkalommal megtört és az egész ügyet elmondta Editnek.

Ferenczy Attilának azonban nem voltak lelkiismeretfurdalásai. Szerepét következetesen és kitűnően játszotta. A második világháború előtt a kassai Horthy Miklós Légierő Akadémiát végezte el, s a háború alatt százados volt a légierő kémelhárító osztályán. Az igazi neve: F. Nagy Csaba volt.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET VALAKI ŐRKÖDIK FELETTEM

Ismét egyedül voltam a cellámban, de a cellatársam nem hiányzott. Úgy tűnt, hogy a nyomozás lelassult; voltak napok, amikor senki sem zavart. Amikor Fullér elvétette a takarómat, egyidejűleg elrendelte, hogy a korábbi nyomorúságos kosztot kapjam megint. A hideg és az ehetetlen koszt megtette hatását. A szívem erősen vert és a hideg ellenére gyakran verejték ütött ki a homlokomon. Az orvos meglátogatott időnként anélkül hogy kértem volna. Amikor megvizsgált, láttam hogy nem volt megelégedve, ilyenkor talán egy-egy pillanatig ismét orvos volt, s nem fegyőr, aki kiérdekelte a 'Mengele' becenevet.

Nagyritkán egy-egy őr emberségesnek mutatkozott. Különösen az egyik, egy nagyon fiatal őr, aki soha nem volt hangos és szinte bocsánatkérően végezte feladatát. Egyik szombat este váratlanul kinyitotta a cella ajtajában lévő kis ajtót és beadott egy darab kolbászt és kenyeret. Ezzel sokat kockáztatott. Ha rajtakapták volna, akkor ez az ellenséggel való szimpatizálásnak lett volna minősítve. De tudta, hogy nagyon éhes lehetek, már csak azért is mert szombat este volt, amikor, mint a hadseregben, a szombat déli ebéd idején kiadták a vacsorát is. Itt a börtönben a szombat esti vacsora egy darab kenyér volt.

Fullér egyre idegesebbnek tűnt, sápadt volt és kimerült. Újabb büntetéssel nem sújtott, miután már elvette tőlem a második takarómat is és visszarendelte a rossz kosztot. Néhány nappal Attila eltűnése után nekem támadt:

„Na most beszéljen a fekete piaci üzérkedéseiről.”

Ezt már hallottam egyszer, amikor megtalálták az elrejtett értékeimet. Most nem makacskodtam hanem az igazat mondtam: a vádaskodásának semmi alapja sincs. Meglepetésemre nem is vitatkozott tovább. Megváltoztatta ellenséges hangját és szinte barátságosan folytatta:

„Rendben van, szépíteni fogjuk a maga szerepét. Megírunk egy jegyzőkönyvet, amely szerint maga rendszeresen csempész árut vitt Matthényi Miklós, Hunyadi tér 16 szám alatti lakosnak dr. Rodolfo Petrocelli megbízásából aki, mint az olasz követség sajtóattaséja, így visszaélt diplomáciai immunitásával.”

Nagyon meg voltam lepve. „De ez nem igaz” mondtam határozottan.

„Csak csendesebben, barátom” folytatta. „A nyomozásnak ebben a fázisában nincsen időm magával hadakozni. Biztosíthatom, hogy maga meg fogja erősíteni ezeket a vádakokat anélkül, hogy részletekbe bocsájtkoznánk. Van elegendő bizonyítékunk. Tudja, ez volt a hiányzó láncszem. Mi nem csak nyomozók, hanem marxisták is vagyunk. Mi meg vagyunk győződve arról, hogy a kapitalistáknak nincsenek elveik. Igazán nem politikai okokból harcolnak ellenünk, mert azokkal igazán nem törődnek. Az egyetlen motívum náluk a határtalan kapzsiságuk. De sokkal imponálóbb hangsúlyozni égő vágyukat a szabadság után, amikor pedig mindezek mögött nincs más, mint hihetetlen kapzsiságuk. Valamennyi nyugati diplomata visszaél diplomáciai előjogaival, mert amit csak tudnak, azt csempésznek és a maga kedves sógora sem kivétel. Ez az epizód bizonyítja álláspontunkat.”

Nem voltam különösen meglepve ettől a nyugat-ellenes propaganda beszédétől. Az ÁVH mindig is kreált vádakokat a nem-marxista politikusok ellen, különösen ha a nyugattal voltak kapcsolatban, annak az illusztrálására, hogy ezeknek nem voltak elveik, csak a kapzsiságuk. Emlékezem, hogy a kommunista sajtóban különösen egy személyt támadtak rendszeresen mint a munkásság árulóját és ez George Meany volt. Akkor erről a személyről nem sokat

tudtunk, de miután a marxista sajtó nap mint nap kipellengérezte mint a szocializmus ellenségét - szimpatizáltunk vele...(George Meany az amerikai munkásmozgalom legendás vezére volt.)

Nem volt veszíteni valóm, így merészen ezt mondtam: „Én nem fogom aláírni ezt a jegyzőkönyvet. Igaz ugyan, hogy ha megtenném, jó társaságban lennék, hiszen ha jól emlékszem, Mindszenty hercegprímást is üzérkedéssel vádolták.”

El voltam készülve, hogy Fullér nekem támad ezért a megjegyzésemért. Ehelyett azonban úgy tett, mintha nem is hallotta volna és folytatta:

„Nyilván emlékszik rá, hogy Miát két nap után szabadlábra helyeztük, és azt is említettem, hogy esetleg nem is emelünk vádat ellene. Amikor szabadon engedték, nagylelkűek voltunk, mert minden jogunk meg lett volna itt tartani a tárgyalásig. Maga jogász, tudja, hogy a büntetőtörvénykönyv szerint a feljelentési kötelezettség elmulasztásáért egytől öt évig terjedő büntetés szabható ki. A legjobb esetben is kap legalább egy évet.” Aztán egy kis szünetet tartott és utána minden szavát hangsúlyozva így folytatta: „Most választhat. Vagy aláírja ezt a jegyzőkönyvet minden késlekedés nélkül, és akkor szavamat adom, hogy nem fogjuk Miát vádolni; a másik választása az, hogy nem írja alá ezt a jegyzőkönyvet, s akkor azonnal letartóztatjuk és tárgyalni fogjuk az ügyét magával és a cinkosaival egyetemben.”

A torkom teljesen kiszáradt. Körmeimet a tenyerembe vájtam, hogy valahogy mérsékeljem magamat. Ha csak módomban lenne kezeimet a nyaka köré szorítani, azonnal véget vetnék ennek a nyomorult féregnek. Furcsa volt, hogy én, aki egy légynek sem tudtam ártani, most, hogy Mia sorsa volt kockán, teljesen megvadultam.

Fullér felállt az asztalától, mellém lépett, a kezét a vállamra tette és halkán hozzátette: „Gondolkodjon ezen és aztán döntsön. Nos aláírja?”

„Igen, aláírom” válaszoltam rekedt hangon.

Fullér visszalépett az asztalához, kihúzott egy előre elkészített több oldalból álló jegyzőkönyvet és átnyújtotta nekem. A jegyzőkönyv részletesen leírta, hogyan szállítottam le sok ezer pár nylon harisnyát, ezer és ezer arany töltőtoll hegyet és aranyórákat százával. Még kitalálták azt is, hogy Magyar Sándor néven kellett bemutatkoznom Matthényinek.

Miután aláírtam a jegyzőkönyvet, Fullér hozzátette: „Ne legyen lelkiismeret furdalása, mert ez nem fog Matthényinek ártani. Itt van a vallomása.” Átnyújtott egy másik jegyzőkönyvet, amelyben Matthényi mindent elismert, azzal a különbséggel, hogy az órák ezüstből voltak, nem aranyból.

„Egy kis ellentmondás van a vallomások között, de hát ugye kicsire nem adunk” jegyeztem meg gúnyosan.

„Ne érezze magát olyan túl okosnak. A jegyzőkönyvek jól vannak megfogalmazva, a bíróság nem nagyon szereti, ha a vallomások hajszállra megegyeznek. Higgye el nekem, Matthényi nem megy börtönbe, a maga ítélete pedig emiatt az epizód miatt nem lesz súlyosabb. A lényeg az, hogy maga hozzásegített bennünket bebizonyítani, hogy dr. Petrocelli nem csak kém volt, hanem gazdasági bűnöző is.”

Ahogy elhagytam a szobát, Fullér utánam szólt: „Mától kezdve a diétás kosztot fogja kapni. Azt akarjuk, hogy teljesen visszanyerje az egészségét.” Visszanéztem, Fullér az íróasztala mögött állt, arcán megelégedett de egyben cinikus mosollyal.

Másnap Fullér ismét ellenségesen fogadott. A homloka izzadt és valamilyen gyógyszert vett be. Betegnek tűnt.

„Most beszéljünk Darvas Attiláról.”

„Soha nem hallottam ezt a nevet.”

Fullér rosszállóan nézett rám, de látszólag nem volt energiája, hogy szokásos durva módján nekem támadjon.

„Ismét formájában van” mondta gúnyosan. Még csak nem is tudja, hogy mit akartam mondani Darvas Attilával kapcsolatban, de máris tagadja, hogy ismeri. Ismeri Darvas Ivánt?”

„Felületesen ismerem, talán kétszer találkoztunk.”

„Hogy tájékoztassam magát, nem mintha magának erre szüksége lenne, Attila az Iván bátyja, egy nagyon jól képzett vasipari mérnök, aki a Kohó és Gépipari Minisztériumban dolgozik.”

Ez újdonság volt számomra, de hirtelen visszaemlékeztem arra a csomag rajzra Sztálin-várossal kapcsolatban, amit egy szombaton délben Taszi (Agárdy Arisztid) kihozott nekem Rodolfoék lakásába Bécsbe való továbbítás céljából. Taszi jó barátja volt a Darvas családnak, de az igazság az volt, hogy én soha nem hallottam Darvas Attiláról. Most azonban megvilágosodott, hogy honnan származhattak a rajzok. Fullér természetesen visszautasította tagadásomat, s újabb két napba telt, amíg végre hitt nekem, s többé nem kérdezett Darvas Attila felől. De nem volt megelégedve, s egy újabb incidenst hozott fel, annak a reményében, hogy az ügyünk egy nemzetközi kémkedési perré válhat.

„Beszéljen most az izraeli Moszaddal való kapcsolatáról?”

„Mi az a ‘moszad’, kérdeztem. „Soha nem hallottam ezt a szót.”

„Ejnye, ejnye Szegedi úr” folytatta gúnyosan. „A Moszad az izraeli változata a mi Államvédelmi Hatóságunknak. És hozzátehetem, hogy alapos munkát végeznek és nagy tekintélyük van a mi köreinkben. Az ügynökeik mindenütt jelen vannak, gyakran ők végzik el a CIA piszkos munkáját. Lehet, hogy maga most véletlenül az igazat mondja, ami kétséges, hiszen egy megrögzött hazug fráter. Akkor magyarázza el, hogy milyen jelentéseket küldött az Új Kelet című újságnak.”

Fullér egy Izraelben megjelenő magyar újságra utalt, amiről én soha nem hallottam, de emlékeztem rá, hogy a titkárnőm a letartóztatásom napján talált az íróasztalán egy példányt, átadta nekem és én anélkül, hogy elolvastam volna, betettem az íróasztalom fiókjába.

„Tagadja a kapcsolatát azzal a cionista szennylappal? Válaszoljon!”

Fullér magán kívül volt. Úgy tűnt, hogy visszanyerte az erejét, s még undorítóbb volt a magatartása mint korábban. Ez az epizód arra volt alkalmas, hogy kifejezést adjon antiszemitizmusának, amit az elfogadható ‘cionista’ jelzőbe burkolt. Újabb két nap telt el, Fullér írta a jegyzőkönyveket amikben én elismertem, hogy egyszer láttam a lapot. Amikor erősködtem, hogy nem tudtam, hogyan került az irodámba az újság, Fullér kitört:

„Maga azt hiszi, hogy ezt valamelyikünk is el fogja hinni? De ha azt hiszi, hogy folytatni tudja lelassító technikáját, majd rájön, hogy téved. Most nem fogom ezt tovább firtatni, de majd ha elítélése után visszahozzuk további kihallgatásra, akkor biztosítom, hogy fog hallani erről a témáról.”

Másnap reggel a 309-es szobába vittek, nem Fullérhoz.

„Guzmics György vagyok” mutatkozott be egy hadnagyi egyenruhát viselő ÁVH-s tiszt. Látásból már ismertem, többször bejött Fullér szobájába, mialatt a kihallgatásom folyt. Még a becenevét is tudtam, ő volt ‘a zsidó’. Úgy nézett ki mint egy karikatúra, nagy görbe orra volt, göndör haja, fekete keretű szemüveget hordott, de kiderült, hogy katolikus volt.

„Az én feladatom az, hogy megvizsgáljam részleteiben azokat a bűnöket amiket már bevallott. Én hallottam a maga hírhedt ostoba makacsságáról” tette hozzá „de remélem, hogy a mi kapcsolatunk rövid lesz és sokkal kellemesebb, mint Fullér százados úrral.”

Oh igen, gondoltam magamban, most ez játssza a jó embert, szemben a gonosz Fullérral.

„Nem volt olyan rossz” válaszoltam „hozzászoktam.”

„Csak felejtse azt el” tette hozzá dühösen. „A makacsságának köszönhetjük és annak a sok hideg éjszakának amit Fullér százados úr kénytelen volt magával tölteni, hogy kórházba kellett szállítani súlyos vesegyulladással.”

Ez érdekes, gondoltam. Most már a nyolcadik hónapja vagyok az ÁVH karmaiban. Pokoli időközön mentem keresztül, a hideg elviselhetetlen fájdalomnak tűnt, de ezekben a kegyetlen hónapokban még csak náthás sem voltam, úgy hogy egyetlen ‘vagyonomat’, a zsebkendőmet, alig használtam. Ugyanakkor Fullér, aki jól táplált volt és minden kényelmet élvezett ami az ÁVH tagjainak biztosítva volt, megbetegedett a hidegtől azokon az éjszakákon, amikor kihallgatott, annak ellenére, hogy a szobája még éjszaka is melegebb volt, mint az én cellám, még ha éjszaka nem is fűtötték. Úgy tűnt, mintha valaki örködné fölöttem...

Guzmics nagyon buzgó volt, produkálni szeretett volna, de én csak azokat ismételtam meg, amiket már bevallottam. A kihallgatásom alatt egy áprilisi napon Guzmics a ‘Szabad Népet’ olvasta, de úgy tartotta az újságot, hogy én is el tudjam olvasni a nagy betűket az első oldalon: „A Huszadik Kongresszus.” Ez szokatlan volt, mert egyik pszichológián alapult taktikájuk volt, hogy foglyaikat hermetikusan elzárják a külvilágtól. Nyolc hónap után ez volt az első eset, hogy újságot láttam. Aztán néhány perc múlva letette az újságot és barátságos hangon beszélgetni kezdett.

„Tudja, nagyon érdekes fejlemények vannak. A szovjet kommunista pártnak most volt a 20. kongresszusa és a mi pártunké is következik. Lényeges változások előtt állunk. Az árakat le fogják szállítani, valószínűleg be fogják vezetni az ötnapos munkahetet, s talán még magának is lesz haszna a változásokból s nem fogják felkötni, hanem megúszhatja egy életfogytiglani ítélettel.”

Guzmics előtt Kollár és Fullér is többször fenyegettek a hóhérral. Ennek ellenére valahogy nem féltem a halál büntetéstől, talán azért, mert a szívem mélyén reméltem, hogy csak ijesztgetések voltak. De amikor halálbüntetéssel fenyegettek, erősen uralkodtam magamon, hogy megtagadjam tőlük az örömét, amit látható félelmem okozott volna.

Guzmics nagyon bőbeszédű volt. Több délelőttöt és délutánt töltöttem vele, és a kihallgatásom mindig a politikához vezetett. Nagy változások lehetnek a kinti világban, gondoltam, s talán ezek jó hatással lehetnek az én ügyemre is. Ahogy a sorok között próbáltam olvasni, nyilvánvaló volt, hogy Guzmics nem nagyon örült az esetleges változásoknak. Egy másik fiatal tiszt is bejött elég gyakran, ez volt az a személy aki kertésznek álcázva figyelte Rodolfoék villáját Rodolfo öngyilkossági kísérlete után. Ennek a tisztnak a megjegyzései sokat mondtak. Gyakran, nevetve ugyan de érezhető aggodalommal a hangjában kérdezte: „Mit csinálnának maguk velünk, ha valami változás volna?”

Ez félelem volt! Egymás között biztosan latolgatták az esetleges politikai változások következményeit. Lehet, hogy feljebbvalóik ijesztgették őket a jövőt illetően, hogy még éberebbek legyenek a jelenlegi rendszer fenntartása érdekében, ami természetesen nem tőlük függött. Létezésük vagy nemlétezésük a pillanatnyi politikai légkörnek volt a következménye, különösen a légkörnek Moszkvában. Mi történik? Még mintha az örök is kevésbé lennének

durvák. Mindez nem lehet véletlen, de, hogy mi is történt, arról nekem igazán fogalmam sem volt.

Egyik napon Szalay, aki az ügyész volt, ÁVH-s egyenruhában jelent meg századosi ranggal és Guzmicsal tanácskoztak. Amikor Szalay elment és Guzmics látta az arcomon a meglepetést, megjegyezte: „Ő már nem ügyész, hozzánk csatlakozott.”

„Mi a különbség?”

„Ne legyen szemtelen” dorgált meg Guzmics.

Kollár főhadnagy gyakran jött be. Mint csoportvezető nemcsak Guzmics feljebbvalója volt, hanem Fulléré is, még ha alacsonyabb rangja is volt mint Fullér századosnak.

Április vége volt, amikor értesítettek arról, hogy a csoportunk valamennyi tagja beismerő vallomást tett, csak az én ügyem nem volt lezárva. Ennek ellenére az ügyet be fogják fejezni és tárgyalásra előkészíteni. „De a tárgyalás után magát természetesen vissza fogjuk hozni, és maga mindent el fog mondani.” Amikor Kollár ezt mondta, a szeme gyűlölettől szikrázott. Ez a kis nyomorult alak volt a leggonoszabb és legfélelmetesebb személy akivel itt az elmúlt hónapokban találkoztam.

Néhány nap múlva Guzmics átnyújtott egy ívet azzal, hogy:

„Olvassa el és írja alá.”

Egy jegyzőkönyvnek tűnt a szokásos fejrésszel: Államvédelmi Hatóság Kémelhárító Osztálya. Alább így folytatódott:

Alulírott Guzmics György államvédelmi hadnagy megvizsgáltam dr. Szegedi Sándor budapesti lakos ügyét és a vallomása és a rendelkezésemre álló bizonyítékok alapján megállapítottam, hogy Szegedi Sándor folyamatosan kémkedést és gazdasági bűncselekményeket követett el a Népköztársaság ellen. Mindezek alapján a Büntetőtörvénykönyv 38. paragrafusa, első bekezdés szerint bűnösnek találtam és javasolom vád alá helyezését.” A jobb sarokban volt Guzmics aláírása, a bal sarokban: „Jóváhagyom a fenti javaslatot. Keszthelyi József államvédelmi őrnagy, osztályvezető helyettes.”

Aláírtam a jegyzőkönyvet, aztán Guzmics felemelt egy könyvet az íróasztaláról, ami a Büntetőtörvénykönyv volt. Kinyitotta a 38. paragrafusnál és átnyújtotta nekem. Még mielőtt átvettem, tudtam, hogy a halálos ítéleteket a BTK 38. paragrafusa alatt javasolják. Ebben a pillanatban belépett Kollár, látta a kezemben a Büntetőtörvénykönyvet és az aláírt jegyzőkönyvet.

„Emlékszik Szegedi úr” sziszegte „az ajánlatra amit tettem magának közvetlenül letartóztatása után? Most szabad lenne és élne; de ennek vége, fel fogják kötni. Én akkor megígértem magának, hogy mi nem leszünk hálátlanok, de nagyon meg fogja bánni, ha nem működik együtt velünk. Amint láthatja, mi betartjuk a szavunkat.”

Én lelkileg fel voltam készülve erre a pillanatra, s természetesen féltettem az életemet, de amikor megígérték, hogy életemet kioltják, különös érzés vett rajtam erőt. Ennek ellenére nem mutattam felindulásomat. Ha meg kell halnom, akkor azt tiszta lelkiismerettel teszem, nem mint egy áruló és besúgó.

Egy néhány nappal később levittek egy kis keskeny szobába a pincében. Az őr utasított, hogy üljek le az egyetlen székre, ami a szoba berendezése volt és ami előtt egy elhúzható üveg ablak volt. Az őr otthagyt, de figyelt az üvegezett ajtón keresztül. Az ablak másik oldalán ugyancsak egy keskeny kis szoba volt. Néhány perc múlva ebben a szobában az ajtó kinyílt és

egy középkorú, sötét utcai ruhába öltözött férfi vonszolta be magát két mankón. Lassan és nehézkesen leült a szemben lévő székre és elhúzta az üveg ablakot:

„Dr. Holló Ottó vagyok, a maga védőügyvédje.”

Egyenesen a szemembe nézett, én visszanéztem és nem tudtam megállapítani, hogy barát-e vagy ellenség.

„Ne folytassa tovább is makacsságát” mondta. „Működjön együtt velük és biztosítom róla, hogy legkésőbb szeptemberben szabad lesz.”

Én nem lehettem volna jobban meglepve. Részleteket szerettem volna megtudni, de mielőtt kinyithattam a számat, mutatóját a saját ajkára tette, jelezve, hogy ne beszéljek. Aztán nagy nehézséggel felállt és kivonszolta magát a szobából.

Amikor az őr visszavitt a cellámba, össze kellett szednem a gondolataimat. Érdekes módon az elmúlt kilenc hónap alatt soha nem jutott eszembe, hogy védőügyvédem lesz ezen az ÁVH által megrendezett tárgyaláson. Én tökéletesen el voltam zárva a külvilágtól, úgy hogy természetesen nem is tudtam volna ügyvédet keresni. De most visszaemlékeztem egy keringő hírre, amely szerint az ÁVH-nak volt egy listája védőügyvédekről és igénybe vették szolgáltatásaikat szükség esetén. Dr. Holló egyike lehetett azoknak. A titokzatos megjegyzése, hogy szeptemberben szabad leszek, természetesen felkeltette reménykedésemet, de gyanúmat is. Valószínűleg az ÁVH utasította, hogy megnyugtasson, nehogy kellemetlenkedjek a tárgyaláson, gondoltam. Hírek voltak forgalomban arról is, hogy amikor Rajk Lászlót, a korábbi belügyminisztert, és így az ÁVH fejét a Titóval való összeesküvéssel vádolták a Sztálin által gerjesztett Tito ellenes hisztéria idején, Rákosinak egy személyes megbízottja meglátogatta Rajkot a börtönben és megmagyarázta neki, hogy a nemzetközi helyzet megkívánja, hogy leleplezzék Titót és ha beismeri bűnösségét és kompromittálja Titót, akkor a Pártnak nagyon fontos szolgálatot tesz. Biztosította Rajkot, hogy a tárgyalás után családjával egy szép házban fog lakni mindaddig amíg hivatalosan is rehabilitálják. Rajknak, aki egyike volt a legkegyetlenebb pártfunkcionáriusoknak, tudnia kellett volna, hogy csapdába ejtették. De ismerte Rákosi megbízottját személyesen, hitt neki és a nyilvános tárgyaláson kötelességszerűen eljátszotta a szerepét. A tárgyalás után anélkül, hogy Rákosi megbízottjával ismét találkozott volna, vagy anélkül, hogy az ígért szép házban találta volna magát - kivégezték.

Kora délután meglepetésemre felkísértek a kihallgató szobák irányába. Ez azért volt szokatlan, mert szombat délután volt. Az épületnek egy másik szárnyába vezettek, de ahogy beléptem a helyiségbe, emlékeztem rá, hogy itt én már voltam korábban. Ez volt Keszthelyi József őrnagy elegánsan berendezett irodája. Keszthelyi a kémelhárító osztály helyettes parancsnoka volt, akit ritkán láttam. Elegáns volt mint mindig, soha nem láttam egyenruhában. A modora mindig tartózkodónak tűnt velem szemben.

„Jó napot Szegedi” üdvözölt „foglaljon helyet.”

Rámeredtem, fogalmam sem volt arról, hogy miért hoztak hozzá, különösen szombat délután, nem is beszélve arról, hogy az ügyünk gyakorlatilag már le is volt zárva csak a tárgyalásra vártunk.

„Nézze” mondta „a maga ügye rövidesen átkerül az ügyészségre, mi itt végeztünk magával. Szeretném, meggyőzni magát arról, hogy egy magán beszélgetésre hívtam. Ez nem valami beugratás, én soha nem jövök be szombaton délután. De én egy amolyan amatőr pszichológus vagyok, s a maga jelleme nagyon kíváncsivá tesz. Ez az egyetlen oka, hogy beszélgetni szeretnék magával. De ha ezt nem hiszi el, csak egy szavába kerül, s visszaküldöm a cellájába anélkül, hogy még csak haragudnék is.”

A civilizált tónus, ahogy beszélt nagyon meglepő volt, de ennek ellenére semmi okom sem volt arra, hogy bízzam benne. Ő volt az ellenség. Ferenczy Attilát nyilván az ő jóváhagyásával építették rám. Miért bízzak benne? Kétségeim az arcomra lehettek írva, ezért hozzátette:

„Ha a maga helyében lennék, én is haboznék.”

Felállt és észrevettem, hogy a mögötte lévő kis asztalon egy eszpresszó gép volt két kis csészével.

„Mindenképpen igyunk együtt egy eszpresszót, biztos vagyok benne, hogy ezt hiányolja.”

„Már meg is győzött őrnagy úr” válaszoltam „egy csésze kávé és egy civilizált társalgás valóban nagyon kíváncsú. Parancsoljon velem.”

Sok veszítenivalóm nem volt, mert valóban úgy tűnt, hogy nincs szándékában kihallgatni.

„Mit szeretne tudni rólam?” kérdeztem.

„Szeretnék az agyába belelátni. Meg szeretném érteni a gondolkodásmódját, a motívumait, ambícióit, egyáltalán, hogyan szemléli az életet és a világot. Most nem a detektív beszél. Az én érdeklődésemnek semmi köze az én foglalkozásomhoz, annak ellenére, hogy mint nyomozónak pszichológiát is kellett tanulnom. Mi használjuk is a pszichológiát, sőt már előfordult, hogy vissza is éltünk vele” tette hozzá nevetve. „De én szeretnék a dolgok mögé látni, még nem találkoztam olyannal, mint maga. Én nem akarok semmiféle újabb vallomást kicsikarni magából, ami engem illet, a maga ügye le van zárva” ismételte, hogy megnyugtasson.

„Ahhoz, hogy maga megértse az én indítókomat ehhez a beszélgetéshez” folytatta „kell, hogy tudjon rólam egy néhány dolgot. Az én szüleim elég jómódú parasztok voltak és ez lehetővé tette, hogy én jogot tanuljak. Ez még a háború előtt volt. Az egyetemen csatlakoztam egy földalatti csoporthoz, amelyik a parasztok keserű helyzetével foglalkozott. Mi tudtuk, hogy az uralkodó osztályok jósszántukból soha nem fognak földreformba beleegyezni, de reméltük, hogy a rendszer össze fog omlani és mi fogjuk átvenni a hatalmat. Aztán jött a háború. A háború után feloszlattuk szervezetünket és csatlakoztunk a különböző pártokhoz. Legtöbbünk a Nemzeti Parasztpárthoz csatlakoztak, én a kommunistákhoz és nem sokkal később tagja lettem az ÁVO-nak, vagy ahogy sokan ma is hívják a ‘titkos rendőrségnek’. Ennek most már több mint 10 éve és ebből a pozícióból jól láttam a párt csatáját a reakció-sokkal szemben. Mi itt az első vonalon harcolunk és én láttam mindent: korábbi földesurak, volt katonatisztek, gyártulajdonosok, kereskedők, a papság, mind ellenállást próbálnak szervezni, kémkednek, sokan súlyos gazdasági bűncselekményeket követnek el az állam ellen. Amikor sikerül lelepleznünk őket, bűneiket bevallják, elítélik vagy kivégezik őket. Tudom, hogy ez nagyon kegyetlenül hangzik, de a forradalmak nem szentimentálisak, és mi még most is ennek a forradalomnak az elején vagyunk. Én meggyőződéses marxista vagyok és feltétel nélkül hiszek az ügyben.”

„De nekem nehezemre esik megérteni magát. Ahogy említettem, pszichológiát is tanultam többek között, amikor ehhez a szervezethez csatlakoztam és a pszichológia a tanulmányaimon túl is nagyon érdekelt. Nagyon sokat olvastam a témáról, Freudról, követőiről és kritikusairól. Na de ebből elég, beszéljünk magáról.”

„Miért? Miért került maga ide? Maga nem tagja a korábbi uralkodó osztályoknak, magának nem volt anyagi érdeke az ügyükben. Gondolom, hogy meg voltak az okai és ezek azok, amik engem olyan nagyon érdekelnek: a maga fejlődése, egy fiatal ember akinek minden oka meg volt elégedettségre és mégis ide került, éppen csak hogy elkerüli az akasztófát. Beszéljen magáról.”

„Ön biztosan ismeri az én élettörténetemet” válaszoltam „hiszen Fullér százados úr alapos munkát végzett, ahogy adatokat gyűjtött az én életemről. Amit azonban ő nem vetett papírra, az az én belső viaskodásom volt miután képtelen voltam igazán irányítani az életemet. Nekünk nincsen alkalmunk a saját sorsunkat intézni, akár jól, akár rosszul. Ezt megtették számunkra mások, akik korlátlan hatalommal rendelkeznek, de mindig a Párt szoknyája mögé bújnak. A Párt mindennel törődött. Megszabta az élet stílusunkat, hogy hol élünk, mit olvasunk, milyen színdarabot nézzünk meg, sőt azt is, hogy mikor tapsoljunk. A Párt egy megközelíthetetlen, érinthetetlen absztrakttá vált, nagyobb mindennél, az életnél is. Én Csehszlovákiában nőttem fel egy demokratikus köztársaságban, ahol az emberek választhattak titkos szavazáson. A különböző pártok abból a célból szervezkedtek, hogy azonos gondolkodásúak számára platformot teremtsenek. De az ön Pártja, a hatalmas, a mindenható, a jóságos, nem tűri el a mi beleszólásunkat. Mi a nép fiai csak azt tehetjük, amire utasítást kapunk. Megérti Őrnagy úr amit mondani szeretnék? Megérti a tehetetlenség érzését? Itt van az én motívumom, ami egyáltalán nem komplikált.”

„De magának minden alkalma meg volt, hogy hozzánk tartozzon hogy tagja legyen a Pártnak. Én nem érzek semmiféle reménytelenséget vagy tehetetlenséget. A tény az, hogy én a munkámon keresztül igenis befolyásolom az eseményeket. Miért mulasztotta el maga ezt a lehetőséget, különösen a maga múltjával?”

„Tudom, hogy mire utal őrnagy úr, Fullér százados nevezett engem mindennek, többek között fasisztának, sőt zsidó fasisztának is. Milliószer a szememre vette, hogy milyen hálátlan vagyok a felszabadítóim iránt.”

„Nem az?”

„Őrnagy úr, senkinek sem kell emlékeztetni engem arra, hogy a szovjet csapatok mentették meg az életemet. Más zsidókat a nyugati hadseregek szabadítottak fel és azok éppen olyan hálásak voltak. De amíg azoktól senki nem követelte hogy ezért fizessenek, addig tőlem elvárják, hogy a lelkemmel fizessek. Ha nem erőszakoltak volna, könnyen lehet, hogy szocialistává váltam volna a szabad akaratomból, annál is inkább, mert a háború után szenvedélyesen elolvastam mindent amit tudtam a Marxizmusról. Papíron igazán nagyon szép. Ezért van olyan sok kommunista a nyugati országokban. Olvasnak róla, de nem kell gyakorolniuk. De itt a mi országunkban amíg olvastam a javak igazságos elosztásáról, az új emberek formálásáról, akik mentesek a kapzsiságtól és a közös jóért dolgoznak, addig pontosan az ellenkezőjét tapasztaltam. Amilyen módszerekkel a Párt a szocializmus útjára akart bennünket vezetni, az nem csak hátrányos volt az eszme érdekében, de azt hiszem örökre tönkre is tette.”

Vettem egy mély lélegzetet. Nyilván megörültem, gondoltam magamban, hogy így beszélek. De Keszthelyi újra töltötte a csészémet, én pedig hozzátettem tréfásan:

„Amint láthatja Őrnagy úr én nem adtam el a lelkemet a felszabadítóimnak, de most eladtam ezért a rendkívül finom csésze kávéért, amiben már kilenc hónapja nem volt részem. Én teljesen kitártam a lelkemet amit talán nem lett volna szabad.”

„Nem, nem, én a történetét rendkívül érdekesnek találom, és bármit is mond nekem, az kettőnk között marad. Ezeket soha senki nem fogja maga ellen felhasználni. Tudom, hogy nincs túl jó véleménye rólunk, de ha mi megígérünk valamit, mi azt be is tartjuk. Tegyük fel, hogy én megértem a csalódását a rendszerben. De maga jól élt, és tekintélynek örvendő állása volt, amit - mi tudjuk - nagyon jól is végzett. Milliók, akik kevésbé jól élnek nem szervezkednek ellenünk, nem válnak informátorokká és nem árulják el az országukat. Itt még kell lenni valaminek, több mint elégedetlenség a maga részéről. Mi az?”

„Örnagy úr, ön komplikálni kívánja az én motívumomat, ami egyszerű, de ahonnan ön nézi, talán nehéz megérteni. Ön egyívású emberekkel találkozok, feltételezem, hogy a magánéletében is. Amióta diákkorában a föld alatt szervezkedtek a fennálló uralkodó osztályok ellen, a helyzet megváltozott. Most Ön tagja az új uralkodó osztálynak. Ön tud egyszerű emberek életéről a vallomásaik alapján, de nincsen módjában szabadon beszélgetni velük, a sorsukról, a csalódásaikról, a félelmeikről, mert aki kritikus szemmel néz a rendszerre, az nem mer Önnel őszintén beszélni.”

„Többek között valuta csempészéssel is vagyok vádolva, mert voltak közöttünk, akik rendszeresen vittek pénzt, amit nyugaton élő rokonaik küldtek, nagyon rászoruló családoknak. Én ugyan csak egyszer tettem ezt, de soha nem fogom elfelejteni annak a kis családnak a nyomorát, amelyik gyakorlatilag éhhalálra van ítélve az osztályharc nevében. Nem én vagyok ebben a bűnös, hanem a rendszer. Lehet, hogy ez után a kijelentésem után valamilyen megrögzött bűnözőnek fog tartani, de én egy pillanatig sem bánom, hogy legalább annak az egy családnak segítettem a nyomorán és visszagondolva talán sokkal többet kellett volna tennem. Na és a többi bűneim! Amikor Nagy Imre körülbelül egy évvel ezelőtt elmondta híres beszédét a parlamentben megvádolva a saját pártját, nem akartam hinni a füleimnek. Amit mi jelentettünk a Szabad Európa Rádióknak az semmiség volt ezekhez a vádakhoz képest. Ahogy Nagy Imre fogalmazta beszédét, az talán inkább elfogadható volt az önök szempontjából, hiszen az ‘önkritika’ mindig jól jött, ha súlyos mulasztásokat kellett feltárni, de Nagy Imre beszéde lényegében azt tartalmazta, amit mi továbbítottunk a Szabad Európa Rádióknak. Most már nem miniszterelnök, de letartóztatásom előtt sokszor hallottam megerősíteni, hogy a javaslatai változatlanul kivitelezés alatt vannak. Engem halálbüntetéssel fenyegetnek azokért, amiket Nagy Imre mint miniszterelnök a parlamentben állított.”

„Én látom az iróniát a maga példájában, de amikor maguk informálták a Szabad Európa Rádiót az akkor még bűncselekmény volt, sőt ma is az.”

„De örnagy úr” szakítottam félbe „amit a Szabad Európa Rádió tőlünk hallott, az mind köztudomású volt. Egy szabad országban a sajtó mindezekről nyíltan ír, de nálunk az Önök törvényei alapján súlyos bűncselekménynek tekintendő.”

„Meg kell értenie” válaszolta „hogy a törvény mindig el van maradva a szociális változások mögött. Ma az ilyen irányú tevékenységre kevésbé szigorúan nézünk.” Egy pillanatra megállt. „Még mindig nem értem azonban makacsságát, miért tagadott mindent, amikor nagyon jól tudta a saját sógorától, hogy ő mindent elmondott nekünk. Általában ha ilyen bizonyítékokat tárunk a vádlottak elé, azok úgy énekelnek mint a madarak. De be kell vallanom, hogy a makacssága nagyon előnyössé vált a maguk számára; ez természetesen nem magyarázat az én kérdésemre, mert maga nem tudhatta, hogy ez a halogató taktika mennyire fog segíteni magukon. Ha nem lett volna olyan makacs, akkor az ügyet befejeztük volna a szokásos 30-60 napon belül, még jóval a moszkvai 20. kongresszus előtt, és maga és kollégái mind fel lettek volna kötve. Tudja” tette hozzá mosolyogva „a Szovjet Unió most másodszor mentette meg az életét.”

„Visszatérve Nagy Imrére” folytatta „nyilván jó véleménnyel van róla. Azt akarja mondani, hogy egy Nagy kormány alatt nem csatlakozott volna az ellenálláshoz? Nagy Imre meggyőződéses kommunista.”

„Igen, pontosan ezt akarom mondani. Ha a háború után egy olyan kommunista vezette volna a pártot, mint Nagy Imre, feltételezem - ez természetesen csak spekuláció - hogy nem tekintett volna mindenkit ellenségnek, aki nem szocialista. Ennek eredményeként, lehetett volna egy igazi koalíciós kormányunk, valamiféle kedvezőbb közgazdasággal és politikai szabadságot

élveztünk volna. Választások, szabad választások döntötték volna el a koalíció összetételét, és a Kommunista Párt erős lehetett volna képviselni azokat akik hisznek a marxizmusban. Ehelyett azonban most van egy olyan párt, amelyiknek van egy csoport őszinte marxista tagja de emellett egy csomó opportunistá és demagóg és egy ellenséges nemzet. Én teljesen tisztában vagyok Magyarország kényes földrajzi helyzetével, mert Magyarország és a környező államok felvonulási területet képeztek a Szovjet Unió ellen, amelyik 20 millió embert veszített el. Én tehát teljesen meg tudom érteni a Szovjet Unió álláspontját, hogy csak baráti nemzeteket tűr meg mint szomszédait, hogy ezek soha többé ne forduljanak ellene. De a túlbuzgó magyar kommunisták, nem egy baráti Magyarországot kreáltak, hanem egy csatlós államot. És a 10 millió magyar, aki mindent elkövetett volna, hogy országuk ellenálljon mindenkinek, aki ismét meg akarta volna támadni a Szovjet Uniót Magyarországon keresztül, ma egységesen a Szovjet Unió ellensége. Az a tény, hogy Nagy Imre Rákosi helyébe lépett, bizonyítja az én álláspontom helyességét. Moszkva ma már talán belátja, hogy egy szövetség amit bajonettek hegyén kötnek, nem sokat ér. Hogy egyenesen válaszoljak az Ön kérdésére, én soha nem elleneztem volna a rendszert, még ha egy kommunista vezette volna is, de egy olyan mint Nagy Imre. Szomorú, hogy már nem ő a miniszterelnök. Az emberek nyilván jogosan aggódnak, hogy javaslatait nem fogják megvalósítani vagy megtartani. Erre az a legjobb bizonyíték, hogy én itt vagyok. A vádak el kellett volna ejteni ellenünk, mert mi semmilyen bűncselekményt nem követtünk el.”

„Nem értek egyet” mondta Keszthelyi „de most ez nem fontos. Ha jól értem, a legnagyobb kifogása nem a szocializmus ellen van, hanem a módszerek ellen, ahogy hatalomhoz jutottunk.”

„Pontosan, annak ellenére, hogy az én fiatalkori rokonszenvem a szocializmus iránt már régen elpárolgott. Talán ez nem fog tetszeni, de szeretném Churchillt idézni: ‘Aki 20 éves korában nem szocialista, annak nincsen szíve. De aki még 40 éves korában is szocialista, annak nincsen esze.’”

„Ha figyelembe vesszük a koromat, én a második kategóriába tartozom” mondta és jót nevetett rajta. „Tudja, az szomorú, hogy maga ide került csak azért mert nem értett egyet a Párt taktikájával.”

„Uram, a Párt taktikája, ahogyan mondotta, több volt számomra, mint amit meg tudtam emésztetni. Emberek fellázadtak kevésbé elnyomó rendszerek ellen is. És most, hogy politikai fogoly vagyok, visszagondolok az 1948-as forradalomra, amikor a magyar nép követelte a Habsburgoktól, hogy engedjék ki a politikai foglyokat. És amikor a Habsburgok ezt nem tették meg, a fiatalság Budára vonult, hogy erőszakkal szabadítsák ki a politikai foglyokat. De kiderült, hogy csak egy politikai fogoly volt, egy korabeli szocialista, Táncsics Mihály, aki helyzete következtében a forradalom hőisévé vált. Amit ezzel mondani szeretnék az az, hogy a gyűlölt Habsburgok sokkal kevésbé voltak elnyomók, tekintve, hogy csak egy politikai foglyuk volt. De a forradalmároknak ez is sok volt. Remélem Örnagy úr, hogy megérti célzásomat.”

„Természetesen megértem. Maga forradalmat vár én pedig a status quo mellett vagyok. Remélem tisztában van azzal, hogy én ebbe a társalgásba nem azért kezdtem, hogy magát megtérítsem. Mi a barikád ellenkező oldalain vagyunk, de örülök, hogy beszélgethettünk. Talán inkább meg tudom érteni a maga gondolkodásmódját. Ítéletnapig vitatkozhatnánk a rendszerről, de nekünk kommunistáknak mindent el kell követnünk a rendszer megerősítésére. A maga időzítése részben szerencsés, másrészt nem. Nem szerencsés, mert börtönbe fog kerülni, de szerencsés és társai is remélem méltányolni fogják, hogy a maga makacosságának a következtében mindnyájan életben vannak.”

„Őrnagy úr, mit gondol, milyen büntetést fogok kapni?” kérdeztem.

Egy pillanatig habozott a válaszával. „Ez természetesen a bíróságtól függ, de azt hiszem, hogy meg fogja úszni 8 évi kényszermunkával.”

„Őrnagy úr, mielőtt visszaküld a nem általam választott magányomba, szeretném megkérdezni a véleményét egy témáról, amit érintettünk, és ez az én zsidóságom. Én azt reméltem, hogy a szocialista rendszer véget fog vetni az antiszemitizmusnak. Jogilag ugyan ez meg is történt, és én nem vagyok ezért hálátlan, de még mindig sok szó esik a ‘zsidó kérdésről’,

„Nagyon jól tudja, hogy az antiszemitizmus bűncselekmény” válaszolta Keszthelyi.

„Én nem jogi értelemben vettem ezt fel. Természetesen senkit sem szükséges antiszemitizmussal vádolni, hiszen e helyett ott van az ‘anticionizmus’. Ön felvetette a zsidóságot, Fullér százados zsidó fasisztának nevezett. Önök megtámadnak-e valakit azzal, hogy az illető katolikus fasiszta? Nyilván nem. Amikor én erre a világra születtem, az első szó amit kimondtam az magyar volt, s amikor lelkemet kilehelem, valószínűleg magyarul fogok suttozni. De ez nem elég önöknek, engem egy külön kategóriába tettek: ‘magyar zsidó’, mert egy olyan magyar családba születtem, amelyik zsidó vallású volt. Mit tett ön, őrnagy úr, hogy ‘keresztény magyar’ lett? Nyilván semmit, csak így történt. Mégis ön ‘magyar’ lett, én pedig ‘magyar zsidó’, és még mindig viselem a láthatatlan sárga csillagot a mellemen. Most Ön következik Őrnagy úr, mondja el, hogy hogy érez erről a témáról.”

„Remélem, elhiszi nekem, hogy én bennem egy szikrányi antiszemitizmus sincsen. Engem így neveltek fel. A magyarok védelmében, akár kommunisták, akár nem, nem mi találtuk ki az antiszemitizmust, mi csak gyakoroljuk. De én őszintén remélem, hogy az idő múlásával ez csökkenni fog és talán majd egyszer el is tűnik. Abban igaza van, hogy Fullérnak nem lett volna szabad magát ‘zsidó fasisztának’ nevezni. Csak egyszerűen ‘fasisztának’, fejezte be huncut kacsinással.

„Ez sokat jelent számomra,” mondtam mosolyogva. De még mielőtt folytathattam volna, felállt, kinyújtotta a kezét, s ahogy kezét ráztunk melegen elköszönt. Aztán jött egy ór és visszavezetett a cellámba.

Furcsa dolog volt ez az egész, gondoltam. Ha kiszabadulásom után elmondanám ezt a beszélgetést, senki sem hinné el. Nem is tudom, hogy miért bíztam meg Keszthelyiben, hiszen ezek egymást is felfalják. Eszembe jutott egy jelenet rövidesen letartóztatásom után. Amikor egyszer kihallgatásra vittek, a folyosó elején lévő első cella előtt a földön egy tálca volt, tányérokkal és rendes evőeszközökkel, mint egy szállodai szoba előtt. Vajon kit tarthatnak itt ilyen jól? Néhány nappal később a szokásos halotti csendet egy üvöltés szakította meg: ‘Igazságot Simon Jolánnak!’ Az örök egy bizonyos irányba rohantak, aztán minden elcsendesült. Később tudtam meg, hogy Simon Jolán Péter Gábor felesége volt, nyilván kedves férjét, Péter Gábort az ÁVH hírhedt parancsnokát őrizték ott.

HUSZONHARMADIK FEJEZET A TÁRGYALÁS

„Dr. Szegedi Sándor, álljon fel,” hallottam.

Miközben előre léptem, hátrapillantottam a tárgyalóterembe, de egyetlen ismerős arcot sem tudtam felfedezni.

A bíróság elnöke egy magas, kopaszodó középkorú férfi volt, arcán nagyon szigorú kifejezéssel. A jobb oldalán egy rossz arcú nő ült, akinek a korát nehéz lett volna megállapítani, s aki dühösen szikrázó szemekkel meredt rám. A másik népbíró egyszerű külsejű munkásembernek nézett ki, kb. 50 éves lehetett.

„Magyarázza meg” mondta a bíróság elnöke „a körülményeket amelyeknek a következtében bűnös cselekményeket követett el. A bíróság szeretné világosan megérteni” tette hozzá „hogya maga, éppen maga, akit a népköztársaság kiváló állással jutalmazott és akinek jó életkörülményeket biztosított, hogyan vált bűnözővé.”

Az utasításoknak és célzásoknak megfelelően ez volt az a pillanat, amikor őszintén be kellett volna vallanom a bűneimet, kompromittálnom kellett volna Rodolfot és a többieket. Az agyamban és a testem minden porcikájában éreztem, hogy az életem legfontosabb pillanatának a küszöbén vagyok. Biztos voltam benne, hogy a bírósági teremben ismerősök és külföldi újságírók is voltak. Tudtam, hogy soha ilyen alkalmam nem lesz feltárni a kommunista diktatúra igazi arcát. Felemeltem a fejemet, megköszörültem a torkomat, az elnöklő bíró szemébe néztem és elkezdtem:

„Én semmiféle bűncselekményt nem követtem el, mert amikkel vádolnak, azok nem bűncselekmények. Az ügyész szerint kém voltam és különböző gazdasági bűncselekményeket követtem el.”

A bíró egy ideges mozdulatot tett, meglepetésként érte a válaszom. A közönség felől halk mormolás hallatszott; a bíró megragadta az alkalmat, hogy csendre intse őket.

„Folytassa” kiáltott rám dühösen.

„A bűnösség feltétele” folytattam „az olyan cselekmény elkövetése, amely veszélyeztetné az országom biztonságát és jólétét. Az én motívumom teljesen ellenkező volt. Az adatok, amiket a Szabad Európa Rádióval közöltem, mind köztudomásúak voltak, mindenki, még a gyerekek is tudhatták.”

„De maga tisztában volt azzal, hogy a Szabad Európa Rádió a Népköztársaság esküdt ellensége. Milyen mentsége lehet ezek után?”

„Én bárkinek adhattam volna azokat az adatokat, mert ahogy mondtam, azok köztudomásúak voltak. Ezeknek a témáknak a megbeszéléséhez minden magyar állampolgárnak joga van.”

„Ez nem így van” szakított félbe a bíró, „ez árlás.”

„Ha ez árlás” válaszoltam nyugodt hangon, „akkor a francia kommunista pártnak minden tagja is árló, mert állandóan kritizálják a fennálló társadalmi rendet.”

A bíró arca fehér lett. A bírósági teremben lévő halálos csend ismét megtört. Az egyik népbíró az elnök fülébe súgott valamit, aki egy pillantást vetett a külön páholyba ültetett külföldi újságírók felé, aztán felém fordult és ezt mondta:

„Figyelmeztetem magát. Ha még itt is folytatja a fasiszta propagandát, meg fogom vonni a szót magától és külön meg fogom büntetni a bíróság elleni felháborító magatartásáért.”

„Tekintettel arra, hogy az ÁVH biztosított arról, hogy fel fognak kötni, nincsen sok veszíteni való, inkább kimondom az igazságot.”

„Folytassa.”

„Franciaországban vagy bármelyik más demokratikus államban senkit nem ér bántódás, ha kritizál. De itt engem hazaárulással vádolnak, mert beszéltem a folytonos húshiányról, a rossz minőségű gázszolgáltatásról, a sokszor embertelen munkakörülményekről. Az igazat mondani ebben a rendszerben hazaárulásnak számít.”

Alig hallottam a saját hangomat, alig láttam a bíróság tagjainak az arcát. Valamilyen hihetetlen izgalom vett erőt rajtam, határtalanul szabadnak éreztem magamat, úgy éreztem, hogy milliók nevében beszélek.

„Az igazságszolgáltatás ebben az országban teljesen mondva csinált” folytattam „az igazságszolgáltatás csak egy kis csoport érdekeit védi. Hamis választásokkal, a szabad sajtó teljes eltiprásával, internáló táborokkal, látványos mű-perekkel sikerült elhallgattatni 10 millió embert, ugyanakkor elzálogosították Magyarországot egy idegen hatalomnak. És önök merészelnek valakit árulással vádolni! Önök azok, akik cselekedeteikkel, minden szavukkal elárulnak mindent ami emberi, mindent aminek a legcsekélyebb köze van a szabadsághoz.”

Meg voltam lepve, hogy nem szakítottak félbe. A bíróság tagjai fehérek voltak, mint a szellemek.

„Egy pillanatig is azt hiszik, hogy van egy személy is az országban aki elhiszi a ‘Szabad Nép’ hazugságait? Ha önök a nép igazi képviselői lennének, akkor szabad választásokat tartanának, már csak annak a bizonyítására is, hogy a dolgozók önök mögött vannak. Ehelyett azonban taposnak az emberi jogokon, kényszerítik a lakosságot, hogy vegyenek részt a szavazáson, ahol nem választhatnak, hanem egy teljesen értéktelen szavazatot adnak le. És természetesen mindenki tudja a választások eredményét, még mielőtt a szavazás lezajlik. 99% a Népfontra szavaz, ami természetesen a Kommunista Pártot jelenti. De ha ez így van, akkor miért szükséges az Államvédelmi Hatóság, aminek a tagjai nagyobb számot képviselnek, mint az az 1 %, amelyik állítólag nem szavazott a Népfontra? Hogyan merészelik így megsérteni magyar nép intelligenciáját, és bebeszélni, hogy 99%-a a lakosságnak a kommunistákra szavazott? Ez csak egy olyan társadalomban lehetséges, ahol a falra festett jelszavak harsogják: ‘A Párt a mi eszünk, boldog jelenünk és ragyogó jövőnk!’ „Oh igen” folytattam „a Párt a mi eszünk, tehát senkinek sem szabad gondolkodnia, mert a Párt ezt is megteszi helyettünk. A Párt gondolkodik és határoz, miközben járomba fogott 10 millió magyart, akiknek termelniük kell egyre többet egyre kisebb bérért és még ráadásul a kimerült dolgozók este gyűlésre kénytelenek menni hogy megtapsolják kínzóikat.”

„Nem tudom hányszor hallottuk, hogy a hatalom a munkások és a parasztok kezében van. Ez nagyon kétséges, mert a munkásnak 8 órát kell dolgoznia egy kiló húért, és a család minden tagjának produkálnia kell, ha nem akarnak éhezni, vagy meztelenül járni, vagy fedél nélkül maradni. Miféle munkáshatalom az, ahol a szakszervezetek a munkaadót képviselik és ahol a sztrájkjogot eltörölték? Remélem tisztában vannak azzal, hogy a munkások gyűlölik a rendszert a legjobban!”

„No és a parasztok akiktől elrabolták a földreform eredményeként nekik juttatott földet 1945-ben, mert Moszkvában elhatározták, hogy a magyar paraszt csak a szövetkezetekben munkálhatja meg a földet. Börtönbe zárták a parasztok legjobbjait, mert azok fel merték

emelni a szavukat ez ellen a tőlünk idegen rendszer ellen. Kinek a nevében uralkodnak? Az intellektuelek, a művészek, az írók, a középosztály? Ha lehet ezek a rétegek még jobban szenvednek mint mások a gondolatszabadság hiánya miatt.”

„Ki hatalmazta fel önöket, hogy engem és vádlott-társaimat és más ezreket bíróság elé állítsanak? Önök elítélhetnek bennünket, felakaszthatnak, de tegyék amíg tehetik, mert el fog következni a nap, amikor önök találják magukat egy független magyar bíróság előtt, ahol felelniük kell majd a cselekedeteikért. És ott az ügyész valóban a népet fogja képviselni. Önöknek sikerült 10 millió embert egy táborban összehozni, akik különben különböző elvekben hittek volna, de most mind megegyeznek, mindnyájan antikommunisták. És még mielőtt befejezném, tanács-elnök úr...”

Ebben a pillanatban valaki eszeveszetten rugdosni kezdte a cellám ajtaját és torkaszakadtából üvöltötte:

„Maga nyomorult fattyú”, mikor fogja már megtanulni, hogy a kezeit a takaró fölé kell tartania!”

Felriadtam és egy pillanatig nem tudtam, hogy hol vagyok. Aztán rádöbbsentem, hogy a tárgyalás, ahol megmondtam kínzóimnak a véleményemet, csak álom volt. Homlokom izzadt volt és teljesen kimerültnék éreztem magamat. Néhány pillanattal előbb még szabadon beszéltem. Oh Uram, adj erőt, hogy az igazi tárgyaláson is tudjak velük szembeszállni...

A tárgyalás napján korábban volt az ébresztő a szokásosnál, hogy előkészítsenek bennünket a tárgyalásra, aminek sok értelme nem volt. Kint még sötét volt, s ahogy fel alá jártam a zárkában, próbáltam megtervezni a stratégiámat a tárgyalásra. Végre talán meg fogom tudni, hogy mi történt a többiekkel. Fullér százados számtalanszor mondta, hogy Agárdy, Balatoni, Jenney Tamás (Tóni) és Edit bevallották bűneiket már az első napokban, s ezt el is hittem neki. Magamat okoltam, hogy nem mondtam el nekik részleteiben, hogy Rodolfóval mi történt, hogy talán ennek tudatában jobban előkészülhettek volna az ÁVH-val való összeütközésre, mint ahogy Balatoni és én tettük. Ugyanakkor most már tisztában voltam a nyomozók taktikájával: azt a benyomást igyekeztek kelteni, hogy mindent tudtak amúgy is. A magány, a teljes elzártság a külvilágtól ugyancsak hamar megtette a hatását. Hirtelen a gyűlölt ÁVH és az egész rendszer szikla szilárdnak tűnt, és teljesen értelmetlen lett volna nem együttműködni velük. A szerencsétlen áldozat lassan maga is hinni kezd a bűnösségében. Végül is bebizonyosodott, hogy senkit sem kínoznak, sőt akik együttműködnek, azokat jutalomban részesítik, úgy mint jobb kosztal, könyvekkel, az örök nem költik fel őket, ha a fal felé fordulnak álmukban, vagy önkéntelenül is a takaró alá rakják kezeiket. Ezek az apró cselekedetek igen nagy hatással vannak a foglyokra, s a javarészüket mindent bevall.

Rájöttem, hogy Edit beszélhetett az én családomról. Egyik napon Fullér vidám hangulatban fogadott. Abbahagyta papírjainak a tanulmányozását, felnézett és megjegyezte széles mosollyal az arcán:

„Maga utolsó senkiházi, maga még az életrajzában is hazudott. Azt hittük, hogy maga a dolgozó osztályhoz tartozott, de kiderült, hogy az apja nem kizsákmányolt kőfaragó volt, ahogy maga leírta a szövetkezetben beadott életrajzában, hanem bányavállalkozó volt. Fájdalmas volt számunkra, hogy egy munkás családból származó személy ellenünk fordult, és így jólesően tudtuk meg, hogy maga mindig is a barikád másik oldalára tartozott. Mielőtt tagadni kezdi ezt is, mint ahogy mostanáig mindent tagadott mint egy gyógyíthatatlan hazug fráter, hadd mondjam meg, hogy honnan származik ez az információ. Edittől, elvált feleségétől tudtuk meg mindezt, akinek sokkal több esze van mint magának, mert az első pillanattól kezdve őszinte volt, amiért meg is fogja kapni a jutalmát.”

Ahogy hajnalodott, kivittek egy másik helyiségbe, ahol egy egyenruhás borbély megborotvált. Most kivételesen még szappant is használt. Nyilván tudta, hogy tárgyalásra megyek, s nem akarta, hogy az arcom több helyen vérezzen, mint ahogy a korábbi ritka borotválások következtében megtörtént. Utána lezuhanyozhattam forró vízben és tiszta fehérneműt kaptam. A ruhám és a cipőm amit kilenc hónapja hordtam, piszkos és gyűrött volt, de miután tükröt nem láttam a letartóztatásom óta, a megjelenésem különösebben nem érdekelt. Eszembe jutott Ferenczy Attila egyik taktikája: időnként utalt rá, hogy a hajam a fejem tetején ritkul.

„Az öcsémnek ugyanez a problémája volt, de amikor kikerült a szénbányába, ahol a fizetésének egy részét megtarthatta, vásárolhatott valamiféle kenőcsöt, s a haja még most is megvan.”

Ennek a megjegyzésnek az volt a célja, hogy a hiúságomra hasson, miután köztudomású, hogy férfiak a hajhullásra nagyon érzékenyek. Ez is azt a célt szolgálta, hogy végre működjek közre kihallgatóimmal, s így minél hamarabb kikerüljek az ÁVH karmaiból valamilyen munkahelyre, ahol a bánásmód állítólag sokkal jobb. Természetesen nem volt módomban meggyőződni a hajam állapotáról a fejem tetején; persze Attila nem tudta, hogy az én aggodalmam nem a hajamért volt, hanem inkább a nyakamért.

Talán reggel 8 óra lehetett, amikor kivezettek a cellából és a folyosón a fal mellé állítottak. Lépéseket hallottam és amikor megpróbáltam észrevétlenül a lépések irányába nézni, sikerült megpillantanom Balatonit, Agárdyt és még másik négy ismeretlen személyt, akiket soha nem láttam azelőtt. Jenney Tóni és Edit nem voltak ott.

Amikor a nyomozás lezárult, akkor a szabályok megkívánták, hogy a vádlottak átnézhessék a vádra vonatkozó iratokat. Néhány nappal a tárgyalás előtt Guzmics szobájában voltam. Ott egy asztalon hét kötetbe foglalva volt a vizsgálat anyaga előkészítve az ügyész számára.

„Most módjában lesz gyakorolnia a jogait az anyagot illetően. Én elkészíték egy jegyzőkönyvet, maga aláírja hogy alkalma volt az iratok áttanulmányozására. Annak természetesen nincsen értelme, hogy azokat a köteteket is elolvassa, amelyek másokkal foglalkoznak, olyanokkal akik nem voltak részesei a maguk összeesküvésének.”

Én nyugodt hangon közöltem Guzmicsal, hogy én át akarom tanulmányozni az egész anyagot. Guzmics dühös lett, azzal vádolt, hogy szabotálok csak hogy lelassítsam az eljárást, de végül is beleegyezett. Én már régen vártam erre az alkalomra. A kihallgatóim büszkén hivatkoztak erre az eljárásra, amely különben minden civilizált országban a vádlottak jogaihoz tartozik. Itt ezzel akarták bizonyítani, hogy a szocialista törvényesség életben van. Hogy az egész anyagot átolvashassam, ahhoz legalább két napra lett volna szükségem, de négy óra után Guzmics utasított, hogy hagyjam abba, annak ellenére, hogy előzőleg megígérte, hogy elegendő időt fog adni. A jegyzőkönyvben, amit közben megírt, szemrebbenés nélkül állította, hogy az anyagot nyolc órán keresztül tanulmányozhattam.

Azt reméltem, hogy az anyag tanulmányozása meg fog magyarázni olyan dolgokat, amik engem erősen nyugtalanítottak. Még mindig nem értettem, hogy Hippig és Ábrányi miért írták nekem azokat a leveleket, és ha viszont valaki más írta, - miért? Nem találtam semmilyen nagy meglepetést az anyagban, ez a fellebbezési tárgyalásunkon történt, amikor a bíróság tévedésből súlyos indiszkréciót követett el.

Megtudtam, hogy Agárdi Arisztidet (Taszi) egy héttel előttem tartóztatták le. Egy hétig tagadott, de aztán az ÁVH taktikája megtette hatását és olyan dolgokat is bevallott, amikről az ÁVH-nak fogalma sem volt. Meg is jutalmazták jó kosztal; amikor a tárgyaláson megláttam, úgy meghízott, hogy alig lehetett ráismerni.

Bemártotta gyermekkori barátját, Darvas Attilát, aki mérnök volt a Kohó és Gépipari Minisztériumban s aki Rodolfo rendelkezésére bocsájtotta a Sztálin-városi terveket, és még három barátját, abban a hitben, hogy az ÁVH amúgy is tud mindent.

Miközben tanulmányoztam az iratokat, érdekes felfedezésre tettem szert. Ott volt az az irat is: 'Határozat Bűnös Tevékenység Megszakításáról', amit letartóztatásom utáni első éjszaka aláírtam Kollár László főhadnagy szobájában. Már akkor észrevettem, hogy ennek az iratnak bizonyos részei széles barna ragasztószalaggal voltak betakarva. Most, hogy Guzmics el volt foglalva az íróasztalánál, felemeltem az ívet, hogy a fény átmenjen rajta, úgy hogy el tudtam olvasni tükrírásban a leragasztott részt. A következőt vettem ki: 'További bizonyíték Szegedi Sándor bűnössége mellett, hogy ügynökünk, akinek a fedőneve Nemere Viktor, s akit az Államvédelmi Hatóság több évvel ezelőtt küldött Bécsbe azzal, hogy beépítse magát a Szabad Európa Rádió szervezetébe, másolatokat adott Szegedi által a Szabad Európa Rádióhoz küldött jelentéseiről, amik a jelen irathoz vannak mellékelve.' Mindez nem sokat jelentett számomra, mert fogalmam sem volt arról, hogy ki az a Nemere Viktor, de megerősítette gyanúmat, amit sokáig nem akartam elhinni.

Megelégedetten olvastam magamról az iratokban. Három hónapig mindent tagadtam. A következő hat hónapban csak teljesen jelentéktelen dolgokról vallottam, olyanokról, amik amúgy is köztudomásúak voltak. Az a tény, hogy időközben enyhülés állt be a moszkvai 20-ik Pártkongresszus következtében, azt eredményezte, hogy az ügyészség megváltoztatta javaslatát, nem halálbüntetést kért, hanem 'csak' életfogytiglani kényszermunkát. Ugyancsak megváltoztatták az eredeti terveket és a vád nem Szegedi Sándor és társai ellen szólt, hanem 'Atkári Arisztid és társai' ellen. Szegény Taszinak kellett ezt a terhet is viselnie, miután arisztokrata neve volt. Taszi egyébként szokva volt a viccekhez, amik összefüggésben voltak a keresztnévvel. Egy ilyen: Arisztid és az inasa hajótörést szenvednek és az Atlanti Óceánban találják magukat mentőövükkel. Egyszerre csak egy hatalmas cápa közeledik, Arisztid előhúzza a zsebéből egy nagy kést. A melléte úszó inasa elképedve megszólal: 'De uram, halat késsel?!' Ilyen féle viccek gyakran voltak olvashatók az újságokban és folyóiratokban. Annak ellenére, hogy az arisztokráciának rendkívül nagy befolyása volt a háború előtti időkben, ez csak azt bizonyította, hogy annak a rendszernek minden fogyatékosága ellenére a sajtószabadság majdnem teljes volt. Azt hiszem, az arisztokraták maguk is jót nevettek ezeken a vicceken. A kommunista diktatúrában, amelyik teljesen humortalan volt, a vezéreket a törvény minden erejével megóvták, hogy még a legjelentéktelenebb vicceknek is ki legyenek téve. Az arisztokraták nevét a kommunisták másként használták fel. Ha egy-egy 'összeesküvést' lelepleztek és egy arisztokratának a legkisebb szerepe is volt, azonnal kihangsúlyozták, hogy az összeesküvők nem a nép fiaiból kerülnek ki, hanem az 'osztály-ellenség' köreiből, természetesen kiemelve az arisztokrata neveket. A mi ügyünkben Atkáry Arisztid nevét használták fel igazolni az 'osztályharc' szükségességét.

Néhány perc múlva Editet vezették be. Sápadt volt de ahogy rámnézett a tekintete megnyugtató volt, láttam rajta, hogy szenvedései ellenére büszke volt a Szabad Európa Rádió számára végzett munkájára. Még mindig nem volt jelen sem Tóni, sem Zoltán. Később tudtam meg, hogy Zoltánt külön tárgyalták, de még mielőtt elítélték volna, titokzatos körülmények között meghalt.

Utasítottak bennünket, hogy egymás mögött menjünk, de olyan távolságot kellett tartanunk egymás között, hogy egy szót sem tudtunk váltani. Felmentünk a második emeletre, ahonnan egy keskeny folyosó vezetett az irodák felé. Ahogy beléptünk a tárgyalóterembe, csak egy néhány széket láttam a vádlottak részére és az örök számára, és egy néhányat a fal mellett mögöttünk. Azonnal tudtam, hogy zárt tárgyalás lesz.

Elfoglaltuk a helyeinket, de rémülten láttam, hogy egy szék üresen maradt. Istenem, csak nem Mia számára? Reméltem, hogy Fullér betartotta ígéretét és Miát nem vádolják. Az örök közvetlenül mögöttünk ültek, úgy hogy egymásra nézhettünk, de nem tudtunk egy szót sem váltani. Néhány perc múlva kinyílt egy oldalajtó és a védőügyvédek jöttek be. A sor végén az én ügyvédem vonszolta be magát mankóin. Ezután bejött az ügyész, egy magas, jó húspan lévő 40 év körüli ember dús fekete hajjal. A bal kezén valamennyi ujja hiányzott. A neve: dr. Sarkadi István volt. Egy másik oldal ajtó nyílt ki, s azon keresztül bejöttek a katonai bíróság tagjai: az első egy magas, jó megjelenésű alezredes, mögötte a két népbíró. Az egyik 50 éves lehetett, kopaszodott és a jobb lábát húzta maga után, a másik sokkal fiatalabbnak tűnt, ezek is alezredesi egyenruhát viseltek.

Mindenki felállt, a tanácselnök intett, hogy ülünk le és elkezdte:

„A budapesti katonai körzet katonai bíróságának az ülését megnyitom. Én Andó József alezredes vagyok.”

Aztán az egyik katona ruhában lévő őrhöz fordult: „Vezesse be Dobi Miát.”

Meg voltam döbbenve. Az a gyanúm, hogy Fullér nem fogja betartani a szavát, igaznak bizonyult. Mia belépett a tárgyalóterembe, gyönyörű volt sötétkék kosztümjében. Tekintetünk összetalálkozott; a sorban lévő utolsó székre ültették Edit mellé. Mindketten itt voltak a két legfontosabb nő az életemben, és sajnos nekem köszönhették helyzetüket. Nem sokat elmélkedhettem, mert egy újabb oldalajton egy néhány államvédelmi tiszt lépett be, javarészüket már ismertem, köztük volt Fullér, Kollár és Guzmics.

Az ügyész felolvasta a vádat unott hangon. Aztán a tanácselnök így szólt: „Agárdy Tasziló marad, vezessék ki a többieket.” Miára pillantottam, az arcán sok szomorúság volt.

A vádlottakat egyenként vezették vissza a tárgyalóterembe. Amikor rám került a sor, Guzmics megközelített és a fülembe súgta: „Magától függ, hogy Mia börtönbe kerül-e vagy sem.” Mielőtt válaszolhattam volna, ott hagyott.

Guzmics fenyegetésére nem volt szükség. Amikor biztosan tudtam, hogy a tárgyalás zárt lesz, elhatároztam, hogy úgy fogom játszani a szerepemet, ahogy megrendelték. A kihallgatásom a bíróság előtt kevesebb volt mint egy fél óra. Szolgáian elismételtem, amiket már bevallottam; ezután a tárgyalóteremben maradtam, amíg az utánam következőkkel végeztek. Unalmas, monoton volt az egész, mint ahogyan iskolás gyerekek kötelességszerűen felmondják a leckéjüket. Mindnyájunkat megfenyegettek, hogy ha nem vallunk kötelességtudóan, akkor a tárgyalás után visszahoznak az ÁVH-ra további nyomozás végett. Ez nagyon hatásos volt.

Miután valamennyi vádlottat kihallgatták, szünet volt. Az egyik őr jelenlétében beszélgethettem Miával; úgy tűnt, hogy az őr nem figyelt oda, s Mia gyorsan elmondta, hogy nagy politikai változások küszöbén vagyunk. A kommunista pártot kritizálni merte a sajtó, különösen az 'Irodalmi Újság', amit az írószövetség adott ki, annak ellenére, hogy a szövetség vezetői és az újságírók mind ismert kommunisták voltak. Sztálint nyíltan leleplezték, s Rákosi bukása minden percben várható volt. A hírek szerint, mondta Mia, a politikai foglyokat még ez év vége előtt ki fogják engedni. „De bármi is történik” súgta, „én várok rád.”

Óvatosan megfogta a kezemet, s egy pillanatra elfeledtem, hogy ott állok mellette piszkos gyűrött ruhámban, nem tudva, hogy mit hoz a jövő. Szerettem volna mondani valamit, de nem tudtam, a szívem nagyon nehéz volt és sírás fojtogatott.

A szünet után tanukat hallgattak ki. Az egyetlen érdekes Majtényi Miklós volt. Elegáns ruhában volt és buzgón tanúsította, hogy én csempészárut szállítottam neki Rodolfo Petrocelli megbízásából, aki így visszaélt diplomáciai előjogaival és profitált belőle. Majtényi gyorsan

beszélt, nem is várt a kérdésekre. Az egész jelent olyan nevetséges volt, hogy a tanácselnök végül is félbeszakította, megköszönte vallomását és elbocsájtotta.

Ezután Andó Gyula alezredes kinyilatkozta: „A bíróság elrendeli Nyárai Emil kémelhárító százados kihallgatását. Tanúvallomása alatt kizárólag a vádlottak ügyvédjei maradhatnak a teremben.”

Ez volt aztán az igazi ‘szocialista legalizmus’! Teljesen törvénytelen volt a vád tanújának vallomást tenni a vádlott jelenléte nélkül. De nem ez volt az első eset, hogy dr. Andó József alezredes, a katonai bíróság tagja, törvénytelenül cselekedett. Százakat, talán ezreket végeztek ki ítéletei alapján. Éppen ezért a legjobb katonai bírónak tekintették, amiért sok jutalomban volt része, többek között a fő pártfunkcionáriusok számára fenntartott üzletben vásárolt, ahol semmiért nem kellett fizetnie. (Ezek már kommunizmusban éltek ‘mindenki a szükségletei szerint’ elv alapján.) Talán ez is hozzájárult, hogy olyan szolgálai módon szolgálta ki a Kommunista Pártot, ahová azonnal belépett miután a szovjet hadsereg felszabadította Magyarországot 1945-ben. Abban a pillanatban nem volt sok választása, ha el akarta kerülni, hogy a múltját felülvizsgálják. Amikor Andó elvégezte a Ludovika Akadémiát, felavatásakor hűséget esküdött a kormányzóra, ami nem akadályozta meg abban, hogy sok-sok tisztársával egyetemben ne esküdjön fel a tömeggyilkos Széllásra, a kormányzó elhurcolása után. Ahogy az ország felszabadult, Andó ismét megváltoztatta a színeit és tagja lett az új hadseregnek. Hogy opportunistá volt-e, vagy belekényszerítették az új rendszer szolgálatába, soha nem fogjuk megtudni. Lojálisan végrehajtotta a Párt és az ÁVH parancsait és pályafutása biztosítva volt; az a tény, hogy az út ezekhez a sikerekhez koponyákkal volt kirakva, nyilván nem zavarta.

Amikor Nyárai belépett, azonnal felismertem. Ő volt ‘Kovács László’ aki Jennei Tamást zsarolta és kényszerítette besúgásra, Rodolfót öngyilkosságba kergette és letartóztatott engem. Ahogy kivezettek bennünket a tárgyalóteremből, ez a sovány, fekete hajú férfi akinek szokatlanul nagy elálló fülei voltak, elkezdte tanúskodását.

Ítélet kihirdetés másnap volt. Agárdy és Darvas Attila fejenként 15 évet és teljes vagyon-elkobzást kaptak. Engem nyolc évre ítélték (pontosan annyira, mint amennyit az ÁVH-s Keszthelyi őrnagy ‘megjósolt’, ugyancsak teljes vagyonelkobzással. Balatoni négy évet kapott, Edit kettőt, s legnagyobb megkönnyebbülésemre Mia kapott ugyan egy évet, de büntetését felfüggesztették három évre. A vádlottak Mia kivételével fellebbeztek.

Amikor kivezettek a tárgyalóteremből, Mia már várt könnyes szemekkel. Boldog voltam, hogy szabad maradt, s tudtam, hogy amikor egyszer kiszabadulok, nem leszek egyedül.

Kivezettek bennünket az épületből egy nagy rabszállító autóhoz, amiben fapadok voltak, s a vége vastag ráccsal volt elzárva. Mindnyájan végre együtt voltunk Edit kivételével, akit nyilván máshova vittek. Jenney Tamás is ott volt, akinek az ügyét külön tárgyalták, mert nem csak kémkedéssel volt vádolva, hanem államtitok megsértésével is, miután Rodolfónak elmondta, hogy az ÁVH részére figyelt másokat. 15 évi kényszermunkára ítélték.

Tudtuk, hogy a Budapest határában lévő ‘Gyűjtőbe’ visznek bennünket. Én ezt az utat már egyszer megjártam, amikor a kórházba vittek, hogy megvizsgáljanak mielőtt elkezdték az éjjel-nappali kihallgatásomat. Még mindig voltak lidércnyomásos álmaim, sokszor megjelent előttem annak a fiatal embernek az eltorzult arca, aki mellettem halt meg a kórházban. Talán most már jobb helyen van, gondoltam. Nyolc évet börtönbe tölteni, nem beszélve Kollár számtalan ígéretéről hogy visszavisznek az ÁVH-ra, hogy tovább faggassanak, nem tűnt túl biztatónak.

A fiatal őr, aki a rács túlsó oldalán jött velünk, nem törődött velünk; most már elítélt bűnözők voltunk, s titoktartásra többé nem volt szükség. Végre legalább láthattuk egymást és beszélgethettünk, de mindnyájan kimerültek voltunk ahhoz, hogy társalogjunk. Az idő, amit az ÁVH karmaiban töltöttünk, mindnyájunkat megviselt, szellemileg és fizikailag. Annak ellenére, hogy elítéltek bennünket 4 évtől 15 évig, úgy éreztük, hogy súlyos nyomás alól szabadultunk fel. A börtön-autóban a hangulat optimista volt, mindnyájan csodában reménykedtünk. Úgy véltük, hogy nekünk nem szabad feladni a reményt, már csak azért sem, mert lényegében azért dolgoztunk a Szabad Európa Rádiónak, hogy az emberekben a lelket tartsuk.

Biztató jelek is voltak arra, hogy optimisták legyünk. A védőügyvédek szerint a viszonylag mérsékelt ítéletek és az a tény hogy az ügyész mindössze kétszer használta a 'hazaárulók' kifejezést, jó jel volt. Azt is megmagyarázták, hogy három hónappal korábban, még a huszadik pártkongresszus előtt, mindnyájunkat halálra ítélték volna. Most a levegő tele volt bizonytalansággal, ami a lakosságban reményt keltett, ugyanakkor félelmet a kommunisták között. A 'Szabad Nép'-ben megjelentek bíráló cikkek, amiket korábban nem tűrtek volna el, arra engedett következtetni, hogy a hatalom lassan kicsúszik a kezeikből.

Az utunk körülbelül egy órát tartott. Amikor kiszálltunk, magát az autót és valamennyiünket alapos motozásnak vetettek alá a géppisztolyos őrök. Aztán bevezettek bennünket egy irodába ahol egy szakaszvezető elég barátságos hangon üdvözölt bennünket:

„Remélem úgy fognak viselkedni mint politikai foglyok, nem pedig mint közönséges bűnözők.”

Erre a hangnemre nem számítottunk. Egymásra néztünk, s Tóni halkán meg is jegyezte: „Az idők változnak.”

1956 június 1 volt délután négy óra, amikor egy hatalmas vaskapun keresztül beléptünk a börtönépületbe. Hosszú folyosó volt előttünk és fölöttünk még másik három emelet. A hosszú folyosókból nyíltak a zárkák ajtajai. Az egész épület csillag alakú volt, úgy hogy egy bizonyos pontról, akár egy őr is szemmel tarthatta az 500 cella ajtaját. A börtön tiszta volt és csendes. Egy néhány elítélt sietett el mellettünk csíkos börtönruhában. A kísérlők bevezetett bennünket egy nagyobb cellába, ami raktárnak volt berendezve, ahol egy néhány rab dolgozott. Elvették civil ruhánkat és mindnyájan kaptunk egy-egy auschwitz-i típusú gyűrött s gyakran szakadozott nadrágot és zakót, egy pár erősen megviselt bakancsot, egy csajkát és egy kanalat. Aztán felvezettek bennünket a harmadik emeleten lévő 'szállásunkra'. Ismét láttunk egy néhány rabot, az ú. n. háziakat, akik minden munkát végeztek; az őrök az ujjukat sem mozdították. A 'háziak' közül némelyik beszélt velünk, kérdezett rólunk, és észrevettük, hogy az őrök nem kifogásolták. Két szomszédos cellát kaptunk, az egyikbe Agárdy és Darvas kerültek, a másikba Balatoni, Tóni és én. A cella nagyon kicsi volt, a padlója beton, a falak fehérre meszelve. Volt egy ablak elég magasan, de Balatoni és Jenney olyan magasak voltak, hogy kiláthattak, és én is egy kis erőfeszítéssel. A sarokban volt egy WC csésze ülés nélkül, mellette egy bádoggal lavór és egy seprű. A földön volt három szalmazsák. Egy néhány perc múlva az egyik 'házi' hozott fejenként két lepedőt és egy pokrócot, és ezzel teljesen felszerelt rabok lettünk.

Leültem a szalmazsákomra. Ez volt az első esetben 9 hónap után, kivéve a rövid időt amit a kórházban töltöttem el és azokat a napokat amiket fekvéssel tölthettem az ÁVH orvosa rendeletére, hogy nem kellett előírászerű pozíciót felvennem. Megkönnyebbülés volt rájönni, hogy az őr nem fog percenként benézni és a villanyégőt éjszakára eloltják. Reméltem, hogy az ideg-ölő időközön túl vagyok. Most már csak meg kellett szokni az egyhangú véget nem érő napokat és éjszakákat.

A kis ajtó ami be volt építve a cella ajtajába hirtelen kinyílt, egy fogoly dugta be a fejét és sietve kérdezte tőlünk, hogy mi újság van a nagyvilágban. Elmondtuk amit hallottunk, hogy a ‘mindenható’ Pártot bírálni merik, amire példa sem volt korábban. Megtudtuk, hogy már nyolcadik éve raboskodik, de úgy tűnt, hogy ennek ellenére tele volt optimizmussal.

Ahogy a napok teltek, hozzászoktunk a rutinhoz. Minden nap kivíttek bennünket egy fél óras sétára a börtön udvaron, ahol egyszerre talán 60 rab sétálgatott libasorban körbe-körbe. A szabályok szerint nem volt szabad beszélgetnünk, de az örök ezzel nem nagyon törődtek. Nagy meglepetéssel vettem tudomásul, hogy a politikai foglyok többsége nem értelmiségi, vagy középosztálybeli volt, hanem parasztok, munkások, vagy katonák. Volt közöttük egy néhány diplomás is és politikusok. Úgy tűnt, hogy akiknek a nevében gyakorolták a proletár diktatúrát, azok szép számban voltak képviselve a politikai foglyok között is. Fokozatosan több és több eset részleteit tudtam meg. Ha egy néhány paraszt összejött, elkerülhetetlen volt a rossz gazdasági viszonyokról beszélgetni és ha úgy vélték, hogy jobb dolguk lenne, ha nem lennének a szövetkezetben, ez már elég volt ahhoz, hogy összeesküvéssel vádolják őket. Hosszú éveket kaptak, voltak olyanok is, akiket kivégeztek.

Több ismert politikussal találkoztam, akiket hosszú évekre ítélték, mert részt vettek a politikai életben 1945 és 1948 között, amikor a demokrácia még életben volt. Találkoztam olyanokkal is, akiket háborús bűnösnek ítélték el a második világháborúban elkövetett bűneikért. Egyik napon beszélgetésbe elegyedtem a mögöttem sétáló személlyel, volt legalább 60 éves, a haja hófehér volt, rossz egészségi állapotban lehetett, mert csak bottal tudott járni. Meskó Zoltán vagyok, mutatkozott be. Emlékeztem a nevére, vezére volt az egyik szélsőjobboldali pártnak és tagja volt a parlamentnek a háború előtt és alatt. Ennek ellenére nem tartozott a legszélsőségesebbek közé. Emlékeztem, hogy egyszer felszólalt a parlamentben a munkaszolgálatosokkal való durva bánásmód ellen. Ezért sokat kellett kiállnia a tőle jobbra lévő fasiszta pártok tagjaitól, még zsidó-bérencnek is nevezték, pedig nem volt az. Szélső jobboldali volt, de nyíltan ellenezte az egyre erősödő német befolyást Magyarországon, de a munkaszolgálatos táborokból származó rossz hírek, még neki is sok volt. Életfogytiglani börtönre ítélték mint háborús bűnöst, amit lényegében meg is érdemelt. Ennek a törékeny, öreg embernek a sorsa érdekelt, beszélgetni kezdtünk. Amikor bemutatkozott, én megmondtam, hogy emlékszem a nevére. Mint zsidó, elítéltem szélsőjobboldali elveiért, de elismertem, hogy bátorság kellett ahhoz, hogy kiálljon a zsidó munkaszolgálatosok érdekében. Különös barátság fejlődött ki közöttünk, amit ezeken a fél óras sétáinkon kultiváltunk. Nagyon meglepett, hogy mennyire megbánta magatartását, s kifejezte sajnálkozását korábbi politikai tevékenysége miatt. Elmondta, hogy milyen volt a légkör az egyetemen az első világháború után, amikor bele vetette magát a politikai életbe a három hónapos vörös terror után.

„Meg kell, hogy értsed fiatal barátom” mondta „hogy nap mint nap egyebet sem hallottunk mint azt, hogy a Kun Béla diktatúrája nem volt más, mint egy zsidó összeesküvés a magyar nép ellen. Én akkor még nem sokat tudtam a politikáról, de elhittem a propagandát, nem is beszélve arról” folytatta „hogy nem is maradhattam volna az egyetemen, ha nem csatlakoztam volna a ‘Turulhoz’, az egyik egyetemi szervezethez, amelyiknek a fő programja volt megverni a zsidó diákokat, vagy éjszaka sok ivás után betörni a zsidó kereskedők kirakatait. Most már tudom, hogy ez nagyon helytelen volt. Nem ironikus, hogy mi ketten mint politikai foglyok sétálunk itt? Én, a korábbi fasiszta és te, akit ha a szovjet csapatok nem szabadítanak fel, a fasiszta kollégáim áldozata lehattál volna. Remélem fiam, találatsz a szívedben egy kis megbocsátást számomra.”

Azt is megtudtam fogolytársaimtól, hogy azok akiket még a ‘szocialista legalizmus’ előtt ítélték el, milyen borzalmakon mentek keresztül, amikről hírek ugyan keringtek a külvilágban,

de soha nem lehetett megerősíteni. Minden letartóztatott személyt kínoztak, mert soha nem hitték el, hogy már mindent bevallottak. Egyik fogolytársam elmondta, hogy a fejére helyeztek egy vaskoronát és a csavarokat, amik a koronához voltak erősítve, lassan-lassan meghúzták. Az ilyen áldozatok természetesen mindent vallottak, amit a kihallgatóik hallani akartak. Ő elvesztette a jobb szemét ennek a bánásmódnak a következtében, és megparancsolták neki, hogy a történekről senkivel sem beszélhet. „Te nem is tudod elképzelni” mondta többször, „hogy milyen szerencséd volt.”

1952-ben a börtön parancsnoka, Bánkúti százados, a többi rab előtt úgy összerugdosott két foglyot, hogy amikor szadizmusát kielégítette, csak két összeroncsolt hulla volt előtte. A borzalmak felsorolása végtelen volt. 1953 előtt 10-12 embert helyeztek el egy cellába, ami két személy számára volt szánva, úgy hogy alig volt annyi helyük, hogy leülhessenek. Minden reggel kaptak egy vödör vizet, ami egy napra való víz volt mosakodásra és ivásra. A napi kenyéradag 10 deka volt. A helyzet akkor kezdett megjavulni, amikor Nagy Imre miniszterelnök lett, s azóta az incidensek száma erősen lecsökkent. Az örök egy része, akik rádöbbennek, hogy egy szép napon el kell számolniuk tetteikért, láthatólag megváltoztak. A börtönvezetőség ezt nem nézte jó szemmel, voltak akiket lefokoztak, sőt meg is büntettek, mert nem kezelték a foglyokat az előirt szigorúsággal. A börtönparancsnok helyettese, Kerekes őrnagy, aki korábban villamos kalauz volt, semmit sem változott. Ha a cellában egy cigaretta csikket találtak, azért öt napot adott a sötétzárkában, ugyancsak erre büntettek mindenkit, aki ki mert nézni az ablakon. De az örök, ha feljebbvalóik nem voltak jelen, egyre barátságosabbakká váltak. A félelem nagyon jó ösztönzőnek bizonyult.

Néhány nap múlva Agárdyt, Balatonit és engem beosztottak a börtönműhelybe, ahol játékokat gyártottak. Az üzem jól volt felszerelve, a börtön falain belül volt, de egy különálló épületben. Ha egy szülő vett gyerekének egy szép színes dobozban valamilyen játékot ami a „Budapesti Játékáru-gyárban” készült, nem is sejtette, hogy az a börtönben készült, ahol rabok töltötték keserves éveiket, s ahol nem egyszer könnyek hullottak a játékokra.

Akik dolgoztak, azok valamivel jobb ételt kaptak és fizetést. Természetesen az állam azonnal levonta a költségeket ellátásunkért és szállásolásunkért, a megmaradt jelentéktelen összegből cigarettát és toilette cikket lehetett vásárolni. Cigarettázni csak a munkahelyen volt szabad, de a szenvedélyes dohányosok felcsempészték magukkal cigarettát a cellába, aminek gyakran súlyos következményei voltak.

Ha elegendő játékot produkált a gyár, akkor a raboknak megengedték, hogy három havonként egy levelet váltsanak és egy látogatót fogadhassanak nem tovább mint 30 percig. Akik nem dolgoztak, azok hat havonként írhattak levelet, s egy 10 perces látogatás volt engedélyezve. A látogató a rabtól sűrű dróttal volt elválasztva, s minden rab mellett őr állt ellenőrizni nehogy másról beszéljenek, mint családi ügyekről. A szadista Kerekes őrnagy a legkisebb szabálytalanságért is sokszor évekre megtagadta a raboknak, hogy bármilyen kapcsolatban legyenek hozzátartozóikkal, amit én magam is tapasztaltam. Egy alkalommal a játékgyárban kitekintettem az ablakon, s láttam, hogy egy őr Editet vezette keresztül az udvaron. Intettem neki, amit valaki bejelentett, ezért másnap Kerekes őrnagy elé vittek. Amikor beléptem, egy dosszié volt előtte a nevemmel. Felnézett és megszólalt:

„Maga semmit sem változott. Úgy tűnik, hogy az Államvédelmi Hatóság túl engedékeny volt magával. Most majd én ezen segítek. Megtiltom, hogy egy éven keresztül levelet írjon vagy kapjon, s ezalatt látogatót sem fogadhat. Ha ez sem lenne elég, nekem vannak más módszereim is, csak kérdezze meg a többieket!”

A szemem sem rebbent meg, nem válaszoltam semmit, nem akartam, hogy lássa, hogy mennyire érintett a büntetése. De amíg a szobájában voltam, észrevettem valamit, ami nagyon jelentős volt. A kommunista hatalomátvétel óta minden iroda falán volt három fénykép. Baloldalon Sztálin, jobb oldalon Lenin és középen Rákosi nézett ránk. Annak ellenére, hogy tudtuk, hogy Sztálin már nem volt félisten, a képe még mindig ott volt; de a jóságos külsejű Sztálin kép és az intellektuálisnak ható Lenin kép között egy képnagyságú üres folt volt a falon. Ez nagyon fontos jelenség volt: hazánk bölcs vezére, Sztálin és Lenin legjobb tanítványa, Rákosi, ennek az istenített kis kövér torzszülöttnek a képe nem díszelgett a falon. Fogolytársaim mind nagy örömmel fogadták a hírt. Aki a kommunista Magyarországon élt és tapasztalta nap mint nap az ízléstelen kötelező rajongást Rákosi irányába, az mind torkig volt vele. Rákosi hiányzó képe azt jelentette, hogy valami fontos történt. De micsoda? Elzártaságunkban az ilyen jelek reménnyel töltötték el bennünket.

Darvas Attilát és dr. Jenney Tamást (Tóni) áthelyezték cellájukból egy szomszédos épületbe, ahol mérnökök és tudósok dolgoztak akik idegen nyelveket beszéltek. Megállás nélkül fordították a nyugatról lopott iratokat és a nyugaton megjelenő technikai és tudományos folyóiratokat. Tóni kitűnően beszélt angolul és franciául, Darvas jól beszélt angolul, de oroszul is, hiszen az anyja orosz volt, akit az apja feleségül vett, mialatt hadifogoly volt az első világháború végén Oroszországban. Körülbelül 200 tehetséges fogoly dolgozott itt, akik akaratlanul is elősegítették a rendszert. „Kutatás és elemzés szovjet stílusban” gúny névvel beszéltek erről a tevékenységről.

Már negyedik hete voltunk a Gyűjtőben, amikor értesítettek bennünket, hogy a Legfelső Katonai Bíróság meg fogja hallgatni fellebbezésünket. A Gyűjtőfogház eredetileg egy átmeneti intézmény volt, ahonnan széjjel osztották a rabokat a különböző börtönökbe. Az évek folyamán megnagyobbították, s a két világháború közötti időszakban sokan itt töltötték el teljes büntetésüket. Többszörös hozzáépítés után végül is a börtön nagy részét az ÁVH rendelkezésére bocsájtották a politikai foglyok számára, s csak egy szárnya maradt meg a közönséges bűnözők számára. Ezek teljesen el voltak választva, nehogy a politikai foglyok befolyásolhassák a közbűnözőket. A közönséges bűnözők büntetésük letöltése után beolvadhattak a társadalomba, míg a politikaiak büntetésük után is állandó megfigyelés alatt voltak és csak fizikai munkához juthattak, tekintet nélkül képzettségükre.

A fellebbezési tárgyalás a Legfelső Bíróság épületében volt, ugyancsak Budán a Fő utcában, nem túl messze az ÁVH börtönétől. Amikor a börtönautó odaért, akkor az utcán kiszállhattunk. Ahogy kiszálltunk csíkos ruhánkban, többen álldogáltak a közelben, közöttük Mia.

Bevezettek bennünket egy kis szobába, nemsokára megjelentek védőügyvédjeink és egy néhány szót válthattunk velük. Nem az ügyünkről beszéltünk, hiszen tudtuk, hogy az ítéleteket úgyis az ÁVH szabja meg, hanem inkább a politikai helyzetről érdeklődtünk. Az ügyvédek egyöntetűen azt tanácsolták, hogy legyünk nyugodtak, a kilátás számunkra javulóban volt. Néhány perc múlva a három tagú bíróság lépett be. Az elnök ezredes volt, a két másik bíró őrnagyi rangot viselt.

„A Legfelső Bíróság Katonai Tanácsa meg fogja vizsgálni Atkár Arisztid és társainak az ügyét,” kezdte az elnök.

Miután egyenként megállapították a személyazonosságunkat, az elnöklő ezredes az egyik bíróhoz fordult és ezt mondta: „Major elvtárs, ismertesse az ügyet.”

A szobában a bíróság tagjain kívül az ügyész, a vádlottak, a hivatalból kirendelt védőügyvédek és még egy ismeretlen személy volt jelen. A Major nevű népbíró felrakta a szemüvegét. Elkezdte olvasni a vádakat és azután egy olyan részt, ami csak a bíróság tagjainak volt szánva:

„Ábrányi Aurél budapesti újságíró, aki jelenleg Ausztriában Bécsben lakik az Am Modena Park 26 szám alatt, megbízást kapott az Államvédelmi Hatóságtól hírszerzésre és egyéb feladatok elvégzésére Nemere Viktor fedőnév alatt. Ábrányi a feladatát három évig teljesítette, de aztán átállt a másik oldalra és munkatársa lett a Szabad Európa Rádiónak, amelyik az Egyesült Államok fennhatósága alatt állt.”

Nagy meglepetéssel néztünk egymásra, nem akartunk hinni a füleinknek. A tanácselnök egy ideges mozdulattal leintette Major elvtársat, az ügyész megkövülten hallgatta a bejelentést, de a hibát már nem lehetett helyrehozni, úgy hogy megpróbáltak átsiklani az egész epizódon, mintha meg sem történt volna. Más nem is tehettek, de amúgy is tudták, hogy a vádlottak sok évet fognak a börtönben tölteni és így a kompromittáló hír Ábrányiról nem fog kitudódni. Azután bejelentették, mint ahogy az első tárgyaláson is, hogy a tárgyaláson elhangzottak államtitkot jelentenek és nyilvánosságra hozásuk legalább 10 évi börtönnel büntetendő.

Engem nagyon érintett, hogy Ábrányi az ÁVH ügynöke volt mielőtt a Szabad Európa Rádiónak lett a tudósítója, de segített megvilágosítani egy néhány kérdést, amire addig nem volt válaszom.

A tárgyalás nem tartott tovább mint egy fél órát. Az ügyet nem vizsgálták újra, de mindenkinek leszállították a büntetését: az enyémet 5 évre, Balatoni és Edit 2-2 évet kaptak, Agárdy Arisztid és Darvas Attila büntetését leszállították 15 évről tízre. Ezek az ítéletek a változó időkre utaltak. A múltban a fellebbezési bíróság csak megerősítette az első fokú ítéleteket, gyakran az elítéltek távollétében.

A tárgyalás után megengedték, hogy a folyosón egy néhány szót váltsunk azokkal, akik jelen voltak. Gyorsan megmondtam Miának, hogy a cellánk ablakából kilátni a Kerepesi temető egy bizonyos részére, és megígérte, hogy minden hétfőn odajön munka után, hogy legalább a távolból láthassuk egymást. Azt is megmondtam, hogy ha talállok valamilyen módot arra, hogy titokban levelet küldhessek neki, azt 'Tapolca' névvel fogom aláírni.

A minőségi ellenőr a játékgárban egy Tóth nevű törzsőrmester volt, akinek meglehetősen rossz híre volt. Egy alkalommal, amikor a munkámat vizsgálta, beszélgetésbe elegyedtünk, s úgy tűnt, hogy erősen megbánta múltbeli cselekedeteit vagy talán inkább nagyon félt a jövőtől. A magatartása velem szemben nem emlékeztetett rossz hírére, és ez ugyan kockázatos volt, de megkértem, hogy vigyen leveleket tőlem Miának. Minden habozás nélkül vállalta, de miután nem bíztam teljesen benne, a Miának írt levelekben csak közönséges, mindennapi témákat érintettem. Mia hasonló hangnemben válaszolt, de a sorok között olvashattam, hogy fontos változások voltak várhatók.

Volt egy másik forrásunk is a hírszerzésre Balatoni bátorsága következtében. A műhelyben volt egy kis különálló helyiség, amit raktárnak használtak, ahol egy civil alkalmazott dolgozott. Minden délből 12 óra körül elment ebédelni, s távol volt 30-40 percre. A raktár ajtaját nyitva hagyta, hiszen a raboknak semmi dolguk nem volt oda bemenni. Észrevettük, hogy a civil alkalmazott az aktatáskájában minden nap behozta a „Szabad „Nép” egy példányát. Balatoni délből beosont kihozta az újságot az inge alatt, s behozta a WC-be, ahol én már vártam. A következő percekben olyan gyorsan átfutottam az újságon, ahogy csak tudtam, míg Balatoni Béla kint örködött. Ezután az újságot Balatoni visszavitte, s beletette a civil munkás nyitott aktatáskájába. Az egész kaland merész de egyben egyszerű is volt, s így minden nap friss hírekhez jutottunk. Sejtettük, hogy voltak informátorok közöttünk, úgy hogy

a szerzett híreket csak egy néhány jó baráttal osztottuk meg. Innen szereztünk tudomást a forradalmi eseményekről Lengyelországban. Azt is megtudtuk, hogy a Petőfi Kör, amit a közelmúltban szervezett a Kommunista Párt azzal a céllal, hogy ott a diákok törvényes keretek között mérsékelten kritizálhassanak, éppen az ellenkező szerepet töltötte be. A Petőfi Kör lett a központja a magyar fiataloknak akik utódaivá váltak azoknak akik az 1848-as forradalmi időkben követték Petőfit, aki költészetével az alapjait vetette meg az 1848-as Szabadságharcnak.

Az örök magatartása pontosan tükrözte a politikai helyzetet. Az egyik raktárnak használt cellába behoztak egy írógépet, s hirtelen ügyvéd lettem. Elkezdtem gyártani a kegyelmi kérvényeket fogolytársaimnak, miután az volt a hír, hogy a kegyelmi kérvényeknek gyorsan eleget tesznek. Ennek következtében sokat hallottam fogolytársaim eseteiről, korábbi sorsukról, kínzással kicsikart vallomásaikról. Az ÁVH kegyetlensége azokban az években nem különbözött a Gestapóétól.

Legfurcsább dolog volt egy fiatal parasztfiú esete, aki öt éves büntetését töltötte. Családját, mint másokat belekényszerítették a termelőszövetkezetbe alig néhány évvel a földreform után. Ennek a fiatalembernek hamar elege lett az egészből és egy szép napon átszökött Ausztriába. Egy osztrák farmon kapott munkát, de a honvágy állandóan gyötörte. Egy évvel később Magyarországnak a szovjet csapatok által való felszabadításának a tiszteletére amnesztiát hirdettek azok számára, akik illegálisan hagyták el az országot, és a fiatal ember hazajött. Néhány héttel később beidézték azzal, hogy abból a célból, hogy az ügyét véglegesen lezárhassák egy néhány kérdésre kell válaszolnia. Ezzel kapcsolatban elmondta, hogy az Ausztriában töltött egy év alatt az ottaniak kérdéseire válaszolva beszélt az újonnan szervezett magyar termelőszövetkezetekről. Elmesélte, hogy milyen állatokat tenyésztettek, milyen gabonákat vetettek. Közölték vele, hogy amit elmondott, az államtitok volt és amit tett, az kémkedés volt. Megkapta az amnesztiát az illegális határátlépésért, de öt évre ítélték kémkedés vádjával. Ez a fiatal parasztfiú nem volt képes megérteni, hogy miért ítélték el, hiszen ártatlan volt, mint egy ma született bárány.

A barátkozás az örök és a rabok között egyre jobban terjedt. A börtön parancsnoka és egy Rácz nevű hadnagy, aki az összekötő tiszt volt az ÁVH és a börtön között, aggódtak ezért. 1956 augusztus 19-én, hogy helyreállítsák az ellenséges viszonyt, riadót rendeltek el. Már a munkahelyünkön voltunk, amikor reggel fél kilenckor visszavezettek bennünket a celláinkba. Észrevettük, hogy az örök egy részénél géppisztoly volt. Ahogy visszaértünk, lezárták a cellákat és elkezdték megszámolni a foglyokat. Hamar elterjedt a híre, hogy az egyik cella vasrácsait elfűrészelve találták és egy lepedőkből font kötél lógott ki a cella ablakából, ami arra mutatott, hogy valaki megszökött. Már elmúlt dél, de ebédet nem kaptunk. Az egyik rab hangosan követelni kezdte az ételt. Hangos szó meg volt tiltva, így kivezették a cellájából, hogy egy tiszt elé vigyék fegyelmezés céljából. Ahogy az őr mellett ment, akit egy másik börtönből helyeztek át, hogy ne legyen ismerős a foglyokkal, az őr gyengén megtolta.

„Hozzám ne merjen nyúlni” üvöltötte a rab.

Ebben a pillanatban, mintha valamilyen láthatatlan karmester vezényelt volna, mind az ezer rab elkezdte rugdalni a cella ajtaját és torkuk szakadtából kiabálták: kommunista gyilkosok, kommunista gyilkosok! Sok cella ablaka a közeli Kerepesi úti temetőre nézett és a tüntetés olyan hangossá vált, hogy a temetőben lévők, amikor megértették a szavakat, a börtönfal felé futottak. Ez után az epizód után terjedt el az a hír Budapesten, hogy a Gyűjtőben lévő politikai foglyok fellázadtak.

Néhány nap múlva megtudtuk, hogy a szökési kísérlet nem volt igaz, Rácz hadnagy találta ki és szervezte meg abból a célból, hogy az öröknek bizonyítsa, hogy a foglyokkal való barátkozás mire vezethet, annál is inkább, mivel a szökés alatt szolgálatban lévő öröket nagyon szigorúan megbüntetik. Ez az egész dolog az ellenkező eredményt érte el. Amikor az örök is megtudták, hogy valójában mi történt, még barátságosabbá váltak.

Természetesen voltak kivételek is. A mi munkahelyünk épülete szemben volt a női foglyok szárnyával. 1956 szeptember 8-án délelőtt 11 órakor tisztán hallottuk, ahogy az egyik foglyot rugdalták és verték, aki kétségbeesetten kiáltotta: „Segítség, segítség, Sós hadnagy úr megöl!”

Állandóan hírek keringtek arról, hogy minden pillanatban amnesztiát kaphatunk, de semmi nem történt. De a ‘Szabad Népből’ amit Balatoni csempészett ki minden délben, kitűnt, hogy lényeges változások történhetnek minden pillanatban. Az újság október 22-i számában részletesen olvastunk a lengyel helyzetről. Gomulka, az akkori lengyel Kommunista Párt főtitkára, maga is Sztálin korábbi de későbbben rehabilitált áldozata, beszédében bírálta a lengyel Kommunista Pártot és nyíltan megtámadta a Szovjet Uniót. Ugyanebben a számban megjelentek a magyar ifjúság követelései: alkotmányosan biztosított személyi szabadság, a külföldi államokkal kötött kereskedelmi egyezmények felülvizsgálata (ami alatt a Szovjet Unió volt értendő), Magyarország és a Szovjet Unió kapcsolatának ártértékelése egyenlőségi alapon és még más radikális kívánságok. A helyzet közel volt a forrásponthoz, de semmit sem hallottunk a 80.000 politikai foglyról.

Másnap reggel elhatároztam, hogy valamit tennünk kell, hogy magunkra irányítsuk a közvélemény figyelmét. Beszéltem egy néhány megbízható fogolytársammal a játékgárban és elhatároztuk, hogy 1956 november 1-én éhségsztrájkba kezdünk. Azon a reggelen ki fogjuk dobni csajkáinkat a cellákból és bejelentjük, hogy addig, amíg általános amnesztiát nem hirdetnek, semmiféle ételt nem fogadunk el. Óvatosak voltunk, s úgy határoztunk, hogy csak egy nappal november 1 előtt fogjuk rabtársainkkal ismertetni a tervet, annál is inkább mert még volt hét napunk, a dátum csak 1956 október 23-a volt...

Ahogy munka után visszavittek bennünket a cellánkba, éreztük, hogy az egész intézmény forrásban van. Mindenki tudott a lengyel helyzetről, s a magyar fiatalok követeléseiről. Másnap reggel nem vittek bennünket munkára, a celláink lezárva maradtak, s ahogy óvatosan kinéztünk az ablakon, láttuk, hogy az örök homokzsákokat cipelnek és gépfegyvereket állítanak fel a celláink ablakaira irányítva.

A távolból az őszi szél gépfegyverropogást hozott...

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET TÚL A FALAKON

Valami történőben volt. Moszkvában 1956 tavaszán egy bálványt döntöttek le. A szovjet Kommunista Párt 20. kongresszusán Nikita Kruschov megtámadta Sztálint, azt a Sztálint, akinek a nevét csak csodálattal és imádattal lehetett említeni a kommunista országokban. Ezt az új istent a jól megszervezett kommunista propaganda kreálta, de az emberek természetesen tudták, hogy szenvedéseiket Sztálin politikájának köszönhetik.

Miért volt szüksége Kruschovnak lerombolni ezt a legendát a diktátor halála után? Ez szokatlan kommunista stratégia volt, hiszen a halott Sztálin már úgysem tudott ártani. De 1956 tavaszán Kruschov csak egy nyilvánvalóan bukott helyzetről számolhatott be a szovjet népnek. A Párt közel negyven éves uralma alatt milliók haltak éhen, pusztultak el koncentrációs táborokban, vesztették életüket sortűzek előtt, s még mindig milliós tömegeket őriztek kényszermunka táborokban. Az összehasonlítás egy szovjet munkás és egy nyugaton élő munkás életszínvonala között olyan volt mint a különbség az éjszaka és nappal között. Mindez kényszerítette Kruschovot, hogy Sztálint hátba szúrja, és felelőssé tegye a kegyetlenségekért, a gazdasági élet tengődésért, de nem említette, hogy ő maga és társai lelkesen hajtották végre Sztálin parancsait a múltban.

Kruschov beszéde után a magyar sajtó szolgálai módon elítélte Sztálint. Ha Kruschov isteníttette volna Sztálint, a kommunista magyar sajtó természetesen követte volna, de így első esetben a közvélemény együtt érzett egy újságcikkkel.

A legérdekesebb és legjelentősebb változások a magyar sajtón belül az Irodalmi Újságnál következtek be, amelyik a szócsöve volt a Kommunista Írószövetségnek. A szövetség vezetői vakon követték a párt irányvonalát, közöttük a tehetséges Déry Tibor, Zelk Zoltán, Hay Gyula, Méray Tibor, Aczél Tamás és mások gátlás nélkül eladták a lelküket a magyar nép kínzóinak. De amikor hirtelen a tavasz új szeleket hozott, ugyanezek a személyek kiálltak a múltbeli igazságtalanságok ellen. Nem tudok fenntartás nélkül bízni azokban, akik álláspontjukat hirtelen 180 fokban megváltoztatják, de tény volt, hogy ezek felszólaltak a Sztálinizmus szörnyűségei ellen, sőt tovább mentek és megtámadták az ÁVH-t, az egyoldalú kereskedelmi szerződéseket a Szovjet Unióval, és felléptek a nyomorúságos életszínvonal ellen. Hirtelen az Irodalmi Újságnak, ami a múltban csak úgy tudott létezni, hogy a Kommunista Párt finanszírozta, fel kellett emelnie a hetenként megjelenő újság példányszámát egy néhány ezerről, többszáz ezerre. A Párt vezetősége, hogy megfordítsa a lap irányát kidobta az eddigi szerkesztőséget és helyükbe újakat nevezett ki, de az új szerkesztőség még radikálisabbnak bizonyult mint az előző. Az öncenzúra hirtelen 'hősi' halált halt!

Az egyetemi ifjúság azonnal szervezkedni kezdett. Az egyesületeik, amelyeket a Párt szervezett, az ellenállás fészkeivé váltak. Nyíltan követelték, hogy szüntessék meg az orosz nyelv kötelező tanítását, és hogy csökkentsék a marxizmus tanítására fordított órákat. De aztán tovább mentek az ifjúság ügyeinél, állást foglaltak a nemzeti ügyekben, s ők is követelték, hogy azonnal vizsgálják felül a Szovjet Unióval fennálló szerződéseket. Ez egy különösen érzékeny pont volt már régen. Magyarország kénytelen volt áruait a Szovjet Unióba exportálni, amiért vagy a nemzetközi piacokon értéktelen rubellel fizetett, vagy silány minőségű szovjet áruval. Ugyanakkor a Szovjet Unió azt követelte, hogy a nyersanyagokért, amiket Magyarországra szállított, mint például vasérc és petróleum, Magyarország nyugati valutával fizessen. Még egy századbeli igazi imperialista hatalom, mint Anglia, sem

merte volna gyarmatait úgy kizsákmányolni, mint ahogy a Szovjet Unió kizsákmányolta a ‘testvéri népi demokráciákat’.

Ez volt a helyzet, amikor 1956 ősze közeledett. Tizenegy év után a nép kezdett egy kicsit szabadabban lélegzeni, bízva, hogy az elnyomás napjai meg vannak számlálva. Az volt a remény, hogy a Szovjet Unió nem fogja ellenezni egy semleges, de baráti Magyarország létezését határai és a Nyugat között.

Amikor a hírek Lengyelországból elértek hazánkba, a diákok elhatározták, hogy rokonszenvük kifejezéseként egy nagy tüntetést szerveznek 1956 október 23-án Bem Apó szobránál, aki mint lengyel tábornok hőiesen harcolt a magyarok oldalán az 1848-as Szabadságharcban. Délben a belügyminiszter betiltotta a tüntetést, de a diákok nem törődtek vele. Kopácsi Sándor rendőrezredes, a budapesti főkapitány, értesítette a diákokat, hogy a rendőrség nem fogja megakadályozni a tüntetést. Délután 2 órakor a budapesti rádió bejelentette, hogy a belügyminiszter visszavonta a tilalmat. Ez jó hír volt, de a felvonulók már amúgy is útban voltak. Három óra körül 100.000 pesti tüntető átkelt a hidakon a Duna másik oldalára, ahol Bem Apó szobra állt. Ez a békés felvonulás, amelyik szabadságot követelt és ünnepelte a lengyel hazafiakat, volt az első felvonulás az elmúlt 11 év alatt, ami önkéntes volt és nem a Kommunista Párt rendelte el.

A jelenet leírhatatlan volt. A szabadság mámore töltötte meg a levegőt, megrészegetve a felvonulókat és a nézőket, akik mindnyájan úgy érezték, hogy a szabadság küszöbén állnak. Szívük és lelkük csordultig volt. A járókelők csatlakoztak a felvonulókhoz, öregek és fiatalok, munkások, mérnökök, művészek és parasztok együtt érkeztek meg a Bem szoborhoz. És amikor valaki kibontott egy hatalmas zászlót, amelynek a közepéből kivágták a gyűlölt sarló és kalapács jelképet, valaki elkezdte a himnuszt énekelni, utána forradalmi dalokat a Szabadságharc idejéből. A tér sarkán volt egy hatalmas katonai laktanya, ugyancsak Bem Apóról elnevezve ahonnan, az ablakokon keresztül fiatal katonák néztek le a térre.

„Gyertek le hozzánk, a ti helyetek köztünk van” a tömeg kiáltotta.

„Jövünk” volt a válasz.

És jöttek százával a kommunista hadsereg egyenruhájában, de a magasra tartott nemzeti zászló közepén már lyuk volt, s ez a lyukas zászló lett hirtelen a nemzet szimbóluma. Könnyes pillanata volt a hirtelen született nemzeti egységnek. Valaki felolvasta az ifjúság követeléseit és ahogy szürkülni kezdett, a tömeg elhatározta, hogy visszamegy Pestre, egy részük a Hősök Tere irányába, mások a Rádió épülete felé, hogy követeljék az ifjúság tételeinek a közzétételét.

Amikor a tömeg a Hősök Tere közelében lévő hatalmas Sztálin szoborhoz ért, nyilvánvalóvá vált, hogy a szobor nem maradhat. Néhány kísérlet után sikerült a szobrot ledönteni de úgy hogy Sztálin csizmája még a talapzaton maradt. Micsoda szimbolizmus!

A rádió épületét egy erősen felfegyverzett egyenruhás ÁVH osztag vette körül. Egy fiatalokból álló delegátus be akart lépni az épületbe, de a parancsnok megtagadta, és utána elrendelte a tömeg szétszórását. A tömeg nem mozdult s a gyűlölt ÁVH osztag rálőtt a tömegre. Hirtelen ez a gyönyörű, békés tüntetés vérfürdővé vált, fiatalok tucatszámra feküdtek a kövezeten halálos sebekből vérezve. A fegyverropogás nem félemlítette meg a fiatalokat, a hangjára ezrek és ezrek a szomszédos utcákból elöntötték a teret.

Ugyanebben az időben két csoport teherautó közeledett ellenkező irányból a rádió felé. Az egyik körülbelül 20 teherautóból állt, mindegyiken legalább húsz fiatal katona géppisztollyal felszerelve volt útban megerősíteni az Államvédelmi Hatóság már ott lévő osztagát. Ezek a

katonák katonai kiképzésük alatt állandóan ki voltak téve a marxista propagandának, hogy készen legyenek bármikor harcolni a Nyugati imperialisták ellen (annak ellenére, hogy a Nyugat az elmúlt 40 év alatt semmilyen kísérletet sem tett megtámadni a kommunistákat, még akkor sem, amikor az atombomba egyedüli birtokosai voltak), vagy a hazai ellenség ellen, amelyik állandóan szervezkedik, hogy megdöntse a parasztok és munkások diktatúráját. Minden autónak volt egy parancsnoka, munkások és parasztok fiai.

A másik teherautó csoport munkásokat hozott Csepelről, akik amikor meghallották, hogy a fiatalok tüntetést szerveztek, hirtelen otthagyták munkahelyüket, felkapaszkodtak a vállalat teherautóira és elindultak a rádió épülete felé, hogy kifejezzék egyetértésüket a diákokkal.

Már késő este volt, amikor a két csoport megközelítette a rádióállomás épületét, de meg kellett állniuk egy néhány utcányira a rádiótól, mert az utcákon a tömegtől mozdulni sem lehetett. A katonáknak a kiadott parancs szerint minden erővel el kellett érniük a rádió állomást, hogy segítsék a körülvelt ÁVH osztagot. De nyilvánvaló volt, hogy ha erőszakkal kell előrehaladni, megölhetik a testvéreiket, anyjukat és barátaikat. Kritikus pillanat volt, amikor a két csoport szembetalálta magát egymással. A rádió épülete felől fegyverropogás hallatszott. A tér egyik sarkán, az Astoria szálloda felső emeleteiről külföldi újságírók nézték a fejleményeket. Csak egy rossz mozdulat kellett ahhoz, hogy vérfürdő keletkezzék!

Aztán egy munkás Csepelről, talán ötven éves lehetett megviselt piszkos munkaruhájában felkapaszkodott az egyik katonai autó tetejére. Ott állt idegesen és zavartan, ahogy sapkáját gyűrögette a kezében. Senki sem tudta, hogy mi volt a szándéka, de a tömeg hirtelen elhallgatott. Felemelte a fejét, a katonák felé fordult és mély bariton hangján elkezdte idézni Várnai Zseni forradalmi versét, amelynek minden szakasza így végződött:

„Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek...”

Amikor befejezte a verset, lassan leszállt az autó tetejéről. Senki sem tapsolt, de mintha egy láthatatlan karmester intett volna, a tömeg elismételte:

„Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek...”

A térre csend borult és a tömeg várakozással nézett a katonák felé. A csendet csak egy-egy zokogás szakította meg.

És akkor a katonák egymás után leugrottak az autókról. Egy nagyon fiatal katona, 20 év körüli volt az első, aki átnyújtotta fegyverét egy hasonló korú fiatal embernek. A tömeg hatalmas éljenzéssel jutalmazta. Ebben a pillanatban egy egységes nemzet született 11 év diktatúrájából. Idegenek átölelték egymást, ünnepelték a szabadság hajnalát. Szem nem maradt szárazon.

A közelben állt egy fiatal nő, könnyei csorogtak és felsóhajtott. Óh Istenem, csak Sándor itt lehetett volna, ez a pillanat kárpótolta volna minden szenvedésért. Mia volt.

* * *

A gyűjtőfogház lakói, ezer politikai fogoly, tudták, hogy valami történik, de nem volt módjukban részletekhez jutni.

Sok éjszakát töltöttünk, elképzelve a napot, amikor visszacapjuk szabadságunkat, ahogy haza rohanunk, hogy megölelhessük szeretteinket, az időközben felnőtt gyerekeket, a meghasadt szívű szülőket. Nagyon sokan közülünk már évek óta raboskodtak állandóan valami csodában reménykedve, ami megszabadítja őket láncokaiktól. Az évek során ugyan nem volt sok ok a reményre, a Nyugati hatalmak néha-néha tiltakoztak a brutális szovjet rendszer ellen, de ez volt a legtöbb. De most fegyverek dörögtek mind hangosabban. Izgatottan figyeltünk minden

zajra. Nem tudtunk kilesni az ablakon; a kapcsolat az örökkel hirtelen megváltozott, sok új ör jelent meg ÁVH egyenruhában, akik jelezték, hogy a legkisebb rendzavarásra nem figyelmeztetéssel fognak válaszolni, hanem golyókkal. De a fenyegetéseik nem tudták megakadályozni izgalunkat. A messzi távolból lassan mozgó tankok hangját hallottuk.

Ki harcol ki ellen? Kinek van az országban fegyvere és lőszere, hogy szembeszálljon a jól felszerelt hadsereggel és az Államvédelmi Hatósággal? A harci zajok egyre erősödtek. Amint esteledett, nem gyújtották meg a villanyokat. Időnkint repülőgépek zaját hallottuk, ami belevegyült a nehéz tűzérési fegyverek hangjába. Az éjszakát álmatlanul töltöttük, beszélgettünk. Latolgattuk esélyeinket a kiszabadulásra, de annak a lehetőségét is, hogy az ÁVH lemészárolja a politikai foglyokat. A gépfegyverek látványa, amiket hirtelen felállítottak a börtönudvaron ránk irányítva, nem volt túlságosan biztató. Beszélgettünk azokról az ismeretlen emberekről, akik bátran fegyvert ragadtak és harcoltak. A mi cellánkban és tudom, hogy a többiekben is sokat imádkoztunk értük.

Sem az éjszaka, sem a következő nap nem hozott semmi változást. A foglyok nem hagyhatták el celláikat, még a munkahelyünkre sem vittek bennünket. A 'háziakat' akik minden munkát végeztek, sem engedték ki celláikból, és az ételt az örök osztották ki. A börtön-morze, amit a csöveken kopogtattunk ki szüntelenül működött, de semmi újat nem tudtunk meg csak annyit, hogy már a második napja harc folyik Budapest utcáin és a mi sorsunk ennek a harcnak a kimenetelétől függ. Ahogy beesteledett, óvatosan kilestünk az ablakon és feltűnt, hogy a nagy neon vörös csillag a Maglódi úti kórház tetején nem égett.

A dohányosok nagyon szenvedtek. Annak ellenére, hogy a dohányzás a cellákban szigorúan tilos volt, mindenki becsempészett egy néhány cigarettát a munkahelyéről, ahol nem volt tiltva. De most már harmadik napja nem léphettünk ki a cellánkból és a cigaretták elfogytak.

Valahányszor egy ör benézett a cellánkba a kis ajtón keresztül, kérdésekkel ostromoltuk, de még a legbarátságosabb ör sem mondott semmit. Balatoni az egyiktől cigarettát kért és legnagyobb meglepetésére az ör visszatért egy néhány perccel később, s hozott két cigarettát a sajátjából.

A fegyverek zaja állandóvá vált, s nem tudtuk, hogy mi volt jobb nekünk, a csatazaj vagy a csend. Az teljesen elképzelhetetlen volt számunkra, hogy a forradalmárok meg tudják verni a hadsereget, az Államvédelmi Hatóság csapatait, vagy a Magyarországon állomásozó szovjet csapatokat. Már az is csodának tűnt, hogy a harc most már négy napja tartott és a vörös csillag a Maglódi úti kórház tetejéről látszólag eltűnt. Az éjszaka folyamán harc tört ki a börtön udvarán, ahonnan az örök gépfegyverekkel harcoltak a temetőben elhelyezkedett forradalmárok ellen.

Másnap reggel semmi nem történt, de amikor kiosztották a reggelit, a szokásos szörnyű ízű fekete kávé és kenyeret, mindenki kapott egy darab szalonnát is. Amikor túltettük magunkat a meglepetésünkön, megállapítottuk hogy ha ezek szalonnával etetnek bennünket, akkor nagy bajban lehetnek. Mialatt az örök kiosztották a reggelit, Balatoni észrevette, hogy a katonák sapkáján lévő kis vörös csillag hiányzott. Nem akartunk hinni neki, de erősítette, hogy ő jól látta, s alig tudtuk kivárni, hogy valamelyik ör benézzon hozzánk. Amikor végre egyikük benézett, észrevettük, hogy a vörös csillag helyén kis nemzetiszínű kokárda volt. Később a fegyverropogás kissé alábbhagyott, s ahogy óvatosan kilestünk az ablakon, halottaskocsikat láttunk, amelyeken nemzeti zászlóval letakart koporsókat hoztak a különben teljesen elhagyott temetőbe.

Az izgalom a börtönben elviselhetetlenné vált, különösen délután, amikor meglepetésszerűen mindenki kapott egy csomag cigarettát. De még mindig nem tudtuk, hogy mi is történik odakint. Elvértve még mindig hallottunk fegyverropogást.

A jég végre megtört 1956 október 29 estéjén. Már tíz óra elmúlt, amikor hallottuk, hogy a cellák ajtajai csapódnak. A foglyok hallása a börtönben kifinomodik, így különböző jelekből megállapítottuk, hogy a börtön egy másik szárnyában a rabokat elkezdtek borotválni. Ezek a zajok éjfélig tartottak, aztán minden elcsendesedett. A következő reggelen ránk, a börtön harmadik emeletének bal szárnyára került sor. Egyenként vittek bennünket megborotválni és sejtetni engedték, hogy rövidesen kiszabadulunk.

Másnap reggel 9 órakor a nap sütött, de az őszi hűvösség is érezhető volt. Kifeszítettük az ablakot, arcunkat a rácshoz szorítottuk. A csöndben csak a börtön morze kopogott megállás nélkül, ahogy az izgatott foglyok üzeneteket váltottak. Tudtuk, hogy valami rendkívüli fog bekövetkezni. Az egyik cellában valaki elkezdte énekelni a himnuszt, néhány pillanat múlva mindenütt visszhangzottak a himnusz fenséges szavai:

„Balsors akit régen tép, hozz reá víg esztendőt, megbűnhötte már e nép a múltat s jövődöt”.

A dal több lett mint a himnusz, imádság volt azokért, akik sok éve szenvedtek, reményért és igazságért. Kinéztem az ablakon, a temető nagyon csendes volt, csak egy pap állt a kőkerítés előtt és csendben megáldotta a rabokat...

Később az örök nem utasítottak, hanem megkértek bennünket, hogy őrizzük meg higgadságunkat, ami arra mutatott, hogy sorsunkban gyökeres változás állt be. Kora délután a cella ajtók kitarultak és a foglyok kiözönlöttek. A földszintről egy erős férfihang üzenetet hozott számunkra a Forradalmi Ifjúság Bizottságától. Közölte velünk, hogy a forradalmi kormány főügyésének a képviselőjének jelenlétében a bizottság felül fogja vizsgálni ügyeinket ABC sorrendben. Közölte azt is, hogy az eljárás eltarthat három napig és felkért bennünket, hogy tartsunk rendet. Tudtuk, hogy már nem vagyunk foglyok. Eszembe jutott Karinthynek egyik írása, amiben a tanár ABC sorrendben feleltette a diákokat, s egy Altman nevű diák gyűlölte a nevét, mert az ABC elején volt De nekem a nevemet Sternről nem Szegedire, hanem igenis Altmanra kellett volna változtatnom, akkor percekben belül szabad lehettem volna. De sebj, ezt a könnyű keresztet el tudom viselni...

A szabadon bocsájtott foglyok első hulláma hamarosan elhagyta a börtönt. Sokan könnyes szemmel intettek búcsút, ahogy áthaladtak a gyűlölt börtön udvarán kopott piszkos ruháikban, azokban amikben letartóztatták őket. Mi, akik visszamaradtunk, azonnal választottunk egy bizottságot, akiknek feladata volt a rendet fenntartani. Mindenki türelmetlen volt, de fegyelmezetten kivártuk, amíg ránk került a sor.

Közben megtudtuk a részleteket. Hallottuk, hogy azután a gyönyörű jelenet után, amikor a csepeli munkás elszavalta 'ne lőjj fiam, mert én is ott leszek' című verset, az egész magyar hadsereg átállt a forradalmárok oldalára és szembeszállt a szovjet csapatokkal és magyar csatlósáikkal, az ÁVH alakulatokkal. A hadsereg mellett ott voltak a fiatalok, a nemzet legjobbjai, akik életük kockáztatásával fegyvert fogtak. A magyar hadsereg felszerelése nagyon silány volt a szovjethez képest, de a fiatalság hősiessége pótolta a fegyverek minőségét. Molotov koktélokot dobtak a szovjet tankok elé, tűzoltóautókból benzint spricceltek a szovjet alakulatokra, a csepeli munkások pedig magasfeszültségű villanyvezetéseket feszítettek keresztül az úton a szovjet tankok útjába. A forradalom minden pillanatban újabb csodákat és hősies tetteket hozott. Parasztok a vidéki városokból és falvakból teherautó számra hoztak élelmiszert és osztották ki. A kórházakban önkéntesek dolgoztak éjjel-nappal. Fiatal emberek hullái borították az utcákat, kétségbeesett szülők keresték gyermekeiket. De a

fájdalom és a keserűség csak megerősítette a forradalmárokat. Szovjet katonák csatlakoztak, civil ruhát kértek, hogy belevegyülhessenek a magyar tömegekbe, tankjaikat átadták a forradalmároknak. A véres város levegője mindennek ellenére tele volt reménységgel. A harcok alatt Nagy Imre új koalíciós kormányt alakított. És amikor Nagy Imre kérte a szovjet csapatok kivonását, Moszkva beleegyezett és javasolta, hogy a két kormány képviselői üljenek össze a részletek megtárgyalására, mint egyenrangú felek. Ebben a légkörben folyt tovább a foglyok kiszabadítása. A következő csütörtök délutánján rám került a sor, s végre megkaptam a szabaduló leveletem’.

A kapu felé mentem, egy fiatal katonatiszt ellenőrizte a szabaduló leveletem, kezét ráztunk és sok szerencsét kívánt. Aztán kiléptem, és a kapu mögöttem volt. A ruhám szakadozott, piszkos és gyűrött volt. A kapu előtt nagy tömeg várakozott, barátok, rokonok kíváncsiszkodók, akik tanúi akartak lenni ezeknek a felejthetetlen pillanatoknak. Az első sorban állt egy kis ráncos öregasszony. Talán a fiára, vagy a lányára, vagy az unokájára várt, vagy talán csak ott volt. Ahogy odaértem, felágaskodott, megölelt és megcsókolt, mint minden szabadulót. De a következő pillanatban Mia repült a karjaimba. Egy pillanatra behunytam a szememet. Álmodom-e, vagy ez a csodálatos forradalom mégis sikerült? Ahogy visszatértünk Miával a városba, a hangulat mindenütt ünnepi volt. Általános sztrájk volt, az emberek gyülekeztek, beszélgettek, tervezték a jövőt. ‘Forradalmi Bizottságok’, ‘Munkás Tanácsok’, ‘Ifjúsági Tanácsok’ alakultak egymás után, hogy ennek az eredeti népi erőknél alapult forradalomnak az eredményeként kezükbe vegyék a sorsukat. 1956 november 2-án a tizezernyi vasipari szövetkezeti tag megalapította ‘Forradalmi Bizottságát’ és ahogy megjelentem, viharos ünneplés után megválasztottak a forradalmi bizottság elnökének.

Nem tudtuk, hogy milyen jövő várt a szövetkezetekre, de azt tudtuk, hogy nagyon fontos a termelés elkezdése. Elhatároztuk, hogy 1956 november 5-én, hétfőn felvesszük a munkát.

A lakásom még mindig le volt pecsételve, s a házfelügyelő közölte velem, hogy éppen egy néhány nappal korábban kiutalták valakinek. Biztos ‘jó káder’ lehetett, de ahogy kitört a forradalom, nem jelentkezett. Feltörtük a pecsétet az ajtón, minden a feje tetején állt a házkutatás következtében, de különben minden ott volt, ha porosan és elhanyagoltan is. Miával elhatároztuk, hogy a következő napokban megesküszünk, s ott terveztünk élni.

A tárgyalások a szovjet és magyar kormány között elkezdődtek a Nagy kormány kívánságára. A szovjet kormány kiadott egy álszent nyilatkozatot 1956 október 30-án:

„A Kommunista Párt 20. kongresszusa elítélte a korábbi hibákat és elhatározta, hogy a szovjet kormány a jövőben a többi szocialista állammal a Lenini egyenjogúsági elvek alapján fog kapcsolatot tartani. Szükségesnek tartotta kinyilatkozni, hogy figyelembe kell venni az egyes országok történelmét és sajátosságait, s ezeknek az alapján kell az új jövőt építeni... A szovjet kormány felismerte, hogy szovjet csapatoknak Magyarországon való állomásozása csak feszültebbé teheti a helyzetet és ezért utasította a szovjet csapatok parancsnokát, hogy vonja ki alakulatait Budapestről, ha a magyar kormány ezt kívánja. Továbbá a szovjet kormány kész tárgyalásokat kezdeni a Magyar Népköztársasággal és a Varsói Szerződés aláíróival a magyar területen állomásozó szovjet csapatok helyzetének az ügyéről...”

Ez jó hír volt, még a borúlátók is reménykedtek, s a következő napok derűs hangulatban teltek. Azonban 1956 november 4-én vasárnap Budapest rendkívül erős tüzharcra ébredt, emlékeztetett bennünket Budapest ostromára a második világháború alatt. Reggel 5 óra 19 perckor Nagy Imre beszélt a budapesti rádióban:

„Ma hajnalban a szovjet csapatok megtámadták fővárosunkat, nyilván azzal a céllal, hogy elmozdítsák az ország törvényes kormányát. A csapataink harcolnak, a kormány a helyén van. Ezt üzenhetem az országnak és a világnak.”

Néhány óra múlva a Parlament és a rádió épülete az újonnan bevetett erősen felfegyvezett szovjet csapatok birtokában volt. A rádió valamilyen ismeretlen helyről közvetített és bejelentette a 'Forradalmi munkás-paraszt kormány' megalakulását Kádár Jánossal az élen. Ez ugyanaz a Kádár János volt aki tagja volt az új Nagy kormánynak, s aki csak egy néhány nappal korábban közölte Juri Andropovval, a szovjet nagykövettel: „Hogy velem mi történik, az nem fontos, én mint magyar ember készen vagyok harcolni, ha szükséges. Ha a szovjet tankok visszatérnek Budapestre, én az utcán leszek, s ha kell harcolni fogok ellenük.” Most ugyanez a Kádár köpönyeget fordított és eladta magát a szovjetnek.

Kétségbeesés váltotta fel a reménykedést. Budapest minden nagyobb utca kereszteződésnél szovjet tankok tanyáztak, de az ellenállás vidéken tovább folyt. Jellemzően, Sztálin-város tartott ki legtovább, ez a kommunisták által kreált modell-város, ahol a fiatal munkás családok sokkal magasabb életszínvonalat élveztek, mint mások. Néhány nappal később a Sztálin-városi ellenállók még egy utolsó drámai üzenetet küldtek rádiójukon a nyugatnak, ami után az előrehaladó szovjet csapatok elhallgattatták ezt a rádiót is örökre. A Nagy kormány tagjai a Jugoszláv követségen kaptak menedékjogot, de Tito elárulta őket, s kiadta őket a Kádár kormánynak. A legtöbbjüket 1958 június 17-én kivégezték és holttesteiket eltemették egy jeltelen közös sírban a Kerepesi úti temetőben a gyűjtőfogház szomszédságában.

A megszálló szovjet csapatok és az új Kádár féle báb-kormány ellenére a közrend nem állt helyre. Emberek nyíltan szálltak fel az osztrák határ felé menő vonatokra és tizezrével hagyták el az országot. Én még haboztam, valamilyen csodában reménykedtem. Néhány nap múlva Gárdos Bandi, a szövetkezet műszaki igazgatója és jó barátom, közölte, hogy másnap disszidálnak. Egy katonatiszt fogja őket elkísérni, s annak ellenére, hogy a kocsiban már minden hely foglalt volt, „téged és Miát valahogy még beprésselünk. Itt az ideje, hogy te is indulj, tovább várnod nagyon veszélyes lehet. Legyetek itt holnap délelőtt 11 órakor.”

Ismét menekült lettem, a közmondásos egy inggel a hátamon. Útra keltünk. Ezen az estén egy a határ mentén élő paraszt ember átvezetett bennünket két órás gyaloglás után a határon és este 10 órára egy havas osztrák mezőn voltunk. Sokan voltak, fiatalok és öregek, sírtak és nevettek, tele optimizmussal egy jobb jövő reményében. A legtöbbjüknek nem volt politikai oka menekülni, de elégük volt a Népi Demokrácia 'áldásaiból'. Egy osztrák fiatalember megközelített bennünket, s felajánlotta, hogy személyenként öt dollárért bevisz bennünket Bécsbe kis Volkswagen buszán. Megmondtam, hogy nekünk nincs pénzünk. Szálljanak be akkor is, közölte jó szívvvel. Ahogy ebben a rozoga, ütött-kopott kis buszban ültünk, Mia keresztülnézett a poros ablakon, vállamra hajtotta a fejét és nagyon szomorú hangon megjegyezte:

„Tudod, én soha nem akartam kivándorolni, és másnak sem kellene, talán csak olyanoknak, mint amilyenek mi vagyunk, akiknek nincs más választásunk. Még ha ez a haza sokszor nem is volt jó hozzánk, mégis ez az egyetlen hazánk...”

UTÓSZÓ

EGY KELLEMES KALAND AMERIKÁBAN

Október 23-án újabb évfordulója lesz az 1956-os Magyar Forradalomnak, amely visszaadta szabadságomat és a többi politikai fogolyét is.

A történelem fog tanúskodni arról, hogy ez a spontán esemény indította el a reformokat a Szovjet Unióban és a vasfüggöny mögötti államokban és végül is a kommunista birodalom felszámolásához vezetett. A Magyar Forradalom nélkül nem lett volna ‘peresztrojka’, sem ‘glasznoszt’, és az a szörnyű fal Berlinben még mindig a helyén volna.

Ugyancsak a magyar az a nemzet, amely hét évvel a Magna Charta után kikövetelte az Aranybullát, ami korlátozta egy abszolút uralkodó hatalmát; ez az a nemzet, amely 150 éven keresztül hősieen harcolt a török elnyomás ellen. Több mint négyszáz évvel ezelőtt Magyarország volt az az ország, amely első ízben biztosította a vallásszabadságot. A Tordai Országgyűlés meghirdette az Úr 1557-es évében:

„Minden személy követhet bármilyen hitet, akár a régi vagy az új szer-tartásokkal, és mi meghagyjuk az ő ítéletüknek, hogy a vallásuk szabályai szerint éljenek azzal a meggyással, hogy ezzel nem ártanak másoknak...”

* * *

A gondolataim gyakran visszaszállnak ahhoz a kis csoporthoz, akik önzetlenül, saját szabadságuk kockáztatásával, meg akarták az emberek hitét menteni. Érdemes volt? Én remélem, hogy érdemes volt és mi a magunk kis hozzájárulásával elősegítettük a forradalom kirobbantását, aminek a következtében a demokrácia helyre állt Magyarországon.

Edit volt az egyetlen, aki közülünk otthon maradt. Büntetését majdnem letöltötte s a hátralévő részt elengedték. Nem kapta vissza állását a Szépművészeti Múzeumban, de egy szépművészeti lexikon szerkesztője lett. Több könyvet írt, de sokat ígérő pályafutásának korai halála véget vetett. Balatoni és családja Kanadában telepedtek le, Jenney Tóni Ausztráliában, Darvas Attila és Atkár Svájcban. Darvas Ivánt a színészt ugyan nem helyezték vád alá, de Attilának az elítélése árnyékot vetett a pályafutására, s mint fizikai munkás kereste kenyerét sokáig. Az emigráció évei alatt a Párizsban megjelenő Irodalmi Újság jelentette, hogy Ábrányi eltűnt feldúlt és véres nyomokkal teli lakásából Bécsben. Rodolfo és Éva Észak-Olaszországban élvezik nyugdíjukat.

Ami bennünket illet, gyakran emlékszem vissza arra jelenetre, amikor Budapesten a Dunán a jeget robbantották és Fullér Lajos az Államvédelmi Hatóság tisztje, aki kihallgatott, gúnyosan megjegyezte: „Nem, nem a háború tört ki, és az amerikaiak nem jönnek magát megmenteni. Jó kis kellemes kaland várna magára Amerikában, ugye?”

Igen, Fullér százados úr, örömmel jelentem, hogy egy nagyon kellemes ‘kalandnak’ vagyunk a részesei Amerikában.

* * *

Mostanában elég sokat lehet hallani azokról, akikről kiderült, hogy az Államvédelmi Hatóság spiclijei voltak. Én nem kívánok pálcát törni senki fölött, de amikor azt hallom, hogy nem volt más választásuk, mint az ÁVH szolgálatába állni, akkor akaratlanul is eszembe jut Rodolfo, akinek az ÁVH biztosította volna továbbra is minden kényelmét ha átáll hozzájuk, de inkább az öngyilkosságot választotta, semmint a becstelenséget.

Amikor engem letartóztattak, másnap Kollár főhadnagy felajánlotta, hogy azonnal szabadon engednek, ha átállok hozzájuk, s az ő általuk elkészített cikkeket továbbítom a Szabad Európa Rádióknak. Amikor ez az ajánlat elhangzott, akkor nem reménykedhettünk forradalomban, abban az időben a 'szabadeurópásokat' még felkötötték. Tudtam, hogy milyen reménytelen jövő előtt álltam, mégsem rendültem meg hitemben, s nem adtam el a lelkemet egy tál lencséért.

Amikor kiléptem a börtön kapuján azon a felejthetetlen októberi napon, s felnéztem a kék égre, hálát adtam az Úristennek, hogy így alakult a sorsom és volt erőm szembeszállni ezzel az embertelen diktatúrával. Boldog voltam, hogy tiszta lelkiismerettel nézhetek bárkinek a szemébe, mert én nem árultam el magamat, társaimat, vagy az országomat.

-&-